

BALZAC

Verișoara Bette

Comedia umană

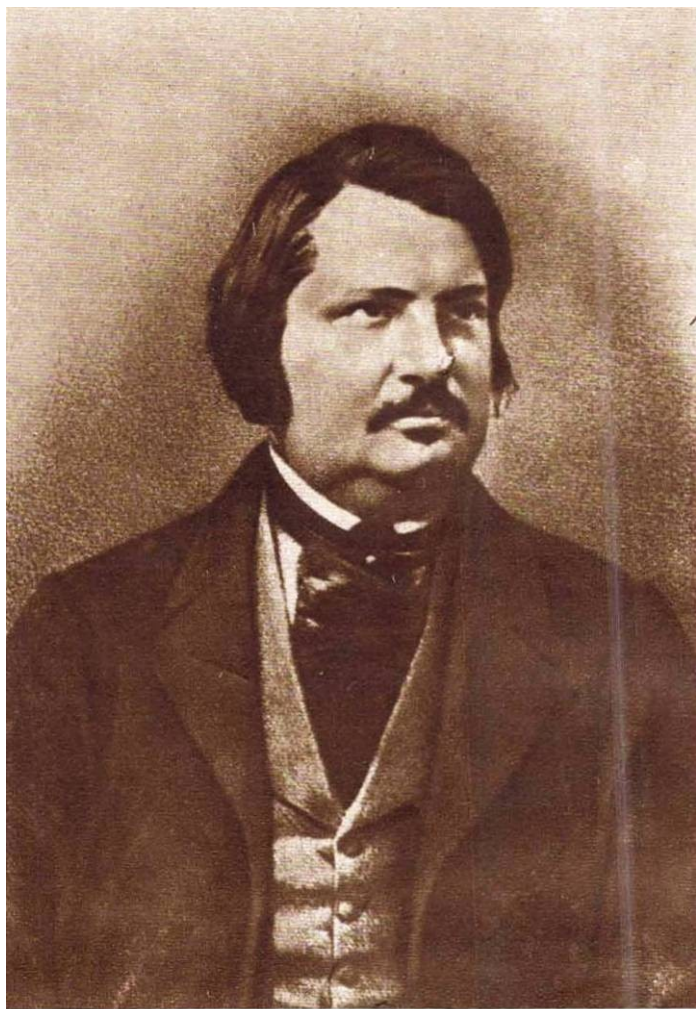
Honoré de BALZAC

Verișoara Bette

În românește de *Profira Sadoveanu*
Note de *Theodosia Ioachimescu*

La Cousine Bette,
1846

Wm. Halliday

Cuprins

VERIȘOARA BETTE

Addenda

VERIȘOARA BETTE¹

Prin anul 1838, pe la mijlocul lunii iulie, trecea pe strada Universității o trăsură dintre acelea de curând puse în circulație pe piețele Parisului și numite „milord”; în ea se afla un bărbat pântecos, de statură potrivită, purtând uniforma de căpitan al gărzii naționale.

Printre parizienii învinuiți de a fi atât de spirituali, sunt unii care se cred mult mai arătoși în uniformă decât în hainele lor obișnuite, închipuindu-și că femeile ar avea gusturi atât de pervertite încât s-ar putea lăsa plăcut impresionate de felul cum arată o cușmă de grenadier sau un echipament militar.

Căpitanul acesta, din legiunea a doua, avea aerul să fie foarte mulțumit de sine, ceea ce făcea să-i strălucească pielea roșcovană a feței și obrații puțin cam buhăiți. După aureola pe care bogăția dobândită prin negoț o pune pe fruntea negustorilor retrași din afaceri, se putea ghici ușor

¹ *Verișoara Bette* – Romanul a apărut pentru prima dată în ziarul *Constituționalul* (de la 8 octombrie la 3 decembrie 1846); în același ziar s-a publicat apoi (în 1847) romanul *Vărul Pons*, ambele purtând titlul general de *Rudele sărace*.

că era unul dintre aleșii Parisului, cel puțin un fost ajutor de primar în sectorul său. Și vă asigur că nici panglica Legiunii de Onoare² nu lipsea de pe pieptul său, pe care și-l umfla trufaș, după moda prusacă. Înfipt cu semeție în colțul „milordului”, omul acesta cu decorație își lăsa privirea să-i rătăcească asupra trecătorilor care, la Paris, culeg deseori surâsuri menite unor ochi frumoși ce nu se află de față.

„Milordul” se opri pe partea dintre străzile Bellechasse și Bourgogne, la poarta unei clădiri mari, de curând construite pe o porțiune din curtea unei vechi case boierești cu grădină. Casa boierească fusese cruțată; își păstrase înfățișarea de odinioară, fiind situată în fundul curții micșorate pe jumătate.

Numai după felul cum căpitanul se lăsă ajutat de vizitiu ca să coboare din „milord”, s-ar fi putut vedea că avea vreo cincizeci de ani. Sunt unele gesturi atât de vădit greoaie încât par indiscrete ca un act de naștere. Căpitanul își trase mânușa galbenă pe mâna dreaptă și, fără să-l întrebe nimic pe portar, se îndreptă spre peronul clădirii cu un aer ce părea a spune: „E a mea!” Portarii din Paris au privirile agere, nu-i opresc niciodată pe oamenii decorați, în haină albastră, care calcă îndesat, ceea ce înseamnă că-i recunosc numaidecât pe cei bogați.

Parterul clădirii era locuit în întregime de domnul baron Hulot d'Ervy, funcționar însărcinat cu ordonanțarea plăților pe vremea Republicii, fost intendent general de armată, acum directorul uneia dintre cele mai însemnate secții din Ministerul de Război, consilier de stat, mare ofițer al Legiunii de Onoare etc. etc.

Baronul Hulot își luase singur numele d'Ervy, după locul de naștere, spre a se deosebi de fratele său, vestitul general Hulot, colonel de grenadieri ai gărzii imperiale, pe care împăratul îl făcuse conte de Forzheim, după campania

² „Legiunea de onoare” – decorație franceză, instituită în 1802 de Napoleon Bonaparte; pe atunci prim-consul, pentru a răsplăti serviciile militare și civile.

din 1809. Fratele mai mare, contele, care se îngrijea de mezin, îi făcuse rost, dintr-o prudență părintească, de un loc în administrația militară, unde, datorită serviciilor aduse de amândoi frații, baronul dobândi și merită bunăvoința lui Napoleon. Încă din 1807, el fusese numit intendent general al armatelor din Spania.

După ce sună, căpitanul din miliția burgheză făcu mari eforturi ca să-și îndrepte haina ridicată, atât în față cât și în spate, din pricina pântecului său umflat ca o pară. Impunător și foarte sigur de sine, îl urmă pe feciorul în livrea care-l primise imediat și care-l anunțase apoi, deschizând ușa salonului:

— Domnul Crevel!

La auzul acestui nume atât de potrivit³ cu înfățișarea celui ce-l purta, o femeie înaltă, blondă, încă foarte bine pentru vârsta ei, se ridică, străbătută parcă de un fior.

— Hortense, îngerașule, du-te în grădină cu verișoara Bette, îi spuse ea repede fiicei sale care stătea alături și broda.

Domnișoara Hortense Hulot, după ce îl salută grațios pe căpitan, ieși pe ușa cu geam, luând cu sine și pe-o fată bătrână și uscată ce părea mai în vârstă decât baroana, deși era cu cinci ani mai tânără.

— E vorba de căsătoria ta, șopti verișoara Bette la urechea nepoatei sale Hortense, fără să pară jignită de felul în care baroana le poftise să plece, ca și cum n-ar fi ținut seama de ea.

Îmbrăcămintea verișoarei ar fi putut lămuri, la nevoie, lipsa aceasta de considerație.

Într-adevăr, fata aceasta bătrână purta o rochie de lână de culoarea strugurilor de Corinth, cu o croială și cu niște panglicuțe tocmai de pe vremea Restaurației⁴, un guleraș

³ *La auzul acestui nume atât de potrivit...* – Numele lui Crevel amintește într-adevăr de verbul francez *crever* = a plesni.

⁴ *de pe vremea Restaurației...* – Este perioada din istoria Franței dintre 1814 (15) și 1830, numită așa deoarece în 1814, și apoi în 1815

brodat ce nu putea să coste mai mult de trei franci și o pălărie de pai cu garnitură de satin albastru, tivită tot cu pai, cum se mai pomenea doar pe la precupețele din hală. După aspectul pantofilor din piele de capră, care se vedeau că erau lucrați de un cizmar de mâna a treia, un străin ar fi șovăit s-o socotească pe verișoara Bette ca pe o rudă a familiei, căci semăna leit cu o croitoreasă cu ziua. Totuși, înainte de-a părăsi încăperea, fata bătrână îi adresează un salut ușor și prietenos domnului Crevel, iar acesta îi răspunde printr-o privire plină de înțeles.

— Vii mâine, nu-i așa, domnișoară Fischer? zise el.

— N-ai musafiri? întrebă verișoara Bette.

— Copiii mei și dumneata, atâta tot, îi răspunde oaspetele.

— Bine, spuse ea, voi veni negreșit.

— Iată-mă, sunt la ordinele dumneavoastră, doamnă, rosti căpitanul din miliția burgheză, salutând-o din nou pe baroană.

Și aruncă doamnei Hulot o privire asemeni aceleia pe care Tartuffe i-o aruncă Elmirei⁵, atunci când un actor de provincie vrea, într-o reprezentație la Poitiers sau la Coutances, să scoată în relief intențiile acestui rol.

— Fii bun și urmează-mă, domnule, e mai potrivit să vorbim de afaceri dincolo, decât aici în salon, i se adresează doamna Hulot arătând o cameră vecină, care, în planul apartamentului, figura ca sală de joc.

Încăperea aceasta era despărțită doar printr-un perete subțire de iatacul a cărui fereastră dădea înspre grădină; doamna Hulot îl lăasă o clipă singur pe domnul Crevel, socotind că era mai înțelept să închidă fereastra și ușa

dinastia Bourbonilor a fost „restaurată” pe tron cu ajutorul armatelor străine care îl învinseseră pe Napoleon.

⁵ o *privire asemeni aceleia pe care Tartuffe i-o aruncă Elmirei* - În comedia lui Molière, *Tartuffe* (1667), personajul cu același nume este binecunoscutul fals cucernic, ipocrit și corupt, care dorește nu numai să pună mâna pe averea protectorului său, Orgon, dar și s-o seducă pe soția acestuia, Elmire.

iatacului, ca să nu poată trage nimeni cu urechea. Avu grijă să închidă și ușa cu geamuri a salonului cel mare, zâmbind fiicei sale și verișoarei, pe care le văzu instalate într-un chioșc vechi din fundul grădinii. Se întoarse lăsând deschisă ușa sălii de joc, ca să poată auzi dacă ar intra cineva în salonul cel mare. Tot umblând înapoi și încolo, baroana, știind că n-o observă nimeni, lăsa să i se citească pe față toate gândurile; dacă cineva ar fi zărit-o însă, s-ar fi înspăimântat de tulburarea ei. Dar când se întoarse în sala de joc, intrând pe ușa dinspre salonul cel mare, figura ei își recăpătă acea rezervă de nepătruns, de care poate să se folosească, când vrea, orice femeie, chiar și cea mai sinceră.

În timpul acestor pregătiri cel puțin ciudate, guardul național cercetă mobilierul încăperii în care se afla. Privind perdelele de mătase odinioară roșii, acum atât de ieșite de soare că deveniseră violete, cu faldurile roase de vechime, covorul ce-și pierduse coloritul, mobilele cu poleiala ștersă a căror mătase era pătată și distrămată pe alocuri, pe figura plată a negustorului parvenit se oglindiră în voie, rând pe rând, disprețul, mulțumirea și nădejdea. Tocmai se privea în oglindă pe deasupra unei vechi pendule *empire*⁶, cercetându-se cu de-amănuntul, când foșnetul rochiei de mătase îi vesti întoarcerea baroanei. Imediat își îndreptă ținuta.

Luând loc pe o canapeluță, care, fără îndoială, fusese splendidă în 1809, baroana îi făcu lui Crevel semn să se așeze, arătându-i un fotoliu ale cărui brațe se sfârșeau cu niște capete de sfinx bronzate, cu vopseaua scorjită, lăsând să se vadă pe alocuri lemnul.

— Grija dumneavoastră, doamnă, ar putea fi o prevestire îmbucurătoare pentru un...

— Îndrăgostit, sfârși ea tăindu-i vorba.

⁶ *unei vechi pendule empire* - o pendulă în stilul la modă în vremea Imperiului lui Napoleon (1804—1814), cu linii drepte și cu ornamente de bronz.

— E prea puțin spus, urmă el ducându-și mâna dreaptă la inimă și rotindu-și ochii atât de caraghios, încât orice femeie indiferentă privind asemenea gesturi ar fi pufnit de râs. Îndrăgostit! Îndrăgostit! Mai degrabă vrăjit...

— Ascultă, domnule Crevel, continuă baroneasa prea serioasă pentru a putea să râdă, știu că ai cincizeci de ani, adică ești cu zece ani mai tânăr decât domnul Hulot; dar la vârsta mea, nebuniile unei femei trebuiesc îndreptățite prin ceva: prin frumusețe, prin tinerețe, prin celebritate, prin merite, prin una dintre acele splendori care ne orbesc într-atât încât ne fac să uităm totul, până și vârsta. Dacă ai un venit de cincizeci de mii de livre, în schimb vârsta dumitale îți precumpănește cu prisosință averea, astfel încât, din tot ceea ce ar putea pretinde o femeie, dumneata n-ai nimic.

— Dar dragostea? Întrebă guardul național ridicându-se și apropiindu-se de ea; o dragoste care...

— Nu, domnule, e numai îndărătnicie! îl întrerupse baroana ca să curme o situație ridicolă.

— Da, îndărătnicie și dragoste, stăruie el, ba chiar ceva mai mult, drepturi...

— Drepturi? Își ridică vocea doamna Hulot ce păru dintr-odată sublimă prin disprețul, sfidarea și indignarea ei. Dar, adăugă ea, în felul acesta nu mai sfârșim niciodată și nu te-am chemat aici ca să vorbim de ceea ce a pricinuit izgonirea dumitale, deși familiile noastre sunt înrudite.

— Am crezut...

— Iarăși! îl opri ea. Nu înțelegi, domnule, după nepăsarea și ușurința cu care vorbesc despre amanți și dragoste, despre cele mai primejdioase lucruri pentru o femeie, că sunt deplin încredințată că voi rămâne cinstită? Nu mă tem de nimic, nici măcar că aș putea fi bănuită, retrăgându-mă aici cu dumneata. Aceasta să fie oare purtarea unei femei slabe? Știi bine de ce te-am chemat!...

— Nu, doamnă, răspunse Crevel, luând o înfățișare rece.

Își subție buzele și-și reluă poziția militărească.

— Atunci să-ți povestesc în câteva cuvinte, ca să nu ne

mai prelungim amândoi chinul, spuse baroana Hulot privind-l pe Crevel.

Acesta îi adresă un surâs ironic în care un om priceput ar fi recunoscut gratiile unui fost comis-voiajor.

— Fiul meu e căsătorit cu fiica dumitale...

— Ei, dacă ar fi s-o luăm de la început... zise Crevel.

— Mă îndoiesc dacă această căsătorie s-ar mai face, se grăbi să răspundă baroana. Totuși n-ai de ce să te plângi. Fiul meu, pe lângă că-i unul dintre cei mai de seamă avocați din Paris, e și deputat de vreun an, și debutul lui la Cameră a fost atât de strălucit, încât se pare că în curând va ajunge ministru. Victorin a fost numit în două rânduri raportorul unor legi importante și dacă ar vrea, ar putea de pe acum să ajungă procuror la Curtea de Casație. Și dacă ții să-mi dai a înțelege că ai un ginere fără avere...

— Un ginere pe care sunt silit să-l întrețin, răspunse Crevel, asta e și mai rău, doamnă. Din cei cinci sute de mii de franci pe care i-am dat ca zestre fiicei mele, două sute de mii s-au și dus, Dumnezeu știe pe ce!... Pe datoriile prea onoratului dumneavoastră fiu, pentru a-i mobila *mirobolant* casa, o casă de cinci sute de mii de franci, care abia aduce un venit de cincisprezece mii, deoarece o locuiește el aproape în întregime, și pentru care mai datorează încă două sute șaiszeci de mii de franci... Venitul abia acoperă dobânzile datoriei. Anul acesta trebuie să-i dau fiicei mele vreo douăzeci de mii de franci ca s-o poată scoate la capăt. Și ginerele meu, care câștiga, se pare, treizeci de mii de franci la Palatul de Justiție, are de gând să-l lase pentru Camera Deputaților...

— Domnule Crevel, acesta e un amănunt de prisos, care ne depărtează de subiect. Dar ca să sfârșim o dată, dacă fiul meu ar ajunge ministru și te-ar numi ofițer al Legiunii de Onoare și consilier pe lângă prefectura Parisului, ca fost neguțator de parfumuri cred că n-ai avea de ce să te plângi...

— A! asta-i buba. Sunt negustor, un băcan, am ținut

prăvălie, am vândut cremă de migdale, apă de Portugalia, ulei de cap, trebuie să mă simt prea onorat că mi-am măritat fata după unicul fiu al domnului baron Hulot d'Ervy, că fata mea va fi baroană. Ca pe vremea Regenței, a lui Ludovic al XV-lea, *Oeil de boeuf*⁷ sună bine!... Mi-e dragă Célestine cum ți-e drag întotdeauna singurul copil, și-o iubesc atât de mult, încât m-am hotărât să îndur toate neplăcerile văduviei la Paris numai ca să nu-i dau vreun frate sau vreo soră (și asta în floarea vârstei, doamnă!), dar cu toată dragostea mea nebunească pentru fiica mea, să știi că n-am să-mi risipesc averea pentru fiul dumitale, care face cheltuieli ce-mi par suspecte, mie, fost negustor.

— Domnule Crevel, vezi doar că la Ministerul de Comerț e acum domnul Popinot, fostul droghist de pe strada Lombards...

— Prietenul meu, doamnă!... zise fostul negustor de parfumuri; căci eu, Célestin Crevel, pe vremuri prim-vânzător la César Birotteau, am cumpărat fondul de comerț al acestui Birotteau, socrul lui Popinot, care Popinot nu era decât un simplu băiat de prăvălie, după cum mi-o amintește chiar el, căci nu se poartă prea fudul (trebuie să-i recunosc acest merit) cu oamenii care au o situație și un venit de șaizeci de mii de franci.

— Iată dar că ideile pe care dumneata le socotești de pe vremea Regenței nu mai sunt la modă într-o epocă în care oamenii sunt judecați după valoarea lor personală; la fel ai făcut și dumneata măritându-ți fata după fiul meu.

— Nu știi cum s-a hotărât căsătoria asta!... spuse cu

⁷ Ca pe vremea Regenței, a lui Ludovic al XV-lea, *Oeil de boeuf* – Evocarea fastului monarhic și a bunului plac aristocratic din secolul al XVIII-lea, care îl impresionează pe negustorul Crevel, dornic să imite pătura invidiată. Regența, guvernământul din timpul minorității lui Ludovic al XV-lea (1715–1723), ca și domnia propriu-zisă a acestui rege (1723–1774) se caracterizează prin luxul și destrăbălarea păturilor feudale. *Oeil de boeuf* (ochi de bou) este numele dat anticamerei regale, după fereastra ovală pe care o avea. Aici așteptau curtenii să se scoale regele.

năduf Crevel. Ah! blestemată viață de holtei! De n-aș fi călcat pe delături, astăzi Célestine a mea ar fi vicontesa Popinot!

— Încă o dată, să nu mai cântim împotriva unui fapt împlinit, reluă cu hotărâre baroana. Vreau să-ți spun că trebuie să mă plâng de purtarea dumitale neobișnuită. Fiica mea Hortense ar fi putut să se mărite, căsătoria depindea numai de dumneata; am crezut în simțămintele dumitale generoase, gândindu-mă că vei da dreptate unei femei care n-a avut niciodată în inimă altă icoană decât aceea a soțului ei și vei recunoaște că a fost silită să închidă ușa unui om în stare s-o compromită, că-ți vei da osteneala, pentru onoarea familiei cu care ești înrudit, să înlesnești căsătoria domnului consilier Lebas cu Hortense... Și dumneata, domnule, dumneata ai stricat-o...

— Doamnă, răspuse fostul negustor de parfumuri, m-am purtat ca un om cinstit. Am fost întrebat dacă cei două sute de mii de franci făgăduiți ca zestre domnișoarei Hortense ar putea fi plătiți. Iată ce-am răspuns cuvânt cu cuvânt: „N-aș putea garanta. Ginerile meu, care a primit de la familia Hulot aceeași sumă drept dotă, avea datorii, și dacă mâine domnul Hulot d'Ervy moare, cred că văduva lui ar rămâne pe drumuri”. Asta-i tot, frumoasă doamnă.

— Tot așa ai fi vorbit, întrebă doamna Hulot, privindu-l țintă pe Crevel, dacă mi-aș fi călcat îndatoririle pentru dumneata?...

— N-aș fi avut dreptul să fac una ca asta, scumpă Adeline, strigă ciudatul îndrăgostit tăind vorba baroanei, căci ai fi găsit în buzunarul meu zestrea...

Și, pentru a-și întări cele spuse, rotofeiul Crevel se lăsă într-un genunchi și îi sărută mâna doamnei Hulot, luând drept șovăială stupoarea plină de dezgust pe care i-o provocaseră aceste cuvinte.

— Să cumpăr fericirea fetei mele cu prețul?... Ah! ridică-te, domnule, căci de nu, pun mâna pe sonerie...

Fostul negustor de parfumuri se ridică cu mare greutate,

ceea ce-l înfurie atât de tare, încât își luă imediat poziția militărească. Mai toți bărbații își aleg câte o atitudine care, cred ei, le scoate în evidență farmecele cu care i-a înzestrat natura. La Crevel aceasta consta într-o poză à la Napoleon, cu brațele încrucișate, cu capul întors pe trei sferturi și cu privirea exact așa cum o zugrăvise pictorul într-un portret, adică pierdută în depărtări.

— Să rămâi, spuse el cu o mânie bine ticluită, să rămâi credincioasă unui desfrân...

— Unui soț, domnule, care o merită, îl întrerupse doamna Hulot pe Crevel, împiedicându-l să rostească un cuvânt pe care ea nu voia să-l audă.

— După ce mi-ai scris să vin, doamnă, ca să afli pricina purtării mele, mă scoți din fire cu aerele dumitale de împărăteasă, cu lipsa de considerație și cu... disprețul dumitale! Parcă aș fi un negru! Și o repet, crede-mă, că am dreptul să... să-ți fac curte... pentru că... Dar nu, mai bine tac, căci te iubesc prea mult...

— Vorbește, domnule, împlinesc peste câteva zile patruzeci și opt de ani și nu fac pe mironosița, pot asculta orice...

— Îmi dai cuvântul dumitale de femeie cinstită - fiindcă pentru mine, din păcate, ești femeie cinstită - că nu mă vei trăda, că nu vei spune nimănui că eu ți-am dezvăluit secretul?...

— Dacă asta-i condiția destăinuirii, jur să nu spun nimănui, nici chiar soțului meu, de la cine știu grozăviile pe care ai să mi le încredințezi.

— Cred și eu, căci e vorba numai de dumneata și de el... Doamna Hulot păli.

— A! dacă-l mai iubești pe Hulot, ai să suferi! Poate ar fi mai bine să tac?...

— Vorbește, domnule, căci înțeleg că vrei să-ți justifici față de mine declarațiile ciudate pe care mi le-ai făcut și încăpățânarea dumitale de a chinui o femeie de vârsta mea, care nu dorește decât să-și mărite fata și apoi... să

moară liniștită!

— Vezi, ești nefericită...

— Eu, domnule?

— Da, nobilă și frumoasă făptură! exclamă Crevel, ai suferit destul!...

— Încetează, domnule, și pleacă! Sau vorbește-mi cum se cuvine...

— Știi, doamnă, cum ne-am cunoscut, amicul Hulot și cu mine? La amantele noastre, doamnă.

— Vai! domnule...

— La amantele noastre, doamnă, repetă Crevel pe un ton melodramatic, părăsindu-și poziția rigidă ca să facă un gest cu mâna dreaptă.

— Ei, și-apoi?... spuse cu atâta liniște baroana, încât Crevel rămase uluit.

Seducătorii care urmăresc țeluri meschine nu pricep niciodată sufletele tari.

— Eram de cinci ani văduv, urmă Crevel, vorbind ca și cum ar fi început să istorisească o poveste, și fiindcă nu voiam nici să mă recăsătoresc din pricina fetei mele pe care o ador, nici să am încurcături la mine acasă, deși aveam pe atunci o vânzătoare foarte nostimă, am luat sub protecția mea, cum s-ar spune, o mică lucrătoare de cincisprezece ani, de-o frumusețe răpitoare și de care, mărturisesc, m-am îndrăgostit ca un nebun. Așa că am rugat-o pe mătușa mea (sora mamei mele), pe care am adus-o de la țară, să aibă grijă de ființa asta încântătoare și s-o supravegheze ca să rămână cât se poate de cuminte în situația ei, cum să spun?... cam deocheată... adică nepermisă... Fetița, care arăta o vădită vocație pentru muzică, a învățat cu profesori și a primit o educație îngrijită (trebuia să aibă și ea o ocupație!). De altfel voiam să fiu în același timp pentru ea și tată și binefăcător și, ca s-o spun pe șleau, și amant; voiam să împușc doi iepuri dintr-o dată; să fac o faptă bună și să m-aleg și cu o prietenă. Cinci ani de zile am fost fericit. Mititica are o voce din care un teatru

ar putea să scoată multe parale; aş putea spune că e un al doilea Duprez⁸ feminin. Am cheltuit două mii de franci pe an numai ca să-i desăvârşesc talentul de cântăreaţă. M-a făcut să mă înnebunesc şi eu după muzică; am luat pentru ea şi pentru fiica mea o lojă în abonament la Opera italiană, unde mă duceam pe rând, într-o zi cu Célestine şi într-o alta cu Josépha...

— Cum, celebra cântăreaţă?...

— Da, doamnă, răspunse cu mândrie Crevel, mie îmi datorează totul vestita Josépha... În sfârşit, în anul 1834, când micuţa a împlinit douăzeci de ani, crezând că o cucerisem pentru totdeauna, am început să-i fac toate chefurile. Ca s-o mai distrez, am lăsat-o să se împrietenească cu o actriţă drăguţă, Jenny Cadine, care avusese cam aceeaşi soartă ca şi dânsa. Actriţa aceasta îşi datora şi ea întreaga situaţie unui protector care îi dăduse o educaţie aleasă. Protectorul acela era baronul Hulot...

— Ştiu, domnule, zise baroana cu o voce liniştită în care nu se simţea nici urmă de tulburare.

— Ei! Asta-i! strigă Crevel din ce în ce mai uluit. Bine! Dar ştii că monstrul dumitale de bărbat a luat: o sub protegierea sa pe Jenny Cadine încă de la vârsta de treisprezece ani?

— Bine, domnule, şi apoi? Întrebă baroana.

— Jenny Cadine, ca şi Josépha, avea douăzeci de ani când s-au cunoscut, continuă fostul negustor, iar baronul juca încă din anul 1826 rolul lui Ludovic al XV-lea pe lângă domnişoara de Romans⁹, şi pe atunci dumneata erai cu doisprezece ani mai tânără...

— Am avut anumite motive ca să-i las soţului meu

⁸ *un al doilea Duprez* - Gilbert-Louis Duprez (1806—1896), tenorul celebru în vremea sa.

⁹ *rolul lui Ludovic al XV-lea pe lângă domnişoara de Romans* - Continuându-şi cariera" de afemeiat, Ludovic al XV-lea a avut ca „protejată”, după o serie întreagă de favorite (doamna de Pompadour, doamna du Barry), şi pe tânăra domnişoară de Romans.

deplină libertate, domnule.

— Fără îndoială, minciuna asta, doamnă, va fi de ajuns ca să-ți răscumpere toate păcatele pe care le-ai săvârșit și să-ți deschidă porțile raiului, răspunse Crevel cu un aer șiret, care o făcu pe baroană să roșească. Asta s-o spui altora, ființă sublimă și adorată, nu lui taica Crevel care, poți să mă crezi, a făcut prea multe chefuri în patru cu ticălosul dumitale de soț ca să nu știe cât de mult prețuiești! Uneori își făcea singur mustări, între două pahare de vin, în timp ce-mi dezvăluia în amănunt farmecele dumitale. Ah! te cunosc prea bine; ești un înger. Un desfrânat ar sta poate la îndoială între o fată de douăzeci de ani și dumneata. Eu însă nu.

— Domnule!...

— Bine, tac... Dar să știi, femeie nobilă și sfântă, că orice soț, când e cam amețit, îi spune metresei sale – care râde de se prăpădește – multe lucruri despre soția sa.

Guardul național se opri deodată, văzând lacrimile de rușine ce lunecau printre frumoasele gene ale doamnei Hulot și uită să-și mai reia poziția rigidă.

— Dar să continui, zise el. M-am împrietenit cu baronul din pricina ștregărițelor noastre. Baronul, ca toți oamenii viciași, e foarte simpatic și cumsecade. O! Mi-a fost tare drag, caraghiosul! Câte mai știa să nascocască... Dar mai bine să las amintirile... Ajunsesem ca doi frați... Ticălosul, ca un depravat de pe vremea Regenței, încerca să mă strice și pe mine, să-mi predice tot felul de teorii saint-simoniene¹⁰ în materie de femei vârându-mi în cap idei de mare senior; dar, vezi dumneata, eu o iubeam pe micuța mea atât de mult, încât m-aș fi însurat cu ea de nu m-aș fi temut că o să am copii. Ca părinți buni și prieteni cum... cum eram, desigur că ne-am gândit să ne căsătorim copiii!

¹⁰ *teorii saint-simoniene în materie de femei* – Crevel – care este un ignorant – confundă ideile socialiștilor utopici (în special ale lui Fourier), care proclamau completa egalitate în drepturi dintre, bărbat și femeie cu haremul comun la care face aluzie el.

Trei luni după ce-și însurase băiatul cu fata mea Célestine, Hulot (mi-e scârbă să-i rostesc numele, mișelul, căci ne-a înșelat pe amândoi, doamnă!...), trei luni după aceea, mișelul mi-a suflat-o pe Josépha! Ticălosul, știind că fusese înlocuit cu un tânăr consilier de stat și cu un artist (închipuie-ți, numai atât!) în inima actriței Jenny Cadine, care avea succese din ce în ce mai năstrușnice, mi-a șterpelit amanta, drăguța de ea, o bomboană de fată; ai văzut-o desigur la Opera italiană, unde a ajutat-o să intre baronul cu trecerea pe care-o are. Bărbatul dumitale nu-i chibzuit ca mine, eu sunt un om măsurat ca o partitură de muzică (și Jenny Cadine îi storsese destule parale, căci îl costa vreo treizeci de mii de franci pe an). Te asigur însă că Josépha are să-l curețe de tot. Josépha, doamnă, e o evreică, o cheamă Mirah (anagrama cuvântului Hiram), un cifru izraelit ca să poată fi recunoscută, căci e o copilă părăsită în Germania (cercetările pe care le-am făcut dovedesc că este fiica naturală a unui bancher evreu foarte bogat). Teatrul, și mai ales lecțiile pe care i le-au dat Jenny Cadine, doamna Schontz, Malaga și Carabine au învățat-o cum să se poarte cu bătrânii. Deși o deprinsesem cu o viață cinstită și modestă, s-a trezit în ea instinctul pentru bani și bijuterii, pentru vițelul de aur! Cântăreața celebră, lacomă de câștig, vrea să ajungă bogată, foarte bogată. Așa că nu risipește nimic din tot ce se risipește pentru ea. S-a năpustit asupra lui Hulot și l-a jumulit zdravăn! Ce jumulit, l-a ras cu desăvârșire! Nenorocitul, după ce ținuse piept lui Keller și marchizului d'Esgrignon, amândoi nebuni după Josépha, fără să mai pun la socoteală pe adoratorii necunoscuți, și-o vede suflată de sub nas de ducele acela putred de bogat, protector al artelor. Cum îi spune... un fel de pitic... al ducele d'Hérouville. Acest mare senior vrea s-o păstreze pe Josépha numai pentru el. În lumea cocotelor nu se vorbește decât despre asta, numai baronul nu știe nimic; căci și în arondismentul al treisprezecelea lucrurile se petrec la fel ca în toate

celelalte: amantul, ca și soțul, e ultimul care află. Înțelegi acum care sunt drepturile mele? Soțul dumitale, frumoasă doamnă, mi-a furat fericirea, singura mea bucurie de când am rămas văduv. Da, de n-aș fi avut ghinionul să-mi iasă în cale craiul ăsta bătrân, Josépha ar fi fost și astăzi a mea. Căci, vezi dumneata, eu n-aș fi îndemnat-o să facă teatru, ar fi rămas în umbră, cuminte, și numai a mea. A! s-o fi văzut acum opt ani: subțire și nervoasă, cu ten auriu de andaluză, cu păr negru strălucitor ca satinul, cu ochi plini de flăcări, cu gene lungi castanii; da, avea în gesturi distincția unei ducese, modestia sărăciei, un farmec discret și o gingășie de căprioară. Din vina domnului Hulot, farmecul ei neprihănit s-a prefăcut în capcană pentru lupi și pușculiță de strâns parale. Cu alte cuvinte, mititica a ajuns regina nerușinatelor. Acum își bate joc de toate, ea care pe vremuri nici nu cunoscuse acest cuvânt!

Fostul negustor de parfumuri își șterse ochii din care se prelingeau câteva lacrimi. Sinceritatea acestei dureri o trezi pe doamna Hulot din visarea în care căzuse.

— Crezi, oare, doamnă, că la cincizeci și doi de ani mai pot găsi asemenea comoară? La vârsta asta, dragostea costă treizeci de mii de franci pe an; cifra am aflat-o chiar de la soțul dumitale, și o iubesc prea mult pe Célestine ca s-o ruinez. Când te-am văzut la cea dintâi serată pe care ai dat-o pentru noi, n-am înțeles cum de poate întreține nemernicul de Hulot o femeie ca Jenny Cadine... Păreai o împărăteasă... Nu-ți dădeam nici treizeci de ani, doamnă, pari atât de tânără, atât de frumoasă! Îți dau cuvântul meu că în seara aceea am fost foarte tulburat și mă gândeam: „De n-aș avea-o pe Josépha, ce bine mi s-ar potrivi soția lui. Hulot, de vreme ce el o lasă în părăsire. Ca o mânășă!” (A! iartă-mă, e un cuvânt ce mi-a rămas din vechea meserie. Negustorul de parfumuri reînvie din când în când, și aceasta mă împiedică să aspir la deputăție.) De aceea, când am fost atât de mișelește înșelat de baron, căci între pehlivani bătrâni ca noi amanta prietenului trebuie să fie un

lucru sfânt, am jurat să-i iau nevasta. Aşa-i drept. Baronul n-ar putea să spună nimic, iar noi n-am putea fi învinuiți. Când am vrut să-ți dezvălui starea mea sufletească, m-ai dat pe ușă afară ca pe un câine râios, de cum am deschis gura; mi-ai stârnit astfel dragostea, sau îndârjirea dacă vrei, așa că vei fi a mea.

— Și cum, mă rog?

— Nu știi, dar așa are să se întâmple. Vezi dumneata, un negustor de parfumuri neghiob (retras din comerț), care nu are decât o singură idee în cap, e mai tare decât un om de spirit care dispune de idei cu ghiotura. Sunt nebun după dumneata și ești răzbunarea mea! E ca și cum aş iubi de două ori. Vorbesc pe șleau, ca un om hotărât. Cu toate că-mi spui: „Nu voi fi a dumitale”, eu îți vorbesc foarte liniștit. Cum s-ar zice: joc cu cărțile pe față! Da, până la urmă vei fi a mea... A! chiar la cincizeci de ani, și tot vei fi amanta mea. Și așa va fi, căci m-aștept la orice din partea bărbatului dumitale...

Doamna Hulot îi aruncă acestui burghez calculat o privire atât de ținută de groază, încât Crevel crezu că înnebunise și se opri.

— Dumneata ești de vină, m-ai copleșit cu dispreț, m-ai înfruntat și m-ai silit să vorbesc, zise el simțind că trebuie să-și justifice cruzimea ultimelor sale cuvinte.

— O! biata mea copilă! Biata mea copilă! suspină baroana cu o voce stinsă.

— Nu mai vreau să știu de nimic! continuă Crevel. În ziua când mi-a fost luată Josépha, eram ca o tigroaică ce-și vede puii răpiți... Eram așa cum ești dumneata acum. Fata dumitale e pentru mine mijlocul de a te cuceri. Da, eu am stricat căsătoria fiicei dumitale!... și n-o vei mărita fără ajutorul meu! Oricât de frumoasă ar fi domnișoara Hortense, tot are nevoie de o zestre...

— Vai! așa este, zise baroana ștergându-și ochii.

— Încearcă, atunci, să ceri zece mii de franci baronului, adăugă Crevel reluându-și poza obișnuită.

- Vous êtes sans le sou, dit Crevel à voix basse.

Și așteaptă o clipă ca un actor care subliniază o pauză.

— Dacă i-ar avea, i-ar dăruia aceleia care o va înlocui pe Josépha, rosti el pocnindu-și degetul mijlociu. Cine se poate opri când a apucat-o pe drumul acesta? Mai întâi îi plac prea mult femeile! (Există o cale de mijloc în toate, cum a spus regele nostru.¹¹) Și apoi aici mai intervine și vanitatea! E bărbat frumos! Ca să-și facă gusturile, vă va duce pe toți la sapă de lemn. De altfel ați și apucat-o pe calea ruinei. Uite, de când n-am mai pus piciorul pe aici, n-ați mai fost în stare să reînnoiți mobilierul salonului. Cuvântul strâmtorare se vede din toate rupturile stofelor de pe mobile. Oare există vreun viitor ginere care să nu se retragă îngrozit în fața dovezilor abia ascunse ale celei mai crunte mizerii, mizeria oamenilor din lumea mare? Am ținut prăvălie și mă pricep la asta. Cine are privirea mai ageră decât negustorul parizian când e vorba să deosebească bogăția adevărată de cea aparentă?... Ați rămas fără un ban, spuse el cu voce joasă. Toate o dovedesc, până și livreaua feciorului. Vrei să-ți dezvălui anumite secrete îngrozitoare pe care nu le știi?

— Destul! Destul, domnule, exclamă doamna Hulot care plângea cu lacrimi grele.

— Ei bine! Află că ginerele meu îi dă bani tatălui său! Asta am vrut să-ți spun la început când îți vorbeam de cheltuielile fiului dumitale. Dar eu veghez asupra intereselor ficei mele... fii fără grijă.

— O! să-mi mărit fata și să mor!... strigă nefericita femeie, pierzându-și capul.

— Să-ți spun eu ce-i de făcut! zise fostul negustor de parfumuri.

Doamna Hulot îl privi pe Crevel cu o umbră de nădejde

¹¹ o cale de mijloc... cum a spus regele nostru - Venind la tron după revoluția din 1830, datorită marii burghezii bancare, regele Ludovic-Filip preconiza în politica internă „calea de mijloc” (*le juste milieu*), adică o balansare a partidelor burgheze care să ferească burghezia atât de pretențiile aristocrației cât și de revendicările populare.

ce-i schimbă atât de repede înfățișarea, încât doar asta și ar fi fost de ajuns să-l înduioșeze și să-l facă să renunțe la planul său ridicol.

— Vei mai fi frumoasă încă zece ani, reluă Crevel cu atitudinea lui obișnuită, fii drăguță cu mine, și domnișoara Hortense e ca și măritată. Hulot mi-a dat dreptul să propun târgul pe fată și n-are să se supere. De trei ani am tras foloase de pe urma capitalurilor mele, căci am pus frâu ștregăriilor. Am mai câștigat trei sute de mii de franci, peste averea mea: sunt ai dumitale...

— Ieși, domnule! îi răspunse doamna Hulot, ieși, și să nu te mai văd niciodată înaintea ochilor! De n-ar fi trebuit neapărat să aflu secretul purtării dumitale lașe în chestiunea căsătoriei plănuite pentru Hortense... Da, lașă... repetă ea la un gest al lui Crevel. De ce să pătimească o biată fată, o ființă frumoasă și nevinovată din pricina vrăjmășiilor dintre noi?... De nu m-ar fi silit inima mea de mamă, n-ai mai fi izbutit niciodată să stai de vorbă cu mine, n-ai mai fi pus piciorul în casa mea. Treizeci și doi de ani de cinste, de credință ai unei femei nu pot pieri sub loviturile unui Crevel...

— Fost negustor de parfumuri, succesor al lui César Birotteau, la Regina trandafirilor, strada Saint-Honoré, spuse în batjocură Crevel, fost ajutor de primar, căpitan în garda națională, cavaler al Legiunii de Onoare, întocmai ca și predecesorul său...

— Domnule, continuă baroana, după douăzeci de ani de statornicie, domnul Hulot a putut să se sature de nevastă-sa, dar asta mă privește numai pe mine; vezi însă, domnul meu, că el a știut să-și tăinuiască necredința, de vreme ce eu nu știam că ți-a luat locul în inima domnișoarei Josépha...

— A! strigă Crevel, dar cu ce preț, doamnă! Pitulicea asta l-a costat, în doi ani, mai mult de o sută de mii de franci. Ehe! încă nu le știi pe toate...

— Destul! domnule Crevel. N-am să renunț pentru

dumneata la fericirea pe care o simte o mamă când își îmbrățișează copiii fără să aibă nicio muștrare în suflet, când se știe respectată și iubită de-ai săi; și eu am să mă înfățișez înaintea lui Dumnezeu fără nicio pată...

— Amin! zise Crevel cu aerul de amărăciune diabolică pe care îl au toți oamenii cu pretenții când dau greș în astfel de încercări. Nu cunoști mizeria sub ultimul ei aspect, rușinea... dezonoarea... Am încercat să-ți deschid ochii, să te salvez pe dumneata și pe fata dumitale! Dacă-i așa, ai să trăiești parabola modernă a tatălui risipitor, de la prima pâină la ultima buche. Lacrimile și mândria dumitale mă mișcă, fiindcă e groaznic s-o vezi plângând pe femeia iubită... făcu Crevel, așezându-se. Îți pot făgădui numai, scumpă Adeline, să nu întreprind nimic nici împotriva dumitale, nici împotriva soțului dumitale; dar să nu mai trimiți niciodată după informații la mine. Asta-i tot!

— Ce-i de făcut atunci? strigă doamna Hulot.

Până acum baroana întâmpinase cu bărbăție întreprinderile chinuri la care o supusese explicația aceasta, căci suferea ca femeie, ca mamă și ca soție. Într-adevăr, atâta timp cât socrul fiului său se arătase ținător și agresiv, găsise putere în rezistența pe care o opunea brutalității negustorului; dar în fața bunăvoinței de care dădea dovadă acum, cu toată exasperarea lui de îndrăgostit respins și de chipeș guard național umilit, ea se destinase ca o coardă gata să plesnească; izbucni în lacrimi, frângându-și mâinile într-un asemenea hal de deznădejde și slăbiciune, încât îl lăsă pe Crevel, care îngenunchease, să-i sărute mâinile,

— Doamne, ce să mă fac? repetă ea ștergându-și ochii. Cum poate o mamă să rămână nepăsătoare când își vede fata ofilindu-se sub ochii ei? Care va fi soarta unei ființe atât de minunate, înzestrată de natură cu daruri pe care viața curată dusă alături de maică-sa i le-a scos și mai mult în evidență? Sunt zile când se plimbă prin grădină, tristă, fără să știe de ce; o găsesc cu lacrimi în ochi...

— Are douăzeci și unu de ani, zise Crevel.

— S-o trimit oare la mănăstire? Întrebă baroana. Dar în asemenea crize, până și religia e deseori neputincioasă în fața naturii, și chiar fetele crescute cu pioșenie își pierd capul!... Dar ridică-te domnule, nu-ți dai seama că totul s-a sfârșit între noi, că mi-e scârbă de dumneata, că ai distrus ultima nădejde a unei mame?...

— Și dacă ți-aș reda-o? rosti el.

Doamna Hulot se uită la Crevel cu atâta înfrigurare, încât acesta se simți mișcat. Dar își înăbuși, mila din fundul sufletului, din pricina cuvintelor: „Mi-e scârbă de dumneata!” Virtutea e uneori prea dintr-o bucată, nu cunoaște nuanțele și compromisurile care te ajută să ieși din situațiile neplăcute.

— În ziua de azi nu mai poți mărita fără zestre o fată atât de frumoasă ca domnișoara Hortense, observă domnul Grevei, reluându-și aerul înțepat. Fiica dumitale e una dintre frumusețile care îi înspăimântă pe soți; e ca un cal de rasă care nu găsește cumpărători din pricină că-i prea scump de întreținut. Încearcă, de pildă, să ieși la plimbare pe jos cu o asemenea femeie la braț! Toți trecătorii vor căska ochii, te vor urmări, îți vor dori soția. Asemenea succese îi îngrijorează pe mulți bărbați, care nu vor să fie siliți să ucidă amanți; pentru că la urma urmelor, nu poți ucide decât unul. În situația dumitale, nu-ți poți mărita fata decât în trei feluri: cu ajutorul meu, dar nu vrei! Ăsta-i unul! Să-i găsești un moșneag de șaiszeci de ani, putred de bogat, fără copii, și care ar vrea să mai aibă – cam greu, dar se mai întâmplă. Sunt atâția bătrâni ce se-ncurcă cu câte o Josépha sau Jenny Cadine, de ce n-ai găsi și dumneata unul care să facă prostia asta în mod legal?... Dacă n-aș avea-o pe Célestine și pe cei doi nepoți, m-aș căsători eu cu Hortense. Ăsta-i al doilea! Ultimul mijloc e cel mai simplu...

Doamna Hulot își ridică fruntea și îl privi neliniștită pe fostul negustor de parfumuri.

— Parisul e un oraș unde se adună toți oamenii întreprinzători, care cresc ca ciupercile pe pământul

Franței, și în el mișună tot felul de talente fără niciun căpătâi, îndrăzneți, în stare de orice, chiar să se-mbogățească... Ei bine, tinerii aceștia... (prea supusa dumitale slugă a fost și el unul dintre ei și a cunoscut destui... Ce era du Tillet? Ce era Popinot, acum douăzeci de ani?... Se căzneau amândoi la dugheana lui Birotteau¹², neavând alt capital decât dorința de-a parveni, care, după mine, face mai mult decât orice capital!... Capitalul ți-l poți mânca, firea însă nu!... Ce-aveam eu? Nimic altceva decât dorința de-a parveni și curajul. Du Tillet a ajuns pe aceeași treaptă cu cele mai de seamă personalități. Mărunțelul de Popinot, cel mai bogat droghist de pe strada Lombards, a ajuns deputat și iată-l acum ministru...). Ei bine, numai unul dintre acești condottieri¹³, cum li se spune, ai comanditei, ai condeiului sau ai pensulei ar fi în stare, la Paris, să ia în căsătorie o fată frumoasă fără niciun ban, căci toți au curajul să înfrunte orice. Domnul Popinot a luat-o pe domnișoara Birotteau fără să spere un ban ca zestre. Oamenii aceștia sunt smintiți! Cred în dragoste cum cred în norocul și în talentul lor!... Caută un bărbat întreprinzător care să se îndrăgostească de fata dumitale, și-o va lua fără să se uite în jur. Recunoaște că sunt un dușman destul de generos, căci sfatul pe care ți-l dau e împotriva mea.

— A! domnule Crevel, dacă ai vrea să-mi fii prieten, să renunți la ideile dumitale ridicole!...

— Ridicule? doamnă, nu trebuie să te nesocotești în felul acesta, privește-te în oglindă... Te iubesc, și tot la mine ai să vii. Vreau să-i pot spune într-o bună zi lui Hulot: „Mi-ai luat-o pe Josépha, ți-am luat soția!” E vechea lege a talionului! Și nu voi renunța la planul meu decât dacă ai deveni prea urâtă. Iată de ce voi izbuti! adăugă el,

¹² *Célestine, du Tillet, Popinot, Biroteau etc.* – Personaje balzaciene întâlnite și în alte romane din *Comedia umană*. (vezi *Addenda*)

¹³ *condottieri* – Așa erau numiți, în Italia, șefii cetelor de soldați mercenari; în sens mai larg: aventurieri, oameni în stare de a îndrăzni orice.

reluându-și poziția lui obișnuită și privind-o pe doamna Hulot. N-ai să găsești niciun moșneag, niciun tânăr care să se îndrăgostească de fiica dumitale, continuă el după o pauză, fiindcă îți iubești prea mult fata ca s-o dai pe mâna unui bătrân desfrânat sau ca să te hotărăști, dumneata, baroană Hulot, cumnata bătrânului general de divizie, comandant al vechilor grenadiri din vechea gardă, să iei de oriunde un om energic și cutezător, căci s-ar putea să fie un simplu lucrător, după cum cutare milionar de azi nu era acum zece ani decât un simplu mecanic, șef de echipă sau contramaistru de fabrică. Și atunci, temându-te ca fata, sub imboldul tinereții, să nu facă vreo prostie, îți vei spune: „Mai bine să mă dezonzorez eu, și dacă domnul Crevel se va învoi să păstreze secretul, voi obține zestrea fetei, două sute de mii de franci, în schimbul unei legături de zece ani cu fostul negustor de mănuși... cu bătrânul Crevel!...” Te plictisesc, și ceea ce îți povestesc ți se pare foarte imoral, nu-i așa? Dar dacă ai fi cuprinsă de o patimă nestăvilită, ai găsi destule argumente ca să-mi cedezi ca toate femeile îndrăgostite... Ei bine, în interesul Hortensei, vei ști să-ți adormi conștiința și să capitulezi...

— Hortense mai are un unchi.

— Cine? bătrânul Fischer?... Afacerile lui stau cam prost, tot din vina baronului, care golește orice casă de bani pe care poate să pună mâna,

— Conte Hulot...

— A! soțul dumitale a și tocat economiile bătrânului general, ca să mobilizeze casa cântăreței, sale... Vasăzică mă lași să plec fără nicio nădejde?

— Adio, domnule. Nu e greu să te vindeci de-o patimă pentru o femeie de vârsta mea și vei ajunge să ai, poate, gânduri mai creștinești. Dumnezeu îi apără pe cei aflați în nenorocire.

Baroana se ridică pentru a-l sili pe căpitan să se retragă și să treacă în salonul cel mare.

— Oare se cuvine ca frumoasa doamnă Hulot să trăiască

în mijlocul unor asemenea zdrențe? zise el arătând spre lampa veche, spre candelabru cu poleială ștearsă, spre covorul căruia i se vedea urzeala, într-un cuvânt spre toate rămășițele belșugului de odinioară ce făceau ca salonul acesta mare, îmbrăcat în alb, roșu și aur să pară ca o fantomă a serbărilor de pe vremea Imperiului¹⁴.

— Pe toate aceste lucruri strălucește virtutea. Și n-aș vrea ca în schimbul unei mobile superbe să fac din frumusețea pe care mi-o atribui o capcană de lupi, o pușculiță de strâns bani!

Căpitanul își mușcă buzele recunoscându-și vorbele. Prin care el singur înfierase lăcomia amantei sale Josépha.

— Și pentru cine atâta statornicie? întrebă el.

Între timp, baroana îl însoțise pe fostul negustor de parfumuri până la ușă.

— Pentru un desfrânat!... adăugă el cu un aer de milionar virtuos.

— Dacă ar fi precum spui, atunci aș avea cel puțin un merit, că-i rămân credincioasă, și asta ar fi destul!

Apoi îl părăsi pe căpitan, salutând cu aerul acela pe care-l adoptă față de un pisălog de care vrei să scapi, și se întoarse atât de repede, încât nu-l mai putu vedea încă o dată luându-și poziția militărească. Se duse să deschidă ușile, pe care le închisese, fără să observe gestul amenințător cu care Crevel își luă rămas bun. Pășea, mândră și nobilă, ca o martiră în Coliseu¹⁵. Era însă sleită de puteri și se prăbuși pe divanul din camera ei albastră, ca o femeie gata să leșine, rămânând cu ochii ațintiți asupra chioșcului dărăpănat în care fata ei flecărea cu verișoara

¹⁴ *a serbărilor de pe vremea Imperiului* – După ce s-a proclamat împărat (1804), Napoleon s-a înconjurat de fast imperial, organizând dese serbări, prilejuite mai ales de numeroasele sale victorii militare.

¹⁵ *ca o martiră în Coliseu* – În Coliseu, vast, amfiteatru din Roma antică, în care încăpeau 100 000 de spectatori, se dădeau spectacole cu fiare sălbatice. Mulți dintre primii creștini, considerați ca rebeli față de păgânismul oficial, au fost executați în Coliseu, prin sfâșiere de către fiare, și au suferit cu stoicism această moarte.

Bette.

Din primele zile ale căsătoriei sale până în clipa aceea, baroana își iubise soțul precum Josefine ajunsese să-l iubească pe Napoleon¹⁶, cu o dragoste plină de admirație, cu o dragoste maternă, cu o dragoste lașă. Chiar dacă nu cunoscuse amănuntele dezvăluite de Crevel, totuși își dăduse prea bine seama că baronul Hulot o înșela de douăzeci de ani; dar își trăsese un vâl de plumb pe ochi, plânsese în tăcere și nu lăsase niciodată să-i scape vreo vorbă de dojană. Din pricina blândeții sale îngerești, bărbatul ei o venera și toți cei din jur o divinizau. Dragostea pe care o soție o are pentru soțul ei, respectul ce i-l arată sunt molipsitoare într-o familie.

Hortense vedea în tatăl său modelul desăvârșit al dragostei în căsnicie. Iar Hulot-fiul, crescut în admirația față de baron, pe care toți îl socoteau drept unul dintre giganții care îl slujiseră pe Napoleon, știa că-și datora întreaga situație numelui, poziției și faimei tatălui său; de altfel, impresiile din copilărie se șterg cu greu, astfel încât el mai avea oarecare teamă de tatăl său. Și chiar de-ar fi bănuit rătăcirile destăinuite de Crevel, nu s-ar fi plâns, căci îl respecta prea mult, și ar fi încercat să le justifice judecând lucrurile, în această privință, după felul de a vedea al bărbaților.

E necesar să lămurim acum devotamentul extraordinar al acestei femei frumoase și nobile. Iată, în câteva cuvinte, povestea vieții sale.

În urma rechizițiilor republicane, trei frați cu numele de Fischer, simpli plugari dintr-un sat așezat la hotarele cele

¹⁶ *Josefine... Napoleon* – La început foarte îndrăgostit de creola Josefine de Beauharnais, pe care a luat-o de soție, Napoleon nu i-a rămas multă vreme credincios. Dorind să-și asigure o dinastie și relații cu oasele domnitoare din Europa, el a repudiat-o chiar (în 1809), pentru a se căsători cu o arhiducesă austriacă. Josefine a rămas însă atașată de el.

mai îndepărtate ale Lorenei, la poalele Vosgilor, porniseră să se înroleze în armata numită a Rinului¹⁷.

În anul 1799, fratele mijlociu, André, văduv, tatăl doamnei Hulot, își lăsase fiica în grija fratelui mai mare, Pierre Fischer, care rămăsese invalid în urma unei răni primite în 1797 și care făcuse câteva afaceri cu transporturile militare, datorită protecției comisarului însărcinat cu ordonanțarea plăților, Hulot d'Ervy. Printr-o întâmplare destul de firească, Hulot, venind la Strasbourg, cunoscuse familia Fischer. Tatăl Adelinei și fratele lui mai mic erau pe atunci furnizori de furaje în Alsacia.

Adeline, care pe vremea aceea avea șaisprezece ani, se putea măsura cu vestita doamnă du Barry, o altă fiică a Lorenei. Era de o frumusețe desăvârșită, orbitoare, una dintre acele ființe pe care, asemenea doamnei Tallien, natura le făurește cu deosebită grijă, înzestrându-le cu cele mai prețioase daruri: distincție, noblete, grație, finețe, eleganță, o carnație rară, un ten minunat, plămădite în atelierul tainic în care lucrează norocul. Femeile acestea frumoase se aseamănă toate între ele. Bianca Capello, al cărei portret e una dintre capodoperele lui Bronzino, Venus de Jean Goujon, al cărei model a fost vestita Diana de Poitiers, signora Olympia, al cărei portret se află în galeria Doria, apoi Ninon, doamna du Barry, doamna Tallien, domnișoara Georges, doamna Récamier¹⁸, toate femeile

¹⁷ *rechizițiile republicane... armata numită à Rinului* – E vorba de masiva *Chemare sub arme* din 1793, când Comitetul Salvării Publice a trebuit să facă față, pentru a salva Republica, atât atacurilor de la graniță ale armatelor străine cât și încercărilor de contrarevoluție din interior. Una dintre aceste viteze armate republicane a luptat în regiunea Rinului.

¹⁸ *Dianca Capeilo... doamna Récamier – Bianca Capello*, pictată de pictorul italian *Bronzino* (1502—1572), a devenit, datorită frumuseții, dar mai ales intrigilor ei, soția lui Francesco del Medici, mare duce de Toscana. Sculptorul francez *Jean Goujon* (1510— 1567) a reprezentat-o pe *Diana de Poitiers* și în chip de Diana, zeița vânătorii (cel puțin lui i s-a atribuit multă vreme cunoscuta statuie de la Luvru). *Doamna Tallien* (1773—1835) a jucat un rol contrarevoluționar, participând la o acțiune de răsturnare a lui Robespierre. *Domnișoara Georges* (1787—1867),

acestea, tare au rămas frumoase în ciuda anilor, a pasiunilor și a unei vieți prea pline de plăceri, au în statura lor, în felul cum sunt construite, în caracterul frumuseții lor, asemănări atât de izbitoare încât s-ar putea crede că există în oceanul generațiilor un curent afrodiziac din care se ivesc toate venusurile acestea, fiice ale aceleiași unde saline.

Adeline Fischer, una dintre cele mai frumoase din tribul acesta divin, avea trăsăturile sublime, liniile unduioase, țesutul venos al acelor femei care se nasc regine. Părul blond pe care maica noastră Eva l-a primit din mâna lui Dumnezeu, talia de împărăteasă, aerul de măreție, profilul atât de impunător, modestia de fată de la țară îi făceau pe toți bărbații să se oprească fermecați, ca amatorii în fața unui tablou de Rafael; de aceea, văzând-o, comisarul însărcinat cu ordonanțarea plăților nu șovăi s-o ia de soție, în cel mai scurt timp îngăduit de lege, spre marea mirare a fraților Fischer, crescuți în respectul și admirația superiorilor lor.

Cel mai în vârstă, soldat din 1792¹⁹, grav rănit cu prilejul atacului liniilor lui Wissembourg, îl diviniza pe împăratul Napoleon și tot ce era în legătură cu marea armată. André și Johann vorbeau cu mult respect de comisarul-ordonator Hulot, acest protejat al împăratului, căruia îi datorau de altfel întreaga lor situație; căci Hulot d'Ervy, văzându-i deștepți și cinstiți, îi scosese de la furgoanele armatei, punându-i în fruntea unui serviciu de urgență pentru

care era deosebit de impunătoare, a fost o tragegiană franceză. Foarte frumoasă a fost și *doamna Récamier* (1777—1849), al cărei salon era celebru în vremea Restaurației. (Pentru *Ninon* și *doamna du Barry*, v. notele 122 și 110.)

¹⁹ *soldat din 1792* – Declarând război Austriei, în aprilie 1792, Ludovic al XVI-lea și cercurile regaliste din Franța sperau să provoace o invazie străină care să înăbușe Revoluția. Dar, în fața primejdiei în care se afla patria, poporul francez a răspuns prin înrolări voluntare, constituiri de batalioane etc. Înfomețați și zdrențuiți, dar plini de avânt patriotic, soldații din 1792 și-au apărât țara cu curaj și abnegație.

aprovizionări. Frații Fischer aduseseră servicii în timpul campaniei din 1804²⁰. La încheierea păcii, Hulot obținuse pentru ei un loc de furnizori de furaje în Alsacia, fără să știe că va fi trimis mai târziu la Strasbourg pentru pregătirea campaniei din 1806²¹.

Pentru tânăra țărăncă, această căsătorie însemna un fel de înălțare la cer. Frumoasa Adeline trecu dintr-odată din noroiul satului ei în paradisul curții imperiale. Pe atunci, comisarul-ordonator, unul dintre cei mai conștiincioși și mai harnici oameni din corpul său de armată, fu făcut baron, și împăratul, chemându-l pe lângă el, îl trecu în garda imperială. Țăranca cea frumoasă a avut curajul să-și desăvârșască educația din dragoste pentru soțul ei, pe care-l iubea ca o nebună. Baronul era de altfel, ca bărbat, o replică a Adelinei, ca femeie. Apartinea corpului de elită al bărbaților chipeși. Înalt, bine făcut, blond, cu ochi albaștri ce aveau o strălucire, o privire și o nuanță fermecătoare, cu o talie elegantă, se distingea printre oameni ca d'Orsay, Forbin și Ouvrard²² în batalionul celor mai frumoși bărbați ai Imperiului. Deși era un mare cuceritor și avea în privința femeilor ideile din vremea Directoratului²³, dragostea

²⁰ în timpul campaniei din 1804 – În 1804 Napoleon era în război cu Anglia, pe care se pregătea s-o invadeze, proiect la care a trebuit ulterior să renunțe.

²¹ pregătirea campaniei din 1806 – este vorba de războiul dus de Napoleon împotriva Prusiei, pe care o învinge, în octombrie 1806, în faimoasele bătălii de la Iena și Auerstaedt.

²² d'Orsay, Forbin și Ouvrard – În afară de d'Orsay, cunoscut la începutul secolului al XIX-lea numai ca tipul bărbatului frumos și elegant, ceilalți doi citați erau cunoscuți și prin profesiunea lor: *Louis-Auguste*, conte de *Forbin*, mort în 1841, era pictor și arheolog; el a reorganizat muzeul Luvru și a înființat muzeul Luxemburg din Paris; cât despre *Gabriel-Julien Ouvrard* (1770—1846), el a fost un bancher celebru, care s-a îmbogățit ca furnizor al armatelor napoleoniene și ca speculant.

²³ în privința femeilor, ideile din vremea Directoratului – Perioada Directoratului (octombrie 1795—noiembrie 1798) a însemnat în Franța degradarea Revoluției prin abuzuri de tot felul și prin moravuri corupte.

conjugală îi întrerupse pentru un timp destul de îndelungat cariera galantă.

Astfel că pentru Adeline, baronul fusese dintr-un început un fel de zeu ce nu putea greși; îi datora totul: bogăția, căci avea la dispoziție trăsură, locuință splendidă și tot luxul de pe acele vremuri; fericirea, fiind iubită în văzul lumii; titlul de baroană; celebritatea, deoarece i se spunea la Paris frumoasa doamnă Hulot; în sfârșit, cinstea de a fi în măsură să respingă omagiile împăratului, care-i dăruise o salbă de diamante și care-și amintea mereu de ea întrebând din când în când: „Ce mai face frumoasa doamnă Hulot; e tot atât de cuminte?”, ca un om gata să se răzbune pe cel care ar izbuti acolo unde el dăduse greș.

Nu e deci nevoie de prea multă istețime ca să poți citi într-un suflet simplu, naiv și frumos pricinile care transformă dragostea doamnei Hulot într-un adevărat fanatism. După ce ajunse la convingerea că soțul ei nu va putea fi niciodată vinovat față de ea, deveni, în adâncul sufletului, umila slujitoare, devotată până la orbire, a celui care o crease. De altfel era înzestrată cu mult bun-simț, acel bun-simț al oamenilor din popor, care îi întări educația temeinică. Vorbea puțin; când era în saloane nu critica pe nimeni, nu căuta să strălucească; cumpănea totul, asculta, urmând pilda celor mai cinstite și mai nobile femei.

În 1815 Hulot îl urmă pe prințul de Wissembourg, unul dintre prietenii săi intimi, și fu printre organizatorii acelei armate improvizate al cărei dezastru încheie, la Waterloo²⁴, ciclul napoleonian. În 1816 baronul suferi o cruntă persecuție din partea ministrului Feltre și nu izbuti să fie reintegrat la intendența armatei decât în 1823, când avură nevoie de el în războiul din Spania²⁵, în 1830, când Ludovic-

²⁴ *Waterloo* - Bătălia de la *Waterloo* (18 iunie 1815) a însemnat înfrângerea definitivă a lui Napoleon. Armatele franceze au fost învinse aici de către armatele engleze și prusiene coalizate.

²⁵ *în 1823... în războiul din Spania* - Guvernământul reacționar al Bourbonilor restaurați a întreprins în 1823 o expediție armată împotriva

Filip făcu un fel de recrutare printre vechile rămășițe napoleoniene, apăru din nou în administrație ca ministru-adjunct. După suirea pe tron a ramurii cadete²⁶ eveniment la care luase și el parte activă, rămase unul dintre directorii cei mai prețuiți din Ministerul de Război, Primise de altfel bastonul de mareșal, și regele nu-l mai putea face acum decât sau ministru plin, sau membru pe viață al Senatului francez.

Rămânând fără ocupație din 1818 până în 1823, baronul Hulot își reluase serviciul activ pe lângă femei. Doamna Hulot socotea că infidelitățile lui Hector începuseră odată cu mărețul sfârșit al Imperiului. Timp de doisprezece ani, baroana avusese în căsnicie rolul de *prima dona assoluta*²⁷, neîmpărțindu-l cu nimeni. Se bucura și astăzi de trainica afecțiune pe care bărbații o poartă soțiilor ce se resemnează la rolul de blânde și virtuose tovarășe și știa prea bine că nicio rivală nu i-ar putea ține piept mai mult de două ore, dacă ar scoate o singură vorbă de mustrare; dar închidea ochii, își astupa urechile și nu voia să cunoască purtările soțului ei în afară. Se purta cu Hector al ei ca o mamă cu un copil răsfățat. Cu trei ani înainte de discuția care tocmai avusese loc, Hortense, zărindu-l la teatrul *Variétés* pe tatăl ei într-o lojă de la parter în tovărășia actriței Jenny Cadine, exclamase:

— Uite-l pe tata!

— Te înșeli, îngerașule, tata e la mareșal, îi răspunsese

Spaniei, pentru a-l restabili ca monarh absolut pe regele Ferdinand al VII-lea, ale cărui puteri fuseseră zdruncinate de o revoluție burghezo-democratică.

²⁶ *Ludovic-Filip... ramurii cadete* – După revoluția din 1830, marea burghezie franceză a predat tronul unui prinț din spița de Orléans (ramura mezină a familiei regale), care manifestase oarecare liberalism. *Ludovic-Filip de Orléans* era fiul lui Filip de Orléans (Philippe-Egalité), care votase condamnarea la moarte a lui Ludovic al XVI-lea.

²⁷ *prima dona assoluta* – primadonă absolută (l. ital.): cea mai ilustră cântăreață a unei Opere, care nu împarte cu nimeni gloria, datorită calităților excepționale ale vocii ei.

baroana. Baroana o văzuse foarte bine pe Jenny Cadine; dar în loc să aibă o strângere de inimă, dându-și seama cât e de frumoasă, se gândise: „Ce fericit trebuie să fie ștregarul de Hector!”. Totuși suferea, și când era singură se lăsa în prada unor furii îngrozitoare, dar, în fața lui Hector, își amintea întotdeauna de cei doisprezece ani de fericire desăvârșită pe care îi trăise cu el și nu mai avea puterea să se plângă. Ar fi dorit din tot sufletul să fie confidenta baronului. Din respect pentru dânsul, nu îndrăznise însă niciodată să-i dea a înțelege că știe de aventurile sale galante. O delicatețe atât de excesivă nu se mai găsește decât la fetele acelea frumoase din popor care știu să primească o lovitură fără s-o întoarcă, având încă în vine rămășițe din sângele celor dintâi martiri. Fetele din lumea bună, socotindu-se egale cu soții lor, simt nevoia să-i chinuiască și să-și sublinieze îngăduința prin vorbe înțepate – de parcă ar fi calculat loviturile la biliard –, dintr-un spirit de răzbunare diabolică și ca să-și asigure fie superioritatea, fie dreptul la revanșă.

Un admirator înflăcărat al baroanei era cumnatul ei, generalul de divizie Hulot, veteranul comandant al grenadirilor pedestri din garda imperială, căruia urma să i se confere la sfârșitul vieții bastonul de mareșal. Bătrânul, după ce comandase din 1830 până la 1834 divizia militară din departamentele bretone care fuseseră teatrul isprăvilor sale din 1799 și 1800, se stabilise la Paris, lângă fratele său, căruia îi purta aceeași dragoste de părinte. Acest bătrân soldat inimos o înțelegea pe cumnata sa; o admira, socotind-o cea mai nobilă și mai sfântă femeie din lume. Nu se însurase, fiindcă dorise să găsească și el o femeie ca Adeline, zadarnic căutată de-a lungul a douăzeci de țări și a douăzeci de campanii. Pentru a nu pierde simpatia de care se bucura din partea acestui vechi republican, statornic și fără pată, despre care Napoleon spunea: „Hulot? de treabă om, e republican înfocat, dar nu m-ar trăda niciodată!”, Adeline ar fi fost în stare să îndure orice suferințe, mai

crude chiar decât cele care-o copleşiseră acum. Dar moşneagul de şaptezeci şi doi de ani, obosit peste măsură de cele treizeci de campanii, rănit pentru a douăzeci şi şaptea oară la Waterloo, putea fi pentru Adeline un admirator, nu însă şi un sprijin. Bietul conte, pe lângă celelalte infirmităţi, era surd şi nu auzea decât cu ajutorul unui cornet.

Cât timp baronul Hulot d'Ervy fusese un bărbat frumos, legăturile de dragoste n-avuseseră nicio înrâurire asupra averii sale; dar de la cincizeci de ani zeiţele graţiei începură să-l coste bani. La vârsta aceasta, dragostea devine un viciu, la care se adaugă tot felul de vanităţi ridicole. Cam pe vremea aceea, Adeline observă că soţul ei începuse să dea o importanţă de necrezut felului de a se îmbrăca, îşi cănea părul şi favoriţii, purta centuri şi corsete. Voia să rămână frumos cu orice preţ. Ajunsese să ducă până la manie grija de sine, de care îşi bătuse joc pe vremuri. În sfârşit, Adeline îşi dădu seama că belşugul în care trăiau amantele baronului îşi avea izvorul în propria ei casă. În opt ani de zile, o avere considerabilă fusese risipită în chip atât de desăvârşit încât la întemeierea gospodăriei tânărului Hulot, cu doi ani înainte, baronul se văzuse nevoit să-i mărturisească soţiei sale că nu mai aveau alt venit în afară de leafă.

— Unde o să ajungem? întrebăse Adeline.

— Fii liniştită, îi răspunse consilierul de stat, îţi las leafa mea; pentru înzestrarea fetei şi pentru viitorul nostru voi face afaceri.

Încrederea neţărmurită ce-o avea doamna Hulot în puterea, valoarea deosebită, priceperea şi caracterul bărbatului ei îi potoli îngrijorarea de-o clipă.

Vă puteţi uşor închipui gândurile şi lacrimile ce-o năpădiră pe baroană după plecarea lui Crevel. Biata femeie se ştia de doi ani de zile în fundul unei prăpăstii, dar se credea singură acolo. Habar n-avusesese cum se înfăptuise

căsătoria fiului ei și nici nu știuse nimic de legătura lui Hector cu lacoma Josépha. Nădărduse cel puțin că nimeni pe lume nu-i va cunoaște durerile. Dar din moment ce Crevel vorbea cu atâta ușurință de desfrânarea baronului, Hector era amenințat să piardă stima de care se bucura. Întrezărea, din pălăvrăgelile grosolane ale fostului negustor de parfumuri înfuriat, în ce cumetrie mârșavă se plănuise căsătoria tânărului avocat. Două prostituate fuseseră preotesele căsniciei puse la cale de doi moșnegi beți, în timpul unei orgii, pe când își destăinuiau unul altuia intimități înjositoare!

— Așadar a uitat-o pe Hortense! se gândea ea, și totuși o vede zilnic; o fi având de gând să-i găsească un bărbat la ticăloasele lui?

Mama, mai tare decât soția, vorbea în clipa aceea singură, căci o vedea pe Hortense cum râdea împreună cu verișoara Bette, stăpânită de veselia nebunească a tinereții fără griji; dar baroneasa știa că râsul acela nervos era un semn tot atât de primejdios ca și plimbările ei singurate și înlăcrimate prin grădină.

Hortense semăna cu mama sa, avea însă un păr auriu ondulat natural, uimitor de bogat, cu un luciu ca de fildeș. Se cunoștea că era rodul unei căsnicii cinstite și al unei iubiri nobile și curate în toată plinătatea ei. Chipul fetei trăda o fire pasionată, o veselie și o vioiciune tinerească, o prospețime și un dor de viață și atâta sănătate încât toate parcă răspândeau în jur niște unde electrice. Hortense atrăgea privirile. Când ochii ei azurii, plutind în fluidul nevinovăției, se opreau asupra vreunui trecător, îl făceau să tresară fără voie. De altfel pe tenul ei nu se zărea nici măcar un singur pistrui, care de obicei se ivesc pe fețele blondelor aurii cu pielea albă ca laptele. Înaltă și plină, fără să fie grasă, cu mijlocul tot atât de mlădios și nobil ca al mamei sale, merita titlul de zeiță, atât de des întâlnit la vechii autori. De aceea, oricine o vedea pe Hortense pe stradă exclama fără voie: „Doamne! Ce fată frumoasă!” Și

era atât de copilăroasă încât, ajungând acasă, întreba: „Ce-or fi având oamenii, mamă, de spun «Ce fată frumoasă!» când suntem împreună? Doar tu ești mai frumoasă decât mine!...” E adevărat că baroana, deși trecuse de patruzeci și șapte de ani, putea fi preferată fiicei sale de amatorii de apusuri, căci nu-și pierduse nimic din farmecele ei, cum spun femeile, ceea ce se întâmplă foarte rar, mai ales la Paris, unde o frumusețe de același fel, Ninon, a stârnit un adevărat scandal în secolul al XVII-lea, într-atât părea că furase partea cuvenită celor urâte.

De la fiica sa, gândul baroanei se întoarse iar la tatăl fetei și-l văzu decăzând din ce în ce mai rău, cufundându-se în drojdia societății, rămânând, poate, și fără slujbă într-o bună zi. Ideea că idolul ei s-ar putea prăbuși, însoțită de viziunea tulbure a nenorocirilor proorocite de Crevel, o lovi atât de crunt, încât biata femeie își pierdu cunoștința, asemenea celor care cad în extaz.

Verișoara Bette, stând de vorbă cu Hortense, se uita din când în când să vadă dacă se puteau întoarce în salon; dar nepoata o sâcăia atâta cu întrebările, că nu observă când baroana deschise ușa cu geamuri.

Bette – Lisbeth Fischer, mai tânără cu cinci ani decât doamna Hulot, deși fata celui mai mare dintre frații Fischer, era departe de a fi frumoasă ca vara ei; de aceea fusese nemaipomenit de geloasă pe Adeline. Gelozia stătea la temelia firii sale *excentrice*, cuvânt născocit de englezi numai pentru nebuniile celor din lumea înaltă, nu ale celor mărunți. Era tipul țărăncii din Vosgi, uscată, negricioasă, cu părul negru și lucios, cu sprâncene groase și împreunate, cu brațe lungi și vânjoase, cu picioare groase, și cu câțiva negi pe fața-i lungă și *simiescă*²⁸, iată în câteva linii portretul acestei fecioare.

Familia, trăind laolaltă, o sacrificase pe fata vulgară fetei

²⁸ *fața-i... simiescă* – față ca de maimuță (de la cuvântul latinesc *simius* – maimuță).

frumoase, fructul uscat florii strălucitoare. Lisbeth muncea ogorul, în timp ce vara ei era răsfățată; de aceea, într-o bună zi, găsind-o pe Adeline singură, fu cât pe ce să-i rupă nasul, o frumusețe de nas grecesc, foarte admirat de femeile bătrâne. Deși mâncase bătaie pentru pozna aceasta, nu se astâmpăraseră, rupându-i mereu rochiile și stricând gulerașele alintatei.

După nunta ca din basme a verișoarei sale, Lisbeth se plecase în fața sorții, după cum frații și surorile lui Napoleon se plecaseră în fața strălucirii tronului și a puterii stăpânitoare. Adeline, fire nespuse de bună și blândă, odată ajunsă la Paris, își amintise de Lisbeth și o chemase, prin 1809, plănuind s-o mărite pentru a o scăpa de mizerie. Fiindcă fata cu ochi negri și sprâncene ca de cărbune, care nu știa nici să citească, nici să scrie, nu putuse fi măritată atât de repede cum ar fi voit Adeline, baronul îi găsise o meserie: o ajutase pe Lisbeth să intre ucenică la *brodeurii* curții imperiale, la vestiții frați, Pons.

Cu energia ei de munteancă, verișoara, numită pe scurt Bette, ajungând lucrătoare de ceaprazărie în aur și argint, avu curajul să învețe să citească și să scrie, deoarece vărul ei, baronul, o încredințase că avea neapărat nevoie de aceste cunoștințe pentru a-și deschide un magazin de broderie, verișoara voind să se îmbogățească: în doi ani era de nerecunoscut. În 1811, țărâna de pe vremuri ajunsese o maestră destul de drăguță, de îndemânată și de isteasă.

Specialitatea aceasta, numită ceaprazărie în aur și argint, cuprinde epoletii, dragoanele, eghileții, în sfârșit, toată puzderia de lucruri strălucitoare ce sclipesc pe uniforme bogate ale armatei franceze și pe hainele civile, împăratul, ca un italian iubitor de fast, își gătise slujitorii cu broderii de aur și argint pe la toate cusăturile, și imperiul lui cuprindea o sută și trei de departamente. Furniturile acestea, care erau vândute de obicei croitorilor, oamenilor bogați și cu situație ori de-a dreptul marilor demnitari, alcătuiau o negustorie sigură.

În clipa când verișoara Bette, cea mai pricepută lucrătoare a casei Pons și conducătoarea atelierului, fu în măsură să-și deschidă prăvălia ei, Imperiul se prăbuși. Ramura de măslin a păcii, pe care o țineau în mână Bourbonii²⁹, o înspăimântă pe Lisbeth, care se temu de o criză în branșa aceea de comerț, care de acum înainte nu mai avea de exploatat decât optzeci și șase de departamente în loc de o sută treizeci și trei, în afară de faptul că și armata avea să fie mult redusă. În sfârșit, înspăimântată de soarta schimbătoare a afacerilor industriale, refuză oferta baronului, care o crezu nebună. Lucru de care se convinse pe deplin când Bette se sfădi cu domnul Rivet, unul dintre clienții casei Pons, cu care baronul voise s-o asocieze, rămânând mai departe simplă lucrătoare.

Familia Fischer era din nou strâmtorată, ca pe vremuri, când o ridicase din sărăcie baronul Hulot.

Ruinați de catastrofa de la Fontainebleau³⁰ cei trei frați Fischer, în disperare de cauză, se înrolară în armata franceză din 1815³¹. Cel mai mare, tatăl Lisbeth, muri pe câmpul de luptă. Tatăl Adelinei, condamnat la moarte de consiliul de război, fugi în Germania și muri în 1820, la Trêves. Mezinul, Johann, veni la Paris să ceară ajutor de la regina familiei, despre care se zicea că mănâncă numai cu tacâmuri de aur și argint și că nu ieșea în lume decât gătită cu salbe și diademe de diamante cât alunele, datorite de

²⁹ *Ramura de măslin... pe care o țineau în mână Bourbonii* – Revenind la tron (v. nota 3), Bourbonii au profitat de anii îndelungați de războaiele lui Napoleon, care obosiseră poporul francez, pentru a declara că regii reprezintă pacea. De asemenea, Ludovic al XVIII-lea a ținut să declare că uită trecutul revoluționar și că aduce liniștea pentru toți în țară.

³⁰ *catastrofa de la Fontainebleau* – Napoleon I a semnat abdicarea sa (aprilie 1814) la castelul de la Fontainebleau.

³¹ *armata franceză din 1815* – armata înjghebată de Napoleon în timpul celei de-a doua domnii a lui (*cele o sută de zile*: martie-iunie 1815), după întoarcerea din insula Elba, cu care i-a putut alunga pe Bourboni, dar nu a putut câștiga bătălia de la Waterloo.

împărat. Johann Fischer, pe atunci în vârstă de patruzeci și trei de ani, primi de la baronul Hulot o sumă de zece mii de franci pentru a-și înjgheba un mic negoț de furaje la Versailles, sumă obținută de la Ministerul de Război prin stăruințele discrete ale unor prieteni pe care-i mai avea acolo fostul intendent general.

Nenorocirile acestea de familie, dizgrația baronului Hulot și simțământul nimicniciei ei în furnicarul uriaș de oameni, interese și afaceri ce fac din Paris un iad și un rai o domoliră pe Bette. Cu toate că suferise pe vremuri simțind în atâtea privințe superioritatea verișoarei sale, renunțase acum să mai lupte și să i se mai asemuiască; dar invidia rămăsese ascunsă în adâncul inimii sale, ca un germen de ciumă care poate izbucni pustiind un oraș, dacă desfăci balotul de lână fatal în care stă pitit. Din când în când tot se mai gândea:

— Suntem din același sânge și eu și Adeline, părinții noștri erau frați; ea locuiește într-un palat, eu într-o mansardă.

Dar în fiecare an, de ziua ei, și de anul nou, Lisbeth primea daruri de la baron și de la baroană; baronul se purta foarte bine cu ea, îi plătea lemnele pentru iarnă; bătrânul general Hulot o poftea o dată pe săptămână la masă, iar la verișoara ei avea totdeauna tacâmul pus. O luau peste picior, dar nu le era rușine de ea. În sfârșit, o ajutaseră să aibă o situație independentă la Paris și trăia după placul ei.

Într-adevăr, îi era teamă de orice fel de jug. O poftea vara ei să locuiască la dânsa? Bette întrezărea numaidecât căpăstrul gospodăriei. Baronul hotărâse de câteva ori s-o mărite; încântată în prima clipă, refuza apoi, temându-se că i s-ar fi putut critica lipsa de educație, ignoranța și sărăcia. În sfârșit, când baroana o sfătuia să țină gospodăria unchiului, scutindu-l astfel de o menajeră care l-ar costa foarte scump, răspundea că astfel nu va mai putea să se mărite deloc.

Verișoara Bette avea un fel ciudat de a gândi, ca oamenii

care se dezvoltă foarte târziu, ca sălbaticii, care cugetă mult și vorbesc puțin. Deșteptăciunea ei țărănească căpătase, de altfel, ascultând pălăvrăgelile din atelier și fiind în contact cu lucrătorii și lucrătoarele, o oarecare ascuțime pariziană. Fata aceasta, a cărei fire se asemuia foarte mult cu aceea a unui corsican, frământată zadarnic de instinctele celor puternici, ar fi dorit să ocrotească un om slab; viața de capitală o schimbase, dar numai la suprafață. Poleiala Parisului îi acoperise ca o rugină sufletul neîmblânzit. Înzestrată cu o ascuțime din ce în ce mai pătrunzătoare, ca toți cei sortiți adevăratului celibat, ar fi putut, cu tonul ironic în care își îmbrăca ideile, să treacă, în orice altă situație, drept o ființă primejdioasă. Cu răutatea ei ar fi fost în stare să dezbine familia cea mai unită.

La început, cât timp mai nutrise oarecare nădejdi, pe care nu le împărtășise nimănui, se hotărâse să poarte corset, să se îmbrace la modă și avusese chiar un moment de strălucire, când baronul găsisse că putea foarte ușor să se mărite. Lisbeth fusese atunci nostima brunetă din vechile romane franceze. Privirea-i pătrunzătoare, pielea măslinie, talia ca de trestie ar fi putut ispiti pe vreun ofițer de administrație în retragere; ea se mulțumise însă cu propria-i admirație, cum spunea singură, râzând. Socotea că duce un trai fericit, acum când scăpase de grijile materiale, căci cina zilnic în oraș după munca începută din zori. Nu avea decât grija dejunului și a chiriei; rudele o îmbrăcau și-i dădeau o mulțime de provizii trebuincioase, zahăr, cafea, vin etc.

În 1837, după ce douăzeci și șapte de ani trăise în bună parte pe socoteala familiei Hulot și a unchiului Fischer, verișoara Bette, resemnându-se să rămână în umbră, nu se mai supăra de lipsa de considerație pe care i-o arătau oamenii. Refuza să ia parte la mesele de gală, preferind intimitatea ce îi îngăduia să-și aibă locul ei firesc și să nu sufere în amorul ei propriu. Pretutindeni, la generalul Hulot,

la Crevel, la Hulot cel tânăr, la Rivet, succesorul fraților Pons, cu care se împăcase și care o primea ca pe un musafir ales, la baroană, era socotită ca unul de-ai casei. În sfârșit, știa să se pună bine peste tot cu servitorii, dându-le din când în când mici bacșișuri și zăbovind totdeauna câteva clipe de vorbă cu ei, înainte de a intra în salon. Familiaritatea cu care se punea, fățiș, la același nivel cu oamenii de serviciu îi asigura bunăvoința subalternilor, atât de necesară paraziților. „E fată bună și cumsecade!” spuneau toți despre ea. Bunăvoința fără margini pe care o arăta când nu era nevoie, ca și blândețea-i, prefăcută de altfel, erau absolut trebuincioase în situația ei. Văzându-se la cheremul tuturor, înțelegea în sfârșit viața și, vrând să fie pe placul tuturor, râdea cu tinerii care o găseau simpatică, fiindcă-i lingusea într-un anumit fel ce-i cucerea întotdeauna, le ghicea și le îmbrățișa dorințele, se făcea interpreta lor, părându-le o confidentă bună, căci nu avea dreptul să-i dojenească Oamenii mai în vârstă aveau încredere în discreția ei desăvârșită, căci avea, ca și Ninon, însușiri bărbătești. În general, confidențele se fac mai degrabă celor mai mici, decât celor mai mari. În afacerile tainice, te folosești mai mult de inferiori decât de superiori; în felul acesta, ei ajung complicitii gândurilor noastre ascunse și iau parte la dezbateri. Richelieu, de pildă, se socoti un om făcut din clipa în care căpătă dreptul de a asista la Consiliu. O credeau pe biata fată atât de îndatorată față de toți, că părea sortită unei muțenii desăvârșite. Verișoara se poreclise singură duhovnicul familiei. Numai baroana, care îndurase în copilărie persecuțiile verișoarei sale mai voinice, deși mai tinere, mai arăta față de ea o oarecare neîncredere. De altfel, dintr-o sfiiciune sufletească, n-ar fi încredințat decât lui Dumnezeu necazurile căsniciei ei.

Ar fi poate nevoie să atragem atenția aici că locuința baroanei își păstrase toată strălucirea de odinioară în ochii

verișoarei Bette, care nu vedea, ca negustorul de parfumuri parvenit, mizeria întipărită pe fotoliile roase, pe draperiile înnegrite și pe mătasea tăiată. Mobilele din jurul nostru ne împărtășesc întotdeauna soarta. Când te uiți zilnic în oglindă ajungi, ca baronul, să te crezi neschimbat și tânăr, pe când ceilalți văd că începi să încărunțești pe la tâmpile, că ai zbârcituri pe frunte și că ți-a crescut burta. Pentru verișoara Bette, apartamentul acesta rămăsese tot luminat de focurile bengale ale victoriilor imperiale, părându-i la fel de strălucitor.

Cu timpul, verișoara Bette căpătase niște manii cam ciudate, de fată bătrână. Astfel, de pildă, nu voia să se ia după modă, vrând ca moda să se supună și să se potrivească obiceiurilor și fanteziilor sale învechite. Dacă baroana îi dădea vreo pălărie nouă și drăguță, vreo rochie croită după ultima modă, verișoara Bette se punea îndată pe lucru, schimbându-le pe toate după gustul ei, și le strica făcându-și din ele o îmbrăcăminte ce amintea epoca imperială și costumele de acasă, din Lorena. Pălăria de treizeci de franci se prefăcea într-o cărpă, și rochia într-o zdreanță. În privința aceasta, Bette era de o încăpățănare de catâr; voia să-și placă numai ei și se credea în felul acesta încântătoare; cu toate că transformarea era armonioasă, căci o făcea să pară fată bătrână din cap până-n picioare, îi dădea o înfățișare atât de ridicolă, încât nici cei mai îngăduitori nu se încumetau să o primească în zilele de recepție.

Firea îndărătnică, independentă și capricioasă, sălbăticia de neînțeles a fetei bătrâne, pe care baronul voise s-o mărite în patru rânduri (cu un funcționar din serviciul lui, cu un maior, cu un furnizor de alimente și cu un căpitan la pensie) și care respinsese pe un ceaprazar ce se îmbogățise mai târziu, îi îndreptătea porecla de Capră pe care i-o scornise râzând baronul. Dar porecla nu se potrivea decât ciudățeniilor superficiale, acelor schimbări în felul de a fi pe care le avem toți, unii față de ceilalți, în societatea

omenească. Dacă ar fi fost cercetată cu luare-aminte, s-ar fi văzut în fata aceasta firea aprigă a clasei țărănești, căci rămăsese tot copilul de odinioară ce voia să rupă nasul verișoarei sale și pe care ar fi fost poate în stare s-o ucidă într-o izbucnire de gelozie, dacă viața n-ar fi cumințit-o. Numai cunoașterea lumii și a legilor o ajuta să-și domolească firea impulsivă, oare-i face pe oamenii de la țară, ca și pe sălbatici, să treacă într-o clipă de la gând la faptă. Poate că în aceasta constă toată deosebirea dintre omul primitiv și omul civilizat. Sălbaticul are numai sentimente, omul civilizat are sentimente și idei. Astfel, creierul sălbaticilor primește puține impresii, fiind stăpânit în întregime de sentimentul ce-l cuprinde, pe când la omul civilizat ideile coboară spre inimă, schimbând-o; omul civilizat are nenumărate preocupări și multe sentimente, în timp ce sălbaticul nu poate cuprinde decât o singură idee deodată. Aceasta este cauza superiorității temporare a copilului asupra părinților, superioritate care încetează odată cu împlinirea dorinței; dar la omul aproape de natură cauza aceasta stăruie. Verișoara Bette, sălbatica lorenă, cam perfidă, făcea parte din această categorie de caractere, mult mai des întâlnite în popor decât s-ar crede, și care pot lămuri purtarea oamenilor în timpul revoluțiilor.

În clipa când începe această povestire, dacă verișoara Bette ar fi vrut să se îmbrace după cerințele modei, dacă s-ar fi deprins, ca toate pariziencele, să poarte ultimele modele, ar fi fost prezentabilă și chiar plăcută. Era însă țeapănă ca un băț. Și, dacă nu e grațioasă, femeia nici nu există la Paris. Astfel încât părul ei negru, ochii frumoși dar aspri, trăsăturile rigide ale feței, pielea-i smeadă ca de calabreză ce-o făceau pe verișoara Bette să semene cu o figură de Giotto³² fapt pe care o adevărată pariziancă ar fi

³² o *figură de Giotto* – Pictorul florentin *Angiolotto di Bondone*, zis *Giotto* (1266—1336), a introdus mișcarea și grația în pictura primitivă. Totuși, figurile lui amintesc încă de rigiditatea și neîndemânarea pânzelor vechi prin aspectul lor ascetic și prin culoarea întunecată a pielii.

știut să-l folosească, dar mai ales îmbrăcămintea-i ciudată îi dădeau o înfățișare atât de bizară, că uneori semăna cu maimuțele îmbrăcate femeiește pe care le plimbă prin oraș micii savoiarzi³³. Deoarece se ducea numai în casele unde avea legături de familie și era bine cunoscută și cum își restrânsese relațiile sociale la cercul acesta, plăcându-i să stea mai mult pe acasă, ciudățeniile ei nu mai mirau pe nimeni, iar în afară dispăreau în furticarul uriaș al străzii pariziene, unde numai femeile frumoase atrag privirile.

Hortense râdea în clipa aceea fiindcă izbutise să înfrângă încăpățânarea verișoarei Bette; îi smulsese o mărturisire pe care o aștepta de trei ani. Oricât de ascunsă ar putea fi o fată bătrână, există totuși un sentiment, anume vanitatea, care o face întotdeauna să-și rupă legământul tăcerii. De trei ani, Hortense, care devenise foarte curioasă într-o anumită privință, o asalta pe verișoara sa cu întrebări, de altfel cu totul nevinovate: voia să știe de ce verișoara nu se măritase. Hortense știa povestea celor cinci pretendenți respinși și-și făurise un mic roman; își închipuia că verișoara Bette ascundea în adâncul inimii sale o pasiune, ceea ce le făcea să glumească mereu între ele. Hortense spunea: „Noi, fetele!” vorbind despre ea și verișoara sa. Verișoara Bette îi răspundea deseori pe un ton glumeț: „De unde știi că nu am un iubit?” Iubitul verișoarei Bette, închipuit ori adevărat, fusese un prilej de glume fără răutate. În sfârșit, după doi ani de mici lupte, primul cuvânt al Hortensei, când verișoara Bette venise ultima oară, fusese: „Ce-ți mai face iubitul?” „Bine, răspunsese ea; e cam suferind bietul băiat.” „A! e plăpând?” întrebase baroana râzând. „Cred și eu, e blond... O fată negricioasă ca mine nu poate iubi decât un băiat blond și palid ca luna.” „Dar ce este, cu ce se ocupă? Nu cumva o fi vreun prinț?” întrebase Hortense. „Prinț al

³³ *micii savoiarzi* – goniți de sărăcia din provincia lor muntoasă (Savoia, în sud-estul Franței, la granița cu Italia), mulți copii din acea regiune vagabondau prin țară ca flașnetari sau dresori de animale.

uneltei, cum sunt și eu regina bobinei. Cum ar putea o biată fată ca mine să fie iubită de un om înstărit, cu casă proprie și rentă de stat, sau de vreun duce ori un senator, sau de vreun făt-frumos din poveștile tale cu zâne?” „Vai, tare așa vrea să-l vad!...” exclamase Hortense zâmbind. „Ca să știi cum arată cel care poate iubi o capră bătrână?” răspunse verișoara Bette. „Trebuie să fie vreo dihanie de funcționar bătrân, cu bărbiță de țap!” spusese Hortense, uitându-se la maică-sa. „Te înșeli grozav, domnișoară.” „Zău! adevărat, ai un iubit?” întrebasese Hortense, cu un aer de triumf. „Pe cât e de adevărat că tu n-ai!” rostise înțepat verișoara. „Dacă ai un iubit, Bette, de ce nu te măriți cu el?...” zisese baroana făcând un semn fetei sale. Sunt trei ani de când tot ne vorbești de el, ai avut destulă vreme să-l cunoști și nu ar trebui să prelungești o situație care ar putea să-l obosească, dacă ți-a rămas credincios. De altfel e o chestiune de conștiință; și apoi, clacă e tânăr, ar fi timpul să-ți găsești un toiag pentru bătrânețe.” Verișoara Bette o privise ținută pe baroană și, văzând-o că râde, îi răspunsese: „Ar însemna să unim foamea și cu setea; el e lucrător, eu sunt lucrătoare; copiii noștri ar fi tot lucrători... Nu, nu, iubirea noastră e numai sufletească... E mai puțin costisitoare.” „De ce-l ții ascuns?” întrebasese Hortense. „Fiindcă n-are haine”, răspunsese râzând verișoara. „Îl iubești?” întrebasese baroana. „Cred și eu! dar cu totul dezinteresat, îngerașul. De patru ani îl port în suflet.” „Dacă-l iubești dezinteresat, adăugase baroana cu seriozitate, și dacă exista, atunci te porți cu el ca o criminală. Nu știi ce înseamnă să iubești cu adevărat.” „Meșteșugul acesta îl cunoaștem toate din naștere”, spusese verișoara. „Nu, sunt femei care rămân egoiste, deși iubesc. Așa ești și tu!” Verișoara își aplecase capul, și cel care i-ar fi zărit privirea s-ar fi cutremurat, dar ea se uita fix la lucrul său. „Dacă ni l-ai prezenta pe pretinsul tău iubit, Hector ar putea să-i găsească o ocupație, ar putea să-l ajute să facă avere.” „Nu-i cu puțință, exclamase

verișoara Bette.” „De ce?” „E un fel de polonez, un refugiat...” „Un conspirator?... strigase Hortense. Ce noroc pe tine!... A avut multe aventuri?” „A luptat pentru Polonia. Era profesor la gimnaziul de unde a pornit răscoala și, deoarece fusese numit acolo de marele duce Constantin³⁴, nu poate nădăjdui o grațiere.” „Ce fel de profesor?” „De arte frumoase!” „Și după înfrângere a venit la Paris?” „În 1833 a străbătut Germania pe jos...” „Bietul tânăr! Câți ani are?...” „N-avea decât douăzeci și patru de ani pe vremea răscoalei, acum are douăzeci și nouă...” „E cu cincisprezece ani mai tânăr decât tine!” spusese atunci baroana. „Din ce trăiește?...” întrebase Hortense. „Din talentul său.” „A! Dă lecții?...” „Ba primește, răspunsese verișoara Bette, și încă destul de grele!...” „Și are un pronume drăguț?...” „Wenceslas!” „Câtă fantezie au fetele bătrâne! se mirase baroana. După felul cum vorbești, Lisbeth, s-ar putea găsi cineva care să te creadă.” „Nu înțelegi, mamă, că e un polonez atât de obișnuit cu cnutul încât Bette îi amintește de mângâierea asta dulce din patria lui?”

Se porniră pe răs toate trei, iar Hortense cântase: *Wenceslas! idolul sufletului meu!* pe aria: *O, Mathilde*³⁵... Urmase apoi un fel de armistițiu de câteva clipe. „Ce ți-e și cu fetițele astea! spusese verișoara Bette, privind-o pe Hortense, care venise să se așeze iar lângă dânsa. Își închipuie că numai ele pot fi iubite!” „Știi ce, răspunsese Hortense când rămăsese singură cu vara ei, dacă-mi dovedești că Wenceslas nu-i o poveste, îți dau șalul meu cel galben de cașmir.” „Dar e conte...” „Toți polonezii sunt conți!” „Dar nu-i polonez, e din Li... va... Lit...” „Lituania?”

³⁴ *marele duce Constantin* – După căderea lui Napoleon, țarul Alexandru al III-lea trimisese în Polonia, proclamată regat constituțional (20 iunie 1815), pe fratele său, *marele duce Constantin*, care era căsătorit cu o poloneză. Acesta era încă șeful armatei când a izbucnit insurecția națională poloneză (1830—1831).

³⁵ pe aria „*O, Mathilde*” – din *Wilhelm Tell* (1829), operă de Rossini.

„Nu...” „Livonia³⁶?” „Ai nimerit.” „Și cum îl cheamă?” „Dacă aș ști că ești în stare să păstrezi un secret...” „Am să tac, dragă verișoară...” „Ca un pește?” „Ca un pește.” „Juri pe sufletul tău?” „Pe sufletul meu!” „Nu, pe fericirea ta.” „Pe fericirea mea.” „Bine, îl cheamă Wenceslas Steinbock!” „Și pe unul dintre generalii lui Carol al XII-lea îl chema la fel.” „E strămoșul lui! Tatăl lui Wenceslas s-a stabilit în Livonia după moartea regelui Suediei, dar și-a pierdut averea în timpul campaniei din 1812³⁷ și a murit lăsându-l pe drumuri pe bietul copil, la vârsta de opt ani. Marele duce Constantin l-a luat sub protecția sa, fiindcă era un Steinbock, și l-a dat la școală...” „Am să mă țin de cuvânt, răspunsese Hortense. Dovedește-mi că într-adevăr există și-ți dau șalul meu cel galben! Ah! are o culoare ca un fard pentru brune.” „Ai să-mi păstrezi secretul?” „Am să-ți încredințez în schimb tainele mele.” „Bine, atunci data viitoare când vin îți aduc dovada.” „Dovada, însă, e chiar iubitul”, răspunsese Hortense.

Verișoara Bette, căreia încă de când venise la Paris îi plăcuseră nespuse de mult șalurile de cașmir, era încântată la gândul că ar putea căpăta cașmirul acela galben, dăruit de baron soției sale în 1808 și care, în 1830, trecuse, cum e obiceiul în unele familii, de la mamă la fiică. De vreo zece ani șalul se cam învechise; dar țesătura aceea prețioasă, frumos împăturită într-o cutie de lemn de santal, i se părea tot nouă fetei bătrâne, ca și mobila baroanei. Așa că adusese în săculeț un obiect pe care voia să-l dăruiască baroanei de ziua ei și care, socotea ea, trebuia să

³⁶ *Livonia* – (rus. Ливония; lat. Livonia; germ. Livland) este un ținut istoric din regiunea baltică. Astăzi regiunea se află în parte pe teritoriul Estoniei, Letoniei și Federației Ruse. (n.k.)

³⁷ *în timpul campaniei din 1812* – campania lui Napoleon I în Rusia, campanie care a însemnat prima lui mare înfrângere. Apărându-și țara cotropită, soldații ruși au dat lovituri mortale armatelor franceze, care, surprinse și de iarnă pe întinsurile Rusiei, au fost în mare măsură nimicite. La început în număr de 500 000, printre care și mulți străini, soldații „marii armate” nu mai erau decât 30 000 la întoarcere.

dovedească baroanei existența fantasticului său iubit.

Darul era o pecete de argint alcătuită din trei figurine, spate în spate, învelite într-o mulțime de frunze și sprijinind globul pământesc. Cele trei personaje reprezentau Credința, Speranța și Milostenia. Stăteau cu picioarele pe niște monștri ce se sfâșiau între ei, printre care se zvârcolea și șarpele simbolic. În 1846, când talente ca domnișoara de Fauveau, un Wagner, un Jeanest, un Froment-Maurice și sculptori în lemn ca Liénard³⁸ duseseră atât de departe meșteșugul lui Benvenuto Cellini, capodopera aceasta n-ar mai fi uimit pe nimeni; în clipa de față, însă, tânăra fată, care se pricepea în materie de bijuterii, luând în mână și cercetând pecetea aceasta, rămase înmărmurită. Verișoara Bette i-o arătase spunându-i:

— Uite, îți place?

Figurile, prin desenul, mișcarea și draperiile lor, vădeau școala lui Rafael; execuția, însă, amintea școala meșterilor în bronz din Florența, pe care o creaseră Donatello, Brunelleschi, Ghiberti, Benvenuto Cellini, Jean de Bologne³⁹ și alții. În Franța, Renașterea nu făurise monștri mai chinuiți

³⁸ *domnișoara de Fauveau, un Wagner, un Jeanest, un Froment-Meurice... Liénard - Félicie de Fauveau*, născută în 1803, a fost o sculptoriță cunoscută în societatea înaltă a Restaurației; *Jean-Martin de Wagner* (1777—1858), sculptor german, a lucrat pentru muzeul din München; *Louis-François Jeanest* lucra, în primul sfert al secolului al XIX-lea, medalioane și reproduceri; *Froment-Maurice* (1802—1855) era un giuvaergiu de artă -, *Liénard* era un celebru sculptor în lemn, tot din vremea lui Balzac.

³⁹ *Donatello, Brunelleschi, Ghiberti, Benvenuto Cellini, Jean de Bologne* - Sculptorul florentin *Donatello* (1386—1466) a executat statui, busturi, basoreliefuri; *Felipo Brunelleschi* (1377—1446), arhitect, sculptor și pictor florentin, bun cunoscător al artei antice, s-a făcut celebru mai ales prin cupola bisericii Santa-Maria del Fiore din Florența; *Lorenzo Ghiberti* (1378—1455) este autorul celebrelor basoreliefuri în bronz de pe porțile Baptisteriului din Florența. Deși flamand de origine, sculptorul *Jean de Bologne* (1529— 1608) ține tot de școala florentină, căci a lucrat la curtea Medicilor. (Pentru *Benvenuto Cellini* v. nota 135.)

și mai capricioși decât aceia care simbolizau patimile rele în această lucrare. Frunzele de palmier, ferigile, papura și trestia care învesmântau Virtuțile erau potrivite cu un gust și o eleganță ce-ar fi putut înnebuni pe oamenii de meserie. O panglică unea cele trei capete, și în fiecare interval dintre ele se vedea un W, o capră neagră și cuvântul *fecit*⁴⁰.

— Cine a sculptat asta? Întrebă Hortense.

— Cine? Iubitul meu, răspunse verișoara Bette. A muncit la ea zece luni; eu am câștigat mai mult cu dragoanele mele... Mi-a spus că Steinbock înseamnă, în limba germană, animal de stâncă, adică o capră neagră. A luat hotărârea să-și semneze astfel lucrările... A! o să pun mâna pe șalul tău...

— De ce mă rog?

— Aș putea eu să cumpăr o astfel de bijuterie? S-o comand? E cu neputință! Deci mi-a dăruit-o! Și cine ar fi în stare să-mi facă asemenea daruri? Numai un îndrăgostit!

Hortense, cu o putere de prefăcătorie care ar fi înspăimântat-o pe Lisbeth Fischer dacă ar fi bănuț-o, se feri să-și arate admirația, cu toate că fusese cuprinsă de emoția aceea pe care toți oamenii cu inima deschisă spre frumos o simt în fața unei capodopere desăvârșite, depline și neașteptate.

— Într-adevăr, zise ea, e tare drăguță.

— Da, e tare drăguță, repetă fata bătrână, dar îmi place mai mult un cașmir portocaliu. Cum vezi, drăguță, iubitul meu își pierde vremea făcând asemenea lucruri. De când a venit la Paris, a lucrat vreo trei sau patru flecuștețe de felul acesta; iată ce roade au dat patru ani de învățătură și de muncă. A intrat ca ucenic la turnătorii în bronz, în ghips, la bijutieri... Ehe! a cheltuit sute și mii de franci. Dumnealui pretinde acum că, în câteva luni, va ajunge celebru și bogat...

⁴⁰ cuvântul „*fecit*” - este cuvântul latin care urma după numele pictorului pe tablourile vechi, completând semnătura. Așa, de ex. „Rembrandt fecit” însemna: Rembrandt a făcut (acest tablou).

- Atunci, te întâlnești des cu el?
- Asta-i bună! Tu tot mai crezi că-i o născocire, și când colo eu ți-am spus, glumind, adevărul.
- Și te iubește? Întrebă Hortense.
- Mă adoră! răspunse verișoara cu un aer serios. Vezi tu, fetițo, până acum a cunoscut numai femei palide, lăncede, ca toate cele din Nord; o fată brună, zveltă, tânără ca mine i-a încălzit inima. Dar nicio vorbă! mi-ai făgăduit.
- Are să se întâmple și cu acesta ca și cu ceilalți cinci, glumi copila privind pecetea.
- Șase, domnișoară, am lăsat unul în Lorena, care, și azi mi-ar da luna de pe cer dacă i-aș cere-o.
- Dar ultimul e mai grozav, răspunse Hortense, căci îți aduce soarele.
- Unde se pot vinde lucruri de acestea? Întrebă verișoara Bette. Îți trebuie mult pământ ca să te poți bucura de soare.
- Glumele ce-și aruncau una alteia, urmate de tot felul de nebunii ușor de ghicit, stârneau râsetele acelea care sporiseră deznădejdea baroanei, silind-o să compare viitorul fiicei sale cu clipa de față, când o vedea lăsându-se în voia tinereții zburdalnice.
- Se vede că ți-e foarte îndatorat, dacă-ți dăruiește bijuterii care cer șase luni de muncă? Întrebă Hortense foarte preocupată de bijuterie.
- A! prea multe vrei să știi dintr-o dată! răspunse verișoara Bette. Dar, stai... știi ceva? Am să pun la cale un complot la care să iei și tu parte.
- Împreună cu iubitul tău?
- Aha! tare ai mai vrea să-l vezi! Dar să știi că o fată bătrână ca verișoara Bette, care a știut să-și păstreze iubitul cinci ani, se pricepe să și-l ascundă... Așa că, să mă lași în pace. Vezi tu, eu n-am nici pisică, nici canar, nici cățel, nici papagal; o capră bătrână ca mine simte nevoia să aibă ceva care să fie al ei și să-l poată iubi și necăji în voie; eu mi-am făcut rost de un polonez.

— Are mustăți?

— Uite, atât de lungi! spuse Bette arătându-i suveica plină cu fire de aur.

Își lua întotdeauna cu ea lucrul în oraș și cosea așteptând să se servească masa.

— Dacă mă tot cicălești cu întrebările, nu-ți mai povestesc nimic, continuă ea. N-ai decât douăzeci și doi de ani, și de pe acum ești mai guralivă ca mine, care-s de patruzeci și doi, ba chiar patruzeci și trei de ani.

— Bine, ascult, sunt stană de piatră, zise Hortense.

— Iubitul meu a făcut un grup în bronz, de douăzeci și cinci de centimetri înălțime, spuse mai departe verișoara Bette, care-l înfățișează pe Samson sfâșiind un leu și l-a îngropat în pământ ca să ruginească și să pară că e vechi, de pe vremea lui Samson. A expus capodopera asta la un negustor de antichități, care își are prăvălia în piața Carrousel, lângă locuința mea. Ce-ar fi dacă tatăl tău, prieten cu domnul Popinot, ministrul comerțului și al agriculturii, și cu contele de Rastignac, le-ar vorbi de grupul acesta ca de o operă veche și minunată pe care ar fi zărit-o în treacăt! Se pare că persoanele sus-puse caută asemenea articole, în loc să se intereseze de dragoanele noastre, și că, dacă domnii aceștia ar binevoi să cumpere sau măcar dacă ar veni să vadă fleacul acela de bronz, ar da norocul peste iubitul meu. Bietul băiat își închipuie că-l vor lua drept un lucru antic și îl vor plăti cu bani buni. Și atunci, dacă vreunul dintre miniștri îi va cumpăra grupul, se va duce să i se prezinte, îi va dovedi că el e autorul și va fi purtat în triumf! O! Se și vede sus de tot! E orgolios tânărul, cât doi conți proaspăt făcuți.

— E aceeași poveste ca și cu Michelangelo; dar, pentru un îndrăgostit, iubitul tău dă dovadă că nu și-a pierdut capul, zise Hortense. Cât vrea pe grup?

— O mie cinci sute de franci... Negustorul nu poate să-l vândă mai ieftin, căci trebuie să adauge și comisionul lui.

— Papa, spuse Hortense, e în momentul de față comisar

regal; îi vede zilnic pe cei doi miniștri la Cameră și îți făgăduiesc că te va ajuta. Ai să te îmbogățești, doamnă contesă Steinbock!

— Nu, omul meu e prea leneș. Tot sucește la ceară roșie cu săptămânile, fără să izbutească să facă ceva. sau își petrece vremea la Luvru, la bibliotecă, uitându-se la stampe și desenându-le. E un hoinar.

Și cele două verișoare glumiră mai departe. Hortense râdea cu un râs silit, cuprinsă deodată de dragostea aceea pe care toate fetele de vârsta ei au simțit-o, dragostea de necunoscut, dragostea nelămurită, care adună toate gândurile în jurul unei singure ființe ivite din întâmplare, ca florile de gheață ce se prind pe firele de pai agățate de vânt pe marginea unei ferestre. De zece luni își făurise o ființă aievea din iubitul fantastic al verișoarei, pe care o credea, ca și mama ei, hărăzită să rămână pentru totdeauna fată bătrână; și de opt zile năluca aceea se prefăcuse în contele Wenceslas Steinbock, visul avea un nume, umbra se întruchipase într-un tânăr de treizeci de ani. Pecetea pe care o ținea în mână, un fel de Bună-Vestire din care geniul izbucnea ca o lumină, căpăta pentru ea o putere de talisman. Hortense se simțea atât de fericită, încât nu-i venea să creadă că povestea putea fi adevărată, sângele-i clocotea în vine și râdea ca o nebună ca să-și ascundă tulburarea față de verișoara ei.

— Dar mi se pare că ușa salonului e deschisă, zise verișoara Bette; haide să vedem dacă domnul Crevel a plecat...

— Mama e tare tristă de două zile încoace, cu siguranță că au dat greș planurile de căsătorie...

— Ei, se pot drege; pretendentul (pot să-ți spun asta) e judecător, consilier de curte. Nu ți-ar plăcea să fii doamna președintă? În caz că domnul Crevel are vreun amestec aici, aflu eu mâine dacă mai e vreo nădejde!...

— Verișoară, lasă-mi pecetea, se rugă Hortense; n-am s-o arăt nimănui. Ziua mamei e de-abia peste o lună și o să ți-o

înapoiez în dimineața aceea...

— Nu se poate, dă-mi-o înapoi... trebuie să-i cumpăr o cutiuță.

— Vreau să i-o arăt tatei, ca să poată vorbi ministrului în cunoștință de cauză, căci autoritățile nu trebuie să se compromită, zise ea.

— Ei, atunci, ți-o las, dar cu condiția să n-o arăți mamei tale, căci ar râde de mine dacă ar afla că am un iubit...

— Îți făgăduiesc...

Cele două verișoare ajunseră la ușa iatacului chiar în clipa când baroana leșina, și țipătul pe care-l scoase Hortense izbuti s-o trezească. Bette se duse să caute săruri. Când se întoarse, le găsi pe amândouă îmbrățișate, iar mama căuta să-și liniștească fata spunându-i: „Nu-i nimic, e o criză nervoasă”. Iată-l pe tata, adăugă ea recunoscând felul de a suna al baronului; nu cumva să scapi vreo vorbă despre asta...

Adeline se ridică să iasă în întâmpinarea soțului cu gândul ca, în așteptarea mesei, să-l ducă în grădină, pentru a-i vorbi despre ruperea proiectului de căsătorie și pentru a afla repede ce va face în viitor, încercând în același timp să-i dea câteva sfaturi.

Baronul Hector Hulot apăru într-o ținută parlamentară și napoleoniană, căci imperialii (foștii slujitori ai imperiului) se recunosc numaidecât după felul lor militaros, după hainele lor albastre cu nasturi de aur, încheiate până sus, după cravatele de tafta neagră, după mersul autoritar ce trădează obișnuința despotică de a comanda în împrejurări neprevăzute. Trebuie să recunoaștem că baronul nu părea deloc îmbătrânit: vedea încă destul de bine ca să poată citi fără ochelari; chipu-i frumos, oval, încadrat de favoriți cam prea negri, avea, din păcate, o carnație brăzdată de vene, ca la temperamentele sangvine; burta strânsă în centură

păstra, cum spune Brillat-Savarin⁴¹, o formă impunătoare. Un aer de înaltă aristocrație și o bunăvoință deosebită ascundeau firea desfrânatului cu care Crevel pusese la cale atâtea petreceri rafinate. Era unul dintre oamenii aceia cărora li se aprind ochii de îndată ce zăresc o femeie nostimă și care împart surâsuri tuturor fetelor frumoase, chiar trecătoarelor pe care nu le vor mai întâlni niciodată.

— Ai vorbit, dragul meu? întrebă Adeline, văzându-l cu fruntea îngrijorată.

— Nu, răspunse Hector, dar sunt plictisit pentru că am fost nevoit să îndur două ore de vorbărie fără să ajungem la vot... Se războiesc cu vorbele, și discursurile lor sunt ca niște șarje de cavalerie care nu izbutesc să împrăstie dușmanul! Au înlocuit faptele cu vorba, și asta ne supără pe noi, oamenii deprinși cu acțiunea, după cum îi spuneam mareșalului când ne-am despărțit. Dar mi-ajunge plictiseala de pe băncile ministeriale, hai să ne distrăm... Bună ziua, Capră!... Ce faci, Căprioaro?

Și cuprinzându-și fata de după gât, o sărută, o alintă, o luă pe genunchi și-i aplecă fruntea pe umărul lui, ca să simtă pe obraz mângâierea frumosului ei păr auriu.

— E necăjit și obosit, se gândi doamna Hulot, de ce să-l mai supăr și eu; trebuie să aștept. Rămâi cu noi astă seară? întrebă ea cu glas tare.

— Nu, copii. După masă vă părăsesc, și dacă astăzi n-ar fi fost ziua când vin la noi Capra, copiii și fratele meu, nici nu m-ați fi văzut...

Baroana luă ziarul, se uită la rubrica teatrelor și îndoii foaia la spectacolele Operei, unde citise că se joacă *Robert Diavolul*⁴². Rolul Alicei îl cânta Josépha, pe care Opera italiană o cedase de șase luni Operei franceze. Gestul

⁴¹ *Brillat-Savarin* – Gastronomul francez *Anthelme Brillat-Savarin* (1755—1826) este autorul unei lucrări despre *Fiziologia gustului*. De la numele lui vine și cel al prăjiturii numite *savarină*.

⁴² *Robert diavolul* – Operă în cinci acte de Meyerbeer (libretul de Scribe).

acesta nu-i scăpă baronului, care își privi țintă soția. Adeline își plecă ochii și ieși în grădină; baronul o urmă.

— Adeline, ce ai? zise el luând-o de mijloc, atrăgând-o spre el și îmbrățișând-o. Doar știi că te iubesc mai mult decât...

— Mai mult decât pe Jenny Cadine ori pe Josépha! îi curmă ea vorba cu îndrăzneală.

— Cine ți-a spus? întrebă baronul dând drumul soției sale și făcând doi pași înapoi.

— Am primit o scrisoare anonimă pe care am ars-o și care mă înștiințează că planurile de căsătorie s-au poticnit din pricina strâmtorării în care ne aflăm. Soția ta, dragă Hector, n-ar fi scos nicio vorbă; cu toate că a știut de legătura ta cu Jenny Cadine, ai auzit-o vreodată plângându-se? Dar mama Hortensei e datoare să-ți spună adevărul...

Hulot, după o clipă de tăcere îngrozitoare pentru Adeline, care-și auzea bătăile inimii, își desfăcu brațele, o cuprinse, o strânse la piept, o sărută pe frunte și-i spuse cu înflăcărare entuziasmului:

— Adeline, ești un înger, iar eu un ticălos...

— Nu! nu! răspunse baroana punându-i iute mâna pe gură ca să-l împiedice de a se vorbi singur de rău.

— Da, e adevărat, în clipa de față nu sunt în stare să-i dau niciun ban Hortensei, și asta mă face să fiu foarte nenorocit; dar, fiindcă ți-ai deschis inima, am să-ți destăinuiesc necazurile care mă apasă... Din vina mea, unchiul tău Fischer se află într-o mare încurcătură, căci a semnat pentru mine polițe în valoare de douăzeci și cinci de mii de franci! Și toate acestea din pricina unei femei care mă înșală, care-și bate joc de mine când nu sunt de față, care mi-a, scornit porecla de cotoi cănit!... A! E groaznic ca satisfacerea unui viciu să coste mai scump decât întreținerea unei familii... Și să nu te poți stăpâni!... Chiar dacă ți-aș făgădui acum să nu mă mai întorc la femeia aceea mârșavă, e destul să-mi trimită două rânduri, ca să alerg la ea așa cum se pornea la atac pe vremea

împăratului.

— Nu te mai frământa atât, Hector, spuse biata femeie cuprinsă de deznădejde și uită cu totul de Hortense la vederea lacrimilor ce curgeau din ochii soțului ei. Știi ce? am niște diamante; scapă-l înainte de toate pe unchiul meu!

— Diamantele tale nu valorează astăzi decât cel mult douăzeci de mii de franci. Nu-i de ajuns pentru bătrânul Fischer; de aceea păstrează-le mai bine pentru Hortense. O să-l văd mâine pe mareșal.

— Dragul meu! exclamă baroana luând mâinile scumpului ei Hector și sărutându-le.

Aceasta fusese toată dojana. Adeline își oferea diamantele, tatăl le dăruia Hortensei; efortul acesta i se păru sublimă și se simți lipsită de puteri.

— E stăpân în casa lui, are dreptul să ia orice, și-mi cruță diamantele; e un zeu!

Astfel gândea această femeie, care prin blândețea sa dobândise mai mult decât ar fi obținut o alta care s-ar fi lăsat pradă geloziei.

Moralistul nu poate tăgădui că, îndeobște, oamenii binecrescuți și foarte vicioși sunt mult mai plăcuți decât cei virtuoși; ca să-și răscumpere nelegiuirile, ei caută să-și asigure îngăduința tuturor neluând în seamă cusururile celor ce-i judecă, astfel că par foarte buni. Cu toate că și printre cei virtuoși găsești unii oameni încântători, virtutea se crede destul de frumoasă ca să nu-și mai dea nicio osteneală; apoi, cei cu adevărat virtuoși, lăsând la o parte pe ipocriți, au mai totdeauna o vagă bănuială că n-ar fi îndeajuns de răsplătiți; se cred trași pe sfoară în târgul vieții, fiind uneori cam acri, asemenea celor cărora nu li se recunosc meritele. De aceea, baronul, care se simțea vinovat de ruina familiei sale, se sili să fie cât se poate de drăguț și de fermecător cu soția, copiii și verișoara sa, folosindu-și toate talentele de seducător. Când fiul său veni

împreună cu Célestine Crevel, care alăpta un Hulot mititel, se purtă foarte atent cu nora, copleșind-o cu laude și complimente, hrană neobișnuită pentru vanitatea Célestinei căci o fată de bani-gata mai comună și mai neînsemnată ca ea nici nu se pomenise. Bunicul își luă în brațe plodul. Îl sărută, găsimdu-l dulce și încântător; îi vorbi ca o doică, prezise că băiețușul va crește mai mare decât el. strecură câteva lingușiri fiului său și dădu înapoi pruncul normandei voinice care-i purta de grijă. De aceea, Célestine aruncă baroanei o privire care însemna: „Ce om fermecător!” E de la sine înțeles că întotdeauna lua apărarea socrului împotriva propriului ei tată.

După ce se arată un socru simpatic și o *bomboană* de bunic, baronul îl duse pe fiul său în grădină, dându-i câteva sfaturi pline de bun simț în privința atitudinii pe care trebuia s-o aibă la Cameră într-o împrejurare delicată ce se ivise în dimineața aceea. Stârni admirația tânărului avocat cu profunzimea vederilor sale, îl înduioșă cu tonul prietenesc și mai cu seamă cu atitudinea ce părea că vrea să-i arate că de acum înainte îl socotea egalul său.

Domnul Hulot-fiul era tipul tânărului ieșit din revoluția de la 1830⁴³: mintea îi era îmbibată de politică, își urmărea cu grijă propriile năzuințe, pe care le ascundea sub o seriozitate prefăcută; era foarte dornic să aibă o faimă bine stabilită, se exprima în fraze lungi în loc de a folosi cuvinte scăpărătoare, care sunt adevăratele diamante ale conversației franceze, își păstra însă o ținută și credea că îngâmfarea înseamnă demnitate. Oamenii aceștia sunt un fel de sicrie ambulante în care se află închis francezul de odinioară; francezul se zvârcolește uneori, încercând să

⁴³ *tipul tânărului ieșit din revoluția de la 1830* – Revoluția din 1830 (27—29 iulie), punând capăt domniei absolutiste a Bourbonilor, a însemnat pentru marea burghezie franceză desăvârșirea victoriei din 1789—1794 asupra feudalismului. În persoana noului rege, Ludovic-Filip „rege-burghez”, această burghezie își asigurase o monarhie moderată și maleabilă. Tinerii burghezi puteau avea, deci, toate ambițiile.

spargă învelișul englezesc⁴⁴; dar ambiția îl oprește și se lasă singur înăbușit. Sicriul acesta e întotdeauna învesmântat în negru.

— A! iată-l și pe fratele meu! zise baronul Hulot ieșind în ușa salonului ca să-l întâmpine pe conte.

După ce-l îmbrățișă pe urmașul probabil al răposatului mareșal Montcornet, îl conduse ținându-l de braț, cu semne vădite de dragoste și de respect.

Acest membru al Senatului francez, care fusese scutit de a lua parte la ședințe din pricina surzeniei sale, avea un cap frumos, deși veștejit de ani, cu un păr cărunt încă destul de des ca să rămână lipit sub apăsarea pălăriei. Scurt și îndesat, acum însă cam uscățiv, își purta bătrânețea verde cu un aer voios; păstrase încă o nepotolită poftă de acțiune și, neavând cum s-o folosească, își împărțea vremea între plimbări și lectură.

Firea lui blajină i se vădea pe fața albă, în ținută și în vorbele-i cinstite și pline de bun simț. Nu pomenea niciodată de campanii și de războaie; se știa prea mare, pentru a mai avea nevoie de aparențele măreției. În saloane, se mărginea să aibă mereu grijă de a îndeplini dorințele femeilor.

— Sunteți cu toții veseli, zise el văzând însuflețirea pe care baronul o răspândise în mica reuniune de familie. Totuși, Hortense nu s-a măritat, adăugă deslușind urme de melancolie pe chipul cumnatei sale.

— O să vină și asta destul de curând, îi strigă Bette la ureche, cu o voce tunătoare.

— Aici erai, sămânță rea, care n-ai vrut să încolțești! îi răspunse el râzând.

Eroului de la Forzheim îi era destul de dragă verișoara Bette, căci în unele privințe se asemănau. Fără educație, ridicat din popor, își făurise cariera militară numai prin

⁴⁴ *învelișul englezesc* - Influența engleză era foarte puternică în Franța primei jumătăți a secolului al XIX-lea; Anglia era într-o perioadă de avânt economic, având o industrie mult mai dezvoltată decât Franța.

curajul său, și în loc de duh avea mult bun simț. Cinstit și nepătat, își sfârșea cu strălucire viața frumoasă în mijlocul familiei, spre care își îndrepta toată dragostea, fără să bănuiască răătăcirile, încă tănuite, ale fratelui mai mic. Nimeni nu se bucura mai mult ca el de spectacolul frumos al acestor reuniuni, unde nu se ivea niciodată nici cea mai mică pricină de discordie, unde frații și surorile se iubeau între ei, căci Célestine fusese socotită de la început ca un membru al familiei. De aceea, contele Hulot, om atât de cumsecade, întreba din când în când de ce nu venea și bătrânul Crevel. „Tata e la țară!” îi striga Célestine. De data aceasta i se răspunse că fostul negustor de parfumuri plecase într-o călătorie.

— Iată fericirea cea mai temeinică, se gândea baroana văzând unirea atât de deplină ce domnea în familia sa, și pe asta cine ne-ar putea-o lua?

Generalul, observând că baronul se purta deosebit de atent cu favorita sa Adeline, făcu atâtea glume, încât acesta, temându-se să nu pară ridicol, își îndreptă drăgălășeniile spre nora sa, care, la aceste mese familiare, era de obicei ținta lingușirilor sale, nădăduind ca prin ea să-l poată readuce pe Crevel în mijlocul familiei, făcându-l să uite orice dușmănie. Nimănui nu i-ar fi venit a crede, văzând scena aceasta de familie, că tatăl se simțea încolțit, mama disperată, fiul peste măsură de îngrijorat de viitorul tatălui, iar fiica preocupata să-i fure verișoarei iubitul.

La ora șapte, baronul, văzând că fiul și fratele său împreună cu baroana și Hortense jucau *whist*, plecă la Operă să-și aplaude amanta, luând-o și pe verișoara Bette, care locuia în strada Doyenné și pleca întotdeauna îndată după masă, pe motiv că se temea de izolarea cartierului acela pustiu. Orice parizian ar fi recunoscut că prudența fetei bătrâne era întemeiată.

Faptul că acest grup de case de lângă vechiul Luvru mai există încă e un fel de protest pe care francezii se amuză

să-l aducă bunului simț, pentru ca Europa să nu se mai simtă neliniștită socotindu-i prea inteligenți și să nu se mai teamă de ei. Poate că aici se ascunde, fără să știm, vreun mare plan politic. Nu-i ușor să descrii colțul acesta din Parisul de azi, pe care mai târziu nimeni nu și l-ar putea închipui; nepoții noștri, care, fără îndoială, vor vedea Luvrul isprăvit, nu vor voi să creadă că o asemenea barbarie a putut dăinui treizeci și șase de ani în inima Parisului, în fața palatului unde trei dinastii au primit, în timpul celor treizeci și șase de ani, elita Franței și a Europei.

Orice om venit la Paris, chiar numai pentru câteva zile, nu poate să nu observe grupul celor vreo zece case ruinate aflat între poarta cea mică ce dă spre podul Carrousel și strada Muzeului, case pe care proprietarii, lipsiți de interes, nu le mai repară, ele fiind rămășițele unui vechi cartier ce începuse a fi dărâmat din ziua când Napoleon hotărâse să termine clădirea Luvrului. Strada și fundătura Doyenné sunt singurele căi dinlăuntrul acestui grup întunecos și pustiu care pare să fie locuit de năluci, căci nu întâlnești pe nimeni niciodată. Pavajul, mult mai jos ca acela al străzii Muzeului, e la înălțimea străzii Froidmanteau. Pe lângă că sunt îngropate prin ridicarea pieții din jur, casele acestea mai sunt cufundate și în umbra veșnică pe care o aruncă galeriile înalte ale Luvrului, înnegrite pe partea aceea de vânturile dinspre Nord. Întunericul, tăcerea, atmosfera sinistă, adâncimea ca de groapă a solului fac din casele acestea un fel de cripte, un fel de morminte vii. Când treci în cabrioletă de-a lungul cartierului pe jumătate mort și dai cu ochii de ulicioara Doyenné, sufletul ți se-nfioară și te întrebi cine o fi locuind acolo, ce s-o fi întâmplând acolo seara, la ceasul când ulicioara se preface într-o vizuină de bandiți și când viciile Parisului, învăluite de mantia nopții, se dezlănțuie în voie. Problema aceasta devine și mai înspăimântătoare, când vezi că acele preținse case sunt înconjurate de o mlaștină înspre strada Richelieu, da un ocean de pietroaie înspre Tuileries, de grădinițe și

șandramale sinistre înspre galerii, de stepe de blocuri de piatră și dărâmături înspre bătrânul Luvru. Henric al III-lea și efebii lui ce răătăcesc căutându-și straiile, amanții reginei Margot⁴⁵, căutându-și capetele, vor fi jucând sarabande la lumina lunii în pustiurile străjuite de bolta unei capele rămasă încă în picioare, ca pentru a dovedi că religia catolică, atât de puternică în Franța, supraviețuiește tuturor. În curând se împlinesc patruzeci de ani de când Luvrul strigă prin toate gurile zidurilor sale crăpate și ale ferestrelor sparte: „Curățați-mi negii aceștia de pe față!” Fără îndoială, a fost recunoscut rolul folositor al acestui sălaș de bandiți și nevoia de a se simboliza în inima Parisului strânsa unire dintre mizeria și splendoarea ce caracterizează regina capitalelor. Astfel, ruinele acestea reci, în care sălășluiește ziarul legitimiștilor ce trage să moară, barăcile mizerabile din strada Muzeului, hala de scânduri, pe care micii negustori o împodobesc cu rafturile lor, se vor bucura poate de o viață mai lungă și mai înfloritoare decât aceea a trei dinastii⁴⁶!

Chiria ieftină din casele sortite pieirii o făcuse pe verișoara Bette să locuiască aici încă din anul 1823, cu toate că era silită, din pricina halului în care se afla cartierul, să se întoarcă acasă înainte de a se înnopta. Grija aceasta se potrivea de altfel cu obiceiul ei țărănesc, pe care și-l păstrase, de a se scula și culca odată cu soarele, prilej de economie la încălzit și luminat pentru oamenii de la țară. Locuia în una dintre casele care, de când se dărâmasă

⁴⁵ *Henric al III-lea... amanții reginei Margot* – Henric al III-lea, regele Franței între 1574 și 1589, a fost unul dintre regii cei mai vicioși pe care i-a cunoscut istoria. „Favoriții” (*mignons*) lui erau tineri nobili care se îmbrăcau – cum făcea uneori și ragele – în haine înzorzonate și chiar femeiești. Sora lui Henric al III-lea (*regina Margot* (1553—1615), prima soție a lui Henric al IV-lea, ducea și ea o viață destrăbălată și își sacrifică iubiții.

⁴⁶ *trei dinastii* – cea a *Capetienilor* direcți (987—1328), dinastia *Valois* (1328—1589) și dinastia *Bourbon* (1589—1848).

vestitul palat al lui Cambacérès⁴⁷ căpătaseră vedere spre piață.

În clipa când baronul Hulot, care o însoțise pe verișoara soției sale până la ușa casei, îi spunea: „La revedere, verișoară!”, o femeie tânără, mică, zveltă și drăguță, îmbrăcată foarte elegant și răspândind un parfum ales, se strecură între trăsură și zid ca să intre în aceeași clădire. Acea doamnă aruncă o privire baronului, fără niciun fel de intenție, numai ca să-l vadă pe vărul locatarei; desfrânatul simți însă o vie tulburare, ca toți parizienii când întâlnesc o femeie frumoasă ce îndeplinește *desiderata*⁴⁸ lor, cum spun entomologiștii, și-și puse tacticos o mână înaintea de a se urca în trăsură, ca să-și dea o ținută și s-o poată urmări cu privirea pe tânăra femeie, a cărei rochie era plăcut legănata de altceva decât de înspăimântătoarele și înșelătoarele jupoane de crinolină.

„Nostimă femeiușcă!” își zise el. Nu m-aș da în lături s-o fac fericită, căci și ea m-ar face fericit.

Când ajunse în capul scării ce ducea la apartamentul dinspre stradă, necunoscuta privi cu coada ochiului spre poarta casei, aproape fără să se întoarcă, și-l văzu pe baron ținut locului de admirație, mistuit de dorință și curiozitate. E ca o floare pe care toate parizienele o miros cu plăcere când li se ivește în cale. Unele femei de treabă, virtuose și drăguțe, se întorc prost dispuse acasă, dacă nu și-au cules micul lor buchet în timpul plimbării.

Tânăra femeie urcă repede scara. Curând fereastra de la apartamentul etajului al doilea se deschise, și necunoscuta se ivi împreună cu un domn ce se vedea cât colo că-i soțul, după capul pleșuv și privirea-i puțin cam mânioasă.

„Ce subtile și istețe sunt uneori femeile! gândi baronul;

⁴⁷ *Cambacérès* - Jean-Jacques Régis, duce de Cambacérès (1753—1824), înalt magistrat în timpul Revoluției, a servit apoi atât pe Napoleon, care l-a făcut duce de Parma și prinț-arhicancelar al Imperiului, cât și pe Bourbonii reveniți la tron în 1814.

⁴⁸ *desiderata* - celei dorite (l. lat.).

îmi dă a înțelege că locuiește aici. Dar o ia cam prea repede, mai ales într-un asemenea cartier. Să fim cu băgare de seamă.” Urcându-se în „milord”, directorul își ridică privirea, și atunci perechea se retrase la iuțeală, ca și cum chipul baronului ar fi avut asupra lor efectul mitologic al capului Meduzei⁴⁹. „S-ar părea că mă cunosc, își spuse baronul. Atunci totul se explică!” Într-adevăr, când trăsura ajunsese pe strada Muzeului, se aplecă să o mai vadă pe necunoscută și o zări din nou la fereastră. Rușinată că fusese surprinsă tocmai când privea poclitul trăsurii în care se afla admiratorul ei, tânăra femeie se dădu repede înapoi. „Am să aflu de la Capră cine-i”, zise în sinea lui baronul.

Apariția consilierului de stat produsese, după cum se va vedea, o adâncă impresie asupra celor doi soți.

— Dar acesta e baronul Hulot, directorul meu! exclamă bărbatul părăsind balconului.

— Ascultă, Marneffe, fata aceea bătrână de la etajul al treilea din fundul curții, care trăiește cu un băiat tânăr, e verișoara lui? E nostim că am aflat-o abia azi și din întâmplare!

— Domnișoara Fischer să trăiască cu un tânăr!... repetă funcționarul. Sunt bârfeli de ale portăresei; nu se cuvine să vorbim cu atâta ușurință despre verișoara unui consilier de stat, care taie și spânzură la minister. Hai, vino să cinăm, te aștept de patru ore!

Frumoasa doamnă Marneffe, fiica naturală a contelui Montcornet, unul dintre cei mai vestiți colaboratori ai lui Napoleon, se măritase, datorită unei dote de douăzeci de mii de franci, cu un funcționar inferior de la Ministerul de Război. Prin influența ilustrului general de divizie, care devenise mareșal în ultimele șase luni ale vieții sale, conțopistul acesta ajunsese la situația nesperată de prim-

⁴⁹ *al capului Meduzei* – După mitologia greacă, Meduza transforma în piatră pe oricine o privea. Perseu a poruncit să i se taie capul și s-a servit de el în bătălii, pentru a-și transforma dușmanii în piatră.

impiegat de birou; dar tocmai când era să fie înaintat subșef, moartea mareșalului tăie din rădăcină nădejdlile lui Marneffe și ale nevastei sale. Strâmtorarea acestui domn Marneffe, care topise toată zestrea domnișoarei Valérie Fortin plătindu-și datoriile și cumpărând cele trebuincioase mobilării unei case, dar mai cu seamă pretențiile unei femei frumoase deprinse de acasă să-și împlinească toate poftele, silise menajul să facă economii la chirie. Strada Doyenné, situată în apropiere de Ministerul de Război și de centrul Parisului, atrăsese pe domnul și doamna Marneffe, care de patru ani locuiau în aceeași casă cu domnișoara Fischer.

Numitul Jean-Paul-Stanislas Marneffe făcea parte din tagma funcționarilor care rezistă abrutizării datorită unei puteri ascunse, izvorâtă din depravare. Omulețul acesta slab, cu păr și barbă rară, cu fața ofilită și palidă, mai mult obosită decât zbârcită, cu pleoape ușor înroșite, cu ochelari, cu o înfățișare meschină și o ținută și mai meschină întruchipa imaginea pe care ne-o facem despre un individ adus în fața Curții cu Juri pentru atentat la bunele moravuri.

Apartamentul ocupat de cei doi soți, caracteristic multor căsnicii pariziene, prezenta înșelătoarele aparențe ale acelui fals lux care domnește în atâtea case. În salon, mobilele îmbrăcate într-o catifea de bumbac, decolorată, statuetele de ghips ce imitau bronzul florentin, candelabrul prost cizelat, dat numai cu vopsea, având apărătoare de sticlă ce voia să pară a fi de cristal, covorul al cărui preț prea mic se dovedise, mai târziu, a fi datorat cantității de bumbac pe care o folosisese fabricantul și care ieșise acum la iveală, toate, până la perdelele care arătau că damascul de lână nu ține mai mult de trei ani, toate își mărturiseau fără ascunzișuri mizeria, ca un calic zdrențăros la ușa unei biserici.

Sufrageria, prost ținută de o singură servitoare, avea înfățișarea dezgustătoare a sufrageriilor din hotelurile de provincie: toate erau murdare și neîngrijite.

Dormitorul bărbatului, aidoma unei odăi de student – cu patul și mobila de burlac, veștejită, uzată ca și el –, în care se făcea curățenie numai o dată pe săptămână, încăperea aceasta îngrozitoare în care lucrurile zăceau aruncate peste tot, cu ciorapii vechi atârând pe scaunele de culoare închisă, pe care praful sublinia înfloriturile, nu putea fi decât a unui om lipsit de grija gospodăriei, ce-și duce viața prin cafenele, la jocuri de cărți sau aiurea.

Camera doamnei era însă cu totul deosebită, nefiind cuprinsă de murdăria înjositoare care nu făcea niciun fel de cinste apartamentului propriu-zis, unde toate perdelele erau îngălbenite de fum și de praf, unde copilul, lăsat de capul lui, își uita peste tot jucăriile. Situate în aripa ce unea, într-o singură parte numai, casa clădită la stradă cu corpul de casă din fundul curții, spate în spate cu clădirea vecină, camera și cabinetul de toaletă al Valériei, elegant tapetat cu pânză persiană, având mobile de palisandru și mochetă pe jos, se vedea că aparțin unei femei coquette, ba, mai că ai fi putut spune, unei femei întreținute. Pe catifeaua de pe cămin se înălța pendula la modă pe atunci. O vitrină destul de plină și câteva jardiniere de porțelan chinezesc completau mobilierul. Patul, masa de toaletă, dulapul cu oglindă, canapeluța de două locuri și toate nimicurile la modă dovedeau gustul sau fantezia în vigoare atunci.

Deși în privința bogăției și a eleganței totul era de mână a doua, și mobila veche de trei ani, totuși un *dandy* n-ar fi avut nimic de obiectat, în afară de faptul că luxul acesta părea tipic burghez. Arta, distincția lucrurilor pline de gust lipseau cu desăvârșire aici. Un specialist în științele sociale și-ar fi dat imediat seama de prezența unui amant, după podoabele bogate și nefolositoare ce nu pot veni decât din partea acestui semizeu, veșnic absent, veșnic prezent în viața unei femei măritate.

Felul cum prânzira bărbatul, femeia și copilul, masa aceea întârziată cu patru ore, putea lămuri criza financiară prin care trecea familia, căci masa e cel mai sigur

termometru care poate măsura starea unei căsnicii pariziene. Supa de verdețuri cu zeamă de fasole, carnea de vițel cu cartofi, înecată într-o zeamă roșietică ce ținea loc de sos, mâncarea de fasole și cireșele de calitate proastă, totul servit și consumat în farfurii știrbite și cu tacâmuri dintr-o imitație de argint tristă și greoaie, masa aceasta putea fi oare demnă de o femeie atât de frumoasă? Baronului i-ar fi venit să plângă, dacă ar fi fost de fată. Carafele murdare nu puteau totuși să ascundă culoarea tulbure a vinului cumpărat cu litrul de la cârciumarul din colt. Șervetele nu fuseseră schimbate de-o săptămână. În sfârșit, totul arăta mizeria lipsită de demnitate și nepăsarea soției și a soțului față de cămin. Până și un observator mai puțin pătrunzător și-ar fi dat seama, văzându-i, că amândoi ajunseseră la cotitura funestă în care nevoia de a trăi te face să cauți vreo pungășie ingenioasă.

De altfel, prima frază rostită de Valérie va lămuri întârzierea acestei mese, procurate, pesemne, numai prin devotamentul interesat al bucătăresei.

— Samanon nu vrea să primească polițele decât la jumătate preț și mai cere ca garanție și o poprire asupra lefii tale.

Mizeria, pe care directorul de la Ministerul de Război o mai putea ascunde având ca paravan o leafă de douăzeci și patru de mii de franci, în afară de gratificații, ajunsesese la slujbaș în ultima ei fază.

— L-ai dat gata pe directorul meu, spuse bărbatul privind-și soția.

— Mi se pare, răspunse ea fără să se înspăimânte de cuvântul acela luat din argoul culiselor.

— Ce ne facem? urmă domnul Marneffe. Proprietarul ne pune mâine sechestru. Și tatăl tău care s-a apucat să moară fără a lăsa niciun testament! Pe cinstea mea, oamenii aceștia de pe vremea Imperiului se credeau cu toții nemuritori ca și împăratul lor.

— Bietul tata, rosti ea, am fost singurul lui copil, și cât de

mult m-a iubit! Contesa a ars probabil testamentul! Cum putea să mă uite, când știi că ne dădea din când în când câte trei, patru mii de franci deodată?

— Datorăm patru rate, adică o mie cinci sute de franci! Face atâta mobila noastră? *That is the question!*, cum zicea Shakespeare⁵⁰.

— Bine, atunci la revedere, scumpule, spuse Valérie, care nu luase decât vreo câteva îmbucături din friptura de vițel uscată, deoarece servitoarea scosese tot sosul pentru un vrednic soldat abia înapoiat din Alger. O boală grea cere leacuri eroice!

— Unde te duci, Valérie? strigă Marneffe tăindu-i calea spre ușă.

— Să-l văd pe proprietarul nostru, răspunse ea potrivit-și buclele englezești sub pălăria-i nostimă. Tu ar trebui să te pui bine pe lângă fata aceea bătrână, dacă-i într-adevăr vara directorului.

Faptul că locatarii aceleiași case pot trăi laolaltă fără să-și cunoască reciproc situația socială vădește una dintre caracteristicile cele mai izbitoare ale forfotei pariziene: și e lesne de înțeles cum de un funcționar care pleacă dis-de-diminează la birou, se întoarce numai la cină și iese în fiecare seară, și o femeie care se dedă tuturor plăcerilor Parisului nu știe nimic de existența unei fete bătrâne ce locuiește la etajul trei în fundul curții, mai cu seamă când fata aceasta are obiceiurile domnișoarei Fischer.

Lisbeth era prima care se ducea să-și ia laptele, pâinea, cărbunii, nu vorbea cu nimeni și se culca odată cu soarele; nu primea niciodată scrisori, nici vizite și nu lega prietenie cu vecinii. Ducea una dintre viețile acelea anonime de insectă, cum se mai întâlneau în unele case, unde, după patru ani, se afla de existența unui domn locuind la etajul

⁵⁰ „*That is the question*”, cum zicea Shakespeare - Aceasta-i întrebarea (l. engl.). Fraza e rostită de Hamlet, la începutul celebrului său monolog meditativ: *A fi sau a nu fi, aceasta-i întrebarea. (Hamlet, 111, 1.)*

patru, care a cunoscut pe Voltaire, Pilastre de Rosier, Beaujon, Marcel, Molé, Sophie Arnould⁵¹, Franklin și Robespierre. Cele spuse de domnul și doamna Marneffe despre Lisbeth Fischer le aflaseră de la portar, cu care întrețineau legături strânse, împinși de mizeria în care se găseau, de pustietatea cartierului și de nevoia de a-și asigura bunăvoința acestuia. Pe de altă parte, trufia, mușenia și rezerva fetei bătrâne treziseră la portari un respect exagerat și o atitudine plină de răceală, care lăsau să se întrevadă nemulțumirea ascunsă a inferiorului. De altfel, portarii nu se cred, „în speță” cum se spune la Palatul de Justiție, mai prejos decât un locatar care plătește o chirie de două sute cincizeci de franci pe an. Destăinuirile făcute de verișoara Bette, Hortensei fiind adevărate, e ușor de înțeles cum ajunsese portăreasa s-o calomnieze pe domnișoara Fischer, într-o convorbire intimă avută cu soții Marneffe, deși crezuse numai că o bârfește.

Fata bătrână, după ce luă sfeșnicul cu lumânarea din mâinile doamnei Olivier, respectabila portăreasă, făcu vreo câțiva pași ca să vadă dacă geamurile mansardei de deasupra apartamentului său erau luminate. În iulie, la ora aceea, era atât de întuneric în fundul curții, încât fata bătrână nu se mai putea culca fără lumină.

— Fiți fără grijă, domnul Steinbock e acasă, nici n-a ieșit azi, îi spuse cu răutate doamna Olivier domnișoarei Fischer.

Fata bătrână nu răspunse. Puțin îi păsa de părerea

⁵¹ *Pilastre de Rosier, Beaujon, Marcel, Molé, Sophie Arnould* – Jean-François *Pilastre de Rosier* (1756—1785), fizician francez, s-a ocupat cu aeronautica: a făcut mai multe ascensiuni cu balonul și a murit încercând să traverseze Canalul Mânecii în balon. Bogătașul francez *Nicolas Beaujon* (1708—1786) a construit la Paris, în 1784, un azil de orfani, transformat, în timpul Revoluției, într-un spital care mai există și azi. *Jean-Joseph Marcel* (1776—1854), orientalist francez, a colaborat la o monumentală *Descriere a Egiptului* și a fost director al Imprimeriei naționale. *Louis-Mathieu Molé* (1781—1855) a fost ministru, în timpul Restaurației și al monarhiei din iulie, situându-se pe poziții centraliste. (Pentru *Sophie Arnould*, v. nota 92.)

oamenilor cu care nu avea nici în clin nici în mănecă. În privința aceasta rămăsese țărancă; și după cum țărani nu știu decât de satul lor, nici ea nu ținea decât la părerea celor din micul cerc în care trăia. Urcă deci cu pas hotărât, nu la ea, ci spre mansardă. Iată de ce la sfârșitul cinei pusese în coșulețul ei de lucru fructe și dulciuri pentru iubitul ei și acum se ducea să i le dea, întocmai ca o fată bătrână care aduce o mâncare bună cățelușului ei.

Lângă o lampă mică, a cărei lumină sporea trecând printr-un glob umplut cu apă, îl găsi pe eroul din visele Hortensei, un tânăr blond, palid, stând la o masă plină de unelte de cizelator, ceară roșie, dălți, socluri cioplite, bucăți de bronz turnat; purta un halat, iar în mână ținea un grup mic în ceară de modelaj, pe care-l contempla cu luarea-aminte a unui poet în plin lucru.

— Wenceslas, uite ce-ți aduc, zise ea întinzând batista pe un colț al mesei de lucru.

Și scoase cu grijă din coșuleț dulciurile și fructele.

— Cât de bună ești cu mine, domnișoară, îi răspunse cu voce tristă bietul exilat.

— Asta o să te mai răcorească. Prea te înfierbânți lucrând astfel, sărmane copil, nu ești făcut pentru o meserie atât de grea...

Wenceslas Steinbock privi mirat la fata bătrână.

— Mai bine ai mânca, se răsti ea deodată, decât să te zgâiești la mine ca la chipurile tale, când le admiri...

La acest soi de ghiont verbal, uimirea tânărului încetă, căci recunosc pe dată dascălul cu fustă a cărei blândețe îl mira întotdeauna, căci se deprinsese cu asprimea ei. Deși împlinise douăzeci și nouă de ani, Steinbock părea, ca unui blonzi, cu cinci, șase ani mai tânăr. Și privind-i fata tânără, a cărei frăgezime se vestejise de oboselile și mizeriile exilului, alături de chipul uscat și aspru al fetei, îi venea să crezi că natura greșise când îi făcuse băiat și fată. Tânărul se sculă apoi și se trânti pe o canapeluță veche, stil Ludovic al XV-lea, îmbrăcată în catifea galbenă de Utrecht; părea că

vrea să se odihnească. Fata bătrână alege atunci o prună *reine-claude*⁵² și o întinse, cu un gest blând, prietenului ei:

— Mulțumesc, spuse el luând fructul.

— Ești obosit? îl întrebă ea dându-i alt fruct.

— Nu sunt obosit de lucru, ci obosit de viață, răspunse el.

— Ce sunt vorbele astea! exclamă ea cu un ton cam acru. N-ai un duh bun care veghează asupra dumitale? continuă ea, întinzându-i dulciurile și privindu-l cu cită plăcere le mănâncă. Vezi că m-am gândit la dumneata, când am cinat la vara mea.

— Știu, zise el uitându-se la Lisbeth cu o privire totodată mângâioasă și plângătoare, știu că fără dumneata de mult n-aș mai fi în viață; dar vezi, domnișoară dragă, artiștii au nevoie și de distracții...

— Aha! asta era, strigă ea proptindu-și pumnii în șolduri și ațintindu-l cu ochi plini de flăcări. Vrei să-ți prăpădești sănătatea în dezmațurile Parisului, ca atâția lucrători care-și sfârșesc până la urmă zilele într-un pat de spital! Nu, nu, întâi îmbogățește-te, și când vei avea un venit poți să petreci cât vrei, draguță, atunci ai să fii în stare să-ți plătești doctorii și distracțiile, desfrânatule!

Sub loviturile atacului însoțit de privirile ce-l străpungeau ca niște unde magnetice, Wenceslas Steinbock își plecă fruntea. Chiar bârfitorul cel mai înverșunat ar fi trebuit să recunoască, dacă ar fi putut fi de față la începutul acestei scene, că vorbele scornite de soții Olivier pe seama domnișoarei Fischer erau curate calomnii. Totul – gesturile, tonul, privirile – vădea curățenia vieții intime a acestor două ființe. Fata bătrână arăta o adevărată dragoste de mamă, deși cam brutală. Tânărul îndura tirania mamei ca un fiu respectuos. Tovărășia aceasta ciudată părea să fie rezultatul unei voințe puternice acționând neconținut asupra unei firi slabe, o slăbiciune morală ale cărei pricini

⁵² *prună reine-claude* - Soi de prune mari, sferice, galbene-verzui sau roșcate, cunoscute la noi sub numele de *renglote sau renclote* (derivat din fr. *reine-claude*). (n.k.)

ar trebui să-i intereseze pe psihologi, căci psihologii sunt în politică ceea ce entomologii sunt în agricultură.

— Dar dacă mor înainte de a mă îmbogăți? întrebă melancolic Wenceslas.

— Să mori?... strigă fata bătrână. A! nu te las eu să mori. Am putere de viață pentru doi și ți-aș da și din sângele meu de-ar fi nevoie.

La auzul acestor cuvinte violente și naive, lacrimile îi înrourară ochii lui Steinbock.

— Nu fi mâhnit, dragă Wenceslas, urmă Lisbeth mișcată. Uite, cred că verișoara mea, Hortense, a găsit destul de drăguță pecetea ta. Las' că o să te ajut să vinzi grupul tău de bronz, și-atunci o să-mi plătești datoria și o să faci ce vrei, o să fii liber. Haide, zâmbeste puțin!...

— Niciodată n-o să-ți pot plăti tot ceea ce îți datorez, domnișoară, răspunse sărmanul exilat.

— Și de ce mă rog?... întrebă țărancă din Vosgi luând partea livonianului împotriva ei însăși.

— Pentru că pe lângă că m-ai hrănit, adăpostit și îngrijit ca o mamă, mi-ai dat și putere: dumneata m-ai făcut ceea ce sunt, ai fost adesea aspră, m-ai făcut să sufăr...

— Eu? zise fata bătrână. Iar vrei să începi cu prostiile dumitale despre artă și poezie, să-ți trosnești degetele și să-ți întinzi brațele vorbind de idealuri frumoase, de nebuniile dumitale din Nord? Frumosul nu prețuiește cât trainicul, și trainicul sunt eu! Ai capul plin de idei? Grozav lucru! Și eu am idei în cap... La ce-ți slujește ce ai în suflet dacă nu tragi niciun folos din asta? Cei care au idei n-ajung să-i întrecă pe cei care n-au, dar care știu să-și facă un loc dând din coate... În loc să stai și sa visezi, mai bine ai lucra... Ce-ai făcut de când am plecat?...

— Ce-a spus verișoara dumitale cea frumoasă?

— Cine ți-a spus că-i frumoasă? întrebă repede Lisbeth cu un glas în care clocotea o gelozie de tigru.

— Chiar dumneata.

— Voiam să văd ce mutră o să faci. Ai poftă să alergi

după fuste? Dacă-ți plac femeile, n-ai decât să cioplești câte vrei, închide-ți dorințele în statuete de bronz. Căci trebuie să te mai lipsești încă o bucată de vreme de plăcerile dragostei, și mai ales de vara mea. Vânatul acesta nu-i de nasul tău; o fată ca ea are nevoie de un bărbat cu un venit de șaizeci de mii de franci... pe care l-a și găsit... la uite, patul nu-i încă făcut! zise ea privind în camera cealaltă; vai! sărăcuțul, te-am uitat!

Energica fată își scoase îndată mănușile, mantila, pălăria, și, ca o servitoare, făcu repede pătuțul modest în care dormea artistul. Amestecul acesta de asprime, de brutalitate chiar, și de bunătate ar putea explica înrăurirea Lisbethei asupra tânărului, de care dispunea ca de un obiect al ei. Oare viața nu ne supune și ea printr-un amestec de bine și de Tău? Dacă livonianul ar fi întâlnit-o pe doamna Marneffe, în loc s-o întâlnească pe Lisbeth Fischer, ar fi găsit la protectoarea sa o bunăvoință care l-ar fi dus spre pierzanie, pe căi mocirloase și dezonorante. Desigur că n-ar fi muncit, și în el nu s-ar fi plămădit artistul. Astfel că, deși se plângea de apriga lăcomie a fetei bătrâne, judecata îl îndemna să prefere această mână de fier vieții primejdioase și trândave pe care o duceau câțiva compatrioți de-ai săi.

Iată întâmplarea care prilejuise unirea acestei energii feminine cu acea slăbiciune bărbătească, lucru pidosnic⁵³ destul de des întâlnit, se spune, în Polonia.

În 1833, domnișoara Fischer, care muncea uneori și noaptea când avea mult de lucru, simți către ora unu un miros puternic de acid carbonic și auzi vaietele unui muribund. Mirosul de cărbune și horcăitul veneau dinspre mansarda de deasupra celor două odăi ale apartamentului ei. Bănuî numai decât că un tânăr, mutat de curând în casă

⁵³ *pidosnic* – (*pop.*) Care este ieșit din comun, contrar așteptărilor (în sens negativ); care se comportă ciudat, sucit; care face totul pe dos. (n.k.)

și care locuia în mansarda ce rămăsese trei ani neînchiriată, încercase să se sinucidă. Urcă repede, sparse ușa cu puterea ei de țarancă lorenă, izbind o dată în ea, și-l găsi pe chiriaș zvârcolindu-se în ghearele morții pe un pat de chingi. Stinse mangalul. Prin ușa deschisă aerul pătrunse înăuntru, și exilatul fu astfel salvat. Apoi, după ce îl culcă în pat ca pe un bolnav și îl lăsă să adoarmă, Lisbeth înțelese pricina sinuciderii, văzând mizeria deplină din cele două încăperi ale mansardei, în care nu se aflau decât o masă ca vai de ea, un pat de chingi și două scaune.

Pe masă găsi următoarea scrisoare pe care o citi:

Sunt contele Wenceslas Steinbock, născut în localitatea Prelia din Livonia.

*Nu-i nimeni vinovat de moartea mea; pricinile sinuciderii mele se află în vorbele lui Kosciuszko: Finis Poloniae!*⁵⁴

Nepotul unui vestit general al lui Carol al XII-lea n-a vrut să cerșească. Din pricina constituției mele șubrede n-am putut intra în armată, și ieri mi s-au sfârșit cei o sută de taleri cu care am pornit din Dresda spre Paris. Las douăzeci și cinci de franci în sertarul mesei, plata chiriei pe care o datorez proprietarului.

Moartea mea nu va întrista pe nimeni, căci n-am rude. Îi rog pe compatrioții mei să nu învinuiască guvernul francez. Nu m-am anunțat nicăieri ca refugiat! n-am cerut nimic; n-am întâlnit niciun exilat, nimeni nu știe că sunt la Paris.

Mor cu gânduri creștinești în suflet. Dumnezeu să-l ierte pe cel din urmă Steinbock!

Wenceslas

Domnișoara Fischer, foarte mișcată de cinstea

⁵⁴ *vorbele lui Kosciuszko: „Finis Poloniae”* – Participant la mai multe insurecții pentru independența Poloniei, *Tadeu Kosciuszko* (1746—1817), ofițer polonez, ar fi rostit, după cum se pretinde, aceste cuvinte mult prea pesimiste (*Finis Poloniae* – E sfârșitul Poloniei) cu prilejul înfrângerii suferite în 1794 din partea coaliției ruso-prusace.

muribundului care-și plătea chiria, deschise sertarul și găsi într-adevăr cinci monede de câte cinci franci.

— Bietul băiat! spuse ea mișcată. E singur pe lume!

Coborî în apartamentul ei, își luă lucrul și se întoarse ca să croșeteze la mansardă în timp ce-l veghea pe gentilomul livonian. Vă puteți închipui uimirea exilatului când, trezindu-se, văzu la căpătâiul lui o femeie; crezu că mai visează încă. În vreme ce lucrase la eghileții de aur ai unei uniforme, fata bătrână se hotărâse să-l ia sub ocrotirea ei pe acel sărman copil, pe care-l admirase în timp ce el dormea. După ce tânărul conte se dezmetici, Lisbeth îl încurajă și îi puse tot felul de întrebări, ca să vadă cum ar putea să-i găsească un mijloc de existență. Wenceslas, după ce-i istorisi povestea sa, adăugă că ajunsese pe vremuri la o situație datorită vocației sale artistice de netăgăduit. Avusese totdeauna înclinări pentru sculptură; dar studiile cereau prea mult timp pentru un om lipsit de mijloace, și apoi se simțea prea slăbit în momentul de față ca să înceapă vreo meserie sau să se avânte în sculptura mare, Lisbeth Fischer nu pricepu nimic din tot ce auzi. Îi răspunse nenorocitului că Parisul oferă atâtea posibilități, încât un om care are bunăvoință poate să-și găsească o îndeletnicire. Oamenii de treabă nu pier niciodată dacă sunt îndeajuns de răbdători.

— Eu nu-s decât o biată fată, o țărancă, și totuși am fost în stare să-mi creez o situație independentă, sfârși ea. Ascultă-mă pe mine. Dacă ții cu adevărat să lucrezi, am ceva bani puși deoparte și-ți voi împrumuta în fiecare lună suma de care ai nevoie ca să trăiești, dar să trăiești cuminte, nu să chefuiești și să umbli ca un pierde-vară! La Paris te poți hrăni cu cinci centime pe zi, și-am să-ți gătesc dejunul în fiecare dimineață odată cu al meu. Apoi am să-ți mobilez camera și am să-ți plătesc ucenicia de care crezi că ai nevoie. Îmi vei da adevărînte în regulă pentru banii ce-i voi cheltui cu dumneata, și când ai s-ajungi bogat, ai să mi-i dai înapoi. Dar dacă n-ai să lucrezi, stric învoiala și te las în

părăsire.

— Ah! strigă nenorocitul, în care mai stăruia încă amărăciunea primei îmbrățișări a morții, au dreptate surghiuniții de pretutindenii să privească spre Franța ca sufletele din purgatoriu spre paradis. Binecuvântată țară, unde găsești ajutor și inimi generoase pretutindenii, chiar și într-o mansardă ca asta! De azi înainte vei fi totul pentru mine, binefăcătoarea mea, am să-ți fiu sclav supus! Nu vrei să fii prietena mea? adăugă el devenind dintr-odată drăgăstos, după obiceiul polonezilor, ceea ce face ca lumea să-i învinovățească pe nedrept de slugărnice.

— A! nu, sunt prea geloasă și te-aș face nefericit; dar m-aș învoi bucuroasă să-ți fiu un fel de camaradă, răspunse Lisbeth.

— O! dacă ai ști cât am dorit să găsesc pe cineva, chiar și-un tiran, care să se uite la mine când mă zbăteam în pustiu Parisului, urmă Wenceslas. Îmi părea rău că nu sunt în Siberia, unde cu siguranță că m-ar trimite împăratul dacă m-aș întoarce în patrie!... Fii îngerul meu păzitor... Am să lucrez, am să mă port mai bine ca până acum, deși n-am fost niciodată un băiat rău.

— Ai să faci tot ce-am să-ți spun? întrebă ea.

— Da!...

— Atunci te înfiez, zise ea bucuroasă. Iată-mă dintr-odată cu un băiat care se scoală din morți. Hai! începem de azi! Mă duc după târguiești; îmbracă-te, și când voi bate în tavan cu coada măturii vino să cinăm împreună.

A doua zi, domnișoara Fischer luă informații cu privire la sculptură de la fabricanții cărora le ducea lucrul de mână. Tot întrebând în dreapta și în stânga, izbuti să descopere atelierul Florent și Chanor, casă de specialitate unde se turnau și se cizelau bronzurile scumpe. și argintăria de lux. Îl duse acolo pe Steinbock ca să-l bage ucenic-sculptor, propunere ce păru ciudată. Acolo se executau lucrările celor mai vestiți artiști, dar nu se învăța sculptura. Fata

bătrână stăruie cu încăpățănare și izbuti să-și plaseze protejatul ca desenator de ornamente. Steinbock învață repede să modeleze ornamente, născocind și altele noi, căci avea talent. Cinci luni după ce-și isprăvisc ucenicia de cizelar, îl cunosc pe vestitul Stidmann, sculptorul principal al casei Florent. După douăzeci de luni, Wenceslas își întrecu maestrul; dar, în treizeci de luni, economiile agonisite de fata bătrână timp de șaisprezece ani, ban cu ban, se isprăviră. Două mii cinci sute de franci aur! era suma pe care plănuise s-o plaseze în rente viagere și cu ce se alesese? Cu o poliță semnată de un polonez. Așa că Lisbeth, ca să-l poată întreține pe livonian, se apucase să lucreze ca în tinerețe. Când se trezi cu o hârtie în locul pieselor de aur, își pierdu capul și se duse la domnul Rivet, care de cincisprezece ani era sfetnicul și prietenul primei și celei mai îndemnatice dintre lucrătoarele sale. Aflând de această aventură, domnul și doamna Rivet o mustară pe Lisbeth, spunându-i că înnebunise, și-i blestema pe străinii care, prin uneltirile lor, pentru a-și crea din nou unitatea națională, voiau cu orice chip să primejduiască bunul mers al comerțului și pacea și o îndemnară pe fata bătrână să ia ceea ce în comerț se numește o garanție.

— Singura garanție pe care ți-o poate da tânărul e libertatea sa, fu de părere domnul Rivet.

Domnul Achille Rivet era judecător la Tribunalul de comerț.

— În ce-i privește pe străini, nu-i de glumit, urmă el. Un francez stă cinci ani în închisoare și-apoi e eliberat chiar fără să-și fi plătit datoriile, căci într-adevăr nu mai poate fi silit decât de conștiința sa, care niciodată nu-l tulbură; un străin, însă, nu mai iese de acolo. Dă-mi polița, o vei trece pe numele contabilului meu, el o va protesta, vă va urmări pe amândoi, va obține o sentință de constrângere corporală și, când toate vor fi în bună rânduială, îți va semna o altă poliță. Procedând astfel, veți fi amândoi legați de interese comune și vei avea întotdeauna la îndemână o armă

îndreptată împotriva polonezului dumitale.

Fata bătrână lăsa să se ia toate aceste măsuri și-i comunică protejatului ei să nu se sperie de o asemenea procedură, necesară spre a da garanții unui cămătar care urma să le împrumute bani. Acest mijloc fusese născocit de geniul inventiv al judecătorului de la Tribunalul de comerț. Artistul naiv, având o încredere oarbă în binefăcătoria sa, își aprinse pipa cu hârtiile primite, căci fuma ca toți cei nevoiți să-și potolească supărările și excesul de energie. Într-o bună zi, domnul Rivet îi arată domnișoarei Fischer un dosar spunându-i: „Îl ai la mână pe Wenceslas Steinbock și încă atât de bine, încât oricând îl poți băga în douăzeci și patru de ore la Clichy⁵⁵ ca să rămână acolo câte zile mai are de trăit”.

Cinstitul și onorabilul judecător al Tribunalului de comerț simți în ziua aceea satisfacția pe care o are cel care a săvârșit o faptă rea dar necesară. Sunt atâtea soiuri de binefaceri la Paris, și maniera aceasta ciudată nu reprezintă decât unul dintre ele. Acum când livonianul era încurcat în ițele procedurii comerciale, trebuia să se obțină și plata, căci comerciantul de vază îl credea pe Wenceslas Steinbock un escroc. Bunătatea, cinstea, poezia erau socotite de el un dezastru în afaceri. În interesul biete domnișoare Fischer, care, după cum spunea el, fusese păcălită de un polonez, Rivet se duse la bogații fabricanți unde lucrase Steinbock. Când negustorul veni să ia informații asupra numitului Steinbock, refugiat polonez, Stidmann, care împreună cu cei mai de seamă meșteri făurari ai Parisului, de care am mai amintit, ridicase arta franceză până la culmile pe care se află astăzi, făcând-o să se poată lua la întrecere cu florentinii și cu Renașterea, se afla tocmai în cabinetul lui Chanor.

— Ce înțelegi dumneata prin „numitul Steinbock”? Îl

⁵⁵ *Îl poți băga... la Clichy* - Clichy era numele închisorii din Paris care, din 1826, servea pentru întemnițarea debitorilor insolvari; închisoarea datornicilor.

întrebă ironic Stidmann. E vorba poate de un tânăr livonian ce mi-a fost elev? Află, domnule, că e un mare artist. Se vorbește despre mine că mă cred diavolul în persoană; el, însă, bietul băiat, nici nu-și dă seama că ar putea deveni un zeu...

— Aha, exclamă Rivet satisfăcut. Apoi adăugă: Cu toate că dumneata vorbești cam îndrăzneț cu un om care are cinstea să fie judecător la tribunalul de Sena...

— Scuzați-mă, domnule magistrat!... îl întrerupse Stidmann ducându-și dosul palmei la frunte.

— Îmi pare foarte bine, continuă judecătorul, de cele aflate. Așadar, tânărul acesta ar putea câștiga bani?...

— Desigur, adăugă bătrânul Chanor, dar trebuie să lucreze; ar fi adunat destul și până acum dacă ar fi rămas la noi. Ce să-i faci! Artiștii nu se pot lăsa încătușați.

— Au conștiința valorii și-a demnității lor, zise Stidmann. Nu-l condamn pe Wenceslas că a vrut să fie independent, că încearcă să-și facă un nume și să ajungă un om de seamă, e dreptul lui! Și totuși, pentru mine a fost o mare pierdere când m-a părăsit!

— Așa-s tinerii, exclamă Rivet; îndată ce au ieșit din găoacea universitară au pretenții... Întâi trebuie să-ți faci o situație și pe urmă să umbli după glorie!

— Îți obosești mâna culegând parale! răspunse Stidmann. Gloria trebuie să aducă bogăția.

— Ce să-i faci! se adresă Chanor lui Rivet, nu poți să-i legi...

— Și-ar roade căpăstrul! replică Stidmann.

— Domnișorii de soiul acesta, rosti Chanor privindu-l pe Stidmann, cu cât au mai mult talent, cu atât au și toane mai multe. Cheltuiesc enorm, își iau câte o fetișcană, aruncă banii pe fereastră, nu mai au timp să-și vadă de lucru și își neglijează comenzile; ne ducem atunci la alți meșteri, care nu prețuiesc cât ei și care se îmbogățesc; și se mai plâng apoi că vremurile sunt grele, când, dacă și-ar da osteneală, ar putea strânge munți de aur...

— Am impresia, moș Lumignon, zise Stidmann, că ești ca librarul acela dinaintea revoluției care spunea: „Ah! dacă aș putea să-i țin pe Montesquieu, Voltaire, Rousseau, ca pe niște calici, în pod la mine și să le încui pantalonii într-un dulap, ce de mai cărțulii bune mi-ar scrie! Aș face avere!” Dacă operele s-ar putea făuri ca și cuiele, le-ar putea face și comisionarii... Dă-mi o mie de franci și nu mai vorbi!

Rivet se întoarse acasă încântat pentru biata domnișoară Fischer, care se afla la el, căci venea să prânzească în fiecare luni.

— Dacă îl poți face să se țină de lucru, îi zise el, o să ai mai mult noroc decât minte; o să-ți recapeți banii, dobânzile, cheltuielile și capitalul. Polonezul are talent, poate să-și câștige existența; dar trebuie să-i ascunzi pantalonii și pantofii, nu-l lăsa să se ducă la Chaumière și în cartierul Notre-Dame-de-Lorette⁵⁶, ține-l în frâu fără aceste măsuri de prevedere, riști ca sculptorul dumitale să umble hoinar, și de-ai ști ce înțeleg artiștii prin hoinăreală! e o grozăvie, ce să-ți spun! Chiar acum am aflat că o hârtie de o mie de franci se poate topi într-o zi!

Episodul acesta avu o înrâurire grozavă asupra vieții intime a lui Wenceslas și a fetei bătrâne. Binefăcătoarea muia pâinea exilatului în pelinul muștrărilor, când își vedea economiile compromise, ba deseori le crezu chiar pierdute. Mama cea bună se prefăcu într-o mașteră, îl dăscăli pe sărmanul copil, îl necăji, certându-l că nu lucrează destul de repede și că și-a ales o meserie prea grea. Nu putea să-și închipuie că niște modele de ceară roșie, figurine, proiecte de ornamente ori simple schițe ar putea avea vreo valoare.

⁵⁶ *Chaumière... cartierul Notre-Dame de Lorette* – La Chaumière – „Coliba” (în genul rustic, la modă la sfârșitul secolului al XVIII-lea) – era, în vremea lui Balzac, o grădină de vară, cu orchestră, bal, tobogan etc. În cartierul Notre-Dame de Lorette, numit așa după biserica cu același nume, se instalaseră o seamă de femei de moravuri ușoare, cărora li s-a spus, de prin 1840 „*lorete*”.

Dar îndată după aceea îi părea rău de asprimea ei, încerca să-l împace arătându-se grijulie, blândă și plină de atenții. Bietul tânăr, după ce gemea că se află sub stăpânirea acelei furii, sub tirania unei țărance din Vosgi, era încântat de dezmierdările și de grija de mamă iubitoare, preocupată numai de latura pozitivă, materială a vieții. Era ca o femeie care iartă persecuțiile îndurate o săptămână întreagă numai pentru dezmierdările unei împăcări de o clipă. Astfel, domnișoara Fischer puse cu desăvârșire stăpânire pe sufletul artistului. Pasiunea de a domina, a cărei sămânță rămăsese în adâncul inimii sale de fată bătrână, se dezvoltă repede. Putea să-și satisfacă orgoliul și nevoia de acțiune: avea acum o ființă pe care putea s-o certe, s-o conducă, s-o măgulească, s-o facă fericită, fără să-i fie teamă de nicio rivalitate. În felul acesta, deci, și partea bună și partea rea a firii sale se manifestară la fel de puternic. Dacă uneori îl chinuia pe bietul artist, în schimb alteori îi arăta o drăgălășenie ce amintea de gingășia florilor de câmp, se bucura văzând că nu-i lipsește nimic, și-ar fi dat viața pentru el, Wenceslas era sigur de asta. Ca toate sufletele frumoase, bietul băiat uita cele îndurate, cusururile acestei fete, care de altfel îi povestise viața ei ca să-și justifice sălbăticia, și nu-și mai amintea decât de binefaceri. Într-o zi, Lisbeth, înfuriată că Wenceslas plecase să hoinărească în loc să lucreze, îi făcu o scenă.

— Ești al meu! strigă ea. Și dacă ai fi un om cinstit, ai încerca să-mi înapoiezi cât mai curând tot ce-mi datorezi...

Lui Steinbock i se aprinse sângele de gentilom și păli.

— Doamne, Dumnezeu! zise ea, în curând o să fim siliți să trăim dintr-un franc și cincizeci de centime pe care-i câștig zilnic eu, o biată fată...

Cei doi săraci, ciondănindu-se se învrăjbiră unul împotriva celuilalt; și atunci bietul artist o muștră pentru prima oară pe binefăcătoarea sa că nu-l lăsase să moară și că îl silește să ducă o viață de ocnaș, mai rea decât neființa, unde cel puțin găsești odihnă, spunea el. Și-i spuse

că are să fugă.

— Să fugi!... exclamă fata bătrână. A! domnul Rivet avea dreptate!

Și îi lămuri ritos polonezului cum în douăzeci și patru de ore putea să-l bage la închisoare pe toată viața. Fu ca o lovitură de măciucă. Steinbock căzu într-o melancolie neagră, închizându-se într-o tăcere de piatră. În noaptea următoare, Lisbeth, auzindu-l cum se pregătește să se sinucidă, se duse la el, înmânându-i dosarul și o chitanță în regulă.

— Ia-le, copilul meu, și iartă-mă! rosti ea cu lacrimi în ochi. Îți doresc să fii fericit, părăsește-mă, căci te chinuiesc prea mult; dar aș vrea să te gândești uneori la sărmana fată care te-a ajutat să-ți poți câștiga viața. Ce să fac! tu mă silești să fiu rea; s-ar putea să mor, și atunci ce te-ai face fără mine?... De aceea sunt nerăbdătoare să te văd izbutind să fabrici obiecte care să se poată vinde. Doar nu-ți ceream banii înapoi pentru mine!... Mi-e teamă de trândăvia asta pe care o numești visare, de planurile cu care-ți pierzi vremea uitându-te la cer, și-aș vrea să te deprinzi cu munca.

Spuse vorbele acestea cu un accent, cu o privire în ochii plini de lacrimi, cu o expresie care-l mișcă pe nobilul artist. Luând-o în brațe pe binefăcătoarea sa, Wenceslas o strânse la piept și o sărută pe frunte.

— Ia-ți înapoi actele, răspunse el cu un fel de veselie. De ce m-ai băga la Clichy? Nu mă ține întemnițat aici recunoștința?

Episodul acesta al vieții lor comune și secrete, întâmplat cu șase luni în urmă, îl făcuse pe Wenceslas să realizeze trei lucrări: pecetea ce se afla la Hortense, grupul dus la negustorul de obiecte de artă și o pendulă splendidă, pe care tocmai o isprăvea, înșurubându-i ultimele piulițe.

Pendula reprezenta cele douăsprezece ceasuri ale zilei, minunat caracterizate de douăsprezece figuri de femei

înlănțuite într-un dans atât de nebun și de repezit încât cei trei Cupidoni cocoțați pe o grămadă de flori și de fructe nu puteau opri în trecere decât ora de la miezul nopții, a cărei hlamidă ruptă rămânea în mâna celui mai îndrăzneț dintre ei. Grupul se sprijinea pe un soclu rotund cu o ornamentație admirabilă, în care se zvârcoleau animale fantastice. Ora se putea vedea într-o gură monstruos căscată. Fiecare oră avea felurite simboluri, măiestrit născocite, ce închipuiau îndeletnicirile obișnuite.

Acum e ușor de înțeles cum de ajunsese domnișoara Fischer să aibă un atașament extraordinar pentru livonianul ei: voia să-l știe fericit, și îl vedea cum se prăpădește și se ofilește într-o mansardă. Astfel se explică și situația îngrozitoare. Țăranca din Lorena veghea asupra acestui copil al Nordului cu o duioșie de mamă, cu o gelozie de femeie și o strășnicie de balaur; de aceea, potrivea astfel lucrurile încât să-l împiedice cu desăvârșire de la orice nebunie sau desfrânare, lăsându-l veșnic fără bani. Ar fi voit să-și păstreze victima și tovarășul numai pentru ea, silindu-l să fie cuminte, neînțelegând cât era de barbară dorința aceasta nesocotită, căci ea se obișnuise cu toate lipsurile. Îl iubea destul pe Steinbock ca să nu se mărite cu el, și-l iubea prea mult ca să-l poată da unei alte femei. Nu se putea resemna să-i fie numai mamă, și se socotea nebună când se gândea la celălalt rol. Contradicțiile acestea, gelozia ei feroce, fericirea de a avea un bărbat care să fie numai al ei, toate îi răscoleau adânc sufletul îndrăgostită sincer de patru ani de zile, se înșela cu speranța nebună că ar putea prelungi mereu viața aceasta absurdă, fără ieșire, care prin îndărătnicia ei avea să aducă pieirea aceluia pe care verișoara Bette îl numea copilul ei adoptiv. Lupta dintre instincte și Rațiune o făcea nedreaptă și tiranică. Se răzbuna pe băiatul acesta că nu era și ea tânără, frumoasă și bogată; apoi, după fiecare război, învinuindu-se singură, se umilea și îi arăta o dragoste nețărmurită. Nu putea concepe să facă un sacrificiu idolului său, fără să-și fi

lăsat prin lovituri de secure pecetea puterii ce o avea. Se petrecea același lucru ca în *Furtuna* de Shakespeare, dar cu rolurile schimbate, Caliban fiind stăpânul lui Ariel și al lui Prospero⁵⁷. Iar tânărul acesta nefericit, cu preocupări înalte, meditativ și înclinat spre lenevie, oglindea în ochii săi, ca leii închiși în cuștile din *Jardin des Plantes*⁵⁸, pustiu pe care ocrotitoarea lui i-l deschidea în suflet. Munca silnică la care-l supunea Lisbeth nu-i înăbușea dorințele inimii. Plictiseala lui ajunsese o boală trupească și se stingea fără să poată cere, fără să știe cum să-și facă rost de bani pentru o nebunie care era adesea și o necesitate. În unele zile, când se simțea mai energic, când starea lui nenorocită îl făcea să-și iasă din fire, se uita la Lisbeth cum se uită un călător însetat la o apă sălcie, străbătând un ținut sterp. Lisbeth se bucura de roadele amare ale sărăciei și ale întemnițării în Paris ca de niște adevărate plăceri. Dar se gândea cu spaimă că orice capriciu i-ar putea răpi sclavul. Câteodată îi părea rău că, prin tirania și muștrările ei, îl silise pe poetul acesta să ajungă un mare sculptor de lucruri mici, dându-i astfel puțința să se poată lipsi de dânsa.

A doua zi, aceste trei vieți pe care nenorocirea le însemnase atât de felurit și atât de adânc – aceea a unei mame disperate, a menajului Marneffe și a sârmanului exilat – aveau să fie schimbate de pasiunea naivă a Hortensei și de deznodământul ciudat al pasiunii nefericite pe care baronul o nutrea pentru Josépha.

⁵⁷ *Furtuna de Shakespeare... Caliban... Ariel... Prospero* – În drama feerică *Furtuna* de Shakespeare (1612), Prospero, duce al Milanului, alungat din țara sa în urma unui complot al fratelui său Antonio, se refugiază pe o insulă pustie, unde îl servesc spiritele – Ariel, spiritul aerului, și Caliban, spiritul pământului. O furtună stârnită de Ariel aduce în insulă pe dușmanii lui Prospero, pe care acesta îi supune la diverse încercări, iar apoi se întoarce în țară.

⁵⁸ *Jardin des Plantes* – este grădina botanică și zoologică din Paris, înființată (ca grădină botanică) în 1626 și completată cu un muzeu de științe naturale și o menajerie în 1693.

Când ajunse în fața Operei, consilierul de stat se opri mirat de înfățișarea sumbră a templului din strada Lepelletier, unde nu zări nici jandarmi, nici lumini, nici oamenii de serviciu, nici cordoane pentru stăvilirea mulțimii. Privi afișul și văzu o bandă albă în mijlocul căreia străluceau cuvintele sacramentale:

SPECTACOLUL SUSPENDAT DIN MOTIVE DE BOALĂ

Se repezi numaidecât la Josépha, care locuia, ca toți artiștii Operei, pe strada Chauchat.

— Ce doriți, domnule? i se adresă portarul, spre marea lui mirare.

— Cum, nu mă mai cunoști? răspunse baronul neliniștit.

— Ba dimpotrivă, domnule, tocmai pentru că am cîntea să vă cunosc, vă întreb: unde vă duceți?

Un fior de gheață îl străbătu pe baron.

— Ce s-a întâmplat? întrebă el.

— Dacă domnul baron dorește să intre în apartamentul domnișoarei Mirah, va găsi acolo pe domnișoara Héloïse Brise-tout, pe domnii Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, de Vernisset, Stidmann și o mulțime de femei mirosind a paciuli, care sărbătoresc inaugurarea noului apartament.

— Dar unde-i?...

— Domnișoara Mirah?... Nu prea știu dacă e bine să vă spun...

Baronul strecură două monede de cinci franci în palma portarului.

— Aflați că s-a mutat în strada Ville-l'Evêquè, într-o casă mare pe care i-a dăruit-o, se zice, ducele d'Hérouville, răspunse cu voce scăzută portarul.

După ce întrebă de numărul noii reședințe, baronul se aruncă într-un „milord” și ajunse în fața unei clădiri frumoase în stil modern, din acelea cu două intrări, care-și afirmă luxul începând de la felinarul de gaz.

Baronul, în haina-i albastră, cu cravată albă, jiletcă albă,

pantaloni de nankin, cizme lustruite și jabot foarte scrobit, fu luat drept un invitat întârziat de către portarul acelui nou Eden. Prestanța, felul lui de a păși, toată înfățișarea sa îndreptățea această părere.

La sunetul clopotului tras de portar, un fecior apăru în peristil. Feciorul acesta, nou ca și locuința, îl pofti înăuntru pe baron, care-i spuse, însoțindu-și cuvintele cu un gest măreț:

— Predă această carte de vizită domnișoarei Josépha...

Jalnicul cavaler privi, fără să-și dea seama, încăperea în care intrase. Se afla într-un salon de așteptare plin cu flori rare, cu un mobilier ce trebuie să fi costat cel puțin douăzeci de mii de franci. Feciorul se întoarse, rugându-l să treacă în salon până ce musafirii se vor ridica de la masă ca să ia cafeaua.

Deși baronul cunoștea luxul din epoca Imperiului - fără îndoială unul dintre cele mai fastuoase, ale cărui creații, deși efemere, costaseră sume nebunești - rămase totuși uimit, năucit, privind salonul acesta cu trei ferestre ce dădeau spre o grădină feerică, o grădină dintr-acelea lucrate într-o lună cu pământ adus, cu flori transplantate, cu gazon ce părea făurit prin procedee chimice. Admiră nu numai podoabele prețioase, obiectele aurite, sculpturile cele mai costisitoare ale stilului Pompadour, stofele minunate pe care orice băcan parvenit le-ar fi putut comanda și cumpăra cu grămezi de aur, dar mai cu seamă ceea ce numai prinții au darul să aleagă, să descopere, să plătească și să ofere: două tablouri de Greuze și două de Watteau, două capete de Van-Dyck, două peisaje de Ruysdaël, două de Guaspre, un Rembrandt și un Holbein, un Murillo și un Tizian, două Teniers și două Metzsu, un Van-Huysum și un Abraham Mignon⁵⁹ în sfârșit două sute de mii

⁵⁹ *Gruze... Ruysdaël, Guaspre... Teniers, Metzsu, Van, Huysum, Abraham Mignon - Jean Baptiste Gruze (1725—1805), pictor francez, autor de portrete și scene de familie; Jacob-Isaac Ruysdaël (1629—1682), peisagist olandez; Gaspard Dughet, zis Guaspre (1613—1675), a*

de franci în tablouri admirabil încadrate. Ramele valorau aproape cât și pânzele.

— Ei, pricepi acum, moșulică? îi spuse Josépha, care, intrând pe o ușă secretă și apropiindu-se în vârful picioarelor pe covoarele persane, își surprinsese adoratorul în halul acela de uimire când urechile îi vâjâie atât de tare încât nu mai auzi decât clocotul sinistru al dezastrului.

Cuvântul *moșulică*, adresat unui personaj atât de suspus în ierarhia administrativă și care zugrăvește minunat îndrăzneala acestor femei ce calcă în picioare viețile celor mai de seamă oameni, îl încremeni pe baron. Josépha, îmbrăcată toată în alb și galben, era atât de bine împodobită pentru petrecerea aceea încât izbutea să răsară ca o bijuterie rară în mijlocul luxului orbitor.

— Nu-i minunat? continuă ea. Ducele a investit aici tot câștigul dintr-o afacere în comandită, vânzând acțiunile la preț ridicat. Nu-i prost micuțul meu duce! Numai prinții de altădată știu să schimbe cărbunele în aur. Înainte de masă, notarul mi-a adus să semnez actul de proprietate cu chitanța achitării prețului. Am ca musafiri numai oameni de vază: d'Esgrignon, Rastignac, Maxime, Lenoncourt, Verneuil, Laginski, Rochefide, La Palférine și bancherii Nucingen și du Tillet, cu Antonia, Malaga, Carabine și Schontfe, care te-au compătimit cu toții. Ești și tu invitat, dar cu condiția să bei singur două sticle de vin unguresc, șampanie și vin de Cap⁶⁰ ca să fii la fel cu ei. Suntem cu toții prea porniți ca să nu fi suspendat spectacolul de astă-seară de la Operă: directorul meu e beat ca un porc și a început să grohăie...

trăit și a pictat mult în Italia, deși era francez. Pictorii flamanzi *Teniers*, tatăl (1582—1649) și fiul (1610—1694), sunt autori de scene populare și de interior. Pictorul olandez *Gabriel Mefzu* sau *Metsu* (1630—1667) a pictat mai ales scene de interior și scene populare; *Justus Van Huysum* (1659—1716), pictor olandez, este șeful unei familii întregi de pictori, specializați mai ales în peisaje, flori și fructe; *Abraham Mignon*, artist flamand (1640—1679), a pictat cu predilecție flori, insecte și animale.

⁶⁰ *vin de Cap* - vin din regiunea cea mai de sud a Africii.

— Vai! Josépha!... strigă baronul.

— Ce stupide sunt explicațiile! îl întrerupse ea zâmbind. Gândește-te, prețuiești tu șase sute de mii de franci cât a costat casa și mobila? Ești tu în stare să-mi oferi o rentă de treizeci de mii de franci pe care ducele mi-a dăruit-o într-un cornet de cofeturi?... Nostimă idee a mai avut!

— Ce depravare! spuse consilierul, care în clipa aceea de furie ar fi fost în stare să sacrifice diamantele soției sale ca să ia locul ducelui d'Hérouville, fie și numai pentru douăzeci și patru de ore.

— Meseria m-a făcut depravată! răspunse ea. A! vasăzică așa iei lucrurile! De ce n-ai scornit și tu o afacere în comandită? Bietul meu *cotoi cănit!* ar trebui să-mi mulțumești că te părăsesc tocmai în clipa când te pregăteai să distrugi pentru mine viitorul soției tale, zestrea fetei și... A! plângi! Imperiul e pe ducă!... îmi iau rămas bun de la Imperiu.

Luă o poză tragică, declamând:

De ești acel Hulot, eu nu te mai cunosc!...

Și ieși din cameră.

Prin ușa întredeschisă pătrunsesse, ca o fulgerare, un val de lumină însoțit de zgomotul orgiei în creștere și de aromele unui ospăț dintre cele mai alese.

Cântăreața se întoarse ca să se uite prin ușa crăpată și, văzând că Hulot rămăsese încremenit locului ca o statuie de bronz, făcu un pas înainte, apărând din nou.

— Domnule, spuse ea, am dăruit zdrențele din strada Chauchat micuței Héloïse Brisetout a lui Bixiou: dacă vrei să-ți iei scufia de bumbac, trăgătoarea de cizme, corsetul și ceara pentru favoriți, am lăsat vorbă acolo să ți se dea totul la cerere.

Batjocura aceasta îngrozitoare îl sili pe baron să iasă ca

Loth din Gomora⁶¹, fără să se mai uite înapoi, cum făcuse doamna.

Hulot se întoarse acasă pășind furios, vorbindu-și singur –, își găsi familia jucând liniștită *whist*-ul început la plecarea lui, pe zece centime fisa. Văzându-și soțul, biata Adeline crezu că i s-a întâmplat cine știe ce nenorocire grozavă, că a fost cumva dezonorat. Trecu Hortensei cărțile și îl luă pe Hector în același salonaș unde, cu cinci ore înainte, Crevel îi prezisese că va sfârși în cea mai rușinoasă mizerie.

— Ce ai? îl întrebă ea înspăimântată.

— O, iartă-mă și îngăduie-mi să-ți istorisesc toată ticăloșia.

Și-și revărsă mânia timp de zece minute.

— Dar, dragul meu, îi răspunse cu eroism biata femeie, ființele acestea nu știu ce-i dragostea! Dragostea curată și devotată pe care o meriți. Cum te poți încumeta, tu, un om atât de deștept, să lupți cu un milion?

— Scumpă Adeline! exclamă baronul îmbrățișându-și soția și strângând-o la piept.

Vorbele baroanei fură ca un balsam pe rănille încă sângerânde ale amorului propriu.

— Desigur, despoaie-l de avere pe ducele d'Hérouville, și ai să vezi atunci că, între noi doi, ea n-ar mai șovăi!

— Dragul meu, continuă Adeline făcând o ultimă efortare, dacă ai neapărată nevoie de amante, de ce nu-ți iei, ca domnul Crevel, o femeie care nu costă scump, dintr-o clasă mai de jos, care să se mulțumească multă vreme cu puțin. Am fi cu toții în câștig. Înțeleg să nu te poți lipsi de ceva, dar nu pricep deloc vanitatea...

— O! ce femeie minunată ești! strigă el. Sunt un bătrân

⁶¹ *ca Loth din Gomora* – Aluzia la episodul biblic este confuză. De fapt, Loth ar fi fugit nu din Gomora ci din Sodoma, în momentul când a aflat că este condamnată la pieire. El știa că nu trebuie să se uite înapoi, dar soția lui, din curiozitate, a întors capul și a fost transformată într-o statuie de sare.

nebun, nu merit să am de soție un înger ca tine!

— Nu sunt decât Josefina Napoleonului meu, îi zise ea cu o urmă de melancolie.

— Josefina nu prețuia cât tine, îi răspunse el. Vino, vreau să joc *whist* cu fratele meu și cu copiii. Trebuie să mă ocup serios de meseria de tată de familie, s-o mărit pe Hortense și să-l înmormântez pe desfrânatul din mine.

— Ființa aceea trebuie să fie cu totul lipsită de gust dacă îl preferă pe altul lui Hector al meu, spuse biata Adeline, mișcată de bunătatea lui. Eu nu te-aș ceda pentru tot aurul din lume. Nu înțeleg cum te poate părăsi o femeie când are norocul să fie iubită de tine!

Privirea cu care baronul răsplăti fanatismul soției sale o întări în convingerea că blândețea și supunerea sunt cele mai puternice arme ale femeii. Dar aici se înșela. Sentimentele nobile duse până la exagerare dau aproape aceleași rezultate ca marile vicii. Bonaparte a ajuns împărat fiindcă a tras în popor din apropierea locului unde Ludovic al XVI-lea și-a pierdut tronul și capul fiindcă n-a îngăduit să se verse sângele unui oarecare domn Sauce⁶².

A doua zi, Hortense, care dormise cu pecetea lui Wenceslas sub pernă, ca să nu se despartă de ea, se îmbracă dis-de-dimineată și trimise vorbă tatălui ei să vină în grădină de îndată ce se va scula.

Către ora nouă și jumătate, tatăl, îndeplinind rugămintea fetei, o luă de braț și porniră împreună de-a lungul

⁶² *Bonaparte... a tras în popor aproape în același loc în care Ludovic al XVI-lea și-a pierdut tronul și capul...* Sauce – Napoleon Bonaparte, pe vremea când era general, a primit misiunea de a stăvili o mișcare regalistă din centrul Parisului, precum și aceea de a înăbuși mișcarea populară condusă de Babeuf, de la clubul Panteonului. Sauce este băcanul din Varennes care a oprit caleașca regelui Ludovic al XVI-lea, când acesta fugea din Paris ca să ia contact cu forțele reacționare din afară, pentru a lupta împotriva Revoluției. Ludovic al XVI-lea n-a îngăduit să se verse sângele lui Sauce, afișând o generozitate de paradă.

cheiurilor, trecând pe Podul regal și îndreptându-se spre piața Carrousel.

— Hai să umblăm așa, ca și cum am hoinări, tăticule, zise Hortense trecând de porțița ce dădea în piața aceea imensă.

— Să hoinărim pe-aici?... o întrebă tatăl pe un ton zeflemitor.

— Ne-am înțeles doar să mergem la muzeu, și uite, exclamă ea arătând spre barăcile proptite de zidurile caselor așezate cu una dintre fațade spre strada Doyenné, acolo sunt niște magazine cu lucruri de ocazie și cu tablouri...

— Verișoara ta locuiește pe aici...

— Știu, dar nu trebuie să ne vadă...

— Și ce vrei să faci? întrebă baronul trezindu-se deodată la treizeci de pași de ferestrele doamnei Marneffe, care-i răsări pe neașteptate în minte.

Hortense îl duse pe tatăl ei spre vitrina uneia dintre prăvăliile situate în colțul grupului de case așezat de-a lungul galeriilor bătrânului Luvru, cu fața spre palatul Nantes. Fata intră în prăvălie, iar tatăl, rămânând afară – cu ochii la ferestrele drăgălașei doamne Marneffe, care își lăsase în ajun imaginea în inima bătrânului galant, ca un leac pentru lovitura ce avea să primească – nu se putu împotrivi dorinței de a pune în practică sfatul pe care i-l dăduse soția sa.

— Să ne ocupăm deci de micile burgheze, se gândi el, amintindu-și de farmecele doamnei Marneffe. Femeia aceasta m-ar face s-o uit repede pe lacoma Josépha.

Dar iată ce se petrecu și în prăvălie și afară, în același timp.

Privind spre ferestrele noii sale alese, baronul îl văzu pe soțul acesteia, care își peria singur redingota și părea că stă totodată la pândă, așteptând pe cineva. Temându-se să nu fie zărit și apoi, mai târziu, recunoscut, baronul îndrăgostit întoarse spatele străzii Doyenné, dar numai pe

trei sferturi, în așa fel încât să mai poată arunca din când în când câte o ochire într-acolo. Mișcarea aceasta îl făcu să se întâlnească aproape nas în nas cu doamna Marneffe, care, venind dinspre chei, urca strada îndreptându-se spre casă. Valérie avu o tresărire puternică sub privirea uimită a baronului și îi răspunse cu o ocheadă de mironosiță.

— Nostimă femeie! exclamă baronul. Merită să faci pentru ea orice nebunii!

— Nu cumva, domnule, îi spuse ea întorcându-se ca o femeie ce-și ia inima în dinți, nu cumva dumneavoastră sunteți domnul baron Hulot?

Baronul, din ce în ce mai uimit, făcu am semn afirmativ.

— Atunci, fiindcă întâmplarea ne-a unit de două ori privirile, și am norocul să vă stârnesc curiozitatea ori să vă interesez, îndrăznesc să vă spun că, în loc să faceți nebunii, mai bine ați face dreptate... Soarta soțului meu e în mâinile dumneavoastră...

— Asta înseamnă?... întrebă galant baronul.

— Că soțul meu e funcționar la direcția dumneavoastră din Ministerul de Război, în divizia domnului Lebrun, și lucrează în biroul domnului Coquet, răspunse ea surâzând.

— Sunt dispus, doamnă... doamnă?

— Marneffe.

— Drăgălașă doamnă Marneffe, sunt dispus să fac chiar o nedreptate pentru ochii dumitale frumoși... În casa în care stai locuiește o vară de-a mea, Am să trec s-o vizitez zilele acestea, cât de curând; vino te rog și dumneata acolo, să-mi prezinți plângerea.

— Iertați-mi îndrăzneala, domnule baron; am cutezat să vă vorbesc astfel numai din pricină că sunt lipsită de sprijin.

— A! A!

— O, domnule, vă înșelați, spuse ea plecând ochii.

Baronului i se păru că soarele dispăruse dintr-o dată.

— Mă aflu într-o situație disperată, dar sunt femeie cinstită, urmă ea. Mi-am pierdut acum șase luni singurul protector, pe mareșalul Montcornet.

— A! Ești fiica lui?
— Da, domnule, dar nelegitimă, și nu m-a recunoscut.
— Ca să-ți poată lăsa o parte din avere?
— Nu mi-a lăsat nimic, domnule, căci nu s-a găsit niciun testament.

— Vai! biata fetiță, așa e, mareșalul a căzut lovit de apoplexie... Dar nu-ți pierde nădejdea; fata unuia dintre cei mai mari viteji ai Imperiului merită ceva.

Doamna Marneffe se înclină cu grație, mândră de succesul ei tot pe atât cât și baronul de al lui.

— De unde naiba se întoarce atât de devreme? se întrebă el studiind mișcarea unduioasă a rochiei pe care și-o legăna, poate cam cu prea multă grație. De la baie nu te întorci cu o figură atât de obosită, și apoi văd că soțul o așteaptă. Nu pricep nimic; asta mă pune pe gânduri.

După ce doamna Marneffe intră în casă, baronul își aminti că ar trebui să vadă ce face fata lui în prăvălie. Dând să intre cu capul spre ferestrele doamnei Marneffe, fu cât pe aci să se lovească de un tânăr cu fruntea palidă și ochii cenușii, scăpărători, îmbrăcat într-un pardesiu de vară din lână, negru, cu pantaloni de pânză groasă și pantofi cu ghetre de piele galbenă, care ieșea ca un năuc; se uită după dânsul și îl văzu fugind spre casa doamnei Marneffe, unde dispăru. Strecurându-se în prăvălie, Hortense zărise numaidecât frumosul grup, expus pe o masă așezată în dreptul ușii.

De n-ar fi fost dinainte pregătită să vadă o capodoperă, tânăra fată ar fi rămas uimită de ceea ce se numește *brio*, adică strălucirea proprie marilor creații, ea care, cu siguranță, ar fi putut să pozeze în Italia pentru o statuie întruchipând acel *Brio*.

Nu toate operele oamenilor de geniu au aceeași strălucire, aceeași splendoare ce încântă ochii tuturor, chiar a nepricepuților. Astfel, unele dintre tablourile lui Rafael, ca, de pildă, vestita *Schimbare la față* sau *Madona din Foligno* și frescele de la Vatican, celebrele *Stanze*, nu-ți

stârnesc din prima clipă admirația ca faimosul *Violonist* din galeria Sciarra, sau portretele familiei Doni, *Vedenia lui Ezechiel* din galeria Pitti, *Drumul calvarului* din galeria Borghese, sau *Nunta Fecioarei* din muzeul Brera din Milano. De asemenea, *Sfântul Ion Botezătorul* sau *Sfântul Luca pieptănând-o pe Fecioara Maria*, de la Academia din Roma, nu te încântă ca *Portretul lui Leon al X-lea* și ca *Madona din Dresda*. Totuși, aceste tablouri au aceeași valoare. Mai mult! *Stanzele* și *Schimbarea la față*, picturile în „camaieu”⁶³ și cele trei tablouri de șevalet din Vatican sunt ultima expresie a sublimului și a desăvârșirii. Dar capodoperele acestea cer de la admiratorul cel mai instruit o anumită concentrare și pricepere ca să poată fi înțelese în întregime; pe când *Violonistul*, *Nunta Fecioarei* *Vedenia lui Ezechiel* îți pătrund dintr-odată în suflet prin porțile ochilor, punând stăpânire pe tine; și-ți place să le primești astfel fără nicio efortare; nu-i desăvârșirea artistică, e fericirea. Exemplul dovedește că și în făurirea operelor de artă intervine întâmplarea, ca în familiile unde se nasc copii fericiți înzestrați, care vin pe lume frumoși, fără să-și chinuiască mama, cărora totul le surâde, cărora totul le izbutește în viață; există pe lume, cum s-ar spune, florile geniului, ca și florile iubirii.

Acest *brio*, cuvânt italianesc intraductibil, care a început să fie folosit și la noi, e trăsătura caracteristică primelor opere. E rodul zburdălniciei pline de avânt a talentului tânăr, zburdălnicie ce se trezește uneori și mai târziu, în unele ceasuri fericite, dar acest *brio* nu mai pornește atunci din inima artistului; și în loc să se reverse asupra operei, ca flăcările unui vulcan, vine dinafară, datorită feluritelor împrejurări, dragostei, rivalităților, uneori urii, și de cele mai multe ori cerințelor imperioase ale gloriei.

⁶³ *picturi în „camaieu”* – picturi în care nu se întrebuințează decât o culoare, ale cărei diverse tonuri sunt folosite pentru a da impresia basoreliefului; asemenea picturi erau foarte la modă în cursul secolului al XVIII-lea.

Grupul lui Wenceslas era, față de operele sale viitoare, ceea ce este *Nunta Fecioarei* față de întreaga operă a lui Rafael, primul pas pe care îl face talentul cu o neîntrecută gingășie, cu vioiciunea și plinătatea surâzătoare a copilăriei, ca o forță ascunsă sub formele rozalbe, presărate de gropițe ce răspund ca niște ecouri la râsul mamei. Se zice că prințul Eugen a plătit patru sute de mii de franci pe tabloul acesta, care poate valora și un milion într-o țară în care se găsesc puține opere de Rafael, dar nimeni n-ar da un preț atât de mare pe cea mai frumoasă frescă, cu toate că este mult superioară ca valoare artistică.

Hortense își stăpâni entuziasmul, gândindu-se la ce sumă se ridicau economiile ei, și îl întrebă pe negustor cu un aer nepăsător:

— Cât costă asta?

— O mie cinci sute de franci, răspunse negustorul aruncând o privire plină de înțeles unui tânăr ce stătea pe un scăunăș într-un colț.

Tânărul rămase înmărmurit văzând capodopera vie a baronului Hulot. Hortense, astfel prevenită, îl recunoscuse pe artist după roșeața ce-i îmbujoră obrajii îngălbeniți de suferință; văzu strălucind în ochii săi cenușii o scânteie aprinsă de întrebarea ei; îi privi chipul slab și scofâlcit ca de schimnic; îi plăcură nespus gura-i roză, bine conturată, bărbia delicată și părul castaniu cu fir mătăsos cum îl au slavii.

— Dacă ar costa o mie două sute de franci, răspunse ea, ți-aș spune să mi-l trimiți acasă.

— E un lucru antic, domnișoară, obiectă negustorul, care, la fel ca toți confracții săi, credea că a spus totul cu acest *nec plus ultra*⁶⁴ al vânzătorilor de vechituri.

— Mă iartă, domnule, dar e făcut anul acesta, răspunse ea liniștită, și am venit tocmai să te rog, dacă ne înțelegem din preț, să-l trimiți și pe artist, căci am putea să-i

⁶⁴ *nec plus ultra* - mai departe (mai mult, mai frumos) nu se poate! (1. lat.).

procurăm câteva comenzi mai însemnate.

— Dacă-i dau lui o mie două sute de franci, mie ce-mi mai rămâne? Trăiesc din negustorie, zise omul cu blândețe.

— A! da, e adevărat, exclamă copila, și pe fața ei trecu o expresie de dispreț.

— Luați-l, domnișoară! Mă înțeleg eu pe urmă cu negustorul, strigă livonianul, ieșindu-și din fire. Sunt autorul grupului, adăugă el fermecat de frumusețea îngerească a Hortensei și de dragostea ce-o arăta pentru artă; de zece zile vin de trei ori pe zi aici să văd dacă se găsește cineva să-i prețuiască valoarea și să-l cumpere. Sunteți prima mea admiratoare, luați-l!

— Vino peste o oră, domnule, împreună cu negustorul... Iată cartea de vizită a tatălui meu, îi spuse Hortense.

HORTENSE.

WENCESLAS.

Venez, Monsieur, avec le marchand dans une heure d'ici.....

(LA COUSINE BETTE.)

Apoi, în timp ce negustorul trecuse într-o cameră alăturată ca să învelească statuia cu o pânză, îi șopti, spre marea uimire a artistului, care crezu că visează:

— Te sfătuiesc spre binele dumitale, domnule Wenceslas, să nu arăți nimănui cartea aceasta de vizită, și mai cu seamă să nu dezvălui domnișoarei Fischer, care-i verișoara noastră, numele cumpărătorului.

La cuvintele „verișoara noastră” artistul rămase năucit, i se păru că s-a deschis cerul și că vede în fața sa o Evă căzută de-acolo. Visase la verișoara frumoasă, de care-i vorbise Lisbeth, tot așa cum Hortense visa la iubitul verișoarei ei și se gândise, văzând-o intrând: „Ah, de-ar fi ca dânsa!”

Vă puteți închipui ce privire înflăcărată schimbă amândoi, căci îndrăgostiții virtuoși nu sunt în stare de nicio prefăcătorie.

— Dar ce Dumnezeu faci aici? o întrebă baronul pe fiica sa.

— Mi-am cheltuit cei o mie două sute de franci, economiile mele; să mergem.

Îl luă iarăși de braț pe tatăl său, care repetă: „O mie două sute de franci”!

— Ba chiar o mie trei sute!... dar ai să-mi împrumuți tu diferența.

— Și... și pe ce ai putut cheltui o sumă atât de mare în dugheana asta?

— Ei, află atunci că suma nu-i atât de mare dacă la prețul ăsta mi-am găsit un bărbat, răspunse fericită Hortense.

— Un bărbat în prăvălia asta?

— Ascultă, tăticule, te-ai împotrivi să mă mărit cu un mare artist?

— Nu, copila mea. În vremea de azi, un mare artist e un prinț fără titlu; e gloria și bogăția, care-s cele mai de seamă calități sociale, după virtute, adăugă el cu un ton de respect cam ipocrit.

— Bineînțeles, zise Hortense. Și ce părere ai despre sculptură?

— E o meserie foarte ingrată, rosti Hulot dând din cap. Trebuie, pe lângă mult talent, și multă protecție, căci guvernul e singurul consumator. E o artă fără posibilități de desfacere, astăzi când nu mai există nici aven mari, nici palate moștenite, nici majorat⁶⁵, nimic din viața largă de odinioară. Nu ne mai putem împodobi casele decât cu tablouri mici, cu statuete; de aceea, artele vor fi silite să tindă către *mîc*.

— Dar un mare artist, care și-ar putea plasa lucrările... urmă Hortense.

— Asta ar fi soluția problemei.

— Și dacă ar avea și protecție?

— Ar fi și mai bine.

— Și nobil?

— Nu, zău!

— Conte.

— Și sculptează!

— E sărac!

— Și se bizuie pe averea domnișoarei Hortense Hulot? Întrebă zeflemitor baronul, uitându-se în ochii fiicei sale cu o privire de inchișor.

— Artistul acela mare, contele care sculptează, a văzut-o chiar adineaori pe fiica dumitale pentru prima oară în viața lui și numai cinci minute, domnule baron, rosti liniștită Hortense. Știi, dragă tăticule, ieri, pe când erai la Cameră, mama a leșinat. Deși pretinde că a fost numai un leșin nervos, eu cred că la mijloc e altceva; vreo supărare ascunsă din pricină că n-a izbutit măritișul meu, căci mi-a spus că vrând să scapi de mine...

— Te iubește prea mult ca să fi folosit astfel de vorbe...

⁶⁵ *majorat* - În regimul feudal majoratul era partea din averea familiei cedată primului născut și inalienabilă. Operația avea drept scop menținerea numelui și a averii familiei. În timpul monarhiei „burgheze” a lui Ludovic-Filip majoratele au fost desființate.

— Puțin parlamentare, adăugă Hortense râzând; nu, nu s-a slujit de cuvântul acesta; eu însă știu că o fată de măritat care nu se mărită e o povară pentru niște părinți cumsecade. Și mama e de părere că dacă s-ar prezenta un om energic și talentat, care s-ar mulțumi cu o zestre de treizeci de mii de franci, am fi cu toții fericiți! În sfârșit, socoate că trebuie să mă deprind cu gândul unui trai modest și să nu mă las înșelată de visuri prea frumoase... Asta înseamnă că nu se mai face căsătoria și că am rămas fără zestre.

— Mama ta e o femeie bună și neprețuită, un suflet nobil, zise tatăl, umilit până în adâncul sufletului și bucurându-se totodată de această destăinuire.

— Ieri mi-a spus că-i dai voie să-și vândă diamantele ca să mă pot mărita; dar eu doresc să-și păstreze diamantele și aș vrea să-mi găsec singură soțul. Cred că am și găsit un pretendent care i-ar conveni și mamei...

— Aici, în piața Carrousel!... într-o singură dimineață?

— O, tată, *răul are rădăcini mai adânci*, răspunse ea cu șiretenie.

— Haide, fetițo, destăinuiește-i tatei ce s-a întâmplat, o îndemnă el cu un aer dezmierdător, ascunzându-și îngrijorarea.

După ce baronul îi făgădui că-i va păstra taina, Hortense îi povesti pe scurt cele aflate de la verișoara Bette. Și, ca să-l convingă că presupunerile îi erau întemeiate, după ce ajunseră acasă îi arătă faimoasa pecete. Tatăl admiră iscusința de care dau dovadă fetele când sunt mânate de instinct, recunoscând în sinea lui cât de simplu era planul pe care dragostea ideală îl insuflase într-o singură noapte acestei fete nevinovate.

— Ai să vezi îndată capodopera pe care am cumpărat-o, trebuie s-o aducă chiar acum negustorul, și cu el vine și Wenceslas... Cel care-i în stare să modeleze un asemenea grup e sortit să facă avere; ar trebui să-l ajuți să capete comanda unei statui, și apoi un loc la Institut...

— O iei cam repede! exclamă tatăl. Dacă ar fi după tine, v-ați și căsători în termenul legal de unsprezece zile...

— Trebuie să aștepti unsprezece zile? întrebă ea râzând. Doar m-am îndrăgostit de el în cinci minute, cum te-ai îndrăgostit și dumneata de mama, văzând-o, iar el mă iubește ca și când ne-am cunoaște de doi ani. Da, spuse ea, la un gest pe care-l făcu tatăl ei, am citit zece volume de dragoste în ochii lui. V-ați mai împotrivi, dumneata și mama, să-l iau de bărbat, dacă s-ar dovedi un om de geniu? Sculptura este cea dintâi dintre arte! strigă ea bătând din palme și sărind prin casă. Știi ce, am să-ți mai destăinuiesc ceva...

— Mai este și altceva?... se miră tatăl zâmbind.

Flecăreala aceasta copilărească și nevinovată îl liniștise pe deplin.

— O mărturisire de cea mai mare însemnătate, adăugă ea. Îl iubeam și înainte de a-l cunoaște, dar de o oră de când l-am văzut sunt nebună după el!

— Cam prea nebună, făcu baronul, care se bucura văzând pasiunea aceasta atât de naivă.

— Să nu mă pedepsești pentru încrederea ce ți-o arăt, replică ea. E atât de bine să poți spune fără sfială unei inimi calde de părinte: „Iubesc și sunt fericită că iubesc!” Ai să-l vezi pe Wenceslas! Ce frunte plină de melancolie!... ochi cenușii în care strălucește soarele geniului!... și câtă distincție! Crezi că Livonia e o țară frumoasă?... Verișoara Bette să-i fie soție, ea care ar putea să-i fie mamă?... Ar însemna o crimă! Cât sunt de geloasă de tot ce-a făcut pentru el! Cred că n-are s-o bucure căsătoria mea.

— Ascultă, îngerașule, să-i mărturisim totul mamei tale, zise baronul.

— Ar trebui să-i arăt pecetea, și i-am făgăduit verișoarei să n-o trădez, căci se teme de glumele mamei, răspunse Hortense.

— Ai scrupule în ce privește pecetea, dar nu te sfiști să-i furi verișoarei tale iubitul.

— Făgăduiala privește pecetea, nu și autorul.

Întâmplarea aceasta, de o simplitate patriarhală, se potrivea destul de bine cu situația, necunoscută de alții, a familiei; de aceea, baronul, arătându-se bucuros de încrederea ce i-o arătase fata, îi spuse că de aici înainte trebuia să lase toate în grija înțelepciunii părintești.

— Înțelegi, copila mea, nu-i treaba ta să te asiguri dacă iubitul verișoarei tale e conte, dacă are acte în regulă și dacă purtarea lui e onorabilă... Cât despre verișoara ta, a refuzat cinci претенденти când era cu douăzeci de ani mai tânără; n-o să fie asta o piedică, las' pe mine.

— Ascultă, tată: dacă vrei să mă vezi măritată, să nu pomeniști nimic verișoarei despre îndrăgostitul nostru până în clipa când vom semna contractul de căsătorie... De șase luni o tot întreb despre asta!... Știi, simt la ea ceva de neînțeles...

— Ce? întrebă tatăl intrigat.

— Parcă, se uită cam urât când mă interesez prea mult de iubitul ei, chiar când o fac în glumă. Informează-te despre ei, dar lasă-mă să mă descurc singură. Să ai încredere în mine; vezi că nu-ți ascund nimic.

— Domnul a spus: „Lăsați copiii să vină la mine!"; tu ești însă unul dintre aceia care vin mereu, spuse cu o urmă de ironie baronul.

După masă fură anunțați negustorul, artistul și grupul. Îmbujorarea ce încinse brusc obrajii fetei o neliniști în prima clipă pe baroană, apoi o făcu să fie grijulie. Tulburarea Hortensei, privirile-i înflăcărate îi dezvăluiră numaidecât taina pe care inima tinerei fete n-o putea ascunde.

Contele Steinbock, în haină neagră, îi păru baronului un tânăr deosebit de distins.

— Ai putea să faci o statuie de bronz? îl întrebă el luând în mână grupul.

După ce-l admiră, îl trecu soției sale, care nu se pricepea deloc la sculptură.

— Nu-i așa, mamă, că-i minunat? șopti Hortense la urechea baroanei.

— O statuie, domnule baron? E mult mai ușor de făcut decât o pendulă ca asta, pe care dumnealui a fost atât de drăguț s-o aducă aici, răspunse artistul la întrebarea baronului.

Negustorul tocmai punea pe bufetul din sufragerie modelul în ceară al celor douăsprezece ore pe care Cupidonii încercau să le oprească.

— Lasă-mi mie pendula, zise baronul înmărmurit de frumusețea acestei opere, căci vreau s-o arăt miniștrilor de Interne și de Comerț.

— Cine-i tânărul acesta care te interesează atât de mult? o întrebă baroana pe fata ei.

— Un artist destul de bogat pentru a-și exploata singur acest model ar putea câștiga cu el o sută de mii de franci, spuse negustorul cu un aer de cunoscător și totodată misterios, văzând privirile pe care și le aruncau cei doi tineri. E de ajuns să vinzi douăzeci de bucăți a opt mii de franci una, căci montarea fiecărui exemplar ar costa trei mii de franci; apoi, numerotând toate exemplarele și distrugând modelul, nu-i greu de găsit douăzeci de amatori care să fie încântați să aibă numai ei o astfel de lucrare.

— O sută de mii de franci! exclamă Steinbock, uitându-se pe rând la negustor, la Hortense, la baron și baroană.

— Da, o sută de mii de franci! repetă negustorul, și, dacă aș fi de ajuns de bogat, vi l-aș cumpăra eu cu douăzeci de mii de franci; căci, distrugând originalul, rămân singurul proprietar... Dar capodopera aceasta ar trebui să fie cumpărată de vreun prinț din cei mari, cu treizeci sau patruzeci de mii de franci, ca să-și împodobească salonul. Nimeni n-a izbutit încă să creeze în domeniul artistic o pendulă care să mulțumească totodată și pe burghez și pe negustor, și opera de față, domnule, e dezlegarea acestei probleme atât de grele...

— Iată comisionul dumitale, îi spuse Hortense punând

cinci monede de aur în palma negustorului care se retrase.

— Să nu vorbești nimănui de vizita aceasta, îi zise negustorului artistul, ajungându-l din urmă la ușă. Dacă te întreabă cineva unde am dus grupul, spune că la ducele d'Hérouville, vestitul amator de artă care locuiește în strada Varennes.

Negustorul dădu din cap în semn de încuviințare.

— Care-i numele dumitale? întrebă baronul când artistul se întoarse.

— Conte Steinbock.

— Ai acte care s-o dovedească?

— Da, domnule baron, am în limba rusă și germană, dar nu sunt legalizate...

— Crezi că ai putea face o statuie de trei metri?

— Desigur.

— Bine, atunci, dacă persoanele cu care am să mă sfătuiesc îți vor prețui lucrările, voi putea obține pentru dumneata comanda statuii ce se va ridica mareșalului Montcornet pe mormântul de la Père-Lachaise. Ministerul de Război și foștii ofițeri din garda imperială contribuie cu o sumă destul de însemnată ca să avem dreptul să ne alegem singuri artistul.

— O, domnule, ar da norocul peste mine! rosti Steinbock copleșit de-atâta fericire ce-i venea dintr-odată.

— Să n-ai nicio grijă, răspunse binevoitor baronul, dacă cei doi miniștri cărora le voi arăta grupul și modelul de pendulă vor fi încântați de creațiile dumitale, cariera ți-e ca și asigurată...

Hortense strângea cât putea de tare brațul tatălui ei.

— Adu-mi hârtiile dumitale și nu pomeni nimănui nimic despre speranțele pe care le ai, nici chiar bătrânei noastre verișoare Bette.

— Lisbeth? strigă doamna Hulot, care înțelegea acum scopul urmărit, fără să poată bănuși însă mijloacele.

— V-aș putea dovedi priceperea mea făcând bustul doamnei... adăugă Wenceslas.

Izbit de frumusețea doamnei Hulot, artistul își purta ochii de la mamă la fată.

— Vezi, domnule, s-ar putea ca viața să-ți suradă de acum înainte, zise baronul deplin cucerit de înfățișarea fină și distinsă a contelui Steinbock. Te vei convinge în curând că nimeni la Paris nu-și irosește zadarnic talentul și că totdeauna munca stăruitoare își află răsplata.

Roșind, Hortense îi întinse tânărului o drăgălașă pungă algeriană cu șaizeci de monede de aur. Artistul, rămas totuși gentilom, răspunse la îmbujorarea Hortensei cu aceeași sfială ușor de interpretat.

— Nu cumva sunt primii bani pe care-i primești pentru munca dumitale? întrebă baroana.

— Da, doamnă, pentru munca mea artistică, dar nu pentru truda mea, căci am muncit și ca lucrător...

— Atunci să nădăjduim că banii fetei mede au să-ți poarte noroc! îi spuse doamna Hulot.

— Și ia-i fără nicio grijă, adăugă baronul văzând că Wenceslas ținea în mână punga așa cum o primise. Banii aceștia îi vom lua înapoi de la vreun mare personaj sau poate chiar de la un prinț, care ni-i va întoarce cu dobândă înzecită ca să pună mâna pe o operă încântătoare.

— O, tată, țin prea mult la ea ca s-o cedez cuiva, chiar prințului moștenitor!

— Aș putea face pentru domnișoara un grup și mai frumos.

— Dar nu va mai fi același, răspunse ea.

Apoi, parcă rușinată că vorbise prea mult, se duse în grădină.

— Când mă voi întoarce acasă, am să distrug tiparul și modelul, zise Steinbock.

— Ne-am înțeles, îmi aduci hârtiile și vei afla cât de curând de mine, dacă vei corespunde părerii ce mi-am făcut-o despre dumneata.

Auzind această frază, artistul înțelese că trebuia să se retragă. După ce le salută pe doamna Hulot și pe Hortense,

care se întorsese anume din grădină ca să-i primească salutul, se duse să se plimbe în Tuileries, nefiind în stare, neîndrăznind să se înapoieze în mansarda unde-l aştepta tiranul său, ca să-l chinuiască cu întrebările şi să-i smulgă taina.

Iubitul Hortensei îşi făurea în închipuire sute de statui şi de compoziţii; se simţea în stare să cioplească singur marmura, ca şi Canova⁶⁶, care, plătând fiind, ca şi dânsul, era să-şi piardă viaţa din pricina aceasta. Plutea în al nouălea cer, ridicat de Hortense, care însemna pentru el inspiraţia întruchipată.

— Ei, dar ce înseamnă asta? zise baroana, către fiică-sa.

— Află, dragă mamă, că cel pe care l-ai văzut nu-i altul decât iubitul verişoarei Bette, care, nădăjduiesc, va fi de aci înainte al meu... Dar închide ochii şi prefă-te că nu ştii nimic... Vai, Doamne, eu care voiam să mă feresc de tine, şi uite că am început să mă spovedesc...

— Atunci, la revedere, copii, spuse cu însufleţire baronul, îmbrăţişându-şi fata şi soţia; voi trece poate s-o văd pe Capră, de la care voi afla multe lucruri despre tânărul acesta.

— Fii prudent, tată, repetă Hortense.

— O! copilă dragă! exclamă baroana când Hortense îşi sfârşi de povestit poemul al cărui ultim cânt era aventura din dimineaţa aceea, fetiţa mea scumpă, cea mai mare vicleană din lume e tot naivitatea!

Pasiunile adevărate îşi au instinctul lor. Pofteşte-l pe un cunoscător să ia un fruct dintr-o farfurie; nu se va înşela şi, chiar fără să se uite, va pune mâna pe cel mai bun. Tot astfel, lăsaţi fetele cumînţi să-şi aleagă singure soţul; dacă au posibilitatea să-l obţină pe cel ales, arareori se vor înşela. Natura nu dă greş. Opera naturii în privinţa aceasta se numeşte: iubire de la prima vedere. Iar în dragoste, prima vedere e pur şi simplu cea de-a doua vedere, a

⁶⁶ *Antonio Canova* (1757—1822) - sculptor italian, celebru prin graţia statuiilor sale.

premuniției.

Mulțumirea baroanei, deși ascunsă sub învelișul demnității materne, era tot atât de mare ca și aceea a fetei; căci, din cele trei posibilități de a o mărita pe Hortense de care-i vorbise Crevel, cea mai nimerită, după cum credea ea, părea ca izbutește. În aventura aceasta vedea răspunsul providenței la rugile sale fierbinți.

Prizonierul domnișoarei Fischer, nevoit în cele din urmă să se înapoieze acasă, se gândi că ar fi mai bine să-și ascundă bucuria de îndrăgostit sub mulțumirea artistului încântat de primul său succes.

— Victorie! am vândut grupul, mi l-a cumpărat ducele d'Hérouville, care mi-a făgăduit să-mi dea de lucru, strigă el aruncând cei o mie două sute de franci aur pe masa fetei bătrâne.

E lesne de înțeles că își păstrase punga Hortensei, ascunzând-o la pieptul său, în dreptul inimii.

— Bine c-a dat Dumnezeu, răspunse Lisbeth, căci m-am spetit de atâta lucru. Vezi, băiete, banii vin tare greu în meseria pe care ți-ai ales-o; sunt primii bani pe care-i câștigi, și se împlinesc cinci ani de când te omori muncind! Banii aceștia abia ajung să acopere suma pe care am cheltuit-o cu tine de când am făcut polița ce-mi garantează economiile. Dar fii fără grijă, adăugă ea după ce numără monedele, tot pentru tine îi voi cheltui. Suntem asigurați pe un an. Într-un an, vei putea să-ți achiți datoriile și să strângi o sumă bunicică, dacă îți va merge mereu la fel.

Văzând că șiretlicul său izbutise, Wenceslas începu să născocească verzi și uscate despre ducele d'Hérouville.

— Vreau să-ți fac haine negre, moderne, și să-ți înnoiesc rufăria, căci trebuie să fii bine îmbrăcat când te duci la protectorii tăi, îi spuse Bette. Și apoi, acum ai nevoie de un apartament mai mare, mai prezentabil decât mansarda asta mizerabilă. Va trebui să-l mobilăm frumos!... Ce vesel ești! nu te mai recunosc, adăugă ea privindu-l cercetătoare.

— Au fost de părere că grupul meu e o capodoperă.

— Ei, cu atât mai bine! Fă cât mai multe, continuă ființa aceasta uscată și prozaică, care nu era în stare să înțeleagă bucuria triumfului sau frumusețea în artă. Nu-ți mai bate capul cu un lucru vândut, mai bine născocеște altceva pentru vânzare. Ai cheltuit două sute de franci cu afurisitul tău de *Samson*, fără să mai pun la socoteală timpul și munca. Pendula pe care trebuie s-o dai la montat are să te coste peste două mii de franci. Ascultă-mă pe mine: ar trebui să isprăvești grupul cu cei doi băieți care încununează fetița cu albăstrițe, asta o să-i dea gata pe parizieni. În drum spre domnul Crevel am să trec pe la domnul Graff, croitorul... Urcă-te la tine și lasă-mă să mă îmbrac.

A doua zi, baronul, mistuit de patimă pentru doamna Marneffe, se duse s-o vadă pe verișoara Bette, care rămase uimită când deschise ușa și-l văzu, căci nu mai fusese niciodată pe la ea. De aceea își spuse în sinea ei: „Oare Hortense râvnește la iubitul meu?”... căci în ajun aflate de la domnul Crevel că plănuita căsătorie cu consilierul de curte se stricase.

— Dumneata aici, vere? Vii pentru prima oară în viața dumitale să mă vezi, și, fără îndoială, nu de dragul ochilor mei frumoși?

— Frumoși, ce-i drept, răspunse baronul, ai cei mai frumoși ochi ce mi-a fost dat să văd...

— De ce-ai venit? Uite, mi-e rușine să te primesc în cocioaba mea.

Apartamentul verișoarei Bette era alcătuit din două încăperi: prima servea totodată de salon, de sufragerie, de bucătărie și de atelier. Era mobilată ca o odaie de lucrător înstărit: scaune de lemn de nuc cu tăblii de pai împletit, o măsuță de sufragerie tot de nuc, o masă de lucru, gravuri colorate cu rame de lemn ars, perdele de muselină la ferestre, un dulap mare de nuc, podele bine lustruite, strălucind de curățenie, și nicăieri un fir de praf; dar totul

într-un colorit rece, ca un tablou de Terburg⁶⁷ din care nu lipsea nimic, nici chiar tonalitatea cenușie ce i-o dădea tapetul care fusese cândva albastru, iar acum ajunsese de culoarea inului. În dormitor nu intrase nimeni niciodată.

Baronul observă totul dintr-o ochire, văzu pecetea mediocrității pe fiecare lucru, de la soba de fontă până la uneltele de gospodărie, și se simți cuprins de greață, gândind în sinea lui: „Deci asta-i virtutea!”

— De ce am venit? răspunse el cu voce tare. Ești o fată prea deșteaptă ca să nu ghicești până la urmă, așa că mai bine îți spun de la început, exclamă el, așezându-se și dând puțin la o parte perdeaua de muselină plisată ca să arunce o privire în curte. Se află în casa aceasta o femeie foarte nostimă...

— Doamna Marneffe! Aha! făcu ea, pricepând numaidecât. Dar Josépha?

— Vai! verișoară, s-a sfârșit cu Josépha!... M-a dat afară, ca pe o slugă!

— Și ai vrea poate...? întrebă verișoara privindu-l pe baron cu demnitatea unei mironosițe care se simte jignită dinainte.

— Deoarece doamna Marneffe e o femeie foarte onorabilă, soție de funcționar, cu care te poți întâlni fără să te compromiți, continuă baronul, aș vrea să legi prietenie cu ea. A! Fii liniștită, are să se poarte cât se poate de prevenitor cu verișoara domnului director.

În clipa aceea auziră pe scară un foșnet de fuste și un pas ușor de femeie purtând ghete de cea mai fină calitate, n capul scării, zgomotul încetă. După ce ciocăni de două ori în ușă, doamna Marneffe își făcu apariția.

— Iartă-mă, domnișoară, că am dat buzna la dumneata; ieri, când am venit să-ți fac o vizită, nu te-am găsit acasă; suntem vecine, și, de-aș fi știut că ești verișoara domnului consilier de stat, de multă vreme ți-aș fi cerut protecția. L-

⁶⁷ *colorit rece, ca un tablou de Terburg* – Gérard Terburg sau Terborch (1608—1681), pictor olandez.

am văzut pe domnul director când a intrat, și atunci mi-am permis să vin; soțul meu, domnule baron, mi-a vorbit de un tabel de mișcare a personalului care va fi supus mâine ministrului.

Părea că este emoționată, că palpită; dar pur și simplu urcase scările în fugă.

— Nu-i nevoie să veniți la mine pentru o rugămintă, frumoasă doamnă, vă cer eu permisiunea să vă vizitez!

— Dacă domnișoara ne dă voie, poftiți! spuse doamna Marneffe.

— Du-te, vere, am să vin și eu, zise cu viclenie verișoara Bette.

Pariziana se bizuise într-atât pe vizita și înțelegerea domnului director, încât nu numai că se gătise potrivit unei asemenea întrevederi, dar făcuse o găteală de zile mari și apartamentului. Dis-de-dimineață pusese peste tot flori cumpărate pe datorie. Marneffe o ajutase pe nevastă-sa să curețe mobilele, să lustruiască până și cele mai mici obiecte, periind și scuturând peste tot. Valérie voia să apară într-un decor plin de prospețime, ca să placă domnului director și să-l cucerească îndeajuns ca să-și poată îngădui să fie crudă, să-l momească ca pe un copil, folosind mijloacele tacticii moderne. Îl cântărise bine pe Hulot. Dă-i un răgaz de douăzeci și patru de ore unei pariziene la ananghie și-ți va răsturna un întreg minister.

Bărbatul acesta din vremea Imperiului, obișnuit cu viața de odinioară, nu cunoștea șiretlicurile amorului modern și noile scrupule, feluritele conversații născocite de la 1830 încoace, în care *sărmana femeie slabă* ajunge să fie privită ca o victimă a poftelor amantului ei, ca o soră de caritate ce pansează rănilor, ca un înger care se devotează. Această *nouă artă a iubirii* se folosește de o cantitate enormă de cuvinte evanghelice pentru scopuri diavolești. Pasiunea e o mucenicie. Și una și alta au o năzuință către ideal, către infinit, vrând să se înalțe prin dragoste. Toate vorbele frumoase nu sunt decât un pretext pentru a pune în

dragoste mai multă înflăcărare și a se dăruir cu mai multă pasiune ca în trecut. Ipocrizia aceasta, pecetea timpului nostru, a distrus cavalerismul. Cei doi înșeri se poartă ca doi diavoli, dacă pot. Între două războaie, dragostea nu mai avea timp să se analizeze, și în 1809 mergea tot atât de repede la țintă ca și Imperiul la victorii. Dar, în timpul Restaurației, chipeșul Hulot, începând iarăși să se țină de femei, își consolase câteva foste prietene căzute ca niște aștri stinși de pe firmamentul politic, și apoi, îmbătrânind, încăpuse pe mâna unor curtezane ca Jenny Cadine și Josépha.

Aflând isprăvile din trecut ale directorului, pe care soțul ei i le povestise pe îndelete după ce culesese câteva informații de prin birouri, doamna Marneffe se pregătise de atac. Întrucât această comedie sentimentală la modă putea să aibă farmecul noutății pentru baron, Valérie se hotărâse pentru ea, și putem spune că felul cum își încercase puterea, în dimineața aceea, îi îndreptătea toate nădejtile. Datorită manevrelor ei sentimentale și romantice, Valérie dobândi pentru soțul ei, fără să fi făgăduit nimic, locul de subșef și crucea Legiunii de Onoare.

Acest război în miniatură se desfășură cu multe mese la *Rocher de Cancale*, spectacole și nenumărate daruri, mantile, eșarfe, rochii și bijuterii. Apartamentul din strada Doyenné era neplăcut; baronul plănuir în ascuns să mobileze unul splendid în strada Vanneau, într-o casă modernă, încântătoare.

Domnul Marneffe căpătă o gratificație și un concediu de cincisprezece zile, pentru luna următoare, ca să se ducă în orașul său natal să-și aranjeze niște treburi. Drept care, domnul Marneffe se gândi să facă o mică excursie în Elveția, ca să studieze sexul frumos.

Deși preocupat de protejata lui, baronul Hulot nu-și uitase nici protejatul. Ministrul de Comerț, contele Popinot, era mare amator de artă: plăti două mii de franci pe un exemplar din grupul *Samson*, cu condiția ca tiparul să fie

distrus, să nu mai existe altul în afară de exemplarul lui și cel al domnișoarei Hulot. Această lucrare stârni admirația unui prinț, care comandă pendula, văzând modelul ce-i fusese adus; oferi treizeci de mii de franci; lucrarea însă trebuia să rămână unică. Artiștii, consultați, printre care se număra și Stidmann, declarară că autorul acestor două opere era în măsură să execute o statuie. Îndată, mareșalul prinț de Wissembourg, ministru de Război și președinte al comitetului de subscripție pentru monumentul mareșalului Montcornet, ținu un consiliu, hotărând ca execuția să fie încredințată lui Steinbock. Contele de Rastignac, pe atunci subsecretar de stat, voi să aibă o operă a artistului a cărui glorie creștea în aclamațiile rivalilor săi. Cumpără de la Steinbock încântătorul grup al celor doi băiețași încununând o fetiță și îi făgădui un atelier la depozitul de marmură al statului, care, după cum se știe, se află la Gros-Caillou.

Și astfel veni succesul un succes cum se întâmplă numai la Paris, adică un succes nebun, gata să-i zdrobească pe cei care nu sunt destul de puternici să-i facă față, ceea ce, între noi fie zis, se întâmplă adeseori. În ziare și reviste se vorbea de contele Wenceslas Steinbock, fără ca el sau domnișoara Fischer să fi aflat ceva. În fiecare zi, îndată ce domnișoara Fischer pleca la masă, Wenceslas se ducea la baroană. Își petrecea acolo o oră sau două, în afară de ziua în care trebuia să vină Bette. Această situație dură câteva zile.

Baronul, care se convinsese de însușirile și de starea civilă a contelui Steinbock, baroana, încântată de firea și felul lui de a se purta, Hortense, mândră de dragostea ei consfințită, de gloria pretendentului ei, vorbeau acum pe față despre căsătorie; în sfârșit, artistul era în culmea fericirii, când o indiscreție a doamnei Marneffe fu cât pe ce să strice totul. Și iată cum.

Lisbeth, pe care baronul dorea să o împrietenească cu doamna Marneffe pentru a afla tot ce se petrece în casa acesteia, fusese de mai multe ori la masă la Valérie, care,

la rândul ei, vrând să cunoască situația din familia Hulot, îi arăta multă simpatie fetei bătrâne. Valérie se gândi s-o poftască pe domnișoara Fischer la inaugurarea noului său apartament, în care urma să se instaleze. Fata bătrână, bucuroasă că mai găsisse o casă unde să fie invitată la masă și încântată de doamna Marneffe, o îndrăgise. Dintre toți cei cu care avea legături de prietenie, nimeni nu-și dăduse atâta osteneală față de ea. Într-adevăr, doamna Marneffe, copleșind-o pe domnișoara Fischer cu atenții delicate, era, ca să zicem așa, față de ea, ceea ce verișoara Bette era față de baroană, de domnul Rivet, de Crevel, în sfârșit față de toți cei care o primeau la masă. Soții Marneffe stârniseră mai cu seamă compătimirea verișoarei Bette, lăsând-o să vadă marea strâmtorare în care se aflau și pe care o îmbrăcau, ca de obicei, în culorile cele mai frumoase: prieteni nerecunoscători pe care-i ajutaseră, boli, o mamă, doamna Fortin, căreia i se ascunsese disperata ei stare materială și care murise cu credința că mai e încă bogată, datorită sacrificiilor de necrezut făcute de ei etc.

— Bieții oameni! spunea ea vărului Hulot, bine faci că-i ajuți, căci într-adevăr o merită; sunt atât de curajoși și atât de buni! Din salariul acela de subșef, de o mie de taleri pe an, de-abia au cu ce trăi; sunt plini de datorii de când a murit mareșalul Montcornet! E o barbarie din partea guvernului să silească un funcționar cu nevastă și copil să trăiască la Paris cu o leafă de două mii patru sute de franci.

Astfel, tânăra femeie, care se prefăcea că-i este prietenă povestindu-i toate, cerându-i sfatul, lingușind-o și părând a se lăsa îndrumată de ea, ajunsese în scurt timp să-i fie mai dragă excentricei verișoare Bette decât toate rudele ei.

Baronul, admirând la doamna Marneffe decența, buna creștere și manierele pe care nu le întâlnise nici la Jenny Cadine, nici la Josépha și nici la prietenele lor, se lăsase, în mai puțin de o lună, cuprins de o patimă târzie, nesăbuită, ce părea totuși plină de cumințenie. Într-adevăr, de data aceasta nu întrezărea nici bătaia de joc, nici orgiile, nici

cheltuielile nebunești, nici depravarea, nici disprețul față de orânduielile sociale și nici spiritul de independență care fuseseră pricina tuturor nenorocirilor sale cât timp trăise cu actrița și cu cântăreața. Scăpase de asemenea și de lăcomia curtezanei, care se putea asemui cu setea nisipului.

Doamna Marneffe, care îi era acum prietenă și confidentă, făcea tot felul de mofturi ciudate când trebuia să primească de la el un lucru cât de neînsemnat. Înțeleg slujbe, gratificații și tot ce poți să ne obții de la guvern; dar nu dezonora femeia pe care pretinzi că o iubești, spunea Valérie; altminteri n-o să te mai cred... Și-mi place să te cred, adăuga ea dând ochii peste cap asemenea sfintei Tereza cântând galeș spre cer.

Ori de câte ori îi aducea vreun dar, trebuia să lupte ca și cum ar fi fost vorba de o cetate de cucerit și de o încălcare a conștiinței. Bietul baron recurgea la tot felul de șiretlicuri pentru orice fleac, foarte scump de altfel, pe care i-l dăruia, felicitându-se că găsisese în sfârșit o ființă virtuoasă, că-și văzuse visurile împlinite. În menajul acesta primitiv (cum zicea el), baronul era un zeu, ca și la el acasă. Părea că domnului Marneffe nici prin gând nu i-ar trece că Jupiterul ministerului său ar avea intenția să pogoare într-o ploaie de aur asupra nevestei sale și făcea pe valetul augustului său șef.

Doamna Marneffe, în vârstă de douăzeci și trei de ani, burgheză neprihănită și temătoare, floare ascunsă în strada Doyenné, nu cunoștea firește destrăbălările și lipsa de cuviință a curtezanelor care-i stârneau baronului o nemaipomenită scârbă, căci el nu gustase încă farmecul virtuții ce se apără, cu care-l desfăta sfioasa Valérie „de-a lungul râului”, vorba cântecului.

Astfel stând lucrurile între Hector și Valérie, nu-i de mirare că ea aflase de la baron taina viitoareii căsătorii a marelui artist Steinbock cu Hortense. Între un îndrăgostit fără drepturi și o femeie care se hotărăște cu greu să-și ia

un amant, se desfășoară tot felul de bătălii orale și morale în care vorba trădează gândul, astfel precum într-un atac floreta capătă înflăcărea spadei folosite în duel. Chiar și omul cel mai prudent urmează în acest caz pilda domnului de Turenne⁶⁸. Baronul îi dăduse a înțelege câtă libertate de acțiune ar câștiga prin căsătoria fetei sale, răspunzând astfel drăgăstoasei Valérie, care exclamase de nenumărate ori: „Nu înțeleg cum poate să păcătuiască o femeie pentru un om care nu-i al ei trup și suflet”. Până atunci, baronul jurase de mii de ori că de *douăzeci și cinci de ani* nu mai era nimic între el și doamna Hulot.

— Se zice că-i atât de frumoasă! îi replică doamna Marneffe; vreau dovezi.

— Le vei avea, spusese baronul, fericit că prietena lui își arăta o dorință care o compromitea.

— Dar cum? Ar trebui să te am mereu lângă mine, îi ceruse Valérie.

Hector fusese atunci silit să-și dezvăluie în strada Vanneau planurile sale în curs de înfăptuire, ca să-i arate iubitei sale că avea de gând să-i închine și jumătatea de viață ce aparținea unei femei legitime, dacă presupunem că ziua și noaptea împart în chip egal traiul oamenilor civilizați. Putea să se despartă de soția sa în chip onorabil, zicea el, lăsând-o singură după căsătoria fetei. Atunci baroana ar sta toată vremea la Hortense și la tinerii Hulot, și era sigur că soția sa se va supune.

— Iar pe urmă, îngerașule, viața mea adevărată și căminul meu vor fi în strada Vanneau.

— Doamne! cum pui stăpânire pe mine!... exclamase atunci doamna Marneffe. Și bărbatul meu?...

⁶⁸ *pilda domnului de Turenne* - *Henri de la Tour d'Auvergne* (1611—1675), viconte de Turenne, mareșal al Franței, a avut o carieră strălucită de căpitan de oști. Napoleon îl considera mare conducător militar. Simplu și modest, Turenne a participat totuși la rebeliunea marilor feudali împotriva regelui (Fronde), fiind influențat de fratele său, ducele de Bouillon.

— Cine, lepădătura aceea?

— E drept că pe lângă dumneata... răspunsese ea râzând.

Aflându-i povestea, doamna Marneffe simți o poftă nebună să-l cunoască pe tânărul conte Steinbock; poate că nădăjduia să capete vreo bijuterie, cât timp mai locuia sub același acoperiș. Curiozitatea aceasta îi displăcuse atât de mult baronului, încât Valérie jură să nu se uite niciodată la Wenceslas. Dar, după ce primise drept răsplată, pentru că renunțase la fantezia ei, un mic serviciu de ceai de porțelan vechi de Sèvres în nuanțe gingașe, rămase cu dorința întipărită în fundul inimii, scrisă ca într-un carnețel. De aceea, într-o zi, rugând-o pe verișoara Bette să poștească până la ea, la o ceașcă de cafea, aduse vorba de iubitul acesteia, voind să afle dacă s-ar putea să-l vadă fără nicio primejdie.

— Draga mea, zise ea, căci își spuneau una alteia „dragă”, de ce nu mi l-ai prezentat încă pe iubitul tău?... Știi că în scurt timp a ajuns celebru?

— El, celebru?

— Nu se vorbește decât de el!...

— Ei, asta-i! exclamă Lisbeth.

— Are să execute statuia tatălui meu, și i-aș putea fi de mare folos pentru reușita lucrării, căci doamna Montcornet nu poate să-i împrumute, ca mine, o miniatură de Sain, înfățișându-l pe Montcornet tânăr și frumos, o capodoperă făcută în 1809, înainte de lupta de la Wagram, și dăruită sărmanei mele mame...

Sain și Augustin⁶⁹ dețineau deopotrivă scepul picturii în miniatură pe vremea Imperiului.

— Spui, dragă, că e vorba să facă o statuie?... întrebă Lisbeth.

⁶⁹ *Sain și Augustin* - Jean-Baptiste-Jacques Augustin (1759—1832), pictor pe smalt și miniaturist francez cu faimă, reputat pentru vigoarea coloritului său. *Sain* e mai puțin cunoscut.

— De trei metri, comandată de Ministerul de Război. Ei, asta-i! dar pe ce lume trăiești? afli noutatea de la mine! Nu știi că guvernul vrea să dea contelui Steinbock un atelier, și o locuință la Gros-Caillou, la depozitul de marmură? Polonezul dumitale va fi numit poate director acolo, va avea o slujbă de două mii de franci și un inel în deget...

— Cum de ai aflat asta, când eu nu știu nimic? Întrebă în sfârșit Lisbeth dezmeticindu-se.

— Scumpă verișoară Bette, îi zise grațios doamna Marneffe, ești în stare de o prietenie devotată, pe viață și pe moarte? Vrei să fim ca două surori? Vrei să-mi juri că n-ai să ai secrete față de mine, tot așa cum n-am să am nici eu față de dumneata, să fii spionul meu și eu al dumitale?... Dar mai cu seamă, vrei să-mi juri că n-ai să mă dai de gol, nici față de bărbatul meu, nici față de domnul Hulot, și n-ai să destăinuiești niciodată că eu ți-am spus...

Doamna Marneffe își întrerupse rolul ei de *picador*⁷⁰, înspăimântată de înfățișarea verișoarei Bette. Chipul lorenei luase o înfățișare cumplită. Ochii ei negri și pătrunzători aveau ceva din imobilitatea ochilor de tigru. Chipul ei era asemenea unei măști de vrăjitoare. Strângea din dinți ca să nu clănțane, scuturată toată de un tremur grozav. Strecurându-și mâna sub bonetă, își înfipse ghearele în păr de parc-ar fi vrut să-și sprijine capul devenit dintr-odată prea greu. Ardea! Și fumul incendiului care o pustia părea că îi iese prin toate zbârciturile feței, ca prin niște crăpături deschise de o erupție vulcanică. Era un spectacol măreț.

— Ei, de ce te-ai oprit? murmură ea cu glas înăbușit, am să fiu pentru dumneata ce-am fost pentru el. O! mi-aș fi dat viața pentru el...

— Așadar, îl iubești?

— Ca pe copilul meu!...

— Atunci, continuă doamna Marneffe răsuflând ușurată, dacă-l iubești astfel, nu poți să fii decât fericită știindu-l

⁷⁰ *picador* - călare și înarmat cu o sulită, *picadorul* (1. spaniolă) ia parte la luptele cu tauri, atacând animalele.

fericit!

Lisbeth, drept răspuns, scutură iute din cap ca o nebună.

— Peste o lună se însoară cu nepoata dumitale.

— Cu Hortense? strigă fata bătrână plesnindu-se cu palma peste frunte și ridicându-se de pe scaun.

— A, vasăzică îl iubești? spuse doamna Marneffe.

— Micuțo, ne-am legat pe viață și pe moarte, zise domnișoara Fischer. Legăturile tale sufletești vor fi pentru mine sfinte, iar păcatele tale le voi lua drept virtuți, căci îmi vor fi de folos.

— Așadar trăiai cu el? exclamă Valérie.

— Nu, voiam să-i fiu numai mamă...

— Atunci nu mai înțeleg nimic, adăugă Valérie, ar trebui să fii foarte mulțumită că face o căsătorie bună, căci nu ești nici trasă pe sfoară, nici înșelată. Iată-l că face carieră! De altfel, ce să mai vorbim, totul s-a sfârșit pentru dumneata. Artistul nostru se duce zilnic la doamna Hulot, la ora când dumneata pleci la masă...

„Adeline!... zise în sinea ei Lisbeth, o! Adeline, ai să mi-o plătești, am să te fac s-ajungi mai urâtă ca mine!”

— Vai! te-ai îngălbenit ca o moartă! strigă Valérie. Ce se ascunde aici?... Ah, proastă mai sunt! mama și cu fata, de frică să nu le pui bețe în roate, se feresc de dumneata, continuă doamna Marneffe; dar, dacă nu trăiești cu tânărul acesta, atunci, îți spun drept, draga mea, nu mai pricep nimic.. e ceva tot atât de nepătruns ca și inima bărbatului meu...

— Ah! nu poți să-ți închipui, rosti Lisbeth, nici nu poți să-ți închipui ce înseamnă uneltirile acestea! E lovitura de grație! Și am primit până acum destule lovituri care mi-au sfâșiat inima! Dumneata nu știi că, de când mă cunosc, am fost sacrificată pentru Adeline! Eu primeam lovituri, ea mângâieri! Eu eram îmbrăcată ca o cenușăreasă, ea ca o cucoană. Săpam la grădină, curățam zarzavat, în vreme ce mânuțele ei nu se osteneau decât cu gătelile!... S-a măritat cu baronul și a venit să strălucească la curtea imperială, pe

câtă vreme eu am rămas până în 1809 în sat, așteptând patru ani de zile un pețitor mai curățel; m-au scos de acolo, dar au făcut din mine lucrătoare și mi-au propus să iau de bărbat niște bieți funcționari și niște căpitani semănând a portari! Vreme de douăzeci și șase de ani n-am avut decât lăturile lor... Și iată, întocmai ca-n vechiul testament, sărmanul are numai un mieluț, care-i singura lui bucurie, iar bogatul, care și-a agonisit turme întregi, râvnește la oaia săracului și i-o înhață... pe neașteptate și fără să i-o ceară! Adeline îmi răpește fericirea!... Adeline! Adeline! Să te văd ajunsă în mocirlă, căzută mai jos decât mine!... Hortense, pe care o iubeam, m-a înșelat... Baronul... Nu, nu e cu putință. Haide, repetă-mi ce-i adevărat în toată povestea asta.

— Liniștește-te, draga mea...

— Valérie, îngerașule, uite, mă liniștesc, răspunse fata aceea ciudată așezându-se. Un singur lucru mă poate împiedica să nu-mi pierd mințile: vreau o dovadă!...

— Află că verișoara ta a cumpărat grupul *Samson*; iată litografia publicată într-o revistă. L-a plătit din economiile ei, și chiar baronul îl sprijină și îl ajută pe viitorul lui ginere ca să ajungă celebru.

— Apă!... apă! ceru Lisbeth, după ce-și aruncă ochii pe litografia în josul căreia citi: *grup aparținând domnișoarei Hulot d'Ervy*. Apă! îmi ard creierii, îmi vine să înnebunesc!

Doamna Marneffe aduse apă; fata bătrână își scoase scufia, își despletă părul negru și își vârî capul în ligheanul pe care noua ei prietenă i-l ținea dinainte. Își muie fruntea de câteva ori, oprind congestia gata să izbucnească. După ce se răcori, își recăpătă dintr-odată stăpânirea de sine.

— Niciun cuvânt, spuse ea doamnei Marneffe ștergându-se de apă, niciun cuvânt nimănui, auzi?... Uite, vezi, m-am liniștit, am uitat tot, gândul mi-e acum la altele.

— O-nchide sigur, mâine, la casa de nebuni... gândi doamna Marneffe privind-o pe țărancă lorenă.

— Ce pot să fac? se tângui Lisbeth. Vezi tu, îngerașule, n-

am încotro, trebuie să tac, să-mi plec grumazul și s-alunec de-a dreptul în groapă, cum alunecă apa spre râu. Ce-aș putea să încerc? Aș vrea să-i prefac pe toți în pulbere, pe Adeline, pe fată și pe baron! Dar mă pot pune, eu, o biată rudă săracă, împotriva unei familii bogate?... S-ar întâmpla ca-n povestea cu oala de lut care s-a izbit de oala de fier.

— Da, ai dreptate, îi răspunse Valérie; trebuie să cauți să tragi din toate cât mai mult folos, așa-i viața aici la Paris!

— Să știi, spuse Lisbeth, dacă-mi pierd copilul, n-o mai duc mult; credeam că-i țin loc de mamă și-mi închipuiam că o să-mi sfârșesc zilele lângă el...

Se opri, o podidiră lacrimile! Doamna Marneffe se înfioră văzând cât de simțitoare putea fi fata, altminteri numai foc și pară.

— Din fericire te-am întâlnit pe dumneata, adăugă Bette apucând mâna Valériei; e o mângâiere în cumplita năpastă care mă lovește... Îmi vei fi foarte dragă; și de ce ne-am mai despărți? Nu îți voi sta niciodată în cale. Pe mine nu mă poate iubi nimeni!... Cei care m-au cerut în căsătorie se gândeau numai la protecția vărului meu... Știi ce-nseamnă să simți în tine o putere în stare să spargă porțile cerului și să ți-o irosești muncind pentru un codru de pâine, o cană de apă, câteva zdrențe și o cocioabă? Ah! cumplită caznă, micuțo! Am ars ca pe rug.

Se opri deodată și-și adânci privirile negre în ochii albaștri ai doamnei Marneffe, care le simți tăișul până în fundul sufletului, de parcă un pumnal i-ar fi străpuns inima.

— Dar ce tot vorbesc? strigă ea, dojenindu-se singură. Ah! Niciodată n-am spus atâtea!... Mi-o veni și mie o dată apa la moară! adăugă ea după o clipă de tăcere, amintindu-și de-o vorbă din copilărie. Bine ai zis tu: să ne ascuțim dinții, ca să putem trage cât mai mult folos din toate.

— Așa e, îi răspunse doamna Marneffe, care nu-și amintea deloc să fi rostit o asemenea maximă, atât de tare o înspăimântase criza aceasta. Și-ți dau dreptate, draga mea. Vezi, viața e scurtă, trebuie să profităm de ea cât

putem și să ne folosim de cei din jur pentru plăcerile noastre... Deși sunt tânără, asta-i concluzia la care am ajuns! Am fost un copil răsfățat, tatăl meu s-a însurat din ambiție și m-a uitat aproape cu totul, după ce fusesem idolul lui și mă crescuse ca pe-o prințesă. Mama, sărmana, care visase întotdeauna un viitor strălucit pentru fiica ei, a murit de inimă rea când a văzut că mă mărit cu un pârlit de funcționar, care n-avea decât o mie două sute de franci leafă: un desfrânat, bătrân la treizeci și nouă de ani, putred până-n măduva oaselor, care nu vedea în mine decât ceea ce vedeau alții în dumneata, adică o unealtă de făcut avere!... Ei bine, am descoperit că un asemenea ticălos poate fi soțul cel mai bun. Fiindcă-i plac mai mult târfele din colțul străzii, îmi lasă toată libertatea, și fiindcă-și păstrează leafa numai, pentru el, nu mă întreabă niciodată cum îmi fac rost de bani...

La rândul ei doamna Marneffe se opri, ca o femeie ce s-a lăsat târâtă de șuvoiul mărturisirilor, și, izbită de atenția cu care o asculta Lisbeth, socoti prudent să se asigure de discreția ei înainte de a-i destăinui cele mai ascunse secrete.

— Vezi, draga mea, câtă încredere am în tine!... zise Valérie; dar Lisbeth îi răspunse printr-un semn, dându-i a înțelege că poate să se bizuie orbește pe ea.

Adesea, cu ochii și cu un semn din cap faci un jurământ mai solemn decât în fața Curții cu juri.

— Pari o femeie cinstită, continuă doamna Marneffe punându-și mâna pe a Lisbethi, ca pentru a-i primi jurământul de credință, dar, deși-s măritată, sunt atât de stăpână pe mine, încât dacă, de pildă, domnului Marneffe îi vine pofta dimineața să-mi spună la revedere înainte de a pleca la birou și găsește ușa mea încuiată, pleacă foarte liniștit. Nu ține la copilul lui cum nu țin eu la cei doi copilași de marmură care se zbenguiesc la picioarele celor două

Fluvii din Tuileries⁷¹. Dacă nu mă întorc la masă, e mulțumit să prânzească cu servitoarea, căci servitoarea e numai a dumnealui, și în fiecare seară după cină pleacă și se întoarce tocmai pe la douăsprezece, unu, noaptea. Din nefericire, de mai bine de un an am rămas fără cameristă, asta înseamnă că de un an am rămas văduvă... Am avut o singură pasiune în viață, o singură fericire... un brazilian bogat, care a plecat de un an, singurul meu păcat! S-a dus să-și vândă tot ce are acolo, ca să se poată stabili în Franța. Ce va mai găsi din draga lui Valérie când se va întoarce? Nu, dar el e de vină, nu eu, de ce întârzie atâta? Se va fi prăpădit și el pe undeva, ca și virtutea mea.

— La revedere, micuțo, îi spuse brusc Lisbeth, de-acum înainte nu ne vom mai despărți. Te iubesc, te prețuiesc și sunt trup și suflet alături de tine. Vărul meu îmi bate capul să mă mut în viitoarea ta casă din strada Vanneau, și eu l-am tot refuzat, căci am bănuir numai de câțiva motivele care se ascund sub pretinsa lui bunătate...

— A! înțeleg, trebuia să mă supraveghezi, exclamă doamna Marneffe.

— Da, asta însemna generozitatea lui, răspunse Lisbeth. La Paris, binefacerea e mai întotdeauna o afacere, și recunoștința o răzbunare!... Cu o rudă săracă te porți, ca și cu un guzgan pe care-l ademenești la o bucată de slănină. Am să primesc propunerea baronului, căci mi s-a făcut silă de casa asta. Dacă-i așa, suntem destul de istețe amândouă ca să trecem sub tăcere tot ce ne-ar putea strica și să nu povestim decât ceea ce trebuie să se știe; deci, nicio indiscreție, și numai prietenie...

— Trainică!... strigă voioasă doamna Marneffe, fericită că-și găsisse un paravan, o confidentă, un fel de mătușă respectabilă. Știi că baronul nu precupețește nimic în strada Vanneau?...

— Cred și eu, răspunse Lisbeth; dacă a cheltuit treizeci

⁷¹ *două Fluvii din Tuileries* – statui din grădina Tuileries, în mijlocul căreia se afla palatul regal, distrus în 1871.

de mii de franci! Habar n-am de unde i-a mai putut scoate, căci Josépha, cântăreața, a luat două rânduri de piei de pe el. Ah! ai nimerit-o bine, adăugă ea. Baronul e-n stare să fure pentru aceea care-i ține inima în mânuțele ei atât de albe și de catifelate!

MADAME VAUCETTE.

LISBETH.

... Car elles se traitaient mutuellement de ma petite.

(LA COUSINE BETTE.)

— Știi ce, draga mea, spuse doamna Marneffe cu dărnicia femeilor ușoare, care în fond nu e decât un fel de nepăsare, dacă vrei, poți lua din apartamentul meu tot ce crezi că s-ar potrivi pentru noua duminică locuință... Scrinul de colo, dulapul acela cu oglindă, covorul, perdeaua...

Ochii Lisbethei deveniră mai mari, pătrunși de o bucurie sălbatică: nu-i venea a crede că i se oferă un astfel de dar.

— Într-o singură clipă faci pentru mine mai mult decât au făcut rudele mele bogate în treizeci de ani!... strigă ea. Ei niciodată nu s-au gândit dacă am mobilă! Baronul, când a venit prima oară în vizită la mine, acum trei săptămâni, a făcut o strâmbătură de bogătaș scârbit în fața mizeriei... Îți mulțumesc, drăguțo, și să știi c-am să te răsplătesc pentru asta, ai să vezi mai târziu cum!

Valérie o însoți pe verișoara Bette până în capul scărilor, unde cele două femei se îmbrățișară.

— Uf, urât mai miroase-a furnici! se gândi drăgălașa doamnă Marneffe când rămase singură: n-am să-mi sărut prea des verișoara! Dar trebuie să iau seama, s-o cruț, căci îmi va fi de folos, mă va ajuta să ajung bogată!

Ca o adevărată creolă pariziană, doamna Mampife ura munca, era leneșă ca o pisică ce se avântă și sare numai când o îmboldește nevoia. Credea că viața trebuie să fie plină de plăceri și că plăcerea trebuie dobândită cu ușurință. Iubea florile, dacă i se trimiteau acasă. Nu înțelegea să se ducă la un spectacol decât cu trăsura și dacă avea o lojă bună, numai pentru ea. Valérie moștenise gusturile acestea de curtezană de la maică-sa, răsfățată de generalul Montcornet, ori de câte ori acesta se afla la Paris, și obișnuită să vadă o lume întreagă la picioarele ei timp de douăzeci de ani; cheltuitoare, risipise cu amândouă mâinile și tocuse totul în viața aceea luxoasă, care a dispărut odată cu căderea lui Napoleon. Oamenii de vază ai Imperiului puteau fi comparați în nebuniile lor cu marii seniori de

odinioară. În timpul Restaurației, nobilimea, neputând uita că fusese învinsă și jefuită, deveni, cu câteva excepții, econoamă, cuminte, prevăzătoare, cu alte cuvinte, burgheză și lipsită de măreție. Începând de atunci, epoca lui 1830 a desăvârșit înfăptuirile din 1793⁷². În Franța vor mai exista și de acum înainte nume mari, nu însă și case mari, afară de cazul când se vor produce schimbări politice, greu de presupus. În toate se vede pecetea personalității. Averele celor mai înțelepți e viageră. Astfel a fost distrusă familia.

Crunt încolțită de mizerie, Valérie se hotărâse, din ziua când îl „agățase” pe director, cum se exprima Marneffe, să-și folosească frumusețea ca un mijloc de îmbogățire. De aceea, de câteva zile simțea nevoia să aibă lângă ea, în locul maică-sii, o prietenă devastată, căreia să-i poată încredința ceea ce nu trebuie spus cameristei, care să-i învârtă itele, să se ducă, să vină, să pună totul la cale, un suflet vândut diavolului, care să se mulțumească cu o părticică mai mică în viață. Ca și Lisbeth, Valérie bănuise ce intenții avea baronul când voia s-o apropie de verișoara Bette. Îndemnată de inteligența ei ageră de creolă pariziană, care-și petrece vremea tolănită pe un divan, plimbându-și ascuțitul ei spirit de observație prin toate cotloanele întunecoase ale sufletelor, simțimintelor și intrigilor, îi venise în minte să-și facă din spioană o complice. Se prea poate ca teribila indiscreție pe care o săvârșise să fi fost premeditată: bănuise adevărata fire a acelei fete pătimase, care se mistuia zădarnic, și se hotărâse s-o atragă de partea ei. Astfel, scena de mai sus poate fi asemuită cu piatra pe care o zvârle călătorul în prăpastie, ca să se încredințeze cât de adâncă e. Și doamna Marneffe se înspăimântase descoperind, într-o ființă în aparență atât de slabă, umilă și inofensivă, un lăgo dublat

⁷² 1830 a desăvârșit înfăptuirile din 1793 – După revoluția din 1830, dominația aristocrației a fost încheiată, așa cum anunțaseră și măsurile energice ale dictaturii iacobine din 1793.

de un Richard al III-lea⁷³.

Într-o clipă, verișoara Bette se regăsi pe sine; într-o clipă, firea ei de corsicană și de sălbatică rupsesse legăturile slabe ce o țineau plecată, ridicându-se în toată înălțimea-i amenințătoare, ca o creangă care scapă din mâinile unui copil ce o trăsese până la el, ca să-i fure fructele crude încă.

Cel ce studiază societatea omenească va fi întotdeauna cuprins de admirație în fața plinătății, desăvârșirii și rapidității modului de a gândi la naturile feciorelnice.

Virginitatea, ca toate monstruozițiile, vădește bogății deosebite, atinge culmi amețitoare. Individul virgin, economisindu-și forțele de viață, capătă o putere de rezistență și de durată incalculabilă. Creierul se îmbogățește din pricina lipsei de întrebuințare a celorlalte facultăți. Când oamenii neprihăniți simt nevoia să-și folosească trupul sau sufletul, când trebuie să făptuiască sau să gândească, își descopăr oțel: în mușchi și o rezervă nebănuită de știință în minte, o forță diabolică și magia neagră a voinței.

Din acest punct de vedere, fecioara Maria, dacă o privim pentru o clipă numai ca un simbol, întrece în măreție toate întruchipările indienilor, egiptenilor și ale grecilor. Virginitatea, izvorul tuturor marilor înfăptuiri, *magna parens rerum*⁷⁴, ține în mâinile sale albe și gingașe cheia lumilor superioare. În sfârșit, acestei mărețe și teribile excepții i se cuvin toate onorurile cu care-o cinstește biserica catolică.

Așadar, cât ai clipi din ochi, verișoara Bette se transformă în mohicanul meșter la întins capcane, de o prefăcătorie de nepătruns și care ia hotărâri repezi, bizuindu-se pe o nemaipomenită ascuțime a tuturor simțurilor. Deveni Ura și Răzbunarea necruțătoare, așa cum

⁷³ *Iago... Richard al III-lea* – personaje din dramele lui Shakespeare: Iago reprezintă, în *Othello*, tipul intrigantului perfid, iar Richard al III-lea, în drama cu același nume, tipul ambițiosului crud și viclean.

⁷⁴ *magna parens rerum* – marea oblăduitoare a lucrurilor (l. latină).

le întâlnești numai în Italia, Spania și Orient. Aceste două sentimente, însoțite de obicei de Prietenia și Dragostea împinse până la absurd, nu sunt cunoscute decât în țările scăldate de soare. Dar Lisbeth se dovedi mai ales fiică a Lorenei, adică hotărâtă să înșele.

Nu-și însuși cu ușurință această ultimă parte a rolului ei; mai făcu o încercare ciudată, datorită profunde sale ignoranțe. Își închipui că închisoarea este așa cum o văd copiii; crezu că a fi închis înseamnă *a fi pus la secret*. Punerea la secret e superlativul întemnițării, și superlativul acesta e rezervat numai justiției criminale.

Plecând de la doamna Marneffe, Lisbeth alergă la domnul Rivet, pe care-l găsi la birou.

— Știi, dragă domnule Rivet, îi spuse ea după ce trase zăvorul ușii, că aveai dreptate în privința polonezilor!... sunt niște pușlamale... niște oameni fără de lege și fără de credință.

— Vor să dea foc Europei, răspunse pașnicul Rivet; sunt în stare să ruineze pentru patria lor întreg comerțul și pe toți comercianții. Polonezii nu-și dau seama în ce vreme trăim. Nu mai suntem barbari! Războaiele s-au sfârșit, dragă domnișoară, au dispărut odată cu regii! Astăzi trăim sub domnia comerțului și a industriei victorioase, a înțelepciunii burgheze, care a creat Olanda. Da, rosti el însuflețindu-se, trăim într-o epocă în care popoarele trebuie să obțină totul prin folosirea legală a libertăților dobândite și prin jocul pașnic al instituțiilor constituționale; iată ce nu știu polonezii, și de aceea mai trag nădejde... Ce spuneai, frumoasa mea? se întrerupse dintr-o dată, văzând după figura lucrătoare sale că aceasta nu pricepe o boabă din politica înaltă.

— Iată dosarul, răspunse Bette, ticălosul acesta trebuie vârat numaidecât la închisoare, dacă vreau să nu pierd cele trei mii două sute de franci ai mei!

— Aha! Ți-am spus-o eu! strigă oracolul din cartierul Saint-Denis.

Casa Rivet, succesoarea fraților Pons, era situată tot în vechiul palat Langeais, de pe strada Mauvaises-Paroles, clădire ce fusese ridicată de vestita familie încă de pe vremea când cei mai de seamă nobili se îngrămădeau în jurul Luvrului.

— De-ai ști cât te-am binecuvântat venind încoace!... exclamă Lisbeth.

— Dacă n-apucă să prindă de veste, putem să-l vârm la răcoare chiar de la patru dimineața, zise judecătorul cercetându-și almanahul, ca să verifice răsăritul soarelui; dar abia poimâine, căci nu-l poți închide fără să-l înștiințezi mai întâi că va fi arestat pe baza unei hotărâri ce prevede o constrângere corporală. Așa că...

— Ce lege tâmpită, fu de părere verișoara Bette, datornicul poate foarte bine s-o șteargă.

— Pe bună dreptate, replică judecătorul zâmbind. Uite cum ar trebui...

— Dacă-i vorba pe așa, am să iau hârtia, rosti Bette întrerupându-l pe magistrat, și am să i-o dau spunându-i c-am fost nevoită să împrumut o sumă de bani, în schimbul căreia creditorul a pretins formalitatea asta. Îmi cunosc polonezul, în loc să desfacă hârtia, o să-și aprindă pipa cu ea!

— A! nu-i rău, nu-i rău, domnișoară Fischer! Ei, atunci poți să fii liniștită, treaba va merge ca pe roate. Dar, stai o clipă! Nu e de ajuns să-l bagi pe om la răcoare. Nu-ți poți îngădui luxul acesta judiciar decât dacă ești sigură că îți vei redobândi banii! Cine are să ți-i plătească?

— Cei care îi dau bani.

— A! da, uitasem că ministrul de Război i-a comandat monumentul ce se va ridica în cinstea unui client de-al nostru. Ce de uniforme a mai furnizat casa noastră mareșalului Montcornet, și cât de repede le înnegrea cu fumul tunurilor. Țsta zic și eu c-a fost viteaz! Și întotdeauna plătea cu *bani peșin*!

Se poate spune despre un mareșal al Franței că și-a

salvat împăratul sau patria, dar cea mai mare laudă în gura unui negustor e tot faptul că *plătea cu bani peșin*.

— Ei, atunci, domnule Rivet, sâmbătă îți aduc ciucurii pentru uniformă. Știi, mă mut din strada Doyenné, voi locui de-acum în strada Vanneau.

— Bine faci, mi-era milă de dumneata când te știam în groapa aceea, care – cu toată sila mea pentru tot ce e în legătură cu opoziția – dezonoarează, îndrăznesc să afirm aceasta, da! dezonoarează Luvrul și Piața Carrousel. Îl ador pe Ludovic-Filip, e idolul meu, e augusta întruchipare a clasei pe care și-a clădit-o dinastia, și n-am să uit niciodată binele pe care ni l-a făcut nouă, ceaprazarilor, reorganizând garda națională...

— Când te aud vorbind astfel, spuse Lisbeth, mă mir cum de n-ai ajuns deputat.

— Dușmanii mei politici, care-s și ai regelui, se tem de dragostea ce-o port dinastiei, răspunse Rivet. Ah! ce suflet nobil, ce familie strălucită! În sfârșit, își urmă el șirul argumentelor, regele e idealul nostru în toate: moravuri, economie, tot ce vrei! Faptul că a isprăvit clădirea Luvrului a fost una dintre condițiile care ne-au determinat să-i dăm coroana; iar lista civilă, căreia nu i s-a fixat încă termen, recunosc că lasă inima Parisului într-o stare jalnică... Tocmai pentru că mă situez ca poziție politică la centru, aș vrea să văd centrul Parisului într-o altă stare. Cartierul dumitale e înfiorător. Puteai să fii asasinată într-o bună zi... Ei, iată-l și pe domnul Crevel al dumitale numit comandant de (batalion al legiunii lui; sper că tot noi o să-l servim cu epoletul cel lat.

— Prânzesc astăzi la el, o să ți-l trimit.

Lisbeth credea că va putea să pună stăpânire pe livonian, tăindu-i orice legătură cu lumea. Dacă n-ar mai fi lucrat, lumea l-ar fi dat uitării, și artistul ar fi fost închis ca-ntr-un cavou, unde numai ea s-ar fi dus să-l vadă. Avu astfel două zile de fericire, nădăjduind să dea o lovitură de moarte

baroanei și fiicei sale.

Ca să ajungă la domnul Crevel, care locuia în strada Saussayes, o luă pe podul Carrousel, cheiul Voltaire, cheiul d'Orsay, strada Belle-Chasse, strada Universității, podul Concorde și bulevardul Marigny. Calea aceasta nelogică era impusă de logica pasiunilor, totdeauna vrăjmașă neîmpăcată a picioarelor. Mergând foarte încet de-a lungul cheiurilor, verișoara Bette privea spre țărmul drept al Senei. Își făcuse bine socoteala. Îl lăsase pe Wenceslas îmbrăcându-se; își spusese că îndată ce va scăpa de ea, îndrăgostitul se va duce la baroană, apucând pe drumul cel mai scurt. Într-adevăr, pe când trecea de-a lungul cheiului Voltaire, privind tot timpul spre râu și mergând cu gândul pe celălalt mal, îl zări pe artist care tocmai ieșea pe portița dinspre Tuileries și se îndrepta spre Podul regal. Acolo îl ajunse din urmă pe necredincios și-l putu urmări fără să fie văzută, căci îndrăgostiții: se uită rareori înapoi; îl însoți până la locuința doamnei Hulot, unde-l văzu intrând ca un obișnuit de-al casei.

Această ultimă dovadă, care întărea destăinuirile doamnei Marneffe, o scoase din sărite pe Lisbeth. Când ajunse la proaspătul comandant de batalion, se afla într-o stare de surescitare ca acelea în care se făptuiesc crimele, și-l găsi pe Crevel așteptându-și în salon copiii, pe domnul și doamna Hulot-junior.

Dar Célestin Crevel e întruchiparea atât de naivă și de reală a parvenitului parizian, încât cu greu poți intra fără formalitate la norocosul succesor al lui César Birotteau. Célestin Crevel reprezintă el însuși o lume întreagă; de aceea i se cuvin, mai mult decât lui Rivet, onorurile penelului, dat fiind rolul însemnat pe care-l va juca în această dramă de familie.

Ați observat că, în copilărie sau la începutul vieții sociale, ne făurim adesea, singuri și fără să ne dăm seama, un model de urmat. Astfel, funcționarul de bancă visează, când intră în salonul patronului său, și aibă un salon la fel. Dacă

se îmbogățește, își va introduce în casă, după douăzeci de ani, nu luxul ultimei mode, ci luxul învechit care-l fascinase odinioară. Nimeni nu e în măsură să cunoască toate prostiile datorite acestei invidii retrospective, după cum neștiute rămân toate nebuniile pricinuite de rivalitățile acestea ascunse, care îi îmboldesc pe oameni să imite tipul pe care și l-au ales, silindu-se din răsuputeri să strălucească ca o stea. Crevel ajunsese ajutor de primar fiindcă patronul lui fusese ajutor de primar, și era comandant de batalion fiindcă jinduse epoleții lui César Birotteau. Așa că, impresionat de minunățiile realizate de arhitectul Grindot, în momentul în care norocul îl ridicase pe patronul său, Crevel dezlegase larg baierile pungii, cum spunea el în limbajul lui, când fu vorba să-și împodobească apartamentul; se duse de-a dreptul cu ochii închiși și cu punga deschisă la Grindot, un arhitect dat uitării în vremea aceea. Gloriile apuse mai durează încă cine știe câtă vreme, datorită admirațiilor întârziate.

Grindot repetase pentru a mia oară salonul său tip în alb și aur, îmbrăcat cu damasc roșu. La Expoziția industrială, mobila aceasta din lemn de palisandru sculptat, lucrată ca produsele obișnuite, fără finețe, dăduse pe drept cuvânt prilej provinciei să se fălească cu produsele ei față de cele pariziene. Candelabrele, sfeșnicele de perete, garniturile de sobă, plicandru, pendula erau în stil *rocaille*⁷⁵. Masa rotundă, fixată în mijlocul salonului, avea o placă de marmură încrustată cu tot felul de marmure italiene și antice aduse de la Roma, unde se fabrică acest soi de hărți mineralogice ce seamănă cu mostrele croitorilor. Placa aceasta de marmură stârnea de fiecare dată admirația tuturor burghezilor pe care îi primea Crevel. Puse câte două, față în față, portretele răposatei doamne Crevel, al lui Crevel, al fiicei și al ginerelui, zugrăvite de Pierre Grassou -

⁷⁵ *stil rocaille* - gen de ornamentație folosit pentru anumite mobile, pe vremea lui Ludovic al XV-lea, și care reprezenta stânci, grote, scoici; de la *roc* = stâncă (l. franceză).

pictor cu renume în lumea burgheză, căruia Crevel îi datora ridicola sa poză byroniană –, împodobeau pereții încăperii. Ramele, plătite câte o mie de franci bucata, se potriveau perfect cu luxul acela de cafenea, în fața căruia un adevărat artist ar fi dat din umeri.

Aurul nu scapă niciodată prilejul de a se arăta stupid. Dacă negustorii îmbogățiți ar fi avut, ca italienii, gustul înfăptuirilor mărețe, astăzi am fi numărat la Paris zece Veneții. Chiar și-n zilele noastre un negustor milanez e în stare să lase o danie de cinci sute de mii de franci pentru *Duomo*⁷⁶, ca să fie aurită Fecioara uriașă de pe cupolă. Canova poruncește prin testament fratelui său să ridice o biserică de patru milioane, și fratele mai adaugă ceva și de la el. I-ar da prin gând vreunui burghez din Paris (căci toți, asemenea lui Rivet, poartă în suflet o mare dragoste pentru Parisul lor) să ridice clopotnițele ce lipsesc turnurilor de la Notre-Dame? Socotiți numai ce sume adună statul din averi fără moștenitori. Cu prețul tuturor ornamentelor idioate de carton imitând piatra de hârtie presată și aurită, ori cu imitații de sculptură cumpărate de cincisprezece ani încoace de indivizii de soiul lui Crevel s-ar fi putut înfăptui înfrumusețarea Parisului.

La capătul salonului se afla un birou măreț, mobilat cu mese și dulapuri imitând genul Boulle⁷⁷.

Dormitorul, îmbrăcat tot în persiană, se afla de asemenea lângă salon. Mahonul, în toată splendoarea lui, năpădea sufrageriei, iar panourile erau împodobite cu vederi din Elveția, luxos înrămate. Bătrânul Crevel, care visa o călătorie în Elveția, ținuse să aibă măcar pe pânză țara aceasta, până ce va putea să se ducă s-o viziteze aieva.

După cum se vede, Crevel, fost ajutor de primar, decorat, guard național, reprodușese fidel tot fastul, până și

⁷⁶ *Duomo* – catedrala din Milano.

⁷⁷ *Boulle* – *André-Charles Boulle* (1642—1732), tâmplar (artist în felul lui) de mobilă fină, încrustată cu firișoare de baga și de aramă.

mobilierul nefericitului său predecesor. În timpul Restaurației, în vreme ce unul căzuse, celălalt, care fusese dat uitării, se ridicase, și nu datorită unei întâmplări norocoase, ci prin forța împrejurărilor. Revoluțiile, ca și furtunile pe mare, cufundă valorile solide; iar valul scoate la suprafață numai ce e ușor. César Birotteau, regalist, favorit al regimului, fiind invidiat, fusese ținta atacurilor opoziției burgheze, iar burghezia triumfătoare își văzu propria imagine în oamenii de felul lui Crevel.

Acest apartament, pentru care plătea o chirie de trei mii de franci, înțesat cu tot soiul de lucruri arătoase și vulgare, pe care ți le procură banii, se afla la primul etaj al unui vechi hotel înconjurat de curte și grădină. Totul era păstrat ca într-un insectar de entomologist, căci Crevel stătea foarte puțin acasă.

Acel *local* somptuos reprezenta domiciliul legal al ambițiosului burghez. Avea o bucătăreasă și un fecior în casă; când dădea câte un ospăț prietenilor politici, celor pe care voia să-i impresioneze, sau când își primea familia, mai angaja încă doi servitori cu ziua, iar mâncarea o comanda la Chevet⁷⁸. Adevărata reședință a lui Crevel, care fusese pe vremuri în strada Notre-Dame-de-Lorette, la domnișoara Héloïse Brisetout, se mutase, după cum am văzut, în strada Chauchat. În fiecare dimineață, *fostul negustor* (căci toți burghezii îmbogățiți se intitulează *foști negustori*) își petrecea două ore în strada Saussayes ca să-și vadă de treburile, iar restul timpului îl dăruia Zăirei, fapt ce-o necăjea foarte tare pe Zăire. Orosmane⁷⁹-Crevel încheiase un târg foarte strict cu domnișoara Héloïse, care trebuia să-i furnizeze, lunar, de cinci sute de franci fericire, fără niciun fel de report. De altfel, Crevel îi plătea masa și toate celelalte cheltuieli suplimentare. Contractul acesta cu

⁷⁸ *Chevet* – mare restaurant din vremea lui Balzac.

⁷⁹ *Zăire Orosmane* – Tragedia *Zăire* (1732) a lui Voltaire, în care prințul turc Orosmane, îndrăgostit de una din sclavele sale creștine, o ucide crezând că-i e necredincioasă; aflând apoi că-i nevinovată, se sinucide.

prime, căci îi făcea și multe daruri, îi părea economic fostului amant al celebrei cântărețe. În privința aceasta, Crevel le spunea negustorilor văduvi, care-și iubeau foarte mult fiicele, că e mai bine să închiriezi cai cu luna decât să ții un grajd.

Cu toate acestea, dacă ne amintim destăinuirile făcute baronului de portarul din strada Chauchat, Crevel nu se dădea în lături să țină și vizitiu și îngrijitor de cai.

Crevel, deci, se folosea de dragostea nemăsurată pentru fata lui ca să-și satisfacă plăcerile. Își justifica imoralitatea situației cu argumente de înaltă morală. Și-apoi, ducând această viață (viață necesară, viață dezordonată, stil regentă, Pompadour, mareșal de Richelieu etc.), fostul negustor de parfumuri dobânda un aer de superioritate. Crevel își dădea ifose de om cu vederi largi, făcea pe marele senior în miniatură, pe omul generos, lipsit de meschinărie, și totul fără să-l coste mai mult de vreo mie două sute până la o mie cinci sute de franci pe lună. Și asta nu dintr-o ipocrizie politică, ci dintr-o vanitate de burghez, care ducea la același rezultat. La bursă, Crevel trecea drept un om superior epocii sale și mai cu seamă drept un mare chefliu.

În privința aceasta, Crevel era încredințat că-l depășește cu mult pe bătrânul Birotteau.

— Bravo! strigă domnul Crevel înfuriindu-se de îndată ce o văzu pe verișoara Bette, am auzit că o măriți pe domnișoara Hulot cu un conte tinerel, pe care l-ai crescut în puf anume pentru dânsa!

— S-ar părea că asta te supără? răspunse Lisbeth țintindu-l cu o privire pătrunzătoare. Ce interes ai s-o împiedici pe nepoata mea să se mărite? Căci am auzit că dumneata ai stricat căsătoria ei cu fiul domnului Lebas...

— Ești o fată cumsecade și foarte discretă, zise Crevel. Crezi oare că am să-i iert vreodată *domnului* Hulot crima pe care a săvârșit-o răpindu-mi-o pe Josépha... și mai ales că a făcut dintr-o ființă cinstită, pe care, până la urmă, aș fi luat-

o de nevastă la bătrânețe, o nemernică, o saltimbancă, o cocotă de la Operă?... Nu, nu! niciodată!

— Totuși, domnul Hulot e un om de treabă, spuse verișoara Bette.

— Binevoitor!... foarte binevoitor, prea binevoitor! răspunse Crevel, și nu-i doresc răul; dar vreau să-mi iau revanșa, și o să mi-o iau. Asta-i ideea mea fixă!

— Oare, din pricina acestei pofte nu mai vii pe la doamna Hulot?

— Se prea poate.

— Așadar, îi făceai curte verișoarei mele? întrebă Lisbeth zâmbind. Am bănuț eu!

— M-a tratat ca pe-un câine, mai rău, ca pe-o slugă; sau, mai bine zis, ca, pe un deținut politic. Dar voi izbuti, spuse el strângând pumnul și lovindu-și cu el fruntea.

— Bietul om, ar fi îngrozitor să descopere că nevastă-sa îl înșală, după ce amanta l-a dat afară!...

— Cum? strigă Crevel, Josépha l-a părăsit, l-a dat afară, l-a alungat?... Bravo, Josépha! M-ai răzbunat! Am să-ți trimit două perle de pus la urechi, puicuța mea de altădată!... N-am știut nimic, căci, a doua zi după ce frumoasa Adeline m-a rugat să nu-i mai trec niciodată pragul, m-am dus să-l văd pe Lebas la Corbeil, de unde abia m-am întors. Héloïse a făcut pe dracul în patru ca să mă trimită la țară, și am descoperit pricina uneltirilor ei: voia să scape de mine ca să-și sărbătorească inaugurarea noului ei apartament din strada Chauchat cu o clică de artiști, cabotini și literați... M-a tras pe sfoară! Dar o iert, căci mă distrează. E leita Déjazet⁸⁰. E nostimă drăcoica! Uite ce scrisoare am găsit aseară de la ea:

Dragă moșulică, mi-am instalat cortul în strada Chauchat. Am avut grijă să chem niște prieteni ca să benchetuim de

⁸⁰ Déjazet – Pauline-Virginié Déjazet (1797—1875), actriță franceză, a jucat cu multă vervă și talent comic roluri în travesti, de multe ori licențioase.

*casă nouă. Totul merge strună. Poți veni când vrei, domnul meu. Agar îl așteaptă pe Abraham*⁸¹.

Héloïse are să-mi povestească noutăți, căci știe toate cancanurile vieții de boem în care se învârteste.

— Dar pe văru-meu nu l-a tulburat deloc întâmplarea asta, răspunse verișoara.

— Nu se poate! strigă Crevel oprindu-se din mersul său ce semăna cu legănarea unui pendul.

— Domnul Hulot nu mai este chiar atât de tinerel, zise Lisbeth cu răutate.

— Îl cunosc, răspunse Crevel; doar ne asemănăm într-o anumită privință: Hulot nu poate trăi fără o pasiune. E în stare să se întoarcă la nevastă-sa, își spuse el. Ar fi o noutate pentru dânsul, dar atunci adio răzbunarea mea! Zâmbești, domnișoară Fischer... Ah! mi se pare că-mi ascunzi ceva!...

— Râd de ce-ți trece prin cap, urmă Lisbeth. E drept că vara mea e încă destul de frumoasă ca să mai inspire pasiuni; și eu aș iubi-o dacă aș fi bărbat.

— Năravul din fire n-are lecuire! exclamă Crevel; îți bați joc de mine! Baronul și-o fi găsit vreo consolare.

Lisbeth dădu din cap în semn de încuviințare.

— Ah, ce noroc are că o poate înlocui cât ai bate din palme pe Josépha! spuse Crevel. Dar nu mă miră, căci, într-o seară la un chef, mi-a mărturisit că în tinerețe, din precauție, avea întotdeauna trei amante: una era cea de care voia să se lepede; a doua, favorita, iar a treia, cea pe care o curta, adică viitoarea. Desigur și-a ținut în parcul de vânătoare, în heleșteu, vreo fetișcană de rezervă. E gen Ludovic al XV-lea, pușlamaua! Oh! Ce-i pasă, e bărbat frumos! Totuși parcă a început și el să îmbătrânească, vremea l-a *însemnat*. Cine știe, poate c-a ochit vreo

⁸¹ *Agar îl așteaptă pe Abraham* - Într-un episod din Biblie se povestește că Sara, soția lui Abraham, crezându-se sterilă, i-a trimis soțului ei pe sclava egipteană Agar.

lucrătoare tinerică.

— Ba nu! răspunse Lisbeth.

— Vai! zise Crevel, ce n-aș da să-i pot pune bețe în roate! N-a fost chip să i-o iau pe Josépha, femeile de teapa asta nu se întorc niciodată la prima lor dragoste. De altfel, vorba aceea, aceeași dragoste a doua oară nu mai face o para chioară! Îți spun drept, verișoară Bette, mult aș da, vreau să spun c-aș da cincizeci de mii de franci, ca să-i pot sufla amanta frumosului nostru cavaler și să-i arăt eu lui că un moșulică cu burtă de șef de batalion și chelie de viitor primar al Parisului nu se lasă cu una cu două când i-ai șterpelit metresa și se pricepe să ți-o plătească cu vârf și îndesat.

— Situația în care mă aflu, rosti Bette, mă silește să ascult totul și să nu știu nimic. Poți să-mi vorbești fără frică. Nu suflu niciodată niciun cuvânt când cineva binevoiește să mi se destăinuie. Cum îți închipui că aș trece peste regula pe care mi-am impus-o? Nimeni n-ar mai avea încredere în mine.

— Știu, răspunse Crevel, ești cea mai prețioasă dintre fetele bătrâne... Dar ce Dumnezeu, mai sunt și excepții. Văd că cei din familie nu s-au gândit niciodată să-ți facă o rentă.

— Am și eu mândria mea. Nu vreau să fiu datoare nimănui, făcu Bette.

— Ei, dacă ai vrea să mă ajuți ca să mă răzbun, continuă fostul negustor, aș plasa zece mii de franci într-o rentă viageră pe numele dumitale. Povestește-mi, drăguță verișoară, cine i-a luat locul Joséphei, și vei avea cu ce să-ți plătești chiria și cafeluța de dimineață, cafeluța aceea care îți place dumitale atât de mult; vei putea să-ți îngădui luxul să bei chiar moca veritabilă... hai, ce părere ai? Și, zău, bună mai e moca veritabilă!

— Țin mai mult la o discreție desăvârșită decât la cei zece mii de franci în rentă viageră, care mi-ar aduce un venit de cinci sute de franci, răspunse Lisbeth, căci, dragă

domnule Crevel, vezi dumneata, baronul se poartă minunat cu mine, vrea să-mi plătească chiria...

— Da, și multă vreme crezi c-o să dureze? strigă Crevel. De unde dracu o să mai ia bani?

— Nu știu. Văd că cheltuiește peste treizeci de mii de franci cu apartamentul pe care-l pregătește acelei doamne drăguțe...

— O doamnă! Nu cumva e o femeie din societate? Ticălosul, ce noroc a dat peste el! numai lui i se poate întâmpla așa ceva!

— E o femeie măritată, foarte cumsecade, adăugă verișoara.

— Adevărat? întrebă Crevel holbând niște ochi aprinși nu numai de dorință, dar și de vraja cuvintelor: o *femeie foarte cumsecade*.

— Da, răspuse Bette, e talentată, muziciană, are douăzeci și trei de ani, un chip drăgălaș de înger, o piele ca laptele, dinți de cățeluș, ochii ca luceferii, o frunte superbă... și niște piciorușe, cum n-am mai pomenit de când sunt, nu-s mai groase ca balenele corsetului ei.

— Dar urechile? se informă Crevel ațâțat de amănuntele acestor farmece amoroase.

— Parcă-s sculptate, nu alta, răspuse ea.

— Și mânuțe mici?...

— Într-un cuvânt, pot să-ți spun că e un giuvaer de femeie, atât de cinstită, de modestă, de delicată!... Are o inimă de aur, e un înger, și foarte distinsă, căci tatăl ei a fost mareșal al Franței...

— Un mareșal al Franței! strigă Crevel sărind ca ars. Ei, drăcia dracului! Ia te uită, comedie... A! potlogarul! Iartă-mă verișoară, turbez... aș fi în stare să dau o sută de mii de franci...

— Te cred! Când îți spun că-i o femeie cinstită, virtuoasă. Așa că baronul a potrivit bine lucrurile.

— Dar ți-am spus doar că e lefter!

— Și pe soțul ei îl ajută să avanseze...

— Cum? întrebă Crevel râzând cu amărăciune.

— Soțul a fost numit subșef și va fi, fără îndoială, foarte binevoitor, căci așteaptă să fie decorat și cu crucea Legiunii de Onoare.

— Guvernul n-ar trebui să împartă în dreapta și-n stânga decorațiile, să-i respecte pe cei care le poartă, făcu Crevel jignit în mândria sa de politician. De ce se crede așa de grozav dulăul acela bătrân de baron? Cred că nici eu nu prețuiesc mai puțin, adăugă el uitându-se într-o oglindă și luându-și poza obișnuită. Héloïse mi-a spus adesea, în clipele când femeia nu minte, că-s strașnic.

— A! zise verișoara, femeilor le plac oamenii grași, căci mai toți sunt buni. De-ar fi să aleg între dumneata și baron, eu pe dumneata te-aș alege. Domnul Hulot e spiritual, chipeș, are ținută, dar dumneata ești voinic, și apoi, drept să-ți spun... pari mai ștregar decât el!

— Curios lucru cum toate femeile, chiar cele mai cumini, se dau în vânt după bărbații cu asemenea înfățișare! strigă Crevel apropiindu-se de Bette și cuprinzând-o de mijloc, de încântat ce era.

— Greutatea nu-i asta, continuă Bette. Îți dai seama că o femeie care se bucură de atâtea avantaje nu-și va înșela protectorul pentru un fleac, și *afacerea* ar trebui să coste mai mult de o sută de mii de franci, căci femeiușcă își și vede bărbatul șef de birou peste doi ani. Mizeria l-a împins pe îngerașul ăsta în prăpastie.

Crevel se plimba furios de la un capăt la celălalt al salonului.

— O fi ținând mult la femeia asta? întrebă el după o clipă, căci între timp dorința-i biciuită de Lisbeth se prefăcuse într-un fel de turbare.

— Judecă și dumneata! răspunse Lisbeth. Nu cred că s-a ales măcar cu atâta până acum! zise ea lovindu-și unghia degetului mare de unul dintre dinții ei albi, enormi; și i-a și făcut cadouri de zece mii de franci.

— Ce-aș mai râde, exclamă Crevel, să i-o iau înaintea!

— Vai, Doamne, nu fac bine că-ți destăinuiesc astfel de bârfeli, spuse Lisbeth, ca și cum ar fi fost cuprinsă de remușcări.

— Nu, uite ce-i. Vreau să-i fac de rușine pe ai tăi. Măine pun pe numele dumitale o sumă, în rente viagere de cinci la sută, care să-ți aducă un venit de șase sute de franci, dar trebuie să-mi mărturisești numele și locuința Dulcineei. Îți spun drept: eu până acum n-am avut ca amantă o femeie cumsecade, și cea mai mare ambiție a mea e să am una. Femeile din raiul lui Mahomed mi se par un fleac pe lângă ce-mi închipui eu despre cucoanele din lumea bună. În sfârșit, e idealul meu, slăbiciunea mea, și asta până într-atât, încât pentru mine, de pildă, baroana Hulot n-are să aibă niciodată cincizeci de ani, spuse el repetând fără să știe cuvintele unuia dintre cei mai spirituali oameni din secolul trecut. Uite, dragă Lisbeth, sunt în stare să sacrific o sută, două sute... Sst! sosesc copiii, îi văd în curte. N-am aflat nimic de la dumneata, îți dau cuvântul meu de onoare, căci nu vreau să pierzi încrederea baronului, dimpotrivă... Grozav trebuie s-o mai iubească pe muierușca asta cumătrul meu!

— Ca un nebun! zise verișoara. N-a putut face rost de patruzeci de mii de franci ca să-și mărite, fata, dar pentru noua lui pasiune a găsit numaidecât.

— Și crezi că-l iubește? întrebă Crevel.

— La vârsta lui!... răspunse fata bătrână.

— Ce prost sunt! exclamă Crevel. Parcă eu nu-i trec cu vederea Héloïsei pe artistul ei, întocmai cum Henric al IV-lea îi îngăduia Gabrielei pe-un Bellegarde⁸². Ah, bătrânețe, bătrânețe!

— Bună ziua, Célestine, ce faci, păpușico, dar puștiul unde-i? A! iată-l! Pe cuvântul meu că începe să-mi semene!

⁸² *Henric al IV-lea îi îngăduia Gabrielei pe un Bellegarde* - Favorita regelui Franței Henric al IV-lea (1553—1610), *Gabrielle d'Estrée* (1573—1599), fusese și metresa ducelui Roger de Bellegarde, curtean dibaci, pe care regii Franței l-au copleșit cu favoruri.

Bună ziua, dragă Hulot, cum îți mai merge?... Curând o să avem încă o nuntă în familie.

Célestine și soțul ei făcură un semn arătând spre Lisbeth, iar fata își întrebă cu îndrăzneală tatăl:

— Ce nuntă, mă rog?

Crevel luă o mutră șireată, dând a înțelege că o să dregă numaidecât indiscreția.

— Nunta Hortensei, răspunse el, dar nu-i încă hotărâtă. Mă întorc acum de la Lebas, unde tocmai se vorbea de domnișoara Popinot pentru tânărul consilier de Curte, care de-abia așteaptă să ajungă prim-președinte în provincie... Haidem la masă.

La ora șapte, Lisbeth se întorcea acasă cu omnibuzul, arzând de nerăbdare să-l vadă pe Wenceslas, care o mințea de douăzeci de zile; totuși se grăbea spre el cu săculețul doldora de fructe. I-l umpluse chiar Crevel, a cărui dragoste pentru verișoara sa Bette crescuse dintr-odată nespus de mult. Urcă la mansardă ca o vijelie și-l găsi pe artist dând zor să isprăvească ornamentele unei cutii, pe care voia s-o dăruiască scumpei sale Hortense. Marginile capacului reprezentau o ghirlandă de hortensii printre care se zbenguiau niște amorași. Ca să aibă bani pentru cutie, care trebuia să fie de malachită, bietul îndrăgostit lucrase pentru Florent și Chanor două sfeșnice, două capodopere, vânzându-le și dreptul de autor.

— Lucrezi prea mult de câteva zile, dragul meu, rosti Lisbeth, ștergându-i fruntea îmbrobonată de sudoare și sărutându-i-o. O asemenea activitate, în luna lui august, mi se pare primejdioasă. Îți poți zdruncina sănătatea... Uite, ți-am adus piersici și prune de la domnul Crevel... Nu te mai necăji atâta, am împrumutat două mii de franci, și, dacă vinzi pendula, o să-i putem da înapoi, afară numai dacă nu se întâmplă vreo nenorocire... Totuși am o bănuială în privința creditorului meu, căci mi-a trimis notificarea asta.

Și puse hârtia care conținea notificarea de constrângere

corporală sub schița mareșalului Montcornet.

— Pentru cine faci lucrurile astea frumoase? întrebă ea luând în mână ghirlandele de hortensii modelate în ceară roșie, pe care Wenceslas le pusese la o parte ca să mănânce fructele.

— Pentru un bijutier.

— Care bijutier?

— Nu știu. Stidmann m-a rugat să-i împodobesc cutia asta, căci e grăbit.

— A! Hortensii... zise ea cu glas sugrumat. Cum se face că pentru mine n-ai mânuit ceara niciodată? E chiar atât de greu să născocești un inel, o cutiuță sau orice ar fi, o amintire? zise ea aruncând o privire teribilă artistului, care din fericire își ținea ochii plecați. Și spui că mă iubești!

— Nu mă crezi... domnișoară?

— Ah! cu câtă căldură îmi spui *domnișoară!*... Știi că de când te-am văzut aici aproape pe moarte, ai fost singurul meu gând... Când te-am salvat, ai primit să fii al meu; nu ți-am amintit niciodată de învoiala noastră, eu însă mi-am luat un angajament față de mine. Mi-am spus: „fiindcă băiatul se dă pe mâna mea, vreau să-l fac fericit și bogat!” Și iată, am izbutit să-ți fac o situație.

— Cum? întrebă bietul artist, în culmea fericirii, prea naiv pentru a bănuî că i se întinde o cursă.

— Iată cum, continuă Lorena.

Lisbeth nu-și putu înfrâna plăcerea sălbatică de a-l privi pe Wenceslas, lăsându-se înșelată de iubirea filială pe care o citea în ochii lui, dar în care ardea și dragostea pentru Hortense. Era prima oară că zărea flacăra pasiunii în ochii unui bărbat, și crezu că ea o aprinsese.

— Domnul Crevel ne comanditează cu o sută de mii de franci pentru înființarea unei case de comerț, cu condiția să te însori cu mine, zice el; are niște idei ciudate, moșneguțul acela rotofei... Ce părere ai? îl întrebă ea.

Artistul, îngălbenindu-se la față ca un mort, îi aruncă binefăcătoarei sale o privire ștearsă, care-i dezvăluia

gândurile. Rămăsese cu gura căscată, năucit.

— Niciodată nu mi s-a spus atât de limpede, reluă ea cu un râs amar, că sunt groaznic de urâtă!

— Domnișoară, răspuse Steinbock, binefăcătoarea mea nu-mi va părea niciodată urâtă; am pentru dumneata o adâncă afecțiune, dar n-am nici treizeci de ani și...

— Și eu am patruzeci și trei! exclamă Bette. Verișoara mea Hulot, care are patruzeci și opt, inspiră încă pasiuni arzătoare, dar ea-i frumoasă!

— Cincisprezece ani deosebire de vârstă între noi, domnișoară! Ce fel de căsnicie ar putea fi?... În interesul nostru trebuie să chibzuim. Recunoștința mea nu va fi mai mică decât binefacerile dumitale. De altfel, banii îți vor fi înapoiați în scurt timp.

— Banii! strigă ea. Te porți cu mine ca și cum aș fi un cămătar fără suflet.

— Iartă-mă, continuă Wenceslas, dar de atâtea ori mi-ai amintit de ei... În sfârșit, dumneata m-ai creat, nu mă distruge acum!

— Vrei să mă părăsești, văd bine, spuse ea clătinând din cap. De unde ai atâta putere să fii nerecunoscător dumneata care ești ca o cârpă? Nu ai încredere în mine, eu care-ți sunt îngerul păzitor?... Eu care mi-am pierdut atâtea nopți lucrând ca să te întrețin! Eu care ți-am dat toate economiile agonisite într-o viață întreagă! Eu care, timp de patru ani de zile, mi-am împărțit cu dumneata pâinea, pâinea unei sărmane lucrătoare, și ți-am dăruit tot până și curajul meu!

— Destul! Destul! domnișoară, strigă el înngenunchind în fața ei și întinzând mâinile. Taci, te rog! Peste trei zile am să-ți vorbesc, am să-ți destăinuiesc totul; lasă-mă, zise el sărutându-i mâinile, lasă-mă să fiu fericit, iubesc și sunt iubit.

— Bine, fii fericit, copilul meu, spuse ea ridicându-l.

Apoi îl sărută pe frunte și pe păr cu pasiunea unui condamnat la moarte, care se bucură de ultima lui

dimineată.

— Ah! ești cea mai bună și cea mai nobilă ființă din lume: semeni cu aceea pe care o iubesc, roști bietul artist.

— Te mai iubesc încă destul ca să fiu îngrijorată de viitorul dumatăle, reluă ea cu un aer posomorât. Iuda s-a spânzurat!... Toți cei nerecunoscători o sfârșesc rău! Dacă mă părăsești, n-ai să mai faci nimic de seamă! Dar fără să ne căsătorim, căci știu că sunt o fată bătrână și nu vreau să-ți înăbuși floarea tinereții, a poeziei, cum spui, în brațele mele uscate ca niște vreascuri, fără să ne căsătorim, n-am putea rămâne împreună? Ascultă, mă pricep la negustorie și aș putea să-ți strâng o avere în zece ani de muncă, căci eu, eu sunt Economia; pe când cu o femeie tânără, care n-ar ști decât să cheltuiască, ai risipi totul, ai lucra numai ca s-o faci fericită. Fericirea nu creează nimic, nu lasă în urmă decât amintiri. Când mă gândesc la dumneata, stau ceasuri întregi dusă pe gânduri... Rămâi cu mine, Wenceslas... Uite, sunt înțeleghătoare: vei avea amante, femei drăguțe, ca micuța Marneffe, care vrea să te vadă și care ar putea să-ți dea fericirea pe care n-o poți găsi lângă mine. Și pe urmă, după ce-ți vei fi făcut un venit de treizeci de mii de franci, ai să te însori!

— Ești un înger, domnișoară, și n-am să uit niciodată clipa aceasta, zise Wenceslas ștergându-și lacrimile.

— Așa te vreau, copile, spuse ea privind-l cu patimă.

Atât de puternică este vanitatea noastră, oamenilor, încât Lisbeth credea că ieșise învingătoare. Făcuse o jertfă nespuse de mare oferindu-i-o pe doamna Marneffe! Niciodată în viața ei nu simțise o emoție atât de puternică, și pentru întâia oară inima i se umplu de bucurie. Ar fi fost în stare să-și vândă diavolului sufletul, ca să mai poată trăi încă o dată o astfel de clipă.

— Sunt logodit, răspunse el, și iubesc o femeie care-i mai presus de toate celelalte. Dar dumneata ai să rămâi întotdeauna pentru mine în locul mamei pe care am pierdut-o.

Acest cuvânt căzu ca o avalanșă de zăpadă peste vulcanul acela arzător. Lisbeth se așează contemplând cu un aer neguros tinerețea, frumusețea aceea plină de distincție, fruntea de artist, părul frumos, tot ce trezea instinctele înăbușite ale femeii din ea, și câteva lacrimi, șterse îndată, îi înrourară o clipă genele. Semăna cu statuile acelea firave, pe care făuritorii de chipuri din evul mediu le-au așezat pe morminte.

— Nu te blestem, rosti ea ridicându-se deodată, căci nu ești decât un copil. Dumnezeu să te aibă în pază!

Apoi coborî și se închise în odaia ei.

— Mă iubește, sărmăna, gândi Wenceslas. Cu câtă patimă vorbea! E nebună.

Ultima sfortare a acestei ființe seci și prozaice de a-și păstra icoana frumuseții și a poeziei fusese atât de năprasnică, încât nu putea fi asemuită decât cu încordarea sălbatică a naufragiatului, care face ultima încercare ca să atingă țărmul.

Peste două zile, pe la patru și jumătate de dimineață, pe când era cufundat în somnul cel mai adânc, contele Steinbock auzi pe cineva bătând la ușa mansardei; se duse să deschidă și văzu intrând doi oameni prost îmbrăcați, întovărășiți de un al treilea, care, după haine, se vedea că-i un biet portărel.

— Dumneavoastră sunteți domnul Wenceslas, conte Steinbock? Întrebă acesta din urmă.

— Da, domnule.

— Mă numesc Grasset, domnule, și sunt succesorul domnului Louchard, portărel...

— Și ce doriți?

— Sunteți arestat, domnule, și trebuie să ne urmați la închisoarea Clichy... îmbarcați-vă, vă rog... Vă cruțăm pe cât putem, după cum vedeți: n-am adus un gardian municipal, iar jos așteaptă o trăsură.

— Vă ridicăm în mod politicos... zise unul dintre însoțitorii

portărelului; de aceea sperăm că veți fi darnic cu noi.

Steinbock se îmbracă și coborî scara, ținut de fiecare braț de câte unul dintre însoțitori; după ce oamenii legii îl urcară în trăsură, birjarul porni fără ordin, ca unul care știa unde merge; într-o jumătate de oră, bietul străin se văzu întemnițat după toată rânduiala, fără a fi încercat să protesteze, atât de uluit fusese.

La ora zece, fiind chemat la grefa închisorii, o găsi acolo pe Lisbeth, care, plângând cu lacrimi amare, îi dădu bani ca să poată trăi bine și să-și facă rost de o cameră mai mare, unde să poată lucra.

— Nu cumva să comunicii cuiva de arestarea ta, copile, îi spuse ea; să nu scrii nimănui niciun cuvânt, căci asta înseamnă să-ți distrugi viitorul; trebuie să ținem ascunsă înjosirea asta; o să te scap curând, numai să adun bani... fii liniștit. Scrie-mi ce trebuie să-ți aduc pentru lucru. Să știi bine că mor și tot te scot de-aici.

— Am să-ți datorez pentru a doua oară viața! strigă el cu însuflețire, căci aș pierde mai mult decât viața dacă aș trece drept un nemernic.

Lisbeth plecă cu inima plină de bucurie; ținându-l închis pe artist, nădăjduia să poată strica planul căsătoriei sale cu Hortense, povestindu-le că e însurat, că a fost grațiat prin intervenția soției sale și că a plecat în Rusia. De aceea, ca să-și poată duce la îndeplinire acest proiect, pe la ora trei se înființă la baroană, cu toate că nu era ziua în care venea de obicei la masă; voia, însă, să se bucure de chinul pe care avea să-l îndure nepoata, când va vedea că Wenceslas nu apare la ora obișnuită.

— Vii să prânzești, Bette? întrebă baroana ascunzându-și nemulțumirea.

— Da.

— Bine, răspunse Hortense, voi porunci să pregătească masa la timp, căci știu că nu-ți place să aștepți.

Hortense făcu mamei sale un semn, ca s-o liniștească; avea de gând să dea poruncă feciorului să nu-l primească

pe domnul Steinbock când va veni. Dar feciorul era plecat, astfel că Hortense se văzu nevoită să-i spună jupânesei, care dădu fuga până sus în odaia ei ca să-și ia lucrul de mână și să stea în vestibul.

— Și iubitul meu? întrebă verișoara Bette, când Hortense se întoarse, nu te mai interesezi de el?

— Adevărat, zise Hortense, ce se mai aude despre el? căci a ajuns celebru. Cred că ești mulțumită, adăugă ea la urechea verișoarei, pretutindeni se vorbește numai de domnul Wenceslas Steinbock.

— Chiar prea mult, răspunse ea cu voce tare. Dumnealui vrea să plece. Dacă ar fi vorba numai să-l încânt ca să-l fac să prefere plăcerile Parisului, îmi cunosc puterea; dar se spune că împăratul Nicolae, ca să aibă în preajma sa un astfel de artist, îl va grația...

— Ei, vorbe! făcu baroana.

— De unde știi? întrebă Hortense simțind ca o gheară strângându-i inima.

— O persoană, care are drepturi asupra lui, nevastă-sa, i-a scris, continuă groaznică Bette. Și el, bineînțeles, vrea să plece; ah! ar fi un prost să părăsească Franța pentru a se duce în Rusia...

Hortense își privi mama, lăsându-și moale capul într-o parte; baroana abia avu timp s-o prindă în brațe, leșinată, albă ca dantela eșarfei sale.

— Lisbeth! mi-ai ucis fata!... strigă baroana. Ești sortită să ne aduci numai nenorociri.

— Ei asta-i! ce vină am eu, Adeline? întrebă Lorena ridicându-se cu un aer amenințător, pe care, în tulburarea ei, baroana nu-l observă.

— Sunt nedreaptă, zise Adeline, sprijinind-o pe Hortense. Sună!

În clipa aceea, ușa se deschise. Amândouă femeile întoarseră în același timp capul și-l zăriră pe Wenceslas Steinbock, căreia îi deschisese bucătăreasa, fata din casă fiind plecată.

— Hortense! strigă artistul ajungând dintr-un salt lângă cele trei femei.

Și, sub ochii mamei, își sărută pe frunte aleasa, dar cu atâta respect încât baroana nu se putu supăra. Lucru ce se dovedi a fi un leac împotriva leșinului mai bun decât toate sărurile englezești.

Hortense deschise ochii, îl văzu pe Wenceslas, și paloarea îi dispăru de pe față. O clipă mai târziu se simțea foarte bine.

— Deci, asta îmi ascundeai? îi spuse zâmbind verișoara Bette lui Wenceslas, prefăcându-se că ghicește adevărul după înfățișarea încurcată a verișoarelor. Cum mi-ai furat iubitul? o întrebă pe Hortense luând-o cu ea în grădină.

Hortense îi povesti cu naivitate romanul ei de dragoste. Tatăl și mama ei încredințați că Bette nu are să se mărite niciodată, încuviințaseră vizitele contelui Steinbock. Dar Hortense, deși naivă, ca o fiică a Evei ce era, puse pe seama întâmplării cumpărarea grupului și sosirea autorului care, spunea ea, voise să afle numele primului său cumpărător. Steinbock veni și el numaidecât în grădină ca să-i mulțumească din tot sufletul fetei bătrâne că fusese atât de repede eliberat. Lisbeth răspunse cu viclenie că, deoarece creditorul îi făcuse numai vagi făgăduieli, credea că de-abia a doua zi va putea să-l scoată din închisoare; se vede însă că, rușinat de o persecuție atât de mârșavă, creditorul i-o luase înainte. De altfel, Bette părea fericită și-l felicită pe Wenceslas de norocul lui.

— Copil rău ce ești! îl dojeni ea în fața Hortensei și a mamei, dacă mi-ai fi mărturisit alaltăieri seară că te-ai îndrăgostit de verișoara mea Hortense și că ea te iubește, mi-ai fi cruțat atâtea lacrimi. Credeam că vrei să-ți părăsești vechea prietenă și povățuitoare, și când colo, dimpotrivă, ne vom înrudi, vei fi vărul meu; de aci înainte între noi vor exista legături mai slabe, e drept, dar suficiente pentru sentimentele ce ți le păstrez.

Și-l sărută pe Wenceslas pe frunte. Hortense izbucni în

lacrimi, aruncându-se în brațele verișoarei sale.

— N-am să uit niciodată, îi spuse ea, că-ți datorez fericirea.

— Verișoară Bette, zise baroana sărutând-o pe Lisbeth, amețită de fericire că lucrurile se potriviseră atât de bine, baronul și cu mine avem o datorie față de tine, pe care trebuie să ne-o îndeplinim; haide să vorbim în grădină despre afaceri; și o luă cu dânsa.

Lisbeth jucase deci, în aparență, rolul îngerului păzitor al familiei; se vedea acum adorată de Crevel, de Hulot, de Adeline și de Hortense.

— Nu vreau să mai muncești, făcu baroana. Să zicem că poți câștiga doi franci pe zi, fără să socotim duminicile, asta înseamnă că face șase sute de franci pe an. Ce sumă ai economisit până acum?

— Patru mii cinci sute de franci.

— Biată verișoara! exclamă baroana ridicându-și ochii spre cer, atât se simțea de înduioșată, gândindu-se câte greutate și lipsuri îndurase această Bette timp de treizeci de ani ca să poată strânge suma. Lisbeth înțelese greșit aceste cuvinte; văzu în ele disprețul batjocoritor al parvenitei, și ura ei spori cu o doză formidabilă de venin, chiar în clipa în care, din sufletul verișoarei, se ștergea orice urmă de neîncredere față de tiranul copilăriei sale.

— Vom adăuga la aceasta suma de zece mii cinci sute de franci, continuă vorba Adeline, și vom pune totul pe numele tău, lăsându-ți uzufructul, iar Hortensei îi va rămâne nuda proprietate; vei avea astfel un venit de șase sute de franci...

Lisbeth păru în culmea fericirii. Intrând înăuntru, cu batista la ochi și tot ștergându-și lacrimile de bucurie, Hortense îi povesti succesele lui Wenceslas, favoritul întregii familii.

Când baronul se întoarse acasă, își găsi toată familia reunită, căci baroana îl numise față de toată lumea pe

contele Steinbock „fiul meu” și hotărâse nunta peste cincisprezece zile, dacă și baronul avea să fie de acord, îndată ce apăru în salon, consilierul de stat se văzu înconjurat de soția și fiica lui, care alergară să-l întâmpine, una șușotindu-i la ureche, cealaltă sărutându-l.

— Cred că ai mers prea departe, doamnă, făcând promisiuni în locul meu, rosti sever baronul. Căsătoria încă nu-i făcută, adăugă el, aruncând o privire spre Steinbock, pe care îl văzu pălind.

— A aflat de arestarea mea, își zise nefericitul artist.

— Haideți cu mine, copii, făcu baronul ieșind cu fata și cu viitorul său ginere în grădină.

Se așeză împreună cu ei în chioșc, pe o bancă acoperită de mușchi.

— Domnule conte, o iubești pe fata mea cum am iubit-o eu pe mama ei? îl întrebă baronul pe Wenceslas.

— Mai mult, domnule, răspunse artistul.

— Mama ei era fată de țăran și n-avea un ban zestre.

— Dați-mi-o pe domnișoara Hortense, așa cum e acum, chiar fără trusou...

— Cred și eu! exclamă baronul zâmbind, Hortense e fiica baronului Hulot d'Ervy, consilier de stat, director în Ministerul de Război, mare ofițer al Legiunii de Onoare, fratele contelui Hulot, a cărui faimă va rămâne în veci și care va ajunge curând mareșal al Franței. Și apoi... are și zestre...

— E adevărat, spuse artistul îndrăgostit, s-ar putea crede că sunt un ambițios; însă chiar dacă scumpa mea Hortense ar fi fată de lucrător, eu tot aș cere-o în căsătorie...

— Asta voiam să știu, reluă baronul. Du-te, Hortense, lasă-mă să vorbesc cu contele, ai văzut că te iubește cu adevărat.

— O, tată, am știut eu că glumeai, răspunse fericită fata.

— Dragă Steinbock, i se adresă baronul cu o voce nespus de binevoitoare și într-o formă deosebit de aleasă, când rămase singur cu artistul, i-am trecut fiului meu două sute

de mii de franci în foaia de zestre, dar bietul băiat n-a văzut niciun ban și nici n-o să vadă niciodată nimic. Zestrea fetei mele va fi de două sute de mii de franci, pentru care îmi vei da dovadă de primire.

— Da, domnule baron.

— Ești prea grăbit, zise consilierul de stat. Fii bun, te rog, și ascultă-mă. Nu poți pretinde unui ginere devotamentul la care te aștepți de la un fiu. Băiatul meu știa tot ce pot face pentru el și ce voi face pentru viitorul lui: va ajunge ministru și-și va câștiga cu ușurință cei două sute de mii de franci. Cu dumneata, tinere, e altceva! Vei primi șazeci de mii de franci sub forma unei înscrieri în registrul dotai pe numele soției dumitale, sumă care va produce un venit de cinci la sută. Suma aceasta va fi grevată de o mică rentă în favoarea Lisbethei, care de altfel nu mai are mult de trăit, căci e bolnavă de piept. Să nu dezvălui nimănui taina aceasta, ca biata fată să poată muri liniștită. Fiica mea va avea un trusou de douăzeci de mii de franci, din care șase mii de franci reprezintă numai diamantele pe care i le va dăruia mama sa...

— Mă copleșiți, domnule!... exclamă Steinbock înmărmurit.

— Cât despre restul de o sută douăzeci de mii de franci...

— De ajuns, spuse artistul, n-o vreau decât pe scumpa mea Hortense...

— Stai și ascultă-mă, tinere înfierbântat! Cât despre cei o sută douăzeci de mii de franci, nu-i am, dar îi vei primi...

— Domnule!...

— Îi vei primi de la guvern, în comenzi pe care ți le voi procura, îți dau cuvântul meu de onoare. Precum știi, vei avea un atelier la depozitul de marmură. Vei expune câteva statui frumoase și vei fi numit membru al Institutului. Fratele meu și cu mine suntem bine priviți la curte, astfel încât nădăjduiesc că voi putea obține pentru dumneata o comandă de sculpturi la Versailles reprezentând o pătrime din suma ce-ți datorez. În sfârșit, vei avea comenzi din

partea oraşului Paris şi a Senatului. Vei avea atâtea comenzi, dragul meu, încât vei fi nevoit să-ţi iei ajutoare. Şi în felul acesta mă voi achita. Gândeşte-te dacă îţi convine zestrea plătită şi dacă eşti în stare...

— Mă simt în stare să asigur un viitor frumos soţiei mele, chiar singur, fără ajutorul nimănui! răspunse nobilul artist.

— Aşa-mi place! făcu baronul; tinereţea de-a pururi încrezătoare! Pe vremuri mă simţeam şi eu în stare să înfrunt o oaste întreagă pentru o femeie! Bine, zise el luând mâna artistului şi strângându-i-o, ai consimţământul meu. Duminica viitoare facem cununia civilă, iar sâmbăta următoare, de ziua soţiei mele, nunta la biserică!

— Totul s-a sfârşit cu bine, îi spuse baroana fetei, care stătea lipită de geam; tata şi logodnicul tău se îmbrăţişează.

Seara, când se întoarse acasă, Wenceslas dezlegă enigma eliberării sale; găsi la portar un pachet mare, sigilat, ce cuprindea dosarul datoriei cu chitanţa în regulă, redactată potrivit legii, în josul sentinţei de judecată, împreună cu următoarea scrisoare:

Dragă Wenceslas,

Am venit să te văd, azi dimineaţă la ora zece, ca să te prezint unei alteţe regale ce dorea să te cunoască. Am descoperit atunci că „englezii” te-au dus într-o insuliţă de-a lor, a cărei capitală se numeşte Clichy’s Castle⁸³.

M-am dus îndată la Léon de Lora, căruia i-am spus în glumă că nu poţi să te întorci de la ţară din pricina unei sume de patru mii de franci, şi că-ţi primejduieşti viitorul dacă nu te înfăţişezi înaltului tău protector. Din fericire, se

⁸³ „englezii” te-au dus... *Clichy’s Castle* – În limbajul popular din secolul al XIX-lea, cuvântul *englez* era folosit pentru a desemna pe creditorii şi portărei. Închisoarea din Clichy, denumită în ironie *Clichy’s Castle* (castelul Clichy, în l. engl.), servea numai pentru debitorii insolvari.

afla acolo și Bridau, omul de geniu⁸⁴ care a cunoscut mizeria și care-ți știe povestea. Băiete, ei amândoi mi-au dat suma necesară și m-am dus s-o plătesc pentru tine mârlanului care a săvârșit o crimă de lèse-geniu băgându-te la răcoare. Fiindcă trebuia să fiu la Tuileries la amiază, n-am mai putut rămâne să te văd cum respiri aerul curat. Deoarece știu că ești un gentilom, am garantat pentru tine față de cei doi prieteni ai mei; dar du-te mâine să-i vezi.

Léon și Bridau nu-ți vor accepta banii; îți vor cere fiecare câte-o lucrare, și le dau dreptate. Astfel gândește acela care ar vrea să se poată numi rivalul tău, dar care nu-i decât prietenul tău,

Stidmann

P. S. L-am înștiințat pe principe că te întorci din călătorie abia mâine, și mi-a zis: „Ei bine, atunci pe mâine!”

Contele Wenceslas se culcă în așternutul purpuriu fără o cută, pregătit de către *Favoare*, zeita șchioapă care ajunge la oamenii de geniu și mai târziu decât Justiția și Norocul, fiindcă Jupiter n-a vrut să fie legată la ochi. Lăsându-se amăgită de parada șarlatanilor, atrasă de costumele și trompetele lor, își pierde vremea plătind și privindu-le panorama, în loc să-i caute pe oamenii merituoși în colțurile unde stau ascunși.

Trebuie acum să lămurim felul în care izbutise domnul baron Hulot să îmbine cifrele care reprezentau zestrea Hortensei și, în același timp să facă și cheltuieli atât de nebunești pentru apartamentul delicios, unde urma să se instaleze doamna Marneffe. Concepția sa financiară purta pecetea talentului, ce-i duce pe toți oamenii cheltuitori și pătimași în mocirla în care își pot pierde și viața. Nimic nu dovedește mai bine forța ciudată ce inspiră viciul, și căreia i

⁸⁴ *Brideau, omul de geniu* – Povestea tinereții frământate a pictorului Brideau, personaj balzacian, se găsește în romanul *Pescuitori în apă tulbure*.

se datorează toate acrobațiile ce le săvârșesc din când în când ambițioșii, voluptoșii, în sfârșit toți ucenicii diavolului.

Cu o dimineață înainte, un moșneag, anume Johann Fischer, neputând plăti cei treizeci de mii de franci încasați de nepotul său, se vedea silit să-și depună bilanțul, dacă baronul nu-i înapoia banii.

Bătrânul acela onorabil, cu părul alb, în vârstă de șaptezeci de ani, avea o încredere atât de oarbă în Hulot, care pentru un bonapartist ca dânsul însemna strălucirea soarelui napoleonian, încât se plimba liniștit cu tânărul funcționar al băncii în anticamera modestului său apartament de la parter, pentru care plătea o chirie de opt sute de franci și de unde își conducea diferitele întreprinderi de cereale și furaje.

— Marguerite s-a dus să ia banii de la cineva din apropiere, îi spunea el.

Funcționarul cu haina cenușie și galoane de argint se bizuia într-atât pe cinstea alsacianului, încât voia să-i lase polițele în valoare de treizeci de mii de franci. Dar bătrânul îl sili să rămână, arătându-i că nu sunase încă ora opt. O cabrioletă se opri în fața casei, bătrânul se repezi în stradă și, cu o siguranță ce nu putea fi dezmințită, întinse mâna baronului, care îi dădu treizeci de bilete de bancă.

— Oprește-te cu trei case mai încolo, am să-ți explic pe urmă de ce, zise bătrânul Fischer. Iată, tinere, spuse moșneagul întorcându-se și înmânând hârtiile reprezentantului băncii, pe care-l petrecu apoi până la ușă.

Când omul băncii se făcu nevăzut, Fischer chemă înapoi cabrioleta în care aștepta augustu-i nepot, mâna dreaptă a lui Napoleon, și-i spuse, însoțindu-l înăuntru:

— Vrei să afle cei de la Banca Franței că mi-ai dat treizeci de mii de franci pentru plata polițelor pe care le-ai girat?... E de ajuns că au semnătura unui om ca dumneata!...

— Haidem în fundul grădiniței, moș Fischer, spuse înaltul funcționar. Ești voinic, continuă el așezându-se sub o boltă de viță și măsurându-l din ochi pe moșneag ca un negustor

de carne vie ce-și cercetează un înlocuitor.

— Destul de voinic să, pui pe numele meu o rentă viageră, răspunse vesel moșneguțul uscățiv, slab, nervos și cu ochii ageri.

— Căldura îți face rău?...

— Dimpotrivă.

— Ce spui de Africa?

— Frumoasă țară!... Francezii au fost acolo cu micul caporal⁸⁵.

— Trebuie să te duci în Algeria, dacă vrei să ne salvezi pe toți...

— Și afacerile mele?...

— Un funcționar din Ministerul de Război, care iese la pensie și n-are din ce trăi, îți cumpără firma.

— Ce să fac în Algeria?

— Ai să furnizezi armatei alimente, grâne și furaje. Am delegația dumitale gata semnată. Acolo ai să găsești mărfurile cu șaptezeci la sută mai ieftin decât ți le plătim noi.

— Și cine are să mi le livreze?

— Raziile, așurul și califatele⁸⁶. În Algeria (țară puțin cunoscută, deși ne aflăm de opt ani acolo) se găsesc colosal de multe cereale și furaje. Dar când aprovizionările sunt în mâinile arabilor, le luăm sub tot felul de pretexte; apoi, când le deținem noi, arabii se zbat să ni le ia înapoi. Se dau lupte înverșunate pentru grâu, și până în cele din urmă nu se mai poate ști ce cantități s-au furat dintr-o parte și din alta. Pe câmpiile acelea întinse, n-ai vreme să-ți cântărești grâul cu hectolitru ca la hală, sau fânul ca în

⁸⁵ *micul caporal* - Așa îi spuneau soldații, între ei, lui Napoleon Bonaparte.

⁸⁶ *Raziile, așurul și califatele* - Raziile (cuvânt de origine arabă) erau incursiunile militare din Algeria cu scop de jefuire. Prin „așur” (de la răd. *așr* - zece), se înțelege dijma pe care o plăteau țăranii arabi asupra recoltelor de cereale. Califatele reprezentau atât funcțiile domnitorilor musulmani (califi) cât și teritoriile stăpânite de ei. Francezii au început să cucerească Algeria din 1830.

strada Infernului. De aceea căpeteniile arabilor, ca și spahiii noștri, vând marfa la prețuri foarte scăzute, preferind banii. Însă intendența Ministerului de Război are nevoie de cantități precise, încheie contracte la prețuri colosale, socotite după greutățile procurării alimentelor și după primejdiile la care sunt expuse transporturile. Asta-i Algeria din punctul de vedere al aprovizionării. E o zăpăceală pe care zadarnic încearcă s-o descurce birocratismul unei administrații în fașă. Noi, administratorii, nu vom putea vedea limpede până-n zece ani; dar particularii au ochi ageri. Deci te trimit acolo ca să te îmbogățești; te instalez așa cum își instala Napoleon câte un mareșal sărac la cârma unei țări, unde contrabanda putea fi ocrotită pe ascuns. Sunt ruinat, dragă Fischer. Până într-un an am nevoie de o sută de mii de franci...

— Nu cred că-i un păcat să-i luăm de la beduini, răspuse liniștit alsacianul. Așa se făcea și pe vremea Imperiului...

— Cumpărătorul firmei dumitale va veni să te vadă azi dimineață și-ți va da zece mii de franci, adăugă baronul Hulot. Cred că-i de ajuns ca să poți pleca în Africa?

Bătrânul făcu un semn de încuviințare.

— Cât privește fondurile, o dată sosit acolo, fii fără grijă, zise baronul. Voi încasa eu restul de bani pentru firma de aici, căci am nevoie.

— Totul îți aparține, chiar și sângele meu, spuse moșneagul.

— Nu avea nicio teamă, răspuse baronul crezându-l pe unchiul său mai pătrunzător decât era; cât privește afacerile noastre cu așurul, cinstea dumitale nu va avea nimic de suferit. Acolo totul depinde de aceste autorități, și autoritățile eu le-am numit, mă pot bizui pe ele. E însă o taină pe viață și pe moarte, moș Fischer; te cunosc și de aceea ți-am vorbit pe șleau.

— Mă voi duce, zise bătrânul. Cât timp va dura această afacere?

— Doi ani! Vei avea apoi o sută de mii de franci cu care

să poți trăi fericit în Vosgi.

— Fie precum dorești; cinstea dumată e și-a mea, rosti liniștit moșneguțul.

— Așa-mi place să fie oamenii. Dar nu pleci până nu-ți vezi mai întâi nepoțica fericită și măritată; are să fie contesă.

Așurul, razia raziilor, și prețul oferit de funcționar pe firma Fischer nu-i puteau pune la dispoziție imediat șaiszeci de mii de franci, dota Hortensei, inclusiv trusoul care mai costa încă vreo cinci mii de franci și alți patruzeci de mii de franci cheltuiți sau urmând să fie cheltuiți cu doamna Marneffe. Dar de unde luase oare baronul cei treizeci de mii de franci pe care-i adusese? Iată cum și-i procurase. Cu câteva zile înainte, Hulot își făcuse o asigurare de o sută cincizeci de mii de franci pe trei ani, la două societăți de asigurare pe viață. Înarmat cu polița de asigurare a cărei primă fusese plătită, îi vorbise astfel baronului Nucingen, senator al Franței, pe când se întorcea în trăsură la o ședință a Senatului, mergând să cineze împreună.

— Baroane, am nevoie de șaptezeci de mii de franci, pe care ți-i cer. Îți vei alege un interpus căruia îi voi ceda pe timp de trei ani cota disponibilă din salariul meu, care se ridică la douăzeci și cinci de mii de franci pe an, adică șaptezeci și cinci de mii de franci. Îmi vei spune: „S-ar putea să mori.”

Baronul făcu un semn de încuviințare.

— Iată o poliță de asigurare de o sută cincizeci de mii de franci, care-ți va fi transferată până la concurența sumei de optzeci de mii de franci, răspunse baronul scoțând o hârtie din buzunar.

— *Și tacă ești testiduit?* întrebă râzând baronul milionar.

Celălalt baron, *antimilionar*, rămase pe gânduri.

— *Fii fara grișă, n-am zis asta decât că să fezi că sunt pun și eu la cefa, tantu-ți panii. Se pare că ești tare șenat, căci panca are semnătura tumitale.*

— Îmi mărit fata, spuse baronul Hulot, și, ca toți cei din

corpul administrativ, n-am nicio avere, căci ne aflăm într-o epocă ingrată, când cei cinci sute de burghezi care stau pe băncile Parlamentului nu sunt în stare să-i răsplătească precum s-ar cuveni pe oamenii devotați, cum făcea împăratul!

— *Haite, te-ai pucurat te Șosepha!* continuă. senatorul, *și asta egzibică tot! La trept forpind, tucele d'Heroufille ți-a făcut un mare serficiu luându-ți libitoarea asta te pe punga. AM PLESTEMAT NEGAZUL ȘI-AM ÎNȚELES TUREREA!* adăugă el, închipuindu-și că citează un vers francez. *Asculta o pofață prietenească: Laz-o mai tomol, că altfel te pârlești...*

Afacerea aceasta suspectă se încheie prin mijlocirea unui mic cămătar numit Vauvinet, unul dintre mijlocitorii care stau la pândă în fața băncilor mari, ca acel peștișor ce pare a fi valetul rechinului. Puiul acela de hienă era atât de ahtiat de a dobândi protecția marelui personaj, încât îi făgădui domnului baron Hulot să-i negocieze polițe în valoare de treizeci de mii de franci, pe optzeci de zile, obligându-se să le reînnoiască de patru ori și să nu le pună în circulație.

Succesorul lui Fischer urma să plătească patruzeci de mii de franci pentru firmă, făgăduind, însă, că va deveni furnizor de furaje într-un departament din vecinătatea Parisului.

Iată labirintul înspăimântător în care îl vârâseră patimile pe unul dintre oamenii cei mai cinstiți până atunci, unul dintre cei mai pricepuți funcționari din administrația napoleoniană: fraudă, pentru a plăti camătă, iar camăta pentru a-și satisface viciile și a-și mărita fata. Toată această știință a risipei, toate aceste eforturi erau depuse pentru a trece drept un om mare în ochii doamnei Marneffe, pentru a fi Jupiterul acestei Danae burgheze. Nici pentru a-ți face în mod cinstit avere n-ai cheltui mai multă energie, iscusință și îndrăzneală decât desfășura baronul ca să-și vâre capul într-un viespar, îndeplinindu-și îndatoririle la direcție, zorind tapițerii, controlând lucrătorii, verificând cu multă grijă cele

mai mici amănunte ale menajului din strada Vanneau. Deși se dedicase cu totul doamnei Marneffe, mai găsea vreme și pentru ședințele de la Cameră; era pretutindeni, și nimeni, nici chiar familia, nu-i observa preocupările.

Adeline, uimită de vestea că unchiul fusese salvat și văzând o zestre trecută în contract, simțea un fel de neliniște ce-i tulbura fericirea prilejuită de căsătoria Hortensei, căsătorie încheiată în condiții atât de onorabile; dar, în ajunul căsătoriei fiicei sale, pe care baronul o potrivise să coincidă cu ziua în care doamna Marneffe avea să se instaleze în apartamentul din strada Vanneau, Hector curmă uimirea soției sale cu următoarea comunicare:

— Adeline, fata noastră s-a măritat, astfel că-n privința aceasta am scăpat de-o grijă. A sosit clipa să ducem o viață mai retrasă: nu mai am decât trei ani ca să ies la pensie. Ce rost ar avea să facem cheltuieli de prisos: chiria apartamentului ne costă șase mii de franci, ținem patru servitori, hrana ne revine la treizeci de mii de franci pe an. Dacă vrei să-mi îndeplinesc obligațiile, căci mi-am angajat salariul pe trei ani, în schimbul sumei trebuincioase pentru înzestrarea Hortensei și scadența unchiului tău...

— Ah! ce bine ai făcut, dragule, exclamă ea întrerupându-l și sărutându-i mâinile.

Destăinuirea aceasta spulbera îngrijorările Adelinei.

— Dar am să-ți cer unele jertfe, continuă el, desprinzându-și mâinile și sărutându-și soția pe frunte. Am găsit în strada Plumet, la etajul întâi, un apartament tare frumos, decent, împodobit cu ornamentații splendide de lemn și care costă numai o mie cinci sute de franci pe an; acolo ai nevoie doar de o fată în casă. și eu m-aș mulțumi cu un fecior.

— Da, dragul meu.

— Ducând o viață simplă, dar păstrând aparențele, n-ai cheltui decât șase mii de franci pe an, în afară de cheltuielile mele personale, care cad însă în grija mea...

Femeia atât de generoasă sări încântată de gâtul soțului ei.

— Ce fericire să-ți pot arăta din nou cât de mult te iubesc! rosti ea. Ești atât de priceput!

— Vom primi familia o dată pe săptămână; cât despre mine, după cum știi, prânzesc rar acasă... Ai putea, fără să te compromiți, să te duci de două ori pe săptămână la masă la Victorin și de două ori la Hortense, și deoarece cred că am să izbutesc să-l împac și pe Crevel, o să prânzim o dată pe săptămână și la el, astfel că cele cinci mese, împreună cu a noastră, vor completa prânzurile săptămânii, ținând seamă și de unele invitații în afara familiei.

— Am să-ți fac economii, zise Adeline.

— Ești o femeie minunată, îi spuse el încântat.

— Dragul meu, neprețuitul meu Hector! am să te binecuvântezez până la ultima suflare, exclamă ea, căci ai măritat-o bine pe scumpa noastră Hortense.

Astfel începu decăderea casei frumoasei doamne Hulot și, de ce să n-o spunem, părăsirea solemn făgăduită doamnei Marneffe.

...Papa Crevel cel rotofei, fiind, firește, invitat la semnarea contractului de căsătorie, se purtă ca și cum nici n-ar fi avut loc scena cu care începe această povestire, ca și cum n-ar mai fi avut nimic împotriva baronului Hulot. Célestin Crevel se arată amabil; tot cam prea fost negustor de parfumuri, dar pornit pe calea măreției, de când fusese numit șef de batalion. Se lăudă că va dansa la nuntă.

— Frumoasă doamnă, se adresă el galant baroanei Hulot, oameni ca noi știu să uite orice, nu mă izgoni din casa dumitale și binevoiește să-mi împodobești din când în când locuința venind împreună cu copiii. Fii pe pace, n-am să-ți amintesc niciodată de ceea ce păstrez în adâncul sufletului meu. M-am purtat ca un dobitoc, căci dacă nu te-aș mai putea vedea aș pierde prea mult.

— Domnule, o femeie cinstită nu trebuie să asculte vorbele despre care-mi dai a înțelege, și dacă te vei ține de

cuvânt, poți fi sigur că mă voi bucura văzând că încetează o dezbinare totdeauna dureroasă într-o familie...

— Ei, îmbufnatule, spuse baronul Hulot luându-l cu de-a sila pe Crevel în grădină, continui să mă ocolești, chiar și în casa mea. Merită ca doi vechi iubitori ai sexului frumos să se certe pentru o fustă? Ce naiba, așa fac numai băcanii.

— Domnule, nu sunt un bărbat atât de frumos ca dumneata, și slabele mele mijloace de seducție nu-mi dau posibilitatea să-mi înlocuiesc atât de ușor pierderile ca dumneata...

— Ah! suntem ironici! făcu baronul.

— Ironia îngăduită celor învinși față de învingători...

Începând pe un astfel de ton, discuția se sfârși cu o împăcare deplină; dar Crevel ținu să arate limpede că avea dreptul să-și ia revanșa.

Doamna Marneffe ținu să fie invitată la nunta domnișoarei Hulot. Ca să-și poată aduce în casă viitoarea amantă, consilierul de stat se văzu nevoit să-i invite pe toți funcționarii departamentului său, până la subșefi inclusiv. Trebuia deci să dea un bal mare. Baroana, ca o bună gospodină, socoti că o serată ar costa mai puțin decât o masă și i-ar permite să primească mai multă lume, Căsătoria Hortensei făcu așadar mare vâlvă.

Mareșalul prinț de Wissembourg și baronul de Nucingen fură martorii miresei, conții de Rastignac și Popinot cei ai lui Steinbock. Pe lângă asta, de când contele devenise celebru, cei mai de seamă dintre emigranții polonezi se interesaseră de el, și artistul crezu de cuviință să-i invite. Consiliul de stat, administrația, din care făcea parte baronul, armata, care voia să-l onoreze pe contele Forzheim, trebuiau să fie reprezentate prin oamenii cei mai de vază. Numărul celor care trebuiau neapărat să fie invitați ajunse astfel la vreo două sute. Cine nu va înțelege râvna micuței doamne Marneffe de a apărea în toată strălucirea în mijlocul unei asemenea serbări!

De o lună, baroana folosea banii, obținuți pe diamantele

ei, pentru gospodăria fiicei sale, după ce pusese deoparte pietrele cele mai frumoase pentru trusou. Obținuse din vânzare cincisprezece mii de franci, dintre care cinci mii fuseseră cheltuiți cu trusoul Hortensei. Dar ce însemnau zece mii de franci pentru mobilarea apartamentului tinerilor căsătoriți, dacă ținem seama de cerințele luxului modern? Tânărul domn Hulot, însă, și soția sa, papa Crevel și contele Forzheim le făcură daruri prețioase, căci unchiul cel bătrân își pusese deoparte banii pentru argintărie. Datorită atâtor ajutoare, o pariziană pretențioasă ar fi fost mulțumită de felul în care se instalară tinerii căsătoriți în apartamentul ales în strada Saint-Dominique, lângă Esplanada Invalizilor. Toate se potriveau cu dragostea lor atât de curată, de spontană, de sinceră și de o parte și de cealaltă.

În sfârșit, sosi și ziua cea mare, care avea să fie tot atât de mare și pentru baron ca și pentru Hortense și Wenceslas: doamna Marneffe se hotărâse să-și inaugureze noua locuință a doua zi după căsătoria îndrăgostiților și după ce va fi păcătuț și ea.

Cine n-a luat parte, măcar o dată în viață, la un bal dat cu prilejul unei nunți? Și, furat de amintiri, va zâmbi, fără îndoială, la evocarea tuturor persoanelor în ținută de sărbătoare, atât prin vestmintele cât și prin fizionomia de rigoare. Există oare vreun fapt social care să dovedească mai bine influența mediului? Într-adevăr, ținuta împopoțonată a unora influențează într-atât pe ceilalți, încât chiar cei obișnuiți să fie bine îmbrăcați par să facă parte din categoria celor pentru care o nuntă e una dintre sărbătorile cele mai însemnate din viața lor. Amintiți-vă și de oamenii aceia cumsecade, de bătrânii cărora totul le este atât de indiferent încât au venit îmbrăcați în hainele lor negre de toate zilele; apoi, de cei căsătoriți mai demult, pe fețele cărora se vede trista experiență a vieții, pe care cei tineri abia o încep. Nu uitați nici desfătările, ce sunt ca acidul carbonic care face ca șampania să fie spumoasă, nici

fetele invidioase, nici femeile preocupate de succesul toaletei lor, nu uitați nici rudele sărace cu hainele ponosite contrastând cu lumea *in fiocch*⁸⁷, nici mâncăcioșii care nu se gândesc decât la ospăț, nici jucătorii cu mintea numai la cărți Toți sunt de față, bogații și săracii, invidioșii și cei invidiați, filosofi și oamenii cu iluzii, înconjurând-o pe mireasă precum plantele dintr-un coșuleț însoțesc o floare rară. O petrecere de nuntă e lumea văzută în mic.

În toiul petrecerii, Crevel îl luă de braț pe baron și-i șopti la ureche cu aerul cel mai firesc:

— Ei drăcie! nostimă femeie e doamna acea micuță, îmbrăcată în roz, care te străpunge cu privirea!...

— Cine?

— Nevasta subșefului acela pe care-l sprijini, Dumnezeu știe cum! doamna Marneffe.

— De unde ai aflat?

— Uite, Hulot, voi încerca să trec peste tot ce mi-ai făcut, dacă te învoiești să mă duci la dânsa; iar eu am să te primesc la Héloïse. Toată lumea se întreabă cine-i ființa asta încântătoare. Ești atât de sigur că nimeni din birourile tale nu va da în vileag felul în care a fost semnată numirea bărbatului ei?... Ah! ticălos plin de noroc, o astfel de femeie prețuiește mai mult decât orice slujbă... Tare aș mai trece pe la biroul ei. Hai, să fim prieteni, Cinna⁸⁸!...

— Mai buni ca niciodată, îi răspunse baronul negustorului de parfumuri, îți făgăduiesc că voi fi băiat de treabă. Peste o lună o să te poftesc la masă la îngerașul meu... căci am ajuns să ne spunem unul altuia „îngerășule”. Te sfătuiesc, bătrâne prieten, să faci ca mine, să renunți la demoni...

⁸⁷ *in fiocchi* – A fi *in fiocchi* (l. ital.) înseamnă a fi în mare ținută, în costum de gală. Expresia vine de la ciucurii (*fiocchi*) care cad de o parte și de alta a pălăriei de cardinal.

⁸⁸ *să fim prieteni, Cinna* – începutul unui vers celebru din tragedia lui Corneille, *Cinna* (1640). Este rostit de August, care se adresează cu clemență imperială conspiratorului Cinna: în loc de pedeapsă, îi oferă prietenia sa.

Verișoara Bette, instalată în strada Vanneau, într-un apartament mic și drăguț, la etajul al treilea, părăsi balul pe la ora zece, ca să se mai uite încă o dată la titlurile care-i aduceau o rentă de o mie două sute de franci pe an în două inscripții: nuda proprietate a uneia aparținea contesei Steinbock, iar cealaltă tinerei doamne Hulot. De aceea nu-i greu de înțeles cum putuse domnul Crevel să-i vorbească prietenului său Hulot despre doamna Marneffe și cum de aflase un secret neștiut de nimeni; căci domnul Marneffe fiind plecat, numai verișoara Bette, baronul și Valérie cunoșteau această taină.

Baronul săvârșise imprudența de a-i dăruii doamnei Marneffe o toaletă mult prea luxoasă pentru nevasta unui subșef: celelalte femei fură geloase și de toaleta Valériei și de frumusețea ei. Se șușotea pe sub evantaie, căci strâmtoarea soților Marneffe dăduse diviziei prilej de vorbă; funcționarul ceruse un ajutor tocmai când baronul se îndrăgostise de nevasta lui. Hector nu se pricepea să-și ascundă încântarea văzând succesul Valériei, care, modestă, plină de distincție, invidiată, fu supusă cercetării amănunțite de care se tem atât de mult femeile când pășesc pentru prima oară într-o lume nouă.

După ce-și urcă soția, fiica și ginerele în trăsură, baronul găsi prilejul să se furișeze nevăzut, lăsând rolul de gazdă în grija fiului și a nurorii sale. Plecă în trăsură doamnei Marneffe, însoțind-o până acasă. Îi păru tăcută și gânditoare, aproape melancolică.

— Văd că fericirea mea te întristează, Valérie, îi spuse, atrăgând-o spre el, în fundul trăsurii.

— Dragul meu, cum s-ar putea să nu cadă pe gânduri o biată femeie pe cale să facă primul pas greșit, chiar când ticăloșia soțului îi dă dreptul la libertate?... Crezi oare că n-am și eu un suflet, o credință, un Dumnezeu? Astă seară ți-ai arătat cât se poate de indiscret bucuria și m-ai expus în chip scandalos. Până și un licean ar fi fost mai puțin îngâmfat decât dumneata. Așa că toate doamnele m-au

sfârtecat, asaltându-mă cu priviri și cuvinte tăioase! Ce femeie nu ține la reputația ei? M-ai compromis! Ah! sunt acum a dumitale, ce să mai vorbim! Și n-am altceva de făcut pentru a-mi scuza greșeala decât să-ți rămân credincioasă... Monstrule! exclamă Valérie râzând și lăsându-se sărutată, ai știut bine ce faci. Doamna Coquet, nevasta șefului nostru de birou, a venit și s-a așezat lângă mine ca să-mi admire dantelele. „Sunt din Anglia, mi-a spus ea. V-au costat scump, doamnă?” „Habar n-am, i-am răspuns eu. Le am de la mama mea, nu sunt destul de bogată ca să-mi cumpăr astfel de lucruri!”

După cum se vede, doamna Marneffe izbutise să-l vrăjească până într-atât pe bătrânul crai de pe vremea Imperiului, încât acesta era încredințat că săvârșea primul ei pas greșit și că-i trezise o patimă destul de puternică pentru a o face să-și uite toate îndatoririle. Pretindea că fusese părăsită de mârșavul Marneffe la trei zile după căsătorie, și din niște motive înspăimântătoare. De atunci rămăsese o fată cât se poate de cuminte și era foarte fericită, căci căsătoria i se părea un lucru groaznic. De aceea era atât de tristă.

— O, dacă și dragostea ar îi la fel ca și căsătoria!... zise ea plângând.

Aceste minciuni cochete, pe care le înșiră aproape toate femeile ce se află în situația Valériei, îl făceau pe baron să se simtă în ai nouălea cer. Și astfel, în timp ce Valérie făcea mofturi, artistul îndrăgostit și Hortense așteptau cu nerăbdare, poate, ca baroana să dea fetei ultima binecuvântare și ultima sărutare.

La ora șapte dimineața, baronul, în culmea fericirii, căci descoperise fata cea mai nevinovată și diavolul cel mai iscusit în Valérie a lui, se întoarce să-i libereze de corvoadă pe tânărul Hulot și pe soția sa. Dansatorii și dansatoarele, aproape niște străini pentru cei ai casei și care la toate nunțile pun până la urmă stăpânire pe saloane, dansau cu înverșunare ultimele cotilioane, iar jucătorii de cărți stăteau

țintuiți la mese; bătrânul Crevel câștigase șase mii de franci.

În ziarele abia puse în vânzare se putea citi următoarea notiță la rubrica *Știri din Paris*:

Oficierea căsătoriei domnului conte Steinbock și a domnișoarei Hortense Hulot, fiica baronului d'Ervy, consilier de stat și director la Ministerul de Război, nepoată a ilustrului conte Forzheim, a avut loc astăzi dimineață la biserica Saint-Thomas-d'Aquin. Un numeros public a asistat la această solemnitate. Printre cei de față se aflau câteva celebrități din lumea artistică, Léon de Lora, Joséph Bridau, Stidmann, Bixiou, cele mai de seamă personalități din Ministerul de Război, din Consiliul de Stat și mai mulți membri ai celor două Camere⁸⁹; apoi fruntașii emigranților polonezi, conții Paz, Laginski etc.

Domnul conte Wenceslas Steinbock este strănepotul vestitului general al lui Carol al XII-lea, regele Suediei. Tânărul conte, care a luat parte la răscoala poloneză, a venit să caute un refugiu în Franța, unde talentul și celebritatea sa, binemeritată, i-au dat dreptul de a fi socotit ca unul dintre ai noștri.

Astfel, cu toată strâmtoarea îngrozitoare în care se afla baronul Hulot d'Ervy, nimic nu lipsi din toate cele cerute de opinia publică, nici chiar răsunetul în presă al căsătoriei fiicei sale; iar solemnitatea fu în totul asemănătoare cu aceea a nunții tânărului Hulot cu domnișoara Crevel. Sărbătorirea aceasta mai stăvili bârfelile cu privire la situația financiară a directorului, după cum zestrea dată fiicei sale îi îndreptăți nevoia de a recurge la credit.

⁸⁹ *celor două Camere* - În timpul Restaurației (1815—1830) și al monarhiei din iulie (1830—1848), au funcționat în Franța două Camere: una a pair-ilor, ai cărei membri erau numiți de rege, și una a deputaților (a *reprezențăților*), care erau aleși prin vot, dar de către un număr limitat de electori, pe baza sistemului censitar.

Aici se sfârșește, oarecum, introducerea acestei povestiri. Față de drama ce-o întregește, istorisirea de față e ca o premiză a unei propoziții, ori ca partea expozitivă din orice tragedie clasică.

La Paris, când o femeie se hotărăște să-și facă din frumusețea ei o meserie și un negoț, nu înseamnă numaidecât că se va îmbogăți. Întâlnești ființe minunate, foarte spirituale, trăind într-o mediocritate cumplită, sfârșind foarte rău o viață începută în desfătări. Iată de ce: nu-i de ajuns să te dedici carierei rușinoase de curtezană, cu gândul de a trage foloase, păstrând în același timp aspectul de burgheză cinstită. Viciul nu triumfă cu ușurință; se aseamănă în această privință cu geniul, având și unul și celălalt nevoie de un concurs fericit de împrejurări, ca să poată întruni împreună norocul și talentul. Dacă suprimi fazele ciudate ale Revoluției, împăratul n-ar mai exista, căci ar fi rămas o palidă reeditare a lui Fabert⁹⁰. Frumusețea venală fără amatori, fără faimă, fără medalia dezonoarei pe care ți-o dau averile risipite, e ca un Correggio într-un hambar⁹¹, ca Geniul ce se stinge într-o mansardă. La Paris, o curtezană ca Lais⁹² trebuie, înainte de toate, să găsească un om bogat care să se-nflăcăreze îndeajuns ca s-o pună în valoare. Trebuie mai ales să fie de o eleganță strălucitoare, care pentru ea e ca o firmă, să aibă maniere de ajuns de alese ca să zgândărească amorul propriu al bărbaților, să posede spiritul unei Sophie Arnould⁹³ ce-i trezește pe

⁹⁰ *Fabert* – *Abraham de Fabert* (1599—1662), mareșal al Franței, a rămas cunoscut ca unul dintre cei mai valoroși conducători de oști din secolul al XVII-lea.

⁹¹ *ca un Correggio într-un hambar* – ca un tablou de Correggio (*Antonio Allegri, zis Correggio* (1494—1534), celebru pictor italian), ca o operă de mare valoare artistică aruncată într-un loc unde se degradează.

⁹² *Lais* – curtezană celebră din Grecia veche (sec. V î.e.n.).

⁹³ *spiritul unei Sophie Arnould* – *Sophie Arnould* (1744—1802) n-a fost numai o celebră cântăreață la Opera din Paris, ci și o femeie extrem de spirituală, ale cărei cuvinte de spirit au fost adunate într-un volum,

bogătași din apatie; în sfârșit, trebuie să se facă dorită de destrăbălați, prefăcându-se credincioasă unuia singur, a cărui fericire o invidiază atunci toți.

Aceste condiții, pe care femeile de soiul acesta le numesc *noroc*, se întâlnesc destul de rar la Paris, cu toate că Parisul e un oraș plin de milionari și de trândavi, de oameni blazați ori plini de fantezie. Providența a ținut astfel să ocrotească îndeosebi familiile funcționarilor și mica burghezie, pentru care piedicile acestea sunt cel puțin de două ori mai mari, datorită mediului în care trăiesc. Totuși, la Paris se găsesc încă destule doamne Marneffe ca s-o putem prezenta pe Valérie ca un personaj tipic în romanul nostru de moravuri. Unele dintre aceste femei o fac în același timp și din pasiune și din nevoie, ca doamna Coleville, de pildă, care a fost atâta vreme prietena celebrului orator de stânga, bancherul Keller; altele sunt împinse de vanitate, ca doamna de la Baudraye, care a rămas aproape cinstită cu toate că a fugit cu Lousteau⁹⁴; unele sunt furate de cerințele eleganței, altele văzând că nu-și pot ține gospodăria cu o leafă îngrozitor de mică. Zgârcenia statului, sau mai bine zis a Camerelor, pricinuieste o mulțime de nenorociri, îmbie la tot felul de corupții. Astăzi toată lumea compătimește soarta claselor muncitoare, despre care se spune că sunt sugrumate de fabricanți; dar statul e de o sută de ori mai nemilos decât industriașul cel mai hrăpăreț, căci împinge economia, în ce privește lefurile, până la absurd. Dacă muncești mult, industria te plătește proporțional cu munca; cu ce răsplătește statul pe atâția funcționari umili și devotați?

A călca pe de lături e pentru o femeie măritată o crimă de neiertat; există însă trepte în situația asta. Unele nu sunt deloc desfrânate, și-și tăinuiesc greșelile rămânând în

apărut în 1813.

⁹⁴ *doamna de La Baudraye... Lousteau* – Istoria legatariei dintre Lousteau și doamna de La Baudraye a fost povestită de Balzac în romanul *Muza departamentului*.

aparență femei cinstite, ca cele două femei ale căror aventuri le-am amintit mai sus; altele, însă, adaugă la greșelile lor josniciile unei specule rușinoase. Astfel, doamna Marneffe reprezintă tipul ambițioaselor curtezane măritate, care acceptă de la început depravarea cu toate urmările ei, hotărâte să se distreze și să facă avere, fără să le pese prin ce mijloace; au însă mai totdeauna, ca și doamna Marneffe, un soț care atrage clienții și care este complicele lor. Acești Machiaveli cu fustă sunt cele mai primejdioase femei; și reprezintă cea mai rea dintre toate speciile de pariziene stricate. Adevăratele curtezane, cum sunt Josépha, Schontz, Malaga, Jenny Cadine etc., prin însăși situația lor recunoscută în societate, îți dau un avertisment la fel de luminos ca și felinarul roșu al prostituției, ori lampa tripourilor. Astfel, omul știe că riscă să fie ruinat. Dar aerele de mironosiță, prefăcuta virtute și fasoanele ipocrite ale unei femei căsătorite, care se arată preocupată numai de treburile prozaice ale gospodăriei și pare că se împotrivește nebuniilor, te duc pe nesimțite la ruină, care-ți pare și mai neînțeleasă, deoarece îi găsești scuze fără să ți-o poți explica. Nu fantezia veselă, ci mârșava listă de cheltuieli mistuie averile. Un tată de familie se ruinează fără strălucire, și în mizeria lui nu are nici măcar mângâierea vanității satisfăcute.

Tirada aceasta va străpunge ca o săgeată inima multor familii. Întâlnești doamne Marneffe la toate etajele edificiului social și chiar la curte, căci Valérie e o tristă realitate luată din viață în cele mai mici amănunte. Din nefericire, portretul acesta nu va lecui pe nimeni de mania de a se îndrăgosti de îngeri cu surâsul dulce, cu aere visătoare, cu chip nevinovat și o casă de bani în loc de inimă.

În 1841, după vreo trei ani de la căsătoria Hortensei, baronul Hulot d'Ervy trecea drept un om care s-a cumițit, care a „deshămat căruța”, cum avea obiceiul să spună

primul chirurg al lui Ludovic al XV-lea, deși doamna Marneffe îl costa de două ori mai scump decât îl costase Josépha. Dar Valérie, cu toate că se îmbrăca bine, afecta simplitatea unei femei căsătorite cu un subșef, păstrând luxul pentru rochiile de casă, pentru îmbrăcămintea de interior. Își sacrifică astfel vanitatea de pariziană scumpului ei Hector. Totuși, când ieșea la spectacole, purta întotdeauna o pălărie frumoasă și o toaletă după ultima modă; baronul îi rezerva o lojă bună și o conducea cu trăsură.

Apartamentul din strada Vanneau, care ocupa tot etajul al doilea al unei clădiri moderne, cu o curte în față și o grădină în fund, părea o locuință de oameni cumsecade. Singurul lux ce se vedea erau pereții îmbrăcați în persiană și mobilele frumoase și comode. Numai în dormitor era o risipă de bogăție, așa cum întâlnești doar la o Jenny Cadine sau Schontz: perdele de dantele, cașmiruri, portiere de brocart, o garnitură de cămin după modele făcute de Stidmann, un scrin mic încărcat cu minunății. Hulot nu voise s-o vadă pe Valérie a lui într-un cuib mai puțin strălucitor ca mocirla de aur și perle a Joséphei. Cele două odăi principale, salonul și sufrageria, erau mobilate una în damasc roș, cealaltă în stejar sculptat. Dar, îndemnat de dorința de a armoniza totul, în șase luni, baronul adăugase luxului efemer unul adevărat, cumpărând lucruri de preț, ca, de pildă, un serviciu întreg de argintărie ce costase peste douăzeci și patru de mii de franci.

În doi ani de zile, casa doamnei Marneffe căpătase faima de a fi una dintre cele mai plăcute. Avea mese de joc, Valérie trecea drept o femeie simpatcă și spirituală. Pentru a justifica această schimbare de situație, se răspândi zvonul despre o moștenire colosală pe care *tatăl ei natural*, mareșalul Montcornet, i-o lăsase printr-un fideicomis. Gândindu-se la viitor, Valérie adăugase ipocrizia religioasă ipocriziei sociale. Fiind nelipsită la slujba de duminică, era respectată ca o ființă cucernică. Merse cu chete, începu să

se ocupe de operele filantropice, împărți anafura și făcu vreo câteva binefaceri în cartier, toate pe socoteala lui Hector. Se arată corectă în toate privințele. De aceea, mulți susțineau că între ea și baron exista o legătură curată, aducând ca argument vârsta consilierului de stat, căruia îi atribuiau o slăbiciune platonice pentru drăgălășia spirituală, farmecul manierelor și conversația doamnei Marneffe, slăbiciune asemănătoare aceleia a răposatului Ludovic al XVIII-lea pentru bilețelele bine întoarse din condei.

Baronul pleca odată cu toată lumea, către miezul nopții, și se întorcea peste un sfert de oră. Iată substratul acestui mare secret.

Portarii casei erau domnul și doamna Olivier, care, prin sprijinul baronului, prieten cu proprietarul ce căuta un portar, trecuseră din slujba modestă și puțin bănoasă din strada Doyenné în cea elegantă și productivă din strada Vanneau. Doamna Olivier, fostă lenjereasă la curtea lui Carol al X-lea, decăzută din acest „rang” odată cu monarhia legitimă, avea trei copii. Băiatul cel mare, care intrase conțopist la un notar, era slăbiciunea soților Olivier. Răsfățatul acesta, amenințat să facă șase ani de zile serviciul militar, și-ar fi văzut întreruptă strălucita carieră, dacă doamna Marneffe nu l-ar fi scăpat pe temeiul unuia dintre defectele de conformație pe care se pricep să le descopere comisiile de revizie, când sunt rugate încetișor la ureche de către vreo putere ministerială. De aceea Olivier, fostul îngrijitor de câini ai lui Carol al X-lea, și soția sa ar fi fost în stare de orice pentru baronul Hulot și doamna Marneffe.

Ce putea să vorbească lumea care nu cunoștea isprăvile din trecut cu brazilianul Montes de Montejanos? Nimic. Lumea, de altfel, e foarte îngăduitoare cu stăpâna unui salon unde se petrece bine. Doamna Marneffe mai adăuga, în sfârșit, la toate celelalte însușiri, calitatea prețioasă de a fi o putere ocultă. Astfel, Claude Vignon, ajuns secretar al mareșalului Wissenbourg și care visa să intre ca raportor la

Consiliul de stat, era unul dintre obișnuiții acestui salon, unde începuseră a veni și câțiva deputați, oameni de treabă și jucători de cărți. Societatea doamnei Marneffe se formase cu o Încetineală înțeleaptă; se statorniceau legături numai între oameni de păreri și obiceiuri asemănătoare, având interesul să se sprijine unii pe alții și să preamărească neasemuitele daruri ale gazdei. Spiritul de gașcă, țineți bine minte această axiomă, formează o adevărată sfântă-alianță⁹⁵ la Paris. Interesele, până în cele din urmă, îi pot despărți pe oameni, dar cei vicioși se împacă întotdeauna între ei.

Nu trecuseră nici trei luni de când se mutase în strada Vanneau, că doamna Marneffe îl și primi pe domnul Crevel, care, îndată după aceasta, deveni primar al sectorului și ofițer al Legiunii de Onoare. Crevel stătu mult la îndoială: trebuia să-și lepede celebra uniformă de guard național cu care se fudulea la Tuileries, crezându-se tot atât de ostaș ca și împăratul; dar ambiția, la sfatul doamnei Marneffe, învinse vanitatea. Domnul primar socotise că legătura cu domnișoara Héloïse Brisetout era cu totul nepotrivită cu situația sa politică. Cu mult înainte de a se urca pe tronul burghez al primăriei, viața galantă îi fu învăluită într-un adânc mister. Dar, precum bănuieți, dreptul de a se răzbuna cât va putea de des pentru răpirea Joséphei, Crevel îl plătise cu o rentă de șase mii de franci înscrisă pe numele Valériei Fortin, soția domnului Marneffe. Între soții Marneffe intervenise o separație de bunuri. Valérie, care moștenise poate de la mama ei acel geniu deosebit al femeii întreținute, ghici dintr-o singură aruncătură de ochi firea caraghiosului ei adorator. Vorbele pe care le rostise Crevel

⁹⁵ *Sfântă-Alianță* – înțelegere încheiată în 1815 între Prusia, Austria și Rusia, pentru a se opune aspirațiilor naționale și sociale ale statelor mici. Inspirată de cancelarul austriac Metternich, Sfânta-alianță, la care s-a raliat ulterior și Franța din vremea Restaurației, era un fel de poliție internațională.

în fața verișoarei Bette: „N-am avut niciodată o femeie din lumea bună!”, și pe care Lisbeth le raportase scumpei sale Valérie, fuseseră exploatate cu prisosință în tranzacția din care doamna Marneffe se alesese cu șase mii de franci rentă, plasați cu cinci la sută. Și de atunci avusese grijă să-și păstreze prestigiul în ochii fostului comis-voiajor al lui César Birotteau.

Crevel se căsătorise din interes cu fata unui morar din Brie, de altfel singurul copil la părinți, și își datora trei sferturi din avere moștenirilor primite de nevasta sa, căci negustorii „en détaille” se îmbogățesc de cele mai multe ori nu atât din afaceri, cât din alianța prăvăliei cu economia rurală. Foarte mulți dintre fermierii, morarii, crescătorii de vite și cultivatorii din împrejurimile Parisului visează pentru fetele lor gloria tejghelei și găsesc că un negustoraș, un bijutier, un zaraf sunt gineri mai pe gustul lor decât un notar sau un avocat, care-i cam sperie cu înaltul lor rang social, căci se tem să nu fie disprețuiți mai târziu de somitățile acestea ale burgheziei. Doamna Crevel, femeie destul de urâtă, vulgară și proastă, răposată la vreme, nu-i dăruise soțului ei nicio plăcere în afară de aceea a paternității. La începutul carierei sale comerciale, desfrânatul nostru, încătușat de îndatoririle conjugale și constrâns de sărăcie, îndurase chinurile lui Tantal. Venind în contact, după expresia lui, cu femeile din cea mai înaltă societate pariziană, se ploconează în fața lor admirându-le grația, eleganța cu care se îmbrăcau și întreg farmecul acela nelămurit, într-un cuvânt, rasa. Din tinerețe își înăbușise în suflet dorința tainică de a se ridica până la una dintre zânele acelea de salon. *Să obțină favorurile doamnei Marneffe* fusese așadar pentru el nu numai întruchiparea unui vis, dar și o chestiune de orgoliu, de vanitate, de amor propriu, după cum s-a văzut. Succesul îi stârni ambiția. Se bucura grozav în gând, iar când gândul ți-e prins se resimte și inima, și atunci fericirea crește de zeci de ori. De altfel, doamna Marneffe îi oferi lui Crevel rafinamente pe care nici

nu le bănuise până atunci, căci nici Josépha, nici Héloïse nu-l iubiseră; doamna Marneffe însă socoti de cuviință să-l amăgească bine, văzând în el o visterie nesecată. Înșelătoriile amorului venal sunt mai încântătoare decât realitatea. În dragostea adevărată, se mai întâmplă certuri, ca între vrăbii, ce pricinuiesc răni dureroase; cearta în glumă, dimpotrivă, e o dezmierdare pentru amorul propriu al păcălitului. Astfel, întâlnirile rare făceau ca dorința să rămână pătimașă la Crevel. Se lovea mereu de asprimea virtuoaasă a Valériei, care se prefăcea că are remușcări și se întreba neconținut ce ar crede despre dânsa tatăl ei, dacă ar privi-o de acolo, din paradisul eroilor. Trebuia mereu să înfrângă un fel de răceală, să dea o luptă din care vicleana muierușcă îl lăsa să creadă că iese învingător, prefăcându-se că cedează patimii înflăcărate a acestui burghez; apoi, rușinată parcă, își relua mândria de femeie cinstită și aerele de virtute, întocmai ca o englezoaică, turtindu-l veșnic pe Crevel sub greutatea demnității, căci Crevel o crezuse din primul moment virtuoaasă. În sfârșit, Valérie avea anumite meșteșuguri drăgăstoase de care Crevel și baronul nu se mai puteau lipsi. În văzul lumii, arăta un amestec fermecător de candoare sfioasă și visătoare, de decență fără cusur și un spirit îmbinat cu drăgălășenia, grațiile și felul de a fi al unei creole; în schimb, între patru ochi, le întrecea pe curtezane, era nostimă, amuzantă, bogată în născociri. Acest contrast place nespus de mult unor indivizi de soiul lui Crevel. El este încântat de a fi unicul obiect al acestei comedii, pe care o crede jucată numai pentru el, și face haz de atâta drăgălașă ipocrizie, admirând-o din plin pe marea comediană.

Valérie pusese cu totul stăpânire pe baronul Hulot, silindu-l prin tot felul de lingușiri meșteșugite, care sunt în firea diabolică a acestui gen de femei, să se îmbătrânească. Pentru oamenii bine făcuți, vine o vreme când, ca și la o cetate asediată care a rezistat prea mult, nu se mai poate ascunde situația adevărată. Prevăzând apropiata

descompunere a acestui bărbat galant de pe vremea Imperiului, Valérie găsisese de cuviință să o grăbească. De ce te canonești, iubitul meu veteran? îl întrebă ea șase luni după căsătoria lor clandestină, de două ori adulteră. Nu cumva mai ai pretenții? Nu cumva ai de gând să mă înșeli? Gălesc că ți-ar sta mult mai bine dacă nu te-ai căni. Fă-mi hatârul și renunță la farmecele tale false. Crezi că asta mă încântă la tine, luciul cizmelor, centura de cauciuc, vesta-corset și peruca? De altfel e mai bine s-arăți mai bătrân, scap și eu de teama c-o să mi te răpească o rivală! Crezând în prietenia sublimă și în dragostea doamnei Marneffe, lângă care socotea să-și sfârșească zilele, consilierul de stat îi urmase sfatul, încetând de a-și mai căni părul și favoriții. Ca urmare a duioasei mărturisiri făcute de doamna Marneffe, falnicul și frumosul Hector apăru într-o bună zi alb colilie. Doamna Marneffe îl convinsese cu ușurință pe scumpul ei Hector că observase de sute de ori că părul îi este alb la rădăcină. „Părul alb ți se potrivește de minune, îi spuse ea văzându-l, îți îndulcește trăsăturile, îți șade mult mai bine așa, ești pur și simplu încântător!”

Odată pornit pe această cale, baronul își scoase vesta de piele, corsetul, renunțând la toate înșelătoriile vestimentare. Burta îi căzu; deveni obez. Stejarul se prefăcu într-un turn, iar mișcările îi fură cu atât mai greoaie, cu cât baronul, jucând rolul lui Ludovic al XII-lea⁹⁶, îmbătrânea repede. Doar sprâncenele îi rămăseseră negre, amintind vag de frumosul Hulot, precum un ușor amănunt dintr-o sculptură ce se mai vede în ruinele unui zid feudal îți îngăduie să-ți închipui frumusețea, castelului de odinioară. Acest contrast făcea ca privirea-i vioaie și încă tânără să apară cu atât mai ciudată pe chipul lui vinețiu, cu cât acolo unde altădată înfloriseră culorile lui Rubens întrevedeai acum, prin boțiturile și brazdele adânci ale ridurilor,

⁹⁶ *rolul lui Ludovic al XII-lea - Ludovic al XII-lea și-a grăbit sfârșitul căsătorindu-se spre bătrânețe, la 11 octombrie 1514, cu tânără și frumoasa prințesă Maria a Angliei.*

sforțările unei patimi răzvrătite împotriva naturii. Hulot nu mai era decât o falnică ruină omenească, vădindu-și virilitatea prin smocurile zbârlite din urechi, din nas și de la degete, ca mușchiul ce crește pe monumentele aproape eterne ale Imperiului roman.

Cum izbutea Valérie să-i păstreze laolaltă lângă ea pe Crevel și pe Hulot, cu toate că vindicativul șef de batalion voia să dobândească o victorie răsunătoare împotriva lui Hulot? Fără să răspundem numaidecât la această întrebare pe care drama o va dezlega, putem totuși lămuri că Lisbeth și Valérie născociseră un sistem ingenios, pe care-l foloseau ca pe un mecanism puternic pentru a-și atinge scopul. Marneffe, văzându-și soția înflorind, mai frumoasă în mediul acela în care trona, ca soarele într-un sistem astral, se arăta, în ochii lumii, cuprins de o nouă pasiune pentru ea, îndrăgostit nebunește. Gelozia aceasta, care pe domnul Marneffe îl transforma într-un personaj nesuferit, dădea un preț deosebit favorurilor Valériei. Cu toate acestea, Marneffe îi arăta directorului său o încredere care, degenera într-un soi de bunăvoință caraghioasă. Numai pe Crevel nu putea să-l înghită deloc.

Distrus de acele dezvățuri specifice marilor capitale, dezvățuri pe care le descriu poeții romani și cărora pudoarea noastră modernă nu le-a găsit încă un nume, Marneffe ajunsese hidos ca un manechin de ceară dintr-un panopticum. Dar ciuma aceasta ambulantă, îmbrăcată în stofe fine, își bălăbănea prăjinile picioarelor în pantaloni eleganți. Pieptul său sfrijit îl acoperea cu cămășile cele mai fine; parfumul de mosc mai potolea duhoarea infectă a putreziciunii omenești. Figura aceasta hâdă a viciului muribund, investmântată ca un curtean, căci Valérie voise ca Marneffe să aibă o înfățișare potrivită cu averea, decorația și slujba sa, îl înspăimânta pe Crevel, care nu putea înfrunta privirea ochilor albi ai subșefului. Marneffe era ca un vis urât pentru primar. Profitând de puterea ciudată cu care-l investiseră Lisbeth și soția sa, șmecherul

acesta ticălos se amuza silindu-l pe Crevel să joace cum îi cânta; și, deoarece cărțile erau ultima resursă a acestui suflet tot atât de ofilit ca și trupul, îl jumulea pe Crevel, care se simțea obligat s-o *lase moale* cu respectabilul funcționar pe care-l încornora.

Văzându-l pe Crevel, care se purta sfios ca un copilăș nevinovat cu mumia aceea hidoasă și netrebnică, a cărei depravare primarul n-o putea cunoaște, și mai ales observând cât de mult îl disprețuia Valérie, care făcea haz de negustorul de parfumuri ca de un măscărici, baronul, în chip firesc, nici nu se putea gândi la o rivalitate și îl poftea mereu la masă.

Valérie, ocrotită de aceste două patimi ce vegheau lângă ea și de un soț gelos, atrăgea toate privirile, stârnea toate poftele celor ce intrau în cercul în care strălucea. Astfel, păstrând aparențele, izbutise în mai puțin de trei ani să întrunească cele mai grele condiții ale succesului râvnit de curtezane, și pe care acestea îl ating rareori, ajutate de scandal, de îndrăzneala și de răsunetul unei vieți desfășurate în văzul tuturor. Ca un diamant admirabil tăiat, pe care Chanor l-ar fi montat într-o delicioasă bijuterie, frumusețea Valériei, pe vremuri îngropată în minele din strada Doyenné, făcea mai mult decât prețuia într-adevăr, căci culegea numai victime în jurul ei!... Claude Vignon o iubea în taină pe Valérie.

Această lămurire retrospectivă, destul de necesară când revezi niște oameni după ce au trecut trei ani, poate fi socotită bilanțul Valériei. Iată acum și pe acela al asociatei sale, Lisbeth.

Verișoara Bette avea în casa Marneffe situația unei rude, îndeplinind totodată rolul de doamnă de companie și de menajeră; dar nu cunoștea umilințele îndurate mai totdeauna de persoanele care sunt atât de nenorocite încât se văd silite a munci în asemenea situații îndoielnice. Prietenia strânsă dintre Lisbeth și Valérie oferea un

spectacol înduioșător. Era o prietenie dintre acelea rar întâlnite, pe care parizienii, veșnic prea spirituali, le calomniază numaidecât. Contrastul dintre înfățișarea aspră și bărbătească a lorenei și firea drăgălașă de creolă a Valériei contribuia la răspândirea calomniei. De altfel, doamna Marneffe, fără să-și dea seama, întărise bârfelile prin grija pe care o arăta prietenei sale, dintr-un interes matrimonial ce trebuia, după cum se va vedea, s-o răzbune cu prisosință pe Lisbeth. În verișoara Bette se săvârșise o revoluție extraordinară; Valérie, care o hotărâse să se îmbrace, izbutise să-i pună în valoare tot ce se putea pune. Fata aceasta ciudată, strânsă acum în corset, căpătase o siluetă fină, își ungea părul lucios cu *bandolină*⁹⁷, purta rochiile așa cum i le făcea croitoreasa, ghetete scumpe și ciorapi de mătase gri, pe care de altfel furnizorii îi treceau în contul Valériei, urmând să fie plătiți de cel în drept. Restaurată în felul acesta, cu nelipsitul ei cașmir galben, verișoara Bette nici nu mai putea fi recunoscută de aceia care n-o mai văzuseră de trei ani. Diamantul acesta negru, cel mai rar dintre nestemate, șlefuit de o mână meșteră și fixat în montura cea mai potrivită, era prețuit la justa lui valoare de câțiva funcționari ambițioși. Cel care o vedea întâia oară pe Bette se înfiora fără voie în fața sălbaticiei poezii, pe care îndemânatica Valérie știuse s-o scoată la lumină, gătind cu multă grijă figura aceasta de călugăriță sângeroasă⁹⁸, încadrându-i artistic cu bandouri bogate fața uscată, măslinie, cu ochi strălucitori și negri ce se potriveau cu părul, punându-i în valoare talia-i țeapănă. Bette, asemeni *Madonelor* lui Cranach și ale lui Van Eyck⁹⁹, asemeni unei *Fecioare* bizantine, desprinsă din ramă,

⁹⁷ *bandolină* – apă de păr cleioasă, fabricată din semințe de gutui.

⁹⁸ *călugărița sângeroasă* – personaj din romanul fantastic *Călugărul*, al scriitorului englez *Matthew-Gregory Lewis* (1775—1818).

⁹⁹ *asemeni Madonelor lui Cranach și ale lui Van Eyck* – *Luca Cranach* (1472—1553), pictor și gravor german; *Van Eyck* (1375—1440), pictor flamand; amândoi au pictat figuri religioase în genul primitiv bizantin.

păstra rigiditatea, regularitatea acelor figuri misterioase, înrudite cu Isis¹⁰⁰ și cu celelalte zeități cioplite de sculptorii egipteni. Era ca o bucată de granit, de bazalt sau de porfir în plină mișcare. Știindu-și existența asigurată pe tot restul vieții, Bette era foarte dispusă, răspândind veselie oriunde se ducea la masă. De altfel, baronul îi plătea chiria micului apartament, pe care-l mobilase, după cum știm, cu vechiturile rămase din budoarul și camera prietenei sale. „Mi-oi fi început eu viața ca o capră flămândă, spunea ea, dar mi-o sfârșesc ca o leoaică.” Ca să nu-și piardă vremea stând degeaba, tot mai lucra pentru domnul Rivet podoabele cele mai complicate de ceaprazărie. Cu toate acestea, după cum se va vedea, ducea o viață foarte activă; căci oamenii veniți de la țară socotesc că nu trebuie să-ți părăsești niciodată munca din care ți-ai scos existența, și în această privință seamănă cu evreii.

În fiecare dimineață, încă din zorii zilei, verișoara Bette se ducea la hala cea mare împreună cu bucătăreasa. În planul verișoarei, caietul în care trecea cheltuielile gospodăriei, care îl ruinau pe baronul Hulot, trebuia s-o îmbogățească pe scumpa ei Valérie, și într-adevăr o îmbogățea. Dintre toate neajunsurile economice ale gospodăriei, servitorimea e cea mai mare pacoste. În afară de foarte rare excepții, care ar merita premiul Monthyon¹⁰¹, toți bucătarii și bucătăresele sunt niște hoți în casă, hoți cu simbrie, nerușinați, iar guvernul s-a făcut de bunăvoie tăinuitorul lor, îndemnându-i astfel pe calea furtului, aproape autorizat pentru bucătărese, prin vechea tradiție a „ciupelii”. Pe când odinioară se mulțumeau cu opt centime

¹⁰⁰ *Isis* – Zeița egipteană *Isis* avea o serie de atribuții (reprezenta medicina, agricultura, căsătoria) care făceau din ea o adevărată personificare a civilizației egiptene primitive; vechii egipteni o reprezentau, ca pe toți zeii lor, în atitudini rigide.

¹⁰¹ *premiul Monthyon* – Consilierul de stat *Antoine Auger, baron de Monthyon* (1753—1820), a instituit o serie de premii așa-numite de „virtute”, dând Academiei franceze sarcina de a le distribui persoanelor cunoscute pentru viața lor exemplară sau pentru acte virtuozice.

pentru biletul de loterie, astăzi iau cincizeci de franci pentru livretul de economie. Iar puritanii rigizi, care se distrează făcând în Franța experiențe filantropice, cred că au moralizat poporul! Între masa stăpânilor și piață, oamenii de serviciu și-au înființat vama lor secretă, și orașul Paris nu e în stare să-și perceapă drepturile cum și le încasează ei pe ale lor. În afară de cei cincizeci la sută cu care încarcă socotelile, pretind și de la furnizori bacșișuri grase. Negustorii cei mai de vază tremură în fața acestei puteri oculte; toți plătesc fără să crâcnească: bijutierii, caretașii, croitorii etc. Celor ce încearcă să-i controleze, servitorii le răspund cu obrăznicii ori le produc pagube, prefăcându-se neîndemânatici; în zilele noastre ei sunt aceia care cer informații despre stăpâni, după cum altădată stăpânii luau informații asupra lor. Răul pe care tribunalele încearcă zadarnic să-l combată cu asprime a ajuns la culme și nu poate fi înlăturat decât printr-o lege, care-i va sili pe servitorii cu leafă să aibă o carte de lucrător. Pacostea ar înceta atunci ca prin minune. Când orice servitor ar fi silit să-și arate condicuța, iar stăpânii ar fi obligați să însemne în ea pricinile pentru care îi concediază, s-ar pune o stavilă acestui nărav păcătos. Oamenii ce se ocupă cu înalta politică a clipei de față habar n-au de halul de depravare a claselor inferioare din Paris, care-i tot atât de mare ca și invidia ce le roade. Statistica nu pomenește nimic despre numărul înspăimântător de lucrători de douăzeci de ani care se însoară cu bucătărese de patruzeci și cincizeci de ani, îmbogățite din furturi. Te cutremuri când te gândești la urmările unor astfel de căsătorii, din întreitul punct de vedere: al criminalității, al degenerescenței rasei și al căsniciilor nenorocite. Cât privește răul pur financiar pricinuit de furturile domestice, și el este foarte mare din punct de vedere politic. Traiul fiind de două ori mai scump, din pricina aceasta multe familii nu-și mai pot îngădui să facă nicio cheltuială de prisos. Prisosul... reprezintă o jumătate din comerțul statelor, precum și eleganța vieții.

Cărțile, florile sunt pentru mulți oameni tot atât de trebuincioase ca și pâinea.

Lisbeth, cunoscând această groaznică plagă a gospodăriilor pariziene, se hotărâse să conducă menajul Valériei, făgăduindu-i ajutorul în scena teribilă în care amândouă își juraseră să fie ca două surori. De aceea, își adusese din fundul Vosgilor o rudă dinspre partea mamei, fostă bucătăreasă la episcopul din Nancy, o fată bătrână și evlavioasă, de o cinste mai presus de orice bănuială. Temându-se totuși de lipsa ei de experiență în Paris și mai ales de sfaturile rele care pot strica atâția oameni cinstiți, dar slabi de înger, Lisbeth o însoțea pe Mathurine în hala mare ca s-o învețe să facă cumpărături. La Paris, însușirea cea mai de seamă în economia unei case e acel simț de gospodină care te face să cunoști adevăratul preț al mărfurilor pentru a obține respectul negustorului, să alegi numai alimentele obișnuite, cum ar fi de pildă peștele, în epocile când sunt mai ieftine, să fii la curent cu prețul lor și să știi dinainte când se scumpesc, pentru a le cumpăra din timp când costă mai puțin. Și cum Mathurine avea o leafă bună și primea foarte multe daruri, se simțea destul de legată de stăpânii ei pentru a se bucura când găsea un chilipir. De aceea, de câțva timp, începuse să se ia la întrecere cu Lisbeth, care o socotea destul de formată și destul de sigură ca să nu mai meargă și ea la hală decât în zilele în care Valérie primea lume, cazuri, putem spune, care se întâmplau destul de des. Iată de ce. La început, baronul păstra aparențele cele mai stricte; dar patima pentru doamna Marneffe ajunsese în scurtă vreme atât de aprigă, de nesățioasă, încât nu-i venea să se despartă nicio clipă de ea. La început, cina la dânsa de patru ori pe săptămână, apoi i se păru că ar fi mai încântător să vină în fiecare zi la masă. După șase luni de la căsătoria fetei sale, începu să dea două mii de franci pe lună ca plată a pensiunii. Doamna Marneffe îi invita pe toți cei pe care scumpul ei baron dorea să-i ospăteze. De altfel, masa era

totdeauna pusă pentru șase persoane, baronul putând deci să aducă trei musafiri fără să anunțe. Lisbeth, prin spiritul ei de economie, izbuti să dezlege problema de a servi o masă splendidă pentru suma de o mie de franci pe lună, dând restul de o mie de franci doamnei Marneffe. Toaletele Valériei fiind plătite cu prisosință de Crevel și de baron, cele două prietene mai scoteau încă o mie de franci pe lună și din aceste cheltuieli. Astfel, femeia aceasta atât de candidă, atât de neprihănită, își agonisise aproape o sută cincizeci de mii de franci. Își îngrămadise rentele și beneficiile lunare, capitalizându-le și sporindu-le cu câștiguri uriașe datorită generozității cu care Crevel făcea să participe capitalul *micuței sale ducese* în norocoasele operații financiare. Crevel o inițiasse pe Valérie în jargonul și speculațiile de bursă, iar ea, ca toate parizienele, își întrecuse în scurt timp maestrul. Lisbeth, care nu cheltuia nicio para din cei o mie două sute de franci ai ei, având locuința și îmbrăcămintea plătite fără să scoată niciun ban din buzunar, își strânsese de asemeni un mic capital, de vreo cinci, șase mii de franci, pe care Crevel, cu o bunăvoință părintească, i-l valorifica.

Dragostea baronului și a lui Crevel erau totuși o grea corvoadă pentru Valérie. În ziua în care reîncepe povestirea acestei drame, Valérie, enervată de unul dintre evenimentele care joacă în viață același rol ca și clopotul de alarmă ce adună gloatele, se urcase la Lisbeth ca să-și verse necazul, să se plângă, să fumeze, să pălăvrăgească și să uite de mizeriile mărunte ale vieții.

— Lisbeth, iubito, azi dimineață trebuie să petrec două ore cu Crevel! E îngrozitor! Ah! tare aș vrea să te pot trimite pe tine în locul meu!

— Din păcate nu-i cu putință, răspunse Lisbeth zâmbind. Eu o să mor fecioară.

— Să trăiești cu doi moșnegi! Sunt unele clipe când mi-e rușine de mine! Ah! Dacă m-ar vedea biata mamă!

— Mi se pare că mă iei drept Crevel, zise Lisbeth.

— Spune-mi, drăguțo, nu mă disprețuiești?...

— A! dacă aș fi fost frumoasă, ce de mai... aventuri aș mai fi avut! exclamă Lisbeth. Iată-te dezvinovățită.

— Dar ți-ai fi urmat numai îndemnul inimii, rosti doamna Marneffe oftând.

— Ei! reluă Lisbeth, Marneffe e un cadavru rămas neîngropat, baronul la fel cu bărbatul tău, iar Crevel e adoratorul; găsesc că totul e în regulă, ca la orice femeie.

— Nu, nu-i asta, fetiță scumpă, nu asta mă doare, nu vrei să mă înțelegi...

— Ba da!... exclamă Lorena, căci acela la care te gândești e o parte din răzbunarea mea. Ce vrei!... îmi dau toată osteneala.

— Mă topesc după Wenceslas, și nu-i chip să-l văd! zise Valérie întinzându-și alene brațele. Hulot îl pofteste mereu să vină la noi la masă, dar artistul nostru refuză! Nu știe că-i idolul meu, urâciosul! Ce-i nevastă-sa? Carne frumoasă! Da, e frumoasă, dar eu știu ce pot: sunt mai îndrăcită!

— Fii pe pace, fetițo, o să vină, spuse Lisbeth așa cum le vorbesc doicile copiilor nerăbdători, pentru că vreau eu...

— Dar când?

— Poate chiar săptămână asta.

— Lasă-mă să te sărut.

După cum se vede, cele două femei alcătuiau o singură ființă; toate faptele Valériei, chiar nebuniile, plăcerile, îmbufnările erau hotărâte împreună după chibzuieli serioase.

Lisbeth se simțea ciudat de mișcată în fața acestei vieți de curtezană; o sfătuia pe Valérie în toate și își urma calea răzbunării cu o logică neînduplecată. De altfel o adora pe Valérie, care era fiica, prietena și iubirea ei; găsea la ea supunerea creolelor, moliciunea femeii voluptoase; îi plăcea să flecărească în fiecare dimineață cu ea, mai mult decât îi plăcuse să stea de vorbă cu Wenceslas; puteau râde de micile lor răutăți puse împreună la cale, de prostia

bărbaților și să-și socotească dobânzile ce făceau să crească tot mai mult comoara fiecăreia. De altfel, Lisbeth găsisese în noua ei îndeletnicire și prietenie un câmp de activitate mult mai mare decât în dragostea-i nesăbuită pentru Wenceslas. Sufletul își află cele mai vii și mai puternice bucurii într-o ura satisfăcută. S-ar putea spune că dragostea e aurul, pe când ura e fierul, în acea mină de sentimente care zace în noi. Apoi, pentru Lisbeth, Valérie era, în toată gloria ei, frumusețea pe care o adora, cum adorăm tot ce nu avem, frumusețe cu mult mai ușor de mânuit decât Wenceslas, care fusese totdeauna rece și nesimțitor față de ea.

După aproape trei ani, Lisbeth începea să vadă progresele uneltirilor sale ascunse, pentru care își cheltuia viața și-și chinuia mintea. Lisbeth gândea, doamna Marneffe înfăptuia. Doamna Marneffe era securea, Lisbeth era mâna care o mânua, și mâna dăruia cu lovituri repezi familia aceea care, din zi în zi, îi era tot mai odioasă, căci urăști din ce în ce mai tare, după cum, când iubești, iubești pe zi ce trece tot mai mult. Dragostea și ura sunt sentimente ce se hrănesc din substanța lor; dar dintre amândouă, ura dăinuie mai mult. Dragostea are puteri limitate, își trage tăria din viață, din dărnicie; ura seamănă cu moartea, cu zgârcenia, e un fel de abstracție activă, deasupra ființelor și a lucrurilor. Intrând în felul de existență care i se potrivea, Lisbeth se putea folosi de toate însușirile ei; domnea ca iezuiții, ca o putere ocultă. De aceea, în toată ființa ei fremăta un suflu nou de viață. Chipul îi strălucea. Lisbeth visa să devină doamna mareșal Hulot.

Scena aceasta în care cele două prietene își spuneau verde până și cele mai mărunte gânduri, fără să aleagă cuvintele, se petrecea chiar după întoarcerea de la hală, unde Lisbeth se dusesese să cumpere cele de trebuință pentru o masă mai rafinată. Marneffe, care jinduia locul domnului Coquet, îl invitase pe acesta împreună cu virtuoasa doamnă Coquet, și Valérie nădăjduia că Hulot va

pune la cale chiar în seara aceea demisia șefului de birou. Lisbeth se îmbrăca pentru a se duce la baroană, unde lua masa.

— Te întorci să ne servești ceaiul, dragă Bette? întrebă Valérie.

— Sper că da.

— Cum speri? Nu cumva ai fi în stare să te culci cu Adeline ca să-i sorbi lacrimile când doarme?

— Ah, dacă aș putea! răspunse Lisbeth râzând, nu m-aș da în lături. Își ispășește fericirea; sunt încântată, asta mi-aduce aminte de copilărie. Vine rândul fiecăruia. Ea are să ajungă în noroi, pe când eu o să fiu contesă de Forzheim!...

Lisbeth porni spre strada Plumet, unde se ducea de câțva timp, cum te duci la spectacol, ca să te bucuri din plin de tot felul de emoții.

Apartamentul ales de Hulot pentru soția sa era alcătuit dintr-o anticameră mare și încăpătoare, un salon și un dormitor, cu cabinet de toaletă. Sufrageria se afla într-o parte, alături de salon. Două odăi de servitori și o bucătărie, la etajul al treilea, completau locuința demnă încă de un consilier de stat, director în Ministerul de Război. Casa, curtea și scara erau impunătoare. Baroana, nevoită să-și mobilizeze salonul, camera și sufrageria cu rămășițele fostei splendori, luase tot ce era mai bun din strada Universității. Biata femeie ținea de altfel la aceste mărturii mute ale fericirii sale, care îi erau aproape ca o consolare. În ele își vedea amintirile înflorite, tot astfel cum doar ea mai deosebea pe covoare desenele care pentru ceilalți păreau aproape șterse.

Când intrai în anticamera vastă, în care douăsprezece scaune, un barometru și o sobă mare, perdele lungi de pânză albă și groasă tivită cu roșu aminteau groaznicele anticamere din ministere, ți se strângea inima; simțeai singurătatea în care trăia acea femeie. Durerea, ca și plăcerea, își creează climatul ei. De la prima ochire asupra

unui interior, îți dai seama cine domnește acolo, dragostea sau deznădejdea. O găseai pe Adeline într-un dormitor imens, cu mobile frumoase de mahon împestrițat, lucrat de Jacob Desmalters¹⁰², împodobit cu ornamente în stil *empire*, cu bronzurile acelea care izbutesc să fie mai reci decât alămurile lui Ludovic al XVI-lea! Și te cutremurai când o vedeai stând într-un fotoliu roman, în fața sfincșilor de pe măsuța-i de lucru, cu obrazii palizi, prefăcându-se veselă și păstrându-și aerul ei imperial, tot așa cum știa să-și păstreze rochia de catifea albastră pe care o purta în casă. Sufletul mândru îi susținea trupul și îi păstra frumusețea. La sfârșitul primului ei an de exil în apartamentul acela, baroana își dăduse seama cât de mare era nenorocirea ce o lovise. „Surghiunindu-mă aici, Hector al meu mi-a făcut o viață mai frumoasă decât i se cuvenea unei simple țărănci, își spunea ea. Vrea să trăiesc astfel; facă-se voia lui! Sunt baroana Hulot, cumnata unui mareșal al Franței, n-am săvârșit nici cea mai mică greșală, copiii mei sunt la casele lor, pot să-mi aștept moartea, înfășurată în vălurile imaculate ale unei soții fără de prihană, în zăbranicul fericii mele stinse.”

Portretul lui Hulot, în uniformă de ofițer al gărzii imperiale, pictat de Robert Lefebvre¹⁰³ în 1810, trona deasupra măsuței de lucru lângă care ședea Adeline în așteptarea unei vizite, ținând în mână *Imitația lui Isus Cristos*¹⁰⁴, lectura ei obișnuită. Această Magdalenă fără pată

¹⁰² *Jacob Desmalters* – François-Honoré-Georges Jacob zis *Jacob Desmalters* (1770—1841) a fost un adevărat artist în executarea mobilelor fine. El a creat stilul *empire* (mobile cu forme drepte și cu aplicații de bronz, amintind antichitatea).

¹⁰³ *Robert Lefebvre* – *Robert Leiebvre* sau *Lefèvre* (1756—1830) a pictat mai întâi scene istorice, apoi portrete. El a executat, în timpul lui Napoleon, portretele multor membri ai familiei acestuia.

¹⁰⁴ *Imitația lui Isus Cristos* – lucrare religioasă anonimă, scrisă în latinește prin secolul al XV-lea și apoi tradusă în limbi moderne; conține patru cărți, care preconizează detașarea omului de sine și de lume pentru a se îmbăta cu meditații mistice. Titlul are sensul de: *Pentru a-*

asculta și ea glasul sfântului duh în pustiul singurătății sale.

— Mariette, fetiço, o întrebă Lisbeth pe bucătăreasa care venise să-i deschidă ușa, ce mai face scumpa mea Adeline?

— Bine, după cum s-ar părea, domnișoară, dar, între noi fie vorba, dacă se încapățânează s-o mai ducă tot așa, o să se omoare, îi șopti Mariette Lisbethi la ureche. Ar trebui s-o convingeți să ducă o viață mai omenească. De ieri, doamna mi-a poruncit să-i servesc dimineața lapte de zece centime și un corn de zece centime, la amiază o scrumbie ori puțină friptură rece, gătind o jumătate de kilogram de carne pentru o săptămână întreagă, bineînțeles când prânzește singură aici... Nu vrea să cheltuiască decât cincizeci de centime pe zi pentru hrana ei. Asta nu-i cuminte. Dacă i-aș vorbi domnului mareșal de planul ăsta năstrușnic, ar fi în stare să se certe cu domnul baron și să-l dezmoștenească, pe când dumneavoastră, care sunteți atât de bună și deșteaptă, ați putea aranja lucrurile...

— Dar de ce nu te adresezi vărului meu? întrebă Lisbeth.

— Ah! dragă domnișoară, n-a mai dat pe aici de vreo douăzeci ori douăzeci și cinci de zile, adică de când nu v-am mai văzut nici pe dumneavoastră! De altfel, doamna m-a oprit să cer bani domnului, amenințându-mă că mă dă afară dacă o fac. Cât despre suferință... sărmana doamnă, știu că a îndurat! E prima oară când o uită domnul atâta vreme... De câte ori suna cineva, se repezea la fereastră... dar, de cinci zile, nu se mai ridică din fotoliu. Citește! Când se duce la doamna contesă, îmi poruncește: „Mariette, zice ea, dacă vine domnul, spune-i că sunt acasă și trimite portarul să mă cheme; am să-i dau un bacșiș bun!”

— Biata verișoară! suspină Bette, mi se rupe inima de milă. Vorbesc despre ea în fiecare zi cu vărul meu. Ce să-i faci? „Ai dreptate, Bette, îmi răspunde el, sunt un ticălos, nevasta mea e un înger, iar eu sunt un monstru! O să mă duc mâine...” Și rămâne la doamna Marneffe. Femeia asta îl ruinează, și el o adoră, nu poate trăi decât lângă ea. Eu fac

imita pe Isus Cristos.

ce pot! Dacă n-aș fi acolo și dacă n-aș avea-o cu mine pe Mathurine, baronul ar fi cheltuit de două ori mai mult și, cum nu mai are aproape nimic, poate că și-ar fi zburat creierii până acum. Și, știi, Mariette, Adeline s-ar prăpădi și ea dacă bărbatul său ar muri, sunt sigură. Încerc cel puțin s-o scot la capăt măcar acolo, împiedicându-l pe vărul meu să risipească prea mulți bani...

— La fel spune și biata doamnă, știe cât de îndatorată vă este, rosti Mariette; zicea că multă vreme v-a judecat greșit.

— A! făcu Lisbeth. Altceva nu ți-a mai spus?

— Nu, domnișoară. Dacă vreți să-i faceți plăcere, vorbiți-i de domnul; vă socoate fericită că-l puteți vedea zilnic.

— E singură?

— Iertați-mă, mareșalul e aici. A! vine în fiecare zi, și ea îi povestește totdeauna că l-a văzut dimineața pe domnul, căci se întoarce noaptea foarte târziu.

— Astăzi avem o masă bună?... Întrebă Bette.

Mariette se codea să-i răspundă, ocolind privirea lorenei, când ușa salonului se deschise, și mareșalul Hulot ieși atât de grăbit, încât o salută pe Bette fără s-o privească și scăpă jos o hârtie. Bette ridică de jos bucata de hârtie și alergă pe scară, căci e zadarnic să strigi după un surd; dar făcu în așa fel ca să nu-l poată ajunge pe mareșal și, întorcându-se, citi pe furiș cele de mai jos, scrise cu creionul:

Dragul meu frate, Hector mi-a dat banii de cheltuială pentru trimestru; dar Hortense a avut o nevoie atât de mare de bani, încât i-am împrumutat toată suma, care abia i-a ajuns ca să iasă din încurcătură. Poți să-mi împrumuți câteva sute de franci? Căci nu vreau să-i mai cer din nou bani soțului meu; dacă m-ar certa, aș suferi prea mult.

— Hm! gândi Lisbeth, cât de încolțită o fi de mizerie ca să-și calce în așa hal mândria în picioare?

Lisbeth intră, o zări pe Adeline plângând și-i sări de gât.

— Adeline, drăguța mea, știu tot, strigă verișoara Bette. Uite, de tulburat ce era, pe când fugea ca un ogar, mareșalul a pierdut hârtiuța asta. De când nu ți-a mai dat bani ticălosul de Hector?...

— Ba mi-a dat întotdeauna, răspunse baroana, însă Hortense a avut nevoie și...

— N-aveai ce ne da de mâncare, o întrerupse Bette. Acum pricep de ce era încurcată Mariette când am întrebat-o de masă. Te porți ca un copil, Adeline! Știi ce, lasă-mă să-ți dau economiile mele.

— Mulțumesc, buna mea Bette, zise Adeline ștergându-și o lacrimă. S-a întâmplat să fiu acum strâmtorată, dar m-am asigurat pentru viitor. De aci înainte voi cheltui doar două mii patru sute de franci pe an, în care intră și chiria, și-i voi avea. Dar Bette, niciun cuvânt, lui Hector mai ales. Cum îi merge, bine?

— A! e sănătos tun și vesel ca un pițigoi, nu se gândește decât la drăcoaica aceea care l-a vrăjit.

Doamna Hulot privea la un brad argintiu din fața ferestrelor, și Lisbeth nu putu vedea expresia din ochii verișoarei sale.

— L-ai anunțat că azi e ziua când luăm masa aici cu toții împreună?

— Da, însă e zadarnic! Doamna Marneffe dă astăzi o masă mare, speră să pună la cale demisia domnului Coquet! Și asta e mai important ca toate! Ascultă-mă, Adeline, știi ce fire teribil de independentă am. Soțul tău, drăguța mea, te va ruina cu siguranță. Am crezut că vă pot fi tuturor de folos apropiindu-mă de femeia asta, dar e o creatură din cale afară de depravată, care îl va împinge pe bărbatul tău să săvârșească lucruri ce-ar putea să vă dezonzoreze pe toți.

Adeline făcu o mișcare ca cel care primește o lovitură de pumnal în inimă.

— Sunt absolut sigură de asta, dragă Adeline. Trebuie să-ți deschid ochii, să ne gândim la viitor! Mareșalul e bătrân,

dar va ajunge departe și are o leafă frumușică. Dacă ar muri, văduva lui ar avea o pensie de șase mii de franci. Cu suma asta eu îmi pot lua răspunderea să vă întrețin pe toți! Ai mare trecere pe lângă bătrân, pune o vorbă bună să mă ia în căsătorie. Nu că aș dori s-ajung doamna mareșal, nu mă sinchisesc eu de asemenea fleacuri, cum nu-mi pasă de conștiința doamnei Marneffe; dar în felul acesta o să aveți toți ce mânca. Se vede că și Hortense duce lipsă, dacă tu îi dai din pâinea ta.

Mareșalul își făcu apariția. Bătrânul veteran venise într-o goană și-și ștergea fruntea cu fularul.

— I-am dat Mariettei două mii de franci, îi șopti el la ureche cumnatei sale.

Adeline se îmbujoră toată. Două lacrimi i se iviră pe genele încă lungi; tăcută, strânse mâna moșneagului, pe chipul căruia se citea bucuria îndrăgostitului fericit.

— Voiam să-ți cumpăr ceva cu acești bani, Adeline, continuă el, de aceea, în loc să mi-i înapoiezi, ia-ți mai bine singură ce ți-o plăcea mai mult.

Se duse la Lisbeth, îi luă mâna și, din distracție, de mulțumit ce era, i-o sărută.

— Asta-i o prevestire bună, îi spuse Adeline Lisbethi surâzându-i, atât cât mai era în stare să surâdă.

În clipa aceea intră tânărul Hulot cu soția lui.

— Fratele meu cinează cu noi? întrebă scurt mareșalul.

Adeline luă un creion și scris pe un pătrățel de hârtie:

Îl aștept, mi-a făgăduit că cinează cu noi. Dacă nu vine, înseamnă că l-a oprit mareșalul care-i copleșit de treburi.

Și-i întinse hârtia. Născocise felul acesta de a conversa cu mareșalul, și un teanc de hârtiuțe pătrate se afla rânduie, împreună cu un creion, pe măsuța ei de lucru.

— Știu, răspunse mareșalul, nu-și mai vede capul de treburi din pricina Algeriei.

Hortense și Wenceslas sosiră și ei, și baroana, văzându-și

familia adunată în jurul ei, îi aruncă mareșalului o privire pe care n-o pricepu decât Lisbeth.

Fericirea îl înfrumusețase mult pe artistul care era adorat de soția lui și răsfățat de o lume întreagă. Fața i se rotunji. se, talia-i elegantă scotea în evidență darurile ce le moștenesc, prin sânge, adevărații nobili. Faima lui timpurie, importanta ce i se dădea, laudele înșelătoare pe care lumea le acorda artiștilor, cum ai spune bună ziua sau cum ai vorbi despre vreme, îi dădeau conștiința aceea a propriei valori, care degenerază în înfumurare când talentul dispare. Crucea Legiunii de Onoare îi întregea, credea el, reputația de mare om.

După trei ani de căsnicie, Hortense avea față de bărbatul său o atitudine de câine credincios, îi urmărea toate mișcările cu o privire cercetătoare, nu-și dezlipa o clipă ochii de la el, ca un avar ce-și păzește comoara, că te simțai înduișat în fața unei asemenea admirații mergând până la abnegație. Se vedea că firea mamei sale și sfaturile ce i le dăduse avuseseră o mare înrâurire asupra ei. Frumusețea, rămasă aceeași, era învăluită, poetic, de altfel, în umbrele blânde ale unei tainice melancolii.

Văzând-o pe verișoara ei intrând, Lisbeth crezu că tânguirile înăbușite atâta vreme în inima ei aveau să rupă învelișul subțire al discreției. Lisbeth își dăduse seama, încă din primele zile ale lunii lor de miere, că tânăra căsnicie dispunea de venituri prea mici pentru o dragoste atât de mare.

Hortense, îmbrățișându-și mama, schimbă cu ea la ureche câteva fraze spuse din toată inima, pe care Bette le pricepu după felul cum clătinară amândouă din cap.

— Adeline va fi nevoită să lucreze ca și mine pentru a-și câștiga existența, se gândi verișoara Bette. Vreau să-mi spună ce are de gând să facă... Degetele ei gingașe vor ști, ca și ale mele, ce înseamnă să muncești de nevoie.

La ora șase, familia trecu în sufragerie. Tacâmul lui Hector era pus.

— Lasă-l! se adresează baroana Mariettei, domnul vine uneori mai târziu.

— Tata va veni cu siguranță, zise Hulat-fiul mamei sale, mi-a făgăduit când ne-am despărțit la Cameră.

Lisbeth, ca un păianjen în mijlocul pânzei sale, pândea fizionomiile din juru-i. Știindu-i pe Hortense și Victorin de când se născuseră, chipurile lor erau pentru dânsa ca o oglindă prin care citea limpede în sufletele acelea tinere. După felul în care Victorin se uita pe furiș la maică-sa, își dădu seama că Adeline era amenințată de o nouă nenorocire, pe care băiatul se temea să i-o dezvăluie. Tânărul și celebrul avocat era ros de o tristețe ascunsă. Profunda venerație pe care o avea pentru mama sa izbucnea ca un strigăt de durere din ochii ce-o priveau; se vedea bine că Hortense era preocupată de propriile ei necazuri. Și Lisbeth știa că, de cincisprezece zile, era încolțită de cele dintâi griji pe care lipsa de bani o prilejuiește oamenilor cinstiți, femeilor tinere, cărora viața le-a surâs întotdeauna și care-și ascund neliniștea. De aceea, din prima clipă, verișoara Bette ghicise că mama nu-i dăduse nimic fetei. Gingașa Adeline se coborâse deci până la minciunile scornite, de nevoie, de cei care vor să capete bani cu împrumut. Îngrijorarea Hortensei și a fratelui ei, adâncă melancolie a baroanei întristară cina aceea și așa destul de tăcută din pricina surzeniei bătrânului mareșal. Trei persoane însuflețeau scena: Lisbeth, Célestine și Wenceslas. Dragostea Hortensei încurajase înflăcărarea specific poloneză a artistului, înflăcărare ce-i caracterizează pe acești francezi ai Nordului. Buna lui dispoziție și fizionomie erau suficiente pentru a dovedi că avea o mare încredere în sine și că biata Hortense, urmând povețele mamei, îi ascundea toate grijile gospodăriei.

— Trebuie să fii tare fericită, i se adresează Lisbeth nepoatei sale în timp ce se ridicau de la masă, că mama te-a scos din încurcătură dându-ți banii ei.

— Mama? întrebă mirată Hortense. O! biata mamă, să

cer de la dânsa, eu care aş vrea să pot face rost de bani pentru ea! Să-ţi spun drept, Lisbeth, bănuiesc un lucru îngrozitor: mama lucrează în ascuns.

În timp ce străbăteau salonul cel mare şi întunecos, fără luminări, în urma Mariettei, care ducea lampa din sufragerie în dormitorul Adelinei, Victorin le făcu un semn Lisbeth şi Hortensei, atingându-le uşor braţul; amândouă, pricepând semnificaţia gestului, îi lăsară pe Wenceslas, Célestine, mareşal şi baroană să intre în dormitor, iar ei se retraseră lângă o fereastră.

— Ce-i, Victorin? întrebă Lisbeth. Pun ră măşag că s-a întâmplat iar vreo catastrofă din pricina tatălui tău.

— Din păcate, ăsta-i adevărul, răspunse Victorin. Un anume Vauvinet, cămătar de meserie, are poliţe semnate de tata în valoare de şaizeci de mii de franci şi vrea să-l urmărească! Am încercat să vorbesc cu tata la Cameră de afacerea asta nenorocită, dar n-a vrut să mă asculte, aproape că m-a ocolit. N-ar trebui oare s-o prevenim pe mama?

— Nu, strigă Lisbeth, are prea multe necazuri pe cap, i-ai da o lovitură de moarte, trebuie s-o cruţăm. Nici nu ştiţi în ce hal a ajuns, noroc de unchiul vostru, căci altfel n-aţi fi avut ce mânca azi, aici.

— Ah! Doamne, Victorin, suntem nişte monştri, îi zise Hortense fratelui său. Aflăm de la Lisbeth ceea ce ar fi trebuit să ghicim singuri. Îmi stă mâncarea în gât!

Hortense se opri şi îşi puse batista la gură ca să-şi înăbuşe hohotul de plâns.

— L-am rugat pe acest Vauvinet să vină mâine la mine, continuă Victorin. Are să se mulţumească oare cu garanţia mea ipotecară? Nu cred. Oamenii aceştia vor bani gheată, ca să poată storce alte dobânzi cămătăreşti.

— Să vindem renta noastră! spuse Lisbeth Hortensei.

— Cât ar face? Cincisprezece; şaisprezece mii de franci, replică Victorin, şi ne trebuie şaizeci de mii!

— Verişoară scumpă! strigă Hortense sărutând-o pe

Lisbeth cu entuziasmul unui suflet curat.

— Nu, Lisbeth, păstrează-ți micul tău avut, rosti Victorin, după ce îi strânse mâna lorenei. Am să văd mâine ce are de gând omul acela. Cu consimțământul soției mele, voi putea împiedica ori întârzia urmărirea, căci ar fi îngrozitor să văd compromisă reputația tatei!... Ce ar spune ministrul de Război? Salariul tatei, angajat pe trei ani, nu va fi liber decât în luna decembrie; nu poate fi deci oferit ca garanție. Vauvinet a reînnoit de unsprezece ori polițele, gândiți-vă ce dobânzi a avut de plătit tata! Trebuie să umplem această prăpastie.

— Dacă doamna Marneffe l-ar părăsi... zise Hortense cu amărăciune.

— Ferească Dumnezeu, una ca asta! exclamă Victorin. Tata ar nimeri în altă parte; aici cel puțin cheltuielile mai mari au fost făcute.

Ce schimbare la copiii aceștia atât de respectuoși altădată, pe care mama îi învățase de mici să-l privească pe tatăl lor cu o admirație fără margini! Acum ajunseseră să-l judece.

— Fără mine, spuse Lisbeth, tatăl vostru ar fi fost azi și mai ruinat.

— Să intrăm, fu de părere Hortense, mama e foarte ageră, ar bănuî numaidecât ceva. Lisbeth are dreptate, să-i ascundem totul... și să fim veseli!

— Victorin, nici nu-ți dai seama unde te poate duce slăbiciunea tatălui tău pentru femei, îi șopti Lisbeth. Gândește-te să-ți asiguri unele venituri, ajutându-mă să mă căsătoresc cu mareșalul. Ar trebui să vorbiți toți cu el în astă seară. Eu am să plec anume mai devreme.

Victorin intră în cameră.

— Dar tu, biata mea fetiță, o întrebă încet Lisbeth pe verișoara sa, cum o să te descurci?

— Vino mâine la noi la masă, și-o să stăm de vorbă, îi răspunse Hortense. Nu știu ce să mă fac, tu ești deprinsă cu greutățile vieții, mă poți sfătui.

În timp ce toată familia încerca să-l convingă pe mareșal să se căsătorească, iar Lisbeth se întorcea în strada Vanneau, se petrecu aici un eveniment dintre acelea care unor femei ca doamna Marneffe le îmboldesc vigoarea viciului, silindu-le să-și întrebuițeze toate resursele perversității. Trebuie să recunoaștem un fapt bine stabilit: La Paris lumea e atât de ocupată, încât cei vicioși nu săvârșesc răul din instinct, ci sunt nevoiți să-și facă din viciu o pavază împotriva atacurilor din afară.

Salonul doamnei Marneffe era plin de adoratorii ei, și Valérie tocmai întocmise partidele de *whist*, când feciorul, un fost militar acum la pensie, pe care-l găsisse baronul, anunță:

— Domnul baron Montes de Montejanos.

Valérie simți un junghi în inimă, dar se îndreptă repede spre ușă strigând:

— Vărul meu!...

Și, ajungând lângă brazilian, îi șopti la ureche:

— Trebuie să treci drept ruda mea, de nu, totul s-a sfârșit între noi!

— Bravo, Henri, rosti ea cu voce tare conducându-l pe brazilian lângă cămin, n-ai naufragiat cum mi s-a povestit? Trei ani de zile te-am plâns...

— Bine ai venit, amice, zise domnul Marneffe întinzând mâna brazilianului, care avea înfățișarea unui adevărat brazilian milionar.

Domnul baron Henri Montes de Montejanos, înzestrat de climatul ecuatorial cu fizicul și culoarea atribuită lui Othello în teatru, înspăimânta cu aerul său întunecat, simplu efect plastic, căci prin firea sa blândă și plină de duioșie era sortit, ca toți bărbații tari, să fie prada femeilor slabe. Disprețul ce i se citea pe față, vigoarea mușchilor ce reieșea din statura-i vânjoasă, toată această putere nu se adresa decât bărbaților, ca o măgulire adusă femeilor și pe care ele o savurează cu atâta plăcere, încât oamenii

aceștia, când dau brațul amantelor, au toți niște aere de matadori încântați. Cu o înfățișare superbă în haina-i albastră cu nasturi de aur masiv, cu pantaloni negri, purtând cizme de piele fină perfect lustruite și mănuși la modă, baronul nu părea a fi brazilian decât după diamantul foarte mare prețuind aproape o sută de mii de franci care strălucea ca o stea pe o somptuoasă cravată de mătase albastră, încadrată de o jiletcă albă, anume întredeschisă ca să se poată zări o cămașă de pânză de o nemaipomenită finețe. Fruntea bombată ca a unui satir, semn al îndărătniciei în pasiune, se continua cu un păr negru ca tăciunele, stufos ca o pădure virgină, sub care scânteiau doi ochi limpezi, atât de sălbatici încât s-ar fi putut crede că mama baronului, înainte de a-l fi născut, ar fi fost speriată de un jaguar.

Exemplarul acesta superb al rasei portugheze din Brazilia se postă cu spatele la sobă, luând o poză ce trăda obiceiuri pariziene; cu pălăria într-o mână, cu brațul rezemat pe catifeaua de pe marmura căminului, se aplecă spre doamna Marneffe vorbind cu ea în șoaptă, fără să-i pese de burghezii aceia nesuferiți care, după părerea lui, n-aveau ce căuta acolo.

Această intrare în scenă, poza și aerele brazilianului pricinuiră lui Crevel și baronului aceeași tresărire de neliniște și de curiozitate. Amândoi avură aceeași expresie, aceeași presimțire. Astfel că mimica și gesturile celor doi mari îndrăgostiți apărură atât de comice prin simultaneitatea lor, încât stârniră zâmbetul oamenilor destul de fini pentru a vedea în ele o destăinuire. Crevel, burghez și negustor sadea, ca întotdeauna, deși primar al Parisului, își păstră din nefericire această atitudine mai mult timp decât colaboratorul său, și baronul putu surprinde în treacăt mărturisirea involuntară a lui Crevel. Era încă o săgeată în inima moșneagului îndrăgostit, care se hotărî să-i ceară Valériei o explicație.

— În astă seară, își spunea Crevel potrivit-și cărțile,

trebuie să iau o hotărâre...

— *Ai cupă!*¹⁰⁵ ... îi strigă Marneffe, și faci *renonce*?

— A! iartă-mă, răspunse Crevel vrând să ia înapoi cartea. „Baronul acesta nou mi se pare de prisos, continuă el să-și spună în gând. Îi îngădui Valériei să trăiască cu baronul meu; mă răzbun astfel și știu cum mă pot descotorosi de el, dar vărul de colo!... e un baron de prisos, nu vreau să fiu dus de nas, trebuie să aflu ce fel de rudă e cu dânsa!”

În seara aceea, printr-un noroc de care se bucură numai femeile frumoase, Valérie era minunat de bine îmbrăcată. Pieptul ei de o albeață strălucitoare era strâns într-o ghiapiură ale cărei tonuri roșcate scoteau în evidență pielea satinată a umerilor frumoși, cum numai parizienele izbutesc să aibă, păstrându-și în același timp (prin ce mijloace, nu se știe) talia zveltă și o carnație superbă. Purta o rochie de catifea neagră ce părea în fiecare clipă gata să-i alunece de pe umeri, iar pe cap o dantelă presărată cu buchețele de flori. Brațele ei, totodată durdulii și fine, ieșeau la iveală din niște mâneci bufante împodobite cu dantelă. Era ca un fruct frumos așezat cu multă artă pe o farfurie de preț și care stârnește poftă tăișului de cuțit.

— Valérie, îi șoptea brazilianul la ureche tinerei femei, ți-am rămas credincios; unchiul meu a murit și sunt de două ori mai bogat ca înainte de a pleca. Vreau să trăiesc și să mor la Paris, lângă tine și pentru tine.

— Mai încet, Henri! te rog!...

— Ei, asta-i! trebuie să-ți vorbesc, să știu că-i zvârl pe fereastră pe toți cei de aici, te caut, doar, de două zile. Voi rămâne ultimul, nu-i așa?

Valérie surise pretinsului ei văr.

— Nu uita că ești fiul unei surori a mamei mele, care s-a căsătorit cu tatăl tău pe vremea campaniei lui Junot în Portugalia¹⁰⁶.

— Eu, un Montes de Montejanos, strănepotul unuia dintre

¹⁰⁵ *Ai cupă* - Joc de cuvinte: în limba franceză *coeur* înseamnă și inimă și cupă (la cărți de joc).

cuceritorii Braziliei, să mint!

— Mai încet, ori nu ne mai vedem niciodată...

— Și de ce?

— Marneffe s-agață și el ca muribunzii de o ultimă dorință, e nebun după mine...

— Sluga asta?... întrebă brazilianul, care știa cine-i Marneffe, o să-l plătesc...

— Câtă brutalitate!

— Ei drăcie! de unde atâta lux?... zise brazilianul observând abia acum podoabele scumpe ale salonului.

Ea începu să râdă.

— Ce ton nesuferit, Henri!

Tocmai zărise două priviri înflăcărate de gelozie care o siliseră să-și arunce ochii spre cele două ființe chinuite. Crevel, care juca împotriva baronului și a domnului Coquet, îl avea ca partener pe domnul Marneffe. Partida fu egală din pricina neatenției, atât a lui Crevel cât și a baronului, care făceau greșeli cu nemiluita. Cei doi bătrâni îndrăgostiți mărturisiră într-o clipă patima pe care Valérie izbutise să-i facă s-o ascundă timp de trei ani; dar nici ea nu-și putuse stăpâni fericirea ce-i strălucea în ochi, revăzându-l pe cel dintâi bărbat care o făcuse să-i bată inima, prima ei dragoste. Drepturile acestor fericiți muritori dăinuiesc tot atât cât și femeia de la care le-au cucerit.

Între cele trei pasiuni arzătoare, una sprijinindu-se pe impertinența banului, alta pe dreptul de proprietate și cea din urmă pe tinerețe, putere, avere și înțâietate, doamna Marneffe rămase liniștită și cu mintea limpede, asemenea generalului Bonaparte la asediul de la Mantua, când fusese nevoit să se lupte cu două armate pentru a putea continua blocada. Hulot, cu chipul răvășit de gelozie, avea înfățișarea teribilă a răposatului mareșal Montcornet pornind la o șarjă de cavalerie împotriva liniilor rusești. În

¹⁰⁶ *pe vremea campaniei lui Junot în Portugalia* – Generalul lui Napoleon, *Andoche Junot* (1771—1813), a condus expediția din Portugalia în 1807—1808.

calitatea sa de bărbat frumos, consilierul de stat nu ştiuse niciodată ce-i gelozia, după cum Murat¹⁰⁷ nu cunoscuse frica. Fusesse totdeauna sigur de succes. Înfrângerea suferită pe lângă Josépha, cea dintâi în viaţa lui, o atribuisse lăcomiei de bani; se pretindea învins de un milion „nu de o lepădătură ca ducele d’Hérouville. Otrăvurile şi furiile pe care le vărsa *ca un puhoi patima aceasta nebună îi umpluseră într-o clipă inima. Se răsucea de la masa de joc spre cămin cu mişcări ce aminteau pe Mirabeau¹⁰⁸, şi, când lăsa cărţile aruncând o privire provocatoare înspre brazilian şi Valérie, obişnuiţii salonului erau cuprinşi de spaima amestecată cu curiozitatea pe care o stârneşte violenţa gata să izbucnească din clipă în clipă. Pretinsul văr se uita la consilierul de stat ca şi cum ar fi cercetat cine ştie ce vas de porţelan chinezesc. O asemenea situaţie nu se putea prelungi fără să ajungă la un scandal monstru. Marneffe se temea de baronul Hulot, tot atât cât se temea Crevel de Marneffe, căci nu avea de gând să rămână mereu în postul de subşef. Muribunzii cred în viaţă precum puşcăriaşii cred în libertate. Voia cu orice preţ să fie şef de birou. Înfricoşat pe bună dreptate de pantomima lui Crevel şi a consilierului de stat, se ridică, îi şopti ceva la ureche soţiei sale, şi, spre marea mirare a celor de faţă, Valérie trecu în dormitor împreună cu brazilianul şi cu bărbatul ei.

— Ți-a vorbit vreodată doamna Marneffe de vărul acesta? Îl întrebă Crevel pe baronul Hulot.

— Niciodată! răspunse baronul ridicându-se. Apoi adăugă: destul pe astă seară, pierd doi ludovici, iată-i.

¹⁰⁷ *Murat nu cunoscuse frica* – Joachim Murat (1769—1815), mareşal al Franţei, era cunoscut pentru şarjele de cavalerie conduse de el în timpul bătăliilor napoleoniene. El a dovedit mult curaj, chiar şi în momentul când a fost executat din ordinul regelui Neapolului, al cărui tron îl deţinuse pe vremea lui Napoleon şi pe care voia să-l reia.

¹⁰⁸ *Mirabeau* – Honoré-Gabriel Riqueti, marchiz de Mirabeau (1749—1791), orator celebru din timpul revoluţiei franceze, a servit mai întâi, deşi aristocrat, revoluţiei, dar apoi a trădat-o pactizând cu cercurile regaliste.

Azvârli două piese de aur pe masă și porni să se așeze pe divan cu un aer pe care toată lumea îl luă drept o înștiințare că era timpul de flecare. Domnul și doamna Coquet, după ce schimbară câteva cuvinte, părăsiră salonul, și Claude Vignon, cu deznădejdea în suflet, îi imită. Semnalul dat de aceștia îi făcu și pe cei mai puțin pătrunzători să plece, simțindu-se de prisos. Baronul și Crevel rămaseră singuri, tăcuți. Hulot, uitând până la urmă de Crevel, se duse în vârful picioarelor să asculte la ușa dormitorului și făcu un salt formidabil înapoi când domnul Marneffe deschise ușa și ieși cu fața senină, arătându-se foarte mirat că nu mai găsește decât două persoane în salon.

— Dar ceaiul! rosti el.

— Unde-i Valérie? întrebă baronul furios.

— Nevastă-mea, răspunse Marneffe, s-a dus până la verișoara dumneavoastră, dar se întoarce numaidecât.

— Și de ce ne-a lăsat aici, ca pe niște caraghioși, pentru nesuferita aceea de Capră?...

— Domnișoara Lisbeth s-a întors de la doamna baroană, soția dumneavoastră, cu un fel de indigestie, spuse Marneffe. Mathurine a cerut ceai, iar Valérie s-a dus să vadă ce are domnișoara Bette.

— Și vărul?...

— A plecat!

— Crezi? zise baronul.

— L-am urcat în trăsură! răspunse Marneffe cu fața schimonosită de un zâmbet.

Jos în stradă, se auzi zgomotul unei trăsurii. Baronul, fără să-l ia în seamă pe Marneffe, ieși și se duse la Lisbeth. Îi trecuse prin minte una dintre acele idei pe care le trezește inima mistuită de gelozie. Cunoștea atât de bine josnicia lui Marneffe, încât bănuia o înțelegere mârșavă între nevastă și bărbat.

— Dar ce s-a făcut cu domnii și doamnele care erau aici? întrebă Marneffe rămânând singur cu Crevel.

— Când soarele apune, găinile se culcă, rosti Crevel: cum a dispărut doamna Marneffe, au plecat și adoratorii. Hai să jucăm un pichet, adăugă el nevoind să plece.

Era încredințat că brazilianul se mai afla în casă. Domnul Marneffe primi. Primarul era tot atât de șiret ca și baronul, putea rămâne oricât jucând cărți cu. soțul, care, de când se desființaseră tripourile, se mulțumea cu jocul meschin și sărăcăcios de societate.

Baronul Hulot urcă repede la verișoara Bette, dar găsi ușa încuiată, și, cu obișnuitele întrebări în fața unei uși închise, trecu destulă vreme pentru ca niște femei sprintene și șirete să poată înjgheba spectacolul unei indigestii îngrijite cu ceai. Lisbeth suferea atât de tare, încât Valérie era foarte îngrijorată, de aceea, doamna Marneffe abia luă în seamă intrarea furioasă a baronului. Boala e unul dintre paravanele de care se servesc femeile de cele mai multe ori pentru a se feri de furtuna unui scandal. Hulot se uită peste tot pe furiș, dar nu zări în dormitorul verișoarei Bette niciun loc potrivit pentru a ascunde un brazilian.

— Indigestia ta, Bette, face cinste prânzului soției mele. zise el privind-o pe fata bătrână care era sănătoasă tun și încerca să imite, luând ceai, horcăielile convulsiiunilor stomacale.

— Vezi ce bine e că scumpa noastră Bette locuiește în aceeași casă cu mine! De n-aș fi fost eu, biata fată își dădea sufletul... spuse doamna Marneffe.

— Mi se pare că nu crezi că sunt bolnavă, adăugă Lisbeth, și asta ar fi o infamie...

— De ce? întrebă baronul, cunoști deci motivul vizitei mele?

Și trase cu coada ochiului spre ușa unui cabinet de toaletă a cărei cheie fusese scoasă.

— Nu pricep nimic... răspuse doamna Marneffe cu aerul sfâșietor al unei duioșii și al unui devotament jignit.

— Dumneata ești de vină, scumpe văr, da, din pricina

dumitale mă aflu în starea în care mă vezi, rosti Lisbeth cu hotărâre.

Strigătul ei abătu atenția baronului, care îi aruncă fetei bătrâne o privire de adâncă uimire.

— Știi că țin la dumneata, continuă Lisbeth, faptul că mă aflu aici ar fi destul. Mă silesc din toate puterile să veghez asupra intereselor dumitale, având grijă de scumpa noastră Valérie. Cheltuiești în casă de zece ori mai puțin decât se cheltuiește cu o casă ca a ei. Fără mine, în loc de două mii de franci pe lună, ai fi silit să dai trei sau patru mii.

— Știu asta, răspunse baronul cu nerăbdare, ne ocrotește în felurite chipuri, adăugă el, întorcându-se lângă doamna Marneffe și cuprinzând-o pe după gât, nu-i așa fetița mea frumoasă?...

— Drept să-ți spun, exclamă Valérie, am impresia că ai înnebunit!...

— Sunt sigură că nu te îndoiești de devotamentul meu, zise Lisbeth, dar mi-e dragă și vara mea Adeline, pe care am găsit-o plângând. Nu te-a văzut de o lună! Nu, e ceva revoltător... O lași pe sărmana Adeline fără un ban. Fata dumitale Hortense era cât pe-acți să moară, când a aflat că numai datorită fratelui dumitale am avut ce mânca la masă! Astăzi, acasă la dumneata, nu se găsea o bucățică de pâine. Adeline a luat hotărârea eroică de a-și câștiga singură existența. Mi-a spus: „Am să fac ca tine!” Vorba asta m-a întristat într-atât, încât după masă gândindu-mă ce era vara mea în 1811 și ce-a ajuns în 1841, după treizeci de ani, mi s-a oprit digestia... Am încercat să mă potolesc, dar, când am ajuns acasă, am crezut că mor...

— Vezi, Valérie, exclamă baronul, unde m-a dus pasiunea ce ți-o port!... să săvârșesc crime împotriva familiei mele!

— Am avut dreptate să rămân nemăritată, strigă Lisbeth cu o bucurie sălbatică. Ești un om bun și ales, Adeline e un înger, și iată răsplata unui devotament orb!

— Un înger bătrân! șopti doamna Marneffe aruncând o privire pe jumătate duioasă și pe jumătate șăgalnică lui

Hector al ei, care o privea ca judecătorul de instrucție pe un inculpat.

— Biata femeie! rosti baronul. De mai bine de nouă luni nu i-am dat bani, și totuși pentru tine, Valérie, găsesc întotdeauna, dar cu ce preț! Nimeni n-are să te mai iubească așa cum te iubesc eu, în schimb însă câte necazuri îmi pricinuiești!

— Necazuri? Întrebă ea. Atunci ce înțelegi prin fericire?

— Nu știu încă ce legături ai avut cu pretinsul tău văr, despre care nu mi-ai vorbit niciodată, urmă baronul, fără să ia în seamă vorbele Valériei. Dar, când a intrat, am simțit o lovitură de cuțit în inimă. Oricât aș fi de orb, nu sunt orb. Am citit în ochii tăi și ai lui. Și-i scânteiau maimuțoiului ochii când te privea, iar privirea ta... A! pe mine nu m-ai privit niciodată astfel, niciodată... Taina asta, Valérie, se va lămuri... Ești singura femeie care m-a făcut să cunosc ce-i gelozia, de aceea să nu te miri de vorbele mele... Dar o altă taină a mai ieșit la iveală, și care-mi pare o ticăloșie...

— Haide, vorbește, zise Valérie.

— Da, am observat că Crevel, monumentul acela de carne și de prostie, te iubește și că tu îi încurajezi îndeajuns galanteriile pentru ca nerodul să-și dezvăluie pasiunea față de toată lumea!

— Și-al treilea? N-ai mai observat și pe alții? Întrebă doamna Marneffe.

— Poate că or mai fi! răspunse baronul.

— Că domnul Crevel mă iubește, e dreptul lui de bărbat. Dar ca eu să-l încurajez în această pasiune, ar însemna să mă port ca o cochetă sau ca o femeie care, în multe privințe, n-ar fi satisfăcută... Iubește-mă cu cusururile mele ori părăsește-mă. Dacă îmi redai libertatea, nici dumneata, nici domnul Crevel nu veți mai pune piciorul aici, mi-l voi lua în schimb pe vărul meu, ca să nu-mi pierd încântătoarele obiceiuri pe care mi le atribui. Adio, domnule baron Hulot!

Și se ridică, dar consilierul de stat o apucă de braț, silind-

o să se așeze iar. Bătrânul nu se mai putea lipsi de Valérie; devenise pentru el mai necesară decât toate necesitățile vieții și prefera să rămână cu îndoiala decât să aibă cea mai ușoară dovadă de necredință.

— Dragă Valérie, îi spuse el, nu vezi cât sufăr? Nu-ți cer decât să te justifici... să mă convingi că n-am dreptate.

— Bine, du-te și așteaptă-mă jos; sper că nu ai de gând să asisti la feluritele ritualuri pe care le impune starea verișoarei dumitale.

Hulot se retrase încet.

— Desfrânat bătrân ce ești, exclamă verișoara Bette, nici nu mă întrebi ce-ți fac copiii? Ce ai de gând cu Adeline? Eu, până una alta, o să-i duc mâine economiile mele.

— Ești dator să-i dai soției măcar pâinea de toate zilele, zise zâmbind doamna Marneffe.

Baronul, fără să se simtă jignit de tonul Lisbethei, care-l muștraluia ca și Josépha, plecă asemenea unui om încântat că poate evita o întrebare supărătoare.

După ce puseră zăvorul, brazilianul ieși din camera de toaletă, unde stătuse ascuns, cu ochii plini de lacrimi, într-o stare jalnică. Firește, Montes auzise tot.

— Nu mă mai iubești, Henri! strigă doamna Marneffe ducându-și batista la ochi și izbucnind în plâns.

Era glasul iubirii adevărate. Izbucnirea de deznădejde a femeii e atât de convingătoare, încât smulge iertarea care se află în inima tuturor îndrăgostiților, când femeia e tânără, drăguță și atât de decoltată încât ar putea ieși din corsaj în costumul Evei.

— Atunci, dacă mă iubești, de ce nu lași totul pentru mine? întrebă brazilianul.

Acest originar din America, logic ca toți oamenii născuți în mijlocul naturii, reluă numaidecât vorba de unde o lăsase, cuprinzând-o de mijloc pe Valérie.

— De ce?... rosti ea înălțându-și capul și învăluindu-l pe Henri cu o privire plină de dragoste. Doar sunt măritată,

pisoioile; doar suntem la Paris, nu în savane, în pampas, în pusturiile Americii. Dragă Henri, tu care ești cea dintâi și singura mea dragoste, ascultă-mă. Bărbatul meu, simplu subșef la Ministerul de Război, vrea să fie șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare; pot să-l împiedic să aibă ambiții? Or, pentru aceleași motive pentru care ne lăsa în toată voia pe amândoi (în curând se împlinesc patru ani de atunci, îți amintești, răule?...), Marneffe mi-l impune astăzi pe domnul Hulot. Nu mă pot descotorosi de acest îngrozitor funcționar de administrație, care suflă ca o focă, are păr în nas și șaizeci și trei de ani, care de trei ani a îmbătrânit cu zece căznindu-se să pară tânăr, care mi-e atât de nesuferit încât a doua zi după ce Marneffe va deveni șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare...

— Cu cât s-ar mări leafa soțului tău?

— Cu trei mii de franci!

— Îi dau aceeași sumă sub forma unei rente viagere, continuă baronul Montes; hai să părăsim Parisul și să plecăm...

— Unde? întrebă Valérie făcând un botișor drăguț cum fac femeile când îi înfruntă pe bărbații de care sunt sigure. Parisul este singurul oraș unde am putea trăi fericiți. Țin prea mult la dragostea ta ca s-o văd stingându-se într-o pustietate; ascultă-mă, Henri, tu ești singurul bărbat din lumea întreagă pe care-l iubesc, bagă-ți bine asta în căpățâna ta de tigru.

Pe bărbații din care au făcut niște mielusei, femeile izbutesc întotdeauna să-i convingă că ar fi adevărați lei și că ar avea o fire neînduplecată.

— Și acum, ascultă ce-ți spun: domnul Marneffe nu mai are nici cinci ani de trăit, e putred până în măduva oaselor. Șapte din cele douăsprezece luni ale anului și le petrece îndopându-se cu doctorii și ceaiuri, trăiește ca în vată. În sfârșit, doctorul e de părere că în orice clipă s-ar putea să-l secere moartea. Boala cea mai inofensivă pentru un om sănătos ar fi mortală pentru el; când sângele-i stricat, viața

e surpată din temelii. De cinci ani nici o singură dată nu l-am lăsat să mă sărute, ăsta nu-i un om, e o ciură! Într-o zi, și ziua aceea nu-i departe, voi rămâne văduvă; și uite, cu toate că mă cere un om cu șaiszeci de mii de franci venit, eu, care sunt stăpână pe omul acela ca pe bucata de zahăr, îți declar că, de-ai fi sărac ca Hulot, lepros ca Marneffe și chiar dacă m-ai bate, tot pe tine te-aș alege ca bărbat, căci ești singurul om pe care-l iubesc și căruia aș vrea să-i port numele. Sunt gata să-ți dau toate dovezile de dragoste pe care mi le-ai cere...

— Atunci, diseară...

— Copilule din Rio, jaguarul meu frumos care ai ieșit pentru mine din pădurile virgine ale Braziliei, spuse ea și-i luă mâna, sărutând-o și mângâind-o, respect-o cel puțin pe ființa pe care vrei s-o faci soția ta... Voi fi soția ta, Henri?...

— Da, rosti brazilianul cucerit de glasul patimii dezlănțuite. Și căzu în genunchi.

— Ascultă, Henri, zise Valérie apucându-i amândouă mâinile și privindu-l ținută în adâncul ochilor, vrei să juri aici față de Lisbeth, singura și cea mai bună prietenă a mea, care mi-e ca o soră, că, după ce-mi voi fi împlinit anul de văduvie, mă vei lua în căsătorie?

— Jur!

— Nu-i de ajuns. Jură pe cenușa și pe sufletul mamei tale, jură pe Fecioara Maria și pe credința ta de catolic!

Valérie știa că brazilianul își va respecta jurământul, chiar dacă ea ar ajunge pe ultima treaptă a celei mai murdare mocirle sociale. Brazilianul rosti jurământul acela solemn, cu nasul în decolteul alb al Valériei, cu ochii fascinați; era amețit, ca orice om când își revede iubita după o călătorie pe mare de o sută douăzeci de zile!

— Ei, acum poți fi liniștit. Și respectă în doamna Marneffe pe viitoarea baroană de Montejanos. Nu-ți dau voie să cheltuiești niciun ban pentru mine. Rămâi în camera de alături și întinde-te pe canapea, o să vin chiar eu să te înștiințez când poți să-ți părăsești postul... Măine dimineață

o să mâncăm împreună, și tu o să pleci pe la ora unu, ca și cum ai fi venit în vizită la amiază. N-avea nicio teamă, portarii îmi sunt devotați, am încredere în ei, ca în tatăl și mama mea... Acum cobor la mine să servesc ceaiul.

Făcu un semn Lisbethei, care o însoți până în capul scărilor. Acolo, Valérie îi șopti la ureche: Harapul ăsta s-a întors prea devreme! căci țin cu orice preț să te răzbuni pe Hortense!...

— Fii fără grijă, drăcușorul meu scump, zise fata bătrână sărutând-o pe frunte, când dragostea și răzbunarea merg mână în mână, izbânda e sigură. Hortense m-așteaptă mâine dimineață, e la mare strâmtoare. Pentru o mie de franci, Wenceslas e-n stare să te sărute de mii de ori.

După ce se despărțise de Valérie, Hulot coborâse până la ghereta portarului și apăruse pe neașteptate în fața doamnei Olivier.

— Doamnă Olivier!...

Auzind această chemare poruncitoare și văzând gestul care o însoțea, doamna Olivier ieși din gheretă și se duse cu baronul în curte.

— Cred că-ți dai seama că numai eu îl pot ajuta pe băiatul dumitale să obțină un birou de notariat, că numai datorită mie e astăzi ajutor de notar și-și poate isprăvi studiile în drept.

— Da, domnule baron; domnul baron poate fi sigur, de recunoștința ce-i purtăm. Nu trece zi fără să mă rog lui Dumnezeu pentru fericirea domnului baron.

— Mai puține vorbe, draguță, zise Hulot, și mai multe dovezi...

— Ce doriți să fac? întrebă doamna Olivier.

— În astă seară a venit un domn cu trăsura; îl cunoști?

Doamna Olivier îl recunoscuse numaidecât pe Montes; cum l-ar fi putut uita? Pe vremuri, în strada Doyenné, de câte ori nu-i strecurase el în palmă câte cinci franci, când pleca prea de dimineață din casă! Poate că baronul ar fi

aflat totul dacă s-ar fi adresat domnului Olivier. Dar Olivier dormea. De multă vreme hotărâse doamna Olivier ce să facă în cazul unei ciocniri între binefăcătorii ei; dintre cele două puteri, o socotea mai tare pe doamna Marneffe.

— Dacă-l cunosc?... răspunse portăreasa, nu. Drept să spun, nu l-am văzut niciodată!...

— Cum? vărul doamnei Marneffe nu venea niciodată s-o vadă când stătea în strada Doyenné?

— A! e vorba de vărul dumisale?... exclamă doamna Olivier. Se poate să se fi reîntors, dar eu nu l-am recunoscut. Prima dată când am să-l văd, voi fi cu luare aminte...

— Are să coboare îndată, spuse Hulot, tăindu-i grăbit vorba.

— Dar a și plecat, zise doamna Olivier, care pricepu deodată totul. Trăsura nu mai e aici...

— L-ai văzut plecând?

— Așa cum va văd! A poruncit slujitorului: „La ambasadă!”

Tonul și siguranța cu care fuseseră rostite aceste cuvinte smulseră un suspin de mulțumire baronului, care apucă mâna doamnei Olivier și i-o strânse.

— Mulțumesc, dragă doamnă Olivier, dar n-am isprăvit!... Și... domnul Crevel?

— Domnul Crevel? Ce vreți să spuneți? Nu pricep, făcu doamna Olivier.

— Sunt sigur că o iubește pe doamna Marneffe...

— Cu neputință, domnule baron, cu neputință! exclamă ea împreunându-și mâinile.

— O iubește pe doamna Marneffe! rosti cu voce amenințătoare baronul. Cum vor fi făcând, nu știu, dar vreau să aflu, și dumneata vei afla. Dacă dai de urmele acestei intrigi, băiatul dumitale va ajunge notar.

— Domnule baron, nu vă faceți atâta sânge rău degeaba, răspunse doamna Olivier. Doamna vă iubește, numai pe dumneavoastră vă iubește; camerista dumneaei o știe prea

bine, și tocmai vorbeam cu ea că sunteți omul cel mai fericit din lume, fiindcă vă dați seama cât prețuiește doamna!... A! E fără cusur!... În fiecare dimineață se scoală pe la zece, apoi mănâncă. Așa! Eh, după asta îi mai trebuie o oră ca să se gătească, și iacă au trecut două ceasuri; pe urmă se duce să se plimbe la Tuileries, în văzul tuturor, și se înapoiază pe la ora patru, când veniți dumneavoastră... A!... duce o viață regulată ca un ceasornic. N-are secrete față de cameristă, și Reine îmi spune mie toate! Păi ce credeți? Nici că s-ar putea altfel, Reine se are bine cu fiu-meu... Vedeți că de-ar fi ceva între domnul Crevel și doamna... am fi *aflată* noi demult.

Baronul se urcă înapoi la doamna Marneffe cu fața strălucind de fericire, încredințat că numai el era iubit de curtezana aceea ticăloasă și perfidă, în același timp însă frumoasă și grațioasă ca o sirenă.

Crevel și Marneffe începuseră a doua partidă de pichet. Crevel pierdea, ca orice om cu gândul aiurea. Marneffe, care știa de ce era distrat primarul, profita fără niciun scrupul: trăgea cu ochiul la cărțile rămase și le schimba cum îi convenea; apoi, văzând cărțile adversarului, juca la sigur. O fisă valorând un franc izbutise să-i fure treizeci de franci primarului, în timpul cât lipsise baronul.

— Ce-i asta? Întrebă consilierul de stat, mirat că nu mai găsește pe nimeni, ați rămas singuri? Unde sunt ceilalți?

— Buna dumitale dispoziție i-a alungat pe toți, răspunse Crevel.

— Ba sosirea vărului nevaste-mii, interveni Marneffe. Doamnele și domnii s-au gândit că Valérie și Henri au multe să-și povestească, după o despărțire de trei ani, de aceea s-au retras discret... Dacă aș fi fost aici, i-aș fi oprit, dar adevărul e că aș fi făcut o încurcătură, căci Lisbeth, care se simte rău, n-ar fi putut servi ceaiul la zece și jumătate ca de obicei.

— Vasăzică e adevărat că Lisbeth se simte rău? Întrebă furios Crevel.

— Așa am auzit, îi răspunse Marneffe cu nepăsarea imorală a oamenilor pentru care femeile nu mai există.

Primarul se uitase la pendulă și își făcuse socoteala că baronul stătuse cam vreo patruzeci de minute la Lisbeth. Veselia lui Hulot îi învinuia destul de grav pe toți trei, pe Hector, pe Valérie și pe Lisbeth.

— Am fost s-o văd, zise baronul, suferă îngrozitor, biata fată.

— Văd că suferința altora te înveselește, scumpe prietene, făcu Crevel acru, căci te-ai întors cu o figură strălucind de bucurie! Te pomenești că Lisbeth e în primejdie să moară? Se zice că fata dumitale o moștenește. Nu te mai recunosc, când ai plecat, erai ca Maurul din Veneția și acum semeni cu Saint Preux¹⁰⁹!... Tare aș vrea s-o văd la față pe doamna Marneffe!

— Ce vrei să spui cu asta? îl întrebă Marneffe pe Crevel strângând cărțile și punându-le dinaintea lui.

Ochii stinși ai acestui om, gârbovit la patruzeci și șapte de ani, se aprinseră, și o ușoară roșeață îi coloră obrajii fleșcăiți și palizi; gura lui știrbă se întredeschise, și pe buzele-i vinete se ivi o spumă albă, ca un fel de brânză cretoasă. Mânia acestui neputincios, a cărui viață atârna de un fir de păr și care într-un duel n-ar fi riscat nimic, îl înspăimântă pe primar, care, dimpotrivă, avea totul de pierdut.

— Zic, răspunse Crevel, că mi-ar plăcea s-o văd la față pe doamna Marneffe, și pe bună dreptate, căci în clipa aceasta chipul dumitale e tare neplăcut. Pe cinstea mea, ești urât ca dracu.

— Știi că nu ești deloc politicoș?

— Acela care m-a curățat de treizeci de franci în patruzeci și cinci de minute nu poate să mi se pară frumos.

— Ah! dacă m-ai fi văzut acum șaptesprezece ani...

¹⁰⁹ *Maurii din Veneția... Saint-Preux* - Maurul din Veneția (Othello) este personificarea geloziei, iar Saint-Preux, personajul sentimental din romanul lui J.-J. Rousseau, *Noua Eloisă* (1761).

răspunse subșeful.

— Erai drăguț? se interesă Crevel.

— Asta a fost nenorocirea mea; dacă aș fi semănat cu dumneata, aș fi ajuns astăzi și senator și primar,

— Da, spuse zâmbind Crevel, prea ți-ai făcut de cap. Și tot slujindu-l pe zeul comerțului, te-ai ales cu ce-i mai prost, cu stupefiantele.

Și Crevel izbucni în râs. Lui Marneffe îi sărea țandăra ori de câte ori își socotea primejduită onoarea, dar gusta întotdeauna glumele acestea vulgare și mârșave, erau ca un rest de bani mărunți pe care și-l aruncau unul altuia în discuții.

— Eva mă costă scump, e adevărat, dar, drept să-ți spun, eu am o deviză: viață scurtă și plăcută!

— Mie îmi place mai mult lungă și fericită, replica Crevel.

Doamna Marneffe intră, își văzu soțul jucând cărți cu Crevel și pe baron alături, numai ei trei în salon; pricepu după înfățișarea demnitarului municipal, toate gândurile ce-l munciseră și luă numaidecât o hotărâre.

— Marneffe, drăguțule! zise ea venind să se rezeme de umărul soțului și trecându-și degetele gingașe prin părul lui cenușiu și spălăcit ce nu-i acoperea capul, cu toate că era adus de pe de lături, e prea târziu pentru tine, ar trebui să te duci la culcare. Știi că mâine trebuie să ieși purgativ, așa a spus doctorul, și Reine are să-ți aducă fiertura de buruieni dis-de-dimineată, la ora șapte... Dacă vrei să mai trăiești, lasă pichetul...

— Facem ultimele cinci puncte? îl întrebă Marneffe pe Crevel.

— Bine... eu am și făcut două, răspunse Crevel.

— Cât mai ține jocul? întrebă Valérie.

— Zece minute, o lămuri Marneffe.

— E ora unsprezece, răspunse Valérie. Drept să-ți spun, domnule Crevel, s-ar părea că vrei să-mi omori soțul. Termină mai repede, cel puțin,

Apostrofa aceasta cu două înțeleșuri îi făcu pe Crevel, pe

Hulot, ba chiar și pe Marneffe să surâdă. Valérie se duse să vorbească cu Hector al ei.

— Pleacă, scumpule, îi șopti ea la ureche, plimbă-te pe strada Vanneau; te întorci după ce pleacă Crevel.

— Aș prefera să ies din apartament și să intru în camera ta prin ușa cabinetului de toaletă, ai putea spune Reinei să-mi deschidă.

— Reine e sus, o îngrijește pe Lisbeth.

— Atunci, n-ar fi mai bine să mă urc la Lisbeth?

Primejdia o pândea din toate părțile pe Valérie, care, prevăzând o explicație cu Crevel, nu voia să-l aibă pe Hulot în camera ei, de unde ar fi putut auzi tot... Și brazilianul aștepta sus, la Lisbeth.

— Așa sunteți voi bărbații, îi spuse Valérie lui Hulot, când vă trăsnește ceva prin cap, sunteți în stare să dați foc caselor ca să puteți intra. Lisbeth e-n așa hal că nu te poate primi... Te temi c-ai să prinzi un guturai așteptând pe stradă?... Hai, du-te... sau de nu, bună seara!

— La revedere, domnilor, rosti baronul cu voce tare.

Atins în amorul său propriu de moșneag, Hulot vru să dea dovadă că mai putea face pe tinerelul zăbovind în stradă în așteptarea momentului potrivit, și de aceea plecă.

Marneffe ură noapte bună soției, luându-i amândouă mâinile cu un gest prefăcut de afecțiune. Valérie strânse într-un anumit fel mâna bărbatului ei, ceea ce însemna: Scapă-mă de Crevel.

— Noapte bună Crevel, spuse atunci Marneffe, sper că n-o să stai mult cu Valérie. A! sunt gelos... m-a apucat târziu, dar nu-mi trece... și-am să vin să cercetez dacă ai plecat.

— Avem de discutat afaceri, dar nu stau mult, zise Crevel.

— Vorbește încet! Ce dorești de la mine? întrebă Valérie schimbând tonul și privindu-l pe Crevel cu mândrie și dispreț.

Întâlnind privirea aceea trufașă, Crevel, care voia să se arate grozav, fiindcă îi făcea servicii uriașe Valériei, deveni

iarăși umil și supus.

— Brazilianul acela...

Crevel, înspăimântat de privirea fixă și disprețuitoare a Valériei, se opri.

— Ei și?... rosti ea.

— Vărul...

— Nu-i vărul meu, răspunse ea. E vărul meu pentru domnul Marneffe și în ochii lumii. Chiar de ar fi amantul meu, n-ai niciun drept să-mi faci vreo mustrare. Un negustor care cumpără o femeie ca să se răzbune pe un altul e mai de disprețuit, cred eu, decât cel ce cumpără din dragoste. Fără să fii îndrăgostit de mine - numai pentru că eram amanta domnului Hulot - m-ai cumpărat, cum îți cumperi un pistol ca să-ți omori potrivnicul. Eram flămândă, am primit!

— Altfel ne-a fost tocmeala, făcu Crevel, în care se trezi negustorul.

— A! vrei ca baronul să afle că trăiești cu amanta lui ca să te răzbuni de răpirea Joséphe?... Ce josnic ești! Pretinzi că iubești o femeie, o asemuiești cu o ducesă și vrei s-o dezonzorezi! Da, dragul meu, ai dreptate: eu nu sunt Josépha. Femeiușcă asta are curajul să-și dezvăluie infamiile, pe când eu sunt o ipocrită, care ar merita să fie biciuită în piața publică. Dar, vai! Josépha e ocrotită de talentul și averea ei. Singura mea pavază e onestitatea, căci mai sunt încă o burgheză onorabilă și virtuoasă; dacă provocî înșă un scandal, ce mă fac eu? Dacă aș fi bogată, mai treacă-meargă! Dar n-am mai mult de cincisprezece mii de franci venit, nu-i așa?

— Mult mai mult, zise Crevel, acum două luni ți-am dublat economiile plasate în „Orléans”¹¹⁰.

— E lucru știut că la Paris ești stimat numai dacă ai un

¹¹⁰ *economiile plasate în „Orléans”* - Crevel se referă la acțiunile societății care construia drumul de fier de la Orléans la Paris - cu diverse ramificații - și care obținuse concesiunea de la stat în anul 1838.

venit de la cincizeci de mii de franci în sus, și dumneata nu poți să cumperi cu bani considerația pe care aș pierde-o. Ce voiam eu? să ajungă Marneffe șef de birou, ar avea o leafă de șase mii de franci. Are douăzeci și șapte de ani de serviciu, și peste trei ani, dacă moare, îmi rămâne o pensie de o mie cinci sute de franci. Iar dumneata, după ce-ți dăruiesc din plin tot ce dorești, ghiftuit de fericire, nu poți avea răbdare!... Și pretinzi că mă iubești! exclamă ea.

— Chiar dacă am fost interesat la început, mărturisii Crevel, pe urmă am ajuns *jucăria* dumitale. Îți bați joc de inima mea, mă zdrobești, mă zăpăcești, și eu te iubesc cum n-am iubit niciodată. Valérie, te iubesc ca pe Célestine. Pentru dumneata sunt în stare de orice... Știi ce? Vino, de-acum înainte de trei ori pe săptămână, în strada Dauphin, în loc de două ori.

— Numai atât? întinerești, dragul meu...

— Lasă-mă să-l izgonesc pe Hulot, să-l umilesc, să te descotorosesc de el, continuă Crevel fără să ia în seamă batjocura. Nu-l mai primi pe brazilian, fii numai a mea, n-ai să te căiești. Pun pe numele dumitale opt mii de franci în rentă viageră: dar nu vei intra în deplina lor stăpânire decât după cinci ani de statornicie...

— Iar tocmeală! Burghezii nu vor învăța niciodată să dăruiască! Vrei să-ți treci la catastif popasurile amoroase prin inscripții de rentă?... A! negustor ce ești, vânzător de pomadă! Vrei să etichetezi toate! Hector mi-a spus că ducele d'Hérouville i-a dăruit Joséphei un titlu de rentă de treizeci de mii de franci într-un cornet de cofeturi! Prețuiesc cât șase ca Josépha! Ah, să fii iubită! exclamă ea potrivindu-și buclele și ducându-se să se privească în oglindă. Henri mă iubește, e în stare să te zdrobească ca pe o muscă numai la un semn al meu! Hulot mă iubește, pentru mine își lasă soția în cruntă mizerie. Hai, arată-te bun părinte, dragul meu. Pentru ștrengăriile dumitale, dispui de trei sute de mii de franci, în afară de averea pe care o ai, ești doldora de bani, și nu te gândești decât cum

să-i înmulțești...

— N-o fac decât pentru tine, Valérie, îți pun la picioare jumătate! strigă el căzând în genunchi.

— Cum așa? Tot aici ești? se răsti slutul de Marneffe apărând într-un halat de casă. Ce faceți?

— Îmi cere iertare, dragă, fiindcă mi-a făcut propuneri insultătoare. Văzând că nu mă poate cuceri cu niciun chip, domnului i-a trăsnet prin gând să mă cumpere...

Crevel ar fi vrut să dispară în pivniță, printr-o trapă, ca la teatru.

— Ridică-te, dragă Crevel, spuse zâmbind Marneffe, căci ești caraghios. Văd, după chipul Valériei, că nu-i nicio primejdie pentru mine.

— Du-te la culcare și dormi liniștit, răspunse doamna Marneffe.

— Cât e de deșteaptă! gândi Crevel, e pur și simplu fermecătoare! Mă salvează!

După ce Marneffe intră în camera lui, primarul îi luă mâinile Valeriei și i le sărută, umezindu-le cu câteva lacrimi.

— Pun totul pe numele tău! reluă el.

— Asta zic și eu iubire, îi șopti Valérie la ureche. Atunci, dragoste pentru dragoste. Hulot e jos, în stradă. Stă și așteaptă, bietul moșneag, să pun o lumânare la una dintre ferestrele dormitorului meu, ca să se poată întoarce; îți dau voie să-i spui că te iubesc numai pe tine, n-are să te creadă nici în ruptul capului, du-l în strada Dauphin, copleșește-l cu dovezi, îți dau voie, îți poruncesc chiar. Foca asta mă plictisește, mă dezgustă, nu-l lăsa să-ți scape, ține-l toată noaptea în strada Dauphin, chinuiește-l bine de tot, răzbună-te că ți-a răpit-o pe Josépha. Are să moară, poate, dar îi salvăm soția și copiii de la o ruină înspăimântătoare. Doamna Hulot lucrează ca să poată trăi!...

— Vai! biata femeie! e îngrozitor! exclamă Crevel, pătruns deodată de sentimente generoase.

— Dacă mă iubești, Célestin, îi spuse ea încetișor la ureche, atingându-i-o cu buzele, oprește-l, căci altfel sunt

pierdută. Marneffe a devenit bănuitor, și Hector are cheia de la poartă și vrea să se întoarcă!

Crevel o cuprinse pe doamna Marneffe în brațe și plecă în culmea fericirii. Valérie îl însoți drăgăstoasă până în capul scării, apoi, ca vrăjită, coborî până la primul etaj și îl petrecu mai departe, până jos.

— Draga mea Valérie, întoarce-te! Nu te compromite față de portari... Du-te, viața și averea mea îți aparțin... Pleacă, ducesa mea!

— Doamnă Olivier! strigă încetișor Valérie după ce se închise ușa.

— Cum! dumneavoastră aici, doamnă! făcu doamna Olivier uluită.

— Pune zăvoarele și sus și jos la poartă și nu mai deschide nimănui.

— Bine, doamnă.

Zăvoarele fiind puse, doamna Olivier povesti încercarea de corupție pe care și-o îngăduise înaltul funcționar față de ea.

— Te-ai purtat ca un înger, scumpa mea Olivier, dar mai vorbim mâine despre asta.

Valérie zbură ca o săgeată până la etajul al treilea, ciocăni ușor de trei ori la ușa Lisbethiei și se întoarce în apartamentul ei, dând ordine domnișoarei Reine; căci niciodată o femeie nu scapă prilejul de a se desfăta cu un Montes proaspăt sosit din Brazilia.

„Ei, drăcie! Numai femeile de lume sunt în stare să iubească astfel! își zise Crevel. Când cobora scara luminând-o cu privirea ei, parcă o atrăgeam după mine. Nici nu m-aș mai uita la Josépha! strigă fostul comis-voiajor. Ah, Josépha e o tinichea! Ce-am spus? tinichea? Dumnezeule! sunt în stare, într-o bună zi, să scap vorba asta la Tuileries... Nu, dacă Valérie nu-mi face educație, n-o să ajung nimic. Eu, care țin atâta să-mi dau aere de mare senior... Ah! ce femeie! Când îmi aruncă o privire tăioasă, mă cutremur de parcă mi-ar trece un cuțit prin măruntaie...

Ce grație! ce inteligență! niciodată Josépha nu m-a tulburat în așa măsură. Și ce farmece neînchipuite!... Aha, iată și omul meu!”

Prin bezna din strada Babylone, el zărise statura înaltă și puțin încovoiată a lui Hulot, strecurându-se de-a lungul gardului de scânduri al unei case în construcție, și se duse de-a dreptul la el.

— Bună dimineată, baroane, căci a trecut de miezul nopții, dragul meu! Ce dracu faci aici?... Te plimbi pe ploaia asta mărunță și drăgălașă? La vârsta noastră nu-i tocmai potrivit. Vrei să-ți dau un sfat bun? Să ne întoarcem fiecare acasă. Fiindcă, între noi fie vorba, n-ai să vezi nicio lumină la fereastră.

Auzind ultimele cuvinte, baronul simți că avea șaiszeci și trei de ani și că paltonul îi era ud.

— Dar cine ți-a spus?... întrebă el.

— Valérie, bineînțeles, Valérie *a noastră*, care vrea să fie numai a *mea*. Suntem chit, baroane, ne putem lua iarăși la întrecere, oricând vrei. N-ai de ce să te superi, știi că mi-am rezervat dreptul de a-mi lua revanșa, așa ne-a fost învoiala; ți-au trebuit trei luni ca să mi-o sufli pe Josépha, eu ți-am luat-o pe Valérie în... Să nu mai vorbim despre asta, continuă el. Vreau să fie numai a mea. Dar vom rămâne tot atât de buni prieteni.

— Nu glumi, Crevel, răspunse baronul cu o voce sugrumată de furie, e chestie de viață și de moarte.

— Ia te uită, cum o iei!... Baroane, nu-ți mai aduci aminte ce mi-ai spus în ziua în care s-a căsătorit Hortense? „Se cade ca doi crai bătrâni ca noi să se certe pentru o fustă? Așa fac numai băcanii, oamenii de rând”... Hotărât lucru, noi suntem stil regentă, haină albastră, Pompadour, secolul al XVIII-lea, cât se poate de mareșal Richelieu, rocaille, și-aș putea spune, *Liaisons dangereuses*¹¹¹!...

¹¹¹ *Liaisons dangereuses*... - roman epistolar (1782) al lui Choderlos de Laclos; prezintă moravurile corupte ale cercurilor aristocratice franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Crevel și-ar fi putut înșira multă vreme cunoștințele literare, căci baronul îl asculta precum ascultă surzii când încep a surzi. Văzând, la lumina felinarului, că fața rivalului său se făcuse albă, învingătorul se opri. După declarațiile doamnei Olivier, după ultima privire a Valériei, toate acestea erau pentru baron ca o lovitură de trăsnet.

— Doamne! nu se găseau destule femei în Paris?... rosti el în sfârșit.

— Așa am zis și eu când mi-ai luat-o pe Josépha, îi întoarse vorba Crevel.

— Ascultă, Crevel, nu-i cu puțință... Dă-mi o dovadă!... Ai o cheie, ca mine, ca să intri?

Și baronul, ajuns în fața casei, vârî cheia în broască. Văzu însă că poarta rămâne înțepenită, încercă zadarnic s-o urnească.

— Numai face gălăgie, noaptea, spuse liniștit Crevel. Eu, baroane, am chei mai bune decât ale dumitale.

— Dovezi! dovezi! repetă baronul înnebunit de durere.

— Vino să ți le arăt, răspunse Crevel.

Și-l duse pe baron, așa cum îl învățase Valérie, spre chei, prin strada Hillerin-Bertin. Nenorocitul consilier de stat mergea, cum merg negustorii în ajunul zilei când trebuie să-și depună bilanțul; făcea tot felul de presupuneri ca să afle pricina depravării ascunse în adâncul sufletului Valériei și se credea victima unei mistificări. Trecând pe Podul regal, își văzu viața atât de deșartă și de sfârșită, atât de încurcată în complicațiile financiare, încât fu cât pe ce să se lase dus de gândul rău de a-l împinge pe Crevel în apă și apoi de a se arunca și el.

Ajungând în strada Dauphin, care pe vremea aceea nu fusese încă lărgită, Crevel se opri în fața unei porțițe. Porțița dădea spre un coridor lung, pavat cu dale albe și negre, alcătuind un fel de peristil, la capătul căruia, se aflau o scară și o gheretă de portar, luminate de o curte mică interioară, cum sunt atâtea la Paris.

Curtea, care despărțea casa de proprietatea vecină, nu

era ca toate celelalte, căci avea o parte mai mare și una mai mică. Căsuța lui Crevel, căci el era proprietarul, avea o anexă cu un acoperiș de sticlă, clădită pe terenul vecin, cu condiția însă de a rămâne câștigată terenului. Era complet ascunsă de ghereta portarului și de ieșitura scării.

Clădirea aceasta servise multă vreme uneia dintre cele două prăvălii de la stradă drept magazie, birou și bucătărie. Crevel nu mai închiriasse însă cele două încăperi de la parter, și Grindot le prefăcuse într-o căsuță făcută cu economie. Se putea intra acolo în două moduri: sau prin prăvălia unui negustor de mobile, căruia Crevel i-o închiria ieftin dar cu luna, ca să-l aibă la mână în caz că se dovedea indiscret, sau printr-o ușă din zidul coridorului, destul de abil ascunsă ca să fie aproape invizibilă. Apartamentul acesta mic ce cuprindea o sufragerie, un salon și un dormitor, luminat prin partea de sus, situat jumătate pe terenul vecinului, jumătate pe cel al lui Crevel, rămăsese cu totul secret. În afară de negustorul de mobile de ocazie, locatarii nu știau de existența acestui mic paradis. Portăreasa, plătită ca să fie complicea lui Crevel, era o bucătăreasă excelentă. Domnul primar putea deci să intre în căsuța lui practică și să iasă la orice oră din noapte, fără a se teme de niciun fel de spionaj. În timpul zilei, o femeie, îmbrăcată ca orice pariziană atunci când se duce după cumpărături și înarmată cu o cheie, nu risca nimic venind la Crevel; cerceta marfa de ocazie, se tocmea și intra sau ieșea din prăvălie fără să trezească nicio bănuială, dacă o întâlnea cineva.

După ce Crevel aprinse candelabrele din dormitor, baronul rămase uimit de luxul plin de gust și cochec de acolo. Fostul negustor de parfumuri îi dăduse mână liberă lui Grindot, și bătrânul arhitect se întrecuse printr-o creație în genul Pompadour care, de altfel, costase șaiszeci de mii de franci.

— Vreau, îi spusese Crevel lui Grindot, ca o ducă întrând aici să rămână uimită! Năzuise să-și alcătuiască cel

mai frumos Eden parizian, unde s-o aibă pe Eva lui, femeia de lume, Valérie a lui, ducesa lui.

— Sunt două paturi, îi spuse Crevel lui Hulot arătându-i un divan din care se putea scoate un pat, așa cum tragi sertarul unui scrin. Iată unul, celălalt e în cameră. Putem petrece noaptea aici amândoi.

— Dovezile! făcu baronul.

Crevel luă o lumânare și-și duse prietenul în dormitor, unde Hulot văzu, pe o canapeluță, un capot splendid al Valériei, pe care ea îl pusese și în strada Vanneau, ca să se fălească cu el înainte de a-l purta în căsuța lui Crevel. Primarul puse în mișcare mecanismul secret al unei mobile drăguțe lucrate în mozaic de lemn, numită *fericirea zilei*, scotoci, luă o scrisoare și i-o întinse baronului:

— Uite, citește.

Consilierul de stat citi următorul bilețel scris cu creionul:

M-ai făcut să te aștept degeaba, cotoiule! Nu se cuvine ca o femeie de rangul meu să-l aștepte pe un fost negustor de parfumuri. N-am găsit nici masa pregătită, nici țigări. Ai să mi-o plătești.

— Nu-i scrisul ei?

— Doamne! exclamă Hulot așezându-se copleșit. Văd bine că-s lucrurile ei, scufița, papucii... Ah, asta... și de când?

Crevel făcu un semn că înțelege și scoase un teanc de hârtii din scrinul de mozaic.

— Uite, dragă! am plătit antreprenorii în decembrie 1838. Am inaugurat căsuța asta delicioasă, cu două luni înainte, în octombrie.

Consilierul de stat își plecă fruntea.

— Cum dracu faceți? doar știu cum își întrebuințează timpul ceas cu ceas.

— Dar plimbările la Tuileries... spuse Crevel frecându-și mâinile cu satisfacție.

— Ei?... făcu Hulot năucit.

— Pretinsa ta prietenă se duce la Tuileries zicând că se plimbă de la ora unu până la patru, și hop! cât ai clipi e aici. Cunoști comediile lui Molière? Ei bine, baroane, nu-i nimic închipuit în personajul pe care-l reprezinți.

Nemaiavând nicio urmă de îndoială, Hulot se cufundă într-o tăcere sinistră. Catastrofele îndeamnă la filosofie firile inteligente și tari.

Din punct de vedere moral, baronul era ca un om răătăcit noaptea într-o pădure. Tăcerea-i posomorită, înfățișarea lui jalnică îl neliniștiră pe Crevel, care nu dorea moartea colaboratorului său.

— Cum îți spuneam, dragă, suntem chit, să pornim de la început. Ce zici, vrei să ne luăm la întrecere? Care pe care!

— De ce oare, se întrebă Hulot vorbind cu sine însuși, din zece femei frumoase cel puțin șapte sunt stricate?

Baronul era prea distrus ca să găsească dezlegarea problemei. Frumusețea este cea mai mare dintre toate puterile omenești. Orice putere nestăvilită, neînfrânată, tiranică, duce la abuzuri, la nebunie. Arbitrarul este demența puterii. La femeie, arbitrarul este fantezia.

— N-ai de ce să te plângi, scumpul meu confrate, căci ai femeia cea mai frumoasă și mai virtuoasă.

— Îmi merit soarta, își spuse Hulot, mi-am nesocotit soția, o fac să sufere, și ea e un înger! O, sărmana mea Adeline, ești răzbunată îndeajuns! Suferă singură, în tăcere, ar trebui să-i cad la picioare, merită dragostea mea, ar trebui... căci e încă fermecătoare, albă, a întinerit; parcă-i o copilă... Și s-a mai pomenit vreodată o femeie mai ticăloasă, mai mârșavă și mai nelegiuită decât Valérie?

— E o nemernică, răspunse Crevel, o ticăloasă ce-ar merita să fie biciuită în piața Châtelet; dar dacă noi, dragul meu Canillac¹¹², am rămas gen haină albastră, mareșal de

¹¹² *Canillac* - Din familia aristocratică Canillac, originară din provincia franceză Auvergne, au făcut parte și trei „seniori” tâlhari de drumul mare.

Richelieu, Pompadour, du Barry¹¹³, stricați și cât se poate de secolul al XVIII-lea, în schimb nu mai există poliție de moravuri.

— Cum poți să te faci iubit? se întrebă Hulot fără să-l asculte pe Crevel.

— E o prostie din partea noastră să vrem să fim iubiți, dragul meu, zise Crevel, putem cel mult să fim tolerați, căci doamna Marneffe e de o sută de ori mai stricată decât Josépha...

— Și cât e de nesățioasă! Mă costă o sută nouăzeci și două de mii de franci!... exclamă Hulot.

— Și câte centime? întrebă Crevel cu obrăznicia financiarului, găsind că suma era un fleac.

— Se cunoaște că n-o iubești, rosti cu melancolie baronul.

— Eu m-am săturat până-n gât, făcu Crevel, căci i-am dat peste trei sute de mii de franci!...

— Dar unde? Unde se duc atâtea bani? întrebă baronul luându-și capul în mâini.

— Dacă ne-am fi înțeles, ca puștii care pun mână de la mână ca să întrețină o târfă de doi bani, ne-ar fi costat mai ieftin.

— Bună idee! replică baronul, dar tot ne-ar fi înșelat, căci, ia spune, prietene, ce crezi de brazilian?...

— Ah! ai dreptate, vulpe bătrână, suntem trași pe sfoară ca niște... acționari!... spuse Crevel. Asemenea femei sunt un soi de comandite!

— Vasăzică, răspunse baronul, ea ți-a povestit despre lumina de la geam?...

— Moșulică, urmă Crevel luându-și poziția militară, ne-a jumulit pe amândoi! Valérie e o... Mi-a spus să te țin aici... E limpede... îl are pe brazilianul ei... A! mă lepăd de ea, căci

¹¹³ *gen haină albastră, mareșal de Richelieu, Pompadour, du Barry* – Haina albastră de mătase era purtată de curtenii lui Ludovic al XV-lea. *Antoinette Poisson*, făcută *marchiză de Pompadour*, și *Jeanne Bécu*, decretată *contesă du Barry*, au fost favoritele acestuia.

chiar de-ai ține-o de mâini, tot ar izbuti să te înșele cu picioarele! E o ticăloasă! o stricată!

— Mai josnică decât o prostituată, adăugă baronul. Josépha, Jenny Cadine aveau dreptul să ne înșele, căci ele sunt de meserie!

— Și mai face pe sfânta, pe mironosița! strigă Crevel. Ascultă, Hulot, întoarce-te la nevastă-ta, căci afacerile tale nu stau prea bine, a început să se vorbească despre niște polițe pe care le-ai dat unui cămătar de mâna a doua, care are specialitatea de a împrumuta bani femeilor de moravuri ușoare, un oarecare Vauvinet. Cât despre mine, m-am lecuit de femei distinse. De altfel, la vârsta noastră, ce nevoie mai avem de asemenea femeiuști, care, drept să-ți spun, nu se poate să nu ne înșele? Ai părul alb, baroane, și dinți falși. Eu parc-aș fi Silen¹¹⁴. O să mă apuc să strâng bani. Banul nu te înșală. Dacă Visteria nu se deschide decât din șase în șase luni, în schimb îți dă dobânzi, pe când femeii acesteia îi plătești dobânzi... Cu tine, scumpul meu confrate, Gubetta, vechiul meu complice, aș mai putea accepta o situație cum să zic?... filosofică, dar cu un brazilian care aduce, poate, din țara lui produse coloniale suspecte...

— Femeia, spuse Hulot, e o ființă inexplicabilă!

— Eu mi-o explic, zise Crevel, noi suntem bătrâni, brazilianul e tânăr și frumos...

— Da, așa-i, zise Hulot, recunosc, îmbătrânim. Dar cum să renunți, prietene, la niște făpturi atât de frumoase! Să nu le mai vezi dezbrăcându-se, făcându-și seara cârlionții și privindu-ne printre degete cu un zâmbet cochet când își pun părul pe moațe, cu toate mofturile, minciunile lor și pretențiile că nu le iubim de ajuns, când ne văd hârțuiți de griji, și înveselindu-ne în ciuda tuturor necazurilor?

— Da, te cred! e singurul lucru plăcut din viață... se însufleți Crevel. Ah! când îți zâmbește o mutrișoară și auzi o

¹¹⁴ *Silen* - în mitologie, tatăl satirilor și cel care l-a crescut pe Bacchus, zeul vinului.

voce: „Ah, scumpule, de-ai ști ce drăguț ești! Eu nu sunt ca celelalte femei, care se dau în vânt după tinerei cu țăcălie, niște lichele cu țigara în gură și grosolani ca niște slugi! Căci tinerețea e de o obrăznicie!... Intră, spun bună ziua și-ți întorc spatele... Deși mă bănuiești că-s cochetă, prefer acestor mucoși pe oamenii de cincizeci de ani, căci sunt statornici și devotați, aceștia știu că o femeie nu-i ușor de cucerit și ne prețuiesc... Iată de ce te iubesc, tâlharule!...” Și-și întovărășesc aceste mărturisiri cu tot soiul de fasoane și de drăgălășenii, de... A! sunt false ca programele primăriilor.

— Adesea, minciuna prețuiește mai mult decât adevărul, spuse Hulot amintindu-și câteva scene încântătoare evocate de pantomima lui Crevel, care o maimuțărea pe Valérie. Minciuna, ești silit s-o șlefuești, să coși paiete pe costumul ei de teatru...

— Și apoi, ce mai la deal la vale? Mincinoase, dar trăiești cu ele, asta-i!... zise Crevel cu brutalitate.

— Valérie e o zână, exclamă baronul, te preface ca prin farmec din bătrân în tânăr.

— Da, urmă Crevel, e o șerpoaică ce-ți scapă printre degete; dar cea mai încântătoare șerpoaică... albă și dulce ca zahărul!... hazoasă ca Arnal¹¹⁵, și câte nu născocеște!...

— În privința asta, așa e. E grozav de spirituală! strigă baronul uitând cu totul de nevastă-sa.

Când se culcară cei doi confrați erau cei mai buni prieteni din lume, amintindu-și pe rând de toate farmecele Valériei, intonațiile glasului, lingușelile, gesturile, năzbâtiile, scăpărările spiritului ei, cele ale inimii, căci era mare meșteră în arta dragostei, avea avânturi minunate, ca tenorii care cântă aceeași arie într-o zi mai bine decât în alta. Și amândoi adormiră legănați de aceste evocări ispititoare și diavolești, luminate de flăcările iadului.

¹¹⁵ Arnal - Actorul comic francez Etienne Arnal (1794—1872) excela în rolurile de naiv năuc și era, pare-se, irezistibil.

A doua zi dimineața, la ora nouă, Hulot trebuia să se ducă la minister, Crevel avea treburi la țară. Ieșiră împreună, și Crevel îi întinse baronului mâna spunându-i:

— Nu ne purtăm pică, nu-i așa? căci nu ne mai gândim niciunul la doamna Marneffe.

— A! s-a sfârșit! răspunse Hulot făcând o mutră scârbită.

La ora zece și jumătate, Crevel urca într-un suflet scările ce duceau spre apartamentul doamnei Marneffe. Găsi pe ființa ticăloasă, pe încântătoarea sirenă, în cel mai cochet neglijeu din lume, savurând bunătățile unui dejun ales în tovărășia baronului Henri Montes de Montejanos și a Lisbethei. Deși simți ca o lovitură de măciucă la vederea brazilianului, Crevel o rugă pe doamna Marneffe să-i acorde o audiență de două minute. Valérie trecu cu Crevel în salon.

— Valérie, îngerașule, spuse îndrăgostitul Crevel, domnul Marneffe nu mai are mult de trăit, dacă vrei să-mi rămâi credincioasă, după ce moare, ne căsătorim. Gândește-te. Te-am descotorosit de Hulot... Judecă singură dacă brazilianul poate prețui cât un primar al Parisului, un om care, de dragul tău, va lupta să ajungă la cele mai înalte onoruri și care are o rentă de peste optzeci de mii de franci.

— O să mă mai gândesc, fu răspunsul ei. Voi fi la ora două în strada Dauphin și vom vorbi atunci: dar fii cuminte! și nu uita de transferul pe care mi l-ai făgăduit ieri.

Se întoarse în sufragerie, urmată de Crevel, care se felicita că găsisese mijlocul de a o câștiga pe Valérie numai pentru el, dar îl zări pe baronul Hulot care, în timpul acelei scurte conferințe, venise cu aceleași intenții. Consilierul de stat ceru, ca și Crevel, o clipă de audiență. Doamna Marneffe se ridică din nou ca să treacă în salon, surâzând brazilianului, ca și cum i-ar fi spus:

— Au înnebunit! Ce mai vor, când te văd aici?

— Valérie, începu consilierul de stat, dragă copilă, vărul tău e un văr suspect...

— O! destul! strigă ea tăindu-i vorba. Marneffe n-a fost niciodată, nu va fi și nici nu mai poate fi soțul meu. Primul

și singurul om pe care l-am iubit se întoarce pe neașteptate... Nu-i vina mea! Dar uită-te bine la Henri, privește-te pe tine și apoi întreabă-te dacă o femeie mai poate sta la îndoială, mai ales când iubește. Dragul meu, nu sunt o femeie întreținută. De azi înainte nu mai vreau să fiu ca Suzana între doi bătrâni¹¹⁶. Dacă ți-neți la mine, dumneata și Crevel, veți fi numai prietenii casei, însă totul s-a sfârșit, căci am împlinit douăzeci și șase de ani și vreau de-acum înainte să fiu o sfântă, o vrednică și neprețuită soție... ca a dumitale.

— Vasăzică, așa? întrebă Hulot. Iată cum mă întâmpini când eu vin, ca papa, cu mâinile pline de indulgențe!... Să știi, atunci, că soțul tău n-are să ajungă niciodată șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare...

— Asta rămâne de văzut, răspunse doamna Marneffe privindu-l pe baron într-un anumit fel.

— Să nu ne certăm, începu iar Hulot cuprins de disperare, o să vin diseară să ne înțelegem.

— Da, la Lisbeth!...

— Fie, spuse bătrânul amarez, la Lisbeth!...

Hulot și Crevel coborâră împreună până în stradă fără să scoată o vorbă; dar ajunși pe trotuar, se priviră și începură a râde cu tristețe.

— Suntem amândoi niște moșnegi nebuni!... zise Crevel.

— Le-am dat răvaș de drum, se adresă doamna Marneffe Lisbeth, așezându-se din nou la masă. Singura mea dragoste e jaguarul meu, numai pe el îl iubesc și-l voi iubi veșnic, adăugă ea zâmbindu-i lui Henri Montes. Lisbeth, draguță, nu știi? Henri mă iartă pentru ticăloșiile în care m-a târât mizeria.

— E vina mea, spuse brazilianul, trebuia să-ți trimit o sută de mii de franci...

— Bietul băiat! exclamă Valérie, ar fi trebuit să muncesc,

¹¹⁶ *Suzana între doi bătrâni* – După o legendă biblică, tânără evreică Suzana, pe cât de frumoasă pe atât de virtuoasă, a fost acuzată pe nedrept de adulter de către doi bătrâni libidinoși.

dar degetele mele nu-s făcute pentru asta... întreab-o pe Lisbeth.

Brazilianul plecă, simțindu-se cel mai fericit om din Paris.

Spre prânz, Valérie și Lisbeth stăteau de vorbă în splendidul dormitor unde primejdioasa pariziană își potrivea ultimele amănunte ale toaletei, pe care orice femeie ține să și le pună singură la punct. Cu ușile zăvorite, cu draperiile trase, Valérie povesti până în cele mai mici amănunte toate întâmplările serii, ale nopții și ale dimineții.

— Ești mulțumită, comoara mea? o întreabă pe Lisbeth, sfârșindu-și povestirea. Ce s-aleg când o veni vremea, să fiu doamna Crevel sau doamna Montes? Tu ce mă sfătuiești?

— Crevel n-are de trăit mai mult de zece ani, destrăbălat cum este, răspuse Lisbeth, pe când Montes e tânăr. Crevel are să-ți lase o rentă de treizeci de mii de franci. Montes poate foarte bine să mai aștepte, o să fie de ajuns de fericit rămânând copilul răsfățat. Așa că, pe la treizeci și trei de ani, poți foarte bine, fetiță dragă, păstrându-ți frumusețea, să te măriți cu brazilianul tău și să joci un rol însemnat cu cei șazeci de mii de franci venit, mai cu seamă dacă ai să fii *protejată* de o mareșală...

— Da, dar Montes e brazilian, n-are s-ajungă niciodată nimic, observă Valérie.

— Trăim, zise Lisbeth, în epoca drumului de fier, și astăzi străinii izbutesc să ocupe, în Franța, situații înalte.

— Vom vedea ce-i de făcut, răspuse Valérie, când va muri Marneffe, cred că i se apropie sfârșitul suferințelor.

— Boala asta a lui, care i se tot întoarce, spuse Lisbeth, parcă ar fi o remușcare a trupului... Ei, mă duc la Hortense.

— Bine, du-te, îngerașule, zise Valérie, și adu-mi-l pe artistul meu! În trei ani de zile să nu putem noi face un pas înainte! Ar trebui să ne fie rușine! Wenceslas și Henri sunt singurele mele pasiuni. Unul e dragostea, celălalt, capriciul.

— Ce frumoasă ești astăzi! exclamă Lisbeth apucând-o

de mijloc și sărutând-o pe frunte. Mă bucur și eu de tot ce-ți place ție, de averea, de toaletele tale... Simt că am început să trăiesc cu adevărat numai din ziua în care am jurat să fim surori...

— Stai, tigroaico! strigă râzând Valérie, ți-ai pus strâmb șalul... încă nu te pricepi să porți un șal, după trei ani de zile, cu toate că ți-am dat atâtea lecții, și ai pretenții s-ajungi doamna mareșal Hulot...

Purtând ghețe de safian, cu ciorapi gri de mătase și o rochie dintr-o levantină superbă, cu părul pieptănat în bandouri, sub o pălărie foarte cochetă de catifea neagră căptușită cu satin galben, Lisbeth o luă pe bulevardul Invalizilor spre strada Saint-Dominique, întrebându-se dacă Hortense, în descurajarea ei, nu-și va deschide în sfârșit sufletul, și dacă nestatornicia poloneză, folosită în clipa când asemenea firi sunt în stare de orice, nu va înfrânge dragostea lui Wenceslas.

Hortense și Wenceslas locuiau întreg parterul unei case așezate în punctul unde strada Saint-Dominique dă spre Esplanada Invalizilor. Apartamentul acesta, pe vremuri atât de potrivit cu luna lor de miere, avea acum o înfățișare pe jumătate proaspătă, pe jumătate ofilită, care ar putea fi numită toamna mobilierului. Tinerii însurăței nu sunt prea grijulii, își irosc, fără să-și dea seama și fără voie, lucrurile din jurul lor, cum își irosc și dragostea. Plini de ei înșiși, puțin le pasă de ziua de mâine, care abia mai târziu începe să preocupe pe gospodină.

Când sosi Lisbeth, nepoata ei, Hortense, tocmai sfârșise să-l îmbrace pe micuțul Wenceslas, pe care-l trimisese în grădină.

— Bună ziua, Bette, spuse Hortense, venind singură să-i deschidă verișoarei.

Bucătăreasa era plecată la piață, jupâneasa, care făcea și pe dădaca, spăla.

— Bună ziua, fetițo, răspunse Lisbeth îmbrățișând-o pe Hortense. Unde-i Wenceslas, îi șopti ea la ureche, a plecat

la atelier?

— Nu, stă de vorbă cu Stidmann și Chanor, în salon.

— Am putea rămâne singure? întrebă Lisbeth.

— Hai în camera mea.

Camera Hortensei, îmbrăcată în persiană cu flori roz și frunze verzi pe fond alb, se decolorase, ca și covorul, fiind veșnic bătută de soare. Perdelele nu fuseseră spălate de multă vreme. Mirosea a fum de țigară, căci Wenceslas, socotindu-se acum un prinț al artei și fiind un gentilom înăscut, lăsa scrumul tutunului pe brațele fotoliilor, pe lucrurile cele mai de preț, ca un bărbat iubit căruia îi este îngăduit orice, ca un bogătaș care disprețuiește meschinăria burgheză.

— Ei, haide să vorbim de necazurile tale, o îndemnă Lisbeth văzând că nepoata ei cea frumoasă rămâne tăcută în fotoliul în care se cufundase. Dar ce ai? Dări cam palidă, draga mea.

— Au apărut două articole noi în care bietul Wenceslas e forfecat rău, le-am citit, fără să i le mai arăt, căci s-ar descuraja de tot. Statuia mareșalului Montcornet e socotită o lucrare foarte slabă. Basoreliefurile sunt cruțate ca să poată fi lăudat cu o nemaipomenită perfidie talentul lui de ornamentist, întărind astfel părerea că adevărata *artă* nu-i de nasul nostru! M-a cuprins deznădejdea când Stidmann, pe care l-am rugat să-mi spună adevărul, mi-a mărturisit că era și el de aceeași părere, pe care o împărtășesc toți artiștii, criticii și publicul. „Dacă Wenceslas, mi-a spus el, în grădină, înainte de masă, nu expune la anul o capodoperă, trebuie să renunțe la sculptura monumentală și să se mulțumească doar cu execuția de grupuri idilice, figurine, lucrări de bijuterie și de argintărie artistică!” Sentința aceasta m-a îndurerat mult, căci Wenceslas n-o va accepta niciodată, fiind sigur de sine și având atâtea idei frumoase...

— Pe furnizori nu-i poți plăti cu idei, observă Lisbeth, cât mi-am bătut gura repetându-i asta... Îi plătești cu bani.

Banii se câștigă numai cu opere gata făcute, care trebuie să fie pe placul burghezilor, ca să le cumpere. Când e vorba de existență, mai mare folos trage sculptorul dacă are pe masa lui de lucru modele de sfeșnice, de garnituri de sobă, de mese, decât un grup ori o statuie, căci oricine are nevoie de astfel de lucruri, pe câtă vreme amatorul de grupuri și banii săi pot întârzia luni de-a rândul...

— Ai dreptate, dragă Lisbeth! Spune-i-o, eu n-am curajul... De altminteri, cum îi zicea Wenceslas lui Stidmann, dacă se întoarce la ornamente, la sculptura mică, trebuie să renunțe la Institut, la marile creații artistice, și, în felul acesta, pierdem și lucrările de trei sute de mii de franci la Versailles, pentru municipiul Parisului și pentru minister. Iată ce păgubim de pe urma acelor articole groaznice, scornite de concurenții care vor să pună mâna pe comenzile noastre.

— Și tu ți-ai făurit alte visuri, mititico! rosti Bette sărutând-o pe frunte, îți închipuiai că are să fie un prinț al artelor, fruntea sculptorilor... Dar asta, vezi tu, e poezie... un asemenea vis cere un venit de cincizeci de mii de franci, și voi n-aveți decât două mii patru sute, cât timp trăiesc eu, trei mii după moartea mea.

În ochii Hortensei se iviră câteva lacrimi, pe care Bette le sorbi cu privirea, așa cum bea pisica laptele.

Iată pe scurt povestea acelei luni de miere care va sluji, poate, drept învățătură artiștilor.

Munca spirituală, vânătoarea în sferile înalte ale inteligenței, e una dintre cele mai mari eforturi omenești. Meritul gloriei în artă, înțelegând prin acest cuvânt toate înfăptuirile minții, se datorează mai ales curajului, un curaj de care omul de rând habar nu are și care, poate, va fi lămurit pentru întâia oară aici. Îmboldit de apăsarea groaznică a mizeriei, strunit de Bette ca un cal căruia îi pui ochelari, ca să-l împiedici de a vedea în dreapta și-n stânga drumului, șfichiuit de fata aceea aspră, icoană a Necesității,

un soi de ucenic al Destinului, Wenceslas, poet și visător din fire, trecuse de la Concepție la înfăptuire sărind, fără s-o măsoare, prăpastia ce desparte cele două emisfere ale artei. Să cugeți, să visezi, să zămislești opere frumoase e o îndeletnicire încântătoare. Parcă ai fuma țigări fermecate, ori ai duce o viață de curtezană, ce-și împlinește toate fanteziile. Opera are atunci grația copilărească, bucuria nebună a zămislirii îmbălsămate, a florii și a sucului dinainte gustat al fructului pârguit. Aceasta e Concepția cu voluptățile ei. Chiar acela care își poate schița planul prin cuvinte poate trece drept un om deosebit. Însușirea aceasta o au toți artiștii și scriitorii. Dar să înfăptuiești! să zămislești! să-ți crești cu multă caznă copilul, să-l culci după ce l-ai îndopat cu lapte în fiecare seară, să-l săruți în toate diminețile cu o neistovită inimă de mamă, să-i speli murdăriile, să-l îmbraci de sute de ori cu hăinuțele cele mai frumoase, pe care el le rupe mereu, și să nu te descurajezi de zvârcolirile acestei vieți năvalnice, să faci o capodoperă însuflețită, care să vorbească ochilor dacă-i sculptură, inteligenței în literatură, amintirilor în pictură, tuturor inimilor în muzică, asta-i înfăptuirea și caznele ei. Mâna trebuie să fie pregătită, gata în orice clipă, spre a da ascultare minții. Dar nici mintea nu poate dispune oricând de facultățile sale creatoare, după cum nici dragostea nu poate fi necurmată.

Deprinderea asta a creației, neistovita dragoste a Maternității, care constituie esența mamei (o capodoperă a naturii atât de bine înțeleasă de Rafael!), în sfârșit, această maternitate cerebrală, atât de greu de dobândit, se pierde cu o nemaipomenită ușurință. Inspirația e prilejul Geniului. Nu aleargă pe o muchie de cuțit, ci plutește în văzduh, luându-și zborul cu neîncrederea temătoare a corbilor, nu-i atârănă un vâl de care poetul s-o poată prinde, coama îi e toată o flacăra și se pierde în depărtări, ca minunatele stoluri de flamingo albi și trandafirii care fac deznădejdea vânătorului. Astfel, munca e o luptă istovitoare, de care se

tem și pe care o îndrăgesc numai firile tari și întregi și pe care ea adesea le zdrobește. Un mare poet al vremurilor noastre spunea vorbind despre cazna aceasta înspăimântătoare: „Pornesc lucrul cu deznădejde și-l părăsesc cu părere de rău.” Cei ce nu știu, s-o afle! Dacă artistul nu se avântă în opera sa, asemenea lui Curtius¹¹⁷ în adâncul prăpastiei, sau ca ostașul asupra redutei, fără să stea pe gânduri, dacă nu lucrează, în craterul acestui vulcan, ca minerul îngropat de o surpătură, dacă contemplă greutatea în loc să le învingă, una câte una, urmând pilda îndrăgostiților din basme, care luptă neconținut împotriva vrăjilor veșnic înnoite, ca să-și cucerească prințesa, opera rămâne nedesăvârșită; pierе în fundul atelierului ori nu mai poate fi înfăptuită, și artistul își ucide singur talentul. Rossini¹¹⁸, geniu înfrățit cu Rafael, ne dă o pildă izbitoare: tinerețea-i sărăcăcioasă față de belșugul maturității. Asta-i explicația unei astfel de răsplăți, unui asemenea triumf și a laurilor ce-i încununează pe marii poeți și pe marii generali.

Wenceslas, fire visătoare, cheltuise atâta energie pentru a produce, a învăța și a lucra sub conducerea tiranică a Lisbethei, încât dragostea și fericirea îi prilejuiseră o reacție. Adevărata sa fire ieși din nou la iveală. Lenea și nepăsarea, moliciunea sarmatului¹¹⁹ își regăsiră în sufletul său plăcutele cuiburi din care le alungase nuiua dascălului. În primele luni, artistul își iubi soția. Horense și Wenceslas se lăsară în voia încântătoarelor jocuri ale

¹¹⁷ *Curtius* – După o legendă romană, patricianul Curtius s-a aruncat înarmat și călare într-o prăpastie ce s-a deschis în for, în urma unui cutremur de pământ, deoarece augurii declaraseră că această prăpastie nu se va închide decât după ce va înghiți lucrul cel mai de preț din Roma.

¹¹⁸ *Rossini* – Compozitorul italian *Gioacchino Rosâini* (1792—1868), autor fecund de opere populare, ca „Bărbierul din Sevilla”, „Wilhelm Tell” etc. era foarte apreciat la Paris în vremea lui Balzac. Balzac însuși îl citează des.

¹¹⁹ *sarmat* – Sarmatii au trăit în regiunea dintre Marea Baltică și Marea Neagră. În secolul al III-lea au fost înfrânți de goți.

dragostei legitime, fericite, nebune. Hortense, ea dintâi, îl scuti pe Wenceslas de orice muncă, mândră a și-a învins astfel singura rivală, Sculptura. Mângâierile femeii, de altfel, alungă muza și îngenunchează îndărătnicia sălbatică și brutală a celor ce muncesc. Trecură astfel șase, șapte luni, și degetele sculptorului se dezvățară să mai mânuiască dalta. Când se văzu nevoit să se apuce de lucru, când prințul de Wissembourg, președintele comitetului de subscripție, voi să vadă statuia, Wenceslas rosti cuvântul suprem al trândavilor: „De mâine mă pun serios pe lucru!” O amăgi pe scumpa sa Hortense cu vorbe înșelătoare, cu planuri mărețe de artist visător. Dragostea Hortensei pentru poetul ei spori; întrezărea o statuie sublimă a mareșalului Montcornet. Montcornet trebuia să întruchipeze vitejia, tipul cavaleristului, curajul lui Murat. Ehei! numai privind statuia, și trebuia să pricepi toate victoriile împăratului. Și ce execuție! Creionul era foarte binevoitor, se potrivea vorbelor!

Dar în loc de statuie, apăru un Wenceslas mititel și încântător.

Când Wenceslas trebuia să se ducă la atelierul de la Gros-Caillou ca să mânuiască lutul și să realizeze macheta, ori era chemat pentru o pendulă a prințului, la atelierul lui Florent și Chanor, unde se cizelau figurile, ori ziua era prea cenușie și întunecoasă; azi alergături după treburi, mâine o masă de familie, fără să mai pui la socoteală indispozițiile talentului și cele trupești și, în sfârșit, zilele când te giugiulești cu femeia iubită. Ca să obțină macheta, mareșalul prinț de Wissembourg se văzu silit să se supere și să-l amenințe că-i retrace comanda. Numai după nesfârșite dojeni și multe vorbe aspre, comitetul de subscripție izbuti să vadă ghipsul. După fiecare zi de lucru, Steinbock se întorcea istovit, plângându-se de munca aceea de zidar și de slăbiciunea lui trupească. În cursul primului an, menajul dusesese o viață destul de îmbelșugată.

Contesa Steinbock, nebună după bărbatul ei, fericită în dragostea-i împlinită, îl blestema pe ministrul de Război; se duse la dânsul și-i spuse că operele mari nu pot fi fabricate ca tunurile și că statul ar trebui să se supună poruncilor geniului, asemeni lui Ludovic al XIV-lea, Francisc I și Leon al X-lea¹²⁰. Biata Hortense, crezând că ține în brațe un Fidias¹²¹, avea slăbiciunea maternă a femeii care iubește până la idolatrie. „Nu te grăbi, îl sfătuia ea pe Wenceslas, de statuia asta atârnă viitorul nostru, lucrează pe îndelete, fă o capodoperă.” Hortense venea la atelier. Steinbock, îndrăgostit, pierdea cu nevastă-sa cinci ore din șapte, ca să-i descrie statuia în loc s-o facă. În felul acesta îi trebuiră optsprezece luni ca să termine lucrarea, hotărâtoare pentru el.

După ce ghipsul fu turnat și lucrarea deveni o realitate, biata Hortense, care împărtășise eforturile uriașe ale soțului ei, a cărei sănătate era zdruncinată de oboselile ce frâng trupul, brațele și mâna sculptorilor, găsi că opera era minunată; tatăl ei, care nu se pricepea deloc la sculptură, și baroana, la fel de nepricepută, afirmară că e o capodoperă. Chemat fiind, și influențat de ei, ministrul de Război fu mulțumit de modelul acela izolat, prezentat într-o lumină prielnică și bine pus în valoare pe un fond de pânză verde. Dar, vai! la expoziția din 1841, indignarea unanimă se manifestă prin batjocuri și huiduieli stârnite de cei care nu

¹²⁰ *Ludovic al XIV-lea, Francisc I și Leon al X-lea* - erau considerați protectori ai artelor, cu ale căror creași și-au înfrumusețat fastul. În timpul lui *Ludovic al XIV-lea* (1638—1715) au trăit scriitorii Corneille, Racine, Molière, La Fontaine, pictorii Poussin, Le Lorrain, arhitectul Mansard, sculptorul Puget. *Francisc I* (1494—1547) a invitat în Franța artiști italieni, pe Leonardo da Vinci, Cellini, Andrea del Sarto. *Papa Leon al X-lea*, din familia Medicilor, papă între 1513 și 1521, l-a încurajat pe Rafael etc.

¹²¹ *Fidias (Phidias)* - celebru sculptor grec din epoca lui Pericle, considerat prin tradiție, cel mai mare sculptor al antichității. Statuia lui Zeus din Olimp, realizată de el, era considerată una dintre cele șapte minuni ale lumii antice.

vedeau cu ochi buni ridicarea prea grabnică a noului idol. Când Stidmann voi să-i deschidă ochii prietenului său, fu învinuit de gelozie. Articolele din gazete erau pentru Hortense strigăte ale invidiei. Stidmann, băiat bun, făcu să apară alte articole, în care criticile erau combătute și în care se arăta că, de la lucrarea în ghips și până la opera în marmură, mai intervin multe modificări și că nu fusese prezentată la expoziție decât macheta în ghips. „Între proiectul de ghips și statuia executată în marmură, spunea Claude Vignon, o capodoperă poate să fie ciuntită, iar o lucrare mediocră poate deveni o operă de valoare. Ghipsul e manuscrisul, marmura e cartea.”

În doi ani și jumătate, Steinbock făcuse o statuie și un copil. Copilul era de o frumusețe desăvârșită, statuia era foarte urâtă.

Pendula prințului și statuia acoperiră datoriile tinerilor înșurăței. Steinbock se deprinsese să iasă în lume, la spectacole, la Opera italiană. Vorbea minunat despre artă, în discuțiile și în comentariile critice, își păstrase în lumea bună faima de mare artist. Sunt la Paris oameni de geniu care o viață întreagă își irosesc talentul în vorbe, mulțumindu-se cu un fel de glorie de salon. Steinbock, urmând pilda acestor încântători eunuci, prindea pe zi ce trece un dezgust tot mai mare pentru lucru. Când voia să-și înceapă lucrarea, își dădea seama câte greutatea avea de întâmpinat, și descurajarea îi slăbea voința. Inspirația, această nebulă a zămislirii intelectuale, își lua zborul depărtându-se de amantul ei bolnav.

Sculptura, ca și arta dramatică, este cea mai grea și totodată cea mai ușoară dintre toate artele. Copiezi un model, și opera e înfăptuită, dar ca să-i dai suflet, să crezi un tip când înfățișezi un bărbat sau o femeie, trebuie să înduri chinurile lui Prometeu. Astfel de înfăptuiri se pot număra pe degete în analele sculpturii, cum se numără și marii poeți ai omenirii. Michelangelo, Michel Columb, Jean

Goujon¹²², Fidias, Praxiteles¹²³, Policlet, Puget, Canova, Albert Dürer se înfrănesc cu Milton, Virgiliu, Dante, Shakespeare, Tasso, Homer și Molière, înfăptuirea aceasta e atât de măreață, încât o singură statuie poate să-l facă pe un artist nemuritor, după cum Figaro, Lovelace, Manon Lescaut au asigurat gloria nemuritoare a lui Beaumarchais, Richardson și a abatelui Prévost¹²⁴. Oamenii superficiali (și printre artiști se găsesc destui de felul acesta) au pretins că sculptura se mărginește numai la nud, că ea a murit odată cu vechii greci și că îmbrăcămintea modernă nu se potrivește cu această artă. Dar mai întâi, cei din vechime au făcut statui sublime înveșmântate în întregime, ca Polimnia, Julia etc., și nu s-a găsit nici a zecea parte din operele lor. Apoi, adevărații iubitori de artă n-au decît să privească, la Florența, *Gânditorul* lui Michelangelo ori, în catedrala din Maiența, *Fecioara* lui Albert Dürer, care a făcut din abanos o femeie vie cu trei rînduri de veștminte, cu părul cel mai ondulat și mai suplu pe care l-a pieptănat vreodată o cameristă. Nepricepuții să se ducă să le vadă, și vor recunoaște cu toții că geniul poate da unei haine, unei armuri sau unei rochii un gând, să le dăruiască un trup, după cum omul imprimă învelișului său trupesc caracterul și obiceiurile sale. Sculptura este realizarea continuă a fenomenului care în pictură s-a întîlnit o singură dată, și anume la Rafael! Dezlegarea acestei probleme grele se află numai într-o muncă neîntreruptă, încordată, căci piedicile

¹²² *Michel Columb...* — *Michel Columb* sau *Colombe* (1430—1512), sculptor al pre-renașterii franceze; *Jean Goujon* (1510—1568), sculptor și arhitect francez.

¹²³ *Praxiteles* – celebrul sculptor grec; a trăit la Atena (390—335 î.e.n.).

¹²⁴ *Figaro*, *Lovelace*, *Manon Lescaut...* *Beaumarchais*, *Richardson*, *abatele Prévost* – Intr-adevăr, personajele citate au ilustrat numele autorilor lor, *Figaro*, pe cel al lui *Beaumarchais*, în comediile *Bărbierul din Sevilla* (1775) și *Nunta lui Figaro* (1784); *Lovelace*, pe cel al scriitorului englez *Richardson* (1689—1761), în romanul *Clarisse Harlowe*; *Manon Lescaut*, pe cel al *abatelui Prévost*, în romanul *Manon Lescaut* (1731).

materiale trebuie într-atât învinse, mâna să fie atât de strunită, de ascultătoare și de supusă, încât sculptorul să poată lupta numai pe tăram sufletesc cu acea natură spirituală de necuprins pe care trebuia s-o transfigureze, materializând-o. Dacă Paganini, care-și cânta pe strunele viorii povestea sufletului, n-ar fi exersat trei zile de-a rândul, ar fi pierdut odată cu interpretarea și *registru*l instrumentului său, cuvânt prin care el înțelegea legătura strânsă dintre lemn, arcuș, strune și artist. Dacă aceasta s-ar fi pierdut, Paganini n-ar mai fi fost decât un violonist ca oricare altul. Munca neîntreruptă e legea artei ca și a vieții, căci arta e creația idealizată. De aceea, marii artiști și poeții desăvârșiți nu așteaptă nici comenzi, nici cumpărători, zămislesc și astăzi, și mâine, și întotdeauna. Astfel se naște deprinderea lucrului, cunoștința neîntreruptă a piedicilor care păstrează legătura lor cu muza, cu forțele lor creatoare. Canova a trăit în atelierul său, după cum Voltaire și-a petrecut întreaga viață în biroul său. Homer și Fidias vor fi trăit desigur la fel.

Când Lisbeth îl încătușase în mansarda lui, Wenceslas Steinbock pornise pe calea aceasta anevoioasă străbătută de toți oamenii mari, cale care duce către Alpii gloriei. Fericirea, sub chipul Hortensei, îl îmbiase pe poet la lene, stare firească tuturor artiștilor, căci trândăvia e pentru ei o îndeletnicire. E asemeni desfătărilor pașalelor în serai: dezmiardă idei, se îmbată la izvoarele inteligentei. Mulți artiști mari, ca Steinbock, căzuți în patima visării, au fost pe drept cuvânt numiți *Visători*. Acești fumători de opium ajung până la urmă în mizerie, pe când, dacă ar fi fost împinși de neîndurarea vieții, ar fi devenit oameni de seamă. Semi-artiștii aceștia sunt de altfel oameni încântători, lumea îi iubește și-i copleșește de laude, par superiori adevăraților artiști, sunt socotiți ca niște personalități, niște sălbatici, niște răzvrățiți împotriva legilor firii. Iată de ce: oamenii mari aparțin operei lor. Desprinderea lor de cele lumești, devotamentul lor pentru

muncă îi fac să treacă drept egoiști în ochii proștilor, care ar voi să-i vadă înveșmântați la fel ca filfizonii, învârtindu-se în societate și îndeplinind așa-zisele îndatoriri mondene. Ar vrea să-i vadă pe leii Atlasului ca pe cățelușii marchizelor, dichisiți și parfumați. Oamenii aceștia, care își întâlnesc rareori semenii, duc o viață singuratică, sunt neînțeleși de majoritatea lumii, alcătuită, după cum se știe, din proști, invidioși, incultți și ușuratici. Înțelegeți ce rol poate juca femeia în viața acestor ființe excepționale? O femeie trebuie să fie ceea ce fusese Lisbeth timp de cinci ani, și pe deasupra să le dăruiască dragostea, dragostea umilă, discretă, veșnic atentă, veșnic surâzătoare.

Hortense, pe care suferințele-i de mamă o făcuseră să vadă realitatea, fiind încolțită de cumplite nevoi, își dădu prea târziu seama de greșelile pe care fără voie le săvârșise în dragostea ei nemăsurată, dar, ca o adevărată fiică a mamei sale, i se rupea inima la gândul că trebuie să-l chinuie pe Wenceslas. Îl iubea prea mult ca să ajungă călăul scumpului ei poet și simțea că se apropie clipa când va cădea pradă mizeriei, împreună cu bărbatul și pruncul ei.

— Vai de mine, fetițo, exclamă Bette văzând că ochii frumoși ai nepoatei se înrouraseră de lacrimi, nu trebuie să te lași pradă deznădejzii. Un pahar plin de lacrimi nu face cât o farfurie de supă! Cât îți trebuie?

— Vreo cinci, șase mii de franci.

— Eu n-am decât trei mii de franci, cel mult, spuse Lisbeth. Ce face Wenceslas în momentul de față?

— I s-a propus să lucreze împreună cu Stidmann un serviciu de desert pentru ducele d'Hérouville, plătit cu șase mii de franci. Domnul Chanor și-ar lua atunci angajamentul să plătească patru mii de franci, pe care-i datorează Wenceslas lui Léon de Lora și lui Bridau. E vorba de o datorie de onoare.

— Cum, ați primit bani pe statuia și basoreliefurile monumentului ridicat marelui Montcornet și n-ați plătit

datoria aceea?

— Nu știi, răspunse Hortense, că de trei ani de zile cheltuim douăsprezece mii de franci pe an, și eu n-am decât două mii de franci venit? Cu monumentul mareșalului, scăzând toate cheltuielile, n-am câștigat mai mult de șaisprezece mii de franci. Drept să-ți spun, nu știu ce-o să ne facem, dacă Wenceslas nu se apucă de lucru. Ah! dacă aș putea învăța și eu să fac statui, cum aș mai frământa lutul! exclamă ea întinzându-și brațele frumoase.

Tot ce avea mai frumos fata de odinioară se împlinise acum în femeia de azi. Ochii Hortensei străluceau: în venele ei curgea un sânge fierbinte, năvalnic, îi părea rău că-și irosește avântul ținând în brațe un copil.

— Ei, mititica mea, o fată înțeleaptă n-ar trebui să se mărite cu un artist decât după ce are o situație, nu când luptă să și-o facă.

În clipa aceea, răsunară pașii și glasurile lui Stidmann și Wenceslas, care-i petreceau pe Chanor; apoi, Wenceslas se întoarse îndată împreună cu Stidmann. Stidmann, artist lansat în lumea gazetarilor, a actrițelor ilustre și a cochetelor celebre, era un tânăr elegant, pe care Valérie voia să-l atragă în cercul ei, de altfel, Claude Vignon i-l prezentase. Stidmann tocmai se despărțise de faimoasa doamnă Schontz, care se măritase de câteva luni și plecase în provincie. Valérie și Lisbeth, care aflaseră de această ruptură prin Claude Vignon, crezuseră de cuviință să-l atragă pe prietenul lui Wenceslas în strada Vanneau. Cum Stidmann, din discreție, venea rar în vizită la soții Steinbock, iar când fusese prezentat de Claude Vignon, Lisbeth lipsise, îl vedea acum întâia oară. Uitându-se cu atenție la vestitul artist, surprinse câteva priviri pe care el le aruncă Hortensei și care o (făcură să întrezărească posibilitatea de a-l oferi ca o consolare contesei Steinbock, în cazul când Wenceslas ar fi trădat-o. Într-adevăr, Stidmann se gândea că, dacă n-ar fi fost camaradul lui Wenceslas, ar fi putut afla în tânăra și superba contesă o

amantă încântătoare; dorința aceasta, pe care și-o stăpânea dintr-un sentiment de onoare, îl îndepărta de casa ei. Lisbeth observă stânjeneala aceea semnificativă care îi încurcă pe bărbați când se află în prezența femeii căreia nu-și pot îngădui să-i facă curte.

— E un tânăr foarte bine, îi șopti ea Hortensei la ureche.

— Da? găsești? întrebă aceasta, nici n-am băgat de seamă...

— Dragă Stidmann, îi spuse Wenceslas camaradului său la ureche, între noi nu trebuie să existe nimic ascuns. Uite ce e, avem niște afaceri de discutat cu fata asta bătrână.

Stidmann le salută pe cele două femei și plecă.

— S-a făcut, zise Wenceslas întorcându-se, după ce-l petrecuse pe Stidmann, dar o asemenea muncă cere șase luni, și între timp trebuie să avem cu ce trăi.

— Avem diamantele mele, exclamă tânăra contesă Steinbock cu avântul sublim al femeilor îndrăgostite.

În ochii lui Wenceslas se ivi o lacrimă.

— Gata! mă apuc de lucru, răspunse el venind să se așeze lângă soția sa și luând-o pe genunchi. Am să fac niște fleacuri, un paneraș de nuntă, niște grupuri de bronz...

— Dragii mei copii, rosti Lisbeth, știți prea bine că voi o să mă moșteniți și o să vă rămână de pe urma mea, puteți fi siguri, o sumă frumoasă, mai cu seamă dacă mă ajutați să mă mărit cu mareșalul; dacă o să izbutim, o să vă țin la mine și pe voi și pe Adeline. Cât de fericiți am trăi împreună! Pentru moment, ascultați-mă pe mine, am o veche experiență. Nu recurgeți la muntele de pietate, căci sunteți pierduți. Am văzut că cei strâmtorați n-au niciodată bani pentru plata dobânzilor la preschimbare, și atunci pierd totul. Aș putea, în schimbul unei polițe, să vă găsesc un împrumut numai cu cinci la sută.

— O! am fi salvați! strigă Hortense.

— Atunci, fetițo, să vină Wenceslas la persoana pe care aș ruga-o să-l îndatoreze. E doamna Marneffe, lingușind-o, căci e vanitoasă ca o parvenită, v-aș scoate din încurcătură

cu cea mai mare bunăvoință. Vino și tu la ea, dragă Hortense.

Hortense se uită la Wenceslas cu aerul pe care probabil că-l au condamnații la moarte când urcă pe eșafod.

— Claude Vignon l-a dus și pe Stidmann acolo, răspunse Wenceslas. E o casă foarte plăcută.

Hortense își plecă fruntea. Un singur cuvânt ar putea lămuri cele ce simțea, nu era o suferință, era o boală.

— Dragă Hortense, învață să trăiești! exclamă Lisbeth înțelegând gestul expresiv al nepoatei sale. Altfel o să ajungi ca mama ta, surghiunită într-o odaie pustie, unde o să plângi ca și Calipso după plecarea lui Ulise, la vârsta când nu mai vine niciun Telemac!... adăugă ea repetând o zeflema de-a doamnei Marneffe. Trebuie să-i consideri pe oamenii din lumea asta ca pe niște unelte de care te folosești, le iei ori le lași după cum ai nevoie. Slujiți-vă, copii, de doamna Marneffe, și apoi părăsiți-o. Ți-e teamă ca Wenceslas, care te adoră, să nu se îndrăgostească de o femeie cu patru sau cinci ani mai în vârstă ca tine, veștedă ca iarba cosită și...

— Mai bine să-mi pun diamantele amanet, zise Hortense. Să nu cumva să te duci vreodată acolo, Wenceslas!... e un iad!

— Hortense are dreptate, rosti Wenceslas sărutându-și soția.

— Îți mulțumesc, dragul meu, răspunse tânăra femeie în culmea fericirii. Vezi, Lisbeth, bărbatul meu e un înger: nu-i cartofor, mergem peste tot împreună, și de-ar putea să se pună pe lucru, aş fi nespus de fericită. De ce să ne ducem la amanta tatei, la o femeie care îl ruinează și-i pricinuieste mamei supărări ucigătoare, pe care biata de ea le îndură ca o eroină?...

— Copila mea, ruina tatălui tău nu vine de acolo, cântăreața lui l-a ruinat, și apoi căsătoria ta! spuse verișoara Bette. Să știți! Doamna Marneffe îi este de mare folos!... dar mai bine să tac...

— Tu aperi pe toată lumea, dragă Bette...

Atrasă de țipetele copilului, Hortense se duse în grădină, și Lisbeth rămase singură cu Wenceslas.

— Ai un înger de soție, Wenceslas! zise verișoara Bette, iubește-o, să n-o superi niciodată.

— Da, o iubesc atâta încât îi ascund situația noastră, răspunse Wenceslas, dar dumitale, Lisbeth, pot să-ți povestesc... Chiar dacă punem amanet diamantele Hortensei, lucrurile nu s-ar schimba.

— Atunci fă un împrumut la doamna Marneffe... îl sfătui Lisbeth. Convinge-o pe Hortense să-ți dea voie să vii, ori du-te fără știrea ei!

— La asta mă și gândeam, răspunse artistul, când am refuzat să mă duc ca să n-o mâhnesc pe Hortense.

— Ascultă, Wenceslas, vă iubesc prea mult pe amândoi ca să nu te înștiințez că ești în primejdie. Dacă vii acolo, ține-te tare, căci femeia asta e un diavol; toți cei care o văd o adoră. E atât de vicioasă, de atrăgătoare... te vrăjește ca o capodoperă. Împrumută bani de la ea, dar nu-i lăsa sufletul amanet. Aș fi nemângâiată dacă ai trăda-o pe nepoată-mea... Iat-o! exclamă Lisbeth, să nu mai vorbim nimic, biziue-te pe mine, îți descurc eu treburile.

— Sărut-o pe Lisbeth, îngerășule, se adresă Wenceslas soției sale, căci ne scoate din încurcătură împrumutându-ne economiile ei.

Și îi făcu un semn Lisbeth, care pricepu.

— Atunci sper că ai să începi să lucrezi, îngerășule? întrebă Hortense.

— Chiar de mâine! răspunse artistul.

— Vorba asta ne ruinează, adăugă Hortense, zâmbindu-i.

— Spune tu singură, fetiță dragă, dacă n-am avut zilnic tot felul de treburi și de piedici?

— Da, ai dreptate, scumpule.

— Dar am aici, urmă Steinbock lovindu-și fruntea, o sumedenie de idei... A! vreau să-mi uimesc toți dușmanii. Plănuiesc un serviciu de masă în stil german din secolul al

XVI-lea, stilul acela poetic! O să răsucesc frunze pline de tot soiul de insecte, cu copilași culcați printre himere noi, himere adevărate, întruchipările visurilor noastre!... și care nu-mi mai scapă! Va fi ceva plin de fantezie, elegant și bogat totodată. Chanor a plecat încântat... Aveam nevoie de o încurajare, căci ultimul articol cu privire la monumentul lui Montcornet mi-a zdruncinat moralul.

Când Lisbeth și Wenceslas rămaseră la un moment dat singuri, artistul îi făgădui să vină a doua zi la doamna Marneffe, fie cu învoirea soției sale, fie pe ascuns, dacă nu i-ar da voie.

Valérie, înștiințată chiar în seara aceea de succesul obținut, îl trimise pe baron să-i invite la masă pe Stidmann, Claude Vignon și Steinbock, căci începuse să-l tiranizeze cum numai femeile de soiul ei știu să-i tiranizeze pe bătrâni, de-i vezi mereu alergând prin oraș, rugându-se de unul și de altul, slujind interesele și ambițiile acestor crude amante.

A doua zi, Valérie se pregăti de luptă, îmbrăcându-se așa cum știu parizienele atunci când vor să se folosească de toate farmecele lor. Își studia rolul ca un bărbat care încearcă figuri de scrimă înaintea unui duel. Nu trebuia să se vadă nicio cută, nicio zbârcitură. Tenu-i alb era mai frumos, mai dulce, mai fin ca niciodată. Alunițele ei false atrăgeau fără voie privirile. Se înșală cei care cred că alunițele din secolul al XVIII-lea nu se mai poartă sau că au fost date uitării. Astăzi, femeile, mai iscusite ca cele de odinioară, atrag privirile prin felurite stratageme îndrăznețe. Una descoperă cea dintâi cocarda de panglici în mijlocul căreia prinzi un diamant și stăpânește toate privirile de-a lungul unei seri întregi; alta născocеște o rețea pe cap, sau își înfige în pieptănătură un stilet ca să-ți amintească de jartiera ei; una își pune manșete de catifea neagră, alta își atârna panglici în păr. Sublimele lor eforturi

- aceste *Austerlitz*-uri ale cochetăriei¹²⁵ și ale dragostei - ajung o modă pentru clasele de jos, în vreme ce ingenioasele caută mereu alte născociri. Pentru serata asta, la care voia să strălucească, Valérie își pusese trei alunițe, își spălase părul cu o loțiune care îi schimbase, pentru câteva zile, nuanța blond-aurie într-un blond-cenușiu. Voia să apară cu totul diferită de doamna Steinbock, care avea un păr de un blond aprins. Nuanța aceasta nouă îi dădea Valériei un aer provocator și ciudat, care îi surprinsese într-atât pe curtezanii ei, încât Montes o întrebă: „Nu știi, ce ai astă seară?...” își mai pusese la gât o panglică de catifea neagră, destul de lată, care făcea să i se vadă mai bine albeața pieptului. A treia aluniță amintea de cele pe care le purtau bunicele noastre și care fuseseră poreclite ucigașe. Valérie își înfipse un fermecător boboc de trandafir în plin corsaj, în scobitura drăgălașă a corsetului. Acest amănunt era de ajuns ca să-i facă pe bărbații sub treizeci de ani să-și plece, rușinați, privirile.

— Sunt frumoasă, să mă mănânci! spuse ea, studiindu-se în diferite poze în oglindă, întocmai ca o dansatoare care-și încearcă suplețea.

Lisbeth se duse la hală, căci masa trebuia să fie ca acele prânzuri nespuse de rafinate pe care Mathurine le pregătea pentru episcopul ei, când acesta îl poftea la masă pe colegul său din parohia vecină.

Stidmann, Claude Vignon și contele Steinbock sosiră aproape în același timp, pe la ora șase. O femeie oarecare, sau una sinceră dacă vreți, ar fi venit numaidecât să-l întâmpine pe acela pe care îl dorea cu atâta înflăcărare; dar Valérie, care aștepta de cinci ore în camera ei, îi lăsă pe cei trei oaspeți singuri, încredințată că va fi subiectul conversației sau a gândului lor tainic. Supraveghind chiar

¹²⁵ *Austerlitz*-uri ale cochetăriei - aluzie la celebra bătălie de la *Austerlitz* (2 decembrie 1805), când, prin îndrăzneală și calcul, Napoleon a învins armatele împăratului Austriei și ale țarului, mai numeroase decât ale sale.

ea aranjarea salonului, pusese mai în față, ca să poată fi bine văzute, delicioasele bibelouri, produse specific pariziene, care nu pot fi fabricate în niciun alt oraș din lume, care-și dezvăluie și care anunță, ca să zicem așa, prezența unei femei: legate în email și brodate cu perle, cupe pline de inele, amintiri fermecătoare, porțelanuri de Saxa și Sèvres, adevărate capodopere montate cu un gust desăvârșit de Florent și Chanor, în sfârșit albume și statuete, toate bagatelele acelea care valorează sume fantastice și care sunt comandate fabricanților în primul avânt al patimii ori pentru cea din urmă împăcare. De altfel, Valérie era încă stăpânită de beția succesului. Îi făgăduise lui Crevel să-i fie soție, când va muri Marneffe. În consecință, îndrăgostitul Crevel făcuse pe numele Valériei Fortin un transfer de zece mii de franci rentă, tot câștigul lui pe trei ani dintr-o afacere de cale ferată, în care investise capitalul de trei sute de mii de franci, oferit baroanei Hulot. Astfel, Valérie ajunsese să aibă acum un venit de treizeci și două de mii de franci. Îl făcuse pe Crevel să-i făgăduiască un lucru mult mai însemnat decât dăruirea unor beneficii.

În delirul patimii pe care-o dezlănțuise în el *ducesa*, între ora două și patru (îi spunea ducesă doamnei Marneffe ca să-și întregească iluziile), căci Valérie își jucase rolul mai bine ca niciodată în strada Dauphin, Crevel crezuse că-și asigură fidelitatea făgăduită vorbindu-i cu tâlc de o casă drăgălașă pe care un antreprenor nesocotit și-o clădise pe strada Barbette și care era de vânzare. Valérie se și vedea în casa aceea încântătoare, cu o curte în față și grădină în fund, și cu trăsură la scară!

— Cum ai putea, trăind cinstit, să obții toate acestea atât de ușor și repede? o întreabă ea pe Lisbeth, sfârșindu-și toaleta.

În ziua aceea Lisbeth cina la Valérie, ca să-i poată povesti lui Steinbock ceea ce nimeni nu poate spune despre sine însuși. Doamna Marneffe, cu fața strălucind de fericire,

grațioasă și modestă, își făcu apariția în salon, urmată de Bette, care, îmbrăcată în negru și galben, îi servea de contrast, cum spun pictorii.

— Bună ziua, Claude, se adresă ea fostului critic atât de celebru, întinzându-i mâna.

Claude Vignon ajunsese, ca atâția alții, om politic, o nouă denumire a ambițiosului în prima etapă a carierei sale. *Omul politic* din 1840 poate fi asemuit cu *abatele* din secolul al XVIII-lea. Orice salon trebuia să-și aibă omul politic.

— Draga mea, îți prezint pe nepotul meu, contele Steinbock, zise Lisbeth Valériei, care părea că nu-l observase pe Wenceslas.

— L-am recunoscut pe domnul conte, răspunse Valérie salutându-l plină de grație pe artist. Vă vedeam adesea când locuiam în strada Doyenné, am avut plăcerea să fiu de față la nunta dumneavoastră. E greu să-l uite cineva pe fostul tău copil, draga mea, se adresă ea Lisbethi, chiar dacă nu l-a văzut decât o singură dată. Domnul Stidmann a fost foarte amabil primind invitația mea pripită, se întoarse ea către sculptor, salutându-l, dar nevoia te învață multe! Știam că ești prieten cu ceilalți doi domni. O masă la care oaspeții nu se cunosc între dâșii e lucrul cel mai plicticos și mai nesuferit cu putință, de aceea te-am chemat pentru ei, dar o să vii altădată numai pentru mine, nu-i așa?... făgăduiește-mi!...

Și se plimbă câteva clipe cu Stidmann, părând că se ocupă numai de el. Sosiră apoi pe rând Crevel, baronul Hulot și un deputat pe care-l chema Beauvisage. Acest personaj, un Crevel provincial, unul dintre oamenii aceia meniți să rămână anonimi, urma politica lui Giraud, consilier de stat, și a lui Victorin Hulot. Cei doi politicieni voiau să formeze un nucleu progresist în marea falangă a conservatorilor. Giraud venea uneori seara la doamna Marneffe, care nădăjduia să-l câștige astfel și pe Victorin Hulot, dar avocatul puritan găsise până atunci tot felul de

pretexte ca să-i refuze Pe tatăl și pe socrul lui.

Îl se părea o crimă să intre în casa femeii ce pricinuisese atâtea lacrimi mamei sale. Victorin Hulot era un puritan printre politicieni, cum sunt femeile pioase față de cele care se duc la biserică. Beauvisage, fost pălărier la Arcis, voia să capete *lustru de parizian*. Omul acesta, unul dintre stâlpii Camerei, se forma la drăgălașa, la fermecătoarea doamnă Marneffe, unde, încântat de Crevel, și-l luase, îndemnat de Valérie, drept model și maestru, îi cerea sfatul în toate, îl întreba la ce croitor se îmbracă, îl imita și se căznea să-și ia și el un fel de poză ca a acestuia. În sfârșit, Crevel era pentru el prototipul omului mare. Valérie, înconjurată de aceste personaje și de trei artiști, însoțită de Lisbeth, apărură în ochii lui Wenceslas ca o femeie superioară, cu atât mai mult cu cât Claude Vignon îi vorbise despre ea cu multă admirație, ca un îndrăgostit ce era.

— E doamna de Maintenon în fustele lui Ninon¹²⁶! se exprimase fostul critic. E ușor să-i plăci chiar din prima seară, dacă ești spiritual, dar să fii iubit de ea e un triumf, de care un bărbat se poate mândri și care i-ar putea umple viața.

Arătându-se rece și nepăsătoare față de fostul ei vecin, Valérie îi rănise vanitatea, fără să-și dea seama de altfel, căci nu cunoștea firea polonezilor care păstrează în sufletul lor latura copilăroasă și nestatornicia națiunilor tinere. Sunt înzestrați cu inteligență, curaj și forță, dar acest curaj, această forță și această inteligență sunt, prin nestatornicia lor, lipsite de metodă și de duh, căci polonezul e nepotolit ca vântul ce bântuie fără odihnă câmpia aceea imensă presărată cu mlaștini: dacă se avântă cu furia uraganului de zăpadă ce rupe și dărmă casele, ca acele teribile

¹²⁶ *doamna de Maintenon în fustele lui Ninon* – *Doamna de Maintenon* (1635—1719), educatoarea copiilor lui Ludovic al XIV-lea și soția morganatică a acestuia, era o femeie inteligentă și dibace, dar austeră și evlavioasă. *Ninon de Lenclos* (1620—1705), frumoasă și spirituală, a avut o viață aventuroasă.

vârtejuri din văzduh, în schimb se pierde în primul iaz ivit în cale, mistuindu-se în ape. Omul prinde totdeauna ceva din mediul în care trăiește. Neîncetat în luptă cu turcii, polonezii au căpătat gustul luxului oriental; se lipsesc adesea de cele necesare ca să strălucească, se gătesc ca femeile, și în același timp clima le-a dat rezistența fizică a arabilor. Astfel, polonezul, sublim prin forța lui de îndurare, a făcut să obosească brațul asupritorilor, prin loviturile pe care i-a silit să i le dea, repetând în secolul al XIX-lea spectacolul prilejuit de primii creștini. Adăugați la firea polonezului, atât de sinceră și deschisă, zece la sută viclenie englezească, și falnicul vultur alb ar domina astăzi pretutindeni în locurile unde se furișează vulturul cu două capete¹²⁷. Puțin machiavelism ar fi împiedicat Polonia să salveze Austria, care apoi a împărțit-o, să se împrumute de la Prusia, cămătarul ei, care apoi a ruinat-o, și să fie dezbinată în momentul celei dintâi împărțiri. Fără îndoială că la botezul Poloniei, pe lângă zânele bune, care au înzestrat această seducătoare națiune cu cele mai strălucite însușiri, a venit și ursitoarea cea rea, uitată de ele, care i-a ursit astfel: „Păstrează-ți toate darurile cu care te-au fericit surorile mele, dar să nu știi niciodată ce vrei!” Dacă Polonia ar fi ieșit biruitoare din ciocnirea cu Rusia, polonezii s-ar lupta astăzi între ei cum se războiau odinioară în dietele lor ca să se împiedice unii pe alții să se proclame regi. În ziua când națiunea aceasta, alcătuită în întregime din luptători viteji, va avea bunul simț să caute un Ludovic al XI-lea¹²⁸ în sânul ei și să-i accepte tirania și dinastia, ea va fi mântuită. Cei mai mulți dintre polonezi au în viața lor particulară aceeași atitudine pe care a avut-o

¹²⁷ *vultur alb... vulturul cu două capete* – Vulturul alb era insigna ordinului cavaleresc polonez creat în 1325; vulturul cu două capete era stema imperiului germanic.

¹²⁸ *un Ludovic al XI-lea* – Regele Franței *Ludovic al XI-lea* (1423—1483) a dus cu multă dibăcie politica de dominare a marilor feudali, contribuind astfel la unitatea statului.

Polonia în politică, mai ales când dă nenorocirea peste ei. Astfel Wenceslas Steinbock, care de trei ani își adora soția și care știa că e un zeu pentru ea, se simți atât de jignit că doamna Marneffe aproape nu-l lua în seamă, încât se îndârji să-i cucerească atenția. Făcând o comparație între Valérie și soția sa, o găsi mai bine pe cea dintâi. Hortense avea o carnație frumoasă, cum îi spunea Valérie Lisbethi, dar doamna Marneffe avea o înfățișare spirituală și puterea de atracție a viciului. Pentru un soț, devotamentul Hortensiei era un sentiment ce i se datora; conștiința imensei valori a unei iubiri absolute se pierde îndată, așa cum i se pare datornicului, după o bucată de vreme, că banii împrumutați îi aparțin. Dăruirea aceea sublimă ajunge un fel de pâine de toate zilele a inimii, și infidelitatea te ispitește ca o prăjitură. Femeia disprețuitoare, o femeie primejdioasă mai ales, stârnește curiozitatea precum mirodeniile înviorează gustul mâncării. Disprețul simulat atât de bine de Valérie fu de altfel și o noutate pentru Wenceslas, după trei ani de plăceri ușor dobândite. Din clipa aceea Hortense era pentru el soția, iar Valérie, amanta. Mulți oameni doresc să aibă amândouă edițiile acestea ale aceleiași opere, deși e o dovadă de mare inferioritate la un bărbat să nu știe să-și facă din soție o amantă. Nevoia de variație în domeniul acesta e un semn de neputință. Statornicia va fi întotdeauna geniul în dragoste, semnul unei forțe colosale, din care se naște poetul! În femeia ta trebuie să găsești toate femeile, după cum poeții libertini din secolul al XVII-lea făceau din Manon a lor o Iris sau o Cloe¹²⁹!

— Spune-mi, se adresă Lisbeth nepotului ei când îl văzu

¹²⁹ făceau din Manon... o Iris sau o Cloe – făceau dintr-o femeie cu moravuri ușoare o zeiță. Manon este numele fostei curtezane de care e îndrăgostit cavalerul Des Grieux în romanul *Manon Lescaut* de abatele Prévost. Iris este, în mitologie, mesagera zeilor, și de aceea poartă aripi. Chloe este alt nume al zeiței vegetației, Demeter, precum și numele eroinei romanului grec *Daphrtis și Chloe*, atribuit lui Longus.

fascinat, cum ți se pare Valérie?

— Prea încântătoare! răspunse Wenceslas.

— N-ai vrut să mă ascuți, continuă verișoara Bette! A! dragă Wenceslas, dacă am fi rămas împreună, astăzi ai fi amantul sirenei noastre, cu care te-ai fi putut căsători îndată ce-ar fi rămas văduvă, având la dispoziție venitul ei de patruzeci de mii de franci!

— Adevărat?...

— Desigur, adăugă Lisbeth. Dar bagă de seamă, te-am prevenit de pericol, să nu-ți pârlești aripile la flacără! Dă-mi brațul, masa e gata.

Niciun discurs nu l-ar fi putut descumpăni mai rău, căci unui polonez e de ajuns să-i arăți prăpastia ca să se arunce numaidecât în ea. Poporul acesta are geniul cavalerismului, își închipuie că poate răsturna și învinge orice obstacol. Lovitura aceea de pinten, cu care Lisbeth împunsese vanitatea vărului ei, se întee și mai mult la priveliștea sufrageriei, unde strălucea un serviciu minunat de argintărie și unde Steinbock zări prețiozitatea și rafinamentul luxului parizian.

— Ar fi fost mai bine să mă fi căsătorit cu Célimène¹³⁰, se gândi el.

În timpul mesei, Hulot, mulțumit că-și vede acolo ginerele și încântat de a fi găsit un mijloc de împăcare cu Valérie, care, se amăgea el, îi va rămâne credincioasă datorită făgăduielii de a-l face pe soțul ei urmașul lui Coquet, fu foarte bine dispus. Stidmann răspunse amabilității baronului cu scăpărările spiritului parizian și cu verva sa de artist. Steinbock, nevrând să se lase eclipsat de camaradul său, își dădu silința să se arate cât mai spiritual și, izbutind să fie strălucitor, făcu impresie și fu mulțumit de el; doamna Marneffe îi surise de câteva ori arătându-i că-l înțelege. Cu ajutorul bucatelor alese și al vinurilor gustoase, Wenceslas izbuti să se scufunde cu totul în așa-zisa mocirlă

¹³⁰ *Célimène* - cocheta care-l exasperează pe Alceste în comedia *Mizantropul* (1666) de Molière.

a plăcerilor. Înfierbântat de tăria vinului, se întinse după masă pe un divan, pradă unei fericiri fizice și spirituale care atinse culmea când doamna Marneffe veni să se așeze lângă el, ușoară, parfumată, frumoasă, în stare să ispitească și un sfânt. Se aplecă spre Wenceslas și-i atinse aproape urechea, vorbindu-i încet.

— Nu-i chip în astă seară să vorbim de afaceri, afară de cazul când vrei să rămâi cel din urmă. Noi doi împreună cu Lisbeth vom aranja lucrurile după dorința dumată.

— Ești un înger, doamnă! exclamă Wenceslas răspunzându-i în același fel. Am făcut o mare prostie că n-am ascultat-o pe Lisbeth...

— Și ce te sfătuia?...

— Pretindea, când stăteam în strada Doyenné, că mă iubești!...

Doamna Marneffe îl privi pe Wenceslas, păru încurcată și se ridică brusc. O femeie tânără și frumoasă nu trezește niciodată zadarnic gândul unui succes fulgerător în mintea unui bărbat. Mișcarea aceea de femeie virtuoaasă, care-și stăpânește pasiunea tănuită în fundul inimii, era de o mie de ori mai convingătoare decât declarația cea mai înflăcărată.

De aceea, dorința lui Wenceslas fu atât de răscolită, încât se arătă plin de zel față de Valérie. Femeia asupra căreia se îndreaptă toate privirile, femeie dorită! De aici vine grozava putere a actrițelor. Doamna Marneffe, știindu-se studiată, se purtă ca o adevărată actriță aplaudată. Fu fermecătoare și izbuti să aibă un succes desăvârșit,

— Nu mă mai miră nebuniile socrului meu, îi spuse Wenceslas Lisbeth.

— Wenceslas, dacă mai vorbești astfel, răspunse verișoara, mă voi căi toată viața că ți-am îlesnit împrumutul de zece mii de franci. Nu cumva te-ai îndrăgostit și tu lulea de ființa asta ca toți cei de față? adăugă ea arătând înspre invitați. Gândește-te că ai fi rivalul socrului tău! Și apoi nu-ți dai seama câtă suferință i-

ai pricinui Hortensei?

— Ai dreptate, rosti Wenceslas, Hortense e un înger, ar însemna să fiu un monstru!

— E de ajuns că avem unul în familie, zise Lisbeth.

— Artiștii n-ar trebui să se însoare niciodată, se tângui Steinbock.

— Nu-ți spuneam și eu asta în strada Dovenné? copiii tăi sunt statuile, compozițiile, capodoperele pe care le creezi.

— Despre ce vorbiți? întrebă Valérie venind lângă Lisbeth. Servește ceaiul, verișoară.

Steinbock, dintr-un spirit de fanfaronadă specific polonez, vru să pară familiar cu zâna acelui salon. După ce aruncă o privire sfidătoare spre Stidmann, Claude Vignon și Crevel, o apucă pe Valérie de mână, silind-o să se așeze lângă el pe divan.

— Ești prea mare senior, conte Steinbock! i se adresă ea împotrivindu-se puțințel.

Apoi începu să ridă, lăsându-se să cadă pe divan lângă Wenceslas în așa fel, încât să-i arate bobocul cel mic de trandafir care îi împodobeia corsajul.

— Vai! exclamă el, dacă aș fi mare senior, n-aș veni aici după un împrumut.

— Biet copil! îmi amintesc cum lucrai nopți întregi în strada Doyenné. Te-ai purtat ca un prostuț. Te-ai însurat ca înfometatul ce se repede asupra unei bucăți de pâine. Nu cunoșteai Parisul! Iată unde ai ajuns! Ai întors spatele devotamentului unei prietene și dragostei unei parizience care cunoștea Parisul pe degete.

— Ajunge! strigă Steinbock, m-ai cucerit.

— Ai să capeți cei zece mii de franci, dragă Wenceslas, dar cu o condiție, spuse ea jucându-se cu buclele ei fermecătoare.

— Care?

— Să știi că nu primesc dobândă.

— Doamnă!...

— Nu te supăra, ai să-mi dai în schimb un grup în bronz.

Ai început povestea lui Samson, sfârșește-o... Fă-o pe Dalila tăind părul acelui Hercule evreu!... Dumneata care ai să ajungi, dacă vrei să mă asculți, un mare artist, ai să înțelegi. Trebuie să exprimi puterea femeii. Samson nu înseamnă nimic aici. Nu-i decât forța neînsuflețită. Dalila e patima care distruge totul. Iar *replica* aceea... – așa obișnuiți să spuneți, nu?, schimbă ea iscusit vorba când îi văzu pe Claude Vignon și Stidmann că se apropiau auzind că se discută despre sculptură –, iar replica aceea a lui Hercule la picioarele Omfalei¹³¹ e mult mai frumoasă decât mitul grec! Grecii s-au inspirat oare de la iudei? sau iudeii au împrumutat de la greci simbolul acesta?

— A, doamnă, puneți o problemă foarte serioasă! aceea a epocilor în care au fost scrise diferitele cărți ale Bibliei. Marele și nemuritorul Spinoza¹³², socotit de neghiobi în rândul ateilor, și care a dovedit matematic existența lui Dumnezeu, pretindea că Geneza și, ca să spunem așa, partea politică a bibliei datează de pe vremea lui Moise și demonstra, aducând dovezi filologice, că unele pasaje sunt străine de text. Drept care a primit trei lovituri de cuțit la ieșirea din sinagogă.

— Nu mă credeam atât de savantă, zise Valérie plictisită că-și văzuse întreruptă conversația între patru ochi.

— Femeile știu totul din instinct, răspunse Claude Vignon.

— Atunci îmi făgăduiești? se adresă ea lui Steinbock apucându-i mâna cu o gingășie de fetiță îndrăgostită.

— Cum, dragul meu, ești atât de norocos? strigă Stidmann, doamna îți cere ceva?

— Ce anume? întrebă Claude Vignon,

¹³¹ *Hercule la picioarele Omfalei* – În mitologie, Omfala, regina Lidiei, nu primește să se căsătorească cu Hercule decât după ce îl obliga să stea la picioarele ei și să toarcă lâna. Din dragoste, eroul consimte.

¹³² *nemuritorul Spinoza* – mare filosof olandez. *Baruch Spinoza* a trăit între anii 1632 și 1677. Contrar afirmației lui Claude Vignen, el a fost materialist și ateu prin concepția sa asupra naturii ca propria ei cauză. De altfel, pentru ideile sale ateiste și pentru critica pe care a făcut-o religiei, a fost excomunicat, în 1656, din comunitatea evreiască locală.

— Un grup mic de bronz, răspunse Steinbock, Dalila tăindu-i pletele lui Samson.

— E greu, observă Claude Vignon, din pricina patului...

— Eu găsesc, dimpotrivă, că-i extrem de ușor, rosti Valérie surâzând.

— A! vorbiți-ne de sculptură!... spuse Stidmann.

— Doamna ar trebui sculptată! fu de părere Claude Vignon, care îi aruncă Valériei o privire șireată.

— Iată cum înțeleg eu compoziția, începu ea. Samson s-a trezit fără păr, ca atâția filfizoni cu perucă. Eroul stă pe marginea patului, din care nu-i nevoie să apară decât partea de jos, învăluită în pânze și draperii. A încremenit acolo ca Marius pe ruinele Cartaginei¹³³, cu brațele încrucișate, cu capul ras: un Napoleon la Sfânta Elena! Dalila e în genunchi, aproape ca *Magdalena* lui Canova. Când o femeie și-a ruinat amantul, înseamnă că-l adoră. Părerea mea e că evreica s-a temut de Samson fioros, puternic, dar l-a iubit pe Samson ajuns ca un copil mic. Așadar, Dalila se căiește de greșeala făcută, ar vrea să dea înapoi amantului părul, nu îndrăznește să-l privească, și îl privește totuși surâzând, căci își întrezărește iertarea în slăbiciunea lui. Grupul acesta și acela al sălbaticii Judith¹³⁴ ar fi de ajuns ca să explice femeia. Virtutea retează capul. Viciul nu retează decât părul. Luați seama la freza dumneavoastră, domnilor!

Și-i lăsa pe cei doi artiști uluiți, și pe critic s-o ridice în slavă.

— Cât de încântătoare el exclamă Stidmann cu înflăcărare.

— A! făcu Claude Vignon, e cea mai inteligentă și mai atrăgătoare femeie pe care am întâlnit-o. E atât de rar să

¹³³ *Marius pe ruinele Cartaginei* - Înfrânt de rivalul său, Sylla, generalul și consulul roman *Caius Marius* (156—86 î.e.n.) s-a refugiat în locurile unde fusese odinioară Cartagina.

¹³⁴ *Judith* - Eroina legendară care, pentru a-și salva orașul, l-a sedus pe generalul dușman Holofern și i-a tăiat capul.

găsești îmbinate frumusețea cu spiritul!

— Dacă dumneata, care ai avut cinstea s-o cunoști îndeaproape pe Camille Maupin, dai asemenea verdicte, ce să mai spunem atunci noi? Întrebă Stidmann.

— Dragă conte, dacă vrei să faci din Dalila un portret al Valériei, spuse Crevel, care părăsise pentru o clipă jocul și auzise tot ce se vorbise, îți cumpăr un exemplar cu trei mii de franci. Da! la naiba! Trei mii de franci. Îmi storc punga!

— Cum vine asta? Întrebă Beauvisage pe Claude Vignon. „Îmi storc punga”?

— Nu știu dacă doamna consimte să pozeze... se adresa Steinbock lui Crevel arătându-i-o pe Valérie. Întreab-o dumneata.

În clipa aceea, Valérie îi aducea chiar ea o ceașcă de ceai lui Steinbock. Era mai mult decât o atenție, era o favoare. Felul cum își îndeplinește o femeie îndatorirea aceasta constituie un adevărat limbaj, și femeile îl cunosc bine, astfel că e un studiu interesant să le observi mișcările, gesturile, privirile, vorba, intonația, când săvârșesc actul acesta de politețe în aparență atât de simplu. De la întrebarea: „Doriți o ceașcă de ceai? — Serviți ceai? — O ceașcă de ceai?” spusă pe un ton rece, urmată de porunca de a servi, zvârlită nimfei ce ține urna, până la superbul poem al odaliscei¹³⁵ venind de la măsuța de ceai spre pașa inimii sale cu ceșcuța în mână, ca să i-o prezinte cu un aer supus, îmbiindu-l cu o voce mângâioasă, cu o privire plină de făgăduieli voluptoase, un fiziologist poate observa toate simțămintele femeii, de la aversiune și nepăsare, până la declarația Fedrei către Hippolit¹³⁶. Femeile au puțința să se

¹³⁵ *odaliscă* – Balzac face confuzia obișnuită crezând că o odaliscă este o femeie din harem. În realitate, odaliscele erau sclavele care slujeau pe femeile sultanului.

¹³⁶ *declarația Fedrei către Hipolit* – Neputând rezista pasiunii sale pentru tânărul Hipolit, fiul din prima căsătorie a soțului ei Tezeu, Fedra îi mărturisește dragostea sa. [v. *Phèdre* (1677), (scena a 5-a, actul al II-lea) de Racine.] Tragedia Fedrei a fost adusă pe scenă, în antichitate, de către Euripide și Seneca.

arate atunci disprețuitoare până la insultă, umile ca o sclavă orientală. Valérie se arată mai mult decât o femeie, fu șarpele întruchipat într-o femeie. Își desăvârși opera diabolică, pășind către Steinbock cu o ceașcă în mână.

— Aș fi în stare, îi șopti artistul la ureche, ridicându-se și atingând cu degetele lui degetele Valériei, să sorb la nesfârșit cești de ceai, numai ca să te privesc oferindu-mi-le astfel!...

— Ce vorbeai de pozat? întrebă ea fără să arate că primise drept în inimă izbucnirea aceea pe care o așteptase cu atâta nerăbdare.

— Crevel îmi oferă trei mii de franci pe un exemplar al grupului dumitale.

— Trei mii de franci, el, pentru un grup?

— Da, dacă vrei să pozezi în Dalila, răspunse Steinbock.

— Mă tem că n-am nimerit-o, replică ea, grupul ar valora atunci mai mult decât averea lui, căci Dalila trebuie să fie cam decoltată...

După cum Crevel își alesese o poză a sa, care-i era caracteristică, tot astfel orice femeie își alege o atitudine triumfătoare, o poză studiată, în care să stârnească admirația. În saloane vezi unele femei care tot timpul nu fac altceva decât să-și privească dantelele bluzei și să-și potrivească bretelele rochiei, ori țin întruna ochii ațintiți spre cornișele pereților, pentru a-și pune în valoare strălucirea ochilor. Doamna Marneffe însă nu avea o atitudine fățiș triumfătoare, ca toate celelalte femei. Se întoarse brusc, îndreptându-se spre măsuța de ceai unde era Lisbeth. Mișcarea aceea de dansatoare rotindu-și fustele, cu care îl cucerise pe Hulot, îl fascină pe Steinbock.

— Ești răzbunată! îi șopti Valérie Lisbethi la ureche. Hortense își va seca izvorul lacrimilor plângând și va blestema ziua când ți l-a luat pe Wenceslas.

— Până n-ajung doamna mareșal, n-am făcut nimic, spuse lorenă, dar și ei au început să fie cu toții de acord... Azi dimineață, am fost la Victorin. Am uitat să-ți povestesc.

Tinerii Hulot au răscumpărat de la Vauvinet polițele baronului, și mâine vor subscrie o datorie de șaptezeci și două de mii de franci cu cinci la sută dobândă plătilă în trei ani, cu ipotecă asupra casei lor. Iată-i deci și pe tinerii Hulot strâmtorați pe trei ani de aici înainte, căci nu vor mai putea obține alți bani printr-o ipotecă asupra imobilului lor. Victorin părea foarte abătut, căci și-a dat seama acum ce fel de om e tatăl său. Iar Crevel e în stare nici să nu-i mai vadă, atât de tare se va înfuria din pricina acestui devotament.

— Îmi închipui că baronul nu mai are nicio para, îi spuse Valérie Lisbethi la ureche, în timp ce îi zâmbea baronului.

— Nu văd cum ar putea face rost de bani, dar în septembrie i se sfârșește poprirea pe leafă.

— Mai are și polița de asigurare, a reînnoit-o! Gata! A sosit vremea să-l numească șef de birou pe Marneffe, o să-i scot sufletul în astă-seară.

— Dragă nepoate, se adresă Lisbeth lui Wenceslas apropiindu-se de el, te rog, pleacă. Ești ridicol, te uiți la Valérie în așa fel încât o vei compromite, și soțul ei, e de o gelozie nebună. În loc să-l imiți pe socrul tău, mai bine te-ai întoarce acasă, sunt sigură că Hortense te așteaptă.

— Doamna Marneffe mi-a spus să rămân ultimul, ca să punem la punct între noi trei afacerea pentru care am venit, răspunse Wenceslas.

— Nu, rosti Lisbeth, îți dau eu cei zece mii de franci, căci soțul ei te pândește, și ar fi o nesocotință din partea ta să rămâi. Vino mâine dimineață la unsprezece cu polița, la ora aceea, turcul de Marneffe e la birou, și Valérie e singură... Ai rugat-o să-ți pozeze pentru un grup?... Treci mai întâi pe la mine. A! am bănuț eu demult, exclamă Lisbeth surprinzând privirea cu care Steinbock își luă rămas bun de la Valérie, că în tine zace un desfrânat. Ce-i drept, Valérie e fermecătoare, dar fii cu băgare de seamă, să n-o amărăști cumva pe Hortense!

Nimic nu-l supără mai mult pe un bărbat însurat ca faptul

de a-și vedea soția intervenind mereu între el și o dorință, fie ea chiar trecătoare.

Wenceslas se întoarse acasă pe la ora unu după miezul nopții; Hortense îl aștepta de pe la nouă și jumătate. De la nouă și jumătate până la zece, ascultase zgomotul trăsurilor, gândindu-se că Wenceslas nu se întorsese niciodată atât de târziu când cina fără dânsa la Chanor și Florent. Cosea lângă leagănul băiețelului ei, căci începuse să-și cârpească singură lucrurile, scutindu-se de cheltuiala unei lucrătoare cu ziua. De la zece la zece și jumătate, cuprinsă de îndoială, se întrebă: „Să fie oare adevărat că s-au dus la masă la Chanor și Florent, precum mi-a spus? A ținut să-și pună cravata cea mai frumoasă și cel mai frumos ac de cravată. Și a stat să se gătească exact ca o femeie ce vrea să pară mai bine decât este... Sunt o nebună! Mă iubește. De altfel, iată-l.” Trăsura pe care o auzise tânăra femeie, în loc să se oprească, trecu mai departe. De la unsprezece la miezul nopții, Hortense fu cuprinsă de o groază nespusă la gândul pustietății cartierului. „Dacă se întoarce pe jos, își spuse ea, i se poate întâmpla vreun accident!... Poate să cadă și să moară, împiedicându-se de un colț de trotuar ori călcând într-o groapă care nu se vede. Artiștii sunt atât de distrați!... Dacă l-au prins niște hoți!... pentru prima oară mă lasă aici singură șase ore și jumătate. De ce m-ar chinui astfel? Nu mă iubește decât pe mine”. Bărbații ar trebui să rămână credincioși femeilor care-i iubesc, cel puțin din pricina minunilor neconținute pe care le săvârșește dragostea adevărată în lumea sublimă numită *lumea spirituală*. O femeie care iubește este față de bărbatul iubit ca o somnambulă căreia un hipnotizator i-ar insufla trista însușire de a avea conștiință, ca femeie, de ceea ce simte ca somnambulă, încetând să mai fie o oglindă a lumii reale. Pasiunea aduce forțele nervoase ale femeii până la starea extatică, în care presimțirea e ca o viziune de prezicător. Chiar când simte că e înșelată, o

femeie nu vrea să creadă, are îndoieli, atât de mare îi este dragostea, și tăgăduiește ceea ce i se arată prin însușirile ei de prezicătoare. Față de culmile acestea, pe care le atinge dragostea, ar trebui să avem un adevărat cult. Admirația pentru un asemenea fenomen divin ar fi pentru firile nobile o veșnică stavilă împotriva infidelității. Cum să nu adori o ființă frumoasă, plină de duh, al cărui suflet e în stare de astfel de manifestări?... La ora unu după miezul nopții, neliniștea Hortensei crescuse atât de mult, încât se repezi la ușă, recunoscându-l pe Wenceslas după felul lui de a suna, și îl cuprinse în brațe, strângându-l la piept ca o mamă.

— În sfârșit, ai venit!... strigă ea recăpătându-și graiul. Dragul meu, de azi înainte te voi însoți oriunde te vei duce, căci nu vreau să mai îndur încă o dată chinul unei astfel de așteptări... Mi-am închipuit că te-ai împiedicat de un trotuar și ți-ai spart capul! că ai fost omorât de hoți!... Nu, altădată simt că aș înnebuni... Ai petrecut bine... fără mine? răule!

— Ce să fac, îngerașule! erau acolo Bixiou, care ne-a înșirat tot felul de bârfeli, Léon de Lora, spiritual ca întotdeauna, Claude Vignon, față de care sunt îndatorat pentru singurul articol încurajator ce s-a scris despre monumentul mareșalului Montcornet. Mai erau acolo...

— Femei nu erau acolo? întrebă Hortense.

— Numai respectabila doamnă Florent.

— Fusesse vorba că la *Rocher de Cancale*... atunci masa a fost la ei acasă?

— Da, la ei, mă înșelasem...

— N-ai luat o trăsură?

— Nu.

— Și-ai venit pe jos din strada Tournelles?

— Am venit împreună cu Stidmann și Bixiou pe bulevarde, și tot vorbind am ajuns la Madeleine.

— Se vede că-i uscat pe bulevarde, în piața Concordiei și pe strada Bourgogne, căci nu ești murdar de noroi, spuse Hortense cercetând cizmele de lac ale soțului ei.

Plouase, dar din strada Vanneau până în strada Saint-Dominique, Wenceslas nu-și putuse murdări cizmele.

— Uite, Chanor a fost darnic și mi-a împrumutat cinci mii de franci, zise Wenceslas ca să pună capăt întrebărilor ce păreau un interogator.

Făcuse două pachete din cele zece mii hârtii de câte o mie de franci, unul pentru Hortense, celălalt pentru el, căci avea datorii de vreo cinci mii de franci, de care Hortense nu știa. Datora încă bani meșterului și lucrătorilor săi.

— Ai scăpat de grijă, draga mea, făcu el sărutându-și soția. Chiar de mâine mă pun pe lucru! Mâine, pe la opt și jumătate, o șterg la atelier. Mă duc să mă culc, ca să mă pot scula devreme, îmi dai voie, pisicuțo?

Bănuiala ce se strecurase în inima Mortensei dispăru; era departe de a-și închipui adevărul. Doamna Marneffe! nici nu-i trecea prin minte. Se temea ca Wenceslas să nu se încurce cu vreo femeie ușoară. Numele lui Bixiou și Léon de Lora, doi artiști cunoscuți prin viața lor desfrânată, o neliniștiseră.

A doua zi, când Wenceslas plecă la ora nouă, se simțea pe deplin liniștită. „Bine că s-a apucat să lucreze, se gândea ea pe când își îmbrăca băiețelul. Da, simt că s-a pornit pe lucru! Dacă n-o să dobândim gloria lui Michelangelo, o vom avea pe aceea a lui Benvenuto Cellini¹³⁷!” Amăgindu-se singură cu astfel de nădejdi, Hortense credea într-un viitor fericit; tocmai vorbea cu copilul ei, în vârstă de un an și opt luni, în limbajul acela plin de onomatopee care stârnește zâmbetul copiilor, când, pe la ora unsprezece, bucătăreasa, care nu știa că Wenceslas plecase, o anunță că a venit Stidmann.

— Iertați-mă, doamnă, zise artistul. Cum, Wenceslas a și

¹³⁷ *Benvenuto Cellini* - Sculptor, gravor și argintar italian (1500—1571), *Benvenuto Cellini* a lăsat, pe lângă opere de artă plastică, și un volum autobiografic, foarte apreciat, intitulat *Viața lui Benvenuto Cellini scrisă de el însuși*.

plecat?

— E la atelier.

— Venisem să mă înțeleg cu el în privința lucrărilor noastre.

— Trimit numaidecât după el, zise Hortense, poftindu-l pe Stidmann să ia loc.

Tânăra femeie, binecuvântând în sinea ei această întâmplare, voia să-l țină pe Stidmann ca să afle amănunte asupra seratei din ajun. Stidmann se înclină, mulțumind contesei pentru amabilitate. Doamna Steinbock sună și, când veni bucătăreasa, îi porunci să se ducă să-l cheme pe domnul de la atelier.

— V-ați distrat bine, ieri? întrebă Hortense, căci Wenceslas s-a întors abia la ora unu.

— Distrat?... Nu tocmai, răspuse artistul, care în ajun voise s-o *dea gata* pe doamna Marneffe. În lume nu te distrezi decât când ai anumite interese. Micuța doamnă Marneffe e grozav de spirituală, e o cochetă...

— Și Wenceslas cum o găsește?... întrebă biata Hortense, încercând să-și păstreze calmul. Nu mi-a povestit nimic despre asta.

— Pot să vă spun doar un singur lucru, răspuse Stidmann, cred că-i foarte primejdioasă.

Hortense se făcu palidă ca o lehuză.

— Atunci, se pare că ați cinat ieri... la doamna Marneffe, și nu... la Chanor... bâigui ea... cu Wenceslas, și el...

Stidmann, fără să-și dea seama de catastrofa pricinuită, bănuî totuși că făcuse o gafă. Contesa nici nu-și isprăvi fraza și căzu leșinată. Artistul sună, veni jupâneasa. În timp ce încerca s-o ducă pe contesa Steinbock în camera ei, aceasta avu un atac nervos foarte grav, cu spasme îngrozitoare. Ca toți cei care dădămă printr-o indiscreție schelăria șubredă ridicată într-o căsnicie de minciuna unui soț, lui Stidmann nu-i venea să creadă că vorbele sale putuseră avea un asemenea efect, își închipui că Hortense se afla în starea aceea delicată, în care cea mai ușoară

supărare e primejdioasă. Bucătăreasa veni să-i înștiințeze, cu voce tare din nefericire, că domnul nu era la atelier. În mijlocul crizei, auzind răspunsul, contesa fu apucată din nou de spasme...

— Du-te și cheam-o pe mama doamnei!... îi spuse Louise bucătăresei, fugi repede!

— Dacă aș ști unde-i Wenceslas, m-aș duce să-l înștiințez, făcu Stidmann deznădăduit.

— E la femeia aceea!... strigă biata Hortense. S-a îmbrăcat cu totul altfel decât pentru atelier.

Stidmann alergă la doamna Marneffe recunoscând în sinea lui adevărul acelei presimțiri, care se datora puterii de previziune a pasiunii. În momentul acela, Valérie poza în Dalila. Stidmann, prea șiret ca să întrebe de doamna Marneffe, trecu nepăsător prin fața gheretei portarului și urcă repede la etajul al doilea, făcându-și următoarea socoteală: „Dacă întreb de doamna Marneffe, n-are să fie acasă. Dacă întreb prostește de Steinbock, îmi vor râde în nas... Trebuie să dau buzna!” La sunetul clopoțelului, îi deschise Reine.

— Spune domnului conte Steinbock să vină repede, soția lui e pe moarte!...

Reine, tot atât de șireată ca și Stidmann, îl privi cu un aer protestesc.

— Domnule, dar nu știu... ce...

— Știu sigur că prietenul meu Steinbock e aici, și soția lui e pe moarte, e un caz destul de grav ca s-o poți deranja pe stăpâna dumitale.

Și Stidmann plecă. „E aici”, își spuse el. Într-adevăr, zăbovind câteva clipe în strada Vanneau, Stidmann îl văzu pe Wenceslas ieșind și-i făcu semn să vină repede. După ce-i povesti tragedia care se petrecuse în strada Saint-Dominique, Stidmann îl muștră pe Steinbock că nu-l prevenise să păstreze secretul asupra seratei din ajun.

— Sunt pierdut, îi răspunse Wenceslas, dar te iert. Am uitat cu totul de întâlnirea noastră de azi dimineață și am

făcut greșeala că nu te-am prevenit să spui și tu că am cinat la Florent. Ce să-i faci! Valérie m-a scos din minți, pentru o femeie ca ea, dragul meu, renunți la glorie, renunți la fericire... A! este... Doamne! în ce încurcătură teribilă am intrat! Sfătuiește-mă. Ce să fac, cum să mă justific?

— Ce să te sfătuiesc? habar n-am, zise Stidmann. Soția ta te iubește, nu-i așa? Atunci e în stare să creadă orice. Cel mai bun lucru e să-i povestești că veneai la mine, în timp ce eu plecasem spre tine, vei salva astfel cel puțin *poza* de azi dimineață. La revedere!

Lisbeth, înștiințată de Reine, alergă după Steinbock și-l ajunse în coltul străzii Hillerin-Bertin, îi era teamă de naivitatea lui de polonez. Nevrând să se compromită, îi spuse doar câteva cuvinte, iar acesta, în bucuria lui, o sărută acolo în stradă. Desigur că-i întinsese artistului o punte ca să treacă peste prăpastia aceea a vieții conjugale.

Când o văzu pe mama sa, care alergase într-un suflet, Hortense vărsă șiroaie de lacrimi. Astfel, criza nervoasă luă, din fericire, un alt aspect.

— M-a trădat, mamă dragă, se tângui ea. Wenceslas, după ce-mi dăduse cuvântul de onoare că n-o să se ducă la doamna Marneffe, ieri a luat masa acolo și s-a întors abia la unu și un sfert după miezul nopții!... Și când te gândești că-n ajun avusesem, nu chiar o ceartă, ci o explicație. Îi spuseseam lucruri atât de mișcătoare: că eram geloasă și că o infidelitate m-ar ucide, că sunt o fire bănuitoare și că trebuie să-mi respecte slăbiciunile, căci toate vin din dragostea mea pentru el, că am în vine, în egală măsură, și sânge de al tatei și sânge de al tău, că în prima clipă a unei trădări aș fi în stare să fac o nebunie, să mă răzbun, dezonorându-l pe el, pe fiul meu și pe mine, că s-ar putea să-l ucid și apoi să mă omor și pe mine etc. Și totuși s-a dus și el acolo! Femeia asta și-a pus în gând să ne nenorocească pe toți! Ieri, fratele meu și Célestine s-au angajat să retragă polițe în valoare de șaptezeci și două de

mii de franci, subscrise pentru nemernica asta... Da, mamă, tata era să fie urmărit și băgat la închisoare. Ticăloasa nu se mulțumește cu tata și cu lacrimile tale? De ce să mi-l ia și pe Wenceslas?... Am să mă duc la ea și am s-o ucid cu pumnalul!

Doamna Hulot, cu inima sfâșiată de groaznica destăinuire pe care Hortense, fără să-și dea seama, i-o făcuse în furia ei, își stăpâni durerea cu una dintre eforturile acelea pe care sunt în stare să le facă numai mamele sublime și strânse la sânul ei capul fetei, acoperindu-l de sărutări.

— Așteaptă să vină Wenceslas, copilă, și are să se lămurească totul. Poate că răul nu-i chiar atât de mare cum crezi! Și eu am fost înșelată, dragă Hortense. Îți par frumoasă, sunt virtuoasă și totuși sunt părăsită de douăzeci și trei de ani, pentru niște Jenny Cadine, Josépha ori Marneffe!... n-ai știut?

— Tu, mamă, tu!... înduri asta de douăzeci...?

Se opri cuprinsă de propriile ei gânduri.

— Fă ca mine, copilă, urmă mama. Fii blândă și bună și vei avea conștiința împăcată. Pe patul de moarte, un bărbat își spune: „Soția mea nu mi-a pricinuit niciodată niciun necaz!” Și Dumnezeu, care aude ultimele suspine, ține seamă de ele. Dacă m-aș fi lăsat pradă furiilor, ca tine, ce s-ar fi întâmplat?... Tatăl tău s-ar fi acrit, poate m-ar fi părăsit, nu s-ar mai fi temut să mă mâhnească, ruina noastră de astăzi ar fi început de acum zece ani și am fi oferit spectacolul unei căsnicii în care fiecare trăiește de o parte, un scandal rușinos, dezolant, căci asta înseamnă moartea familiei. Nici fratele tău și nici tu nu v-ați mai fi putut face un rost în viață... M-am sacrificat, și cu atâta curaj, încât, dacă n-ar fi fost ultima legătură a tatălui tău, lumea m-ar crede fericită. Minciuna mea folositoare și curajoasă i-a ajutat până acum lui Hector, se mai bucură de considerație, dar văd că se lasă târât prea departe de pasiunea lui târzie. Mă tem că nebunia lui va dărâma paravanul pe care l-am pus între lume și noi... Dar am

izbutit să mențin timp de douăzeci și trei de ani vălul acesta îndărătul căruia plângeam, fără să am lângă mine o mamă, fără să am pe cineva căruia să mă destăinuiesc, fără alt sprijin decât acela al religiei, și am păstrat onoarea familiei timp de douăzeci și trei de ani!

Hortense își asculta mama privind-o ținută. Glasul liniștit și resemnarea acelei dureri supreme avură darul să potolească zbuciumul primei răni suferite de tânăra femeie, lacrimile o podidiră din nou, curgându-i șiroaie. Într-un acces de pietate filială, zdrobită de devotamentul sublim al mamei sale, căzu în genunchi în fața ei, apucându-i poala rochiei și sărutându-i-o precum sărută catolicii sfintele moaște ale unui martir.

— Ridică-te, dragă Hortense, o îndemnă baroana, o astfel de mărturie din partea fiicei mele îmi răscumpără multe amintiri dureroase! Vino să te strâng la pieptul meu împovărat numai de amărăciunea ta. Deznădejdea bietei mele fetițe, a cărei bucurie a fost singura mea bucurie, a smuls pecetea tăcerii de mormânt pe care nimic n-ar fi trebuit s-o rupă. Da, voiam să-mi duc durerea în mormânt ca pe un lințoliu. Ca să-ți potolesc furia, am vorbit... Dumnezeu mă va ierta! O, ce n-aș face ca să nu ai și tu aceeași viață ca a mea. Oamenii, lumea, întâmplarea, natura, Dumnezeu cred că ne fac să plătim dragostea cu cele mai cumplite chinuri. Plătesc cu douăzeci și patru de ani de deznădejde, de neconținute supărări, de amărăciune, cei zece ani fericiți...

— Tu ai avut zece ani, dragă mamă, pe când eu numai trei!... strigă fata în egoismul ei de îndrăgostită.

— Încă nu-i nimic pierdut, copilă, așteaptă-l pe Wenceslas.

— Mamă, zise Hortense, a mințit, m-a înșelat... Mi-a spus: „N-am să mă duc”, și s-a dus. Și asta, lângă leagănul copilului!...

— Pentru plăcerile lor, micuța mea, bărbații făptuiesc cele mai mari lașități, ticăloșii, crime, se pare că asta e în

firea lor. Noi, femeile, suntem sortite să fim sacrificate. Credeam că am sfârșit cu nenorocirile, dar văd că abia încep, căci nu mă așteptam să sufăr de două ori, suferind și pentru fata mea. Curaj și tăcere!... Dragă Hortense, jură-mi să nu-mi destăinuiești decât mie supărările tale, să nu pomeniești altcuiva de ele... Fii tot atât de mândră ca și mama ta!

În clipa aceea, Hortense tresări auzind pașii soțului ei.

— Mi se pare, zise Wenceslas intrând, că Stidmann a venit aici în timp ce eu mă duceam la el.

— Adevărat?... exclamă biata Hortense cu ironia sălbatică a femeii jignite, care se slujește de vorbă ca de un pumnal.

— Da, adineauri m-am întâlnit cu el, răspunse Wenceslas, prefăcându-se mirat.

— Dar ieri?... continuă Hortense.

— E adevărat, te-am mințit, iubita mea, și mama ta are să ne fie judecător...

Sinceritatea asta ridică o piatră de pe inima Hortensei. Toate femeile cu adevărat nobile preferă adevărul minciunii. Nu vor să-și vadă idolul înjosit, vor să fie mândre de dominația pe care o acceptă.

— Ascultă, dragă mamă... zise Wenceslas, o iubesc atât de mult pe Hortense a mea, care-i atât de bună și de blândă, încât i-am ascuns în ce măsură suntem de strâmtorați. Ce să fac? mai alăpta încă, și o supărare i-ar fi făcut rău. Știi în ce primejdie se poate afla o femeie în situația asta. Frumusețea, prospețimea, sănătatea i-ar putea fi amenințate. N-am dreptate?... Ea crede că suntem datori numai cinci mii de franci, dar eu mai datorez alte cinci mii... Alaltăieri eram disperați!... Nimeni nu vrea să împrumute bani artiștilor. Talentul, ca și fanteziile noastre, stârnesc neîncredere. Am bătut zadarnic la toate ușile. Lisbeth ne-a oferit economiile ei.

— Biata fată! exclamă Hortense.

— Biata fată, zise baroana.

— Dar ce sunt cele două mii de franci ale Lisbethei?... pentru ea totul, pentru noi nimic. Atunci verișoara ne-a vorbit, știi, Hortense, de doamna Marneffe, care, din mândrie, fiind îndatorată față de baron, n-ar lua nicio dobândă... Hortense a vrut să-și amanezeze diamantele. Am fi obținut câteva mii de franci, când, de fapt, ne trebuiau zece mii! Cei zece mii de franci îi aveam la îndemână, fără dobânzi, pe un an!... Și mi-am spus: „Hortense n-are să știe nimic, hai să-i luăm”. Femeia aceasta m-a invitat, prin socrul meu, ieri la masă, dându-mi a înțelege că Lisbeth îi vorbise și că voi avea banii. Între deznădejdea Hortensei și masa aceea, n-am stat la îndoială. Asta-i tot. Cum își închipuise Hortense, care are douăzeci și patru de ani, e fragedă, curată și virtuoasă, ea care înseamnă pentru mine fericirea și gloria, pe care n-am părăsit-o niciodată de când ne-am cununat, că aș putea să-i prefer pe cine?... O femeie veștejită, trecută și baccelită, rosti el folosind o expresie crudă din jargonul de atelier, ca să-și arate disprețul, printr-una dintre acele exagerări care plac femeilor.

— Ah! dacă tatăl tău mi-ar fi vorbit astfel! făcu baroana.

Hortense se aruncă drăgălaș de gâtul soțului ei.

— Da, așa aș fi făcut, spuse Adeline. Wenceslas, dragul meu, nevasta ta era cât pe ce să moară, reluă ea cu gravitate. Vezi cât te iubește... E trup și suflet a ta, vai!... oftă ea din adânc. „Poate face din ea ori o martiră ori o femeie fericită”, își spuse baroana gândind ceea ce gândesc toate mamele despre căsniciile fetelor lor. „Cred că sufăr de-ajuns ca să-mi pot vedea copiii fericiți.”

— Fii pe pace, dragă mamă, zise Wenceslas în culmea fericirii, văzând că totul se sfârșise cu bine. Până în două luni, voi fi plătit acestei groaznice femei întreaga datorie. Ce să-i faci! adăugă el repetând vorba asta tipic poloneză cu o grație poloneză. Sunt clipe când ai lua bani cu împrumut și de la diavol. Apoi, la urma urmei, sunt tot banii familiei. Și din moment ce-am fost invitat, cum aș mai fi

putut căpăta banii pentru care ne zbatem atâta dacă aş fi răspuns la o politeţe printr-o grosolănie?

— O! mamă, cât rău ne face tata! strigă Hortense.

Baroana îi puse un deget pe buze, şi Hortensei îi păru rău că scăpase aceste vorbe, prima învinuire adusă unui părinte apărat cu atâta eroism printr-o tăcere sublimă.

— Vă las cu bine, copii, zise doamna Hulot, a venit iar vremea bună. Să nu vă mai certaţi!

Când se întoarseră în camera lor, după ce o petrecură pe baroană, Hortense îi spuse soţului ei:

— Povesteşte-mi cum a fost aseară! Şi-i pândi chipul lui Wenceslas în timpul povestirii întrerupte La tot pasul de întrebările ce se îmbulzesc pe buzele oricărei femei într-o asemenea împrejurare. Povestirea îi dădu de gândit Hortensei, întrezărea distracţiile diabolice pe care artiştii le găsesc într-o asemenea societate stricată.

— Fii sincer, dragă Wenceslas!... erau acolo Stidmann, Claude Vignon, Vernisset şi mai cine? În sfârşit ai petrecut bine!...

— Eu?... eram cu gândul numai la cei zece mii de franci ai noştri, şi-mi spuneam: „Hortense a mea o să scape de orice grijă!”

Interogatorul acesta îl obosi grozav pe livonian, şi, prinzând un moment de veselie, o întrebă pe Hortense:

— Şi tu, îngeraşule, ce-ai fi făcut dacă artistul tău ar fi fost vinovat?...

— Eu, răspunse ea cu un aer de îndărătnicie copilărească, l-aş fi luat pe Stidmann, dar fără să-l iubesc, bineînţeles!

— Hortense! strigă Steinbock ridicându-se brusc cu o mişcare teatrală, n-ai fi avut timp s-o faci, căci te-aş fi ucis!

Hortense, repezindu-se la bărbatul ei, îl înăbuşi sub sărutări, îl copleşi de mângâieri, spunându-i:

— Văd că mă iubeşti, Wenceslas! de aci înainte nu-mi mai este teamă de nimic! Dar s-a isprăvit cu Marneffe. Să nu te mai vâri niciodată într-o asemenea mocirlă...

— Îți jur, dragă Hortense, că n-am să mă mai duc acolo decât ca să-mi scot polița...

Ea se îmbufnă, dar așa cum se îmbufnează femeile îndrăgostite, care vor să se aleagă din asta cu un câștig. Wenceslas, obosit de o asemenea dimineață, își lăsă soția îmbufnată și plecă la atelier, ca să facă macheta grupului *Samson și Dalila*, al cărui desen îl avea în buzunar. Hortense, neliniștită de toanele ei, crezând că Wenceslas s-a supărat, veni la atelier tocmai când artistul sfârșea de modelat lutul cu furia artistului îmboldit de o fantezie năvalnică. Când își văzu soția, aruncă iute o cârpă udă pe grupul schițat și, cuprinzând-o pe Hortense în brațe, îi zise:

— Nu mai suntem supărați, nu-i așa, pisicuțo?

Hortense zărise grupul și cârpa aruncată deasupra, dar nu spuse nimic, înainte de a părăsi atelierul se întoarce, însă, ridică pânza, privi schița și întrebă:

— Ce-i asta?

— Un grup la care m-am gândit.

— De ce nu mi-ai spus nimic?

— Voiam să ți-l arăt gata.

— Femeia e foarte drăguță! zise Hortense.

Și mii de bănuieli îi încolțiră în suflet, așa cum cresc văzând cu ochii sălbaticile și stufoasele vegetații din Indii.

După trei săptămâni, doamna Marneffe începu să fie furioasă pe Hortense. Femeile de soiul acesta au și ele amorul lor propriu, vor să faci temenele diavolului, nu iartă niciodată virtuții care nu se teme de puterea lor sau care se împotrivesc. Wenceslas nu se mai dusesse deloc în strada Vanneau, nu făcuse nici măcar vizita de politețe care se impunea, mai ales după ce îi pozase în Dalila. Lisbeth trecuse de mai multe ori pe la soții Steinbock, dar nu-i găsisse niciodată acasă. Domnul și doamna stăteau tot timpul la atelier. Lisbeth, urmărindu-i pe cei doi porumbei până în cuibul lor din Gros-Caillou, îl găsi pe Wenceslas lucrând cu înflăcărare și află de la bucătăreasă că doamna

nu-l părăsea nicio clipă. Wenceslas îndura tirania dragostei. Ca și Lisbeth, Valérie începu s-o urască pe Hortense. Femeile țin tot atât de mult la amantii pentru care sunt nevoite să lupte, ca și bărbații la femeile dorite de mai mulți înfumurați. Astfel că reflecțiile pe care le-am făcut cu privire la doamna Marneffe se potrivesc întocmai bărbaților cu trecere la femei, care sunt un soi de bărbați-curtezane. Capriciul Valériei se prefăcu în furie, voia mai ales să-și capete grupul și își pusese în gând să se ducă într-o dimineață la atelierul lui Wenceslas, când se întâmplă unul dintre evenimentele acelea grave care se pot numi, pentru femeile de telul ei, *fructus belii*¹³⁸. Iată cum anunță Valérie noutatea aceasta, cu totul intimă. Dejuna cu Lisbeth și Marneffe.

— Ți-ai fi închipuit, Marneffe, că vei fi pentru a doua oară tată?

— Adevărat, ești însărcinată?... A! trebuie să te sărut.

Se sculă, făcu înconjurul mesei, și soția îi întinse fruntea, astfel ca sărutarea să alunece pe păr.

— Am dat lovitura, adăugă el, ajung șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare! căci n-am de gând, draga mea,. să-îl despoi de moștenire pe Stanislas! bietul copilaș!...

— Bietul copilaș?... strigă Lisbeth. Se împlinesc șapte luni de când nu l-ai mai văzut, la pensiune toți mă iau drept mama lui, căci dintre cei de-aici numai eu mă îngrijesc de el...

— Un copil care ne costă trei sute de franci pe trimestru! ... zise Valérie. De altfel e cu adevărat copilul tău, Marneffe! și-ar trebui să-i plătești tu întreținerea din leafă... Cel care-i pe drum, în schimb, o să ne scape de mizerie...

— Valérie, răspunse Marneffe imitându-l pe Crevel și luând ținuta caracteristică acestuia, nădăjduiesc că domnul baron Hulot va avea grijă de fiul său și nu-l va lăsa în spinarea unui biet funcționar, o să fiu neînduplecat cu dânsul. De aceea să-ți iei măsurile de prevedere, doamnă!

¹³⁸ *fructus belii* – rod al războiului (l. lat.)

fă rost de vreo scrisoare de-a lui în care să-ți vorbească de fericirea ce l-a copleșit, căci prea așteaptă multe rugăminți ca să-mi facă numirea.

Și Marneffe plecă la minister, prețioasa prietenie a directorului său îngăduindu-i să se ducă la ora unsprezece la birou, unde de altfel nu făcea mai nimic, din pricina incapacității sale notorii și a dezgustului său pentru muncă.

Când rămaseră singure, Lisbeth și Valérie se priviră o clipă ca doi auguri, apoi izbucniră deodată într-un hohot de râs.

— Ascultă, Valérie, e adevărat? întrebă Lisbeth, ori joci teatru?

— E un adevăr evident! răspunse Valérie. Hortense *mă plictisește!* Și, astă noapte, mi-a trecut prin cap să arunc copilul ca o bombă în căsnicia lui Wenceslas.

Valérie se duse în odaia ei, urmată de Lisbeth, căreia îi arătă o scrisoare ticluită în felul următor:

Wenceslas, dragul meu prieten, mai cred încă în dragostea ta, deși se împlinesc douăzeci de zile de când nu te-am văzut. Mă disprețuiești? Dalila n-ar putea s-o creadă. Mai degrabă mi se pare că e la mijloc tirania unei femei pe care mi-ai spus singur că n-o mai poți iubi. Wenceslas, ești un artist prea mare ca să te lași astfel stăpânit. Căsnicia e mormântul gloriei. Judecă singur dacă mai semeni cu Wenceslas din strada Doyenné! Monumentul tatălui meu nu ți-a izbutit, dar amantul din tine e superior artistului, ai avut mai mult noroc cu fata lui! ești tată, scumpul meu Wenceslas. Dacă nu vii să mă vezi în starea în care mă aflu, ai să treci în ochii prietenilor tăi drept un om fără suflet, dar știi bine că te iubesc cu atâta pasiune, încât nu voi avea niciodată puterea să te blestem. Am rămas oare tot
Valérie a ta?

— Ce zici, dacă aș trimite scrisoarea la atelier când

Hortense e singură acolo? o întrebă Valérie pe Lisbeth. Ieri seară am aflat de la Stidmann că Wenceslas trebuie să treacă să-l ia pe la ora unsprezece, căci au niște treburi la Chanor, așa că scârba de Hortense va fi singură.

— După o asemenea ispravă, răspuse Lisbeth, nu voi mai putea rămâne pe față prietena ta, voi fi nevoită să te părăsesc, să par că nu mai vreau nici să te văd, nici să-ți vorbesc.

— Bineînțeles, spuse Valérie, dar...

— A! fii liniștită, o întrerupse Lisbeth. Ne vom revedea când voi fi doamna mareșal, au s-o dorească cu *toții*. Numai baronul nu-mi cunoaște planul, dar ai să-l convingi tu.

— S-ar putea însă să mă aflu în curând într-o situație cam delicată față de baron.

— Numai doamna Olivier e în stare să se lase prinsă de Hortense cu scrisoarea asta, fu de părere Lisbeth, trebuie s-o trimitem întâi în strada Saint-Dominique și apoi la atelier.

— A! pisicuța noastră are să fie acasă, zise doamna Marneffe sunând-o pe Reine, ca s-o trimită după doamna Olivier.

Zece minute după expedierea acelei scrisori fatale, sosi baronul Hulot. Doamna Marneffe se azvârli, cu o mișcare de pisică, de gâtul moșneagului.

— Hector, ești tată! îi șopti ea la ureche. Iată ce înseamnă să te cerți și să te împaci...

Observând o mișcare de uimire, pe care baronul nu și-o putu ascunde destul de repede, Valérie luă o înfățișare rece, care îl aduse la disperare pe consilierul de stat. Îl făcu apoi pe baron să-i smulgă una câte una dovezile cele mai hotărâtoare. După ce convingerea, luată încetișor de mână de vanitate, intră în mintea moșneagului, Valérie îi vorbi de furia lui Marneffe.

— Dragul meu Veteran, îi spuse ea, va fi aproape cu neputință să nu-l numești pe girantul nostru, ca să-i zicem așa, șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare, căci tu l-ai

distrus, îl adoră pe Stanislas, dihania aceea mică ce-i seamănă și pe care eu n-o pot suferi. Dar poate preferi să-i faci lui Stanislas o rentă de o mie două sute de franci, în nudă proprietate, bineînțeles, uzufructul trecându-l pe numele meu...

— Dacă-i vorba de rente, mai bine le fac pentru *fiul meu*, nu pentru dihanie! zise baronul.

Fraza aceasta imprudentă, din care *fiul meu* se revărsă ca un puhoi năvalnic, se transformă după o oră de discuții în făgăduiala solemnă că pruncul ce se va naște va primi de la baron o rentă de o mie două sute de franci. Apoi, făgăduiala aceasta fu folosită de Valérie, așa cum un plod se joacă cu toba: timp de douăzeci de zile, fără încetare, îl împunse pe baron cu priviri și vorbe.

În clipa când baronul Hulot, fericit ca un însurățel de un an ce-și dorește un moștenitor, pleca din strada Vanneau, doamna Olivier izbutise s-o facă pe Hortense să-i smulgă scrisoarea, pe care trebuia s-o predea numai domnului conte în mână. Tânăra femeie cumpără scrisoarea cu o monedă de douăzeci de franci. Sinucigașul își plătește singur opiumul, pistolul și mangalul. Hortense citi scrisoarea, apoi o reciti, nu mai vedea decât hârtia albă, împestrițată de dungi negre, nu mai exista decât hârtia aceea pe lume, totul se făcuse negru în jurul ei. Flăcările incendiului care mistuise edificiul fericirii sale luminau hârtia, căci domnea în juru-i o noapte neagră. Strigătele micuțului Wenceslas, care se juca, îi ajungeau la ureche ca și cum copilul s-ar fi aflat în fundul unei văgăuni, și ea pe un pisc de munte. Să înduri o astfel de umilință la douăzeci și patru de ani, în toată strălucirea frumuseții, purtând o dragoste curată și devotată, însemna nu o lovitură de pumnal, ci moartea. Primul atac fusese numai nervos, trupul răsucindu-se în încleștarea geloziei, dar, când certitudinea atinse sufletul, trupul fu nimicit. Hortense rămase aproape zece minute sub această apăsare. Dar

umbra mamei îi apăru înfăptuind o revoluție, își recăpătă liniștea și calmul, își veni în fire. Sună.

— Dragă, se adresează ea bucătăresei, roag-o pe Louise să te ajute și împachetați cât mai repede toate lucrurile din casă care sunt ale mele și ale copilului. Vreau să fiți gata într-o oră. Să-mi aduci apoi o trăsură de piață și să mă vestești. Fără nicio discuție! Părăsesc casa, și pe Louise o iau cu mine. Dumneata rămâi cu domnul, vezi să ai grijă de el.

Trecu în odaia ei, se așeză la masă și scrisese următoarea scrisoare:

Domnule conte,

Scrisoarea alăturată îți va lămuri hotărârea pe care am luat-o.

Când vei citi aceste rânduri, eu voi fi părăsit casa dumată, căutându-mi împreună cu copilul un refugiu lângă mama mea.

Să nu crezi că îmi voi schimba vreodată punctul de vedere. Te înșeli grozav, dacă îți închipui că am fost mânată de o pornire tinerească, de nechibzuința și furia dragostei copilărești jignite.

De cincisprezece zile încoace m-am gândit nespuse de mult la viață, la dragoste, la căsnicia noastră și la îndatoririle ce le avem unul față de celălalt. Am aflat tot devotamentul de care a dat dovadă mama, căci mi-a mărturisit suferințele ei! De douăzeci și trei de ani, se poartă zilnic ca o eroină, nu mă simt în stare să-i urmez pilda, nu fiindcă te-aș iubi mai puțin decât l-a iubit ea pe tata, ci din pricina firii mele. Căsnicia noastră ar ajunge un iad, și eu aș putea să-mi pierd capul într-atât, încât să mă dezonzor, să te dezonzor și pe dumneata și pe copilul nostru. Nu vreau să fiu o doamnă Marneffe, în cariera aceasta, cred că o femeie de felul meu nu s-ar mai putea opri. Din nefericire pentru mine, sunt o Hulot, nu o Fischer.

Singură și departe de priveliștea desfrânarilor dumitale, pot fi stăpână pe mine, având mai ales grija copilului nostru, lângă mama mea vitează și sublimă, care mă va ajuta să-mi potolesc zbuciumul năvalnic al inimii. Acolo voi putea fi o mamă bună, îi voi da o creștere frumoasă băiatului nostru, ducându-mi mai departe viața. Dacă am rămâne împreună, femeia ar ucide în mine mama, și certurile necurmăte mi-ar înăspri caracterul.

Aș fi bucuroasă să mor subit, dar nu vreau să fiu bolnavă timp de douăzeci și cinci de ani, ca mama. Dacă m-ai înșelat, după trei ani de dragoste curată, neclintită, cu amanta socrului dumitale, cine știe ce fel de rivale îmi vei aduce mai târziu! Ah! ai apucat-o mult mai curând decât tatăl meu pe drumul desfrâului și al risipei, care-l dezonoarează pe șeful unei familii, care îi răpește dreptul la respectul copiilor și la capătul căruia nu se află decât rușinea și deznădejdea.

Nu sunt neîndurătoare. Neînduplecarea nu se potrivește oamenilor slabi, care-și pun viața sub paza Domnului. Dacă vei cuceri gloria și averea prin muncă stăruitoare, dacă vei renunța la curtezane, la căile murdare și rușinoase pe care ai apucat, vei regăsi o femeie vrednică de dumneata.

Îmi închipui că ești îndeajuns de nobil ca să nu recurgi la drepturile pe care ți le dă legea. Îmi vei respecta voința, domnule conte, lăsându-mă lângă mama, și, mai ales, să nu vii niciodată să mă vezi. Ți-am lăsat toți banii pe care ți i-a împrumutat ticăloasa aceea. Adio!

Hortense Hulot

Rândurile acestea fură scrise cu greu, Hortense fiind copleșită de lacrimi, de strigătul pasiunii sfâșiate. Lăsă pana, apoi o luă din nou în mână, ca să exprime cu simplitate frazele pe care de obicei iubirea le declară în aceste scrisori-testamente. Inima își vărsa focul strigând, dar rațiunea porunceă.

Tânăra femeie, înștiințată de Louise că totul era gata, străbătu pentru ultima oară grădinița, apoi camera, salonul, luându-și rămas bun de la toate. După aceea, dădu instrucțiuni bucătăresei, stăruind foarte mult să aibă grijă de domnul, făgăduindu-i s-o răsplătească dacă se va purta cum se cuvine. În sfârșit se urcă în trăsură și porni spre mama ei cu inima sfâșiată, plângând de-i era mai mare mila cameristei de ea, acoperindu-l pe Wenceslas cel mic cu sărutări înflăcărate, care trădau dragostea pe care o mai purta încă tatălui.

Baroana aflate de la Lisbeth că socrul era în mare parte vinovat de greșeala ginerelui, așa că nu se miră văzând-o pe fiică-sa venind, îi aprobă purtarea și îi îngădui să rămână la ea. Adeline, dându-și seama că blândețea și devotamentul nu izbutiseră niciodată să-l oprească pe Hector al ei, față de care începuse să aibă mai puțină stimă, găsi că fata avea dreptate să ia altă cale. Biata mamă primise în ultimele douăzeci de zile două lovituri care o făceau să sufere mai tare decât chinurile îndurate până atunci. Baronul îl sărăcise pe Victorin și pe soția acestuia, tot el era de vină că Wenceslas făcuse acest pas greșit, căci, după spusele Lisbeth, el îl îndemnase la desfrâu. Impunătoarea autoritate a acestui tată de familie, păstrată cu prețul unor sacrificii imense, era acum întinată. Tinerii Hulot nu regretau banii dați, îl priveau însă pe baron cu neîncredere și îngrijorare. Adeline, înțelegând sentimentul lor, era adânc mâhnită, căci presimțea destrămarea familiei. Baroana își instalează fata în sufragerie, care, mulțumită banilor dați de mareșal, se prefăcu îndată în dormitor, iar anticamera deveni, ca în multe alte gospodării, sufragerie.

Când Wenceslas se întoarse acasă, când citi cele două scrisori, fu cuprins de un simțământ de bucurie amestecată cu tristețe. Ținut neconținut sub supravegherea soției, se răzvrătise în sinea lui împotriva acestei noi încătușări ce-i amintea de Lisbeth. Îndopat cu dragoste timp de trei ani,

cugetase și el mult în ultimele cincisprezece zile și găsea că familia e o sarcină greu de purtat. Stidmann tocmai îl felicitase de pasiunea pe care o inspirase Valériei, căci Stidmann, îmboldit de un gând ascuns, ușor de priceput, socotea de cuviință să zgândăre vanitatea soțului Hortensei, în nădejdea că o va consola el pe victimă. Astfel că Wenceslas fu încântat de a se putea întoarce la doamna Marneffe. Dar își aminti de fericirea curată, desăvârșită, de care se bucurase, de însușirile rare ale Hortensei, de cuminența ei, de dragostea aceea nevinovată și naivă și îi păru amarnic de rău. Voi să alerge la soacra sa pentru a obține iertare, dar făcu întocmai ca Hulot și Crevel: se duse s-o vadă mai întâi pe doamna Marneffe, căreia îi arătă scrisoarea soției sale, ca să-i dovedească dezastrul ce-i pricinuisse și să se folosească, cum s-ar spune, de nenorocirea aceasta ca să ceară în schimb mângâierile amantei. La Valérie dădu de Crevel. Primarul, umflat ca un curcan, se plimba încoace și încolo prin salon ca un om răscolit de sentimente năvalnice. Își lua poziția preferată ca și cum ar fi vrut să vorbească, dar nu îndrăznea Radia de fericire, se repezea la fereastră să bată darabana cu degetele în geam, se uita la Valérie cu o privire duioasă, dragăstoasă. Din fericire pentru Crevel, intră Lisbeth.

— Verișoară, îi șopti el la ureche, știi noutatea? sunt tată! Am impresia c-o iubesc mai puțin pe biata Célestine. A! ce înseamnă să ai un copil de la femeia pe care o adori! Să fii tată și cu inima, nu numai cu sângele! Ah! aș vrea să-i spui Valériei că am să muncesc pentru copilul nostru, vreau să fie bogat! Mi-a mărturisit că are impresia, după anumite semne, că o să fie băiat! Dacă e băiat, vreau să poarte numele de Crevel. O să mă sfătuiesc cu avocatul meu.

— Știu cât de mult te iubește, zise Lisbeth, dar, pentru Dumnezeu, dacă ții la viitorul dumitale și la al ei, stăpânește-te, nu-ți mai freca mâinile întruna.

În timp ce Lisbeth șușotea astfel cu Crevel, Valérie îi cerea lui Wenceslas să-i înapoieze scrisoarea și-i spunea la

ureche vorbe ce-i alungau tristețea.

— Ești liber acum, dragul meu, îi șoptea ea. Ce rost are ca un artist adevărat să se însoare? Fantezia și libertatea creează artistul! Te voi iubi atât de mult, dragul meu poet, încât n-o vei regreta niciodată pe soția ta. Dacă totuși, ca mulți alții, dorești să păstrezi aparențele, mă însărcinez să ți-o aduc curând înapoi pe Hortense...

— O! dacă ar fi cu puțință!

— Sunt sigură, spuse Valérie atinsă în vanitatea ei. Bietul socru-tău e un om ruinat în toate privințele. Din ambiție vrea să pară că-i iubit, vrea să înșele lumea că are o amantă și e atât de vanitos în privința asta, încât îl conduc cum îmi place. Baroana îl iubește încă atât de mult pe dragul ei Hector (am impresia întotdeauna că vorbesc de Iliada), încât amândoi bătrânii vor putea s-o înduplece pe Hortense să se împace cu tine. De vrei însă să n-ai furtună acasă, nu-ți lăsa amanta douăzeci de zile fără să vii s-o vezi... Credeam că mor. Un gentilom, iubitule, trebuie să se poarte delicat cu o femeie pe care a compromis-o punând-o în situația în care mă aflu eu acum, mai ales când femeia asta trebuie să fie cu mare băgare de seamă să nu-și strice reputația... Rămâi la masă, scumpul meu... Dar ia aminte că trebuie să mă port cât se poate de rece cu tine, deși ești autorul greșelii mele atât de vizibile.

Fu anunțat baronul Montes: Valérie se sculă, alergă în întâmpinarea lui, îi vorbi câteva clipe la ureche și-l preveni, ca și pe Wenceslas, în privința atitudinii ce trebuia s-o aibă. Brazilianul avu o purtare diplomatică, potrivită cu marea noutate ce-l copleșea de fericire, căci era într-adevăr încredințat de paternitatea copilului!...

Mulțumită acestei strategii, bazată pe amorul propriu al bărbatului când e amant, Valérie avu la masă patru bărbați veseli, plini de însuflețire, încântați, crezându-se adorați, pe care Marneffe îi botează în glumă, față de Lisbeth, punându-se și pe el la socoteală, cei cinci părinți ai bisericii.

Numai baronul Hulot se arătase necăjit la începutul

mesei. Iată de ce. Înainte de a pleca de la birou, se dusesse la directorul personalului, un general, camarad cu el de treizeci de ani, căruia îi arătase că vrea să-l numească pe Marneffe în locul lui Coquet, care se învoise să-și dea demisia,

— Dragă prietene, i se adresa el, n-am vrut să cer hatârul acesta mareșalului fără să mă înțeleg mai întâi cu dumneata și să-ți cer învoirea.

— Dragă prietene, răspunse directorul personalului, îngăduie-mi să-ți atrag atenția, spre binele dumitale, că n-ar trebui să insiști pentru această numire. Ți-am mai spus părerea mea. Ar stârni un mare scandal prin birouri, căci și așa se vorbește prea mult pe socoteala dumitale și a doamnei Marneffe. Asta rămâne între noi. Nu vreau să te ating la punctul dumitale sensibil, nici să-ți pricinuiesc vreun neajuns, și-am să ți-o dovedesc. Dacă ții cu orice chip, dacă vrei să ceri locul domnului Coquet, a cărui plecare ar însemna cu adevărat o pierdere pentru Ministerul de Război (e funcționar din 1809), mă voi duce pentru cincisprezece zile la țară, ca să te las singur pe lângă mareșal, care te iubește ca pe un fiu. În felul acesta, nu voi fi nici pentru, nici contra și nu voi face nimic împotriva conștiinței mele de administrator.

— Îți mulțumesc, răspunse baronul, o să mă gândesc la cele ce mi-ai spus.

— Dacă îmi îngădui să-ți fac această obiecție, dragă prietene, e pentru că te privește mai mult pe dumneata personal decât pe mine sau amorul meu propriu. Înainte de orice, mareșalul e acela care hotărăște. În afară de asta, dragul meu, ni se aduc atâtea imputări, că una mai mult sau mai puțin nu contează! Nu suntem virgini în privința criticilor. Pe vremea Restaurației, au fost numiți unii numai pentru leafă, fără să se țină seama de slujbă... Suntem doar vechi camarazi.

— Da, răspunse baronul, tocmai fiindcă n-am vrut să dăunez vechii și prețioasei noastre prietenii am venit...

— Dacă-i așa, rosti directorul personalului, văzând pe chipul lui Hulot cât era de încurcat, o să plec la țară, prietene... Dar bagă de seamă! ai dușmani, adică oameni care râvnesc o slujbă împărătește plătită cum e a dumitale. Nu ești menținut decât de o singură ancoră. A! dacă ai fi deputat ca mine, n-ai avea de ce să te temi. De aceea, ține-te bine.

Vorbele acestea pline de prietenie îl impresionară adânc pe consilierul de stat.

— Dar la urma urmelor, Roger, ce este? Nu mai fă pe misteriosul cu mine!

Personajul, căruia Hulot îi spunea Roger, îl privi pe Hulot, îi luă mâna și i-o strânse.

— Suntem prieteni prea vechi ca să nu-ți dau un sfat. Dacă vrei să rămâi cu vreo slujbă, trebuie să-ți iei de pe acum toate măsurile în vederea retragerii. Dacă m-aș afla în situația dumitale, în loc să cer mareșalului postul domnului Coquet pentru domnul Marneffe, l-aș ruga mai degrabă să-mi obțină prin influența lui locul de consilier permanent la Consiliul de stat, pe care l-aș păstra liniștit până la moarte. Și aș lăsa vânătorilor postul de director general.

— Cum, mareșalul uită...?

— Dragă prietene, mareșalul te-a apărat atât de bine în fața Consiliului de miniștri, încât nu mai au de gând să te debarce, dar a fost vorba!... Așa că nu da prilej... Nu vreau să vorbesc mai mult. În momentul de față, mai poți să ai pretenția de a deveni consilier de stat și *pair* de Franța. Dacă mai accepți, dacă mai dai prilejul să fii atacat, nu mai răspund de nimic... Să plec în călătorie?

— Așteaptă mai întâi să-l văd pe mareșal, zise Hulot. Am să-l trimit și pe frate-meu să-l descoase.

E lesne de înțeles în ce dispoziție se întoarse baronul la doamna Marneffe, uitase aproape cu totul că era tată, căci Roger se purtase ca un adevărat camarad, arătându-i

limpede situația în care se găsea. Totuși, atât de mare era înrâurirea ce o avea Valérie asupra lui, încât, pe la mijlocul mesei, baronul se alătură veseliei celorlalți, fiind cu atât mai exuberant, cu cât avea de înăbușit și mai multe îngrijorări. Nenorocitul nu bănuia însă că în seara aceea avea să se afle între fericire și primejdia de care îl prevenise directorul personalului, adică silit să aleagă între doamna Marneffe și situația sa. Pe la ora unsprezece, când serata ajunsese în culmea însuflețirii, căci salonul era plin de lume, Valérie îl trase pe Hector într-un colț al divanului.

— Dragă moșulică, îi șopti ea la ureche, fiica ta e atât de mânioasă pe Wenceslas că vine pe aici, încât l-a părăsit. Hortense e o exaltată. Cere-i lui Wenceslas să-ți arate numai scrisoarea pe care i-a lăsat-o prostuța aceea! Ruptura dintre cei doi îndrăgostiți, de care sunt socotită vinovată, poate să-mi facă un rău nemaipomenit, căci în felul acesta se atacă între ele femeile virtuose. E scandalos să faci pe victima ca să compromiți o femeie, care nu poartă altă vină decât aceea de a avea o casă plăcută. Dacă mă iubești, ai să mă dezvinovățești împăcându-i pe cei doi porumbei. De altfel, nici nu țin să-l văd pe ginerele tău aici, tu mi l-ai adus și poți să ți-l iei înapoi! Dacă te mai bucuri de vreo autoritate în familia ta, cred că ai putea cere soției tale să facă ea împăcarea. Spune-i din partea mea bătrânei tale că, dacă mi se atribuie pe nedrept vina de a fi vârat vrajba între doi însurăței, de a fi tulburat pacea unei familii și de a fi răpit totodată și pe tată și pe ginere, am să le fac atâtea zile fripte, încât să-mi merit cel puțin reputația! Poftim, acum și Lisbeth vrea să mă părăsească!... Preferă să se ducă lângă ai ei, și-i dau dreptate. Mi-a spus că nu rămâne cu mine decât dacă se împacă tinerii. Și să vezi atunci! o să cheltuim de trei ori mai mult cu menajul.

— A! cât despre asta, exclamă baronul aflând de scandalul pricinuit de fata lui, o să potolesc eu lucrurile.

— Acum să trecem la altceva, zise Valérie. Ce se aude cu

locul domnului Coquet?

— Asta, răspunse Hector plecând ochii, e o chestiune mai grea, ca să nu spun imposibilă!...

— Imposibilă, dragă Hector? Întrebă doamna Marneffe la urechea baronului, dar nu știi la ce e în stare să recurgă Marneffe? mă are la mână și, când e vorba de interesul lui, e lipsit de scrupule, ca mai toți oamenii, dar mai ales e teribil de răzbunător, cum sunt toți meschinii și neputincioșii. În situația în care mă aflu din cauza ta, sunt la discreția lui. Am fost silită să-l primesc la mine pentru câteva zile și ar fi în stare să nu mai vrea să plece din odaia mea.

Hulot se cutremură din creștet până-n tălpi.

— Mă lasă în pace, dar cu condiția să ajungă șef de birou. E o mișelie, dar poți să-l înțelegi.

— Valérie, mă iubești?

— O astfel de întrebare în starea în care mă aflu, dragul meu, îmi pare o grosolănie de slugă...

— Află, atunci, că de-aș încerca numai să-i cer mareșalului un loc pentru Marneffe, mă curăț și eu, și Marneffe o să fie destituit.

— Credeam că ești prieten intim cu prințul.

— Fără îndoială, mi-a dovedit-o de atâtea ori, dar, fetițo, deasupra mareșalului se mai află cineva... se mai află întreg Consiliul de miniștri, de pildă... Cu timpul, pe căi mai ocolite, vom izbuti. Ca să reușesc, trebuie să aștept clipa când îmi vor cere un serviciu. Atunci am să le pot spune: „Servește-mă și te servesc și eu...”

— Dacă-i spun asta lui Marneffe, sărmane Hector, o s-o pățim cu el, are să facă vreo pozna. Știi ce? anunță-l tu că trebuie să mai aștepte, eu nu mă încumet. A! îmi cunosc soarta, știe el cum să mă pedepsească, n-are să mai plece din camera mea... Nu uita de renta de o mie două sute de franci făgăduită copilului.

Hulot îl luă pe Marneffe deoparte, simțindu-se amenințat în plăcerile lui, și, pentru întâia oară, își lepădă atitudinea

măreață pe care o păstrase până atunci, atât era de înspăimântat la gândul strigoiului aceuia instalat în odaia unei femei frumoase.

— Marneffe, dragă prietene, era vorba de dumneata astăzi! Nu poți ajunge dintr-odată șef de birou... Trebuie să mai așteptăm.

— Ba am să ajung, domnule baron, rosti răspicat Marneffe.

— Dar, dragul meu...

— Am să ajung, domnule baron, repetă cu răceală Marneffe privind pe rând la baron și Valérie. Ai silit-o pe soția mea să se împace cu mine, o păstrez, căci o găsesc fermecătoare, dragul meu, adăugă el cu o ironie înfiorătoare. Sunt mai stăpân aci decât ești dumneata la minister.

Baronul își simți inima străbătută de o suferință ascuțită, ca o durere de dinți, și își stăpâni cu greu lacrimile. În timpul acestei scurte scene, Valérie îi comunica la ureche lui Henri Montes pretinsa hotărâre a lui Marneffe, descotorosindu-se astfel de el pentru o bucată de vreme.

Dintre cei patru curtezani, doar Crevel, cu căsuța lui discretă, fusese scutit de această măsură, din care pricină pe chipul său stăruia o expresie de încântare obraznică, cu toate dojenile ce i le adresa Valérie, încruntându-se la el și făcându-i semne pline de înțeles; fericirea de a fi tată îi lumina mereu fața. Când Valérie se apropie de el ca să-l mustre în șoaptă, Crevel o prinse de mână răspunzându-i:

— Măine, ducesă, vei avea căsuța ta... mâine e adjudecarea definitivă.

— Și mobila? întrebă ea râzând.

— Am o mie de acțiuni Versailles, malul stâng, cumpărate la o sută douăzeci de franci, și care se vor urca la trei sute din pricina unirii celor două drumuri, secret de care am fost înștiințat. Am să-ți cumpăr un mobilier de regină! Dar ai să fii numai a mea, nu-i așa?...

— Da, scumpul meu primar, spuse zâmbind această

doamnă de Merteuil burgheză¹³⁹ dar poartă-te cum se cuvine! respect-o pe viitoarea doamnă Crevel.

— Dragă vere, se adresă Lisbeth baronului, mâine dis-de-diminează voi fi la Adeline, căci, înțelegi, nu mai pot să rămân aici, m-am hotărât să țin gospodăria fratelui dumitale, mareșalul.

— Și eu mă întorc în astă seară acasă, o înștiință baronul.

— Atunci vin mâine la dejun, adăugă zâmbind Lisbeth.

Își dădea seama cât de necesară era prezența ei la scena de familie ce avea să aibă loc a doua zi. Așa că, dis-de-diminează, se duse la Victorin, pentru a-l înștiința de despărțirea dintre Hortense și Wenceslas.

Când baronul se întoarse acasă, pe la ora zece și jumătate seara, Mariette și Louise, care munciseră din greu toată ziua, tocmai închideau ușa apartamentului, astfel încât Hulot nu avu nevoie să mai sune. Soțul, foarte contrariat că trebuie să fie virtuos, se duse de-a dreptul spre odaia soției sale și, prin ușa întredeschisă, o zări prosternată în fața crucifixului, cufundată în rugă, într-una dintre acele atitudini expresive ce fac gloria pictorilor și a sculptorilor, care au norocul să le poată reda fidel după ce le-au găsit. Adeline, într-o exaltare religioasă, rostea cu voce tare:

— Doamne, Dumnezeu, îndură-te de noi și luminează-!l!

...

Astfel se ruga baroana pentru Hector al ei. La priveliștea aceasta, atât de diferită de cea pe care o părăsise, și auzind cuvintele prilejuite de evenimentele acelei zile, baronul, înduioșat, nu-și putu stăpâni un suspin. Adeline se întoarse cu chipul scăldat în lacrimi. Era atât de încredințată că rugămintea ei fusese ascultată, încât se

¹³⁹ această doamnă de Merteuil burgheză - În romanul *Liaisons dangereuses* al lui Choderlos de Laclos, doamna de Merteuil este personajul care întruchipează pe aristocrata virtuoasă în aparență, dar în realitate coruptă, perversă și intrigantă.

repezi la Hector, cuprinzându-l cu puterea ce o dă dragostea fericită. Adeline renunțase la orice pretenție de femeie, durerea ajunsese să-i șteargă până și amintirea unui asemenea lucru. În ea nu mai rămăsese decât simțământul de mamă, de onoare a familiei și devotamentul cel mai curat al unei soții evlavioase pentru tovarășul ei rătăcit pe căi greșite, duioșie sfântă ce supraviețuiește oricărui sentiment în sufletul femeii. Toate acestea se puteau, ghici.

— Hector! izbuti ea în sfârșit să rostească, te întorci oare la noi? Dumnezeu are milă de familia noastră?

— Dragă Adeline! exclamă baronul intrând și așezându-și soția pe un fotoliu lângă el, ești făptura cea mai sfântă pe care am cunoscut-o, și de mult nu mă mai socot vrednic de tine.

— Are să-ți fie atât de ușor, dragul meu, zise ea ținând mâna lui Hector și tremurând atât de tare încât părea apucată de un tic nervos, are să-ți vină atât de ușor să împaci lucrurile...

Nu îndrăzni să urmeze, simțind că fiecare vorbă putea să fie o învinuire, și nu voia să tulbure fericirea pe care clipa aceea i-o revărsa puhoi pe suflet.

— Am venit din pricina Hortensei, reluă Hulot. Copila aceasta poate să ne facă mai mult rău cu purtarea ei nesăbuită, decât ne-a pricinuit pasiunea mea absurdă pentru Valérie. Dar vom vorbi despre asta mâine dimineață. Mariette mi-a spus că Hortense doarme, mai bine s-o lăsăm în pace.

— Da, răspunse doamna Hulot, cuprinsă deodată de o adâncă tristețe.

Simțea că baronul se întorsese acasă mai mult dintr-un interes străin, decât atras de dorul familiei.

— Să n-o tulburăm nici mâine, căci biata fetiță e într-o stare jalnică, a plâns toată ziua, adăugă baroana.

A doua zi, la ora nouă dimineața, baronul se plimba prin

imensul salon pusti u așteptându-și fiica, pe care o chemase, căuta să descopere argumente care să înduplece încăpățânarea cea mai grea de învins, aceea a unei femei tinere, jignite și neiertătoare, a unei tinereți nevinovate, care, necunoscând pasiunile și interesele oamenilor, nu-și închipuie ce compromisuri rușinoase sunt uneori siliți să facă.

— Iată-mă, tată! rosti cu glas tremurător Hortense, palidă de suferințele îndurate.

Hulot, așezându-se pe-un scaun, își cuprinse fiica de mijloc, silind-o să i se așeze pe genunchi.

— Ei, copila mea, zise el sărutând-o pe frunte, s-a întâmplat o sfadă în căsnicie și am luat o hotărâre pripită? ... O fată bine crescută nu face una ca asta. Hortense a mea nu trebuie să ia singură o hotărâre decisivă, să-și lase căminul, să-și părăsească soțul fără a cere sfatul părinților ei. Dacă draga mea Hortense ar fi alergat la măicuța ei cea sfântă și bună, nu mi-ar fi pricinuit o supărare atât de mare! ... Nu cunoști lumea, e tare rea. Ar putea să-ți iasă vorbă că bărbatul tău te-a alungat la părinți. Copiii crescuți ca tine, în fustele mamei, rămân copii mai multă vreme decât alții, nu cunosc viața! O pasiune naivă și curată ca a ta pentru Wenceslas e, din nefericire, nesocotită, se lasă dusă de primul impuls. Inimioara noastră se avântă, și capul o urmează. Ca să ne răzbunăm, am fi în stare să dăm foc Parisului, fără să ne gândim la Curtea cu juri! Când bătrânul tău tată îți spune că nu te-ai purtat cum se cuvine, poți să-l crezi, ca să nu mai vorbesc de adâncă durere pe care mi-o pricinuiеști și care e tare amară, căci năpăstuiești o femeie a cărei inimă n-o cunoști și a cărei dușmănie poate fi cumplită... Dar vai! ești atât de candidă, de nevinovată și curată, încât nu-ți dai seama de nimic, ai putea fi înjosită, defăimată. De altfel, îngerașule, ai luat în serios o glumă, și aș putea să te încredințez de nevinovăția soțului tău. Doamna Marneffe...

Până aici, baronul, ca un maestru în diplomație, mânuise

cu o admirabilă îndemânare muștrările, Dudă cum se vede, făcuse o introducere măiastră ca să rostească numele acela, dar, la auzul lui, Hortense făcu un gest? arătând că e adânc jignită.

— Ascultă-mă pe mine, am experiență și am observat toate, urmă tatăl fără s-o lase să vorbească. Persoana cu pricina se poartă cu bărbatul tău foarte rece. Da, ai fost victima unei înșelătorii, și-am să ți-o dovedesc. Uite, ieri, la masă, Wenceslas...

— Era la masă, acolo?... Întrebă tânăra ridicându-se în picioare și privindu-l pe tatăl ei cu chipul împietrit de groază. Ieri! după ce-a citit scrisoarea mea?... Doamne!... De ce n-am intrat într-o mănăstire, în loc să mă mărit? Nu mai sunt stăpână pe viața mea, am un copil! adăugă ea hohotind de plâns.

Plânsul acesta sfâșie inima doamnei Hulot, care ieși din camera ei, alergă la Hortense și o cuprinse în brațe, punându-i întrebările acelea fără rost la care te îndeamnă durerea, cele dintâi care-ți vin pe buze.

— S-au pornit lacrimile!... își spuse baronul, și totul mergea așa de bine! Acum ce să fac cu două femei care plâng?

— Copilă, îi zise baroana Hortensei, ascultă-l pe tatăl tău! știi doar că ne iubește...

— Hai, Hortense, fetiță dragă, nu plânge, te faci prea urâtă, rosti baronul. Hai, judecă puțin. Întoarce-te cuminte la gospodăria ta, și-ți făgăduiesc că Wenceslas n-are să mai calce niciodată în casa aceea. Îți cer jertfa asta, dacă-i o jertfă să ierți cea mai mărunță greșeală a unui soț pe care-l iubești, îți cer să faci asta pentru părul meu alb și pentru dragostea pe care o ai pentru maică-ta... Vrei să-mi amărăști și să-mi întristezi zilele bătrâneții?...

Hortense, aruncându-se ca o nebună la picioarele tatălui ei, cu o mișcare atât de disperată încât i se desfăcu părul rău prins, întinse spre el mâinile, cu un gest în care i se citea deznădejdea.

— Tată, îmi ceri viața! strigă ea, ia-o dacă vrei, dar cel puțin ia-o curată și fără pată, ți-o dăruiesc cu plăcere. Nu-mi cere însă să mor dezonorată, criminală! Nu semăn mamei, nu aș putea îndura batjocura! Dacă mă întorc la căminul meu, aș fi în stare să-l gâtui pe Wenceslas într-un acces de gelozie, sau să fac ceva și mai rău. Nu-mi cereți lucruri peste puterile mele. Dacă nu vreți să mă plângeți de vie! căci puțin îmi lipsește ca să-mi pierd mințile... Da! simt că mă pândește nebunia! Chiar ieri! ieri prânzea la femeia aceea, îndată după ce citise scrisoarea mea!... Și ceilalți bărbați sunt la fel?... Îți dau viața mea, dar nu vreau ca moartea să-mi fie rușinoasă. Greșeala lui?... Neînsemnată? Să aibă un copil cu femeia aceea!

— Un copil? întrebă Hulot dându-se doi pași înapoi. Nu, e o glumă, desigur.

Tocmai atunci intrară Victorin și verișoara Bette, rămânând înmărmuriți în fața acestei priveliști. Fata era prosternată la picioarele tatălui, baroana, în sufletul căreia se dădea o luptă între sentimentul de mamă și cel de soție, stătea tăcută, cu chipul răvășit și plin de lacrimi.

— Lisbeth, zise baronul apucând-o de mână pe fata bătrână și arătându-i-o pe Hortense, ai putea să-mi vii în ajutor. Biata Hortense și-a pierdut capul, crede că doamna Marneffe îl iubește pe Wenceslas, pe când Valérie a vrut pur și simplu să aibă un grup făcut de el.

— Dalila! strigă Hortense, singurul lucru pe care l-a creat foarte repede de când ne-am cunutat. Domnul nu era în stare să lucreze pentru mine, pentru fiul lui și a lucrat pentru ticăloasa aceea cu o râvnă... Ah! mai bine sfârșește-mi zilele, tată, căci fiecare vorbă a ta e o lovitură de pumnal.

Întorcându-se spre baroană și Victorin, Lisbeth ridică din umeri și arată cu milă spre baron, care n-o putea vedea.

— Ascultă, dragă vere, i se adresă Lisbeth, nu știam cine-i doamna Marneffe când m-ai rugat să mă instalez la etaj,

deasupra apartamentului ei, și să-i țin gospodăria, dar în trei ani afli multe lucruri. Femeia asta e o *prostituată*! e tot atât de stricată ca și mârșavul și monstrul ei de bărbat. Ești batjocura, ești jucăria acestor oameni, care te vor duce mai departe decât îți închipui! Trebuie să-ți vorbesc pe șleau, căci te-ai prăbușit într-o prăpastie.

Auzind-o pe Lisbeth rostind aceste cuvinte, baroana și fata ei se uitară la ea cu privirea credincioșilor care mulțumesc icoanei sfintei Marii că le-a salvat viața.

— Făptura asta îngrozitoare a vrut să strice căsnicia ginerelui dumitale, ce interes avea? nu știu, căci mintea mea slabă nu poate descurca ițele intrigilor ei perfide, nerușinate, mârșave. Doamna Marneffe a dumitale nu-l iubește pe Wenceslas, dar, din răzbunare, vrea să-l vadă la picioarele ei. I-am arătat mizerabilei că știu să mă port cu ea după cum o merită. E o curtezană nerușinată, i-am declarat că plec din casă, că vreau să-mi salvez onoarea din mocirla aceea... înainte de toate sunt legată de familia mea... Cum am aflat că nepoată-mea l-a părăsit pe Wenceslas, am și alergat aici. Valérie a dumitale, pe care o crezi o sfântă, e pricina crudei lor despărțiri; mai puteam eu să rămân lângă o astfel de femeie? Fetita noastră scumpă, zise atingând brațul baronului în semn de înțelegere, e poate victima unui capriciu, pe care îl au uneori femeile de soiul acesta, care sunt în stare să sacrifice o familie întreagă pentru un giuvaer. Nu-l cred vinovat pe Wenceslas, îl cred însă slab și în stare să cadă pradă farmecelor ei atât de rafinate. Hotărârea mea e luată. Femeia asta e piatra voastră rea, are să vă ducă la sapă de lemn. Și nu vreau să se creadă că am ajutat la ruina familiei, eu care am stat acolo trei ani numai ca să împiedic acest lucru. Ești tras pe sfoară, vere. Încearcă numai să spui hotărât că nu vrei să te amesteci la numirea ticălosului de Marneffe, să vezi ce are să se întâmple! Sunt gata să-ți facă tot felul de buclucuri din pricina asta!

Lisbeth o ridică pe nepoțică sărutând-o cu pasiune.

— Nu te da bătută, dragă Hortense, îi șopti ea la ureche.

Baroana își îmbrățișă verișoara cu entuziasmul femeii ce se vede răzbunată. Întreaga familie rămase într-o tăcere adâncă în jurul aceluia părinte, destul de pătrunzător ca să-și dea seama ce însemna această tăcere. O mânie cumplită se ivi dintr-odată în privirea și pe chipul lui, vinele i se umflară, ochii i se împânziră de firișoare roșii, fața i se învineți. Adeline i se aruncă la picioare, apucându-i mâinile și spunând:

— Dragul meu, fie-ți milă!

— Vă e scârbă de mine! rosti baronul lăsând să-i scape acest strigat al conștiinței.

Ne cunoaștem cu toții păcatele. Atribuim aproape întotdeauna victimelor noastre sentimentele dușmănoase pe care ar trebui să le inspire răzbunarea, și, cu toate eforturile ipocriziei, în vorba, pe chipul nostru, apare fără voie adevărul, când suntem copleșiți de o suferință neașteptată, așa cum pe vremuri criminalii își recunoșteau faptele sub caznele călăului.

— Până și copiii noștri, spuse el voind să-și retragă mărturisirea, sfârșesc prin a ne deveni dușmani.

— Tată... zise Victorin.

— Îl întrerupi pe tatăl tău!... reluă cu o voce înspăimântătoare baronul privind-și fiul.

— Ascultă, tată, începu Victorin pe un ton hotărât și răspicat, cu o voce de deputat puritan. N-aș putea să fiu niciodată lipsit de cuviință față de dumneata, căci îmi dau prea bine seama de respectul ce ți-l datorez și-ți voi rămâne întotdeauna un prea supus și ascultător fiu.

Toți cei care au asistat la ședințele Camerei vor recunoaște sistemul de luptă parlamentar în frazele acelea întortocheate ce potolesc pentru moment furiile, câștigând timp.

— Nu-ți suntem câtuși de puțin dușmani, continuă Victorin, m-am certat chiar cu socrul meu, domnul Crevel,

pentru că am răscumpărat de la Vauvinet polițe în valoare de șaiszeci de mii de franci și sunt sigur că acești bani au ajuns în mâinile doamnei Marneffe. A! nu-ți aduc nicio învinuire, tată, adăugă el la un gest al baronului, vreau numai să întăresc cele spuse de verișoara Bette și să-ți atrag atenția că dacă devotamentul ce-l am pentru dumneata e orb și nemărginit, din nefericire, dragă tată, resursele noastre bănești sunt limitate.

— Iar banii! exclamă pasionatul moșneag zdrobit de acest raționament, lăsându-se să cadă pe un scaun. Și tocmai fiul meu!... îți vei primi înapoi banii, domnule, zise el ridicându-se.

Și se îndreptă spre ușă.

— Hector!

Strigătul acesta îl făcu pe baron să se întoarcă și să-și arate fața înlăcrămată soției sale, care-l cuprinse în brațe plină de deznădejde.

— Nu pleca astfel... nu ne părăsi mânios... Eu nu ți-am spus nimic!...

La strigătul acesta, sublim, copiii se aruncară la picioarele tatălui lor.

— Te iubim cu toții, spuse Hortense.

Lisbeth, nemișcată ca o statuie, observa grupul acesta cu un surâs triumfător pe buze. În clipa aceea sosi mareșalul Hulot, și vocea sa răsună în anticameră. Familia înțelese că era necesar să păstreze secretul, așa că scena își schimbă deodată aspectul. Cei doi copii se ridicară, încercând să-și ascundă tulburarea.

La ușă se iscă o ceartă între Mariette și un soldat care deveni atât de stăruitor încât bucătăreasa intră în salon.

— Domnule, un furier de regiment care cică se întoarce *din Alger* vrea să vorbească numaidecât cu dumneavoastră.

— Să aștepte.

— Domnule, spuse Mariette încet la urechea stăpânului său, m-a trimis să vă spun în taină că e vorba de unchiul dumneavoastră.

Baronul tresări, crezu că-i soseau fondurile pe care le ceruse în secret cu două luni în urmă ca să-și plătească polițele, își lăsă familia și alergă în anticameră. Zări o figură de alsacian.

— *Tumneavoastră sunteți paronul Hillotte?*

— Da...

— În persoană?

— În persoană.

Furierul, care în timpul acestui dialog scotocea în căptușeala chipiului, scoase o scrisoare, pe care baronul o desfăcu repede citind următoarele:

Nepoate, nici gând să-ți pot trimite cei o sută de mii de franci pe care mi-i ceri, căci situația mea e compromisă, dacă nu iei măsuri energice să mă scapi. Ne-a venit pe cap un procuror regal, care ne face morală și îndrugă prostii despre administrație. Cu neputință să astupi gura acestei javre. Dacă Ministerul de Război se lasă dus de nas de judecătorii în haine negre, sunt un om mort. Mă pot bizui pe cel căruia i-am încredințat scrisoarea, ai grijă să fie înaintat, căci ne-a adus servicii mari. Nu mă lăsa pradă corbilor!

Această scrisoare fu ca o lovitură de trăsnet pentru baron, care întrezărea începutul zăzaniilor dintre civili și militari ce mai tulbură și astăzi guvernământul algerian. Își dădu seama că trebuia să născocească pe loc un leac pentru rana care apăruse. Îi spuse soldatului să vină a doua zi dimineața, și după ce-l concedie cu făgăduieli de înaintare, se înapoie în salon.

— Bună ziua și rămâi cu bine, frate! se adresă el mareșalului. La revedere, copii, la revedere, dragă Adeline. Și tu, ce ai să faci acum, Lisbeth? o întrebă el.

— Eu am să țin gospodăria mareșalului, căci trebuie să-mi sfârșesc cariera făcându-vă mereu servicii unora și altora.

— Să n-o părăsești pe Valérie înainte de a ne vedea, îi

șopti Hulot verișoarei la ureche. La revedere, Hortense, răzvrătită mică, încearcă să fii mai înțelegătoare, s-au ivit chestiuni grave pentru mine, mai vorbim noi de împăcarea ta. Gândește-te bine, pisicuțo, îi spuse el sărutând-o.

Părea atât de tulburat, părăsindu-și soția și copiii, încât rămăseseră cu toții foarte îngrijați.

— Lisbeth, zise baroana, trebuie să afli ce-a pățit Hector, nu l-am văzut niciodată în starea asta, rămâi două, trei zile la femeia aceea, căci ei îi povestește toate; în felul acesta vom putea ști și noi ce l-a tulburat așa dintr-o dată. Fii fără grijă, vom aranja să te măriți cu mareșalul, căci căsătoria asta e absolut necesară.

— N-am să uit niciodată curajul de care ai dat dovadă în dimineața asta, îi spuse Hortense Lisbethi sărutând-o.

— Ai răzbunat-o pe biata mama, rosti Victorin.

Mareșalul privea cu un aer plin de curiozitate dovezile de afecțiune adresate verișoarei Bette, care se întoarse acasă, pentru a povesti Valériei această scenă.

Schița aceasta îngăduie sufletelor nevinovate să bănuiască toate nenorocirile pe care feluritele doamne Marneffe le aduc în familiile noastre și prin ce mijloace izbutesc ele să lovească în niște biete femei virtuose, care în aparență sunt atât de departe de ele. Și dacă, în această privință, ne îndreptăm gândul la treapta cea mai de sus a societății, în preajma tronului, închipuindu-ne cât trebuie să fi costat metresele regilor, ne dăm seama cât de îndatorat trebuie să fie poporul față de acei suverani care dau o pildă de bune moravuri și viață de familie.

La Paris, fiecare minister e un orașel din care femeile au fost izgonite și în care totuși bântuie atâtea bârfeli și intrigi, de parcă n-ar lipsi populația feminină. După trei ani, situația domnului Marneffe era, ca să zicem așa, lămurită, dată pe față, și, prin birouri, lumea se întreba: „Domnul Marneffe va fi ori nu va fi succesorul domnului Coquet?” întocmai ca întrebarea de odinioară de la Cameră: „Va trece proiectul

de lege pentru înzestrare¹⁴⁰ ori nu va trece?” Erau pândite cele mai neînsemnate mișcări de la direcția personalului, totul era pregătit în divizia baronului Hulot. Șiretul consilier de stat îl câștigase de partea lui pe acela care ar fi trebuit să fie înaintat în postul râvnit de Marneffe, un om muncitor și capabil, spunându-i că, dacă se învoia să facă el treaba lui Marneffe, avea să-i fie, negreșit, succesor, întrucât Marneffe nu mai avea mult de trăit. De aceea, funcționarul urzea tot felul de intrigi, susținându-l pe Marneffe.

Când Hulot străbătu salonul de audiență plin de lume, văzu într-un colț chipul vânăt al lui Marneffe, așa că-l primi mai întâi pe el.

— Ce vrei să-mi ceri, dragul meu? îl întrebă baronul ascunzându-și neliniștea.

— Domnule director, sunt luat peste picior prin birouri, căci tocmai s-a aflat că domnul director al personalului a plecat azi dimineață în concediu din motive de sănătate și va lipsi aproape o lună. Și se știe ce înseamnă să aștepti o lună. Mă lăsați pradă batjocurii dușmanilor mei, mi-e de ajuns să fiu lovit dintr-o parte, dar din amândouă părțile dintr-o dată, domnule director, asta întrece orice măsură.

— Dragă Marneffe, trebuie multă răbdare ca să-ți ajungi țelul. Ca să fii șef de birou, dacă ai s-ajungi vreodată, trebuie să mai aștepti două luni. Nu pot cere o avansare scandalosă tocmai acum, în clipa când mă văd silit să-mi consolidez situația.

— Dacă dumneavoastră vă prăbușiți, n-o să mai ajung niciodată șef de birou, rosti cu răceală Marneffe; obțineți-mi numirea, pentru dumneavoastră o să fie totuna.

— Asta înseamnă că trebuie să mă sacrific pentru dumneata? întrebă baronul.

¹⁴⁰ *proiectul de lege pentru înzestrare* - E vorba de proiectul de lege prezentat Camerei la 20 februarie 1840 de către guvernul Soult, proiect în baza căruia un fiu al regelui, ducele de Nemours, trebuia să capete o rentă anuală de 500 000 de franci. Proiectul a fost respins de majoritatea deputaților, și guvernul a demisionat.

— În caz contrar, mi-aș pierde multe iluzii despre dumneavoastră.

— Ești cam prea Marneffe, domnule Marneffe... spuse baronul ridicându-se și arătând subșefului ușa.

— Am onoare să vă salut, domnule baron, răspuse umil Marneffe.

— Ce tip infam! se gândi baronul. Asta parcă ar fi o somație de plată în douăzeci și patru de ore sub sancțiunea de a fi expropriat.

Două ore mai târziu, în timp ce baronul isprăvea de dat lămuriri lui Claude Vignon, pe care voia să-l trimită la Ministerul de Justiție să ia informații asupra autorităților judiciare din circumscripția în care se afla Johann Fischer, Reine intră în cabinetul domnului director și-i înmână o scrisorică, cerând un răspuns.

— O trimite pe Reine! își zise baronul. Valérie a înnebunit, ne compromite pe toți și compromite și numirea nemernicului de Marneffe.

După ce-l expedie pe secretarul particular al ministrului, citi cele ce urmează:

Ah! dragul meu, ce scenă am avut de îndurat, m-ai făcut fericită timp de trei ani, dar știu că am plătit scump! S-a întors de la birou înspăimântător de furios, li știam urât foc, dar acum parcă era o ciumă. Cei patru dinți adevărați pe care-i mai are îi clănțăneau și m-a amenințat cu tovărășia-i scârboasă, dacă voi continua să te mai primesc. Sărmanul meu pisoai, vai! de azi înainte ușa noastră îți va fi închisă. Vezi că plâng! Lacrimile îmi cad pe foaia de hârtie și o udă. Ai s-o poți citi, dragă Hector? Ah! îmi vine să mor când mă gândesc că n-am să te mai văd, că trebuie să renunț la tine, când port în mine o părticică din viața ta, după cum cred că mi-ai dăruit și tu inima ta. Gândește-te la Hector al nostru cel mic: nu mă părăsi, dar nu te dezonoara pentru Marneffe, nu ceda amenințărilor sale. Te iubesc cum n-am iubit niciodată. Îmi amintesc toate sacrificiile pe care le-ai

făcut pentru Valérie a ta, și ea nu-i ingrată, nici nu va fi vreodată, ești și vei fi singurul meu soț. Nu te mai gândi la renta de o mie două sute de franci pe care ți-o cerusem pentru scumpul și micuțul nostru Hector, care va veni peste câteva luni... nu vreau să te iac să mai cheltuiești. De altfel, avutul meu va fi întotdeauna și al tău.

Ah! dacă m-ai iubi tu cum te iubesc eu, dragă Hector, ai ieși la pensie, ne-am lăsa fiecare familiile, necazurile, mediul în care trăim, în care-i atâta ură, și ne-am duce împreună cu Lisbeth să trăim într-un ținut frumos, în Bretagne, sau unde vrei tu. Acolo n-am vedea pe nimeni și am fi fericiți, departe de lume. Pensia ta și puținul pe care-l am pe numele meu ne-ar fi de ajuns. Ai vedea-o pe Valérie a ta ocupându-se numai de Hector al ei și n-ai mai avea de ce să fii gelos și să mormăi ca zilele trecute. N-o să am niciodată un alt copil decât al nostru, poți să fii foarte sigur, veteranul meu drag. Nu, nu-ți poți închipui cât sunt de furioasă, de-ai ști cum s-a purtat cu mine și ce puhoi de grosolănii a revărsat asupra Valériei tale: asemenea cuvinte ar murdări hârtia asta, o femeie ca mine, fiica lui Montcornet, n-ar fi trebuit s-audă în viața ei asemenea cuvinte. O! aș fi vrut să fii de față ca să-l pedepsim cu priveliștea pasiunii nebunești ce mă mână spre tine. Tatăl meu l-ar fi străpuns cu sabia pe mizerabil, eu nu pot face altceva decât ce-i stă în putința unei femei: să le iubesc cu frenezie, de aceea, dragostea mea, în starea de exasperare în care mă aflu, mi-e imposibil să renunț de a te mai vedea. Dar vreau să te văd în taină, în fiecare zi, așa suntem noi femeile: împărtășim cu iubitul resentimentele. Te implor, dacă mă iubești, nu-l face șef de birou. Să crape subșef!... Nici în clipa asta nu m-am dezmeticit, îi mai aud încă insultele. Bette, care voia să mă părăsească, s-a îndurat de mine și mai rămâne câteva zile.

Scumpul meu, încă nu știu ce să fac. Nu văd altă soluție decât fuga.

Mi-a plăcut întotdeauna la țară, în Bretagne, Languedoc,

sau unde vrei, numai să te pot iubi în voie. Sărman pisoii, cât te plâng: iată-te silit să le întorci la bătrână ta Adeline, la izvorul acela de lacrimi, căci trebuie să-ți fi spus monstrul că mă va păzi zi și noapte, a vorbit de comisarul de poliție! Nu veni: am înțeles că este în stare de orice, din clipa când a făcut din mine cel mai murdar mijloc de speculație. De aceea aș vrea să-ți pot înapoia tot ce datorez generozității tale. Ah, dragă Hector, poate c-am fost cochetă și ți-am părut ușuratică, dar tu n-o cunoști pe Valérie a ta, îi plăcea să te chinuiască, dar îi ești mai scump decât orice pe lume. Nimeni nu te poate împiedica să vii să-ți vezi verișoara, am să mă înțeleg cu ea cum să facem ca să putem sta de vorbă. Pisioul meu drag, dacă nu te pot avea cu mine, te implor, scrie-mi un cuvântel ca să mă liniștești... (ah! aș da orice ca să te am lângă mine, pe divanul nostru). O scrisoare ar fi ca un talisman pentru mine: scrie-mi ceva în care să-ți pui tot sufletul tău frumos, am să-ți înapoiez scrisoarea, trebuie să fim prudenți, n-aș ști unde s-o ascund, căci scotocește peste tot. Liniștește-o pe Valérie a ta, soția ta, mama copilului tău. Să fiu silită să-ți scriu, eu care te vedeam în fiecare zi... De altfel i-am spus Lisbethei: „N-am știut să-mi prețuiesc fericirea mii de sărutări, pisoiele drag. lubește-o pe

Valérie a ta.

— Lacrimi... își zise Hulot isprăvind de citit scrisoarea, lacrimi ce fac indescifrabilă iscălitura.

— Cum se simte? o întrebă el pe Reine.

— Doamna e în pat, are spasme, răspunse Reine. S-a răsucit ca o coardă din pricina atacului de nervi care a cuprins-o după ce-a scris. Asta pentru că a plâns atât, și pe scară tocmai se auzea vocea domnului...

Baronul, în tulburarea sa, scrisese următoarea scrisoare pe o hârtie oficială cu adresa imprimată:

Fii liniștită, îngerașule, are să crape subșef! Ideea ta e minunată, să plecăm departe de Paris, să trăim fericiți cu micuțul nostru Hector. Am să ies la pensie și am să-mi găsesc o situație frumoasă la calea ferată. Ah! scumpa mea, scrisoarea ta m-a întinerit am să încep o viață nouă și am să strâng, ai să vezi, o avere pentru mititelul nostru. Scrisoarea ta, de mii de, ori mai pasionată decât aceea din „Nouvelle Héloïse”, a înfăptuit o minune, n-aș fi crezut că dragostea mea pentru tine ar putea să crească. Astă-seară ai să vezi la Lisbeth pe

Hector al tău pe vecie!

Reine luă răspunsul, prima scrisoare pe care baronul o scria scumpei sale prietene! Asemenea emoții erau un fel de refugiu împotriva dezastrelor ce se iveau amenințătoare la orizont; dar în clipa aceea, fiind încredințat că va putea să înlăture loviturile îndreptate asupra unchiului său Johann Fischer, era preocupat numai de deficit.

Credința în atotputernicia săbiei, în superioritatea militarului asupra civilului e una dintre particularitățile caracterului bonapartist. Hulot își bătea joc de procurorul regal din Algeria, unde era stăpân Ministerul de Război.

Omul rămâne veșnic același. Cum ar fi putut să uite ofițerii gărzii imperiale că primarii cinstitelor orașe ale Imperiului, prefectii împăratului, acei mici împărați, veneau odinioară să întâmpine cu temenele, la hotarele departamentului lor, garda imperială în trecere și s-o primească cu onoruri regești?

La ora patru și jumătate baronul se duse de-a dreptul la doamna Marneffe; urcând scara, inima îi bătea ca unui licean, căci se întreba în gând: „Oare am s-o văd sau n-am s-o văd?” Cum să-și amintească de scena de dimineață, când toată familia în lacrimi i se aruncase la picioare? Scrisoarea Valériei, pe care și-o pusese pentru vecie într-un mic portofel la piept, aproape de inimă, nu-i dovedea oare că-i mai iubit decât tânărul cel mai fermecător? îndată ce

sună, nefericitul baron auzi zgomotul târșăit al papucilor și tușea scârboasă a neputinciosului Marneffe. Marneffe deschise ușa și, luându-și un aer impunător, îi arătă lui Hulot scara cu același gest cu care Hulot îi arătase ușa cabinetului său.

— Ești cam prea Hulot, domnule Hulot! rosti el.

Baronul dădu să intre, dar Marneffe scoase din buzunar un pistol și-l armă.

— Domnule consilier de stat, un om atât de mârșav ca mine, căci mă crezi mârșav, nu-i așa? ar fi un prost și jumătate dacă n-ar trage toate foloasele de pe urma onoarei pe care și-a scos-o la mezat. Vrei război! Va fi o luptă înverșunată și fără cruțare! Să nu mai calci pe aici și nu-ncerca să intri, am prevenit comisarul de poliție în ce situație mă aflu față de dumneata.

Și, profitând de uluirea lui Hulot, îl împinse afară închizând ușa.

— Ce ticălos fără pereche! își spuse Hulot urcând la Lisbeth. Înțeleg acum scrisoarea. O iau pe Valérie și plec din Paris. Valérie va fi a mea câte zile mai am de trăit, ea îmi va închide ochii.

Lisbeth nu era acasă. Doamna Olivier îl informa că plecase la doamna baroană, crezând că îl va găsi acolo pe domnul baron.

— Biata fată! s-a dovedit mai deșteaptă decât o credeam azi dimineață, gândi baronul amintindu-și de purtarea Lisbethi pe când se îndreptă spre strada Plumet. La întretăierea străzii Vanneau cu strada Babylonne, se întoarse ca să mai arunce o privire asupra Edenului de unde drepturile matrimoniale îl alungaseră cu sabia legii în mână. Valérie, în fața geamului, îl urmărea pe Hulot cu privirea; când baronul ridică ochii, o văzu fluturându-și batista, dar ticălosul de Marneffe o lovi peste bonetă și o trase cu brutalitate de la fereastră. În ochii consilierului de stat apără o lacrimă. Ce mult mă iubește: să sufere o femeie atât pentru mine, un om de aproape șaptezeci de

ani! Lisbeth venise să aducă familiei vestea cea bună. Le înștiințase pe Adeline și pe Hortense că, întrucât baronul nu a vrut să se dezonoreze în ochii tuturor celor din administrația ministerului numindu-l pe Marneffe șef de birou, soțul îl va da afară, devenindu-i dușman, Adeline, fericită, poruncise un prânz care să-i placă baronului mai mult decât mesele Valériei, și Lisbeth cea devotată o ajută pe Mariette să ducă la bun sfârșit un plan atât de greu. Verișoara Bette ajunsese un fel de idol, și mama și fata îi sărutau mâinile, aducându-i la cunoștință cu o bucurie emoționantă că mareșalul consimțise s-o ia menajeră.

— De aici, draga mea, și până la a fi soția lui nu-i decât un pas, adăugă Adeline.

— În sfârșit, nu s-a împotrivit când Victorin i-a vorbit de asta, spuse la rândul ei contesa Steinbock.

Baronul fu întâmpinat de ai săi cu atâta căldură și duioșie, simți în jurul său atâta dragoste, încât fu silit să-și ascundă supărarea. La masă veni și mareșalul. Hulot nu plecă după cină. Sosiră Victorin și soția lui. Jucară *whist*.

— De multă vreme nu ne-ai mai dăruit o astfel de seară, Hector!... rosti grav mareșalul.

Din partea veteranului, care-și răsfăța fratele, aceste cuvinte însemnau o mustrare ascunsă, și ele făcură o impresie adâncă. Căci trădau rănille vechi și grave ale unei inimi în care toate durerile bănuite își găsiseră ecou. La ora opt, baronul voi s-o conducă singur pe Lisbeth, făgăduind să se întoarcă.

— Ai văzut, Lisbeth, cât de rău se poartă cu ea i îi zise el pe drum. A! niciodată n-am iubit-o ca acum!

— N-aș fi crezut că Valérie te iubește atât de mult! exclamă Lisbeth. E ușuratică, cochetă, îi place să fie curtată, să i se joace comedia dragostei, cum spune ea, dar numai de dumneata e legată cu adevărat.

— Îmi trimite vreo vorbă prin tine?

— Da, răspunse Lisbeth. Știi că a fost drăguță cu Crevel, nu trebuie să-i porți pică pentru asta, a pus-o la adăpost de

mizerie pe tot restul vieții, dar nu-l poate suferi, și apoi povestea-i pe drojdie. Iată ce este: Valérie a păstrat cheia unui apartament...

— Din strada Dauphin! strigă preafericitul Hulot. Asta-i de-ajuns ca să-l iert pe Crevel... Am fost acolo, știu unde-i...

— Iată cheia, spuse Lisbeth. Dă să-ți faci una la fel, sau două dacă poți, mâine în timpul zilei.

— Și pe urmă?... întrebă Hulot nerăbdător.

— Mâine am să vin iar să cinez la dumneata. Ai să-mi înapoiezi atunci cheia Valériei (căci bătrânul Crevel ar putea să-și ceară cheia înapoi), și vă veți întâlni acolo poimâine ca să vă înțelegeți ce-i de făcut. Sunteți în siguranță, căci există două ieșiri. Dacă, din întâmplare, Crevel, care fără îndoială are obiceiuri din vremea Regenței, cum spune el, ar intra prin alee, ai putea să pleci prin dugheană, și invers. Ei, crai învechit în rele, mie îmi datorezi asta! Cum ai să mă răsplătești?...

— Fac orice pentru tine!

— Atunci nu te împotrivi la căsătoria mea cu fratele dumitale.

— Tu, doamnă mareșal Hulot! tu, contesă de Forzheim! rosti surprins Hector.

— Adeline cum e baroană?... răspunse cu voce acră, teribilă, Bette. Ascultă, bătrân desfrânat, știi doar în ce situație te afli! Ca mâine îți poți vedea familia fără pâine, ajunsă în noroi...

— De asta mi-e groază! răspunse Hulot tulburat,

— Dacă-ți moare fratele, cine le va ajuta pe soția și pe fata dumitale? Văduva unui mareșal de Franța va avea o pensie de cel puțin șase mii de franci, nu-i așa?

Fii încredințat că mă mărit numai ca să asigur pâinea fiicei și soției tale, bătrân smintit ce ești!

— Vezi, la asta nu m-am gândit, zise baronul. Am să-l încânt pe fratele meu, căci suntem siguri de tine... Spune-i îngerașului meu că viața mea îi aparține!...

Și baronul, după ce o conduse pe Lisbeth până în strada

Vanneau, se întoarse să joace *whist* și rămase acasă. Baroana era în culmea fericirii, soțul ei părea că revine la viața de familie. Timp de aproape cincisprezece zile se ducea zilnic la ora nouă dimineața la minister, la șase se întorcea pentru cină, seara și-o petrecea în sânul familiei. Le însoți de două ori la spectacol, pe Adeline și pe Hortense. Mama și fata plătiră trei slujbe la biserică și înălțară rugi către Dumnezeu să le păstreze soțul și tatăl pe care li-l dăruise iar. Într-o seară, Victorin Hulot, văzându-l pe tatăl său ducându-se la culcare, îi spuse maică-sii: suntem fericiți, tata s-a întors la noi, nici eu, nici soția mea nu vom regreta banii, dacă asta va dura...

— Tatăl vostru împlinește în curând șaptezeci de ani, răspunse baroana, am observat că se mai gândește încă la doamna Marneffe, dar în curând o va uita, patima pentru femei nu-i ca jocul de cărți, ca speculațiile sau ca avariția, are un sfârșit.

Frumoasa Adeline, căci era tot frumoasă în ciuda celor cincizeci de ani și a necazurilor, se înșela în această privință. Desfrânații, oamenii pe care natura i-a înzestrat cu însușirea prețioasă de a iubi peste limitele hotărâte ale dragostei, n-au aproape niciodată vârsta pe care o arată. În acest răstimp de virtute, baronul fusese de trei ori în strada Dauphin și nu avusese deloc șaptezeci de ani. Patima înviorată îl întinerea, și ar fi fost în stare să-și sacrifice onoarea, familia, totul pentru Valérie, fără nicio părere de rău. Dar Valérie, complet schimbată, nu-i vorbea nici de bani, nici de renta de o mie două sute de franci pentru fiul lor, dimpotrivă, îi oferea bani, îl iubea pe Hulot așa cum iubește o femeie de treizeci și șase de ani un student în drept, frumos, sărac, sentimental și îndrăgostit lulea. Și biata Adeline credea că-l cucerise pentru totdeauna pe Hector al ei! A patra întâlnire a celor doi amanți fusese hotărâtă în ultima clipă a celei de-a treia, întocmai cum se anunța pe vremuri la Comedia Italiană, după sfârșitul

reprezentăției, spectacolul pe a doua zi. Ora stabilită era ora nouă dimineața. În ziua scadenței acelei fericiri așteptate, ce-l făcea pe pățimașul moșneag să îndure viața de familie, pe la ora opt veni Reine să-l caute pe baron. Temându-se de vreo catastrofă, Hulot ieși să stea de vorbă cu fata, care nu voia să intre în casă. Credincioasa cameristă îi înmână baronului următoarea scrisoare:

Dragul meu veteran, nu te duce în strada Dauphin, coșmarul nostru s-a îmbolnăvit și trebuie să-l îngrijesc, dar vino acolo diseară la ora nouă. Crevel e la Corbeil, la domnul Lebas; sunt sigură că n-are să aducă vreo prințesă în căsuța lui. M-am aranjat în așa fel ca să pot lipsi noaptea și să mă întorc înainte de a se trezi Marneffe. Dă-mi un răspuns, căci poate soția ta, elegia aceea încântătoare, nu te mai lasă liber ca pe vremuri. Se spune că-i încă atât de frumoasă, încât ai fi în stare să mă trădezi, ștregar fără pereche ce ești! Arde scrisoarea, mă tem de orice.

Hulot îi răspunse în câteva rânduri:

Dragostea mea, ți-am spus doar că de douăzeci și cinci de ani soția mea nu m-a stânjenit niciodată să-mi văd de plăcerile mele. Ți-aș sacrifica o sută de Adeline! Voi veni diseară pe la ora nouă, în templul lui Crevel, ca să-mi aștept zeița. De-ar da Dumnezeu să crape odată subșeful! nu ne-ar mai despărți nimic atunci, asta-i cea mai fierbinte dorință a lui

Hector al tău

Seara, baronul își vesti soția că va pleca la Sainteloud să lucreze cu ministrul și se va întoarce pe la patru sau pe la cinci dimineața. Și se duse în strada Dauphin. Era spre sfârșitul lunii iunie.

Puțini oameni au avut cu adevărat în viața lor simțământul groaznic că se duc la moarte; printre aceștia

se numără și cei care se întorc de la eșafod; doar în vis unii oameni au îndurat cu adevărat asemenea agonie simțind până și cuțitul care le atinge gâtul, în clipa când odată cu lumina zilei vine și trezirea salvatoare... Senzația încercată de consilierul de stat, pe la ora cinci dimineața, în patul elegant și cochet al lui Crevel întrecu cu mult pe aceea pe care trebuie s-o simți sub bascula fatală, în fața a zece mii de spectatori ce te străpung cu douăzeci de mii de săgeți arzătoare. Valérie dormea într-o atitudine fermecătoare. Era frumoasă cum sunt frumoase femeile, destul de frumoase ca să fie frumoase chiar când dorm. Era arta invadând natura, cu alte cuvinte tabloul devenit realitate. Stând culcat, baronul se afla cu ochii numai la un metru deasupra dușumelei, privirea rătăcind la întâmplare, cum face orice om când se trezește și începe să se dezmeticească, se opri asupra ușii împodobite cu flori pictate de Jan, un artist căruia puțin îi pasă de glorie. Baronul nu văzu, ca osânditul la moarte, douăzeci de mii de ochi ațintiți asupra-i, ci văzu doar o singură privire cu mult mai teribilă decât cele zece mii din piața publică. Senzația asta, în plin joc al dragostei, e mult mai rară decât a celor condamnați la moarte și ar fi desigur plătită foarte scump de atâția englezi bolnavi de *spleen*. Baronul rămase mai departe culcat, scăldat într-o sudoare rece. Ar fi voit să creadă că s-a înșelat, dar ochiul asasin avea glas. Un murmur de voci se auzea șușotind îndărătul ușii.

— Să știi că e Crevel, vrea să-mi facă o farsă! Își spuse baronul, sigur de data asta că se afla cineva în templu.

Ușa se deschise. Maiestoasa lege franceză, care ocupă primul loc după rege, se ivi sub forma unui comisar de poliție mititel, întovărășit de un judecător de pace deșirat, amândoi aduși de jupân Marneffe. Comisarul de poliție, înfipt în niște pantofi cu urechile legate cu funde clăpăuge, se isprăvea cu o țeastă galbenă, pleșuvă, ce vădea un șmecher, un hâtru, pentru care viața Parisului nu mai avea nicio taină. Dindărătul ochelarilor, ochii săi sfredeleau sticla

cu priviri fine, batjocoritoare. Judecătorul de pace, fost avocat, vechi adorator al sexului frumos, îl invidia pe împricinat.

— Vă rog să iertați, domnule baron, măsurile neplăcute la care ne obligă legea, spuse comisarul, suntem chemați de un reclamant. Domnul judecător de pace asistă la descinderea la domiciliu. Știm cine sunteți dumneavoastră și cine este delicventa.

Valérie deschise niște ochi mirați, scoase un țipăt ascuțit, născocit de actrițe ca să exprime nebunia în teatru, se zvârcoli în spasme pe pat, ca o vrăjitoare din evul mediu, în cămașa de pucioasă pe rug.

— Mai bine moartea!... dragă Hector, dar nu poliția corecțională! O, niciodată! Se repezi, trecând ca un înger alb printre cei trei spectatori și se ghemui sub scrinul denumit „fericirea zilei”, ascunzându-și capul în mâini. Sunt pierdută! moartă!... strigă ea.

— Domnule, se adresă Marneffe lui Hulot, dacă doamna Marneffe înnebunește, n-ai fi numai un desfrânat, ai fi și un asasin...

Ce poate face și ce poate spune un om surprins într-un pat care nu-i al lui, nefiind nici măcar închiriat, cu o femeie care-i aparține și mai puțin? Iată ce:

— Domnule judecător de pace, domnule comisar de poliție, zise baronul cu demnitate, aveți grijă, vă rog, de biata femeie a cărei minte mi se pare că-i în primejdie... și veți încheia procesul-verbal pe urmă. Ușile sunt desigur închise, n-aveți de ce să vă temeți de vreo evadare, nici din partea mea și nici dintr-a ei, având în vedere starea în care ne aflăm...

Cei doi funcționari ascultară de porunca consilierului de stat.

— Haide, vino să vorbim, slugă netrebnică! îi șopti Hulot lui Marneffe luându-l de braț și trăgându-l spre dânsul, Nu eu sunt asasinul, tu ești! Vrei să fii șef de birou și ofițer al Legiunii de Onoare?

— Negreșit, domnule director, răspunse Marneffe înclinând din cap.

— Bine, ai să fii, liniștește-ți soția și expediază-i pe domnii aceștia.

— Ba nu, zise Marneffe cu viclenie. Domnii trebuie să încheie procesul-verbal de flagrant delict, căci fără hârtia asta, care reprezintă totul, ce m-aș face? Înalta administrație e plină de pungășii. Mi-ai furat nevasta și nu m-ai făcut șef de birou, domnule baron, îți mai acord doar două zile ca să te execuți. Iată niște scrisori...

— Scrisori!... exclamă baronul, întrerupându-l pe Marneffe.

— Da, scrisori care dovedesc că acest copil pe care-l poartă acum soția mea e al dumatăle... înțelegi? va trebui să faci fiului meu o rentă egală cu partea pe care i-o ia bastardul acesta. Dar am să fiu modest, nu fac niciun caz, căci nu sunt ahtiat după paternitate! O rentă de o sută de ludovici ar ajunge. Mâine dimineață voi fi succesorul domnului Coquet și voi fi pus pe lista celor ce vor fi făcuți ofițeri, cu prilejul sărbătorilor din iulie, sau... procesul-verbal va fi depus împreună cu plângerea mea la parchet. Nu-i așa că sunt generos?

— Tii! ce femeie drăguță! îi spunea judecătorul de pace comisarului de poliție. Ar fi o mare pierdere dacă ar înnebuni!

— Nu-i nebună deloc, răspunse sentențios comisarul de poliție.

Poliția e întotdeauna îndoiala întruchipată.

— Domnul baron Hulot a căzut într-o capcană, adăugă comisarul de poliție destul de tare ca să poată fi auzit de Valérie.

Valérie îi aruncă comisarului o privire care l-ar fi omorât pe loc, dacă privirile ar putea transmite furia pe care o exprimă. Comisarul zâmbi, întinsese și el o cursă, și femeia căzuse în ea. Marneffe își pofti soția să intre și să se îmbrace cuviincios, după ce se înțeleșese definitiv cu

baronul, care luă un halat și se întoarse în prima cameră,
— Domnilor, se adresează el celor doi funcționari, nu-i nevoie să vă cer păstrarea secretului.

Cei doi oameni ai legii se înclină. Comisarul de poliție ciocăni ușor de două ori în ușă, secretarul lui intră și, așezându-se la birou, începu să scrie sub dictarea comisarului, care vorbea cu glas scăzut. Valérie plângea neîntrerupt cu șiruri mari de lacrimi. După ce își sfârși toaleta, Hulot trecu la rândul ei în cameră și se îmbracă. Între timp fu întocmit procesul-verbal. Marneffe voi să plece cu soția sa, dar Hulot, crezând că o vede pentru ultima oară, imploră printr-un gest favoarea de a-i vorbi.

— Domnule, doamna mă costă destul de scump ca să-mi îngădui să-mi iau rămas bun... bineînțeles față de toți.

Valérie se apropie și Hulot îi șopti la ureche: nu ne mai rămâne decât să fugim, dar cum să comunicăm? am fost trădați...

— De Reine! răspunse ea. Dragul meu, după un asemenea scandal nu ne mai putem vedea. Sunt dezonorată. Și-apoi, ai să auzi vorbindu-se ticăloșii pe socoteala mea și-ai să le crezi... Baronul făcu un semn de negare. Ba ai să le crezi, și mulțumesc lui Dumnezeu pentru asta, căci așa poate n-o să-ți pară rău că mă pierzi.

„N-o să crape subșef!” șopti Marneffe la ureche consilierului de stat venind să-și ia soția, căreia îi ordonă cu brutalitate: Destul, doamnă, dacă sunt îngăduitor cu dumneata, nu vreau să mă creadă ceilalți prost.

Valérie părăsi căsuța lui Crevel aruncând o ocheadă atât de galeșă baronului încât Hulot se crezu adorat. Judecătorul de pace întinse galant mâna doamnei Marneffe, ca s-o conducă până la trăsura. Baronul, trebuind să semneze procesul-verbal, rămăsese acolo, năucit, împreună cu comisarul de poliție. După ce consilierul de stat semnă, comisarul îl privi pe deasupra ochelarilor cu un aer șiret.

— O iubiți mult pe femeiușcă asta, domnule baron?...

— Spre nenorocul meu, vedeți bine...

— Dacă nu v-ar iubi? continuă comisarul, dacă v-ar înșela?...

— Am avut dovada, chiar aici, în casa asta... Eu și cu domnul Crevel ne-am destăinuit unul altuia...

— A! știți că vă aflați în căsuța domnului primar?

— Fără îndoială.

Comisarul își ridică încetișor pălăria, salutându-l pe bătrân.

— Sunteți foarte îndrăgostit, așa că mai bine tac, zise el. Respect pasiunile fără leac cum respectă medicii bolile primej... L-am văzut pe domnul Nucingen, bancherul, cuprins de o asemenea patimă...

— Suntem prieteni, răspunse baronul. Am fost adesea poftit să cinez, împreună cu frumoasa Esther, femeia asta făcea cele două milioane de franci pe care le-a cheltuit baronul pentru ea.

— Mai mult, adăugă comisarul. Fantezia asta a bătrânului financiar a costat patru vieți. A! Asemenea pasiuni sunt ca holera...

— Ce voiai să-mi spui? întrebă consilierul de stat interpretând greșit sfatul acela ocolit,

— De ce să vă spulber iluziile? răspunse comisarul de poliție, la vârsta dumneavoastră, asta-i o raritate.

— Lecuiește-mă! exclamă consilierul de stat.

— Ca pe urmă să-l blestemați pe doctor? zise surâzând comisarul.

— Pentru numele lui Dumnezeu, domnule comisar!...

— Bine, atunci aflați că femeia era înțeleasă cu soțul.

— O!...

— Asta se întâmplă în două cazuri din zece. A! avem experiență în privința asta.

— Ai vreo dovadă a acestei complicități?

— Mai întâi soțul!... spuse șiretul comisar de poliție cu calmul unui chirurg obișnuit că curețe rănille. Se citește limpede pe chipul lui ordinar și dezgustător că-i un speculant. Nu cumva țineți mult la o anumită scrisoare pe

care v-a scris-o femeia asta și-n care e vorba de copil?

— Țin atât de mult la scrisoarea aceea, că nu mă despart niciodată de ea, răspunse baronul Hulot comisarului de poliție scotocind în buzunarul de la piept, ca să scoată portofelul cel mic pe care-l purta întotdeauna la el.

— Lăsați portofelul la locul lui, îl îndemnă comisarul, fulgerându-l deodată cu replica lui de rechizitoriu, iată scrisoarea. Am aflat acum ceea ce voiam să știu. Desigur că doamna Marneffe cunoștea conținutul acestui portofel.

— Nimeni altcineva...

— Bănuiam... Acum iată dovada pe care mi-ați cerut-o ca să vă convingeți de complicitatea femeii.

— S-o vedem! zise baronul încă neîncrezător.

— Domnule baron, când am sosit, continuă comisarul, mizerabilul de Marneffe a intrat primul și a luat scrisoarea pe care soția lui o pusese pe scrinul acesta, spuse el arătând spre „fericirea zilei”. Bineînțeles că soțul și soția se înțeleseseră alegând dinainte locul, în cazul când femeia ar fi izbutit să fure în timpul somnului scrisoarea, căci scrisoarea pe care v-a scris-o, împreună cu cele pe care le are de la dumneavoastră, vor fi hotărâtoare la procesul în fața tribunalului corecțional.

Comisarul îi arată lui Hulot scrisoarea pe care baronul o primise prin Reine la minister.

— Face parte din dosar, adăugă comisarul, vă rog să binevoiți a mi-o înapoia.

— Ah! domnule, spuse Hulot descompus la față, femeia asta e desfrânarea în persoană, sunt sigur acum că are trei amanți.

— Se și vede, fu de părere comisarul de poliție. Ce vreți, nu sunt toate pe trotuar. Când fac meseria asta, domnule baron, în echipagii, în saloane și acasă, nu mai poate fi vorba nici de franci, nici de centime. Domnișoara Esther, de care vorbeți și care s-a otrăvit, a tocat milioane... Ascultați-mă pe mine, domnule baron, lăsați-vă păgubaș. Aventura asta din urmă are să vă coste prea scump.

Pungașul acela de Marneffe are de partea lui legea... În sfârșit, fără mine, femeiușca v-ar fi prins din nou în laț!

— Mulțumesc, domnule, spuse consilierul de stat încercând să-și păstreze o ținută demnă.

— Acum trebuie să închidem apartamentul, comedia s-a sfârșit, și-i puteți înapoia domnului primar cheia.

Hulot se întoarse acasă atât de descurajat, încât abia se mai putea ține pe picioare, copleșit de tot felul de gânduri care de care mai negre. O trezi pe nobila, neprihănită și sfântă lui soție și îi povesti tot ce suferise în ultimii trei ani, plângând cu hohote, ca un copil căruia i s-a luat jucăria. Spovedania acestui moșneag cu inimă încă tânără, epopeea lui jalnică și îngrozitoare o înduioșă pe Adeline, pricinuindu-i totodată în adâncul sufletului o puternică bucurie. Biata femeie mulțumi lui Dumnezeu pentru ultima lovitură, căci își vedea soțul întors pentru totdeauna în sânul familiei.

— Lisbeth avea dreptate! rosti doamna Hulot cu o voce blândă, fără să-i facă muștrări zadarnice, ne-a prevenit doar.

— Da! Ah! dacă aș fi ascultat-o în loc să mă înfurii, în ziua când voiam s-o silesc pe biata Hortense să se întoarcă la soțul ei ca să nu compromită reputația acelei... Vai! Dragă Adeline, trebuie să-l salvăm pe Wenceslas! A intrat până în gât în mocirlă!

— Dragul meu, nu ți-a mers mai bine cu femeiușcă asta burgheză decât cu actrițele tale, zise zâmbind Adeline.

Baroana se sperie, atât de schimbat părea Hector al ei, de câte ori îl vedea nenorocit, suferind, împovărat de necazuri, era toată numai inimă, milă și dragoste; și-ar fi dat și sufletul numai ca să-l facă pe Hector fericit.

— Rămâi cu noi, dragul meu Hector. Spune-mi cum fac femeile acelea ca să te atragă lângă ele, voi încerca și eu... De ce nu m-ai format și pe mine ca să-ți fiu pe plac? Oare nu sunt destul de deșteaptă? Se pare că mai sunt încă

destul de frumoasă ca să mi se facă curte.

Multe femei măritate, care-și iubesc bărbații și își respectă îndatoririle, s-ar putea întreba de ce oamenii aceștia atât de puternici și de buni, dar atât de slabi în fața unei femei de teapa doamnei Marneffe, nu-și îndreaptă spre soțiile lor fantezia și pasiunea, mai cu seamă când sunt frumoase ca baroana Adeline Hulot. E una dintre tainele de nepătruns ale modului în care este organizat omul. Dragostea, acest formidabil dezmăț al rațiunii, această robustă și gravă bucurie a sufletelor mari, și plăcerea, această marfă vulgară ce se află de vânzare în târg, nu sunt decât două aspecte ale aceluiași fenomen. Femeia care izbuteste să satisfacă amândouă aceste cerințe atât de vaste e tot atât de rară cum sunt în viața unei națiuni un mare general, un mare scriitor, un artist de geniu ori un inventator strălucit. Omul superior ca și neghiobul, un Hulot ca și un Crevel, simt deopotrivă nevoia atât a idealului cât și a plăcerii, toți umblă în căutarea celui androgin misterios, acelei rarități, care de cele mai multe ori se întâmplă a fi o operă în două volume. Căutarea aceasta e o depravare ce se datorează societății. Desigur, căsătoria trebuie să fie acceptată ca o îndatorire, e însăși viața cu munca și cruntele ei jertfe făcute de ambele părți. Desfrânații, căutătorii aceia de comori, sunt tot atât de vinovați ca și alți răufăcători mult mai aspru pedepsiți decât ei. Reflecțiile acestea nu sunt o lecție de morală, ele lămuresc pricina atâtor nenorociri neînțelese. De altfel, din scena asta putem trage mai multe soiuri de învățăminte.

Baronul se duse fără întârziere la mareșalul prinț Wissembourg, a cărei înaltă protecție îi era ultima resursă. Fiind de treizeci și cinci de ani protejatul bătrânului ostaș, nu-i erau niciodată închise ușile, și putu pătrunde devreme, dimineața, în apartamentele acestuia.

— A! bună-ziuă, dragă Hector, spuse marele și bunul comandant. Ce ai? pari necăjit. Sesiunea parlamentară s-a

încheiat doar. A mai trecut încă una! Am ajuns să vorbesc despre ele cum vorbeam pe vremuri de campaniile noastre. Dacă nu mă înșel și ziarele le numesc acum campaniile parlamentare.

— Într-adevăr, am avut de furcă, domnule mareșal, asta-i plaga vremii noastre, răspunse Hulot. Ce vreți! așa-i făcută lumea. Fiecare epocă cu neajunsurile ei. Cea mai mare pacoste a anului 1841 e că nici regalitatea, nici miniștrii nu sunt liberi în acțiunile lor, cum era împăratul.

Mareșalul îi aruncă lui Hulot una dintre privirile acelea de vultur: conștiente, mândre, pătrunzătoare, ce arăta că, în ciuda anilor, sufletul său mare rămăsese tot tânăr și viguros.

— Vrei ceva de la mine? îl întrebă el cu un aer glumeț.

— Mă văd silit să vă cer, ca o favoare personală, avansarea unui subșef de al meu la gradul de șef de birou și numirea lui ca ofițer al Legiunii...

— Cum îl cheamă? îl întrerupse mareșalul, fulgerându-l pe Hulot cu privirea.

— Marneffe!

— Are o nevastă frumoasă, am văzut-o la nunta fiicei tale... Dacă Roger... dar Roger nu mai este aici. Hector, fiule, iar e vorba de plăcerile tale. Cum? la vârsta ta. A! faci cinste gărzii imperiale! Iată ce-nseamnă să servești la partea administrativă, ai încă rezerve!... Lasă baltă afacerea asta, băiete dragă, e prea galantă ca s-o poți face administrativă.

— Nu, domnule mareșal, e o afacere urâtă, căci e vorba de poliția corecțională, vreți să mă vedeți ajuns în mâinile ei?

— Ei, comedie! strigă mareșalul cuprins deodată de îngrijorare. Spune mai departe.

— În momentul de față mă aflu ca o vulpe prinsă în capcană... Ați fost întotdeauna atât de bun cu mine, încât o să binevoiți să mă scoateți și de astă dată din situația rușinoasă în care mă aflu. Hulot își povesti pățania cât se

poate de nostim și de spiritual.

— Vreți să pricinuiți moartea fratelui meu la care țineți atât de mult și să-l lăsați pradă dezonoarei pe unul dintre directorii dumneavoastră, un consilier de stat? Marneffe acesta e un mizerabil, îl putem scoate la pensie în doi, trei ani.

— Ce ușor vorbești de doi, trei ani, dragul meu!... spuse mareșalul.

— Garda imperială e nemuritoare!

— Am rămas singurul mareșal din cea dintâi promoție, zise ministrul. Ascultă, Hector. Nici nu știi cât de mult țin la tine, am să-ți arăt acum! în ziua când voi părăsi ministerul, îl vom părăsi împreună. A! nu ești deputat, prietene, și mulți îți râvnesc slujba, de n-aș fi fost eu, de mult n-o mai aveai. Da, m-am războit de multe ori ca să te scap... Ei bine, îți satisfac cele două rugăminți, căci ar fi prea crud să te văd pe banca acuzaților la vârsta ta și în situația pe care o ai. Să știi însă că dai prea multe prilejuri de bârfeală. Dacă numirea asta va stârni vreun scandal, vom fi învinuiți. Mie puțin îmi pasă, dar la tine se adaugă încă un ghimpe. La viitoarea sesiune, îți vei pierde slujba. Locul tău e jinduit de cinci sau șase persoane influente, și nu te-ai menținut decât datorită subtilității argumentelor mele. Le-am spus că în ziua când vei ieși la pensie și locul tău va fi dat altuia, vom avea cinci nemulțumiți și un fericit, pe când dacă te vor mai lăsa în suspensie încă doi ani, vom avea asigurate șase voturi. Toți cei din consiliu au început să râdă și au găsit că *bătrânul din vechea gardă*, cum mi se spune, a devenit destul de tare și în tactica parlamentară... Ți-o spun pe șleau. De altfel, încărunțești și tu... Halal de tine că te mai poți vârî în asemenea încurcături! Unde-s vremurile când sublocotenentul Cottin avea amante! Mareșalul sună. Trebuie să intervenim să fie rupt procesul-verbal!

— Vă purtați ca un tată, monseniore! nu îndrăzneam să vă vorbesc de îngrijorarea mea.

— M-am obișnuit să-l am mereu pe Roger pe lângă mine,

exclamă mareșalul văzându-l intrând pe Mitouflet, ușierul său, și era să trimit după el. Poți pleca, Mitouflet, iar tu, dragul meu camarad, du-te și pregătește numirea ca s-o semnez. Dar intrigantul acela mârșav n-are să se bucure mult de roadele crimelor sale, va fi supravegheat îndeaproape și-i vom da la cap la cea mai mică greșeală. Acum, după ce te-ai văzut salvat, dragă Hector, fii cu băgare de seamă. Nu-ți scoate din răbdări prietenii. Ai să primești în cursul dimineții numirea, și omul tău are să fie ofițer al Legiunii! Ce vârstă ai?

— Împlinesc șaptezeci de ani peste trei luni.

— Strașnic ștregar mai ești! zise mareșalul surâzând. Ai fi meritat mai degrabă tu să fii avansat, dar, mii de bombe! nu mai suntem pe vremea lui Ludovic al XV-lea!

Acesta fu rezultatul camaraderiei ce leagă strâns între ele glorioasele rămășițe ale falangei napoleoniene, veteranii se cred tot în bivuac, datori să se apere unii pe alții împotriva tuturor.

— Încă o favoare ca asta, își spuse Hulot străbătând curtea, și sunt pierdut.

Nefericitul funcționar se duse la baronul Nucingen¹⁴¹ căruia nu-i mai datora decât o sumă neînsemnată. Reuși să împrumute de la el patruzeci de mii de franci, angajându-și leafa pe încă doi ani; dar baronul puse condiția ca, în cazul ieșirii la pensie a lui Hulot, cota disponibilă din pensie să fie destinată pentru plata sumei până la lichidarea dobânzilor și a capitalului. Afacerea aceasta fu încheiată, ca și prima dată, prin mijlocirea lui Vauvinet, pe numele căruia baronul iscăli polițe în valoare de douăsprezece mii de franci. A doua zi, funestul proces-verbal, reclamația soțului, scrisorile, toate fură distruse. Avansarea scandaloasă a

¹⁴¹ *baronul de Nucingen* – Bancherul cel mai important din *Comedia umană*, „elefantul finanței”, cum îl numește Balzac. Istoria averii lui apare în povestirea *Banca Nucingen*, dar personajul revine în foarte multe dintre romanele lui Balzac (*vezi Addenda*).

domnului Marneffe, abia luată în seamă în vârtejul festivităților din iulie¹⁴², nu prilejui niciun articol de gazetă.

Lisbeth, în aparență certată cu doamna Marneffe, se instalează la mareșalul Hulot. Zece zile după aceste întâmplări, se facură primele strigări pentru căsătoria fetei bătrâne cu ilustrul veteran. Ca să-l facă să consimtă, Adeline îi povestește mareșalului catastrofa financiară a lui Hector, rugându-l să nu-i pomenească baronului, care, zicea ea, era întunecat, abătut, cu totul demoralizat... Vai! l-a ajuns bătrânețea! adăugă ea. Așadar, Lisbeth triumfă! Avea să-și atingă ținta ambițiilor sale, avea să-și vadă planul îndeplinit și era satisfăcută. Se bucura dinainte de fericirea de a domni asupra familiei, care o disprețuise atâta vreme. Își făgăduia să fie protectoarea protectorilor ei, îngerul păzitor care va da familiei ruinate putința să trăiască, își spunea singură *doamnă contesă* sau *doamnă mareșală!* salutându-se în oglindă. Adeline și Hortense își vor sfârși zilele în deznădejde, zbatându-se în mizerie, în timp ce verișoara Bette, primită la Tuileries, va triumfa în lumea mare.

Un eveniment îngrozitor o prăbușește însă pe biata fată bătrână de pe culmile sociale unde se așeza cu atâta trufie.

Chiar în ziua când se facură primele strigări, baronul primește un alt mesaj din Africa. Un al doilea alsacian se prezintă, îi înmână o scrisoare, încredințându-se mai întâi că o dădea baronului Hulot, și, după ce-și lăasă adresa, îl părăsește pe înaltul demnitar, care rămase ca trăsnet de îndată ce citi primele rânduri:

Dragă nepoate, vei primi scrisoarea de față, după socoteala mea, la 7 august. Presupunând că ți-ar trebui trei zile ca să ne trimiți ajutorul pe care ți-l cerem și că ar face cincisprezece zile pe drum până aici, înseamnă că l-am

¹⁴² În vârtejul festivităților din iulie – E vorba de comemorarea revoluției din 1830, care avusese loc în zilele de 27–29 iulie și în urma căreia se înscăunase regele Ludovic-Filip.

primi la 1 septembrie.

Dacă totul poate fi rezolvat în acest termen, vei salva onoarea și viața devotatului dumitale Johann Fischer.

Iată care sunt propunerile funcționarului pe care mi l-ai dat drept complice, căci se pare că aș putea să fiu trimis în fața Curții cu juri sau a unui Consiliu de război. Știi însă că Johann Fischer nu va fi târât niciodată în fața vreunui tribunal, se va duce singur, de bună voie, înaintea judecătorului suprem.

Slujbașul dumitale mi se pare un om rău, în stare de orice, chiar să te compromită, dar e isteț ca un pungaș. E de părere că trebuie să faci mai multă gălăgie decât ceilalți și să ne trimiți un inspector, un comisar special pentru descoperirea vinovaților, pentru anchetarea abuzurilor, în sfârșit, care să intervină între noi și tribunale, stârnind un conflict.

Dacă acest comisar sosește aci la 1 septembrie și are un cuvânt de ordine din partea dumitale și dacă ne trimiți două sute de mii de franci ca să punem la loc în magazie cantitățile pe care am declarat că le avem în localități îndepărtate, vom fi socotiți drept gestionari cinstiți și fără pată.

Poți încredința soldatului ce-ți va înmâna scrisoarea un mandat la ordinul meu, asupra unei bănci din Alger. E un om de încredere, o rudă, care nu va încerca să afle ce cuprinde scrisoarea pe care o are asupra lui. Am luat măsuri ca să asigur întoarcerea băiatului. Dacă nu poți face nimic, voi muri bucuros pentru acela căruia îi datorăm fericirea Adelinei noastre.

Neliniștile și plăcerile patimii, catastrofa ce pusese capăt carierei sale galante îl împiedicaseră pe baronul Hulot să se gândească la bietul Johann Fischer, care în prima scrisoare îi vestise totuși deslușit pericolul devenit acum iminent. Baronul plecă din sufragerie atât de tulburat încât se trânti pe canapeaua din salon. Era distrus, cufundat în amorțeala

pe care ți-o pricinuieste o cădere violentă. Stătea cu privirea ațintită asupra unui desen al covorului, fără să-și dea seama că are în mână scrisoarea fatală a lui Johann. Adeline îl auzi din camera ei pe baron trântindu-se greoi pe canapea. Zgomotul i se păru atât de ciudat, încât crezu că fusese lovit de un atac de apoplexie. Privi prin deschizătura ușii în oglindă, cuprinsă de o frică ce-ți taie răsuflarea, și-l văzu pe Hector al ei într-o atitudine de om zdrobit. Baroana se apropie în vârful picioarelor. Hector nu auzi nimic, astfel că putu să vină lângă el, zări scrisoarea, o luă, o citi și începu să tremure toată. Suferi una dintre zguduirile acelea nervoase atât de puternice încât rămân întipărite pentru totdeauna. Dar abia după câteva zile, baroana începu să aibă un tremur nervos, căci, o dată trecută prima criză, nevoia de a acționa îi dăduse o putere ce nu se află decât în înseși izvoarele forței vitale.

— Hector! vino în cameră la mine, rosti ea cu o voce ce părea un suflu. Să nu te vadă fiica ta în asemenea hal! Hai, dragul meu, vino.

— Unde să găsesc două sute de mii de franci? Aș putea obține să fie trimis Claude Vignon ca inspector. E un băiat isteț, inteligent... Asta s-ar face în două zile... Dar două sute de mii de franci, nici băiatul meu nu-i are, casa lui e ipotecată pentru trei sute de mii de franci. Fratele meu n-are economii mai mari de treizeci de mii de franci. Nucingen mi-ar râde în nas!... Vauvinet?... mi-a dat cu destulă greutate zece mii de franci, ca să întregesc suma pentru copilul nemernicului de Marneffe. Nu, nu-i nimic de făcut, trebuie să mă duc la mareșal, să mă arunc la picioarele lui, să-i mărturisesc cum stau lucrurile, să-mi spună că sunt un ticălos, să-i înghit ocările, ca să mă pot da la fund în mod decent.

— Dar nu-i numai ruina, Hector, e dezonoarea! zise Adeline. Bietul meu unchi are să se omoare. Ucide-ne pe noi, ai dreptul, dar nu deveni un asasin! Ai curaj, se mai găsesc mijloace.

— Nu mai există niciunul! răspunse baronul. Nimeni în tot guvernul nu poate găsi două sute de mii de franci, chiar de-ar fi vorba să salveze un minister!... O! Napoleon, unde ești?

— Unchiul meu! bietul om! Hector, nu-l putem lăsa să se sinucidă, din pricină că și-a pierdut onoarea!

— Ar mai fi totuși un mijloc, adăugă baronul, dar... e tare problematic... Da, Crevel e la cuțite cu fata lui... A! e plin de bani, numai el ar putea...

— Ascultă Hector, e mai bine să piară nevasta ta decât să lăsăm să piară unchiul nostru, fratele tău și onoarea familiei! rosti baroana luminată dintr-odată de un gând. Da, pot să vă salvez pe toți... Doamne! ce mârșăvie! Cum de m-am putut gândi la asta?

Își împreună mâinile, căzu în genunchi și se rugă. Apoi, când se ridică, văzu o expresie de bucurie atât de nebună pe chipul soțului ei încât gândul acela diabolic: i reveni și se lăsă cuprinsă de tristețea îndobitociților.

— Du-te, dragul meu, fugi la minister, exclamă ea trezindu-se din amorțirea aceea, și încearcă să trimită numaidecât un comisar. *Îmbrobodește-l* pe mareșal! Și când ai să te întorci pe la ora cinci, ai să găsești poate... da! ai să găsești două sute de mii de franci. Familia, onoarea ta de om, de consilier de stat, de administrator, cinstea, fiul tău, toate vor fi salvate, dar Adeline a ta va fi pierdută și n-ai s-o mai vezi niciodată. Hector, dragul meu, zise ea înngenunchind, strângându-i mâna și sărutându-i-o, binecuvântează-mă, ia-ți rămas bun.

Scena era atât de sfâșietoare încât Hulot o ridică pe Adeline și o sărută spunându-i: Nu te înțeleg!

— Dacă ai înțelege, continuă ea, aș muri de rușine, ori n-aș mai avea puterea să-mi îndeplinesc ultimul meu sacrificiu.

— Masa e servită, anunță Mariette.

Hortense veni să dea bună dimineața tatălui și mamei ei. Trebuiau să se ducă la masă și să-și ascundă tulburarea sub

masca minciunii.

— Duceți-vă la masă fără mine, eu vin mai pe urmă! le spuse baroana.

Și, așezându-se la o măsuță, scrisese următoarele rânduri:

Dragă domnule Crevel, am să-ți cer un serviciu: te aștept în dimineața asta, și mă bizui pe cavalerismul dumitale, care mi-e atât de bine cunoscut, ca să sper că n-o vei face să aștepte prea mult timp pe

*devotata dumitale
Adeline Hulot*

— Louise, se adresă ea cameristei fiicei sale, care servea la masă, coboară și dă scrisoarea aceasta portarului, spune-i s-o ducă chiar acum la adresa indicată și să ceară un răspuns.

Baronul, care citea ziarele, întinse o gazetă republicană soției sale și, arătându-i un articol, zise: Oare o mai fi timp? Iată articolul, o notiță dintre acelea teribile cu care-și piperează ziarele tartinele lor politice:

Un corespondent ne scrie din Alger că s-au descoperit abuzuri atât de grave în serviciul aprovizionării din provincia Oran încât justiția a fost nevoită să intervină. Fraudele sunt dovedite, vinovații cunoscuți. Dacă nu se iau măsuri aspre, vom continua să pierdem mai mulți oameni prin delapidările care le reduc hrana, decât prin sabia arabilor sau prin clima arzătoare. Așteptăm noi informații pentru a putea dezvălui mai departe aceste triste fapte.

Nu ne mai miră panica stârnită prin înființarea presei în Alger, conform dispozițiilor Chartei din 1830.

— Mă îmbrac și mă duc la minister, le înștiință baronul ridicându-se de la masă, timpul e prea prețios, de fiecă clipă atârnă viața unui om.

— Vai, mamă, nu mai am nicio nădejde! exclamă

Hortense.

Și, fără să-și poată stăpâni lacrimile, întinse baroanei un număr din *Revue des beaux arts*. Doamna Hulot zări o gravură a grupului Dalila sculptat de contele Steinbock, sub care scria: *Apartține doamnei Marneffe*. De la primele rânduri, articolul, semnat de un V, trăda talentul și îngăduința lui Claude Vignon.

— Biată fetiță! rosti baroana.

Speriată de tonul aproape nepăsător al mamei sale, Hortense o privi și, văzând întipărită pe chipu-i o suferință pe lângă care durerea ei pălea, veni s-o îmbrățișeze spunându-i:

— Ce ai mamă? ce s-a întâmplat? putem fi oare mai nenorocite decât suntem?

— Copilă dragă, suferințele groaznice din trecut nu sunt nimic pe lângă ceea ce îndur astăzi. Când voi înceta oare să mai sufăr?

— În cer, dragă mamă! zise cu voce gravă Hortense.

— Haide, îngerașule, vino, ajută-mă să mă îmbrac. Dar nu... nu vreau să mă ajuți tu. Trimite-mi-o pe Louise.

Adeline intră în camera ei și se duse să se privească în oglindă, Se cercetă cu tristețe și curiozitate, întrebându-se în sinea ei: Mai sunt încă frumoasă?... Mă mai poate oare dori cineva?... Am zbârcituri?

Își ridică părul frumos, descoperindu-și tâmplele care păstrasera o frăgezime feciorelnică. Adeline merse mai departe, își dezgoli umerii, și fu mulțumită, avu chiar un gest care trăda mândrie. La femei, frumusețea umerilor e ultima care se ofilește, mai cu seamă când au dus o viață curată. Adeline își alese cu grijă tot ce-i trebuia, dar femeia evlavioasă și castă rămase cuviincios îmbrăcată, cu toate micile născociri ale cochetăriei. La ce bun să pui ciorapi noi de mătase gri și pantofi de satin, dacă nu ești deloc inițiată în arta de a arăta, la momentul hotărâtor, vârful unui picior drăgălaș, de sub poalele rochiei ușor ridicate, ca să deschizi orizonturi dorinței! Purta, e drept, rochia cea mai frumoasă

de muselină cu flori pictate, decoltată și cu mâneci scurte, dar, îngrozindu-se de goliciunea ei, își acoperi brațele cu mâneci din tul de culoare deschisă, își înveli pieptul și umerii cu un fișiu brodat. Pieptănătura englezească cu bucle i se păru prea semnificativă, așa că-i strică farmecul cu o bonetă foarte elegantă, dar, cu bonetă ori fără, ar fi știut ea parcă să se joace cu cârlionții-i aurii, ca să atragă atenția și admirația asupra mâinilor ei fine?... Iar în privința fardului, iată ce făcu. Convingerea că săvârșește o nelegiuire, gândul că se pregătește să păcătuiască cu bună-știință îi pricinuiră acestei femei sfinte o febră violentă, care-i dădu pentru o clipă strălucirea tinereții. Ochii îi scânteiau, tenul își recăpătă minunatele-i culori. În loc să arate seducătoare, i se păru că a căpătat un aer de desfrânată care o scârbi. Lisbeth, la rugămintea Adelinei, îi povestise cum își încălcase Wenceslas datoriile conjugale, și astfel aflate, spre marea sa uimire, că într-o singură seară, într-o clipă, doamna Marneffe pusese stăpânire pe artistul vrăjit. Cum fac oare femeile acestea? o întrebase pe Lisbeth. Nimic nu întrece curiozitatea femeilor virtuose în această privință, ar vrea să stăpânească farmecele viciului și să rămână sfinte. „Seduc și gata, asta-i meseria lor, răspunse verișoara Bette. Ce să-ți spun, draguță, în seara aceea Valérie era în stare să ispitească și un sfânt.” Povestește-mi mijloacele de care se folosește. „În meseria asta, nu există teorie, practica-i totul, îi explicase cu ironie Lisbeth.” Baroana, amintindu-și de această convorbire, ar fi vrut să ceară sfatul verișoarei Bette, dar nu mai avea timp. Biata Adeline, nefiind în stare să nascocoască o aluniță, să-și pună un boboc de trandafir drept în mijlocul corsajului, să descopere gâteli meșteșugite care să trezească dorințele amorțite ale bărbaților, izbuti să fie doar bine îmbrăcată. Nu oricine poate fi curtezană! Soția e supa bărbatului, a spus glumeț Molière prin gura înțeleptului Gros-René¹⁴³.

¹⁴³ *Molière... Gros-René* - Valetul mândăcios și „filosof” din comediile lui Molière (*Doctorul zburător*, *Supărările îndrăgostirilor*) nu apreciază în

Comparația aceasta presupune un fel de știință culinară în dragoste. Femeia virtuoasă, onorabilă, s-ar putea asemui cu un ospăț homeric, carnea aruncată direct pe jeratec. Curtezana, dimpotrivă, ar fi o mâncare de lăsata-secului, cu condimentele, mirodeniile și rafinamentele ei. Baroana nu putea, nu știa să-și *ofere* pieptul alb pe un minunat talger de dantele ca doamna Marneffe. Nu cunoștea taina unor anumite atitudini, efectul unor anumite priviri. În sfârșit, nu avea știința loviturilor tainice. O femeie nobilă ca ea s-ar fi rotit în zadar de o sută de ori, ochiul savant al unui libertin n-ar fi putut descoperi nimic de preț. Numai o femeie de geniu, și sunt puține, poate să rămână cinstită și cuminte în ochii lumii și să se poarte ca o curtezană cu soțul ei. Acesta-i secretul legăturilor durabile, de neînțeles pentru femeile care nu-s înzestrate cu amândouă aceste minunate însușiri. Închipuiți-v-o pe doamna Marnéffe virtuoasă!... ați avea-o în fața dumneavoastră pe marchiza de Pescaire¹⁴⁴! Asemenea femei celebre și sublime – asemenea Diane de Poitiers¹⁴⁵ virtuozitate – le numeri pe degete.

Scena prin care a început acest studiu serios și crâncen al moravurilor pariziene avea să se repete, cu ciudata deosebire că nenorocirile prorocite de căpitanul din miliția burgheză pricinuiseră o schimbare de roluri. Doamna Hulot îl aștepta pe Crevel având aceleași planuri care-l făcuseră

mod deosebit femeile. În *Supărările îndrăgostiților* (1656), Gros-René (numit așa deoarece rolul era jucat de un actor gras din trupa lui Molière) declară că „femeia e un animal greu de cunoscut” și, când se ceartă cu logodnica lui, îi pare rău că nu-i poate restitui supa oferită de ea. Citatul e deci aproximativ.

¹⁴⁴ *marchiza de Pescaire* – este *Vittoria Colonna*, poetă celebră, soția lui *Ferdinand Avalos*, *marchiz de Pescaire*, general spaniol (1489—1525). Moartea frumoasei și tinerei lui soții l-a lăsat nemângâiat.

¹⁴⁵ *asemenea Diane de Poitiers* – *Diana de Poitiers* (1499—1566), femeie frumoasă, dar mai ales inteligentă, a fost favorita regelui Henric al II-lea (1519—1559), care a iubit-o cu statornicie, deși era cu douăzeci de ani mai tânăr decât ea.

cu trei ani în urmă pe fostul negustor de parfumuri să privească zâmbind din înălțimile „milordului”, la parizieni. Și lucru straniu! baroana rămânea cinstită și credincioasă în adâncul inimii sale, cu toate că se hotărâse la cea mai josnică infidelitate, pe care nici orbirea patimii n-ar fi putut-o scuza în ochii unor judecători. Ce să fac, ca să fiu ca doamna Marneffe? se gândi ea când auzi sunând. Febra îi învioră chipul, și, stăpânindu-și lacrimile, sărmana, nobila făptură își făgădui să se poarte ca o adevărată curtezană!

— Ce dracu o fi vrând de la mine baroana asta cumsecade? se întreba Crevel urcând scările. Ei! te pomenești că are de gând să-mi vorbească despre cearta mea cu Célestine și Victorin, dar n-am să mă las înduplecat... Intrând în salon în urma Louisei, își spuse privind *localul* acela sărăcăcios (stil Crevel): Sărmana femeie!... a ajuns ca un tablou celebru zvârlit în hambar de un om care nu se pricepe la pictură. Crevel, care-l vedea pe contele Popinot, ministrul Comerțului, cumpărând tablouri și statui, voia să ajungă și el celebru printre acei Mecena parizieni, a căror dragoste pentru artă constă în a căuta să cumpere, pe un preț de nimic, lucrări de valoare. Adeline îi surâse cu grație lui Crevel, făcându-i semn să se așeze pe un scaun în fața ei.

— Iată-mă, frumoasă doamnă, sunt la ordinele dumneavoastră, rosti Crevel.

Domnul primar, ajuns om politic, își luase obiceiul să poarte haină neagră. Chipul lui, deasupra veșmintelor, părea ca o lună plină răsărind deasupra unei pânze întunecate de nori. Cămașa, pe care străluceau trei perle mari a cinci sute de franci bucata, scotea la iveală grozavele resurse ale toracelui, Chiar el singur spunea: „Sunt privit ca un viitor atlet al tribunei!” Își punea de dimineață mănuși galbene în mâinile lui mari și butucănoase. Cizmele lustruite arătau că venise într-un mic cupeu cafeniu cu un cal. În trei ani, ambiția îi schimbase ținuta lui Crevel. Ca și pictorii celebri, își găsisese o nouă

manieră. În lumea mare, când se ducea la prințul de Wissembourg, la prefectură, la contele Popinot etc., își ținea pălăria în mână cu un aer degajat, așa cum îl învățase Valérie; degetul mare al celeilalte mâini și-l vâra cu un aer cochet în deschizătura jilectii, mișcându-și afectat capul și ochii. Această a doua *poză* se datora Valériei, care-n batjocură, pretinzând că vrea să-l întinerească pe primarul ei, îl făcuse și mai ridicol.

— Te-am rugat să vii, scumpe domnule Crevel, zise baroana cu glas tulburat, pentru o chestiune de cea mai mare importanță...

— O ghicesc, doamnă, îi răspunse Crevel cu un aer șiret, dar îmi ceri un lucru imposibil... A! nu sunt un tată hapsân, un îndărătnic în zgârcenie, după cum spune Napoleon. Ascultă, frumoasă doamnă. Dacă copiii mei s-ar ruina pentru ei, le-aș veni în ajutor, dar să-l scot din încurcătură pe bărbatul dumitale, doamnă?... ar fi ca și cum aș încerca să umplu butoiul Danaidelor¹⁴⁶! Au o ipotecă de trei sute de mii de franci pe casa lor, pentru un tată incorigibil! Au rămas fără nimic, ticăloșii, ! Și nici măcar n-au petrecut! Vor trebui acum să trăiască numai din ceea ce câștigă Victorin la Palatul de Justiție. N-are decât să *trăncănească* domnișorul, fiul dumitale! Ah, ar fi trebuit să ajungă ministru, doctorașul! nădejdea noastră a tuturor. Frumoasă corabie care se împotmolește proteste, căci, dacă s-ar fi împrumutat să poată parveni, dacă s-ar fi îndatorat ca să poată da mese deputaților, ca să câștige voturi și să-și sporească influența, i-aș fi spus: „Uite punga mea, ia cât îți trebuie, dragul meu!” Dar să plătească nebuniile lui papa, nebunii pe care eu le-am prorocit! A! tată-său l-a împiedicat să ajungă la putere... Ministru, eu am să ajung!...

¹⁴⁶ *butoiul Danaidelor* – După o legendă mitologică, Danaidele, cele 50 de fiice ale lui Danaos, și-au ucis toate (afară de una) soții în noaptea nunții. Pedepsa pe care au primit-o a fost aceea de a umple veșnic un butoi fără fund; a devenit simbolul unei activități fără răgaz și fără folos.

— Vai! *dragă Crevel*, nu-i vorba de copiii noștri devotați, sărmanii!... Dacă inima nu-ți mai este deschisă pentru Victorin și Célestine, am să-i iubesc atât încât să le îndulcesc poate amărăciunea pe care mânia dumitale a pricinuit-o în sufletele lor alese. Îți pedepsești copiii pentru o faptă bună!

— Da, pentru o faptă bună rău făcută! E pe jumătate o crimă! zise Crevel, foarte satisfăcut de acest joc de cuvinte.

— A face binele, *dragă Crevel*, continuă baroana, nu înseamnă să scoți banii dintr-o pungă doldora! Înseamnă să înduri lipsuri din pricina generozității, înseamnă să suferi de pe urma binefacerii tale! Înseamnă să te aștepți la nerecunoștință! Cerul nu ține seama de milostenia care nu te costă nimic...

— Sfinții își pot îngădui să intre în spital, căci știu că asta înseamnă pentru ei poarta raiului. Eu sunt un om de lume, mă tem de Dumnezeu, dar mi-e frică și mai tare de infernul mizeriei. Să n-ai un ban reprezintă ultima treaptă a nenorocirii, în ordinea socială actuală. Aparțin epocii mele, respect banul!...

— Ai dreptate, spuse Adeline, din punctul de vedere lumesc.

Era hăt-departe de subiect și se simțea, ca sfântul Laurențiu, pe jeratec, gândindu-se la unchiul ei, căci îl vedea trăgându-și un glonte! Își plecă ochii, apoi îi ridică asupra lui Crevel cu o privire de o blândețe îngerească, lipsită de desfrânarea ațâțătoare și atât de spirituală a Valériei. Cu trei ani în urmă, l-ar fi fascinat pe Crevel cu o astfel de privire fermecătoare.

— Te știam, zise ea, mai generos... Vorbeai de trei sute de mii de franci, așa cum vorbesc marii seniori...

Crevel o privi pe doamna Hulot, i se păru un crin spre sfârșitul înfloririi și o vagă idee îi încolți în minte, dar o respecta atât de mult pe ființa asta sfântă încât își înăbuși bănuielile în ungherele desfrânate ale sufletului său.

— Doamnă, am rămas același, dar un fost negustor este

și trebuie să fie mare senior cu metodă, cu economie, fiind ordonat în toate. Îți deschizi un cont pentru nebunii, le creditezi, îți folosești în acest scop unele beneficii, dar să-ți știrbești capitalul!... ar fi o nebunie. Copiii mei își vor căpăta averea ce li se cuvine de la mama lor și de la mine, dar, fără îndoială, ei nu pot dori ca tatăl lor să se plictisească, să se călugărească și să se mumifice!... Eu duc o viață veselă! Cobor voios povârnișul. Îmi îndeplinesc toate îndatoririle cerute de legi, de inimă și de familie, precum mi-am achitat scrupulos și polițele la scadență. Dacă copiii mei se vor purta cum m-am purtat eu în căsnicia mea, mă voi declara mulțumit, deocamdată, întrucât nebuniile mele nu dăunează nimănui, decât doar *ageamiilor*... (iartă-mă! nu cunoști cuvântul acesta folosit la bursă), nu vor avea să-mi reproșeze nimic și vor moșteni o avere destul de frumoasă, la moartea mea. Copiii dumitale. n-ar putea spune același lucru despre tatăl lor, care-și face de cap, ruinându-și fiul și pe fata mea...

Baroana se depărta tot mai mult de țelul ei...

— Porți multă pică soțului meu, *dragă Crevel*, și ai fi fost totuși prietenul lui cel mai bun dacă soția lui ar fi avut slăbiciunea...

Și îi aruncă lui Crevel o otheadă înfocată. Dar făcu întocmai ca Dubois, care îi dădea prea multe lovituri de picior regentului¹⁴⁷, se prefăcu prea mult, și fostului negustor, care voia să imite stilul Regenței, îi reveniră până într-atât ideile sale desfrânate încât își spuse: „Nu cumva o fi vrând să se răzbune pe Hulot?... M-o fi găsinde oare mai bine ca primar decât ca guard național?... Femeile sunt atât de ciudate!” Și-și adoptă ținuta aceea nouă, privind-o pe

¹⁴⁷ Dubois, care îi dădea prea multe lovituri de picior Regentului - Se pare că Regentul, dorind să nu fie recunoscut, s-a deghizat o dată în valetul cardinalului Dubois și împreună cu acesta a pătruns în cercul pe care voia să-l viziteze. Dubois a intrat însă atât de bine în rolul stăpânului și i-a dat atâtea lovituri de picior Regentului (tratament obișnuit față de servitorimea vremii) încât acesta a fost nevoit să protesteze.

baroană cu un aer în stil Regență.

— S-ar zice, adăugă baroana, că te răzbuni pe el din pricina unei virtuți care ți-a rezistat, a unei femei pe care o iubeai de-ajuns... ca s-o... cumperi, zise ea cu o voce abia șoptită.

— O femeie divină, răspunse Crevel zâmbind cu înțeles baroanei, care-și plecă ochii cu genele înrourate... Ai înghițit multe!... de trei ani încoace... așa-i, drăguța mea?

— Să nu vorbim de suferințele mele, *dragă Crevel*, ele depășesc puterile omenești! Ah! dacă m-ai iubi încă, ai putea să mă scoți din prăpastia în care mă aflu! Da, trăiesc într-un iad! Suferințele regicizilor, care erau torturați cu cleștele înroșit în foc și sfâșiați de patru cai, nu înseamnă nimic față de suferințele mele, căci trupul le era rupt în bucăți, pe când mie inima mi-e sfârtecătă!...

Crevel își scoase mâna din răscoiala jiletcii, își puse pălăria pe măsuta de lucru începând să surâdă, își părăsi atitudinea rigidă. Zâmbetul era atât de nerod încât baroana se înșelă, luându-l drept o expresie de bunătate.

— Ai în fața dumitale o femeie care nu-i deznădăjduită, dar cinstea îi e în agonie și e hotărâtă la orice, *dragul meu*, pentru a opri săvârșirea unei crime... Temându-se să nu vină Hortense, puse zăvorul la ușă, apoi căzu cu avânt în genunchi la picioarele lui Crevel și, luându-i mâna, i-o sărută. Fii salvatorul meu! rosti ea. Credea că în inima negustorului există fibre generoase și fu cuprinsă deodată de nădejdea că ar putea obține cele două sute de mii de franci și fără să se dezonozeze. Cumpără un suflet, dumneata care voiai să cumperi o virtute!... continuă ea, aruncându-i o privire rătăcită. Ai încredere în cinstea mea de femeie, în onoarea mea, căci știi că-i de nezdruccinat.. Fii prietenul meu! Salvează o familie întreagă de la ruină, de la rușine, de la disperare, n-o lăsa să se rostogolească în mocirlă, în tina plămădită cu sânge! Nu-mi cere explicații! făcu ea la o mișcare a lui Crevel, care voi să-i vorbească. Și mai cu seamă să nu-mi spui: „Ți-am prorocit asta!”, ca

prietenii care se bucură de o nenorocire. Hai!... înduplecă-te pentru femeia pe care o iubeai și a cărei înjosire la picioarele dumitale e poate culmea nobleței, nu-i cere nimic, așteaptă totul de la recunoștința ei!... Nu, nu-mi da nimic, împrumută-mi, împrumută-i aceleia pe care o numeai Adeline!...

În clipa aceea o podidiră lacrimile și începu să plângă cu hohote, atât de tare încât îi udă mânușile lui Crevel. Cuvintele: „îmi trebuie două sute de mii de franci!” abia se deslușiră în șuvoiul de lacrimi, tot astfel precum pietrele, oricât ar fi de mari, trec nebăgate în seamă prin cascadele alpine umflate de topirea zăpezilor.

Atât de naivă e virtutea! Viciul nu cere nimic, cum am văzut la doamna Marneffe, lui i se oferă totul. Femeile de acest soi devin pretențioase numai după ce nu te mai poți lipsi de ele, sau când e vorba să exploateze un om, așa cum se exploatează o carieră în care ghipsul s-a rărit, *e pe sfârșite*, cum spun exploatatorii de cariere. Auzind cuvintele: „Două sute de mii de franci!” Crevel pricepu totul. O ridică galant pe baroană rostind cuvintele acestea obraznice: „Hai, liniștește-te, măicuță” pe care Adeline, în rătăcirea ei, nu le auzi. Scena lua o altă întorsătură. Crevel ajunse, după cum spunea el, stăpân pe poziție. Enormitatea sumei îl surprinse atât de tare pe Crevel, încât emoția puternică pe care o avusese văzând-o la picioarele sale pe femeia aceea frumoasă plângând se risipi. Și-apoi, oricât de angelică și de sfântă ar fi o femeie, când plânge cu două rânduri de lacrimi, îi pierde frumusețea. Doamnele Marneffe, precum am văzut, se prefac numai că plâng, dau drumul la câte o lacrimă să le alunece pe obraz, dar să izbucnești în hohote de plâns, să-ți înroșești ochii și nasul!... greșeala aceasta n-o săvârșesc niciodată.

— Hai, *puiule*, liniștește-te odată, ce naiba! adăugă Crevel luând mâinile frumoasei doamne Hulot într-ale sale și lovindu-le ușurel. De ce-mi ceri două sute de mii de franci? ce vrei să faci cu ei? pentru cine sunt?

— Nu-mi cere nicio explicație, dă-mi-i!... Ai salva viața a trei oameni și onoarea copiilor noștri.

— Și crezi, măicuță, zise Crevel, c-ai să găsești în tot Parisul un om care, la vorba unei femei aproape nebune, are să se apuce să caute, *hic et nunc*¹⁴⁸, în vreun sertar sau altundeva, două sute de mii de franci, care stau pitiți, așteptând acolo ca ea să binevoiască să vină să-i culeagă? Se vede că nu cunoști viața, afacerile, frumoasa mea!... Oamenii dumitale sunt tare bolnavi, trimite-le preotul să-i împărtășească, pentru că nimeni în tot Parisul, în afară de Alteța Sa divină Banca, ilustrul Nucingen sau câțiva zgârciți nesocotiți, îndrăgostiți de aur, după cum noi ceilalți suntem îndrăgostiți de-o femeie, nu poate săvârși o asemenea minune! Lista Civilă, până și Lista Civilă, oricât ar fi ea de civilă, te-ar ruga să treci mâine. Toată lumea își valorifică banul și-l speculează cât poate. Te înșeli, îngerașule, crezând că regele Ludovic Filip e cel care domnește. Nici el nu-și face asemenea iluzii. Știe, ca noi toți, că deasupra Chartei se află sfântă, adorata, puternica, plăcuta, fermecătoarea, frumoasa, nobila, tânăra, atotputernica monedă de cinci franci! Or, banii, îngerul meu, cer dobândă și-s întotdeauna ocupați să și-o capete! Dumnezeuul evreilor, tu ești mai tare! a spus marele Racine. În sfârșit, vechea alegorie a vițelului de aur!... Chiar și pe vremea lui Moise se specula la bursă în pustiuri! Ne-am întors la timpurile biblice! Vițelul de aur a fost cel dintâi registru de contabilitate cunoscut, zise el mai departe. Adeline, trăiești cam prea mult în strada Plumet. Egiptenii, datorau sume enorme evreilor și nu alergau după poporul ales, ci după capitaluri. O privi pe baroană cu un aer ce părea a spune: „Spiritual mai sunt!” Habar n-ai de dragostea cetățenilor pentru avutul lor! adăugă el după un răstimp. Uite, ascultă vorbele mele! Urmează-mi raționamentul. Vrei două sute de mii de franci?... Nimeni nu-i poate da fără să-și schimbe unele plasamente făcute. Socotește!... Ca să ai două sute

¹⁴⁸ *hic et nunc* – expresie latină juridică: *aici și acum*: imediat, pe loc.

de mii de franci în bani peșin, trebuie să vinzi aproape șapte mii de franci în rente cu trei la sută. Și atunci n-ai putea avea banii decât peste două zile. Asta-i calea cea mai grabnică. Ca să convingi pe cineva să se despartă de o avere (căci două sute de mii de franci reprezintă întreaga avere a multor oameni!), ar mai trebui să-i povestești ce vrei să faci cu ei și din ce cauză...

— E vorba, scumpul meu Crevel, de viețile a doi oameni, dintre care unul va muri de supărare, și celălalt se va sinucide! Și apoi, și eu îmi voi pierde mințile! Poate chiar sunt puțin nebună?

— Nu chiar așa nebună, exclamă el cuprinzându-i genunchii, bătrânul Crevel e un om prețios din moment ce te-ai gândit să-l chemi, îngerașule.

„Se vede că trebuie să te lași cuprinsă de genunchi”, se gândi femeia cea sfântă și nobilă, ascunzându-și fața în mâini.

— Pe vremuri, îmi puneai averi la picioare! rosti ea roșind.

— A! măicuțo, acum trei ani!... răspunse Crevel. Îmi pari mai frumoasă ca niciodată! strigă el apucând brațul baroanei și strângându-l la pieptul său. Drace! dar bună memorie mai ai, fetițo, dragă!... Ei, așa-i că te căiești amarnic c-ai făcut atunci pe mironosița? căci cele trei sute de mii de franci, pe care i-ai refuzat cu atâta noblețe, sunt acum în punga alteia. Te-am iubit și te iubesc încă, dar să ne întoarcem cu trei ani în urmă. Când îți spuneam: „Vei fi a mea!” ce scop urmăream? Voiam să mă răzbun pe ticălosul de Hulot. Or, soțul dumitale, frumoasa mea, și-a găsit o amantă, un giuvaer de femeie, un mărgăritar, o șmecheră mică, de douăzeci și trei de ani pe atunci, acum de douăzeci și șase. Am descoperit că-i mai nostim, mai grozav, mai gen Ludovic al XV-lea, mareșal de Richelieu, mai interesant să-i suflu făptura aceea fermecătoare, care de altfel nu l-a iubit niciodată pe Hulot și care de trei ani e îndrăgostită nebunește de prea-supusa dumneavoastră

slugă...

În timp ce el vorbea astfel, baroana își retrase mâinile dintr-ale lui Crevel, care își reluase poza obișnuită. Își vârâse degetele sub răscoiala jiletcii și se bătea pe piept, de parcă ar fi dat din niște aripi, închipuindu-și că-i seducător și drăguț. Părea a spune: „Pe un bărbat ca mine l-ai dat pe ușă afară.”

— Asta-i, dragă copilă, m-am răzbunat, și soțul dumitale a aflat-o! I-am dovedit limpede că l-am dus, că i-am tras clapa, cum spunem noi... Doamna Marneffe e amanta mea și, dacă jupân Marneffe crapă, o iau de nevastă...

Doamna Hulot se uită la Crevel cu o privire fixă, răătăcită.

— Hector a știut asta! exclamă ea.

— Și s-a întors la dânsa! răspunse Crevel. Iar eu i-am îngăduit, fiindcă Valérie voia să ajungă soția unui șef de birou, dar mi-a jurat să potrivească atât de bine lucrurile, să-l joace atât de frumușel pe degete pe baronul nostru, încât să nu se mai arate. Și ducesa mea (căci femeia asta e născută ducesă, pe onoarea mea!) s-a ținut de cuvânt. Ți-l înapoiază pe Hector al dumitale *virtuos pe vecie*, cum spunea ea atât de spiritual!... A căpătat o lecție bună, zău! știu c-a avut mult de înghițit baronul, n-are să mai întrețină nici dansatoare, nici femei distinse, s-a vindecat de-a binelea, căci e complet curățat. Dacă l-ai fi ascultat pe: Crevel, în loc să-l umilești, să-l dai pe ușă afară, ai fi avut patru sute de mii de franci, căci atât mă costă răzbunarea. Dar am să-mi revăd banii, sper, la moartea lui Marneffe... Am făcut plasamente pe numele viitoarei mele soții. Asta-i taina dărnicii mele. Am descoperit cum poți fi mare senior și să te coste puțin.

— Vrei să-i, dai fetei dumitale o astfel de mamă vitregă? ... Întrebă uimită doamna Hulot.

— N-o cunoști pe Valérie, doamnă, răspunse grav Crevel, reluându-și ținuta de pe vremuri. E o femeie de familie bună, o femeie distinsă, o femeie care se bucură de multă stimă. De pildă, ieri, cina la ea preotul parohiei. Am dăruit

bisericii, căci ea-i evlavioasă, un potir minunat! A! de-ai ști cât e de îndemânică, de deșteaptă, de încântătoare, de instruită, nu-i lipsește nimic. Iar eu, scumpă Adeline, dacă sunt cineva astăzi, numai ei i-o datorez: mi-a dezmoșit mintea, m-a dezbrăcat, după cum vezi, de expresiile mele vulgare, mă corectează când fac glume, îmi dă idei, mă învață să vorbesc. Nu mai spun lucruri nepotrivite. Se simte o mare schimbare în mine, cred c-ai observat. În sfârșit, mi-a trezit ambiția. Am să fiu deputat și n-am să fac boroboaze, căci am să mă sfătuiesc cu Egeria mea¹⁴⁹ în orice lucru, cât de mic. Toți marii politicieni, Numa¹⁵⁰, ilustrul nostru ministru de azi, toți au avut Sibila lor de spumă¹⁵¹. În casa Valériei vin vreo douăzeci de deputați, așa că începe să se bucure de foarte mare trecere. Și cum o să aibă casă splendidă și trăsură la scară, o să ajungă una dintre suveranele oculte ale Parisului. Strașnică locomotivă e o asemenea femeie! De câte ori nu ți-am mulțumit în gând că ai fost neîndurătoare cu mine!...

— Îți vine să te îndoiești de virtutea lui Dumnezeu, spuse Adeline, căreia, de indignare, i se uscaseră lacrimile. Dar nu, pedeapsa celui de sus o va lovi cândva!...

— Nu cunoști lumea, frumoasă doamnă, reluă marele politician Crevel, adânc jignit. Lumea, scumpă Adeline, iubește succesul! Nu vezi că n-are nicio căutare virtutea dumitale sublimă, al cărui tarif e de două sute de mii de franci?

¹⁴⁹ *Egeria mea* – femeia care mă sfătuiește. După o legendă romană, Egeria a fost nimfa care îi dădea sfaturi regelui Numa.

¹⁵⁰ *Numa... ilustrul nostru ministru* – Este vorba de Guizot (1787—1874), care devenise prim-ministru în octombrie 1841. Sfătuitoarea lui Guizot era doamna de Liéven (1784—1857), soția fostului ambasador al Rusiei la Londra, care se instalase la Paris din 1835 și al cărei salon era frecventat de oamenii politici ai vremii.

¹⁵¹ *Sibila* – Femeile care pretindeau că prezic viitorul se numeau în antichitate sibile. Peștera în care locuia una dintre cele mai cunoscute se afla lângă Cumes, în Italia de sud. Ignorantul Crevel spune Sibila *d'écume* (de spumă) în loc de Sibila din Cumes.

Auzind vorbele acestea, doamna Hulot se înfioră și tremurul nervos o cuprinse din nou. Înțelese că fostul negustor de parfumuri se răzbuna pe ea în mod josnic, cum se răzbunase și pe Hulot, și simți un dezgust atât de puternic încât nu fu în stare să mai rostească niciun cuvânt.

— Banii!... mereu banii! zise ea în cele din urmă.

— M-ai înduioșat mult, continuă Crevel, căruia cuvântul acesta îi aminti de decăderea femeii ce o avea în fața lui, când te-am văzut plângând la picioarele mele!... Uite, poate n-ai să crezi, dacă aș fi avut la mine portofelul, ți l-aș fi pus la dispoziție. Spune-mi, ai nevoie numaidecât de suma asta?...

Auzind fraza care făgăduia două sute de mii de franci, Adeline uită insultele mârșave ale pretinsului suflet nobil, care o amăgea cu atâta machiavelism, căci Crevel voia doar să afle secretele Adelinei, ca să poată râde de ea împreună cu Valérie.

— Sunt în stare de orice! strigă nefericita. Chiar să mă vând, domnule... dacă trebuie, am să devin o Valérie.

— Asta ar fi cam greu, răspunse Crevel. Valérie atinge sublimul în genul ei. Douăzeci și cinci de ani de virtute, măicuțo, înseamnă o boală de care nu mai scapi, pentru că n-ai îngrijit-o la timp. Și cinstea dumitale a mucegăit tare, aici, draga mea. Dar am să-ți dovedesc cât de mult te iubesc. Am să te sfătuiesc cum poți să-ți faci rost de cele două sute de mii de franci.

Adeline îi apucă mâna lui Crevel, o apăsă pe inima ei fără să poată rosti o vorbă, și o lacrimă de bucurie îi umezi pleoapele.

— A! stai! Nu se face cât ai bate din palme. Sunt un om de viață, cumsecade, fără prejudecăți și-am să-ți spun pe șleau cum stau lucrurile. Vrei să faci ca Valérie, bun! Asta însă nu-i de ajuns, mai trebuie și un guguman, un acționar, un Hulot. Cunoscut un fost băcan, cu avere, a fost chiar și pălărier. E greoi, grosolan, lipsit de spirit, îl formează eu, dar nu știu dacă o să pot scoate ceva din el. Omul meu e

deputat, prost și vanitos, a fost ținut în fundul unei provincii, sub tirania unui soi de femeie cu turban. Habar n-are de luxul și plăcerile vieții pariziene, dar, Beauvisage (Beauvisage îi zice) e milionar și ar da, ca și mine acum trei ani, trei sute de mii de franci ca să fie iubit de o femeie distinsă... Da, zise el crezând că a priceput gestul pe care-l făcuse Adeline, mă invidiază, închipuiește-ți!... da, mă invidiază că-s fericit cu doamna Marneffe și ar îi în stare să-și vândă o proprietate ca să fie proprietarul unei...

— Destul, domnule Crevel! rosti doamna Hulot, care, nemaiputând să-și ascundă dezgustul, lăsă să i se citească pe față toată rușinea. Sunt pedepsită acum mai mult decât am păcătuit. Conștiința, înăbușită atât de violent de mâna nevoii, strigă acum, în fața acestei ultime batjocore, că asemenea sacrificii sunt cu neputință. Nu mai am mândrie, nu mă mai mâni ca pe vremuri, nu-ți poruncesc: „leși!”, după ce mi-ai dat lovitura de moarte. Nu mai am dreptul! M-am oferit dumitale, ca o prostituată... Da, răspunse ea unui gest de dezaprobare, mi-am murdărit, cu intenții mârșave, viața neprihănită de până acum și... sunt de neiertat, știu! Merit toate batjocurile cu care mă copleșești! Facă-se voia lui Dumnezeu! Dacă vrea moartea celor două ființe demne de a se îndrepta spre el, atunci să moară, le voi plânge și mă voi ruga pentru ele! Dacă vrea umilirea familiei noastre, să ne plecăm grumazul sub sabia răzbunării, îmbrățișând-o ca adevărați creștini ce suntem! Știu cum să-mi ispășesc rușinea unei clipe, care mă va chinui până la sfârșitul zilelor mele. Acea care-ți vorbește acum, domnule, nu mai este baroana Hulot, ci biata păcătoasă umilită, femeia creștină în sufletul căreia nu va mai exista decât un singur sentiment, căința, și care își va închina viața rugilor și milosteniei. Greșeala mea e atât de mare, încât nu voi mai putea fi decât cea din urmă dintre femei și cea dintâi dintre pocăite. Dumneata ai fost pricina întoarcerii mele către înțelepciune, către vocea dumnezeiască ce glăsuiește acum în mine, îți mulțumesc!...

O cuprinse un tremur, care din clipa aceea nu avea s-o mai părăsească niciodată. Glasul ei de o nemărginită blândețe contrași a cu vorba înfrigurată a femeii hotărâte să se necinstească pentru a salva o familie. Sângele i se scurse din obraji, păli și ochii i se uscară.

— De altfel, nu-i așa că-mi jucam tare prost rolul? întrebă ea uitându-se la Crevel cu privirea blajină pe care trebuie s-o fi avut primii martiri când își îndreptau ochii către proconsul. Dragostea adevărată, dragostea curată, neclintită, a unei femei prilejuiește alte bucurii decât acelea care se pot cumpăra la taraba prostituției!... De ce toate aceste cuvinte? spuse ea revenind și făcând încă un pas pe calea desăvârșirii sufletești, par ironice, fără să vreau. Te rog sa mi le ierți. De altfel, domnule, poate că n-am vrut să mă rănesc decât pe mine...

Măreția virtuții, lumina ei cerească înlăturaseră vremelnica impuritate a acestei femei, care, strălucind în toată frumusețea, îi păru și mai impunătoare lui Crevel. În clipa aceea, Adeline era sublimă, asemenea figurilor din religie sprijinite de cruce, așa cum le pictau vechii venețieni, dar ea exprima întreaga măreție a propriei nenorociri și aceea a bisericii catolice, în care își căuta un refugiu ca o porumbiță rănită. Crevel rămase uluit, năucit.

— Doamnă, sunt la dispoziția dumatăle, fără nicio condiție! exclamă el într-un elan de generozitate. Să vedem cum stă chestiunea... Ce vrei?... uite... Imposibilul?... voi face și asta... depun acțiuni la Bancă și-n două ore aduc banii...

— Doamne, Dumnezeuule, ai săvârșit o minune! spuse sărmana Adeline căzând în genunchi.

Și prinse a se ruga cu o evlavie care-l mișcă atât de adânc pe Crevel, încât, la sfârșitul rugăciunii, când se ridică, doamna Hulot îl văzu cu lacrimi în ochi.

— Vrei să-mi fii prieten? zise ea. Ești mai bun la suflet decât te arată vorba și purtările. Sufletul ți l-a dat Dumnezeu, iar părerile le datorezi lumii și slăbiciunilor

dumitale! Te voi iubi din toată inima! exclamă ea cu o înflăcărare îngerească și cu o expresie ce contrasta ciudat cu bieteles cochetării stângace.

— Nu mai tremura așa, o îndemnă Crevel.

— Cum, tremur? întrebă baroana, care nu observa infirmitatea aceea ivită pe neașteptate.

— Da, uite, zise Crevel luând brațul Adelinei și arătându-i că avea un tremur nervos. Te rog liniștește-te, doamnă, i se adresă el respectuos, mă duc chiar acum la Bancă...

— Și întoarce-te degrabă, (prietene! Gândește-te, adăugă ea trădându-și secretele, că unchiul meu Fischer, sărmanul, se sinucide dacă nu-l salvăm, căci baronul l-a compromis, îți destăinuiesc totul, căci de azi înainte am o încredere desăvârșită în dumneata! Dacă nu vom izbuti să descurcăm lucrurile la timp, îl cunosc pe mareșal, are un suflet atât de delicat, încât ar muri în câteva zile.

— Plec numaidecât, spuse Crevel sărutând mâna baroanei. Dar ce-a făcut bietul Hulot?

— A furat statul!

— Vai, doamne!... Plec în goană, doamnă, te înțeleg, te admir.

Crevel se lăsă într-un genunchi, îi sărută poala rochiei și dispăru strigând: Pe curând!

Din nefericire, din strada Plumet, ca să se ducă să ia acțiunile de acasă, Crevel trebuia să treacă prin strada Vanneau și nu-și putu stăpâni dorința de a o vedea o clipă pe mica lui ducesă. Când intră, tulburarea i se mai zărea pe față. O găsi pe Valérie în camera ei, coafându-se. Spionându-l pe Crevel prin oglindă, doamna Marneffe, ca toate femeile de soiul ei, se simți jignită fără să știe încă nimic, văzându-l stăpânit de o emoție adâncă pe care nu i-o pricinuise ea.

— Ce ai, pușorule? îl întrebă pe Crevel. Așa se intră la micuța ta ducesă? Chiar dacă n-aș mai fi ducesa dumitale, domnule, voi rămâne întotdeauna *păpușica ta scumpă*,

urâciosule!

Crevel răspunse cu un surâs trist și arătă spre Reine.

— Reine, fetiço, destul pentru astăzi, îmi sfârșesc singură pieptănătura. Dă-mi rochia ide casă din stofă chinezească, căci *domnul meu* mi se pare cam chinez astăzi...

Reine, o fată cu chipul găurit ca un ciur și care părea că fusese anume creată pentru Valérie, schimbă un zâmbet cu stăpâna ei și-i aduse rochia de casă. Valérie își scoase capotul, rămânând numai în cămașă, și intră în rochia-i de casă ca o șopârlă sub tufa ei de iarbă.

— Doamna nu-i acasă pentru nimeni?

— Ce întrebare! zise Valérie. Haide, spune-mi, pisoiole, acțiunile de pe malul stâng au scăzut?

— Nu.

— S-a ajuns la supralicităție în vânzarea casei?.

— Nu.

— Nu mai crezi că ești tatăl micuțului tău Crevel?

— Eh, prostii! răspunse bărbatul, sigur de dragostea iubitei sale.

— Atunci nu mai înțeleg nimic! zise doamna Marneffe. Dacă-i vorba să trag cu cleștele necazurile din sufletul unui prieten, cum se scot dopurile sticlelor de șampanie, mă las păgubașă... Pleacă, mă plictii...

— Nimic de seamă, făcu Crevel. Îmi trebuie două sute de mii de franci în două ore...

— Ah! și ai să-i găsești? Uite, n-am cheltuit cei cincizeci de mii de franci din procesul-verbal Hulot și mai pot să-i cer încă cincizeci de mii de franci lui Henri!

— Henri! mereu Henri!... strigă Crevel.

— Nu cumva îți închipui, grăsunule cu pretenții de Machiavel, că am să-l trimit la plimbare pe Henri? Franța renunță la flota ei? Henri e un pumnal în teacă atârnat de un cui. Mă servesc de el ca să știu dacă mă iubești. Și, în dimineața asta, nu mă iubești.

— Nu te iubesc, Valérie? zise Crevel, te iubesc ca pe un milion.

— Nu-i de ajuns!... zise ea sărind pe genunchii lui Crevel și trecându-i brațele pe după gât, ca și cum s-ar fi agățat de un cuier. Vreau să fiu iubită ca zece milioane, ca tot aurul de pe pământ și mai mult încă. Henri m-ar sta nici cinci minute fără să-mi povestească ce-l apasă! Ia spune, ce ai, grăsunule drag? Hai să deșertăm sacul... Să spunem repede păpușelei noastre tot ce avem pe suflet! Și atinse cu părul ei fața lui Crevel, sucindu-i nasul. Poți avea un asemenea nas, continuă ea, și să păstrezi un secret față de Vava - lélé - ririe...! La Vava, nasul se ducea la dreapta, la lélé, mergea la stânga, la ririe, îl puse la loc.

— Ei uite, tocmai am văzut-o pe... Crevel se întrerupse și aruncă o privire doamnei Marneffe. Valérie, giuvaerul meu, îmi făgăduiești pe onoarea ta... adică a noastră, să nu spui nimănui niciun cuvânt din cele ce am să-ți destăinuiesc...

— Înțeles, primarule! Ridic mâna, uite!... și piciorul!

Și se așează așa, ca să-l facă pe Crevel să ajungă, cum a spus Rabelais, despuiat de minte, din creștet până-n tălpi, atât fu de drăcoasă și de sublimă cu nudu-i întrezărit prin ceața voalului.

— Adineauri mi-a fost dat să văd deznădejdea Virtuții!...

— Are virtute deznădejdea? Întrebă ea înălțându-și capul și încrucișându-și brațele ca Napoleon.

— E vorba de biata doamna Hulot, îi trebuie două sute de mii de franci! Altfel, mareșalul și bătrânul Fischer își zboară creierii, și cum tu ai o oarecare vină în asta, ducesa mea, o să repar eu răul. A! e o femeie sfântă, o cunosc, o să-mi înapoieze banii.

Când auzi de Hulot și de cei două sute de mii de franci, Valérie avu o privire ce-i străbătu pleoapele lungi ca flacăra tutunului prin fum.

— Ce a făcut oare bătrână ca să te înduioșeze într-atât? Ce ți-a arătat?... cucernicia ei?...

— Nu-ți bate joc de ea, inimioara mea, e o femeie cu adevărat sfântă, nobilă și evlavioasă, demnă de respect!...

— Și eu, nu sunt oare și eu demnă de respect? zise

Valérie uitându-se la Crevel cu o privire sinistră.

— N-am spus asta, răspunse Crevel, dându-și seama cât de mult o jignise pe doamna Marneffe laudând Virtutea.

— Și eu sunt credincioasă, adăugă Valérie, trecând pe un alt fotoliu, dar eu nu fac caz de evlavie mea, mă duc la biserică fără să știe nimeni.

Rămase tăcută și nu-l mai luă în seamă pe Crevel. Crevel, îngrijorat peste măsură, veni în fața fotoliului în care se scufundase Valérie, și o găsi pierdută în gândurile pe care i le trezise atât de prostește.

— Valérie, îngerașule!...

Tăcere adâncă. O lacrimă cam problematică fu ștearsă pe furiș.

— Numai o vorbă, păpușico...

— Domnule!

— La ce te gândești, scumpa mea?

— A! domnule Crevel, mă gândesc la ziua primei mele comuniuni!... Cât de frumoasă eram! cât de curată! cât eram de sfântă! neprihănită!... Ah! dacă ar fi venit cineva să-i spună mamei: „Fata dumitale are să ajungă o târâtură, are să-și înșele bărbatul. Într-o bună zi un comisar de poliție o va găsi într-o căsuță și se va vinde unui Crevel, ca să-l trădeze pe un Hulot, doi moșnegi scârboși.” Pfui!... Ar fi murit înainte de a auzi sfârșitul frazei, atât de mult mă iubea, biata femeie!...

— Liniștește-te!

— Tu nu știi cât de mult trebuie să iubești un bărbat, ca să poți înăbuși remușcările ce hărțuiesc inima unei femei adultere. Îmi pare rău că Reine a plecat, ți-ar fi spus că azi-dimineață m-a găsit cu lacrimile în ochi, rugându-mă lui Dumnezeu. Eu, domnule Crevel, nu-mi bat joc de religie. M-ai auzit vreodată rostind un cuvânt urât despre ea?

Crevel făcu un gest de negare.

— Și nici nu dau voie nimănui să vorbească urât față de mine... Fac glume despre orice: despre regi, politică, finanțe, despre tot ce-i mai sfânt pentru oameni, despre

justiție, căsătorie, dragoste, fecioare și bătrâni! Dar biserica... Dumnezeu... A! aici mă opresc! Știu bine că greșesc sacrificându-ți viitorul meu... Și dumneata nu-ți dai seama de toată dragostea mea!

Crevel își împreună mâinile.

— O! ar trebui să pătrunzi în inima mea, să-ți dai seama cât de mare mi-e credința, pentru ca să știi tot ce-ți sacrific! Simt că am firea unei Magdalene. De aceea vezi cât de mult îi respect pe preoți și câte daruri fac bisericii! Mama m-a crescut în credința catolică, și-l simt pe Dumnezeu! Tocmai nouă, păcătoaselor, ne vorbește cu mai multă tărie!

Valérie își șterse două lacrimi ce-i alunecau pe obraji. Crevel se înspăimântă, doamna Marneffe se ridică în picioare exaltată.

— Liniștește-te, micuța mea!... mă înspăimânți!

Doamna Marneffe căzu în genunchi.

— Doamne! nu sunt rea! exclamă ea împreunându-și mâinile. Îndură-te de primește oaia răătăcită, lovește-o, fă-o să sufere ca s-o scapi din mâinile ce-o fac mârșavă și adulteră, se va ghemui bucuroasă pe umărul tău! se va întoarce fericită în sânul bisericii!

Se ridică, îl privi pe Crevel, și Crevel se înfricoșă văzându-i ochii răătăciți.

— Și apoi, Crevel, știi? Mă cuprinde teama uneori... Dreptatea lui Dumnezeu se împlinește și-n lumea asta ca și-n cealaltă. La ce răsplată m-aș putea aștepta de la Dumnezeu? Răzbunarea lui cade în toate chipurile asupra celui vinovat, ia toate formele nenorocirii. Toate nenorocirile, pe care imbecilii nu și le explică, sunt ispășiri. Iată ce-mi spunea mama pe patul de moarte, vorbindu-mi de bătrânețea ei. Și dacă te-aș pierde?... adăugă ea încleștându-l pe Crevel într-o strânsoare sălbatică... ah! aș muri!

Doamna Marneffe îi dădu drumul lui Crevel și, îngenunchind din nou în fața fotoliului ei, își împreună mâinile (și în ce atitudine fermecătoare!) și rosti

următoarea rugăciune, cu o nemaipomenită evlavie: Și tu, sfântă Valérie, slăvita mea ocrotitoare, de ce nu vii mai des la căpătâiul celei ce ți-a fost încredințată V O! vino și înastă seară, precum ai venit și azi-dimineață, să-mi inspiri gânduri bune, și voi părăsi calea; cea rea, voi renunța, ca Magdalena, la bucuriile deșarte, la strălucirea înșelătoare a lumii și chiar la cel pe care-l iubesc atât de mult!

— Păpușică! exclamă Crevel.

— S-a isprăvit cu păpușică, domnule! Se întoarse, mândră ca o femeie virtuoasă și, cu ochii umeziți de lacrimi, rămase demnă, rece, indiferentă. Lasă-mă, spuse ea respingându-l pe Crevel. Care-i datoria mea?... să fiu credincioasă soțului meu. Bietul om e pe moarte, și eu ce fac? Îl înșel pe marginea mormântului! Crede că-i al lui copilul dumitale... Am să-i mărturisesc adevărul, ca să dobândesc iertarea lui, înainte de a-i cere iertare lui Dumnezeu. Să ne despărțim!... Adio, domnule Crevel!... continuă ea stând în picioare și întinzându-i lui Crevel o mână ca de gheață. Adio, dragul meu, n-o să ne mai vedem decât într-o lume mai bună... Ți-am dăruit câteva plăceri, păcate de neiertat, acum vreau... da, să am stima dumitale.

Crevel plângea cu lacrimi fierbinți.

— Nătărăule! strigă ea izbucnind într-un hohot de râs infernal, iată cum se pricep femeile evlavioase să-ți stoarcă un fleac de două sute de mii de franci! Și tu care vorbești de mareșalul de Richelieu, modelul după care a fost scris Lovelace¹⁵² te lași dus de astfel de șabloane, cum spune Steinbock. Și eu aș putea, dacă aș vrea să te curăț de două sute de mii de franci, nerod ce ești!... Păstrează-ți banii! Dacă ai un prisos, e-al meu! Dacă ai să dai un ban acestei femei onorabile, care face pe evlavioasa fiindcă are cincizeci și șapte de ani, n-o să ne mai vedem niciodată, și-

¹⁵² *mareșalul de Richelieu... Lovelace* - Lovelace este tipul tânărului corupt, al seducătorului fără scrupule. *Mareșalul de Richelieu*, aristocrat francez desfrânat din secolul al XVIII-lea (putea servi de model, fără îndoială, personajului englez).

ai să fii nevoit s-o iei pe ea ca amantă; a doua zi, o să-mi vii plin de vânătăi din pricina mângâierilor ei colțuroase și sătul de lacrimile ei, de scușițele-i caraghioase, de miorlăiturile ei, care fac: ca drăgălășeniile ce ți le arată să semene cu niște ropote de ploaie.

— E drept, zise Crevel, că două sute de mii de franci sunt bani...

— Sunt lacome, nu glumă, femeile cucernice!... ah! șmechera! se pricep să-și vândă mai bine predicile decât vindem noi ceea ce-i mai rar și mai sigur pe acest pământ, plăcerea... Și fac la romane! Nu... ah! le cunosc, am văzut destule la maică-mea! Cred că totul li-e îngăduit pentru biserică, pentru... Uite, ar trebui să-ți fie rușine, ursulețule! tu, atât de puțin darnic... căci mie cu totul nu mi-ai dat încă două sute de mii de franci.

— Ba da, ripostă Crevel, numai casa ta o să coste atâta...

— Atunci ai patru sute de mii de franci? întrebă ea cu un aer visător.

— Nu.

— Atunci, domnule, voiai să împrumuți ciumei ăleia bătrâne cele două sute de mii de franci destinați pentru casa mea? Iată o crimă de lèse-păpușică!...

— Dar stai și ascultă-mă!

— Dacă ai da banii pentru vreo nerozie filantropică, ai trece drept un om de viitor, se însuflești ea și aș fi cea dintâi care te-aș îndemna s-o faci, căci ești prea naiv ca să poți scrie lucrări politice importante, care să-ți aducă vreo reputație, n-ai un stil care să-ți îngăduie să umpli o broșură, ai putea să-ți găsești un rost ca toți cei de felul tău, care-și creează un nimb de glorie punându-se în fruntea unei mișcări sociale, morale, naționale sau generale. De binefacere nu te mai poți apuca, a încăput pe mâna tuturor... Problema deținuților, cărora li se asigură o soartă mai bună decât a bieților pârliti de oameni cumsecade, e cam răsuflată. Aș vrea să te văd născocind pentru două sute de mii de franci ceva mai greu, ceva într-adevăr

folositor. S-ar vorbi de tine ca de un Montyon, și m-aș simți mândră! Dar să arunci două sute de mii de franci într-un agheasmatar, să-i împrumuți unei femei cucernice, părăsite de bărbatul ei pentru un motiv oarecare, de! un motiv trebuie să fie! (pe mine mă părăsește cineva?), e o nerozie care în epoca noastră nu poate încolți decât în capul unui fost negustor de parfumuri! Miroase a teighea. După două zile, n-ai mai îndrăzni să te privești în oglindă! Du-te să-ți depui banii la bancă, fugi repede, căci nu te mai primesc fără chitanța sumei. Hai! du-te, grăbește-te!

Îl împinse pe Crevel de umeri afară din cameră, văzând cum înflorea pe chipul său din nou zgârcenia. După ce se închise ușa apartamentului, își zise: „lat-o răz-răzbunată pe Lisbeth!... Ce păcat că-i la veteranul ei, mareșalul, altfel ce-am mai fi răs! A! baba vrea să-mi ia pâinea de la gură!... Îi arăt eu ei.”

Obligat să-și ia un apartament potrivit cu înaltul său rang militar, mareșalul Hulot se instalase într-o splendidă clădire de pe strada Montparnasse, unde se aflau două sau trei case princiare. Cu toate că închiriasse întreaga clădire, nu locuia decât parterul. Când Lisbeth veni să-i țină casa, voi să subînchirieze etajul întâi care, era ea de părere, ar fi acoperit toată chiria, și contelui i-ar fi revenit locuința aproape gratuit, dar bătrânul ostaș refuză. De câteva luni, mareșalul era frământat de gânduri triste. Ghicise strâmtorarea cumnatei sale, îi bănuia nenorocirea, fără să poată afla pricina. Moșneagul acela, de-o surzenie atât de voioasă, devenise acum tăcut, se gândea că într-o zi casa lui va fi adăpostul baroanei Hulot și al fiicei ei și le păstra etajul întâi. Se știa atât de bine că averea contelui Forzheim era foarte modestă, încât ministrul de Război, prințul de Wissembourg, îi dăduse cu de-a sila vechiului său camarad o indemnizație de instalare. Hulot folosisse suma primită pentru a-și mobila parterul, unde totul era foarte cuviincios, căci nu râvnise bastonul de mareșal, după cum spunea, ca

să meargă cu el pe jos. Pe vremea Imperiului, clădirea fiind proprietatea unui senator, saloanele de la parter fuseseră aranjate foarte luxos, numai în alb și aur, cu sculpturi care se mai păstrasera încă destul de bine. Mareșalul le împodobise cu mobile vechi și frumoase în același stil. Ținea în remiză o trăsură, care avea zugrăvite pe portiere cele două bastoane încrucișate, iar când trebuia să se ducă *in fiocchi*, la minister, la castel, la vreo ceremonie sau la vreo serbare, închiria cai. De treizeci de ani avea același servitor, un fost soldat, în vârstă de șaizeci de ani, a cărui soră era bucătăreasă, în felul acesta putea să economisească vreo zece mii de franci, pe care-i adăuga unei sume ce o strânsese pentru Hortense. În fiecare zi, bătrânul venea pe jos din strada Montparnasse până în strada Plumet, trecând pe bulevard, și toți invalizii, care-l întâlneau, se opreau și îl salutau, iar mareșalul îi răsplătea pe veterani cu zâmbete.

— Cine-i omul în fața căruia faceți drepți? îl întrebă într-o zi un tânăr lucrător pe un căpitan bătrân de la *Invalizi*.

— Am să-ți spun povestea îndată, băiete, răspunse ofițerul. Băiatul se așează ca un om resemnat să asculte un flecar. În 1809, începu veteranul, acopeream flancul mării armate, de sub comanda împăratului, care se îndrepta asupra Vienei. Ajungem la un pod apărat de trei baterii de tunuri așezate pe un fel de stâncă, trei redute una deasupra alteia, care barau podul. Eram sub comanda mareșalului Masséna¹⁵³. Cel pe care l-ai văzut era pe atunci colonel de grenadieri ai gărzii, și mergeam cu el... Coloanele noastre stăpâneau un mal al fluviului, redutele erau de partea cealaltă. De trei ori fu atacat podul, și de trei ori ne-am poticnit. „Chemați-l pe Hulot! ordonă mareșalul, numai el și oamenii lui sunt în stare s-o scoată la capăt.” Sosim.

¹⁵³ *Mareșalul Masséna* - Mareșalul *André Masséna* (1756— 1817) a fost prezent și activ în multe bătălii ale lui Napoleon, care-l numea „copilul iubit al victoriei” și-l făcuse duce de Rivoli și prinț de Essling (localități unde avuseseră loc bătălii).

Ultimul general care se retrăgea din fața podului îl opri pe Hulot sub bătaia focului, ca să-l sfătuiască în ce fel să procedeze, împiedicându-i astfel trecerea. „Nu-mi trebuie sfaturi, ci loc să trec”, răspunse liniștit generalul ajungând la pod în fruntea coloanei sale. Și-apoi bum! treizeci de tunuri se descărcară asupra noastră!... „Ei, drăcia dracului! strigă lucrătorul, mulți trebuie să se fi ales cu cârje!” Dacă l-ai fi auzit ca mine rostind în liniște voitele acelea, tinere, l-ai saluta până la pământ! Nu-i atât de cunoscut ca podul Arcole¹⁵⁴, dar poate că-i mai măreț. Și-am ajuns cu Hulot în pas alergător până la baterii. Glorie celor care au căzut acolo! făcu ofițerul scoțându-și pălăria. Bieții *kaiserlici*¹⁵⁵ au rămas năuciți. De aceea, împăratul l-a făcut conte pe bătrânul pe care-l vezi; prin șeful nostru ne-a cinstit pe toți, iar acum, pe bună dreptate, l-au făcut mareșal. „Trăiască mareșalul”, strigă lucrătorul. „Poți să strigi cât vrei! mareșalul a surzit de-atâta bubuială de tun.”

Anecdota de mai sus arată cât de mare era respectul pe care invalizii îl purtau mareșalului Hulot, care, datorită nestrămutatelor sale idei republicane, câștigase simpatia tuturor locuitorilor din cartierul său.

Îți venea greu să vezi mahnirea acestui suflet curat, blând și nobil. Baroana era silită să mintă, ascunzând cumnatului ei, cu iscusința femeii, groaznicul adevăr. În dimineața aceea nenorocită, mareșalul, care dormea puțin ca toți bătrânii, o înduplecase pe Lisbeth să-i destăinuiească situația fratelui său, făgăduindu-i, drept răsplată a indiscreției săvârșite, s-o ia în căsătorie. Vă închipuiți plăcerea pe care o simțea fata bătrână lăsând să i se smulgă mărturisirile pe care voise să le facă mareșalului de când se instalase în casă, căci în felul acesta, își consolida

¹⁵⁴ *podul Arcole* - La Arcole, tânărul Bonaparte i-a învins pe austrieci. Dând dovadă de mare curaj, el a trecut, în fruntea soldaților, podul de la Arcole, care urma să fie cucerit (1796).

¹⁵⁵ *Kaiserlici* - așa erau numiți în timpul revoluției franceze soldații împăratului Germaniei (de la *Kaiser*, în limba germană, împărat).

căsătoria.

— Fratele dumitale nu se poate lecu! striga Lisbeth la urechea mai teafără a mareșalului...

Datorită glasului ei puternic și ascuțit, lorena izbutea să stea de vorbă cu bătrânul. Își obosea plămânii, într-atât dorea să-i arate viitorului ei soț că nu va fi niciodată surd pentru dânsa.

— A avut trei amante, spunea moșneagul, când avea o Adeline!... Biata Adeline!

— Ascultă-mă pe mine, strigă Lisbeth, ar fi bine să profiți de influența dumitale pe lângă prințul de Wissembourg, ca să capeți pentru vara mea o slujbă onorabilă, are să aibă nevoie, căci baronul va avea rețineri din leafă timp de trei ani.

— Am să mă duc la minister, răspunse el, ca să-l văd pe mareșal, să aflu ce crede despre fratele meu și să cer s-o ia sub protecția lui activă pe sora mea. Găsește-mi o ocupație demnă de ea!

— Doamnele din Paris care se ocupă cu filantropia au întemeiat, cu aprobarea arhiepiscopului, societăți de binefacere, au nevoie de inspectoare, bine retribuite, care să cerceteze unde se află adevărata mizerie. O astfel de ocupație s-ar potrivi dragii mele Adeline, ar fi pe placul inimii sale.

— Trimite după trăsură, zise mareșalul: mă îmbrac numaidecât. Dacă va fi nevoie, mă duc și la Neuilly!

— Cât o iubești! Așadar, pretutindeni și veșnic am să mă împiedic de ea! se gândi lorena.

Lisbeth se făcuse stăpână în casă de îndată ce venise, dar nu în văzul mareșalului. Vârșe spaima în cei trei servitori. Își luase o cameristă și-și desfășura activitatea de față bătrână, pretinzând să i se dea socoteală de tot, cercetând tot și căutând la tot pasul să-i facă viața cât mai plăcută scumpului ei mareșal. Tot atât de republicană ca și viitorul ei soț, Lisbeth îi plăcea mareșalului prin părerile ei democratice, de altfel se și pricepea grozav să-l

lingușească. Mareșalul, care de două săptămâni ducea un trai mai bun și se vedea îngrijit ca un copil de mama lui, descoperise până la urmă că Lisbeth era într-o privință tovarășa visată.

— Dragă mareșale! strigă ea întovărășindu-l până la peron, ridică geamurile, să nu te tragă curentul, fă asta pentru mine!...

Mareșalul, flăcău bătrân, care nu fusese niciodată cocolit, îi zâmbi la plecare Lisbethi, cu toate că sufletul îi era plin de amărăciune.

Chiar în clipa aceea, baronul Hulot ieșea de la Ministerul de Război, ducându-se spre cabinetul mareșalului, prinț de Wissembourg, care-l chemase. Cu toate că nu era un lucru extraordinar ca ministrul să cheme pe unul dintre directorii săi generali, conștiința lui Hulot era atât de bolnavă, încât i se păru că figura lui Mitouflet avea ceva sinistru și întunecat.

— Cum se simte prințul, Mitouflet? întrebă el înclinându-și biroul și ajungându-l pe ușier, care o luase înainte.

— E supărat pe dumneavoastră, domnule baron, răspunse ușierul, căci vocea, privirea și chipul lui prevestesc furtună...

Hulot se făcu pământiu și rămase tăcut, străbătu anticamera, saloanele și ajunse, cu inima bătându-i năvalnic, la ușa cabinetului. Mareșalul, care împlinise șaptezeci de ani, cu părul alb colilie, cu fata tăbăcită ca a bătrânilor care au ajuns această vârstă, avea o frunte atât de vastă încât puteai să-ți închipui că e un câmp de bătălie. Sub cupola aceea cenușie acoperită de zăpadă, străluceau, umbriți de arcadele proeminente ale sprâncenelor, doi ochi de un albastru napoleonian, aproape întotdeauna triști, grei de gânduri amare și de păreri de rău. Acest rival al lui Bernadotte¹⁵⁶ nădărduse să se odihnească pe un tron. Dar

¹⁵⁶ *Bernadotte* - *Charles Bernadotte* (1763—1844), mareșal al Franței, a participat la războaiele Revoluției și ale Imperiului. După ce a fost însă adoptat de regele Suediei, în 1810, Bernadotte și-a trădat țara de

ochii îi deveneau două fulgere teribile când trădau un sentiment puternic. Vocea sa, de obicei adâncă, avea arunci izbucniri stridente. Când se înfuria, prințul devenea din nou soldat, întrebuițând limbajul sublocotenentului Cottin, fără să țină seama de nimic. Hulot d'Ervy îl zări pe-acel leu bătrân, cu părul zbârlit ca o coamă, în picioare, rezemat cu spatele de marginea căminului, cu sprâncenele încruntate, cu privirea, în aparență, distrată.

— La ordinele dumneavoastră, principe! spuse Hulot curtenitor și cu un aer degajat.

Din clipa în care directorul trecu pragul și până când ajunse la câțiva pași de el, mareșalul îl privi ținând fără să spună nimic. Privirea aceea de plumb parcă ar fi fost privirea lui Dumnezeu, Hulot n-o putu îndura și plecă, încurcat, ochii. Știe tot, își zise el.

— Nu-ți spune nimic conștiința? întrebă mareșalul cu vocea sa înăbușită și gravă.

— Ba îmi spune, principe, că sunt, pesemne, vinovat că am pus la cale razii în Algeria fără să vă înștiințez. La vârsta mea și cu gusturile pe care le am, după patruzeci și cinci de ani de serviciu, sunt un om sărac. Cunoașteți principiile celor patru sute de aleși ai Franței. Domnii aceștia sunt invidioși pe toate situațiile înalte, au redus lefurile miniștrilor, ce mai vorbă!... Încearcă să le ceri bani pentru un vechi slujbaș!... La ce te poți aștepta din partea unor oameni care-i plătesc atât de rău pe magistrați? care dau șase franci pe zi muncitorilor din portul Toulon, când e absolut imposibil să trăiască o familie cu mai puțin de opt franci l care nu se gândesc la mizeria funcționarilor din Paris cu lefuri de șase sute, o mie și o mie două sute de franci și care râvnesc la locurile noastre plătite cu patruzeci de mii de franci!... în sfârșit, care nu vor să înapoieze coroanei un bun al coroanei confiscat în 1830, și încă un

origine atacând Franța, în 1813, alături de armatele europene coalizate. A devenit rege al Suediei în 1818, sub numele de Carol al XIV-lea.

bun cumpărat de Ludovic al XVI-lea¹⁵⁷ cu banii lui! când li se cerea să-l înapoieze unui prinț sărac!... Dacă n-ați avea avere, v-ar lăsa foarte frumos, principe, ca pe fratele meu, numai cu leafa, fără să-și amintească că ați salvat marea armată împreună cu mine, în câmpiile mlăștinoase ale Poloniei.

— Ai furat statul! Pentru faptele comise, poți fi trimis în fața Curții cu juri, roști mareșalul, ca și casierul acela al Vistieriei! Și mai poți vorbi cu atâta ușurință?...

— Dar e o mare deosebire, monseniore! strigă baronul Hulot. Mi-am vârat eu oare mâinile într-o casă de bani ce mi s-a încredințat?...

— Când săvârșești asemenea ticăloșii, în situația dumitale, ești de două ori vinovat, căci te-ai dovedit și nepriceput. Ai compromis într-un chip mârșav înalta noastră administrație, care a fost până acum cea mai cinstită din toată Europa!... Și pentru ce, domnule! pentru două sute de mii de franci și pentru o nemernică!... zise mareșalul cu o voce teribilă. Ești consilier de stat, și un simplu soldat care-și vinde echipamentul e pedepsit cu moartea. Iată ce mi-a povestit într-o zi colonelul Pourin, din regimentul doi lăncieri. Pe când era în Saverne, unul dintre oamenii lui s-a îndrăgostit de o alsaciană, care dorea un șal; drăcoaica l-a sâcâit atâta, încât bietul lăncier, care trebuia să fie înaintat sergent-major de cavalerie, după douăzeci de ani de serviciu, și care era fala regimentului, a vândut, ca să-i poată dăruia șalul, niște lucruri de-ale companiei sale. Știi ce-a făcut lăncierul, baroane d'Ervy? A mâncat geamurile unei ferestre după. ce le pisase, și-a murit bolnav, în unsprezece ore, la spital... Vezi de poți să mori și dumneata de o apoplexie, ca să-ți mai putem salva onoarea...

Baronul se uită la bătrânul viteaz cu ochii răătăciți, și mareșalul, văzând expresia aceea care trăda lașitatea,

¹⁵⁷ *un bun cumpărat de Ludovic al XVI-lea* - E vorba de castelul Rambouillet, cumpărat de Ludovic al XVI-lea în 1783.

simți cum i se roșesc obraji și cum i se aprind privirile.

— Se poate să mă părăsiți?... bolborosi Hulot.

În momentul acela, mareșalul Hulot, care aflase că fratele său și ministrul erau singuri, își îngădui să intre, și se duse către prinț, de-a dreptul, ca surzii.

— A! strigă eroul campaniei din Polonia, știu de ce-ai venit, dragă prietene!... Dar totul e de prisos!...

— De prisos?... repetă mareșalul Hulot, care n-auzise decât cuvântul din urmă.

— Da, vrei să-mi vorbești de fratele tău, știi tu cine-i fratele tău?

— Fratele meu?... întrebă surdul.

— Să-ți spun eu cine-i, strigă mareșalul, e un escroc nedemn de tine!...

Și-n ochii mareșalului cuprins de furie scăpără privirea aceea fulgerătoare, care semăna cu a lui Napoleon și care înfrângea voințele și gândurile.

— Minți, Cottin! răspunse mareșalul Hulot devenind livid. Aruncă-ți bastonul cum mi-l arunc și eu!... îți stau la dispoziție.

Prințul se duse de-a dreptul spre camaradul său, se uită țintă la el și-i spuse în ureche, strângându-i mâna:

— Ești în stare să te-arăți bărbat?

— Ai să vezi...

— Atunci, ține-te bine! trebuie să înfrunți cea mai mare nenorocire ce ți se putea întâmpla.

Prințul se întoarse, luă de pe masă un dosar și-l puse în mâinile mareșalului Hulot, strigându-i:

— Citește!

Contele Forzheim citi următoarea scrisoare anexată la dosar:

EXCELENȚEI SALE PREȘEDINTELUI CONSILIULUI
(Confidențial)

Alger, data...

Scumpul meu principe, ne-a căzut pe cap o afacere foarte urâtă, cum veți vedea din actele pe care vi le trimit.

Pe scurt, baronul Hulot d'Ervy a trimis în provincia Oran pe un unchi de-ai său, pentru a face învârteli cu grânele și furajele, și i-a dat drept complice un magazioner. Acest magazioner a făcut mărturisiri complete, ca să-și dea importanță, și până la urmă a evadat. Procurorul regal, văzând că în această afacere sunt amestecați doar doi funcționari subalterni, a pornit o anchetă severă, dar Johann Fischer, unchiul directorului general în subordinea dumneavoastră, amenințat de a fi trimis în fața Curții cu juri, s-a înjunghiat în închisoare cu un piron.

Afacerea s-ar fi sfârșit aici, dacă omul acesta cumsecade și cinstit, înșelat, fără nicio îndoială, de complicele său și de nepot, nu s-ar fi gândit să-i scrie baronului Hulot. Scrisoarea lui, căzută în mâinile justiției, l-a uimit atât de tare pe procurorul regal încât acesta a venit la mine. Arestarea și darea în judecată a unui consilier de stat, a unui director general devotat, care ne-a făcut mari servicii, căci ne-a salvat pe toți după trecerea Berezinei¹⁵⁸ reorganizând administrația, ar fi însemnat o lovitură atât de puternică, încât am cerut să mi se trimită dosarul.

Ce-i de făcut? să lăsăm afacerea să-și urmeze cursul? Sau, având în vedere că principalul vinovat, aparent, e mort, putem să înăbușim procesul condamându-l pe magazioner în lipsă?

Procurorul general consimte să vă fie transmise actele; iar baronul d'Ervy locuind la Paris, procesul va fi de competența Curții regale de-acolo. Am găsit această portiță de scăpare, ca să ieșim deocamdată din încurcătură.

Dar vă rog, scumpe domnule mareșal, să luați numaidecât o hotărâre. A și început să se vorbească prea

¹⁵⁸ *trecerea Berezinei* - Armatele napoleoniene respinse de trupele rusești conduse de generalul Kutuzov (la sfârșitul lui noiembrie 1812) au trecut râul Berezina cu pierderi extrem de mari.

mult de această afacere nenorocită, care ne va pricinui și nouă tot atâtea neajunsuri ca și celor în cauză, dacă se va da în vileag complicitatea marelui vinovat, de care nu știm deocamdată decât procurorul regal, judecătorul de instrucție, procurorul general și cu mine.

Ajungând aici, mareșalul Hulot scăpă hârtia din mâini și, privindu-și fratele, văzu că era de prisos să mai cerceteze dosarul, căută însă scrisoarea lui Johann Fischer și i-o întinse, după ce o citi dintr-o aruncătură de ochi.

Din închisoarea Oran

Nepoate, când vei citi scrisoarea aceasta, eu nu voi mai fi printre cei vii.

Poți fi liniștit, nu se vor găsi dovezi împotriva dumatăle. Cum eu mor, și ipocritul dumatăle de Chardin a dispărut, procesul se va opri. Chipul Adelinei noastre, pe care o faci atât de fericită, mă ajută să primesc moartea cu sufletul împăcat. Nu mai e nevoie să-mi trimiți cei două sute de mii de franci. Adio.

Scrisoarea aceasta ți-o va înmâna un deținut, pe care cred că mă pot bizui.

Johann Fischer

— Vă cer iertare, rosti cu o mândrie înduioșătoare mareșalul Hulot prințului de Wissembourg.

— Haide, tutuiește-mă ca și înainte, Hulot! răspunse ministrul strângând mâna vechiului său prieten. Sărmanul lăncier nu s-a omorât decât pe el, adăugă el fulgerându-l cu privirea pe Hulot d'Ervy.

— Cât ai luat? îl întrebă cu asprime pe fratele său contele de Forzheim.

— Două sute de mii de franci.

— Dragă prietene, zise contele adresându-se ministrului,

ai să primești înapoi banii în patruzeci și opt de ore. Nu se va putea spune niciodată că un om pe care-l cheamă Hulot a păgubit statul, fie chiar cu cinci parale.

— Ce copilărie! exclamă mareșalul. Știu unde se află cei două sute de mii de franci, și voi face în așa fel ca să fie restituiți. Prezintă-ți demisia și cere-ți pensionarea! rosti el făcând să zboare o hârtie ministerială dublă până la capătul mesei la care se așezase consilierul de stat, care nu se mai putea ține pe picioare. Procesul dumatăle ar fi o rușine pentru noi toți, de aceea am obținut din partea Consiliului de Miniștri libertatea de a proceda cum voi crede de cuviință. Întrucât accepti o viață lipsită de onoare, lipsită de stima mea, o viață plină de înjosire, vei primi pensia ce ți se cuvine. Un lucru, numai: fă-te cât mai uitat.

Mareșalul sună.

— Funcționarul Marneffe e aici?

— Da, excelență, spuse ușierul.

— Să între.

— Dumneata, strigă ministrul văzându-l pe Marneffe, împreună cu soția dumatăle ați ruinat cu bună-știință pe baronul Hulot d'Ervy, care-i de față.

— Vă cer iertare, domnule ministru, suntem foarte săraci, trăim numai din leafa mea și am doi copii, autorul celui din urmă fiind domnul baron.

— Ce mutră de ticălos! se adresă prințul mareșalului Hulot, arătându-l pe Marneffe. Scutește-mă de discursuri în genul lui Sganarelle¹⁵⁹, continuă el; dacă nu înapoiezi cei două sute de mii de franci, vei fi trimis în Algeria.

— Dar, *domnule ministru*, n-o cunoașteți pe soția mea, a tocat tot. Domnul baron invita zilnic șase persoane la masă... Acasă la mine se cheltuiesc cincizeci de mii de franci pe an.

¹⁵⁹ *discursuri în genul lui Sganarelle* - Sganarelle este bărbatul urât, vulgar și laș din comedia lui Molière *Sganarelle sau încornoratul închipuit* (1660). Încornorat de-a binelea apare în comedia *Școala bărbatilor* (1661), unde este opus fratelui său, Ariste, om fin și civilizat.

— Pleacă! strigă ministrul cu vocea lui formidabilă, care trâmbița atacul în toiul bătăliilor; în două ore vei primi înștiințarea detașării dumitale... ieși!

— Prefer să-mi dau demisia, răspunse cu obrăznicie Marneffe, căci prea e de tot să fiu ceea ce sunt și pe deasupra să mai primesc și lovituri; mie unuia nu-mi convine!

Și ieși.

— Ce lichea nerușinată! zise prințul.

Mareșalul Hulot, care în timpul acestei scene rămăsese în picioare, nemișcat, palid ca un mort, privind pe furis la fratele său, se apropie de prinț și, luându-i mâna, repetă: în patruzeci și opt de ore paguba bănească va fi acoperită, însă onoarea!... Adio, mareșale! Ultima lovitură e cea care ucide... Da, asta mă va omorî, îi șopti el la ureche.

— De ce naiba ai venit tocmai astăzi dimineață? îl întrebă prințul mișcat.

— Venisem pentru soția lui, răspunse contele arătând spre Hector; n-are cu ce trăi... mai ales acum.

— Are pensia lui!

— Are poprire pe ea!

— Trebuie să ai pe dracul în tine! spuse prințul dând din umeri. Ce băutură vrăjită ți-au dat să bei femeile astea ca să te scoabă din minți? făcu el către Hulot d'Ervy. Cum ai putut, dumneata, care știai cu câtă migăloasă precizie înregistrează totul administrația franceză, dresând la tot pasul procese-verbale, consumând teancuri de hârtie ca să constate intrarea sau ieșirea câtorva centime, dumneata, care te plângeai că trebuie sute de iscălituri pentru orice fleac, ca să eliberezi un soldat, ca să cumperi țesale, cum ai putut crede că vei putea ascunde multă vreme un furt? Dar ziaarele! Dar invidioșii, dar cei care vor să fure! Femeile te-au făcut să-ți pierzi bunul simț! Ți-au astupat oare ochii, sau vei fi fiind alcătuit altfel decât noi ceilalți? Din clipa în care ți-ai dat seama că nu mai erai om, ci un sclav al firii dumitale, trebuia să-ți dai demisia din administrație. Dacă

ai fost în stare să săvârșești atât de prostește această crimă, vei sfârși... mai bine nu-ți spun unde...

— Îmi făgăduiești să ai grijă de ea, Cottin?... întrebă contele Forzheim, care n-auzea nimic și nu se gândea decât la cumnata sa.

— Fii fără grijă! răspunse ministrul.

— Atunci, îți mulțumesc și rămâi cu bine! Haidem, domnule, i se adresează el fratelui său...

Prințul îi privi cu un ochi în aparență liniștit pe cei doi frați atât de deosebiți ca înfățișare, atitudine și fire, cel viteaz și cel laș, pătimășul și puritanul, cinstitul și cel care delapidase, și-și spuse în gând: „Lașul n-are să știe să moară! pe când bietul meu Hulot, atât de cinstit, și-a văzut scrisă sentința de moarte!”

Se așează în fotoliu și continuă să citească telegramele din Africa cu o mișcare ce vădea în același timp sângele rece al căpitanului și mila adâncă trezită de priveliștea câmpurilor de bătălie! Căci, în realitate, nimeni nu este mai uman decât militarul, deprins din pricina războiului să-și păstreze liniștea deplină, ca de gheață, atât de necesară pe câmpul de bătălie.

A doua zi, apărură în câteva ziare, la rubrici diferite, următoarele articole:

Domnul baron Hulot d'Ervy și-a cerut pensionarea. Neregulile din administrația algeriană, descoperite odată cu moartea unui funcționar și fuga altuia, au influențat asupra hotărârii luate de înaltul demnitar. Aflând de greșelile săvârșite de niște slujbași, în care din nenorocire avusese toată încrederea, domnul baron Hulot d'Ervy a fost lovit de un atac de paralizie chiar pe când se afla în cabinetul ministrului.

Domnul Hulot d'Ervy, fratele mareșalului, a împlinit patruzeci și cinci de ani de serviciu. Hotărârea aceasta, zadarnic combătută, a mâhnit pe toți cei ce-l cunosc pe

domnul Hulot, ale cărui însușiri personale egalează talentele sale administrative. Nimeni n-a uitat devotamentul de care a dat dovadă la Varșovia șeful ordonator al gărzii imperiale, nici hărnicia neîntrecută cu care a organizat diferitele servicii ale armatei improvizate de Napoleon în 1815¹⁶⁰.

Încă una dintre gloriile epocii imperiale care părăsește scena. Din 1830, domnul baron Hulot n-a încetat a fi una dintre cele mai luminoase competențe atât de necesare în consiliul de stat cât și în Ministerul de Război.

ALGER. Afacerea cu furajele, care în unele ziare a luat proporții ridice, s-a sfârșit cu moartea principalului vinovat. Johann Wisch s-a sinucis în închisoare, iar complicele său a fugit; dar va fi judecat în lipsă.

Wisch, vechi furnizor al armatei, era un om cinstit, foarte stimat, care n-a putut să se resemneze la gândul că a fost înșelat de Chardin, magazionerul dispărut.

La rubrica Întâmplări din Paris, se putea citi următoarea știre:

Domnul mareșal ministru de Război, ca să prevină în viitor alte nereguli, a hotărât să înființeze în Africa un birou, al aprovizionării. Cu organizarea acestui serviciu a fost însărcinat un șef de birou, domnul Marneffe!

Locul rămas vacant în urma demisiei baronului Hulot a trezit multe ambiții. Se spune că direcția aceasta e făgăduită domnului conte Martial de la Roche-Hugon, deputat și cumnat al domnului conte de Rastignac. Domnul Massol, raportor al consiliului, va li numi consilier de stat, iar domnul Claude Vignon, raportor.

Dintre toate știrile false, cea mai primejdioasă pentru

¹⁶⁰ *armata improvizată de Napoleon în 1815 - (v. nota 31).*

ziarele de opoziție e minciuna oficială. Oricât de isteți ar fi ziaristii, sunt uneori păcăliți, cu sau fără voie, de dibăcia acelora dintre ei care au trecut, ca acel Claude Vignon, din presă în sferele înalte ale Puterii. Ziarul nu poate fi învins decât de un ziarist. De aceea, se poate spune, adaptând versul lui Voltaire:

Ale Parisului fapte diverse nu-s ce crede ușuratică lume.

Mareșalul Hulot îl luă pe fratele său, care se așeza respectuos pe scăunelul din față al trăsurii, lăsându-l pe bătrân în fund. Cei doi frați nu schimbă nicio vorbă. Hector era distrus. Mareșalul rămase țeapăn, ca un om care-și adună forțele, care și le încordează ca să susțină o povară zdrobitoare. După ce ajunse acasă, îl conduse pe baron fără să rostească un cuvânt, numai prin gesturi poruncitoare, în biroul său. Contele primise de la împăratul Napoleon o pereche de pistoale minunate, lucrate la Versailles; scoase cutia, pe care era gravată inscripția: *Dăruite de împăratul Napoleon generalului Hulot*, din dulăpașul în care o ținea și, arătând-o fratelui său, îi spuse:

— Iată leacul tău.

Lisbeth, care privea prin ușa întredeschisă, se repezi la trăsură poruncind vizitiului să pornească într-o goană până în strada Plumet. În mai puțin de douăzeci de minute, trăsură era înapoi cu baroana, înștiințată de amenințarea pe care mareșalul o îndreptase asupra fratelui său.

Contele, fără să se mai uite la fratele său, își chemă servitorul credincios, veteranul care-l sluja de treizeci de ani.

— Beaupied, îi zise el, du-te de-l cheamă pe notarul meu, pe contele Steinbock, pe nepoata mea Hortense și pe agentul de schimb al Vistieriei. E zece și jumătate, la douăsprezece să fie toți aici. Ia o trăsură... Și mișcă mai repede!... adăugă el regăsind o expresie republicană, pe

care o întrebuința des pe vremuri. Apoi își luă aerul fioros care-i făcea pe soldații lui să stea cu urechile ciulite când cerceta hățișurile bretone, în 1799 (vezi *Șuanii*¹⁶¹).

— Voi îndeplini porunca, domnule mareșal, răspunse Beaupied ducându-și dosul palmei la frunte.

Fără să-i mai dea vreo atenție baronului, bătrânul se întoarse în birou, luă o cheie ascunsă într-un dulăpaș și deschise o casetă de malahit legată în oțel, un dar al împăratului Alexandru. Din ordinul lui Napoleon, mareșalul se dusesese să restituie țarului niște obiecte personale, luate ca pradă în luptele de la Dresda, în schimbul cărora Napoleon spera să obțină eliberarea lui Vandamme¹⁶². Țarul îl răsplăti împărătește pe generalul Hulot, dându-i această casetă și spunându-i că nădăjduiește să se poată arăta la fel de curtenitor față de împăratul francez, dar nu-l eliberă pe Vandamme. Pe capacul acestei cutii, împodobită toată cu aur, se vedeau armele imperiale ale Rusiei. Mareșalul numără bancnotele și monezile de aur aflate în cutie: avea o sută cincizeci și două de mii de franci! Nu-și putu stăpâni un gest de mulțumire. În clipa aceea, intră doamna Hulot, într-o stare care ar fi putut înduioșa chiar pe niște judecători de crime politice. Se repezi la Hector, privind cu un aer înnebunit, când la cutia cu pistoale, când la mareșal.

— Ce ai împotriva fratelui dumitale? Ce ți-a făcut soțul meu? Întrebă ea cu un glas atât de pătrunzător încât mareșalul o auzi.

— Ne-a dezonorat pe toți! răspunse fostul ostaș al

¹⁶¹ *Șuanii* – primul mare roman al lui Balzac (1829), care evocă lupta victorioasă a unei armate republicane conduse de tânărul ofițer Hulot, în 1799, împotriva mișcării contrarevoluționare din Bretania a așa-numiților șuani (după strigătul lor de raliere care imita țipătul bufniței, în l. fr.: *chouette*).

¹⁶² *În luptele de la Dresda... Vandamme* – La Dresda, în 1813, Napoleon a mai putut învinge armatele coalizate. A fost una din ultimele lui victorii. *Vandamme (Dominique-René)* (1770—1830) este un general francez luat prizonier de ruși, după bătălia de la Dresda. Revenit în Franța în 1814, el a participat și la bătălia de la Waterloo.

Republicii, cu o sforțare care făcea să i se deschidă iar una dintre vechile sale răni. A furat statul! A necinstit numele ce-l port; din pricina lui îmi doresc moartea; m-a ucis... Nu mai am altă putere decât aceea de a înapoia banii. Am fost umilit în fața lui Condé¹⁶³ al Republicii, în fața omului pe care-l stimez cel mai mult, pe care l-am învinovățit pe nedrept de minciună, în fața prințului de Wissenbourg!... Asta-i nimic? Iată cum și-a servit patria!

Și-și șterse o lacrimă.

— Și acum vine la rând familia! continuă el. Vă răpește pâinea pe care v-o păstram, economiile agonisite timp de treizeci de ani, comoara strânsă de un bătrân soldat cu prețul atâtor lipsuri! Uite ce vă hărăzeam! spuse el arătând biletele de bancă. Și-a ucis unchiul, căci Fischer, un suflet curat și nobil de alsacian, n-a putut, așa cum face Hector, să îndure gândul ca numele său de țăran să fie pătat. În sfârșit, Dumnezeu s-a arătat atât de îngăduitor cu el încât l-a lăsat să-și aleagă un înger printre femei! A avut norocul nemaivăzut să se însoare cu o femeie ca Adeline și a înșelat-o, i-a făcut viața amară, a părăsit-o pentru niște destrăbălate, niște lepădături, niște saltimbance, niște actrițe de teapa unei Cadine, Josépha, Marneffe!... Iată omul pe care l-am socotit copilul meu, mândria mea!... Dacă te împaci cu viața ticăloasă în care te-ai vârat, pleacă, nenorocitul! N-am puterea să-mi blestem fratele pe care l-am iubit atât de mult, sunt tot atât de slab față de el ca și dumneata, Adeline, dar să nu mai apară niciodată în fața mea. Îi interzic să asiste la înmormântarea mea, să meargă în urma sicriului meu. Să se rușineze cel puțin de crima lui, dacă nu poate să aibă remușcări...

Mareșalul, livid la față, se lăsă pe divanul din birou, cu puterile sleite de cuvintele solemne pe care le rostise. Și, poate pentru întâia oară în viața lui, două lacrimi i se rostogoliră, curgându-i de-a lungul obrazilor.

¹⁶³ Condé – prințul *Louis, de Condé* (1621—1686), zis „marele Condé”, spre a se deosebi de restul familiei.

— Sărmanul meu unchi Fischer! strigă Lisbeth punându-și batista la ochi.

— Dragă frate! spuse Adeline venind să îngenuncheze înaintea mareșalului, trăiește pentru mine! Ajută-mă să-l împac pe Hector cu viața, și-l fac să-și răscumpere greșelile!...

— Ei! rosti mareșalul, dacă mai trăiește încă, înseamnă că n-a ajuns la capătul crimelor sale! Un om care a disprețuit o soție ca Adeline, care și-a ucis simțămintele de adevărat republican, dragostea de țară, de familie și față de cei oropsiți, simțăminte pe care m-am silit întotdeauna să i le sădesc în suflet, un astfel de om e un monstru, un porc... Ia-l de aici, dacă îl mai iubești, căci aud în mine o voce care-mi strigă să-mi încarc pistoalele și să-i zbor creierii! Dacă l-aș ucide, v-aș salva pe voi toți, iar pe el de sine însuși!

Bătrânul mareșal se sculă cu o mișcare atât de amenințătoare, încât biata Adeline strigă:

— Haide, Hector!

Își luă soțul și părăsi casa, trăgându-l după ea pe baron, care era atât de zdrobit, încât trebui să-i urce în trăsură ca să-l ducă în strada Plumet, unde căzu la pat. Omul acesta, aproape distrus, rămase mai multe zile în pat, refuzând mâncarea, fără să rostească o vorbă. Adeline îl înduplecă, după multe lacrimi, să ia măcar câte o supă; îl veghea, stând la căpătâiul lui, și, din toate sentimentele ce-i umpleau odinioară sufletul, nu-i mai rămăsese decât o milă adâncă.

La ora douăsprezece și jumătate, Lisbeth introduse în cabinetul scumpului ei mareșal, de care nu se mai despărțea, atât de înspăimântată era de schimbările care se vedeau în el, pe notar și pe contele Steinbock.

— Domnule conte, zise mareșalul, te rog să semnezi autorizația necesară pentru nepoată-mea, soția dumitale, ca să poată vinde un titlu de rentă, din care nu are decât nuda proprietate. Domnișoară Fischer încuviințează această

vânzare, renunțând la uzufruct.

— Da, dragă conte, spuse Lisbeth fără șovăire.

— Bine, draga mea, răspunse bătrânul ostaș. Nădăjduiesc să mai trăiesc de ajuns ca să te pot răsplăti. Nu mă îndoiam de dumneata, ești o adevărată republicană, o fiică a poporului.

Luă mâna fetei bătrâne și o sărută.

— Domnule Hannequin, se adresă el notarului, fă actul necesar sub formă de procură și vezi să-l am până la ora două, ca să pot vinde renta astăzi la bursă. Titlul îl are nepoata mea, contesa, care va veni să semneze actul, împreună cu domnișoara, când îl vei aduce. Domnul conte are să te întovărășească până la dumneata, ca să-ți dea semnătura.

Artistul, la un semn al Lisbethi, îl salută cu respect pe mareșal și plecă.

A doua zi, la ora zece dimineața, contele de Forzheim ceru să fie anunțat prințului de Wissemibourg și fu primit imediat.

— Ei, dragă Hulot, i se adresă mareșalul Cottin înmânând bunului său prieten ziarele, vezi că am salvat aparențele... citește...

Mareșalul Hulot puse gazetele pe masa vechiului său camarad și-i întinse două sute de mii de franci.

— Iată ceea ce a luat fratele meu de la stat, zise el.

— Asta-i nebunie! exclamă ministrul. E cu neputință, adăugă el luând cornetul pe care i-l întinse mareșalul și vorbindu-i la ureche, să operăm această restituire. Am fi nevoiți să mărturisim delapidările fratelui dumatăle, și-am făcut tot ce se poate ca să le ascundem...

— Fă cu ei ce poțtești, nu vreau ca în avutul familiei Hulot să fie vreun ban furat de la stat, spuse contele.

— Voi cere regelui să-mi dea dispoziții în această privință. Să nu mai vorbim de asta, adăugă ministrul dându-și seama de neputința de a învinge sublima

încăpățânare a bătrânului.

— Rămâi cu bine, Cottin, rosti bătrânul luând mâna prințului de Wissembourg, îmi simt sufletul ca de gheață... Apoi, după ce făcu un pas, se întoarse, se uită la prinț pe care-l văzu adânc mișcat, deschise brațele ca să-l strângă, și prințul îl îmbrățișă pe mareșal. Îmi pare, zise el, că spunându-ți adio îmi iau rămas bun de la toată armata cea mare.

— Adio, deci, bătrâne, și scumpe camarad! spuse ministrul.

— Da, adio, căci mă duc acolo unde se află ostașii noștri pe care i-am plâns...

În clipa aceea, intră Claude Vignon. Cele două vechi rămășițe ale falangei napoleoniene se salutară grav, făcând să dispară de pe chipurile lor orice urmă de emoție.

— Cred că ați fost mulțumit de gazete, excelență? întrebă viitorul raportor. Am manevrat în așa fel ca foile opoziției să creadă că au publicat secretele noastre...

— Din nefericire, totul e zadarnic, replică ministrul, privindu-l pe mareșal, care părăsea salonul. Mi-am luat chiar acum un ultim rămas bun, care mă doare mult. Mareșalul Hulot nu mai are nici trei zile de trăit, am văzut asta, de altfel, de ieri. Omul acesta de o cinste sublimă, un soldat pe care ghiulelele l-au cruțat, cu toată vitejia lui... uite... aici, pe fotoliu... a primit lovitura de moarte, din mâna mea, printr-o hârtie!... Sună și poruncește să-mi vină trăsura. Mă duc la Neuilly, adăugă el punând cele două sute de mii de franci în portofoliul ministerial.

Cu toate îngrijirile Lisbethiei, trei zile mai târziu, mareșalul Hulot își dădu sufletul. Asemenea oameni sunt o fală pentru partidele lor. Pentru republicani, mareșalul era idealul patriotismului. Astfel toți se alăturară cortegiului, care fu urmat de o mulțime imensă. Armata, administrația, Curtea regală, poporul, toată lumea veni să omagieze înalta virtute, cinstea neclintită, gloria nepătată. Nu oricine poate

avea poporul în urma cortegiului său mortuar. În mormântarea asta purta pecetea unei mărturii pline de delicatețe, de bun-gust și de suflet, care, din când în când, amintesc meritele și gloria nobleței franceze. Printre cei care urmau sicriul se afla și bătrânul marchiz de Montauran, fratele aceluia care fusese adversarul, și încă nefericit, al lui Hulot în revolta Șuanilor din 1779. Marchizul, murind sub gloanțele guvernamentalilor, îi încredințase ostașului Republicii pe fratele mai tânăr. (Vezi *Șuanii*.) Hulot primise cu atâta bună-credință testamentul verbal al nobilului, încât izbuti să salvezi bunurile tânărului, pe atunci emigrat. De aceea, și vechea noblețe franceză aduse omagiile sale soldatului, care cu nouă ani în urmă o învinsese pe *Madame*¹⁶⁴.

Pentru Lisbeth, moartea mareșalului, cu patru zile înainte de ultima strigare a căsătoriei, fu ca trăsnetul care arde recolta împreună cu hambarul. Lorena, cum se întâmplă adesea, sărise peste cal. Mareșalul murise de pe urma loviturilor pe care ea și cu doamna Marneffe le pricinuiseră familiei. Ura fetei bătrâne, care părea potolită de izbândă, crescuse odată cu speranțele ei spulberate. Lisbeth se duse să-și verse furia la doamna Marneffe; rămăsese fără locuință, căci mareșalul încheiase contractul de închiriere numai pe durata vieții sale. Crevel, ca s-o consoleze pe prietena Valériei sale, îi luă economiile, pe care le dublă cu multă generozitate, și îi plasă capitalul cu cinci la sută, dându-i uzufructul și punând nuda proprietate pe numele Célestinei. Datorită acestei operații, Lisbeth avu o rentă viageră de două mii de franci. La facerea inventarului, se

¹⁶⁴ *soldatul... care o învinsese pe Madame - Madame*, titlu purtat de surorile, cumnatele sau nurorile regelui Franței, este aici *Marie-Caroline de Bourbon de Naples* (1798—1870), soția ducelui de Berry, fiul cel mai mic al lui Carol al X-lea. Rămasă văduvă cu un fiu, în 1820, ea a încercat, după căderea Bourbonilor, debarcând în Franța (în 1832), să provoace o mișcare regalistă, care să-i redea fiului ei tronul, dar n-a reușit.

găsi o comunicare a mareșalului către cumnata sa, nepoata sa Hortense și nepotul său Victorin, însărcinându-i să plătească cu toți împreună o rentă viageră de o mie două sute de franci aceleia care trebuia să-i fie soție, domnișoarei Lisbeth Fischer.

Adeline, văzându-l pe baron între viață și moarte, izbuti să-i ascundă timp de câteva zile decesul mareșalului; dar Lisbeth veni în doliu, și groaznicul adevăr i se dezvălui, după unsprezece zile de la funeralii. Această teribilă lovitură îl făcu pe bolnav să-și recapete energia, se sculă și-și găsi toată familia adunată în salon, îmbrăcată în negru, rămânând tăcută la ivirea lui. În cincisprezece zile, Hulot slăbise și arăta ca o stafie, înfățișându-se familiei ca umbra celui de altădată.

— Trebuie să luăm o hotărâre, zise el cu glas stins așezându-se într-un fotoliu și privind adunarea din care lipseau Crevel și Steinbock.

— Nu mai putem rămâne aici, spunea tocmai Hortense, în clipa când intra tatăl ei, chiria e prea scumpă...

— În privința locuinței, spuse Victorin rupând penibila tăcere, ofer *mamei*...

Auzind aceste cuvinte, care păreau că-l exclud, baronul, care stătea cu capul plecat contemplând flotile covorului fără să le vadă, își înălță fruntea, aruncând o privire jalnică avocatului. Drepturile unui tată sunt totdeauna atât de sfinte, chiar când e un ticălos lipsit de onoare, încât Victorin se opri.

— Mamei tale... repetă baronul. Ai dreptate, băiete.

— Apartamentul de deasupra noastră, din pavilion, sfârși Célestine fraza bărbatului ei.

— Vă stingheresc, copii?... întrebă baronul cu blândețea oamenilor care s-au osândit singuri. Pe viitor puteți fi fără grijă, n-o să mai aveți de ce vă plânge de tatăl vostru și n-o să-l mai vedeți decât în clipa când nu veți mai avea de ce să vă fie rușine de el.

Se duse la Hortense și o sărută pe frunte. Își deschise

brațele fiului său, și Victorin se aruncă la pieptu-i cu deznădejde, ghicindu-i intențiile. Făcând un semn Lisbethei, care se apropie, baronul o sărută pe frunte. Apoi se retrase în odaia lui, iar Adeline, cuprinsă de neliniște, îl urmă.

— Fratele meu avea dreptate, Adeline, îi spuse el luându-i mâna. Nu sunt vrednic de viața de familie. N-am îndrăznit să-i binecuvântez decât în fundul sufletului meu pe bieții copii, care au avut o purtare sublimă; spune-le că n-am putut decât să-i sărut, căci o binecuvântare de la un om mârșav, de la un tată care-i asasinul și pacostea familiei, în loc să fie sprijinul și gloria ei, ar putea să le fie fatală. Dar am să-i binecuvântez de departe, în fiecare zi. Iar ție numai Dumnezeu singur, căci e atotputernic, poate să-ți răsplătească după meritele tale!... Iartă-mă, zise el înngenunchind în fața soției sale, luându-i mâinile și udându-i-le cu lacrimi.

— Hector! Hector! greșelile tale sunt mari, dar mila lui Dumnezeu e nesfârșită, și ai putea îndrepta totul dacă ai rămâne cu mine... Ridică-te, cu gânduri creștinești, dragul meu... Îți sunt soție, nu judecător. Sunt a ta, fă cu mine ce vrei, du-mă cu tine oriunde te duci, mă simt în stare să te consolez, să-ți fac viața suportabilă prin dragostea, grija și respectul meu... Copiii noștri își au rosturile lor, nu mai au nevoie de mine. Lasă-mă să încerc să te distrez, să te înveslesc. Îngăduie-mi să împart cu tine necazurile surghiunului și ale mizeriei, ca să ți le îndulcesc. Tot am să fiu bună la ceva, cel puțin să te scutesc de cheltuiala unei slujnice...

— Mă ierți, scumpa și iubita mea, Adeline?

— Te iert, dar ridică-te, dragul meu!

— Bine, cu iertarea ta, am să pot trăi! continuă el ridicându-se. M-am întors aici în camera noastră, ca să nu fie și copiii noștri martori la înjosirea tatălui lor. Ah! să ai în fiecare zi în fața ta un tată criminal ca mine e ceva înspăimântător, care nimicește puterea părintească și dezbină familia. De aceea nu pot rămâne în mijlocul vostru,

vă părăsesc, ca să vă cruț de priveliștea odioasă a unui tată nedemn. Nu te împotrivi fugii mele, Adeline. Ar însemna să ridici chiar tu piedica pistolului cu care mi-aș zbura creierii... Și apoi, nu mă urma în surghiunul meu, m-ai lipsi de singura putere care-mi mai rămâne - a remușcării.

Energia lui Hector o sili pe Adeline, care era sleită de puteri, să tacă. Femeia asta, impunătoare în mijlocul atâtor ruine, își afla curajul în sentimentul unei comuniuni desăvârșite cu soțul ei. Îl știa al el, simțea că are misiunea sublimă de a-l consola și de a-l reda vieții de familie, de a-l împăca pe el cu sine însuși.

— Hector, mă lași să mor de deznădejde, de grijă și de neliniște?... Asta vrei tu? exclamă ea văzând că-și pierde izvorul energiei sale.

— Mă voi! Întoarce la tine, înger coborât din cer anume parcă pentru mine; mă voi întoarce, dacă nu bogat, măcar cu bunăstare. Ascultă, dragă Adeline, nu pot rămâne aici dintr-o mulțime de motive. Mai întâi, pensia mea, care va fi de șase mii de franci, e angajată pe patru ani, așadar n-am nimic. Și asta nu-i tot! Sunt amenințat să fiu arestat peste câteva zile, din pricina polițelor pe care le-am semnat la ordinul lui Vauvinet... De aceea sunt nevoit să dispar până ce Victorin, căruia îi voi lăsa instrucțiuni precise, mi le va fi răscumpărat. Disparația mea va fi de mare folos la încheierea acestei operațiuni. Când pensia îmi va fi liberă, când Vauvinet își va fi primit banii, voi reveni în mijlocul vostru. Tu n-ai fi în stare să păstrezi taina surghiunului meu. Fii liniștită, nu plânge, Adeline... E vorba numai de o lună...

— Unde ai să te duci? ce-ai să faci? ce-are să se întâmple cu tine? cine te va îngriji, căci nu mai ești tânăr? Lasă-mă și pe mine să dispar împreună cu tine, să plecăm în străinătate, spuse Adeline.

— Bine, vom vedea, răspunse el.

Baronul sună și îi porunci Mariettei să-i strângă toate lucrurile, să le pună repede în geamantane, fără să vadă

nimeni. Apoi, îmbrățișându-și soția într-un elan de iubire, cu care nu mai era obișnuită, o rugă să-l lase singur o clipă, ca să scrie lămuririle de care are nevoie Victorin, făgăduindu-i să nu plece de acasă decât noaptea, împreună cu ea. Îndată ce baroana se întoarse în salon, vicleanul moșneag, trecând prin cabinetul de toaletă, leși în anticameră, lăsând Mariettei un petic de hârtie pe care scrisese: *Trimite geamantanele cu trenul de Corbeil domnului Hector, poste-restante, Corbeil*. Baronul, luând o trăsură, ajunsese hăt-depart pe străzile Parisului, când Mariette veni să-i arate baroanei însemnarea și să-i spună că domnul ieșise în oraș. Adeline se repezi în camera lui, tremurând mai tare ca oricând; copiii, auzind un țipăt sfâșietor, o urmară speriați. O ridică de jos leșinată și o culcă în pat, căci fusese cuprinsă de o febră nervoasă, care o ținu între viață și moarte timp de o lună.

— Unde-i? atâta putea rosti.

Cercetările lui Victorin nu duseră la niciun rezultat. Iată de ce baronul ceruse vizitiului să-l ducă în piața Palais Royal. Acolo, recăpătându-și toată luciditatea, ca să-și poată înfăptui planul chibzuit în timpul zilelor cât stătuse în pat zdrobit de durere și de supărare, străbătu galeriile de la Palais Royal și se duse să ia o splendidă trăsură de piață, în strada Joquelet. Urmând porunca primită, vizitiul intră în curtea casei din strada Villel Evêque, unde locuia Josépha și ale cărei porți se deschisera larg la strigătul omului de pe capră, lăsând să treacă trăsura cea impunătoare. Josépha coborî, mânată de curiozitate; feciorul îi spusese că un bătrân neputincios, care nu era în stare să coboare din trăsură, o ruga să vină jos pentru o clipă.

— Josépha! eu sunt!...

Celebra cântăreață îl recunoscuse pe Hulot numai după voce.

— Cum, tu ești, sărmane prieten! Drept să-ți spun, semeni cu monedele de douăzeci de franci spălate de evreii

din Germania și pe care zarafii nu le mai primesc.

— Vai! așa e, răspunse Hulot, căci abia am scăpat din brațele morții! Dar tu ai rămas tot frumoasă! Vei fi oare și bună?

— Să vedem, depinde! zise ea.

— Uite ce-i, reluă Hulot. Poți să mă găzduiești într-o odaie de servitori, la pod, pentru câteva zile? Am rămas fără un ban, fără nicio nădejde, fără pâine, fără locuință, fără soție, fără copii, fără adăpost, fără onoare, fără curaj, fără prieteni, și, mai rău decât toate, sub amenințarea polițelor...

— Sărmanul meu prieten! Prea mulți „fără”. Nu cumva ești și „*sans culotte*”?

— Tu râzi, iar eu sunt pierdut! exclamă baronul. Și eu care mă bizuiam pe tine, ca Gourville pe Ninon¹⁶⁵.

— Am auzit, zise Josépha, că o femeie din lumea bună te-a adus în halul ăsta! Șmecherele! Se pricep mai bine ca noi să jumulească o curcă! Parcă ai fi un schelet părăsit de corbi... ești străveziu!

— N-avem vreme de pierdut, Josépha!

— Intră, dragul meu! sunt singură, și servitorii mei nu te cunosc. Dă drumul trăsurii. Ai plătit-o?

— Da, răspunse baronul pe când cobora sprijinindu-se de brațul Joséphei.

— Dacă vrei, poți trece drept tatăl meu, îl sfătui cântăreața cuprinsă de milă.

Îl instalează pe Hulot în salonul superb unde baronul o văzuse ultima oară.

— E adevărat, bătrâne, i se adresă ea, că ți-ai ucis fratele și unchiul, că ți-ai ruinat familia, că ai supra-îpotecat casa copiilor tăi și ai tocat cu prințesa ta banii furați statului în Africa?

¹⁶⁵ mă bizuiam pe tine, ca Gourville pe Ninon – Ninon de Lenclos (v. nota 121) promise în păstrare, de la unul dintre amanții ei, 10 000 de galbeni, sumă pe care a păzit-o mai conștiincios decât fidelitatea, înapoiindu-i la întoarcerea lui din călătorie.

Baronul își plecă cu tristețe capul.

— Ei, să știi că asta îmi place, strigă Josépha ridicându-se entuziasmată. Distrugere pe toată linia! E sardanapalic! Măreți! Desăvârșit! Să fii canalie, dar să ai inimă! Îți mărturisesc, prefer o mână spartă, ca tine, ce se dă în vânt după femei, bancherilor reci și fără suflet cu reputația de oameni virtuoși și care ruinează mii de familii cu căile lor ferate, care înseamnă aur pentru ei și fier ruginit pentru gugumani! Tu, cel puțin, nu i-ai ruinat decât pe-ai tăi, și ce-ai făcut, ai făcut-o pe pielea ta! Și-apoi, ai o scuză fizică și morală...

Își luă o poză tragică și declamă:

E Venus pe de-a întregul, de prada-i agățată.

— Asta-i! adăugă ea făcând o piruetă.

Viciul îi ierta lui Hulot păcatele. Viciul îi surâdea, înconjurat de luxul lui dezmățat. Măreția crimelor însemna aici, ca pentru jurați, o circumstanță atenuantă.

— Cel puțin, e frumoasă femeia ta din lumea bună? Întrebă cântăreața, încercând să-l distreze pe Hulot și să-și facă o pomană cu el, căci durerea lui o mâhnea.

— Drept să-ți spun, aproape tot atât de frumoasă ca și tine! răspunse șiret baronul.

— Și nostimă tare, am auzit? ce-ți făcea? avea mai mult haz ca mine?

— Să nu mai vorbim de asta, zise Hulot.

— Se spune că l-a îmbrobodit și pe Crevel al meu, pe micuțul Steinbock și pe un brazilian superb?

— Se prea poate...

— Are o casă tot atât de frumoasă ca și a mea, pe care i-a dăruit-o Crevel. Târfa asta e adjutantul meu, victima lovită de mine primește de la ea lovitura de grație! Iată de ce sunt curioasă, moșulică, să știu ce fel de ființă e. Am zărit-o în trăsură la Bois de Boulogne, dar de departe... Carabine mi-a spus că e o *hoață de prima clasă!* Vrea să-l

înghită pe Crevel, dar n-are să-l poată ronțai, Crevel e *un zgârie-brânză*. Un zgârie-brânză blând, care spune totdeauna *da* și face cum crede el de cuviință. E Vanitos, pătimaș, dar banii lui nu se aprind. De la indivizii de soiul lui nu scoți mai mult de o mie până la trei mii de franci pe lună, căci în fața unei cheltuieli mai mari se opresc ca măgarul înaintea pârâului. Nu-i ca tine, dragul meu, tu ești un pătimaș, te poate face cineva să-ți vinzi și patria! Așa că, vezi tu, sunt gata să fac orice pentru tine! Ești părintele meu, tu m-ai lansat, e lucru sfânt. Ce-ți trebuie? Vrei o sută de mii de franci? O să mă dau peste cap să-ți fac rost de ei. Cât privește hrana, adăpostul, asta nu contează. O să găsești în fiecare zi un loc la masa mea și poți să-ți alegi o cameră frumoasă, la etajul al doilea. O să-ți dau trei sute de franci pe lună, ca bani de buzunar.

Baronul, mișcat de o asemenea primire, mai avu un ultim acces de nobleță.

— Nu, fetițo, nu, n-am venit la tine ca să mă întreții, rosti el.

— La vârsta ta, te poți mândri cu o astfel de victorie! spuse ea.

— Uite ce doresc, copila mea Ducele tău d'Hérouville are proprietăți imense în Normandia. Aș vrea să-mi iau numele de Thoul și să fiu administratorul lui. Sunt un om priceput, de încredere, căci una-i să iei de la guvern, și alta să ai de-a face cu o pungă străină.

— Ehe! făcu Josépha, cine fură azi un ou, mâine fură și un bou!

— Nu doresc decât să trăiesc undeva, neștiut de nimeni, timp de trei ani.

— Asta se poate face într-o clipă; astă-seară, după cină, spuse Josépha, n-am decât să-i vorbesc. Dacă aș vrea, ducele m-ar lua și în căsătorie, dar am averea lui, vreau mai mult!... Vreau stima lui! E un duce de mare clasă. Nobil, distins, măreț ca Ludovic al XIV-lea și Napoleon la un loc, deși e pitic. Și-apoi, am făcut și eu ca Schontz cu

Rochefide, datorită sfaturilor mele, a câștigat două milioane. Dar ascultă-mă, te cunosc ce poamă îmi ești, îți plac prea mult femeile, și ai să alergi și acolo după normandele tinerele, care-s niște fete strașnice; o să-ți rupă oasele flăcăii sau părinții, și ducele o să fie nevoit să-ți dea răvaș de drum. Parcă eu nu văd, după felul cum te uiți la mine, că-n tine tot mai trăiește tânărul, cum spunea Fénelon¹⁶⁶. Treaba asta nu-i pentru tine. Vezi, moșulică, tu nu poți să rupi așa dintr-odată cu Parisul și cu noi ceilalți! Ai înnebuni de plictiseală la Hérrouville!

— Ce-i de făcut? întrebă baronul, căci nu vreau să rămân la tine decât până ce iau o hotărâre.

— Știi ce? Lasă-mă să-ți fac un rost, cum cred eu de cuviință! Ascultă, hoțomanule!... Ai nevoie de femei. E leacul cel mai bun ca să uiți toate necazurile. Ascultă-mă bine. Cunosc o familie de oameni sărmani, pe strada Sairot-Maur-du-Temple, mai la vale de Courtille, care au o comoară: o fetiță mai fermecătoare decât eram eu la șaisprezece ani!... A! ți s-au și aprins ochii! Biata fetiță lucrează șaisprezece ore pe zi ca să brodeze stofe scumpe pentru negustorii de mătăsuri și câștigă optzeci de centime pe zi, cinci centime pe oră, o mizerie!... Acasă se hrănește ca irlandezii, cu cartofi, dar prăjiți în grăsime de guzgan, iar pâine nu mănâncă decât de cinci ori pe săptămână și bea apă de la cișmelele orașului, fiindcă apa din Sena e prea scumpă; nu-și poate deschide un atelier pe seama ei, căci i-ar trebui șase ori șapte mii de franci. Și s-ar vinde și diavolului pentru aceste șapte mii de franci! Ți-e lehamite de familie și nevastă, nu?... De altfel nu-ți convine să te vezi disprețuit de cei care înainte se uitau la tine ca la un

¹⁶⁶ Fénelon – *François de Salignac de la Mothe-Fénelon* (1651—1715), arhiepiscop de Cambrai, a fost un educator valoros. A avut ca elev pe ducele de Bourgogne, al cărui caracter violent a reușit să-l schimbe. În scop educativ a scris *Fabule*, un *Tratat despre educația fetelor* și faimosul roman cu personaje homerice *Télémaque*, în care apar critici indirecte la adresa guvernării absolutiste a lui Ludovic al XIV-lea, critici care i-au adus dizgrația.

zeu. Un tată fără bani și fără cinste e bun de împăiat și de pus într-o vitrină...

Baronul surâse fără să vrea de aceste glume crude.

— Ei bine, micuța Bijou vine mâine să-mi aducă o rochie de casă brodată, o bomboană; mi-au lucrat-o în șase luni, țesătură ca asta nu mai există! Bijou mă iubește, căci îi dau dulciuri și rochiile mele vechi. Și pe deasupra, mai trimit! și familiei lemne și carne, așa că ar fi în stare să facă orice pentru mine. Încerc și eu să-i mai ajut pe alții. Ah! n-am uitat ce-am suferit când eram flămândă! Bijou mi-a făcut câteva mărturisiri. Am descoperit că fetița asta are în ea stofă de figurantă la Ambigu-Comique. Bijou visează să poarte rochii frumoase ca ale mele și, mai ales, să umble în trăsură. Am să-i spun: „Drăguțo, îți convine un domn de...?” Câți ai? întrebă ea, oprindu-se, șaptezeci și doi?...

— Nu mai am vârsta.

— Am să-i spun, îți convine, un domn de șaptezeci și doi de ani, foarte curățel, care nu prizează tabac, e sănătos tun și prețuiește ca unul tânăr? Te măriți cu el la primăria arondismentului al treisprezecelea¹⁶⁷; o să se poarte bine cu tine, o să-ți dea șapte mii de franci ca să-ți poți deschide un atelier și o să-ți mobilizeze un apartament numai în lemn de mahon; apoi, dacă ești cuminte, o să te ducă din când în când la spectacole, o să-ți dea o sută de franci pe lună pentru tine și cincizeci pentru cheltuiala casei. O cunosc pe Bijou, parcă aș fi eu la paisprezece ani! Am sărit în sus de bucurie, când urâciosul de Crevel mi-a făcut asemenea propuneri mârșave! Ei, să știi, unchiule, că te-ai aranjat pe trei ani de zile. Fata-i cuminte și cinstită; trei, patru ani, o să fie încântată, căci atât o să-și păstreze iluziile, nu mai mult.

Hulot nu șovăi nicio clipă; era hotărât să refuze. Dar, ca

¹⁶⁷ *primăria arondismentului al treisprezecelea* - Pe vremea lui Balzac, Parisul avea douăsprezece arondismente; a te căsători la arondismentul al treisprezecelea - inexistent - însemna a trăi în concubinaj.

să pară recunoscător fată de cântăreață, atât de bună și de cumsecade, care făcea binele în felul ei, se prefăcu că stă la îndoială între Viciu și Virtute.

— Na! ai rămas ca un sloi de gheață! strigă ea mirată. Să știi, vei face fericirea unei întregi familii alcătuită dintr-un bunic care mai umblă de colo-colo, o mamă care se spetește muncind și două surori, dintre care una foarte urâtă, și care împreună nu câștigă decât un franc și treizeci de centime pe zi, stricându-și ochii. Asta-i o despăgubire pentru nenorocirea pe care ai pricinuit-o familiei tale, îți răscumperi greșelile petrecând cu o fetișcană la balul Mabilles¹⁶⁸.

Hulot, ca să pună capăt ispitei, făcu un gest ca și cum ar fi numărat banii.

— Fii liniștit în privința mijloacelor, reluă Josépha. Ducele meu o să-ți împrumute zece mii de franci, șapte mii ca să deschizi un magazin de broderie pentru Bijou, pe numele ei, trei mii ca să-ți mobilezi un apartament, și, la fiecare trei luni, vei găsi aici un plic cu șase sute cincizeci de franci. Când o să-ți recapeți pensia, o să înapoiezi ducelui cei șaptesprezece mii de franci. Până atunci, o să fii fericit ca un vrăbțoi ascuns într-o gaură, unde nici poliția nu te-ar mai putea dibui! Să porți redingotă groasă de castorină, ca să pari un proprietar înstărit din cartier. N-ai decât să te numești Thoul, dacă ai chef. Eu, față de Bijou, te dau drept un unchi al meu falit, venit din Germania, și o să fii giugiulit ca un zeu. Așa, tăticule!... Cine știe? poate n-o să regreti? Dacă se întâmplă să te plictisești, păstrează-ți una dintre hainele cele bune și vino aici să cizezi și să-ți petreci seara.

— Eu care voiam să fiu de-acum înainte un om cuminte, așezat!... Știi ce? găsește-mi un împrumut de douăzeci de mii de franci, și plec în America să fac avere, ca prietenul meu d'Aiglemont, pe care l-a ruinat Nucingen...

— Tu! strigă Josépha, lasă bunele moravuri în seama băcanilor, a nepricopsiților, a cetățenilor frâncezi, care nu

¹⁶⁸ *Mabille* – local de dans și de petrecere, la Paris

se pot fuduli decât cu cinstea! Tu, tu nu ești sortit să fii o nătăfleață! Ești replica mea, ca bărbat, ai geniul dezământului!

— Noaptea-i cel mai bun sfetnic, o să mai vorbim despre asta mâine.

— Vei cina cu ducele; d'Hérouville al meu o să te primească politicos ca și cum ai fi salvat statul! Și, mâine, te hotărăști. Haide, fii vesel, dragul meu! Viața-i ca o haină, când s-a murdărit, o perii; când s-a rupt, o cârpești; dar te străduiești să rămâi îmbrăcat cât mai mult.

Cu această filosofie a viciului și cu veselia ei, artista izbuti să-i alunge lui Hulot necazurile care-l rodeau.

A doua zi, la amiază, după un dejun copios, Hulot văzu intrând o capodoperă vie, așa cum numai Parisul în lumea întreagă e în stare să înfăptuiască, datorită necurmărilor sale împerecheri a Luxului cu Mizeria, a Viciului cu Cinstea, a Dorinței înăbușite cu Ispita mereu trează, care-l face să fie vrednic urmaș al Ninivei, al Babilonului și al Romei imperiale. Domnișoara Olympe Bijou, fetiță de șaisprezece ani, avea chipul sublim pe care l-a descoperit Rafael pentru Madonele sale, ochi în care se oglindea o nevinovăție întristată de o muncă grea, ochi negri visători înarmați cu gene lungi, dar al căror luciu se ofilea sub focul nopților istovitoare, ochi întunecați de trudă, un ten ca de porțelan și aproape bolnăvicios, o gură ca o rodie întredeschisă, un sân învolburat, forme pline, mâini frumoase, dinți cu smalțul fin, păr negru, bogat, și toate astea gătite în indiană de șaptezeci și cinci de centime metrul, împodobite cu un guleraș brodat, înălțate pe pantofi de piele fără cuie și cu mănuși de un franc și patruzeci și cinci centime. Copila, care nu-și dădea seama cât prețuia, se îmbrăcase cu tot ce avusese mai frumos, ca să vină la doamna cea bogată. Baronul, cuprins din nou de ghearele Voluptății, simți că tot sufletul i se scurge prin ochi. Uită de toate în fața acestei făpturi minunate. Era ca vânătorul ce și-a zărit

prada; chiar și în fața împăratului, pui pușca la ochi!

— E cinstită și garantat proaspătă! îi șopti Josépha la ureche, și n-are ce mânca. Așa-i Parisul! Și eu am fost ca ea!

— S-a făcut, răspunse moșneagul, ridicându-se și frecându-și mâinile.

După ce Olympe Bijou plecă, Josépha se uită la baron cu un aer ștregăresc.

— Dacă vrei să n-ai neplăceri, papa, spuse ea, fii sever ca un procuror general în jilțul său. Ține-o pe fetiță în frâu, fii Bartholo¹⁶⁹! Ferește-te de Auguști, Hipoliți, Nestori, Victori și de toți cei în *or!*... Căci îndată ce are să fie îmbrăcată și bine hrănită, dacă îi dai nas, ți se suie în cap... O să am grijă să-ți procur o locuință. Ducele face lucrurile din plin, îți împrumută, mai bine zis îți dă zece mii de franci, și mai depune opt mii la notarul lui, care va avea însărcinarea să-ți înmâneze șase sute de franci la fiecare trimestru, căci nu am încredere în tine... Sunt drăguță?

— Minunată!

Zece zile după ce-și părăsise căminul, pe când toată familia înlăcrimată se afla la căpătâiul Adelinei, care se zbătea între viață și moarte repetând cu un glas stins: „Ce o fi cu el?”, Hector apărea sub numele de Thoul, împreună cu Olympe, în strada Saint-Maur, în fruntea unui atelier de broderie, cu firma năstrușnică „Thoul și Bijou”.

Nenorocirile abătute asupra familiei avură o influență hotărâtoare asupra lui Victorin Hulot, o influență dintre acelea care sau îl desăvârșesc, sau îl demoralizează pe un om. Ajunse fără cusur. În clipele grele ale vieții, urmăm cu toți pilda căpitanilor, care pe timp de furtună ușurează nava aruncând încărcăturile grele. Avocatul se lepădă de trufia-i launtrică, de vădita-i încredere în sine, de îngâmfarea sa de orator și de pretențiile politice. Ajunse, ca

¹⁶⁹ Bartholo – personaj din comedia *Bărbierul din Sevilla*, (1775) a lui Beaumarchais, tutorele bănuitor și precaut al Rosinei.

bărbat, ce era mama sa ca femeie. Se hotărî să se mulțumească cu Célestine a lui, care, desigur, nu-i împlinea visurile, ajunse să privească sănătos viața, văzând că orânduiala lumii te silește să te mulțumești în toate cu *mai puțin*. Își jură deci să-și îndeplinească îndatoririle, atât era de îngrozit de purtarea tatălui său. Simțămintele lui se întăriră la căpătâiul mamei sale, în ziua când fu salvată. Fericirea aceasta, cea dintâi, nu veni singură. Claude Vignon, care se interesa în fiecare zi, din partea prințului de Wissembourg, de sănătatea doamnei Hulot, îl rugă pe deputatul de curând reales să-l însoțească la ministru.

— Excelenta Sa, îi spuse el, dorește să aibă o consfătuire cu dumneata în privința unor chestiuni familiale. Victorin Hulot și ministrul se cunoșteau de multă vreme; mareșalul îl primî foarte călduros, ceea ce părea a fi un semn bun.

— Dragul meu, i se adresă bătrânul oștean, am jurat unchiului dumitale, mareșalul, aici, în cabinetul în care ne aflăm, să port de grijă mamei dumitale. Și cum mi s-a spus că femeia asta sfântă e pe cale să se însănătoșească, cred că a sosit momentul să vă vindecați rănilile. Am aici două sute de mii de franci pentru dumneata, ți-i voi da acum.

Avocatul făcu un gest demn de unchiul său, mareșalul.

— Fii pe pace, zâmbi prințul. E o sarcină de încredere. Zilele îmi sunt numărate, nu voi rămâne veșnic aici; ia deci suma asta și înlocuiește-mă în sânul familiei dumitale. Te poți folosi de banii aceștia ca să-ți plătești ipotecile asupra casei. Acești două sute de mii de franci sunt ai mamei și ai sorei dumitale. Dacă i-aș da doamnei Hulot, mă tem că, din devotament pentru soțul ei, banii ar fi risipiți; iar intenția celor care-i dăruiesc e să se asigure pâinea doamnei Hulot și a fiicei sale, contesa Steinbock. Ești un om cuminte, un fiu demn de nobila dumitale mamă, un adevărat nepot al prietenului meu, mareșalul. Ești bine văzut, dragul meu, aici și pretutindeni. Așadar, fii îngerul păzitor al familiei, primind dania unchiului dumitale și a mea.

— Monsenior, spuse Hulot luând mâna ministrului și

strângând-o, oameni de felul dumneavoastră știu că a mulțumi prin cuvinte nu înseamnă nimic, recunoștința se dovedește.

— Dovedește-mi recunoștința dumitale! rosti bătrânul oștean.

— Ce trebuie să fac?

— Să accepți propunerea mea, zise ministrul. E vorba să fii numit avocat în contenciosul Ministerului de Război, la departamentul geniului, care e supraîncărcat cu afaceri litigioase din pricina construirii fortificațiilor Parisului, apoi, avocat consultant al prefecturii de poliție și avocat consilier al Listei Civile. Aceste trei funcțiuni îți vor aduce un salariu de optsprezece mii de franci pe an și nu-ți vor știrbi întru nimic independența. Vei vota la Cameră după cum îți vor dicta conștiința și părerile dumitale politice. Ai toată libertatea să faci ce vrei! Ne-am simți foarte încurcați dacă n-am avea și opoziție națională! În sfârșit, rândurile scrise de unchiul dumitale, cu câteva ore înainte de a-și da sfârșitul, m-au călăuzit în privința grijii pentru mama dumitale, pe care mareșalul o iubea atât de mult!... Doamnele Popinot, de Rastignac, de Navarreins, d'Espard, de Grandlieu, de Carigliano, de Lenoncourt și de La Bâtie au înființat pentru scumpa dumitale mamă un loc de inspectoare de binefaceri. Prezidentele acestea ale societăților de binefacere nu pot să facă totul, au nevoie de o persoană cinstită, care să activeze în locul lor, să-i viziteze pe cei nenorociți, să observe dacă nu se fac înșelătorii, să vegheze ca ajutoarele să fie date într-adevăr celor ce le-au cerut, să se ducă la nevoiașii cărora le e rușine să ceară etc. Mama dumitale va îndeplini misiunea unui înger, neavând de-a face decât cu oamenii bisericii și cu doamnele care se ocupă cu filantropia; va primi șase mii de franci pe an, iar trăsurile îi vor fi plătite pe deasupra. Vezi, tinere, cum, din fundul mormântului, omul cu suflet curat, de înaltă virtute, își mai ocrotește încă familia. Nume ca acela al unchiului dumitale sunt și trebuie să fie o

pavăză împotriva nenorocirii, în societățile bine organizate. Mergi pe urmele unchiului dumitale, perseverează, căci văd că ești pe calea cea bună!

— Atâta delicatețe, principe, nu mă miră de la un prieten al unchiului meu, răspuse Victorin. Îmi voi da toată silința să îndreptățesc speranțele dumneavoastră.

— Du-te repede și consolează-ți familia!... A! dar spune-mi, adăugă prințul dând mâna cu Victorin, tatăl dumitale a dispărut?

— Vai! da.

— Cu atât mai bine. A avut minte, nenorocitul; de altfel asta nu i-a lipsit niciodată.

— Se teme de niște polițe.

— Vei primi, îi comunică mareșalul, leafa pentru cele trei slujbe pe șase luni înainte. Această plată anticipată te va ajuta desigur să retragi polițele din mâinile cămătarului. De altfel, îl voi vedea pe Nucingen și poate voi izbuti să eliberez pensia tatălui dumitale, fără nicio cheltuială pentru dumneata și nici pentru ministerul meu. Senatorul Franței n-a ucis încă bancherul; Nucingen e nesățios și cere o concesiune pentru nu știu ce...

Întorcându-se acasă, Victorin își putu deci împlini planul de a-și lua mama și sora la el.

Singura avere a tânărului și celebrului avocat era un imobil, unul dintre cele mai frumoase din Paris, aflat pe bulevard, între strada de la Paix și strada Louis-Legend, cumpărat în 1834 în vederea căsătoriei sale. Un speculant construisese, cu fațada atât spre stradă cât și spre bulevard, două clădiri în mijlocul cărora se găsea, între două grădinițe, un splendid pavilion, o rămășiță a marelui palat Verneuil. Hulot-fiul, sigur de zestrea domnișoarei Crevel, cumpărase la licitație, pe un milion, proprietatea aceea minunată, achitând deocamdată cinci sute de mii de franci. Se instalase la parterul pavilionului, trăgând nădejdea ca din banii încasați din chirii să poată plăti restul sumei

datorate; dar dacă afacerile cu case sunt sigure la Paris, în schimb sunt încete sau capricioase, căci depind de împrejurări neprevăzute. După cum au putut observa parizienii ce hoinăresc prin oraș, bulevardul dintre strada Louis-le-Grand și strada de la Paix n-a fost pus în valoare decât mai târziu; a fost curățat și înfrumusețat atât de greu, încât abia prin anul 1840 s-au deschis aici prăvăliile cu vitrine strălucitoare, cu aurul zarafilor, feeria modei și luxul dezvățat al negoțului de specialitate. Deși Crevel dăruise fetei sale două sute de mii de franci, pe vremea când mai era încântat de căsătoria ei, și baronul nu i-o luase încă pe Josépha, și cu toate că Victorin plătise două sute de mii de franci în șapte ani, datoria care greva imobilul crescuse cu încă cinci sute de mii de franci, ca urmare a devotamentului arătat de fiu tatălui său. Din fericire, scumpirea neconținută a chiriilor, poziția minunată făcură ca valoarea celor două imobile să devină mai mare. Rezultatele începeau să se vadă abia acum, după opt ani de zile, vreme în care Victorin se zbătuse să plătească dobânzi și sume neînsemnate din capitalul datorat. Negustorii ofereau chirii avantajoase pentru prăvălii, cu condiția să facă contractele de închiriere pe termen de optsprezece ani. Apartamentele căpătau un preț tot mai ridicat, din pricina schimbării centrului comercial, care se fixa între bursă și biserica Madeleine și care avea să fie de aci înainte sediul puterii politice și financiare a Parisului. Suma dată de ministru, adăugată la chiria plătită pe un an înainte și la filodormele la care se învoiseră locatarii, aveau să scadă datoria lui Victorin la două sute de mii de franci. Cele două imobile de raport, închiriate în întregime, trebuiau să aducă o sută de mii de franci pe an. Mai trebuiau să treacă încă doi ani, în care timp Hulowiul avea să trăiască din onorariile sale dublate prin posturile procurate de mareșal, și tânărul avocat avea să ajungă la o situație strălucită. Era o mană căzută din cer. Victorin îi putea da mamei sale tot etajul întâi al pavilionului, și surorii

sale apartamentul de la etajul doi, unde Lisbeth urma să aibă și ea două încăperi. În sfârșit, condusă de verișoara Bette, această întreită gospodărie ar fi putut s-o scoată la capăt cu cheltuielile, ducând un trai onorabil, potrivit cu situația celebrului avocat. Luceferii Palatului de Justiție apuneau repede, și Hulot-fiul, cu vorba sa cumpănită, cu probitatea sa de netăgăduit, impunea judecătorilor și consilierilor; își studia procesele, nu afirma nimic fără să aducă dovezi, nu pleda orice cauză, în sfârșit făcea cinste baroului.

Locuința din strada Plumet îi ajunsese atât de nesuferită baroanei, încât se lăsă transportată în strada Louis-le-Grand. Datorită fiului ei, Adeline se instalează deci într-un apartament minunat; era cruțată de toate grijile casnice, căci Lisbeth acceptase sarcina să reînceapă acrobațiile gospodărești înfăptuite la doamna Marneffe, văzând în aceasta un mijloc de a-și continua răzbunarea ascunsă împotriva celor trei ființe atât de nobile, față de care ura i se întetșise de când toate speranțele îi fuseseră spulberate. O dată pe lună, se ducea s-o vadă pe Valérie, trimisă de Hortense, care voia să aibă vești despre Wenceslas, și de Célestine, peste măsură de îngrijorată de legătura mărturisită și recunoscută a tatălui său cu o femeie care le ruina și le nenorocise pe soacra și cumnata ei. E lesne de înțeles că Lisbeth se folosea de curiozitatea lor ca s-o vadă pe Valérie ori de câte ori poftea.

Trecu un an și opt luni, și baroana începu a prinde puteri, deși tremurul nervos mai stăruia încă. Îndatoririle ocupației pe care și-o luase în primire o făceau să-și mai uite durerea, oferindu-i preocupări nobile și o hrană pentru harul divin al sufletului ei. De altfel vedea în asta și un mijloc de a-și regăsi soțul, printr-o fericită întâmplare, în vreme ce cutreiera cartierele Parisului.

Între timp, polițele lui Vauvinet fură achitate, și pensiei de șase mii de franci fixată baronului Hulot fu aproape

liberată de orice sarcină. Cu cei zece mii de franci, care reprezentau dobânda capitalului dat de mareșal, Victorin acoperea toate cheltuielile mamei sale și ale Hortensei. Leafa Adelinei, de șase mii de franci, împreună cu pensia baronului, tot de șase mii de franci, reprezentau pentru mamă și fiică un venit anual de douăsprezece mii de franci, care avea să fie în curând liber de orice sarcină. Biata femeie ar fi fost aproape fericită, dacă n-ar fi trăit într-o veșnică îngrijorare cu privire la soarta baronului, pe care ar fi vrut să-l vadă bucurându-se de norocul ce începuse din nou să suradă familiei, dacă n-ar fi văzut-o pe fata ei părăsită și dacă ar fi fost cruțată de loviturile cumplite date cu *nevinovăție* de Lisbeth, care își arăta acum din plin firea ei diabolică.

O scenă petrecută pe la începutul lunii martie 1843 va lămuri urmările urii neînduplecate și mocnite a Lisbeth, ajutată neconștient de doamna Marneffe. Acestea i se întâmplaseră două evenimente importante. Mai întâi, născuse un copil care muri numaidecât și al cărui sicriu îi aduse încă o rentă de două mii de franci. Și apoi, o altă noutate în legătură cu domnul Marneffe, adusă de Lisbeth cu unsprezece luni în urmă, după una dintre obișnuitele sale expediții la casa Marneffe.

— Azi-dimineață, le povesti ea, ticăloasa de Valérie l-a chemat pe doctorul Bianchon ca să se încredințeze dacă medicii, care-l condamnaseră în ajun pe bărbatu-său, nu se înșelaseră cumva. Doctorul i-a înștiințat că mârșavul acela va porni chiar în acea noapte spre iadul care-l așteaptă. Moș Crevel și doamna Marneffe l-au petrecut pe doctor, și tatăl dumitale, dragă Célestine, l-a răsplătit cu cinci monede de aur pentru asemenea veste bună. Întorcându-se în salon, Crevel a început să țopăie ca un dansator, și-a sărutat amanta și a prins a striga: „În sfârșit vei fi doamna Crevel!...” Iar mie, după ce Valérie s-a dus din nou la căpătâiul bărbatului ei care trăgea să moară și ne-a lăsat singuri, ce crezi că mi-a spus respectabilul dumitale tată:

„Cu o soție ca Valérie, ajung cu siguranță *pair* de Franța. Cumpăr și o moșie, pe care am pus de mult ochii, moșia Presles, pe care vrea s-o vândă doamna Serizv. Voi fi Crevel de Presles, și voi ajunge membru în consiliul general al departamentului Seine et Oise și deputat. Voi avea și un fiu! Voi ajunge tot ce poftesc.” Bine, bine, i-am răspuns eu, dar cum rămâne cu fata dumitale? „Eh! nu-i decât o fată!... mi-a zis, și-apoi prea s-a dat după neamul Hulot, și Valérie nu-i poate înghiți... Ginerile meu n-a binevoit niciodată să vină aici; de ce face pe mentorul, pe spartanul, pe puritanul, pe filantropul? De altfel mi-am încheiat socotelile cu fata mea, a primit toată averea de la maică-sa și două sute de mii de franci pe deasupra! Așa că, sunt liber să fac ce-mi place. O să mă socotesc eu cu fata și cu ginerile meu, cu prilejul căsătoriei: mă voi purta cum se vor purta și ei. Dacă vor fi drăguți cu mama lor vitregă, vom vedea. Sunt om de înțeles.” În sfârșit, tot felul de prostii de-ale lui! Și-și dădea niște aere, de-ai fi zis că-i statuia lui Napoleon!

Cele zece luni de văduvie oficială, impuse de codul lui Napoleon, trecuseră de câteva zile. Moșia Presles fusese cumpărată. Victorin și Celestine o trimiseră chiar în dimineața aceea pe Lisbeth să aducă noutăți de la doamna Marneffe cu privire la căsătoria încântătoarei văduve cu primarul Parisului, ajuns membru în consiliul general al departamentului Seine et Oise.

Célestine și Hortense, care se legaseră mai strâns de când trăiau împreună sub același acoperiș, deveniseră aproape nedespărțite. Baroana, dintr-un simțământ de corectitudine care o făcea să-și exagereze îndatoririle slujbei, se consacră cu totul operelor de binefacere pe care le înlesnea, ieșind în oraș în fiecare zi de la ora unsprezece până la cinci. Cele două cumnate, unite prin grija copiilor, pe care îi supravegheau împreună, rămâneau acasă și lucrau. Ajunseseră să gândească cu voce tare, oferind priveliștea înduioșătoare a două surori unite – una fericită, cealaltă melancolică. Frumoasă, plină de viață,

însuflețită, voioasă și spirituală, sora fericită părea că dezmințe prin înfățișarea ei adevărata-i situație, după cum cea melancolică, blândă și liniștită, senină ca înțelepciunea, de obicei gânditoare și așezată, ar fi dat a crede că avea supărări ascunse. Poate că acest contrast contribuia la strânsa lor prietenie. Cele două femei se completeau una pe cealaltă. Stând într-un chioșc din mijlocul grădiniței, cruțată de mistria speculei dintr-un capriciu al constructorului, care se gândise să-și păstreze cei unsprezece metri pătrați pentru sine, se bucurau de cei dintâi muguri de liliac, sărbătoare a primăverii care nu poate fi gustată pe de-a întregul decât la Paris, unde, timp de șase luni, parizienii trăiesc fără să mai știe ce-i verdeață, printre falezele de piatră între care se zbuciumă oceanul lor omenesc.

— Célestine, spuse Hortense răspunzând unei observații a cumnatei sale, care-l plângea pe bărbatul ei știindu-l la Cameră pe un timp atât de frumos, găsesc că nu ești destul de mulțumită de fericirea ta. Victorin e un înger, și tu îl chinuiești uneori.

— Draga mea, bărbaților le place să-i necăjim! Sâcâielile sunt uneori o dovadă de dragoste. Dacă mama ta ar fi fost cât de cât pretențioasă, n-ați fi avut, desigur, atâtea nenorociri de îndurat.

— Lisbeth nu s-a întors încă. Am să cânt refrenul lui Malborough¹⁷⁰! zise Hortense. Ard de nerăbdare să am vești de la Wenceslas!... Din ce trăiește? N-a mai lucrat nimic de doi ani.

— Victorin mi-a spus că l-a zărit ieri cu nemernica aceea și bănuiește că ea îl ține în trândăvie... A! numai să vrei, dragă surioară, să vezi cum l-ai face pe bărbatul tău să se întoarcă la tine!

Hortense dădu din cap în semn de negare.

— Crede-mă, situația ta are să ajungă în curând de

¹⁷⁰ refrenul lui Malborough - În vechiul cântec francez *Malborough se va-t-en guerre (Malborough pleacă la război)*, refrenul este: *Ne sait quand reviendra (Nu știe când se va întoarce)*.

nesuferit, continuă Célestine. În prima clipă, furia, deznădejdea, indignarea ți-au dat puteri. Nenorocirile groaznice care de-atunci ne-au copleșit familia: doi morți, ruina, catastrofa baronului Hulot, ți-au frământat mintea și sufletul; dar, acum când trăiești în tihnă și tăcere, n-ai să mai înduri ușor golul vieții tale; și cum nu poți și nu vrei să te abați de la calea cinstei, va trebui numaidecât să te împaci cu Wenceslas. Și Victorin, care te iubește atâta, e de aceeași părere. Există ceva mai puternic decât simțămintele noastre, și anume: natura!

— Un om atât de laș! exclamă trufașă Hortense. O iubește pe femeia aceea fiindcă-l întreține... Așadar ea i-a plătit datoriile!... Doamne! mă gândesc zi și noapte la situația în care se află! E tatăl copilului meu și se dezonoarează...

— Uită-te la maică-ta, drăguțo... adăugă Célestine.

Célestine făcea parte din categoria de femei care, oricât de tari ar fi argumentele ce li se dau, argumente în stare să convingă și un țăran breton, își încep de la capăt pentru a suta oară același raționament primitiv. Chipul ei cam plat, rece și comun, părul castaniu-deschis strâns în bandouri țepene, culoarea pielii, totul vădea în ea femeia chibzuită, fără farmec, dar și fără slăbiciuni.

— Ce n-ar da baroana să fie lângă soțul ei dezonorat, să-l mângâie, să-l ascundă în inima ei de toate privirile? continuă Célestine. A și aranjat sus o cameră pentru domnul Hulot, ca și cum s-așteaptă din zi în zi să-l găsească și să-l aducă acasă.

— O! mama e sublimă! răspunse Hortense, a fost sublimă vreme de douăzeci și șase de ani, clipă de clipă, zi de zi; dar eu nu am firea ei. Ce să fac? uneori mi-e ciudă pe mine. A! tu nu știi, Célestine, ce-nseamnă să te împaci cu ticăloșia!

— Ca și tatăl meu!... zise liniștită Célestine. A apucat-o desigur pe calea ce l-a adus la pieire și pe-al tău. Tata e cu zece ani mai tânăr decât baronul, și a fost negustor, e

adevărat; dar oare cum se vor sfârși toate? Doamna Marneffe a făcut din tata cățelușul ei, e stăpână pe averea lui, pe gândurile lui, și nimeni nu-i poate deschide ochii. În sfârșit tremur când îmi amintesc că s-au făcut strigările de căsătorie! Bărbatul meu mai face o încercare, căci socoate ca o datorie să răzbune societatea, familia și să ceară socoteală femeii aceleia de toate crimele ei. A! dragă Hortense, suflete nobile ca al lui Victorin, inimi ca ale noastre înțeleg prea târziu lumea și armele ei de luptă! Asta, dragă surioară, e un secret, și ți-l destăinuiesc, căci te interesează; dar nu-l dezvălui nici Lisbethiei, nici mamei tale, nimănui, deoarece...

— Iat-o pe Lisbeth! exclamă Hortense. Ei, verișoară, ce s-aude cu infernul din strada Barbet?

— E rău pentru voi, copii. Bărbatul tău, dragă Hortense, e mai nebun decât oricând după femeia asta, care, trebuie s-o recunosc, îl iubește cu pasiune. Tatăl dumitale, dragă Célestine, e orbit cu desăvârșire. Ei, dar asta nu-i încă nimic, e ceea ce am văzut la fiecare cincisprezece zile când m-am dus la ea, și sunt pur și simplu fericită că n-am știut niciodată ce-nseamnă un bărbat... Sunt niște animale! Peste cinci zile, Victorin și cu tine, dragă fetițo, veți pierde averea tatălui vostru!

— S-au făcut strigările? întrebă Célestine.

— Da! răspunse Lisbeth. Eu v-am pledat cauza. I-am spus acestui monstru, care calcă pe urmele celui alt, că dacă vrea să vă scoată din strâmtoarea în care vă aflați, liberându-vă casa de ipotecă, i-ați fi recunoscători și ați primi-o pe mama vitregă...

Hortense făcu un gest de spaimă.

— Victorin va hotărî... răspunse rece Célestine.

— Și știți ce mi-a răspuns domnul primar? continuă Lisbeth: „Am să-i las la strâmtoare; caii nu se îmblânzesc decât prin foame, nesomn și zahăr”. Baronul Hulot era mai de treabă decât domnul Crevel. Așa că, bieții mei copii, puteți să vă luați gândul de la moștenire. Și ce avere! Tatăl

dumitale a plătit trei milioane pentru moșia Presles, și-i mai rămâne o rentă de treizeci de mii de franci! El n-are secrete față de mine! zice că vrea să cumpere palatul Navarreins din strada Bac. Iar doamna Marneffe are și ea o rentă de patruzeci de mii de franci. A! iată-l și pe îngerul nostru păzitor; a venit maică-ta... exclamă ea auzind zgomotul unei trăsuri.

Într-adevăr, îndată după aceea, baroana coborî scările peronului venind să se alăture grupului de familie. La cincizeci și cinci de ani, după atâtea nesfârșite suferințe, Adeline, deși palidă acum și zbârcită și tresărind întruna ca scuturată de friguri, își mai păstra încă statura frumoasă, trăsăturile superbe și noblețea ei înnăscută. „Trebuie să fi fost foarte frumoasă!” spuneau cei care o vedeau. Mistuită de supărarea de a nu ști nimic de soarta soțului ei, de a nu putea împărtăși cu el, în oaza aceea pariziană, în liniște și tihnă, traiul bun de care avea să se bucure familia, împrăștiată în juru-i suava măreție a ruinelor. După fiecare nădejde spulberată, după fiecare cercetare zadarnică, Adeline cădea într-o neagră melancolie, care-i ducea la disperare pe copii. Baroana, care plecase de dimineață cu o nouă speranță, era așteptată cu nerăbdare. Un intendent general, îndatorat lui Hulot, căci cu ajutorul lui își făcuse o situație bună în administrație, pretindea că îl zărise pe baron într-o lojă la teatrul Ambigu-Comique, în tovărășia unei femei de o frumusețe răpitoare. Adeline se dusesese la baronul Vernier. Acest înalt funcționar susținea că-l văzuse pe vechiul său protector și că în timpul reprezentației observase, după felul lui de a se purta cu femeia aceea, că la mijloc era vorba de o căsătorie clandestină; dar, în cele din urmă, îi comunicase doamnei Hulot că soțul ei, ca să nu dea ochii cu el, plecase înainte de sfârșitul spectacolului.

— Arăta ca un bărbat însurat, și îmbrăcămintea lui vădea o strâmtorare ascunsă, adăugă el încheind.

— Ce s-aude? o întrebară cele trei femei pe baroană.

— Am aflat că domnul Hulot e în Paris, răspunse baroana. Pentru mine e o rază de bucurie să-l știu aproape de noi.

— Nu pare să se fi cumințit! zise Lisbeth, după ce Adeline sfârși de povestit cum se desfășurase întrevederea ei cu baronul Vernier. O fi trăind cu vreo lucrătoare tinerică. Dar de unde o fi luând bani? Pun rămășag că le cere fostelor lui amante, domnișoara Jenny Cadine ori Josépha.

Tremurul nervos al baroanei spori, își șterse lacrimile, care-o podidiră, în vreme ce-și ridica îndurerată ochii spre cer.

— Nu-mi vine a crede că un mare ofițer al Legiunii de Onoare poate coborî atât de jos, spuse ea.

— Pentru plăcerea lui, ripostă Lisbeth, ce nu-i în stare să facă? A jefuit statul, are să-i jefuiască și pe particulari, e în stare poate să și ucidă...

— O! Lisbeth! strigă baroana, păstrează asemenea gânduri pentru tine.

În clipa aceea, Louise se apropie de grupul de familie, la care se adăugaseră cei doi copii ai tinerilor Hulot împreună cu Wenceslas cel mic, veniți să scotocească buzunarele bunicii în căutare de dulciuri.

— Ce este, Louise?... o întrebare.

— A venit un om care o caută pe domnișoara Fischer.

— Ce fel de om? se interesă Lisbeth.

— Un zdrențăros, domnișoară, plin de fulgi, ca un plăpumar, cu nasul roșu și care miroase de la o poștă a vin și a rachiu... E dintr-acei care muncesc numai jumătate de săptămână.

Această descriere puțin atrăgătoare o făcu pe Lisbeth să se ducă repede în curtea ce da spre strada Louis-le-Grand, unde-l găsi pe cel care o aștepta fumând dintr-o pipă înnegrită de fum, care vădea un mare specialist în arta fumatului.

— Ce cauți aici, moș Chardin? îi spuse că. Nu ne-am înțeles să vii întotdeauna sâmbătă la începutul fiecărei luni, la poarta casei Marneffe din strada Barbet-de-Jouy? Vin de

acolo, te-am așteptat cinci ore, și nu te-ai arătat.

— Ba fusei, preastimabilă și milostivă domnișoară! răspunse plăpumarul, dar am dat peste o ispită grozavă la Cafeneaua savanților din strada Coeur Volant și de! fiecare cu slăbiciunile lui. Slăbiciunea mea e biliardul. De n-ar fi biliardul, aş înota în bani, căci, să vedeți dumneavoastră! spuse el, scotocindu-se în buzunarul pantalonilor lui rupeți ca să găsească o hârtie, biliardul te trage la un păhărel și la rachiuașul de prune... Așa e cu lucrurile cele mai frumoase: au câte-o codiță pe de lături, care te curăță. Știu porunca, dar bătrânul e la mare nevoie și musai a trebuit să vin în pământul oprit... Dacă lâna ar fi lână curată, am dormi pe saltea fără grijă; dar, vedeți, e amestecată! Vorba ceea: Dumnezeu nu-i acasă pentru toată lumea, își are și el protejații lui; n-am ce zice, are tot dreptul. Iată răvașul preastimatei dumneavoastră rude, mare prieten al plapomei... Asta-i părerea lui politică.

Moș Chardin încercă să desemneze în aer zigzaguri cu arătătorul mâinii drepte.

Lisbeth, fără să-l asculte, citi următoarele rânduri:

Dragă verișoară, fii providența mea! Dă-mi chiar astăzi trei sute de franci.

Hector

— De ce-i trebuie atâtia bani?

— Propitarul, spuse moș Chardin, căznindu-se înainte să deseneze arabescuri. Ş-apoi, s-a întors fiu-meu din Alger, prin Spania, Bayonne și... n-a luat nimic, împotriva obiceiului său, căci, să mă iertați, e un șnapan fi-meu ăsta! ... Ce vreți! foamea: dar o să vă înapoieze ce vă ia cu împrumut, căci vrea să înceapă o *itri-priză*, are niște idei care pot ca să-l ducă departe...

— La tribunalul corecțional! răspunse Lisbeth. E asasinul unchiului meu! Nu pot să uit asta.

— Ei? vai de mine! da' nu-i în stare să taie un pui de

găină, stimabilă domnișoară.

— Na-ți trei sute de franci, zise Lisbeth scoțând cincisprezece monede de aur din pungă. Pleacă, și să nu te mai văd pe aici...

Îl însoți pe tatăl magazionerului de la serviciul aprovizionării din Oran până la poartă și acolo îl arătă portăresei pe moșneagul beat.

— Dacă se întâmplă să mai vină omul acesta pe aici, să nu-l lași să intre, să-i spui că nu-s acasă. De va încerca să afle dacă locuiește aici domnul Hulot, fiul și doamna baroană Hulot, să-i răspunzi că n-ai auzit de asemenea nume.

— Bine, domnișoară.

— Să știi că-i în joc slujba dumată, dacă săvârșești vreo prostie, chiar din greșeală, șopti fata bătrână la urechea portăresei.

— Te amenință o mare nenorocire, vere, îl vesti ea pe avocatul care se întorcea acasă.

— Ce nenorocire?

— Peste câteva zile doamna Marneffe va fi mama vitregă a soției dumată.

— Asta rămâne de văzut! răspunse Victorin.

De șase luni, Lisbeth plătea cu exactitate o mică pensiune protectorului ei, baronul Hulot, a cărui protecție ajunsese; aflase taina ascunzătorii sale și savura lacrimile Adelinei, căreia îi spunea, când o vedea veselă și plină de speranță, cum o văzuse mai înainte: Așteaptă-te să citești într-o zi numele bietului meu văr la rubrica „*Tribunale*”. Dar aici, ca și mai sus, răzbunarea ei întrecea măsura. Victorin începuse să se ferească de ea. Avocatul se hotărâse să sfârșească odată cu sabia aceea a lui Damocles, pe care le-o arăta mereu Lisbeth, cu demonul acela cu chip de femeie care pricinuisese mamei sale și întregii familii atâtea nenorociri. Prințul de Wissembourg, care cunoștea purtările doamnei Marneffe, sprijinea demersurile secrete ale

tânărului avocat; îi făgăduise, cum făgăduiește un președinte de consiliu, ajutorul ascuns al poliției, ca să-i deschidă ochii lui Crevel și să salveze o avere din ghearele acelei curtezane diabolice, căreia nu-i putea ierta nici moartea mareșalului Hulot, nici ruina totală a consilierului de stat.

Cuvintele: „Se duce să ceară pe la fostele lui amante!” rostite de Lisbeth, o chinură toată noaptea pe baroană. Asemeni bolnavilor fără nădejde, care se dau pe mâna șarlatanilor, asemeni oamenilor ajunși în ultima sferă dantescă. a disperării, sau ca naufragiații care iau drept otgon un băț ce plutește, începu până la urmă să creadă că înjosirea care o indignase atât de tare la început ar fi posibilă și se gândi să se ducă la una dintre femeile acelea groaznice, să-i solicite ajutorul. A doua zi dimineață, fără să mai ceară sfatul copiilor, fără să spună nimănui un cuvânt, se duse la domnișoara Josépha Mirah, primadona Academiei regale de muzică, să-și împlinească sau să-și piardă nădejdea care-i lucise ca o flacăra în beznă. La amiază, camerista celebrei cântărețe îi prezentă cartea de vizită a baroanei Hulot, înștiințând-o că persoana care voia s-o vadă pe domnișoara aștepta afară la poartă.

— E deretecat apartamentul?

— Da, domnișoară.

— Florile sunt schimbate?

— Da, domnișoară.

— Spune-i lui Jean să mai facă o inspecție prin cameră, să fie totul în ordine, înainte de a pofti înlăuntru pe doamna asta, și să vă purtați cu ea cât se poate de respectuos. Du-te, și pe urmă întoarce-te să mă îmbraci, căci vreau să arăt teribil de frumoasă! Se apropie de oglindă, privindu-se. Să ne gătim! își spuse ea. Viciul trebuie să se prezinte înarmat în fața Virtuții! Biata femeie! ce-o fi vrând de la mine?... Mă înduioșează să văd:

«A suferinței augustă victimă!...»

Tocmai sfârșea de cântat aria asta celebră, când se

Întoarce camerista.

— Domnișoară, spuse fata, doamna a fost apucată de un tremur nervos...

— Serviți-i flori de portocal, rom, o supă!...

— Așa am și făcut, domnișoară, dar a refuzat toate. Spune că asta-i un fel de infirmitate, nervii zdruncinați...

— Unde-ai poftit-o?

— În salonul mare.

— Grăbește-te, fetițo! Haide, repede, pantofii cei mai frumoși, capotul cu flori brodat de Bijou, numai dantele spumoase. Să-mi faci o pieptănătură care s-o dea gata și pe-o femeie... Femeia asta joacă un rol opus celui al meu. Și să fie anunțară doamna... (căci e o doamna mare, fetițo! ba mai mult, ceva ce n-o sa ajungi tu niciodată: o femeie ale cărei rugăciuni mântuie sufletele din purgatoriul vostru!), să fie anunțată că sunt în pat, fiindcă am jucat ieri, și că mă scol...

Baroana; poftită în salonul cel mare din apartamentul Joséphei, nu-și dădu seama că trecuse o jumătate de oră de când aștepta. Salonul acela, care mai fusese o dată reînnoit după instalarea Joséphei, era îmbrăcat tot în mătăsurii aurii și massaca. Luxul cu care își împodobeau odinioară marii seniori micile pavilioane, ale căror splendide rămășițe sunt mărturia vechilor *folies*¹⁷¹ ce-și justificau pe atunci atât de bine denumirea, strălucea acum perfecționat de tehnica modernă, în cele patru camere deschise, în care domnea o temperatură plăcută, întreținută de un calorifer cu guri nevăzute. Baroana, zăpăcită, cerceta fiecare obiect de artă cu o adâncă uimire. Găsea explicația tuturor averilor topite în cuptorul mic, sub care Plăcerea și Vanitatea ațâță un foc mistuitor. Femeia aceasta care, trăind de douăzeci de ani în mijlocul relicvelor reci ale luxului imperial, era obișnuită să vadă numai covoare cu flori decolorate, bronzuri cu poleiala

¹⁷¹ *vechile FOLIES* - erau vilele construite la țară, în secolul al XVIII-lea, de către aristocrați și burghezi, pentru petreceri și chefuri (*folie* în l. franceză - nebunie).

ștearsă, mățăsuri veștejite ca inima ei, întrezări puterea de ademenire a Viciului, având în fața ochilor rezultatele. Era cu neputință să nu jinduiești acele lucruri frumoase, creațiile acelea admirabile, la care contribuiseră marii artiști necunoscuți care au făurit Parisul de azi și produsele sale europene. Te uimea aici desăvârșirea lucrului unic. Modelele fiind sfărâmate, formele, figurinele, sculpturile erau toate originale. E ultima invenție a luxului de astăzi. Să ai lucruri pe care nu le-au vulgarizat două mii de burghezi avuți, care se cred luxoși când își arată bogățiile de care sunt înțesate magazinele, asta e pecetea luxului adevărat, luxul marilor seniori moderni, aștri efemerii ai firmamentului parizian. Cercetând jardinierele cu flori exotice dintre cele mai rare, împodobite cu bronzuri cizelate și fasonate în genul numit Boulle, baroana se înspăimântă de bogățiile adunate în acest apartament. Firește, acest sentiment trebuia să aibă o înrâurire asupra persoanei ce se vedea înconjurată de atâta risipă de bogăție. Adeline se gândea că Josépha Mirah, al cărei portret, executat de Joséph Bridau, strălucea în budoarul de alături, era o cântăreață de geniu, o Malibran¹⁷², și se aștepta să vadă o adevărată leoaică. Îi părea rău că venise. Dar era îmboldită de un simțământ atât de puternic, de firesc, de un devotament atât de dezinteresat, încât își luă inima în dinți ca să poată îndura această întrevvedere. Apoi avea să-și satisfacă și curiozitatea care-o rodea; să studieze ce fel de farmec aveau femeile acelea, ce puteau să extragă atâta aur din zăcămintele avare ale solului parizian. Baroana se privi, ca să-și dea seama dacă nu cumva distonează în mijlocul aceluia lux; dar rochia ei de catifea, împodobită cu un guleraș frumos dintr-o dantelă superbă, îi venea bine, ca și pălăria de catifea de aceeași culoare cu rochia. Văzându-se încă impunătoare ca o regină, se gândi că noblețea suferinței valora cât și noblețea talentului.

¹⁷² o *Malibran* - Maria *Felicia Garcia Malibran* (1808—1836), celebră cântăreață din Paris, de origine spaniolă.

După ce auzi câteva uși deschizându-se și închizându-se o zări în sfârșit pe Josépha. Cântăreața semăna cu Judith de Alloris, întipărită în mintea tuturor celor care au văzut-o în palatul Pitti, lângă ușa unui salon mare: aceeași atitudine mândră, același chip sublim cu părul negru răsucit simplu și un capot galben, brodat cu mii de flori, întocmai ca și brocardul cu care-i îmbrăcată nemuritoarea ucigașă, creată de nepotul lui Bronzino¹⁷³.

— Doamnă baroană, sunt uluită de onoarea ce-mi faceți venind aici, rosti cântăreața, care-și pusese în gând să joace perfect rolul de doamnă din lumea mare.

Apropie chiar ea un fotoliu capitonat, poftind-o pe baroană să stea, și se așază pe un scăunel. Recunosc frumusețea trecută a acestei femei și o cuprinse o milă adâncă, văzând-o scuturată de tremuratul acela nervos, care la cea mai mică emoție devenea convulsiv. Întrezări, dintr-o singură privire, viața sfântă despre care-i povestiseră pe vremuri Hulot și Crevel și părăsi orice gând de luptă împotriva acestei femei; ba, mai mult, se umili chiar în fața măreției pe care o simțea. Artista sublimă admira ceea ce disprețuia curtezana.

— Domnișoară, m-a adus aici deznădejdea, care te face să recurgi la toate mijloacele...

La un gest al Joséphei, baroana își dădu seama că o rănise pe aceea în care-și pusese nădejdea și se uită la artistă. Privirea ei rugătoare stinse flacăra din ochii Joséphei, care până la urmă zâmbi. Între cele două femei se petrecu o scenă mută de o elocvență înspăimântătoare.

— Sunt doi ani și jumătate de când domnul Hulot și-a părăsit familia, și nu-i pot da de urmă, deși știu bine că locuiește la Paris, începu baroana cu glas mișcat. Un vis mi-a dat ideea, absurdă poate, că dumneata trebuie să te fi

¹⁷³ *Judith de Alloris... nepotul lui Bronzino* - Autorul tabloului *Judith ținând capul lui Holofern* (v. nota 127) este pictorul italian *Cristof Allori* (1577—1621); Balzac îl confundă cu tatăl lui, pictorul *Alessandro Allori* (1535—1607), care era nepotul pictorului Bronzino.

interesat de domnul Hulot. Dacă ai putea să mă ajuți să-l găesc, ah! domnișoară, mă voi ruga lui Dumnezeu în fiecare zi pentru dumneata, cât îmi va fi dat să mai trăiesc pe acest pământ...

Două lacrimi mari ce se rostogoliră din ochii cântăreței dădură răspunsul.

— Doamnă, răspunse ea cu un accent de adâncă umilință, v-am făcut un rău fără să vă cunosc, dar, acum când am avut fericirea să întrezăresc, privindu-vă, icoana cea mai sublimă a virtuții pe pământ, credeți-mă că-mi dau seama de greșeala săvârșită, și sufletul mi-a plin de căință. Să știți că sunt în stare de orice ca s-o îndrept!...

Luă mâna baroanei, fără ca baroana să se poată împotrivi, și i-o sărută cu mult respect, umilindu-se până într-atât, încât îngenunche.

JOSEPHINE.

LA BARONNE HULOT,

Elle prit la main de la baronne.

[LA COUSINE BETTE.]

Apoi se ridică mândră, ca și cum ar fi intrat în scenă, în rolul Matildei, și sună.

— Repede, spuse ea feciorului, du-te călare, chiar de-ar fi să omori calul, găsește-o pe micuța Bijou, în strada Saint-Maur-du-Temple, și adu-mi-o aici, urc-o într-o trăsură și plătește birjarului să vină în galop. Nu pierde o clipă... de nu vrei să-ți pierzi slujba! Doamnă, zise ea întorcându-se către baroană și vorbindu-i pe un ton plin de respect, ar trebui să mă iertați. Îndată ce l-am avut protector pe ducele d'Hérouville, vi l-am trimis înapoi pe baron, aflând că-și ruinează familia pentru mine. Ce puteam face mai mult? În cariera noastră de actrițe, avem nevoie de un protector când debutăm. Nu ne putem plăti nici jumătate din cheltuieli cu leafa noastră, de aceea ne luăm soți vremelnici... Nu țineam să-l păstrez pe domnul Hulot, care m-a făcut să părăsesc un om bogat, o bestie vanitoasă. Desigur, bătrânul Crevel m-ar fi luat în căsătorie.

— Mi-a spus asta, i se adresă baroana, întrerupând-o pe cântăreață.

— Ei, vezi, doamnă! aș fi fost astăzi o femeie cinstită, aș fi avut un bărbat legitim.

— Atunci ești nevinovată, domnișoară, zise baroana, și Dumnezeu va ține seamă de asta. Dar eu, departe de a-ți face muștrări, am venit, dimpotrivă, să iau asupra-mi o datorie de recunoștință.

— Doamnă, se împlinesc aproape trei ani de când îi port de grijă domnului baron.

— Dumneata! exclamă baroana, și ochii i se umeziră de lacrimi. Ah! ce-aș putea face pentru dumneata? nu pot decât să mă rog...

— Eu și ducele d'Hérouville, continuă cântăreața, o inimă nobilă, un adevărat gentilom...

Și Josépha îi povesti despre instalarea și căsătoria lui *moș* Thoul.

— Deci, domnișoară, întrebă baroana, soțul meu n-a dus

lipsă de nimic datorită dumitale?

— Am făcut tot ce-am putut, doamnă.

— Și unde-i acum?

— Domnul duce mi-a spus, acum vreo șase luni, că baronul, cunoscut de notarul său sub numele de Thoul, isprăvisese cei opt mii de franci ce trebuiau să-i fie înmânați numai din trei în trei luni, în părți egale, răspunse Josépha. Nici eu, nici domnul d'Hérouville n-am mai auzit nimic despre baron. Noi, artiste, avem o viață atât de plină, suntem atât de ocupate, încât n-am mai putut să mă interesez de moș Thoul. Din întâmplare, de șase luni, Bijou, brodeza mea, și cum să spun?...

— Amanta lui, zise doamna Hulot.

— Amanta lui, repetă Josépha, n-a mai venit pe aici. Domnișoara Olympe Bijou se prea poate să fi divorțat. Divorțul e ceva obișnuit în cartierul nostru.

Josépha se ridică, răscoli florile rare din jardiniere și făcu un buchet încântător, un buchet splendid pentru baroană, care, trebuie s-o spunem, se înșelase cu desăvârșire în așteptările sale. Ca și burghezii naivi, care socot că oamenii de geniu sunt un fel de monștri ce mănâncă, beau, merg și vorbesc cu totul altfel decât ceilalți oameni, baroana se așteptase să găsească în Josépha o femeie fatală, o cântăreață, o curtezană spirituală și seducătoare, și găsisese o ființă liniștită și așezată, având noblețea talentului, simplitatea unei actrițe care știe că-i regină numai seara; ba, mai mult, o fată care, prin atitudinea, privirea și felul ei de-a fi, aducea un omagiu deplin și sincer femeii virtuose, acelei *Mater dolorosa*¹⁷⁴ din cântările sfinte, acoperindu-i rănile cu flori, așa cum sunt împodobite Madonele în Italia.

— Doamnă, veni să anunțe feciorul, care se întoarce după o jumătate de oră, bătrâna Bijou a pornit încoace, dar să n-o așteptați pe micuța Olympe. Brodeza doamnei a ajuns burgheză, s-a căsătorit.

¹⁷⁴ *Mater dolorosa* - mama lui Isus, reprezentată de pictori în genunchetă în fața crucii. (Mamă îndurerată - în 1. latină.)

— De ocazie?... întrebă Josépha.

— Nu, doamnă, s-a căsătorit cu adevărat. E în fruntea unei întreprinderi splendide, s-a măritat cu proprietarul unui mare magazin de noutăți, pentru care s-au cheltuit milioane, pe bulevardul des Italiens, și și-a lăsat atelierul de broderie surorii și mamei sale. Acum e doamna Grenouville. Negustorul acela mare...

— Un Crevel!

— Da, doamnă, povesti feciorul. Prin contractul de căsătorie i-a făcut o rentă de treizeci de mii franci domnișoarei Bijou. Sora ei mai mare se va mărita și ea, se zice, cu un măcelar bogat.

— Se pare că lucrurile merg rău, se adresă cântăreața baroanei. Domnul baron nu se mai află unde îl instalasem.

După zece minute, fu anunțată doamna Bijou. Din prudență, Josépha o duse pe baroană în budoarul ei și trase ușa.

— Ați intimidat-o, îi spuse ea baroanei, și n-ar mai scoate o vorbă ghicind că vă interesează destăinuirile ei; lăsați-mă pe mine s-o spovedesc! Ascundeți-vă aici, veți auzi tot. Scena asta se joacă tot atât de des în viață, ca și la teatru.

— Ei, mătușă Bijou, zise ea către bătrâna înfășurată din cap până în picioare într-o stofă numită *tartan*, care o făcea să semene cu o portăreasă gătită de sărbătoare, sunteți cu toții fericiți? fata dumitale a avut noroc!

— Ei! fericiți!... fata mea ne dă o sută de franci pe lună, pe când ea se plimbă în trăsură și mănâncă cu tacâmuri de argint, e *milionară*!... Olympe ar fi putut foarte bine să mă scape de griji. La vârsta mea, să mai lucrez!... Asta se cheamă binefacere?

— N-ar trebui să fie nerecunoscătoare, căci dumitale îți datorează frumusețea ei, continuă Josépha, dar de ce, n-a mai venit să mă vadă? Doar eu am scos-o din încurcătură, măritând-o cu unchiul meu...

— Da, doamnă, cu moș Thoul... da-i tare bătrân și-i prăpădit rău...

— Ce ați făcut cu el? mai e la voi?... A făcut rău Olympe că s-a despărțit, căci acum e bogat, are milioane...

— Of! Doamne, Doamne! exclamă bătrână Bijou... asta îi spuneam și noi când se purta rău cu el, și doar era blând ca un miel, bietul bătrân! A! ce-l mai căznea, săracul! Olympe s-a stricat rău, doamnă!

— Cum așa?

— S-a încurcat, să nu vă fie cu supărare, cu unul dintre cei care fac galerie la teatru, nepotul unui plăpumar bătrân din mahalaua Saint-Marceau. Un tânăr ca toți bărbații frumoși, un pește de culise! e răzgâiatul celor de pe bulevardul du Temple, unde lucrează la piesele noi, îngrijind intrările actrițelor, cum zice el. Dimineața mănâncă, înainte de reprezentație mănâncă iar, ca să prindă puteri; îi plac din nascare băutura și biliardul.

— Asta nu-i o meserie! îi spuneam eu fetei.

— Din nefericire e o meserie, răspuse Josépha.

— Ce să spun, Olympe se prăpădea după băiatul ăsta, care, doamnă, n-avea de-a face cu oameni de treabă, ca dovadă că era cât pe-acum să fie arestat într-o speluncă de hoți; dar vezi că domnul Broulard, șeful celor care fac galerie, l-a scăpat. Și poartă, mă rog, cercei de aur și trăiește în trândăvie pe spinarea femeilor, care se dau în vânt după asemenea bărbați chipeși. A mâncat toți banii pe care domnul Thoul i-a dat micuței. Afacerea mergea foarte rău. Ce ieșea cu broderia se ducea pe biliard. Pe deasupra, băiatul ăsta, doamnă, avea o soră frumușică, care făcea aceeași meserie cu frate-său, o netrebnică din cartierul studentesc.

— O femeiușcă din Chaumièret zise Josépha.

— Da, doamnă, adăugă mătușa Bijou. Așa că Idamore, așa-l cheamă, Idamore e numele lui de teatru, căci se numește Chardin, Idamore a intrat la bănuială că unchiul dumneavoastră trebuie să aibă mai multe parale decât spunea el, și a găsit un mijloc s-o trimită, fără ca fata mea să știe, pe sora lui, Elodie (i-a dat un nume de teatru), ca

lucrătoare la noi; sfinte Doamne! a întors toate cu susul în jos, le-a stricat într-atât pe bieteles fete, că nu se mai pot spăla nici în zece ape, nu vă fie cu supărare... Și a învățat lucrurile în așa fel, că l-a îmbrobodit pe moș Thoul și l-a dus cu ea, că nu știm nici noi unde, de ne-a băgat la mare încurcătură, Cu polițele vasăzică. Nici în ziua de azi nu suntem în stare să plătim, dar fata mea, care răspunde de asta, are grijă de scadențe... Când Idamore a văzut că l-a înhăitat pe bătrân cu soră-sa, vasăzică, a lăsat-o pe fii-me, biata de ea, și acum e cu o tânără stea de la Funambules¹⁷⁵... Și de-aici se trage căsătoria fiicei mele, iaca să vedeți cum...

— Și știi unde locuiește plăpumarul?... întrebă Josépha.

— Moș Chardin? Da dracu știe pe unde umblă?... De la șase dimineața e beat, face câte o saltea pe lună, toată ziua bate cârciumile, umblă după partide...

— Cum, vrea să se însoare?... strașnic bărbat.

— N-ați înțeles, doamnă, partide de biliard, câștigă trei sau patru în fiecare zi și bea...

— Zeamă de biliard! spuse Josépha. Dar Idamore își are slujba pe bulevard, și l-am putea găsi, adresându-ne prietenului meu Broulard.

— Nu știu, doamnă, vezi că toată povestea asta s-a întâmplat acum șase luni. Idamore e unul dintre cei care înfundă închisoarea, de acolo la Melun, și apoi... de!...

— La tăiat sare! zise Josépha.

— A! doamna le știe pe toate, adăugă bătrâna Bijou. Dacă fata mea nu l-ar fi cunoscut pe omul ăsta ar fi... Dar a avut totuși noroc, carevasăzică, o să-mi spuneți; că domnul Grenouville s-a îndrăgostit de ea atât de tare, că a luat-o de nevastă...

— Și cum de s-a măritat?...

— Din disperare, doamnă. Când s-a văzut părăsită pentru

¹⁷⁵ *Funambules* - La teatrul *Les Funambules* (*funambuli* = dansatori pe funie) s-au dat mai întâi spectacole de acrobație și de marionete; din 1825, se jucau aici și pantomime.

o lucrătoare a ei, căreia i-a tras o săpuneală! ah! ce-a mai scărmanat-o!... și fiindcă-l pierduse pe moș Thoul care-o adora, a vrut să renunțe la bărbăți. Drept care, domnul Grenouville, care venea să cumpere mult de la noi, la fiecare trimestru câte două sute de eșarfe de China, brodate, a vrut s-o consoleze; acum, c-o fi adevărat sau nu, cică ea nici n-a vrut să audă de asta, decât cu primărie și biserică. Vreau să fiu cinstită!... o ținea întruna, ori îmi fac seama!” Și-a ținut-o una și bună. Domnul Grenouville a consimțit la căsătorie, cu condiția să renunțe la noi, și noi am primit.

— Cu bani?... ghici pătrunzătoarea Josépha.

— Da, doamnă, zece mii de franci și o rentă tatălui meu, care nu mai poate munci.

— O rugasem pe fata dumitale să-l facă fericit pe moș Thoul, și ea l-a zvârlit la gunoi! Nu-i frumos! De-aci înainte n-o să mai ajut pe nimeni! Iată ce se întâmplă când te-apuci să faci un bine cuiva!... Hotărât lucru că binefacerea nu-i bună decât ca speculă. Olympe trebuia să mă prevină și pe mine de învârtelile astea ale ei! Dacă-l găsești pe moș Thoul până-n cincisprezece zile, ai de la mine o mie de franci...

— E tare greu, doamnă dragă, dar o mie de franci sunt bani mulți, și o să încerc să-i câștig...

— Cu bine, mătușă Bijou.

Intrând în buduar, cântăreața o găsi pe doamna Hulot leșinată; dar cu toate că-și pierduse simțirea, tremurul nervos tot o mai făcea să tresară, precum o năpârcă tăiată în bucăți se mai zvârcolește încă. Sărurile tari, apa rece și toate mijloacele obișnuite în asemenea împrejurare o readuseră pe baroană la viață, sau, mai bine zis, la durerile ei.

— Ah! domnișoară, cât de jos a căzut!... zise ea recunoscând-o pe cântăreață și văzând că e singură cu dânsa.

— Nu vă pierdeți curajul, doamnă, răspunse Josépha,

care se așezase pe o pernă la picioarele baroanei și-i săruta mâinile, îl vom găsi, și dacă-i în noroi, nu-i nimic, se va spăla. Credeți-mă, pentru persoanele bine crescute e o chestie de haine... Lăsați-mă să-mi răscumpăr greșelile față de dumneavoastră, căci îmi dau seama, din faptul că ați venit aici, ce dragoste adâncă aveți pentru soțul dumneavoastră, cu toată purtarea lui!... Da! bietul om! îi plac femeile... Vedeți, dacă ați fi avut puțin din farmecul nostru, l-ați fi împiedicat să calce pe de lături, căci ați fi fost ceea ce știm noi să fim pentru un bărbat: toate femeile într-una singură. Guvernul ar trebui să creeze o școală de gimnastică pentru femeile cinstite! Dar guvernele sunt atât de toante!... sunt conduse doar de oameni pe care îi ducem noi de nas! Bietele popoare, le plâng!... Dar să lăsăm gluma, trebuie să facem ceva pentru dumneavoastră... Fiți pe pace, doamnă, duceți-vă acasă și nu vă mai chinuiți. Am să vi-l aduc pe Hector al dumneavoastră, așa cum era acum treizeci de ani.

— Ah! domnișoară, hai să mergem chiar acum la doamna Grenouville! o îndemnă baroana; trebuie să știe ceva, poate aș putea să-l văd pe domnul Hulot chiar astăzi, smulgându-l cu o clipă mai devreme mizeriei și rușinii!...

— Doamnă, țin să vă dovedesc dinainte adâncă recunoștință ce v-o păstrez pentru onoarea pe care mi-ați făcut-o și pentru că n-ați pus-o pe Josépha, cântăreața și amanta ducelui d'Hérouville, în situația de a fi nevoită să apară alături de cea mai frumoasă și mai sfântă icoană a virtuții. Vă respect prea mult ca să mă arăt alături de dumneavoastră. Departe de a fi o umilință de actriță, e un omagiu pe care vi-l aduc. Mă faceți să regret, doamnă, că n-am urmat calea dumneavoastră, cu toți spinii care vă însângerează mâinile (și picioarele! Dar, ce să fac, m-am dăruit artei, după cum dumneavoastră v-ați dăruit virtuții...

— Biata fată! rosti baroana, mișcată, în durerea ei, de un sentiment ciudat de simpatie și compătimire, am să mă rog lui Dumnezeu pentru dumneata, căci ești o victimă a

societății, care nu poate trăi fără spectacole. Odată ce nu vei mai fi tânără, pocăiește-te... vei fi izbăvită, dacă Dumnezeu se îndură să asculte rugile unei...

— Unei martire, doamnă, zise Josépha sărutându-i respectuos poala rochiei.

Dar Adeline, luând-o de mână pe cântăreață, o atrase spre ea și o sărută pe frunte. Îmbujorată de plăcere, cântăreața o petrecu pe Adeline până la trăsura, înconjurând-o cu cele mai prevenitoare atenții.

— Trebuie să fie vreo doamnă de la societățile de binefacere, zise feciorul către cameristă; cu nimeni nu se poartă așa, nici cu prietena ei cea mai bună, cu Jenny Cadine!

— Mai aveți răbdare numai câteva zile, doamnă, încheie ea, și-l veți vedea.

Pe când baroana intra la Josépha, Victorin primea în biroul său o femeie de vreo șaptezeci și cinci de ani, care, ca să ajungă până la celebrul avocat, se slujise de numele temut al șefului siguranței.

— Doamna de Saint-Estève! anunță feciorul.

— E unul dintre numele false de care mă slujesc, îi explică ea așezându-se.

Victorin fu străpuns, ca să spunem așa, de un fior lăuntric la vederea acelei zgrițuroaice. Deși luxos îmbrăcată, femeia inspira groază, prin cruzimea rece ce se vădea pe figura ei lătăreață, hidos de zbârcită, albă și musculoasă. Marat, sub chip de femeie¹⁷⁶ și la aceeași vârstă, ar fi fost desigur, ca și doamna de Saint-Estève, imaginea vie a Terorii. Era o babă fioroasă cu niște ochi mici, de culoare deschisă, în care se citea lăcomia sângeroasă a tigrlui.

¹⁷⁶ *Marat, sub chip de femeie* - Revoluționarul Jean-Paul Marat (1743—1793), redactor al celui mai intransigent ziar din timpul revoluției franceze, *Prietenul poporului*, nu era un om frumos. Cercurile de dreapta s-au folosit de această particularitate pentru a-i crea reputația de tiran sângeros și hidos.

Nasul ei turtit, cu nările ca niște găuri mari, ovale, prin care răsuflau parcă flăcările iadului, amintea de pliscul celor mai aprige păsări de pradă. Sub fruntea-i îngustă și crudă sălășluia geniul intrigii. Țepi lungi de barbă, presărați la întâmplare prin toate brazdele feței, vădeau bărbăția planurilor ei. La vederea acelei femei, oricine s-ar fi gândit că niciun pictor nu izbutise până atunci să înfățișeze cu adevărat chipul lui Mefistofeles.

— Dragă domnule, i se adresă ea pe un ton protector, eu nu mă mai ocup de multă vreme cu treburile altora. Dacă vreau să fac ceva pentru dumneata, e de hatârul nepotului meu, la care țin mai mult ca la un fiu... Și prefectul de poliție, căruia președintele de consiliu i-a spus două vorbe la ureche în privința dumatăle, sfătuindu-se cu domnul Chapuzot, s-a gândit că poliția nu trebuie să apară deloc într-o astfel de afacere. I s-a dat mână liberă nepotului meu, dar el nu se va amesteca decât cu sfatul, căci nu se poate compromite...

— Sunteți mătușa...?

— Da, și mă mândresc oarecum cu asta, răspunse ea tăindu-i vorba, căci e elevul meu, un ucenic care și-a întrecut în scurtă vreme maestrul... Am studiat afacerea, cântărind-o bine pe toate fetele! Dai treizeci de mii de franci și te vezi descotorosit de toată chestia asta! lichidez repede! și plătești numai după ce treaba e făcută...

— Cunoașteți persoanele?

— Nu, dragă domnule, aștept deslușiri de la dumneata. Ni s-a spus: „Este un nătăfleț de moșneag care a încăput pe mâinile unei văduve. Văduva asta de douăzeci și nouă de ani și-a făcut atât de bine meseria de *hoață* încât are o rentă de patruzeci de mii de franci, smulsă de la doi oameni însurați și cu copii. Acum e pe punctul să pună mâna pe o rentă de optzeci de mii de franci, măritându-se cu un babalâc de șaizeci și unu de ani; va ruina o întreagă familie onorabilă și va trece toată averea asta colosală pe numele unui copil făcut cu vreun amant, după ce se va fi

descotorosit cât mai repede de bărbatul ei bătrân... Iată problema.

— Întocmai! zise Victorin. Socrul meu, domnul Crevel...

— Fost negustor de parfumuri, acum primar. Locuiesc în sectorul lui, unde sunt cunoscută sub numele de tușa Nourrisson, răspunse ea.

— Persoana cealaltă e doamna Marneffe.

— N-o cunosc, spuse doamna de Saint-Estève, dar în trei zile voi ști și câte cămăși are.

— Ați putea să împiedecați căsătoria?... întrebă avocatul.

— În ce stadiu se află?

— La a doua strigare.

— Ar trebui răpită femeia. Azi e duminică, nu ne mai despart decât trei zile, fiindcă miercuri se căsătoresc; e cu neputință. Dar ar putea fi ucisă...

La auzul acelor cuvinte rostite cu atâta sânge rece, Victorin Hulot, ca orice om de treabă, sări de pe scaun ca ars.

— Un asasinat!... exclamă el. Și cum veți face?

— Sunt patruzeci de ani, domnule, de când înlocuim Destinul, răspunse ea cu un orgoliu formidabil, și facem tot ce vrem în Paris. Ehei, de-ai ști câte familii, și încă din cartierul Saint-Germain, mi-au destăinuit tainele lor! Am făcut și am desfăcut multe căsătorii, am rupt multe testamente, am salvat cinstea multora! Țin colea, spuse ea ducând un deget la cap, o turmă întreagă de taine, care-mi aduc un venit de treizeci și șase de mii de franci, și dumneata ai să fii unul dintre mieluşei mei! O femeie ca mine ar putea fi ceea ce este, dacă ar vorbi despre mijloacele ei? Eu făptuiesc! Tot ce se va întâmpla, dragă maestre, va fi opera întâmplării, și nu vei avea nici cea mai mică mustrare de conștiință. Vei fi ca acei vindecați de somnambuli, după o lună cred că natura a făcut totul.

Pe Victorin îl trecu o sudoare rece. Prezența călăului l-ar fi tulburat mai puțin decât acea soră sentențioasă și pretențioasă a ocnei; uitându-se la rochia ei de culoarea

drojdiei de vin, i se păru că fusese muiată în sânge.

— Doamnă, nu primesc ajutorul experienței și activității dumneavoastră, dacă reușita ar trebui să coste viața cuiva și dacă ar avea drept urmare o crimă cât de mică.

— Ești un copil mare, domnule! zise doamna de Saint-Estève. Vrei să rămâi cinstit față de dumneata însuși, dorind totodată să-ți nimicești dușmanul.

Victorin făcu un semn de negare.

— Da, continuă, vrei ca această doamnă Marneffe să-și lase prada pe care o ține în ghearele ei! Or, cum îl poți sili pe un tigru să-și lase ciozvărta de bou! Doar n-o să-l mângâi pe spate alintându-l: pis... pis... Ești nelogic. Dai ordin de atac, dar nu vrei să fie nimeni rănit. Bine, n-o să pierzi nevinovăția asta la care ții atât de mult! După mine, cinstea are stofă de ipocrizie! Într-o zi, peste vreo trei luni, un biet preot va veni să-ți ceară patruzeci de mii de franci pentru o operă pioasă, o mănăstire ruinată din Levant, din pustiu! Dacă ești mulțumit de soarta dumitale, dă moșneagului cei patruzeci de mii de franci; doar la fisc ai să dai și mai mult! Va fi un fleac, da, pe lângă ce ai să recoltezi.

Se ridică pe labele-i mari, ce de-abia îi încăpeau în pantofii de satin din care carnea se revărsa pe de lături, salută zâmbind și plecă.

— Asta-i Talpa-iadului, își spuse Victorin ridicându-se.

Petrecu pe fioroasa necunoscută răsărită parcă din tenebrele spionajului, precum un monstru apare din al treilea subsol al Operei, la un semn de baghetă al unei zâne, într-un balet feeric. După ce-și sfârși treburile la tribunal, Victorin se duse la domnul Chapuzot, șeful unuia dintre cele mai importante servicii de la Prefectura de poliție, ca să se informeze asupra necunoscutei. Văzând că domnul Chapuzot era singur în cabinetul său, Victorin Hulot îi mulțumi pentru ajutorul dat.

— Mi-ați trimis, zise el, o bătrână care-ar putea personifica Parisul din punct de vedere criminal.

Domnul Chapuzot își puse ochelarii pe hârtiile de pe birou, și îl privi pe avocat cu uimire.

— Nu mi-aș fi îngăduit să va trimit pe cineva fără să vă fi prevenit mai întâi și fără o vorbă de recomandăție, răspunse ei.

— Atunci o fi domnul prefect...

— Nu cred, răspunse Chapuzot. Ultima oară când prințul de Wissèmbourg a cinat la ministrul de Interne, l-a văzut pe domnul prefect și i-a vorbit de situația în care vă aflați, o situație regretabilă, întrebându-l dacă ar putea să vă vină prietenește în ajutor. Domnul prefect, intrigat de supărarea pe care o pricinuisse Excelenței Sale această chestiune de familie, a binevoit să mă consulte. Când el a luat frânele acestei administrații atât de calomniate și atât de folositoare, cel dintâi principiu pe care și l-a fixat a fost să nu aducă nicio atingere Familiei. A avut dreptate și în principiu și ca morală, dar în fapt nu a avut dreptate. Poliția, de patruzeci și cinci de ani încoace, de când fac eu parte din ea, a adus imense servicii familiilor, de la 1799 până-n 1815; de la 1820, presa și guvernul constituțional însă au schimbat cu totul condițiile de existență. De aceea am fost de părere să nu ne ocupăm de o astfel de afacere, și domnul prefect a avut bunătatea să-mi dea dreptate. Șeful siguranței a primit în fața mea ordinul să nu întreprindă nimic; dacă, din întâmplare, v-a trimis pe cineva din partea lui, îl voi mustra. Ar fi un caz de destituire. S-a spus îndată: „Poliția să facă asta!” Poliția! Poliția! Dragă maestre, mareșalul și Consiliul de Miniștri habar n-au ce-i poliția. Numai poliția singură se cunoaște pe sine. Regii, Napoleon, Ludovic al XVIII-lea își cunoșteau treburile lor; de ale noastre, numai Fouché, domnul Lenoir, domnul de Sartines¹⁷⁷ și câțiva prefecți, oameni deștepți, și-au dat

¹⁷⁷ *Fouché... Lenoir... Sartines* – Joseph Fouché (1759—1820), ministru al poliției în vremea lui Napoleon; și-a păstrat postul trădându-l pe acesta. A murit ca cetățean austriac. Jean-Charles-Pierre Lenoir (1732—1807), șeful poliției pariziene din 1776 până în 1805. Antoine de

seama... Astăzi, totul s-a schimbat. Suntem slăbiți, dezarmați! Am văzut încolțind multe nenorociri de familie, pe care le-aș fi curmat de-aș fi avut măcar un dram de libertate de acțiune!... Vom fi regretați chiar de acei care ne-au dăruit, când vor fi, ca dumneavoastră, puși în fața unor monstruozități morale ce-ar trebui să fie înlăturate așa cum curățăm noroaiele! În politică, poliția e obligată să prevină orice, când e vorba de salvarea publică; Familia, însă, e sfântă. Aș face orice ca să descopăr și să împiedic un atentat la viața regelui! aș fi în stare să fac ca zidurile caselor să devină străvezii, dar să ne întindem ghearele asupra căsniciilor, asupra intereselor particulare!... niciodată, cât am să mai rămân în funcția asta, căci mi-e teamă...

— De ce?

— De presă! domnule deputat din grupul de centru al stângii!

— Ce-i de făcut? întrebă Hulot-fiul după o pauză.

— Ei! Nu sunteți dumneavoastră Familia? continuă șeful de divizie; așa că ce să mai vorbim, faceți cum vă pricepeți! Ar fi oare cu putință să vă vin în ajutor, să las ca poliția să devină o unealtă a patimilor și a intereselor particulare?... Aici se află, vedeți dumneavoastră, explicația persecuției necesare, pe care magistrații au găsit-o nelegală, îndreptată împotriva celui ce-a fost predecesorul actualului șef al siguranței. Bibi-Lupin pune poliția în serviciul particularilor. Și asta însemna un mare pericol social! Cu mijloacele pe care le avea la îndemână, omul acesta ar fi ajuns formidabil, ar fi fost ca un al *doilea Destin*.

— Dar, în situația mea? zise Hulot.

— A! îmi cereți o consultație, tocmai dumneavoastră care obișnuiți să le dați! replică domnul Chapuzot. Mi se pare că mă luați peste picior, maestre dragă.

Hulot îl salută pe șeful poliției și plecă fără să observe că

Sartines (1729—1801), ministru al marinei, a fost mai întâi șeful poliției pariziene, din 1754 până în 1774.

funcționarul nu se putuse împiedica să ridice ușor din umeri, când se sculă să-l conducă. Și un om ca ăsta vrea să fie bărbat de stat! se gândi domnul Chapuzot reluându-și rapoartele.

Victorin se întoarse acasă tot atât de nedumerit, fără a avea cu cine să se mai sfătuiască. La prânz, baroana își vesti cu bucurie copiii că până într-o lună tatăl lor va putea să împărtășească cu ei bunul trai, și să-și sfârșească zilele bătrâneții în mijlocul familiei.

— Ah! mi-aș da bucuroasă renta de trei mii șase sute de franci, ca să-l pot vedea pe baron aici! strigă Lisbeth. Însă, dragă Adeline, te rog nu te grăbi să te bucuri prea devreme.

— Lisbeth are dreptate, fu de părere Célestine. Dragă mamă, așteaptă mai întâi să se întoarcă.

Baroana, însuflețită și plină de speranță, le povesti despre vizita la Josépha, găsind că aceste sărmene ființe erau nefericite în fericirea lor; apoi le vorbi de Chardin plăpumarul, tatăl magazionerului de la Oran, arătând astfel că nu se lăsa dusă de speranțe deșarte.

A doua zi dimineață, pe la ora șapte, Lisbeth, urcându-se într-o birjă, o luă pe cheiul Tournelle, oprindu-se la colțul străzii Poissy.

— Du-te în strada Bernardins, îi porunci ea birjarului, la numărul 7, o să dai de-o casă cu alee și fără portar. Te urci la etajul al patrulea și suni la ușa din stânga, pe care de altfel o să vezi scris: „Domnișoara Chardin, reparație de dantele și cașmiruri”. O să ți se deschidă, întreabă de *cavaler*. O să ți se răspundă: „A plecat”. La care trebuie să spui: „știu asta, dar trimiteți să-l caute, căci *bona* lui îl așteaptă în trăsură, pe chei, și vrea să-l vadă”...

După douăzeci de minute, un moșneag care părea să aibă optzeci de ani, cu părul alb ca neaua, cu un obraz ca de babă, searbăd și zbârcit, și un nas înroșit de frig, mergând târșit, cu spinarea gârbovită, având papuci de

pâslă groasă și o redingotă roasă de alpaca, fără nicio decorație, cu mânecile flaneliei împletite ieșindu-i de sub haină și o cămașă de un galben suspect, apăru timid, se uită la trăsură și, recunoscând-o pe Lisbeth, se apropie de portieră.

— Ah! vere dragă, în ce hal ai ajuns!

— Élodie îmi ia tot! spuse baronul Hulot. Chardin și tot neamul lui sunt niște bestii...

— Vrei să te întorci la noi?

— A! nu, nu, răspuse bătrânul, aș vrea să plec în America...

— Adeline e pe urmele dumitale...

— Ah! oare nu mi s-ar putea plăti datoriile? întrebă baronul cu îndoială, căci Samanon mă urmărește.

— Încă nu-s plătite restanțele, fiul dumitale mai datorează o sută de mii de franci...

— Bietul băiat!

— Iar pensia nu-ți va fi eliberată decât peste șapte sau opt luni... Dacă vrei să mai aștepți, am la mine două mii de franci!

Baronul întinse mâna cu un gest de lăcomie înspăimântătoare.

— Dă-mi-i, Lisbeth! Dumnezeu să te răsplătească! Dă-mi-i! știi unde să mă duc.

— Dar ai să-mi spui și mie, căpcăunule?

— Da, pot să mai aștept încă opt luni, căci am descoperit un îngeraș, o ființă cumsecade, nevinovată, care e încă prea crudă ca să fie stricată.

— Nu uita de Curtea cu juri, zise Lisbeth, care nădăjduia să-l vadă într-o bună zi acolo pe Hulot.

— E vorba de strada Charonne! o înștiință baronul, iun cartier unde ești ferit de scandaluri. Fii liniștită, n-o să mă mai găsească niciodată. Să știi, Lisbeth, că de-aci înainte o să trec drept moș Thorec, un fost ebenist; fetița mă iubește, și n-o să mă mai las jumulit.

— N-o să mai aibă ce să jumulească, îi răspunse Lisbeth

uitându-se la redingota lui. Ce-ar fi dacă te-aș duce până acolo, vere?

Baronul Hulot se urcă în trăsură, părăsind-o pe domnișoara Élodie fără să-și fi luat măcar rămas bun, așa cum arunci un roman pe care l-ai citit.

După o jumătate de oră, în care baronul Hulot nu-i vorbi Lisbethi decât despre micuța Atala Judici, căci ajunsese treptat la patimile groaznice care-i doboară pe bătrâni, verișoara îl lăsă, cu cele două mii de franci în buzunar, în strada Charonne, din cartierul Saint-Antoine, la poarta unei case cu o fațadă suspectă și sinistră.

— Rămâi cu bine, vere, de aci înainte ești *moș Thorec*, nu-i așa? Să nu-mi trimiți decât comisionari, și să-i iei totdeauna din altă parte.

— Ne-am înțeles. Sunt tare mulțumit! exclamă baronul cu chipul luminat de bucuria unei fericiri viitoare cu totul noi.

— Aici nu-i vor găsi, își spuse Lisbeth, care opri trăsura în bulevardul Beaumarchais, de unde se întoarse cu omnibuzul în strada Louis-le-Grand.

A doua zi, în timp ce familia se adunase în salon după dejun, fu anunțat Crevel. Célestine alergă să-l îmbrățișeze, purtându-se ca și cum nu l-ar fi văzut din ajun, deși era prima lui vizită de doi ani încoace.

— Bună ziua, tată! zise Victorin întinzându-i mâna.

— Bună ziua, copii! răspunse îngâmfatul Crevel. Doamnă baroană, depun omagiile mele la picioarele dumneavoastră. Doamne! cum mai cresc copiii! ne gonesc din urmă! parcă ne-ar spune: „Bunicule, vreau și eu un loc sub soare!” Doamnă contesă, la fel de strălucitoare ca întotdeauna, adăugă el privind-o pe Hortense. A! iată și restul comorii noastre, verișoara Bette, fecioara cea înțeleaptă. Dar stați foarte bine aici, cu toții... adăugă el după ce împărțise în dreapta și-n stânga firitiseli întovărășite de râsete grosolane, care abia izbuteau să-i miște cărnurile rumene ale fetei sale pline.

Și privi cu un fel de dispreț salonul fiicei sale.

— Dragă Célestine, îți dau toată mobila mea din strada Saussayes, o să se potrivească foarte bine aici. Salonul tău se cere înnoit... Aha! iată-l și pe ștregarul de Wenceslas cel mic! Ei, suntem cuminți, copilași? trebuie să ne deprindem cu purtări bune.

— Pentru cei care nu le au, spuse Lisbeth.

— Asemenea sarcasme, dragă Lisbeth, nu mă mai privesc. În curând, copii, pun capăt situației neplăcute în care mă aflu de atâta vreme, și, ca bun tată de familie, vă anunț căsătoria mea, simplu și fără fasoane.

— Ai tot dreptul să te însori, i se adresă Victorin, și, din partea mea, îți înapoiez cuvântul pe care mi l-ai dat când mi-ai acordat mâna dragii mele Célestine...

— Ce cuvânt? întrebă Crevel.

— Că n-ai să te mai însori, răspunse avocatul. Trebuie să recunoști că nu ți-am cerut un asemenea legământ, că ți l-ai luat singur, cu toate că eu te-am sfătuit pe vremea aceea să nu-ți iei un astfel de angajament.

— Da, îmi amintesc, dragul meu, făcu Crevel rușinat. Dar ascultați!... dragii mei copii, dacă vreți să trăiți în bună înțelegere cu doamna Crevel, n-o să vă pară rău... Delicatețea dumitale, Victorin, mă mișcă... Nimeni nu-i în zadar generos cu mine... Hai, ce dracu! Primește-o bine pe soacra dumitale, vino la nunta mea!

— Dar nu ne-ai spus, tată, cine-i logodnica ta? întrebă Célestine.

— Țasta-i secretul comediei, continuă Crevel. Să nu ne jucăm de-a v-ați ascunselea! Trebuie să vă fi spus Lisbeth...

— Dragă domnule Crevel, replică lorena, sunt nume care nu pot fi rostite aici...

— Dacă-i așa, aflați că-i doamna Marneffe.

— Domnule Crevel, răspunse sever avocatul, nici eu și nici nevasta mea nu vom asista la căsătoria asta, nu pentru că am fi interesați, căci ți-am vorbit adineauri cu deplină sinceritate. Da, aș fi foarte bucuros să știu că vei fi fericit în

viitoarea căsnicie; sunt însă îndemnat de simțăminte de onoare și delicatețe, pe care trebuie să le înțelegi, și pe care nu le pot exprima, căci ar deschide răni ce mai sângerează încă aici...

Baroana făcu un semn contesei, care își luă în brațe copilul spunându-i:

— Hai să-ți fac baie, Wenceslas! La revedere, domnule Crevel.

Baroana îl salută în tăcere pe Crevel, care nu-și putu reține un zâmbet observând mirarea copilului când se văzu amenințat de baia asta neașteptată.

— Te însori, domnule, zise avocatul când rămase numai cu Lisbeth, nevasta și socrul său, cu o femeie care l-a despuiat pe tata și care l-a adus cu sânge rece în starea în care se află, o femeie care trăiește cu ginerele, după ce l-a ruinat pe socru, care pricinuiește supărări de moarte surorii mele... Și te aștepți să ne vezi consfințindu-ți nebunia cu prezența noastră? Te compătimesc sincer, dragă domnule Crevel, n-ai simțul familiei, nu pricepi solidaritatea onoarei, care unește pe cei ce-o alcătuiesc. Patimile nu pot fi chibzuite (din nefericire am avut prilejul s-o constat cu prisosință). Oamenii pătimași sunt și surzi și orbi. Fata dumitale, Célestine, are un simț prea puternic al datoriei ca să-ți spună măcar o vorbă de mustrare.

— Asta ar mai lipsi! exclamă Crevel încercând să pună capăt dojenei.

— Célestine n-ar fi soția mea, dacă ți-ar face o singură observație, zise mai departe avocatul, dar eu pot încerca să te opresc înainte de a păși în prăpastie, mai cu seamă după ce ți-am dovedit că sunt dezinteresat. Nu-mi pasă de averea dumitale, ci de dumneata însuși... Și, ca să te lămuresc asupra celor ce simt, pot adăuga, ca să fii liniștit cu privire la viitorul dumitale contract de căsătorie, că situația mea materială e de așa natură încât nu ducem lipsă de nimic...

— Datorită mie! strigă Crevel al cărui chip se făcu

stacojiu.

— Datorită averii Célestinei, răspunse avocatul, și dacă regreti că ai dat, ca zestre fiicei dumitale, sume care nu reprezintă nici jumătate din ceea ce i-a lăsat mama sa, suntem gata să ți le înapoiem...

— Știi, domnule ginere, zise Crevel adoptând ținuta de rigoare, că acordându-i doamnei Marneffe numele meu, nu mai are de dat socoteală lumii de purtarea ei decât ca doamnă Crevel?

— O fi, poate, spuse avocatul, foarte cavaleresc și generos în ce privește chestiunile sentimentale și rătăcirile patimii, dar nu cunosc nume, nici legi, nici titluri care să poată acoperi un furt de trei sute de mii de franci smulși cu nerușinare tatălui meu!... Ți-o spun pe șleau, dragă socrule, viitoarea dumitale soție e nedemnă de dumneata, te înșală și e amoretată nebunește de cumnatul meu Steinbock, căruia i-a plătit datoriile...

— Eu i le-am plătit...

— Bine, continuă avocatul, mă bucur pentru contele Steinbock, care va putea să ți le înapoieze cândva, dar e iubit, foarte iubit, deseori iubit...

— E iubit... exclamă Crevel cu un chip răvășit ce vădea o adâncă tulburare. E laș, murdar, meschin și ordinar să calomniezi o femeie!... Când afirmi asemenea lucruri, domnule, trebuie să le dovedești.

— Am să-ți aduc dovezi...

— Le aștept...

— Poimâine, dragă domnule Crevel, am să-ți spun ziua, ora și clipa când voi fi în măsură să-ți dezvălui înspăimântătoarea depravare a viitoarei dumitale soții...

— Foarte bine, voi fi încântat, zise Crevel, care-și venise în fire. Cu bine, copii, la revedere. Cu bine, Lisbeth...

— Du-te după el, Lisbeth, șopti Célestine la urechea verișoarei Bette.

— Ei, dar cum, pleci așa?... strigă Lisbeth după Crevel.

— A! îi spuse Crevel, e tare de tot ginerele meu, s-a

format. Tribunalul, Camera, dibăcia judiciară și politică au făcut din el om, nu glumă. Hm! știe că mă căsătoresc miercură viitoare, și duminică, adică în trei zile, domnișorul îmi făgăduiește să-mi comunice date, când îmi va dovedi că am o soție nedemnă de mine... E destul de îndemânat!... Mă duc să semnez contractul. Hai, vino cu mine, Lisbeth, vino!... Nu vor afla nimic! Voiam să-i las Célestinei o rentă de patruzeci de mii de franci, dar, prin purtarea sa, Hulot m-a pierdut pentru totdeauna de prieten.

— Mai stai zece minute, Crevel, așteaptă-mă în trăsură, la poartă, mă duc să găsesc un pretext ca să plec.

— Bine, ne-am înțeles.

— Dragii mei, zise Lisbeth regăsind familia în salon, mă duc cu Crevel; astă-seară semnează contractul, și o să vă pot povesti în ce condiții s-a încheiat. Probabil că va fi ultima mea vizită la femeia aceea. Tatăl vostru e furios. Are să vă dezmoștenească...

— O să-l împiedice vanitatea, răspunse avocatul. A vrut să stăpânească moșia Presles, o va păstra, îl cunosc. Chiar dacă ar avea copii, Célestine tot va primi jumătate din moștenire, legea nu-i îngăduie să-și dea toată averea... Dar pentru mine toate acestea nu înseamnă nimic, nu mă preocupă decât onoarea noastră... Du-te, verișoară, o îndemnă el strângând mâna Lisbeth, și fii cu luare-aminte la contract.

Douăzeci de minute mai târziu, Lisbeth și Crevel intrau în casa din strada Barbet, unde doamna Marneffe aștepta cu o plăcută nerăbdare rezultatul demersului pe care-l poruncise. Cu timpul, Valérie se legase de Wenceslas cu dragostea aprinsă ce pune stăpânire pe inima femeilor o singură dată în viață. Artistul ratat ajunsese în mâinile doamnei Marneffe un amant atât de desăvârșit, încât devenise pentru dânsa ceea ce fusese ea pentru baronul Hulot. Valérie ținea niște papuci într-o mână, iar cealaltă i-o dăduse lui Steinbock, sprijinindu-și capul pe umărul lui.

Conversația, alcătuită din frânturi, pe care o începuseră imediat după plecarea lui Crevel se aseamua cu lungile opere literare din vremea noastră, pe coperta cărora scria: *Reproducerea interzisă*. Această capodoperă de poezie intimă aduse de la sine pe buzele artistului o părere de rău, pe care i-o împărtăși Valériei cu destulă amărăciune:

— Ah! ce nenorocire că m-am însurat, rosti Wenceslas, căci, dacă aș fi așteptat, cum mă sfătuia Lisbeth, aș fi putut astăzi să te iau de soție.

— Trebuie să fii polonez ca să vrei să te căsătorești cu o amantă devotată! exclamă Valérie. Să schimbi dragostea în datorie, plăcerea în plictiseală.

— Te știi atât de capricioasă! răspunse Steinbock. Te-am auzit, doar, vorbind cu Lisbeth despre baronul Montes, brazilianul acela...

— Viei să mă scapi de el? îl întrebă Valérie.

— Ar fi singurul mijloc ca să te împiedic de a-l mai vedea, răspunse fostul sculptor.

— Află, scumpul meu, răspunse Valérie, că-l menajez crezând că mă voi mărita cu el (vezi deci că ție nu-ți ascund nimic...). Făgăduielile pe care le-am făcut brazilianului... (A! cu mult înainte de a te fi cunoscut, spuse ea râzând, în fața unui gest al lui Wenceslas). Ei bine, făgăduielile acestea, de care se slujește ca să mă chinuie, mă silesc să mă căsătoresc aproape în taină, căci, dacă află că mă mărit cu Crevel, e în stare să... să mă omoare!...

— A! cât despre asta!... zise Steinbock făcând un gest de dispreț, care însemna că o asemenea primejdie e un fleac pentru o femeie iubită de un polonez.

Luați aminte că, în privința curajului, polonezii nu sunt câtuși de puțin fanfaroni, atât de adevărată și de serioasă este vitejia lor.

— Și neghiobul de Crevel, care vrea să dea o serbare, ca să-și satisfacă gusturile de lux economic cu prilejul căsătoriei, mă pune într-o încurcătură din care nu știu cum să ies!

Ar fi putut oare Valérie să-i mărturisească celui pe care îl adora că baronul Henri Montes se bucurase de favoarea de a veni la ea la orice oră din noapte, după ce baronul Hulot fusese părăsit, și că, cu toată îndemânarea ei, nu izbutise încă să găsească un prilej de ceartă, care să-l facă pe brazilian să creadă că toată vina era numai a lui? Cunoștea prea bine firea aproape sălbatică a baronului, care se asemena mult cu a Lisbethei, ca să nu tremure când se gândea la acest maur din Rio de Janeiro. La zgomotul trăsurii, Steinbock se depărtă de Valérie, pe care o ținea de mijloc, luă o gazetă și fu găsit cu desăvârșire cufundat în lectură. Valérie broda, cu o atenție meticuloasă, niște papuci pentru viitorul ei soț.

— Cât de calomniată el îi șopti Lisbeth, în pragul ușii, la ureche lui Crevel, arătându-i tabloul ce li se înfățișa... Uită-te la pieptănătura ei! e ciufulită? Dacă te-ai lua după ce spune Victorin, ar trebui să-i găsești ca pe două turturele în cuib.

— Dragă Lisbeth, răspunse Crevel adoptând ținuta favorită, vezi tu, e de ajuns să inspire o mare pasiune... ca să faci dintr-o Aspasia o Lucreție¹⁷⁸.

— Nu ți-am spus eu întotdeauna, continuă Lisbeth, că femeilor le plac berbanții rotofei ca dumneata?

— De altfel, ar însemna să fie o ingrată, adăugă Crevel, doar am băgat atâția bani aici! Numai Grindot și cu mine știm cât.

Și arată scara. La aranjamentul acestei case, pe care Crevel o considera că-i aparține, Grindot încercase să lupte cu Cleretti, arhitectul la modă, căruia ducele d'Hérouville îi încredințase lucrările pentru casa Joséphei. Crevel, însă, nefiind în stare să priceapă arta, voise, ca toți burghezii, să

¹⁷⁸ *să faci dintr-o Aspasia o Lucreție* – să faci dintr-o curtezană o femeie virtuoasă: *Aspasia din Milet*, care a trăit în a doua jumătate a secolului al V-lea î.e.n., a fost tipul curtezei instruite din antichitate. *Lucreția*, cunoscută ca soție virtuoasă în Roma Tarquinilor, fiind violată de Sextus Tarquinius, s-a înjunghiat în fața tatălui și soțului ei (510 î.e.n.).

cheltuiască o sumă fixă dinainte hotărâtă. Ținut pe loc de deviz, lui Grindot îi fu cu neputință să-și realizeze visul de arhitect. Deosebirea între casa Joséphei și cea din strada Barbet era întocmai ca aceea dintre personalitatea lucrurilor și vulgaritatea lor. Ceea ce admirai în casa Joséphei nu mai puteai vedea nicăieri, ceea ce strălucea la Crevel putea fi cumpărat oriunde. Cele două feluri de lux sunt despărțite de fluviul milionului. O oglindă unică valorează șase mii de franci, iar oglinda născocită de un fabricant, care o exploatează, costă cinci sute de franci. Un policandru autentic de Boule se urcă la trei mii de franci, la licitație, același policandru, copiat, poate fi fabricat pentru un preț de o mie sau o mie două sute de franci. Cel dintâi reprezintă, în arheologie, ceea ce înseamnă în pictură un tablou de Rafael, celălalt nu-i decât copia. Ce valoare are o copie după Rafael? Casa lui Crevel era așadar un măreț specimen de lux prostesc, după cum casa Joséphei era cel mai frumos model al unei locuințe de artist.

— S-a declarat război, rosti Crevel îndreptându-se spre viitoarea lui soție.

Doamna Marneffe sună.

— Du-te și caută-l pe domnul Berthier, îi porunci ea feciorului, și să nu vii fără el. Dacă ai fi izbutit, tăticule, zise ea cuprinzându-l în brațe pe Crevel, am fi întârziat fericirea mea și am fi dat o serbare de pomină, dar așa, dragul meu, când familia întreagă e împotriva unei căsătorii, buna-cuviință cere să fie făcută discret, mai ales când mireasa e văduvă.

— Ba dimpotrivă, eu vreau să se desfășoare un lux ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, răspunse Crevel, care, de câțva timp, găsea că secolul al XVIII-lea era meschin. Am comandat trăsuri noi: o trăsură pentru domnul, alta pentru doamna, două cupeuri drăguțe, o caleașcă, o berlină de gală cu o capră splendidă, care tremură ca doamna Hulot.

— A! *vreau?*... vasăzică nu mai ești mielușelul meu? Nu, nu, pușor, ai să faci cum hotărâsc eu. Vom semna

contractul în astă-seară. Apoi, miercuri, ne vom căsători oficial, așa cum se cuvine, în taină, cum spunea biata maică-mea. Ne vom duce pe jos la biserică, îmbrăcați simplu, și acolo se va ține o slujbă fără cântece. Martorii noștri sunt Stidmann, Steinbock, Vignon și Massol, toți oameni spirituali, care se vor nimeri la primărie ca din întâmplare, și care vor face sacrificiul să asculte și o liturghie. Colegul tău ne va căsători, în mod excepțional, la ora nouă dimineața. Slujba religioasă e la ora zece, și vom fi acasă pentru prânz la unsprezece și jumătate. Am făgăduit oaspeților noștri că nu ne vom ridica de la masă decât seara... Îi vom avea pe Bixiou, pe du Tillet, vechiul tău camarad de pe vremea lui Birotteau, Lousteau, Vernisset, Léon de Lora, Vernou, elita oamenilor de spirit, care nu vor ști că ne-am căsătorit. O să-i păcălim, ne vom ameți un pic, și are să fie și Lisbeth; vreau ca ea să știe de căsătorie. Bixiou o să-i facă propuneri ca s-o mai... dezghețe puțin.

Timp de două ore, doamna Marneffe înșiră tot felul de nebunii, care lui Crevel îi prilejuiră următoarea observație judicioasă: „Cum ar putea o femeie atât de veselă să fie depravată? Nebunatică, da! dar stricată... nu, asta nu!”

— Ce-au spus de mine copiii tăi? îl întrebă Valérie pe Crevel, în timp ce-l ținea lângă dânsa pe canapeluță, o mulțime de grozăvii?

— Pretind, răspuse Crevel, că-l iubești pe Wenceslas într-un chip vinovat, tu, virtutea întruchipată!...

— Cred și eu că mi-e drag Wenceslas! exclamă Valérie adresându-se artistului, luându-i capul și sărutându-l pe frunte. Bietul băiat e fără sprijin, fără avere, disprețuit de o girafă de culoarea morcovului. Ce vrei, Crevel? Wenceslas e poetul meu, și-l iubesc fără să mă ascund, ca pe un copil al meu! Femeile virtuose se pricep să vadă pretutindeni și în toate numai răul. Știi că-mi place! Vasăzică ele n-ar putea sta lângă un bărbat fără să păcătuiască? Eu sunt ca un copil răsfățat, căruia nu i s-a refuzat niciodată nimic,

bomboanele mă lăasă rece. Bietele femeii, mi-e milă de ele!
... Și cine mă forfecă astfel?

— Victorin, zise Crevel.

— Și de ce nu i-ai închis pliscul, papagalului aceuia judecătoresc, cu cei două sute de mii de franci ai *mămichii*?

— A! baroana fugise, spuse Lisbeth.

— Spune-le să bage de seamă, Lisbeth! rosti doamna Marneffe încruntând din sprâncene, sau mă primesc la dâșii, și încă foarte bine, venind și ei la soacra lor cu toții, sau am să-i fac să ajungă (să le-o spui din partea mea) mai jos decât a căzut baronul... O să mă fac rea, până la urmă! Pe onoarea mea, cred că Răul e coasa cu care se retează Binele.

La ora trei, maestrul Berthier, succesorul lui Cardot, citi contractul de căsătorie, după o scurtă consfătuire cu Crevel, căci unele articole depindeau de hotărârea domnului și doamnei Hulot-junior. Crevel îi recunoștea viitoarei sale soții o avere compusă din: 1 - o rentă nominală de patruzeci de mii de franci, 2 - casa cu tot mobilierul, și 3 - trei milioane în numerar. Pe deasupra mai făcea viitoarei soții toate donațiile pe care le îngăduia legea, o scutea de orice inventar, și, în cazul când, la moartea lor, soții n-ar fi avut copii, își dăruiau reciproc unul altuia toate bunurile lor mobile și imobile. Contractul acesta micșora averea lui Crevel la un capital de două milioane. Dacă va avea copii cu noua soție, partea cuvenită Célestinei se va reduce la cinci sute de mii de franci, din cauză că uzufructul averii fusese acordat Valériei. Aceasta reprezenta aproape a noua parte din actuala sa avere.

Lisbeth se întoarse să ia masa în strada Louis-legrand, cu deznădejdea zugrăvită pe față. Lămuri, comentă contractul de căsătorie, dar atât Célestine cât și Victorin rămaseră nepăsători la auzul veștii catastrofale.

— L-ați supărat pe tatăl vostru, copii! Doamna Marneffe s-a jurat că o veți primi la voi pe soția domnului Crevel și că

veți veni la dânsa, le spuse ea.

— Niciodată! răspunse Hulot.

— Niciodată! exclamă Célestine.

— Niciodată! strigă Hortense.

Lisbeth fu cuprinsă de dorința de a înfrânge atitudinea mândră a familiei Hulot.

— Se pare că are anumite arme împotriva voastră!... zise ea. Nu știu încă despre ce e vorba, dar o să aflu... A pomenit vag despre o întâmplare cu două sute de mii de franci, care-o privește pe Adeline.

Baroana Hulot se lăsa moale pe divanul pe care stătea, cuprinsă deodată de spasmuri îngrozitoare.

— Duceți-vă la ea, copii!... strigă baroana. Primiți-o în casa voastră. Domnul Crevel e un netrebnic! merită chinurile iadului... Supuneți-vă monstrului aceleia de femeie! Căci, vai, *știe tot!*

După aceste vorbe întretăiate de lacrimi și suspine, doamna Hulot de-abia putu să se urce la ea, sprijinită de brațul fetei sale și al Célestinei.

— Ce înseamnă asta? întrebă Lisbeth rămânând singură cu Victorin.

Avocatul rămase încremenit într-o nedumerire lesne de înțeleș și n-o auzi pe Lisbeth.

— Ce ai, dragă Victorin?

— Sunt înspăimântat! rosti avocatul, al cărui chip devenise amenințător. Vai de cel ce se va atinge de mama, căci atunci nu mai țin seamă de nimic! Dacă aș putea, aș zdrobi-o pe femeia asta, ca pe o viperă... A! atacă viața și onoarea mamei mele?...

— A spus, dar nu mai pomeni de asta nimănui, dragă Victorin, că are să vă facă să ajungeți și mai rău decât tatăl tău... L-a dojenit pe fată pe Crevel, că nu ți-a închis gura cu taina asta, care, după cât se vede, o îngrozește atât de tare pe Adeline.

Trimiseră după un doctor, căci starea baroanei se înrăutățea. Medicul scrisese o rețetă cu mult opium, și, după:

ce luă doctoria, Adeline căzu într-un somn adânc. Dar toată familia era pradă unei vii îngrijorări. A doua zi, avocatul plecă devreme la Palatul de Justiție, trecând pe la Prefectura de politie, unde-l rugă pe Vautrin, șeful siguranței, să i-o trimită pe doamna de Saint-Estève.

— Ni s-a interzis, domnule, să ne ocupăm de dumneavoastră, dar doamna de Saint-Estève, trăind din asta, vă stă la dispoziție, răspunse celebrul șef.

Când se întoarse acasă, bietul avocat află că erau temeri ca baroana să-și piardă mințile. Doctorul Bianchon, doctorul Larabit și profesorul Angard, ținând un consult, hotărâseră să întrebuițeze mijloace eroice, ca să îndepărteze sângele ce i se urcase la cap. În timp ce Victorin îl asculta pe doctorul Bianchon, care-i explica amănunțit motivele ce-l făceau să nădăjduiască potolirea acelei crize, deși colegii săi nu mai aveau nicio speranță, feciorul veni să-i vestească avocatului o clientă: doamna de Saint-Estève. Victorin îl lăsa pe Bianchon în mijlocul unei fraze și coborî scara în goană, ca un nebun.

— O fi în casa asta vreun germen de nebulie contagioasă? întrebă Bianchon întorcându-se spre Larabit.

Doctorii plecară, lăsând un intern, care s-o vegheze pe doamna Hulot.

O viață întreagă de virtute!... era singura frază pe care-o rostea bolnava, de când se întâmplase catastrofa. Lisbeth, nedezlipită de la căpătâiul Adelinei, o veghea neconținut; cele două femei tinere o priveau cu admirație.

— Ei bine, dragă doamnă Saint-Estève, zise avocatul introducând ciuma de babă în biroul său și închizând cu grijă ușile, cum stăm?

— Ei, dragul meu, îl întrebă ea pe Victorin privindu-l cu o ironie rece, te-ai hotărât?

— Ați făcut ceva?

— Dai cincizeci de mii de franci?

— Da, răspunse Hulot-fiul, căci trebuie să trecem la

fapte. Știți că, numai prin câteva cuvinte, femeia aceasta a pus în primejdie viața și mintea mamei mele? Treceți, deci, la fapte.

— Am și trecut! replică bătrână.

— Ei, și? făcu Victorin înfiorat.

— Atunci nu te opui la cheltuieli?

— Dimpotrivă.

— S-au și cheltuit douăzeci și trei de mii de franci.

Hulot-fiul se uită prost la doamna de Saint-Estève.

— Ei, asta-i! nu cumva ești o nătăfleață, dumneata, unul dintre aștrii Palatului de Justiție? zise baba. Cu suma asta am cumpărat conștiința unei cameriste și un tablou de Rafael, nu-i scump...

Hulot rămase năucit, cu ochii holbați.

— Și așa, continuă baba, am cumpărat-o pe domnișoara Reine Tousard, pentru care doamna Marneffe nu are secrete...

— Înțeleg...

— Dar, dacă cumva te zgârcești, spune-mi!

— Voi plăti tot ce se cuvine, ce să mai vorbim! Mama e de părere că asemenea oameni ar merita cele mai groaznice chinuri...

— Astăzi nu se mai trage pe roată, răspunse baba.

— Sunteți sigură de izbândă?

— Las' pe mine, îl liniști doamna de Saint-Estève. Răzbunarea dumitale mocnește. (Privi pendula: pendula arăta ora șase.) Răzbunarea dumitale se pregătește, cuptoarele de la *Rocher de Cancale* sunt aprinse, caii echipajelor dau din copite, fiarele mele se încing. A! o știu pe doamna Marneffe a dumitale pe dinafară. Totul e pregătit, ce crezi! Nada e așezată în capcană, mâine îți voi spune dacă șoarecele va mânca otrava. Cred c-o s-o facă! Adio, fiule!

— Cu bine, doamnă.

— Știi englezește?

— Da.

— Ai văzut *Macbeth* în englezește?

— Da.

— Atunci să știi, fiule, că vei fi rege! Adică vei moșteni! spuse vrăjitoarea cea groaznică, prezisă de Shakespeare și care părea că-l cunoaște pe Shakespeare. Îl lăsă pe Hulot înmărmurit, în pragul biroului său. Nu uita că mâine e recursul! îi aminti ea grațios, ca o clientă versată în afaceri. Văzuse venind două persoane și voia să treacă în ochii lor drept o contesă de Pimbèche¹⁷⁹.

„Ce îndrăzneală!” își spuse Hulot salutându-și pretinsa clientă.

Baronul Montes de Montejanos era un fante, dar un fante enigmatic. Parisul lumii elegante, al turfului și al cocotelor admira jileticile neîntrecute ale acestui gentilom străin, cizmele de un lustru desăvârșit, bastoanele cum nu se mai găseau altele, caii săi de invidiat, trăsura mânată de sclavi negri de o supunere și un devotament orb. Lumea îl știa bogat, avea un depozit de șapte sute de mii de franci la celebrul bancher du Tillet, dar întotdeauna apărea singur. La premiere, ocupa un fotoliu de orchestră. Nu frecventa niciun salon. Nu dăduse niciodată brațul unei cocote! Numele său nu putea fi legat de niciun nume de femeie frumoasă din lumea mare. Ca să se distreze, juca *whist* la Jockey-Club. Nu rămăsese altceva de făcut decât să se născocească anumite calomnii asupra moravurilor sale sau, lucru ce părea cu mult mai nostim, asupra persoanei lui, fusese poreclit Combabus! Bixiou, Léon de Lora, Lousteau, Florine, domnișoara Héloïse Brisetout și Nathan, cinând într-o seară la ilustra Carabine, împreună cu o mulțime de elegante și eleganți ai epocii, născociseră explicația asta, nemaipomenit de caraghioasă. Massol, în calitatea sa de consilier de stat, și Claude Vignon, ca fost profesor de limba greacă, povestiseră cocotelor ignorante faimoasa anecdotă

¹⁷⁹ o contesă de Pimbèche - *Contesa de Pimbèche* este în comedia lui Racine *Iubitorii de procese* (*Les Plaideurs*) (1668) tipul cârcotașei aprige.

de care se amintește în Istoria antică a lui Rollin, cu privire la Combabus, acel Abélard de bună voie¹⁸⁰, însărcinat să păzească soția unui rege al Asiriei, Persiei, Bactrianiei, Mesopotamiei și al altor ținuturi din geografia specială a bătrânului profesor din Bocage, urmașul lui d'Anville¹⁸¹, creatorul Orientului antic. Porecla asta, care-i făcuse pe oaspeții domnișoarei Carabine să se prăpădească de râs vreun sfert de oră, fu prilejul multor glume, prea deochete pentru lucrare, pe care Academia ar putea să n-o premieze cu premiul Montyon. Din aceste glume, cel mai mare haz îl stârni un nume ce rămase agățat de coama stufoasă a frumosului baron, pe care Josépha îl numea un *splendid brazilian*, așa cum spui: un splendid *Catoxantha*¹⁸²! Carabine (pe numele ei adevărat domnișoara Séraphine Sinet), cea mai ilustră dintre cocote, care cu frumusețea-i rafinată și verva-i spirituală smulsese sceptrul arondismentului al treisprezecelea din mâinile domnișoarei Turquet, cunoscută mai ales sub numele de *Malaga*, era pentru bancherul du Tillet ceea ce era Josépha pentru ducele d'Hérouville.

Chiar în dimineața zilei când bătrâna Saint-Estève îi prorocea lui Victorin izbânda, Carabine îi spusese lui du Tillet, pe la ora șapte dimineața: „Dacă ai fi drăguț, m-ai duce să cinez la *Rocher de Cancale* și mi l-ai aduce pe Combabus, vrem să aflăm o dată dacă are o amantă... Am

¹⁸⁰ *Istoria Antică a lui Rollin... Abélard de bunăvoie* - Charles Rollin (1661—1741), profesor și scriitor francez, este autorul unei *Istории antice*, care a avut filare succes. *Pierre Abélard* (1073—1142), filosof și profesor francez, a rămas cunoscut și prin drama dragostei lui pentru Héloïse, nepoata canonicului Fulbert. Furios din cauza căsătoriei secrete a celor doi îndrăgostiți, canonicul a tocmnit oameni care l-au castrat pe Abélard.

¹⁸¹ *d'Anville* - Jean-Baptiste Bourguignon d'Anville (1697—1782), geograf și cartograf francez, a studiat geografia antichității și a elaborat peste 200 de hărți.

¹⁸² *Catoxantha* - specie de insectă coleopteră colorată, din regiunile calde ale Asiei, cu care se împodobesc evantaiile.

pus rămașag că are... vreau să câștig...” „Stă tot la *Hotel des Princes*, o să trec pe acolo, răspunse du Tillet, e rost de distracție. Să fie toți băieții în păr, Bixiou, Lora, în sfârșit, toată șleahta!”

La ora șapte și jumătate, în cel mai frumos salon al localului unde a cinat întreaga Europă strălucea pe masă un splendid serviciu de argintărie, anume făcut pentru mesele la care Vanitatea achita nota de plată în bancnote. Valurile de lumină se răsfrângeau ca niște cascade pe marginile argintăriei cizelate. Chelnerii, pe care un provincial i-ar fi putut lua drept diplomați, de n-ar fi fost atât de tineri, stăteau gravi, ca oamenii care se știu împărătește plătiți.

Sosiseră cinci persoane care mai așteptau încă alte nouă. Era în primul rând Bixiou, sarea oricărei bucătării intelectuale, care se mai ținea bine în 1843, cu o platoșă de glume veșnic noi, fenomen tot atât de rar la Paris ca și virtutea. Apoi Léon de Lora, cel mai mare pictor de peisaje și de marine din vremea sa, care avea asupra rivalilor avantajul de a nu se arăta niciodată inferior debuturilor sale. Cocotele nu se puteau lipsi de cei doi regi ai glumei. Nu era masă, nu era cină, nu era petrecere fără ei. Séraphine Sinet, zisă Carabine, în calitatea ei de amantă titulară a gazdei, venise printre cei dintâi, arătându-și, în revărsarea de lumină, umerii strălucitori, fără pereche în Paris, un gât rotunjit ca de un strungar, fără o cută, chipul provocător și rochia de satin țesut în două tonuri, albastru pe albastru, împodobită cu dantelă englezească în cantitate suficientă ca să poată hrăni un sat întreg timp de o lună. Nostima Jenny Cadine, care nu apărea în seara aceea pe scenă și al cărei portret e prea cunoscut ca să mai avem ceva de adăugat, sosi într-o toaletă de un lux fabulos. O petrecere e totdeauna pentru acest soi de doamne un Longchamp al toaletelor¹⁸³, la care fiecare vrea să-o facă pe milionarul ei să câștige premiul, spunând rivalelor: „lată cât

¹⁸³ *un Longehamp al toaletelor* - Longehamp este câmpul de curse de lăngă Paris.

prețuiesc!”

O a treia femeie, fără îndoială de-abia la începutul carierei, privea aproape rușinată la luxul celor două colege bogate și cu situație. Era îmbrăcată simplu, în cașmir alb împodobit cu pasmanterii albastre, cu o pieptănătură în formă de floare făcută de un coafor gen *Merlan*¹⁸⁴, care cu mâna-i stângace, dăduse, fără să vrea, grația stângăciei unui păr blond fermecător. Simțindu-se încă stingherită în rochia ei, avea – după expresia consacrată – *timiditatea caracteristică debutului*. Venise din Valognes ca să-și vândă la Paris o prospețime revoltătoare, care-ar fi trezit dorințe și-ntr-un om pe moarte, și o frumusețe demnă de cele pe care Normandia le-a mai dat diferitelor teatre ale capitalei. Liniile chipului fraged erau de o puritate ideală, îngerească. Albeața ei de lapte răsfrângea ca o oglindă lumina. Culorile delicate păreau puse cu penelul pe obraji. Se numea Cydalise. Era, după cum vom vedea, un pion necesar în partida pe care o juca tușa Nourisson împotriva doamnei Marneffe.

— N-ai brațe potrivite cu numele ce-l porți, fetiço, îi spuse Jenny Cadine, când Carabine îi prezentase capodopera aceea în vârstă de șaisprezece ani, pe care o adusese ea.

Într-adevăr, Cydalise avea brațe frumoase cu un țesut fin, delicat, dar înroșite de un sânge prea bogat.

— Cât prețuiește? o întreabă în șoaptă Jenny Cadine pe Carabine.

- O moștenire.
- Ce vrei să faci cu ea?
- S-o fac doamna Combabus!...
- Și ce capeți pentru asta?...
- Ghicește!
- Un serviciu de argintărie?
- Am trei.
- Diamante?

¹⁸⁴ *coafor gen Merlan* – Merlan este termenul argotic pentru coafor; e vorba, deci, de un coafor de mahala.

— Vând...
— O maimuță verde!
— Nu, un tablou de Rafael!
— Dar ce ți-a mai trăsnet prin minte?
— Josépha mă scoate din sărite cu tablourile ei, răspunse Carabine, și vreau să am mai frumoase ca ale ei...

Du Tillet îl aduse cu el pe brazilian, eroul petrecerii; ducele d'Hérouville îi urma împreună cu Josépha. Cântăreața era îmbrăcată într-o rochie simplă de catifea, dar în jurul gâtului îi strălucea un colier de perle de o sută douăzeci de mii de franci, care abia se deosebea de pielea ei de camelie albă. Își pusese în cozile negre o singură camelie roșie (o muscă!) de un efect uluitor și se amuzase să-și înșire unsprezece brățări de perle pe fiecare braț. Veni să dea mâna cu Jenny Cadine, care-i spuse:

— Îmi împrumuți și mie mătăniile tale?

Josépha își desfăcu brățările și le oferă, pe o farfurie, prietenei sale.

— Ce maniere! zise Carabine, pentru asta trebuie să fii ducesă! Și ce de perle! Ai jefuit toate mărirele, ca să-ți împodobești prietena, domnule duce? adăugă ea întorcându-se spre mărunțelul duce d'Hérouville.

Actrița luă numai două brățări, iar pe celelalte douăzeci i le așeză la loc, sărutând în același timp frumoasele brațe ale cântăreței.

Lousteau, parazitul literar, La Palférine și Malaga, Massol și Vauvinet, Théodore Gaillard, coproprietarul uneia dintre cele mai de seamă gazete politice, întregeau numărul oaspeților. Ducele d'Hérouville, politicos cu toată lumea ca un mare senior, îl salută pe contele de La Palférine într-un chip anumit, care, fără să arate stimă ori intimitate, părea că spune celorlalți: „Suntem din aceeași familie, de aceeași rasă, suntem egali!” Salutul acela, un simbol al aristocrației, a fost creat ca să aducă la disperare pe oamenii de spirit din înalta burghezie.

Carabine îl așeză pe Combabus la stânga ei, și pe ducele

d' Hérouville, la dreapta. Cydalise stătea lângă brazilian, iar Bixiou luă loc lângă normandă. Malaga luă loc lângă duce.

La ora șapte, începură cu stridiile. La ora opt, între cele două feluri, fu savurat un *punch* la gheață. Meniul unor asemenea ospete e cunoscut de toată lumea. La ora nouă, oaspeții flecăreau așa cum se flecărește după patruzeci și două de sticle de diferite vinuri, băute de paisprezece persoane. Desertul, groaznicul desert din luna aprilie, fu servit. Atmosfera îmbătătoare n-o amețise decât pe normandă, care îngâna un cântec de Crăciun, în afară de biata fată, nimeni nu-și pierduse mintea, atât băutorii cât și femeile fiind din elita Parisului care petrece. Gândurile erau vesele, ochii, deși strălucitori, își păstraseră expresia lor de inteligență, dar vorba aluneca spre satiră, spre anecdotă, spre indiscreție. Conversația, care până atunci se învârtise în cercul vicios al curselor și al cailor, al operațiilor de bursă și al diferitelor virtuți cu care erau înzestrați fanții zilei comparați unii cu alții, și al întâmplărilor scandaloase, amenința să devină intimă, să se fărâmițeze în grupuri de câte două inimi.

În clipa aceea, în urma otheadelor adresate de Carabine lui Léon de Lora, Bixiou, La Palférine și du Tillet, începu să se vorbească despre dragoste.

— Doctorii buni nu vorbesc niciodată despre medicină, adevărații nobili nu vorbesc niciodată despre strămoși, oamenii de talent nu vorbesc despre operele lor, spuse Josépha, de ce să vorbim despre meseria noastră?... Doar n-am suspendat spectacolul la Operă, ca să vin aici să *lucrez*. Așa că să nu *pozăm* deloc, dragele mele.

— E vorba de dragoste adevărată, fetițo! îi răspunse Malaga, de dragostea care te face să te ruinezi, să-ți ruinezi tatăl și mama, să-ți vinzi femeia și copiii, care te bagă la Clichy...

— Ce-i aia? S-auzim!... zise cântăreața. „Ce-i aia?”... vorbă obișnuită în gura haimanalelor și trecută în vocabularul cocotelor, care sună ca un poem pe buzele

acestor femei, care se pricep s-o însoțească cu o anumită expresie a ochilor și a feței.

— Cum, Josépha? Eu nu te iubesc? Întrebă încetișor ducele.

— Poate că mă iubești cu adevărat, îi șopti Josépha ducelui la ureche, surâzând, dar eu nu te iubesc cu dragostea de care e vorba, care te face ca lumea să-ți pară pustie fără ființa iubită. Îmi ești simpatic, folositor, dar pot trăi și fără dumneata; dacă mâine m-ai părăsi, aș găsi trei duci în loc de unul.

— Oare există la Paris dragoste adevărată? Întrebă Léon de Lora. Oamenii n-au nici măcar timp să-și facă o situație, cum să te mai dăruiești atunci dragostei adevărate, care te topește precum apa topește zahărul? Trebuie să fii grozav de bogat ca să poți iubi, căci dragostea îl distruge, pe om. Să ne uităm de pildă la scumpul nostru baron brazilian. Demult am spus că *extremele se sting*¹⁸⁵. Un adevărat îndrăgostit e ca un eunuc, căci pentru el nu mai există femei pe lume! la uitați-vă la simpaticul nostru brazilian... Toți comesenii își îndreptară ochii spre Henri Montes de Montejanos, care se rușină văzându-se ținta tuturor privirilor. Rumega aici de-o oră întreagă, și până și un vițel ar fi observat că are ca vecină ființa cea mai... n-aș putea spune aici cea mai frumoasă, dar cea mai proaspătă din Paris.

— Totul e proaspăt aici, chiar și peștele, e specialitatea casei, zise Carabine.

Baronul Montes de Montejanos se uită la peisagist cu un aer plin de amabilitate și răspunse:

— Foarte bine! beau în sănătatea dumitale!

Îl salută pe Léon de Lora cu un semn din cap și, ridicând paharul cu vin de Porto, îl deșertă cu brio.

— Așadar, iubești? se adresează Carabine vecinului ei interpretând astfel închinarea.

¹⁸⁵ Joc de cuvinte: în loc de „*les extremes se touchent*” (extremele se ating), personajul spune „*les extremes se bouchent*”.

Baronul brazilian ceru să i se umple din nou paharul și – salutând pe Carabine – repetă închinarea.

— În sănătatea doamnei! rosti atunci cocota pe un ton atât de nostim, încât peisagistul, du Tillet și Bixiou izbucniră în hohote de râs.

Brazilianul rămase grav ca o statuie de bronz. Atâta sânge rece o înciudă pe Carabine. Știa foarte bine că Montes o iubea pe doamna Marneffe, dar nu se așteptase; la o astfel de credință nestrămutată, la o asemenea tăcere îndărătnică de fanatic. Adesea poți judeca o femeie după atitudinea amantului ei, așa cum despre un amant îți poți face o părere după purtarea metresei sale. Mândru că o iubea pe Valérie și că era iubit de ea, baronul avea un surâs, care pentru cunoscătorii aceia experți trăda o nuanță de ironie. De altfel arăta falnic: vinurile nu-i tulburaseră culoarea fetei, iar ochii săi, strălucitori ca aurul închis, păstrau tainele sufletului. De aceea, Carabine își zise în sinea ei: „Ce femeie! cum ți-a mai pecetluit inima!”

— E o stâncă! rosti cu jumătate de glas Bixiou, care credea că e vorba numai de o glumă, fără să bănuiască importanța pe care-o dădea Carabine luptei pentru dărâmarea acelei fortărețe.

În timp ce la dreapta domnișoarei Carabine avea loc schimbul acesta de vorbe, atât de frivole în aparență, în stânga ei urma discuția asupra dragostei între ducele d'Hérouville, Lousteau, Josépha, Jenny Cadine și Massoil. Se ajunsese la întrebarea dacă fenomenele acelea rare erau pricinuite de pasiune, de încăpățânare sau de iubire. Josépha, foarte plictisită de-atâtea teorii, voi să schimbe firul conversației.

— Vorbiți de lucruri de care habar n-aveți! Este printre voi vreunul care să fi iubit într-atât o femeie, și o femeie nedemnă de el, încât să risipească și averea lui și a copiilor, să-și primejduiască viitorul și să-și întunece trecutul, să riște pușcăria furând statul, să-și omoare unchiul și fratele, să se lase legat la ochi în așa hal încât să nu-și dea seama

că va fi aruncat, ca o ultimă bătaie de joc, în prăpastia unde se află? Du Tillet are în partea stângă a pieptului o casă de bani, Léon de Lora spiritul, Bixiou ar râde singur de el dacă ar iubi pe altcineva decât pe sine însuși, Massol are un portofoliu ministerial în loc de inimă, Lousteau n-are în locul ei decât un simplu organ, el care a putut să se lase părăsit de doamna de La Baudraye, domnul duce e prea bogat ca să-și poată dovedi dragostea ruinându-se: pe Vauvinet nici nu-l pun la socoteală, pe cămătari nu-i includ în specia omenească. Așa că n-ați iubit niciodată, și nici eu, nici Jenny, nici Carabine... N-am văzut decât o singură dată fenomenul pe care vi l-am descris. E vorba, se adresează ea lui Jenny Cadine, de bietul nostru baron Hulot, pentru care am să dau un anunț ca pentru un câine pierdut, căci vreau să-l regăsesc.

„Ei, asta-i se gândi Carabine uitându-se la Josépha într-un anumit fel, se vede că doamna Nourisson are două tablouri de Rafael, dacă Josépha joacă același rol ca și mine”.

— Bietul om! zise Vauvinet, falnic și minunat bărbat. Ce stil! Ce ținută! Semăna cu Francisc I. Ce vulcan! Și ce îndemânare, cu cât talent știa să facă rost de bani! Îl cred în stare să stoarcă parale și din zidurile acelea făcute din oase ce se văd prin mahalalele Parisului, în preajma barierelor, unde fără îndoială că s-a ascuns...

— Și toate astea, adăugă Bixiou, pentru micuța doamnă Marneffe! Ce mai poamă! Halal femeie!

— Se mărită cu prietenul meu Crevel! observă du Tillet.

— Și se dă în vânt după prietenul meu Steinbock! adăugă Léon de Lora.

Cele trei fraze fură pentru Montes ca trei gloanțe de pistol ce-i străpunseră pieptul. Păli, cuprins de o suferință atât de mare încât abia se putu ridica.

— Sunteți niște mișei! strigă el. N-ar trebui să puneți numele unei femei cinstite alături de numele femeilor voastre pierdute! nici să o faceți ținta batjocurilor voastre!

Montes fu întrerupt de urale și aplauze unanime. Bixiou,

Léon de Lora, Vauvinet, du Tillet, Massol dădură semnalul. Porni un adevărat cor.

— Trăiască împăratul! rosti Bixiou.

— Să-l încoronăm! fu de părere Vauvinet.

— O *mârâială* pentru Medor¹⁸⁶, *ura* pentru Brazilia! strigă Lousteau.

— A, scumpul meu baron arămiu, o iubești pe Valérie a noastră? Întrebă Léon de Lora, nu ești dezgustat?

— Nu e parlamentar ce-a spus el, dar e splendid!... observă Massol.

— Dar, scumpul meu client, mi-ai fost recomandat, sunt bancherul dumitale, naivitatea de care dai dovadă ar putea să-mi dăuneze...

— Răspunde-mi, te rog, dumneata, care ești om serios, se adresă brazilianul lui du Tillet.

— Mulțumesc pentru toată lumea, rosti Bixiou făcând o plecăciune.

— Poți să-mi spui ceva concret?... continuă Montes, fără să ia în seamă cuvintele lui Bixiou.

— Ei, asta-i bună, zise du Tillet, am onoarea să te anunț că sunt invitat la nunta lui Crevel.

— A! Combabus ia apărarea doamnei Marneffe! făcu Josépha ridicându-se solemn. Se apropie de Montes cu un aer tragic, îi dădu prietenește o palmă ușoară, îl privi o clipă cu o admirație comică, apoi dădu din cap. Hulot e primul exemplar al dragostei cu *orice preț*, iată-l și pe al doilea, spuse ea, dar n-ar trebui să-l punem la socoteală, căci vine din țara tropicelor.

În clipa când Josépha lovi ușor fruntea brazilianului, Montes se așeză din nou pe scaun, adresându-se din ochi lui du Tillet:

— Dacă sunt victima vreuneia din glumele voastre pariziene, îi zise el, dacă ați vrut să-mi smulgeți taina... Și

¹⁸⁶ Medor - este tânărul sarazin curajos și fidel din poemul *Orlando furioso* al lui Ariosto. El e rănit pe câmpul de bătaie și salvat de frumoasa Angelica, pe care o ia în căsătorie.

învălui masa întreagă într-un cerc de foc, aruncând asupra tuturor comensalilor o privire în care ardea soarele Braziliei. Vă rog, mărturisiți-mi, continuă el cu un aer rugător, aproape copilăros, dar nu calomniați o femeie pe care o iubesc...

— Atunci, ce-ai face, îi răspunse Carabine șoptindu-i la ureche, dacă ai afla că ești trădat, înșelat, tras pe sfoară de Valérie, și ți-aș aduce dovezi peste o oră, acasă la mine?

— Nu pot să-ți declar aici, de față cu atâtea guri rele... spuse baronul brazilian.

În loc de „guri rele”, Carabine înțelese „gorile”.

— Bine, taci! îl îndemnă ea zâmbind. Nu strica cheful celor mai spirituali oameni din Paris și vino la mine să stăm de vorbă...

Montes era zdrobit.

— Dovezi!... bâlbâi el, gândește-te că...

— Vei avea prea multe, răspunse Carabine, dar uite în ce hal te aduce bănuiala. Mi-e frică să nu-ți pierzi mințile...

— Dar știu că-i încăpățânat brazilianul, e mai rău decât răposatul rege al Olandei¹⁸⁷. Hei! Lousteau, Bixiou, Massol și toți ceilalți, nu sunteți cu toții invitați la masă de doamna Marneffe poimăine? Întrebă Léon de Lom.

— *Ja*, răspunse du Tillet. Am onoarea să-ți mai repet, baroane, că dacă din întâmplare ai avut de gând să te însori cu doamna Marneffe, ai fost respins, ca un proiect de lege, de un rotofei cu numele de Crevel. Vechiul meu camarad Crevel, dragă prietene, are o rentă de optzeci de mii de franci, iar dumneata n-ai arătat că ai avea tot atâta, căci îmi închipui c-ai fi fost preferat...

Montes ascultă cu un aer pe jumătate visător, pe jumătate zâmbitor, care făcu tuturor o impresie teribilă. Primul chelner veni spre Carabine și-i șopti la ureche că o

¹⁸⁷ *răposatul rege al Olandei* - E vorba de regele *Wilhelm I* (1772—1843), a cărui politică a provocat insurecția Flandrei și a provinciilor walone (1830), insurecție care a dus la proclamarea Belgiei ca regat independent.

rudă de-a ei se află în salon și că dorește să-i vorbească. Cocota se ridică îndreptându-se spre salon, unde o găsi pe doamna Nourisson cu un vâl de dantelă neagră pe fată.

— Ei, să mă duc la tine, fetițo? A tras la nadă?

— Da, măicuțo, struna e atât de întinsă că mă tem să nu plesnească, răspunse Carabine.

După o oră, Montes, Cydalise și Carabine, venind de la *Rocher de Cancale* acasă la Carabine, în strada Saint-Georges, intrau în salonul ei. Cocota o zări pe doamna Nourisson stând pe o berjeră lângă foc.

— A! iat-o pe respectabila mea mătușă! exclamă ea.

— Da, fetițo, eu sunt și-am venit singură să-mi iau rentișoara. Mi-a fost teamă să nu mă uiți, deși știi că ai inimă bună, și mâine am de făcut niște plăți, o negustoreasă cu articole de toaletă e totdeauna strâmtorată. Dar pe cine târâi după tine?... Domnul pare să aibă supărări mari...

Groaznica doamnă Nourisson, care în clipa aceea era cu desăvârșire transformată, părând o bătrânică de treabă, se ridică venind s-o sărute pe Carabine, una dintre cele vreo sută și mai bine de femei ușoare pe care le lansase în ticăloasa carieră a viciului.

— E un Othello care nu se dezmente și pe care am onoarea să ți-l prezint: domnul baron Montes de Montejanos...

— A! îl cunosc pe domnul, căci am auzit mult vorbindu-se de dânsul; ești poreclit Combabus, fiindcă iubești numai o singură femeie; la Paris, e ca și cum n-ai avea niciuna. Nu cumva o fi tocmai doamna Marneffe, nevasta lui Crevel... Uite ce-i, dragă domnule, binecuvântează-ți soarta, în loc s-o blestemi... Femeiușcă asta e o netrebnică, îi cunosc eu apucăturile!...

— Ehe! zise Carabine, căreia doamna Nourisson îi strecurase în mână o scrisoare, pe când o îmbrățișa, nu-i cunoști pe brazilieni. Sfidează orice, țin să-și pună inima în

frigare!... Cu cât sunt mai geloși, cu atât vor să fie și mai mult. Domnu' spune că are să facă prăpăd, dar nu va face niciun prăpăd, fiindcă-i amoretat. În sfârșit, l-am adus aici pe domnul baron, ca să-i aduc dovezile nefericirii sale, pe care le-am căpătat de la micuțul Steinbock.

Montes era beat și asculta ca și cum n-ar fi fost vorba de dânsul. Carabine se duse să-și scoată mantila de catifea și citi *facsimilul* următorului bilet:

Pisoiole, el se duce deseară să cineze la Popinot și va veni, să mă ia de la Operă pe la ora unsprezece. Voi pleca pe la vreo cinci și jumătate, și sper să te găsesc în paradisul nostru, unde vei comanda masa de la Maison d'Or. Îmbracă-te în așa fel ca să mă poți duce la Operă. Avem patru ore numai ale noastre. Îmi vei înapoia scrisorica, nu fiindcă Valérie a ta nu ar avea încredere în tine, mi-aș da pentru tine viața, averea și onoarea, dar mă tem de farsele întâmplării.

— Uite, baroane, poftim bilețelul dulce trimis azi-dimineață contelui Steinbock, citește adresa! Originalul a fost ars.

Montes întoarse hârtia și pe față și pe dos, recunoscuseră scrisul, și-i trecu prin minte o idee justă, lucru ce dovedește cât de tulburat îi era capul.

— Ei! dar ce interes ai să-mi sfâșii inima, căci trebuie să fi cumpărat foarte scump dreptul de a avea bilețelul pentru câtva timp, ca să-l dai la litografiat? Întrebă el privind-o pe Carabine.

— Nerodule! zise Carabine la un semn al doamnei Nourisson, n-o vezi pe biata Cydalise... o copilă de șaisprezece ani, care de trei luni se topește de dragoste după tine și care-i disperată că n-ai învrednicit-o măcar cu o privire? Cydalise își duse batista la ochi, prefăcându-se că plânge. E furioasă, cu tot aerul de mironosiță, când vede că bărbatul pe care-l iubește la nebunie e tras pe sfoară de o

nemernică, continuă Carabine, și-ar fi în stare s-o ucidă pe Valérie...

— A, nu, asta mă privește pe mine!

— Să omori?... tu, micuțule? spuse bătrână. Asta nu se mai obișnuiește pe la noi.

— A! adăugă Montes, eu nu sunt de pe-aici. Trăiesc într-o căpitănie unde îmi bat joc de legile voastre, și dacă-mi dovedești...

— Ei, asta-i! cum, scrisoarea asta nu înseamnă nimic?...

— Nu, zise brazilianul. Scrisul nu mă convinge, vreau să văd...

— A! să vezi! exclamă Carabine înțelegând de minune un nou gest al pretinsei sale mătușe, o să vezi cât poțtești, dragă tigru, dar cu o condiție...

— Care?

— Uită-te la Cydalise.

La un semn al doamnei Nourisson, Cydalise făcu ochi dulci brazilianului.

— Ai s-o iubești? ai s-o faci fericită? întrebă Carabine. O asemenea mândrețe de femeie merită un palat și o trăsură la scară! Ai fi un monstru s-o lași să meargă pe jos! Și apoi are și... datorii. Cât datorezi? întrebă Carabine ciupind-o de braț pe Cydalise.

— Prețuiește atât cât merită, spuse tușa Nourisson. Bine că am găsit un cumpărător.

— Ascultă, strigă Montes zărind în sfârșit admirabila capodoperă feminină, o să mi-o arăți pe Valérie?...

— Și pe contele Steinbock! adăugă doamna Nourisson.

De zece minute, baba îl studia cu atenție pe brazilian, vedea în el unealta pregătită pentru crima de care avea nevoie și, socotindu-l, mai ales, destul de orbit ca să nu observe că era mânat de alții, interveni.

— Drăguțul meu din Brazilia, Cydalise mi-e nepoată, și chestiunea mă privește puțin și pe mine. Peste zece minute are să aibă loc deznodământul, căci contele Steinbock a închiriat la o prietenă a mea o cameră mobilată, unde

Valérie a ta își ia în clipa aceasta cafeaua, nostimă cafea, dar așa îi zice ea, cafeaua ei. Deci, să ne înțelegem, Brazilia! Îmi place Brazilia, e o țară caldă. Ce-ai de gând să faci cu nepoată-mea?

— Struțoaică bătrână! i se adresă Montes, zărind penele de la pălăria bătrânei, m-ai întrerupt. Dacă... dacă mi-i arăți pe Valérie și pe artistul ei împreună...

— Așa cum ai vrea să fii tu cu ea, zise Carabine, ne-am înțeles.

— Atunci o iau pe normandă și o duc cu mine...

— Unde?... întrebă Carabine.

— În Brazilia! răspunse baronul, o iau de nevastă. Unchiul meu mi-a lăsat zece leghe pătrate de pământ ce nu se poate vinde, iată de ce mai am încă locuința aceea; am acolo o sută de negri, și numai negri, negrese și negrișori cumpărați de unchiul meu...

— Nepotul unui negustor de sclavi!... exclamă Carabine țuguindu-și buzele în semn de dispreț, o să vedem... Cydalise, fetițo, ești negrofilă?

— Ei, asta-i! să lăsăm gluma, Carabine, o sfătui tușa Nourisson. Ce dracu! domnul și cu mine discutăm afaceri.

— Dacă iau tot o franceză, vreau să fie numai a mea, continuă brazilianul. Te înștiințez, domnișoară, că sunt un rege, dar nu un rege constituțional, sunt un despot, i-am cumpărat pe toți supușii mei, și nimeni nu iese din regatul meu, care se află la o sută de leghe de orice locuință, la hotarul dinlăuntrul țării, se învecinează cu sălbaticii și e despărțit de coastă de un pustiu mare cât Franța voastră...

— Prefer o mansardă aici! zise Carabine.

— Așa credeam și eu, replică brazilianul, deoarece mi-am vândut toate pământurile și tot ce-am avut la Rio de Janeiro, ca să mă întorc la doamna Marneffe.

— O asemenea călătorie n-o faci în zadar, spuse doamna Nourisson. Ai dreptul să fii iubit pentru dumneata însuși, mai cu seamă că ești foarte frumos... Ah! ce frumos e, zise ea către Carabine.

— Foarte frumos! *mai frumos decât surugiul din Longjumeau*¹⁸⁸, răspunse cocota.

Cydalise luă mâna brazilianului, care căuta să scape de ea cât mai politicos cu putință.

— Venisem s-o răpesc pe doamna Marneffe! își urmă brazilianul argumentarea, și știți de ce am întârziat trei ani ca să vin?

— Nu, sălbaticule, răspunse Carabine.

— Fiindcă mi-a repetat de nenumărate ori că voia să trăiască singură cu mine, într-un pustiu!...

— Nu mai e un sălbatic, rosti Carabine izbucnind într-un hohot de râs, e din tribul gogomanilor civilizați.

— Mi-a spus-o de atâtea ori, continuă baronul nesimțitor la zeflemelele cocotei, încât am pregătit o locuință fermecătoare în mijlocul acelei proprietăți imense. M-am întors în Franța, s-o caut pe Valérie, și în noaptea în care am revăzut-o...

— Revăzut-o, e cuviincios, spuse Carabine, rețin cuvântul!

— M-a îndemnat să aștept până ce moare ticălosul de Marneffe, și-am consimțit, iertându-i totodată că primise omagiile lui Hulot. Nu știu dacă diavolul o fi purtând fustă, dar de atunci femeia asta mi-a împlinit toate chefurile, toate dorințele, în sfârșit, nu mi-a dat niciun prilej s-o bănuiesc măcar o clipă!...

— Asta e nemaipomenit! se adresă Carabine doamnei Nourisson.

Doamna Nourisson dădu din cap în semn de încuviințare.

— Încrederea mea în femeia asta, spuse Montes începând să lăcrimeze, era tot atât de mare ca și dragostea mea. Mai înainte era cât pe-acți să pălmuiesc toată lumea

¹⁸⁸ *surugiul din Longjumeau* - Este titlul unei opere comice în trei acte, având libretul de Brunswick și Leuven și muzica de Adam, reprezentată la Paris în 1836 și în care e vorba de un surugiu faimos și talentat, pe care un mare senior îl angajează la Operă. Surugiul uită pentru moment de modesta lui logodnică, dar apoi revine plin de dragoste la ea.

de la masă...

— Am observat! zise Carabine.

— Dacă m-a înșelat, dacă se mărită și dacă acum e în brațele lui Steinbock, femeia asta merită să moară de o mie de ori, și-am s-o strivesc ca pe o muscă...

— Dar jandarmii, băiete dragă?... întrebă doamna Nourisson cu un zâmbet de zgripturoaică ce-ți dădea fiori.

— Și comisarul de poliție, și judecătorii, și Curtea cu juri, și tot scandalul?... adăugă Carabine.

— Ești un încrezut, dragul meu! reluă doamna Nourisson, care voia să cunoască planurile de răzbunare afle brazilianului.

— Am s-o ucid! repetă cu răceală brazilianul. Sunt sălbatic, cum spui!... Dar mă crezi atât de prost încât să urmez pilda compatrioților voștri cumpărând otravă de la spițer?... Stând și așteptându-te să te întorci, m-am gândit la chipul în care am să mă răzbun, în caz că învinuirile pe care le-ai adus Valériei se adevăresc. Am un negru care poartă cu dânsul cea mai sigură otravă animală, o boală cumplită, mai temeinică decât orice otravă vegetală, boală ce nu se poate lecu decât în Brazilia. O pun pe Cydalise s-o ia și să mi-o transmită mie; pe urmă, în vreme ce moartea pătrunde în vinele lui Crevel și ale nevestei sale, eu voi fi ajuns dincolo de Azore, cu verișoara dumitale, pe care am de gând s-o vindec și s-o iau de soție. Avem și noi, sălbatici, meșteșugurile noastre!... Cydalise, rosti el privind-o pe normandă, e tocmai animalul de care am nevoie. Cât datorează?...

— O sută de mii de franci, zise Cydalise.

— Vorbește iar, dar bine, se adresă în șoaptă Carabine doamnei Nourisson.

— Simt că-mi pierd mințile! strigă răgușit brazilianul, căzând fără putere pe canapea. Asta o să mă omoare! Dar vreau să văd cu ochii mei, căci mi se pare de necrezut. Un bilețel litografiat!... De unde poți să știi că nu-i isprava unui falsificator?... Hm! Dragostea lui Hulot pentru Vailérie?...

exclamă el amintindu-și de cele ce-i spusese Josépha, asta nu-i dragoste, dovadă că se mai află în viață... Eu înțeleg să n-o aibă nimeni vie, de nu poate fi numai a mea!...

Montes părea înspăimântător, dar mai înfiorător îi era glasul. Mugea ca un taur, se zvârcolea, spărgea tot ce atingea; lemnul de palisandru ai fi zis că-i de sticlă.

— Sfarmă, nu se-ncurcă! exclamă Carabine, uitându-se la tușa Nourisson. Ascultă, drăguțule, urmă ea, bătându-l ușurel cu palma pe brazilian. Rolando furioso merge într-un poem, dar, într-o casă, e și prozaic și costisitor.

— Fiule! spuse tușa Nourisson, așezându-se în fața brazilianului abătut, te înțeleg. Când iubești într-un anumit fel, când te-ai legat pe viață și pe moarte, viața devine cheazășia dragostei, și cel care o nesocotește pustiește totul și nu lasă decât ruine în urma lui. Te prețuiesc, te admir, te aprob, mai ales pentru procedeul tău, care o să mă facă să ajung negrofilă. Dar iubești! Și-o să dai înapoi!...

— Eu! Dacă e o ticăloasă, atunci...

— Haide, haide. Vorbe de clacă! zise tușa Nourisson, de data asta cu tonul ei firesc. Un om oare vrea să se răzbune, care pretinde că întrebuițează metode sălbatice, se poartă cu totul altfel. Ca să-ți poți vedea dulcineea în paradisul ei, trebuie s-o iei pe Cydalise și să te prefaci că ai nimerit acolo împreună cu drăguța ta, așa, ca dintr-o greșală a servitoarei; dar fără tămbălău, mă auzi? Dacă vrei să te răzbuni, e oare cu puțință să mai fi laș, să faci pe disperatul, să fii tras pe sfoară de amantă?... Ei, ce părere ai? îl întrebă doamna Nourisson văzând că brazilianul rămăsese surprins de o uneltire atât de dibace.

— Bine, struțoaico, răspunse el, bine!... pricep.

— La revedere, mititico, se adresă doamna Nourisson Carabinei.

Și-i făcu semn Cydalisei să coboare cu Montes, apoi rămase singură cu Carabine.

— Acum, draga mea, numai de un lucru mă mai tem, să n-o sugrume! Aș da de bucluc, și trebuie să lucrăm numai

cu binișorul. Ei, cred că ai câștigat tabloul de Rafael, dar cică ar fi un Mignard¹⁸⁹. Fii pe pace. E mult mai frumos, am auzit că pânzele lui Rafael sunt toate înnegrite, pe când cel de care-i vorba e încântător, parcă ar fi un Girodet¹⁹⁰.

— Nu vreau decât s-o dau gata pe Josépha! strigă Carabine, așa că mi-e totuna de o fi un Rafael sau un Mignard. Ah! hoața asta purta niște perle astăzi... să-ți vinzi și sufletul pentru ele, nu alta!

Ieșind de la Carabine, Cydalise, Montes și doamna Nourisson se urcară într-o trăsură ce aștepta în fața porții. Doamna Nourisson îi șopti birjarului la ureche adresa unei case, din grupul compact de clădiri de pe bulevardul des Italiens, unde s-ar fi putut ajunge în câteva clipe, căci din strada Saint-Georges nu faci decât șapte, opt minute; dar doamna Nourisson îi porunci s-o ia pe strada Lepelletier și să meargă foarte încet, în așa fel ca să poată cerceta echipajele care staționau.

— Brazilianule! i se adresă tușa Nourisson, fii cu luare-aminte și cată să recunoști servitorii și trăsura îngherașului tău.

Baronul arătă cu degetul echipajul Vallériei, în clipa când trăsura trecu prin dreptul lui.

— A spus slujitorilor să vină la ora zece și a luat o birjă până la casa unde se află acum cu contele Steinbock, a cinat acolo, și într-o jumătate de oră va fi la Operă. Bine lucrat! spuse doamna Nourisson. Acum cred că înțelegi cum de-a putut să te ducă de nas atâta vreme.

Brazilianul nu răspunse. Prefăcut în tigru, își recăpătase

¹⁸⁹ *Mignard* – Din familia pictorilor francezi cu acest nume, cel mai celebru este *Pierre Mignard* (1610—1695), pictor de scene mitologice, care împodobeau castelul Versailles, și de portrete ale celebrităților secolului al XVII-lea.

¹⁹⁰ *Girodet* – Pictorul francez *Anne-Louis Girodet de Roucy*, zis *Girodet-Trioson* (1767—1824), a pictat scene mitologice, istorice și altele, inspirate din literatura vremii, de ex. *Atala coborâtă în mormânt* (după Chateaubriand). Figurile lui au o gingășie specială.

perfecta stăpânire de sine și sângele rece, care stârnise atâta admirație în timpul mesei. Era acum liniștit ca un falit, a doua zi după ce și-a depus bilanțul.

La poarta casei fatale, aștepta o trăsură de piață cu doi cai, dintr-acele intitulate *Compania generală*, după numele întreprinderii.

— Rămâi în birjă, îl sfătui doamna Nourisson pe Montes. Aici nu se intră ca la birt, o să trimit să te cheme.

Paradisul doamnei Marneffe și al lui Wenceslas nu semăna deloc cu căsuța lui Crevel, pe care acesta o vânduse contelui Maxime de Trailles; căci, după părerea lui, nu-i mai putea fi de niciun folos. Paradisul acela, paradis pentru multă lume, era alcătuit dintr-o cameră la etajul al patrulea, care da de-a dreptul pe scară, situată într-o casă din grămada de clădiri de pe bulevardul des Italiens. La fiecare etaj și palier din casa aceea se afla o cameră care pe vremuri fusese destinată să servească de bucătărie apartamentului respectiv. Dar casa ajungând cu timpul un fel de han închiriat amorurilor clandestine la prețuri nemaipomenite, locatara principală, adevărata doamnă Nourisson, negustoreasă de vechituri în strada Neuve-Saint-Marc, își dăduse seama de valoarea imensă a bucătăriilor, prefăcându-le într-un fel de sufragerii. Camerele acelea, apărate de două ziduri interioare solide, cu ferestre spre stradă, erau perfect izolate cu ajutorul unor uși foarte groase, care formau o îndoită despărțitură spre palier. Puteai deci să discuți secrete însemnate, cinând, fără să-ți fie teamă c-ai putea fi auzit. Pentru mai multă siguranță, ferestrele erau prevăzute cu persiene pe din afară și cu obloane pe dinăuntru. Din această cauză, odăile costau trei sute de franci pe lună. Casa aceasta plină de paradisuri și de taine era închiriată cu douăzeci și patru de mii de franci pe an de către doamna Nourisson, care câștiga douăzeci de mii de franci în medie pe an, în afară de ce plătea administratoarei (doamna Nourisson II), căci nu conducea chiar ea direct întreprinderea.

Paradisul închiriat contelui Steinbock fusese tapisat cu persiană. Răceala și duritatea pietrei grosolane de pe jos, înroșite cu ceară, nu se mai simțea când pășeai pe covorul pufos ce-l acoperea. Mobilierul consta din două scaune elegante și un pat transformat în alcov, care, în momentul de față, era pe jumătate ascuns îndărătul unei mese încărcate cu rămășițele unei cine alese, în mijlocul cărora două sticle cu dopuri lungi și o sticlă de șampanie înecată în gheață vedeau câmpiile lui Bacchais cultivate de Venus. Se mai aflau acolo un fotoliu capitonat, o banchetă și un scrin din lemn de trandafir cu o oglindă frumos încadrată în stil Pompadour, trimise, fără îndoială, de Valérie. O lampă atârnată de plafon răspândea o lumină molcomă, la care se adăuga cea a lumânărilor de pe masă și a celor care împodobeau căminul.

Schița aceasta zugrăvește, *urbi et orbi*¹⁹¹ amorul clandestin în proporțiile meschine la care-l condamna Parisul din 1840. Ce diferență, vai! în comparație cu amorul adulter simbolizat de plasa lui Vulcan de acum trei mii de ani!

În vreme ce Cydalise și baronul urcau scările, Valérie, în picioare, în fața căminului în care ardea un buștean mare, îl puneă pe Wenceslas să-i tragă șireturile corsetului. E clipa în care femeia care nu-i nici prea grasă, nici prea slabă, cum era distinsa și eleganta Valérie, dă în vileag frumuseți supranaturale. Carnea trandafirie cu (luciri umede atrage privirea cea mai adormită. Liniile trupului, așa de puțin tănuite în clipa aceea, sunt atât de bine scoase în evidență de faldurile strălucitoare ale juponului și de pânza corsetului, încât femeia apare mai irezistibilă decât oricând, ca orice lucru de care știi că trebuie să te desparți. Chipul fericit și zâmbitor din oglindă, piciorul care n-are astâmpăr, mâna care caută să dreagă dezordinea din buclele pieptănăturii prost refăcute, ochii ce strălucesc de

¹⁹¹ *urbi et orbi* – „în oraș (la Roma) și în univers” (l. lat.), adică: pretutindeni, peste tot.

recunoștință, apoi flacăra mulțumirii, care, asemeni unui apus de soare, colorează cu lumina ei cele mai mici amănunte ale trăsăturilor, toate fac din acel ceas o comoară de amintiri!... Desigur că oricine, aruncând o privire înapoi spre cele dintâi greșeli ale vieții sale, va regăsi câteva din amănuntele acestea încântătoare și va înțelege, fără să le scuze însă, nebuniile unora ca Hulot și Crevel. Femeile își dau seama atât de bine de puterea pe care o au în clipa aceea, încât găsesc în ea, întotdeauna, o plăcere care s-ar putea numi „înviorarea întâlnirii de dragoste”.

— Bravo ție! N-ai învățat încă, după doi ani de zile, cum să legi corsetul unei femei. Ești cam prea polonez! E ora zece Wences... las dragă! zise Valérie râzând.

În clipa aceea, o slujnică ticăloasă, servindu-se de un cuțit, desprinsă cu îndemânare cârligul ușii cu resort, care era toată paza lui Adam și a Evei. Deschise brusc ușa, căci locatarii acelor paradisuri ascunse n-au mult timp de petrecut împreună, dând la iveală un tablou încântător dintre acelea pline de fantezie, în genul lui Gavarni¹⁹², ce se văd adesea expuse la Salon.

— Aici, doamnă! spuse fata.

Și Cydalise intră urmată de baronul Montes.

— Dar mai e cineva!... Iertați-mă, doamnă, făcu normanda speriată.

— Cum, Valérie aici? strigă Montes trântind ușa în urma lui.

Doamna Marneffe, prea emoționată ca să se mai poată preface, se prăbuși pe bancheta din colțul căminului. Lacrimi îi apărură în ochi, dar se uscară numaidecât. Se uită la Montes, o zări pe normandă și izbucni într-un hohot de

¹⁹² *Gavarni* - Desenatorul francez *Sulpice-Guillaume Chevalier*, zis *Gavarni* (1804—1866), a creat, în prima sa manieră, scene din viața studenților și a femeilor ușoare, precum și diverse tipuri pariziene. A doua sa manieră (pe care Balzac n-a apucat s-o cunoască) subliniază contrastele sociale.

râs silit. În indignarea ei de femeie jignită uită că era pe jumătate dezbrăcată, înaintă spre brazilian și-l privi atât de sfidător, încât ochii îi scăpărau ca tăișul unui cuțit.

— Așa, vasăzică, rosti ea postându-se în fața brazilianului și arătându-i-o pe Cydalise, asta-i credința cu care te laudai? Dumneata! care m-ai amăgit teu făgăduințe în stare să convingă până și pe-o femeie care nu crede în dragoste! dumneata pentru care am făcut atâtea, chiar și crime!... Ai dreptate, domnule, eu nu sunt nimic pe lângă o fată ca asta, atât de tânără și de frumoasă!... știi ce-ai să-mi spui, continuă ea arătându-i-l pe Wenceslas, a cărui îmbrăcăminte în neorânduială era o dovadă prea limpede ca să mai poată fi tăgăduită. Dar asta mă privește! Dacă aș putea să te mai iubesc, după ce m-ai înșelat într-un chip atât de mișelesc, căci m-ai spionat, ai cumpărat treaptă cu treaptă toată casa asta, și pe stăpâna casei și pe slujnică, ba poate chiar și pe Reine... A! frumos te mai lauzi! Dacă aș mai avea o fărâmbă de dragoste pentru un asemenea laș, i-aș putea dovedi atât de bine că dreptatea-i de partea mea, încât i-aș face să mă iubească înzecit!... Dar te las, domnule, cu îndoielile dumitale, care se vor preface în remușcări... Wenceslas, dă-mi rochia!

Își luă rochia, și-o trase pe dânsa, se privi în oglindă și se îmbracă liniștită, fără să se mai uite la brazilian, ca și cum ar fi fost singură.

— Ești gata, Wenceslas? Ia-o înainte!

Spionase prin oglindă, cu coada ochiului, chipul lui Montes și, părându-i-se că regăsește în paloarea lui semnele slăbiciunii, care-i îngenunche pe oamenii aceia atât de tari supunându-i farmecelor femeii, îl luă de mână apropiindu-se de el, ca să-l facă să simtă parfumurile ucigătoare cu care se ameteșc îndrăgostiții; simțindu-l tulburat, îl privi cu un aer muștrător:

— N-ai decât să te duci la domnul Crevel și să-i povestești isprava dumitale, n-are să te creadă în ruptul capului; în felul acesta voi avea dreptul să-l iau de bărbat.

Poimâine va fi soțul meu... și-am să-l fac foarte fericit!... Adio! Încearcă să mă uiți...

— Ah! Valérie, strigă Henri Montes strângând-o în brațe, nu-i cu putință una ca asta!... Vino cu mine în Brazilia!

Valérie îl privi pe baron și-și dădu seama că e din nou sclavul ei.

— Vai! Henri, dacă ai mai ține la mine, peste doi ani aș fi soția ta, dar chipul tău îmi pare tare viclean în clipa asta...

— Îți jur că am fost amețit, că niște prieteni nesinceri mi-au aruncat-o în brațe pe femeia asta și că totul nu-i decât o întâmplare! rosti Montes.

— Atunci, te-aș mai putea ierta? spuse ea zâmbind.

— Dar tot te măriți? o întrebă brazilianul ros de o cumplită neliniște.

— Optzeci de mii de franci rentă! răspunse ea cu un entuziasm pe jumătate comic. Și Crevel mă iubește atât de mult încât ar muri!

— A, da! te înțeleg, zise brazilianul.

— Ei, atunci, peste câteva zile, ne înțelegem noi, îi făgădui ea.

Și coborî triumfătoare.

— Acum nu mai am niciun scrupul! se gândi baronul rămânând o clipă nemișcat. Așadar vrea să se slujească de dragostea ei ca să se descotorosească de imbecilul acela, cum se bizuia și pe putreziciunea lui Marneffe!... Voi fi unealta mâniei cerești!

Două zile mai târziu, oaspeții lui du Tillet, care o forfecaseră fără milă pe doamna Marneffe, se ospătau la masa ei, un ceas după ce gazda se transformase, lepădându-și numele și înlocuindu-l cu faimosul nume al unui primar al Parisului. Acest fel ușuratic de a-ți schimba părerea după împrejurări e unul dintre aspectele cele mai obișnuite ale vieții pariziene. Valérie avusese plăcerea să-l vadă la biserică pe baronul brazilian, pe care Crevel, ajuns acum soț în toată legea, îl invitase din fanfaronadă.

Prezența lui Montes la masă nu miră pe nimeni. Toți oamenii aceia de spirit erau de mult deprinși cu lașitățile dragostei pătimase, cu tocmelile plăcerilor. Profunda melancolie a lui Steinbock, care începea s-o disprețuiască pe aceea pe care o crezuse un înger, făcu o impresie foarte bună. Polonezul părea să spună astfel că totul se sfârșise între el și Valérie. Lisbeth veni s-o îmbrățișeze pe scumpa ei doamnă Crevel, scuzându-se că nu poate rămâne la masă, din pricina stării îngrijorătoare a Adelinei.

— Fii fără nicio grijă, îi șopti ea Valériei, înainte de a pleca, te vor primi la ei în casă, și îi vei primi și tu. Numai pentru că a auzit aceste șase cuvinte: *două sute de mii de franci*, baroana e pe moarte! A! îi ai la mână pe toți cu povestea asta, ai să mi-o spui și mie?...

O lună după căsătorie, Valérie ajunsese la a zecea ceartă cu Steinbock, care îi cerea lămuriri în privința lui Henri Montes, amintindu-și de cele rostite în cursul scenei din paradis. Socotind că nu-i de ajuns să-și copleșească amanta cu vorbe de dispreț, Wenceslas începu s-o supravegheze cu atâta strășnicie încât Valérie nu mai avea o clipă de libertate, hărțuită de gelozia artistului și de atențiile lui Crevel. Nemaivând-o lângă ea pe Lisbeth, care-i dădea sfaturi minunate, Valérie se înfurie atât de tare, încât îi aminti cu asprime lui Wenceslas de banii pe care i-i împrumuta. Mândria lui Steinbock se trezi, astfel că încetă de a mai veni în casa lui Crevel. Valérie își atinse țelul, căci voia să-l îndepărteze pentru câțva timp pe Wenceslas, ca să-și redobândească libertatea. Așteptă să plece Crevel la țară, la contele Popinot, unde voia să ducă tratative pentru prezentarea doamnei Crevel, și în felul acesta putu să-și dea o întâlnire cu baronul, dorind să petreacă o zi întreagă singură cu el, ca să-i dea motive care să-l facă pe brazilian s-o iubească și mai tare. În dimineața acelei zile, Reine, care-și considera crima în raport cu importanța sumei primite, încercă s-o prevină pe stăpâna sa, de care, firește,

era mai legată decât de niște necunoscuți; dar se arătă destul de, timidă, deoarece fusese amenințată că, în cazul când va săvârși o indiscreție, vor spune că e nebună, și va fi internată la ospiciul Salpêtrière.

— Doamna e atât de fericită acum, spuse ea. De ce s-ar mai încurca cu brazilianul?... Mie, să vă spun drept, nu-mi inspiră încredere!

— Ai dreptate, Reine, răspunse stăpâna, chiar am de gând să-i fac vânt.

— O, doamnă, mi-ați luat o piatră de pe inimă. Pe mine mă înspăimântă harapul ăsta. Îl cred în stare de orice...

— Proastă mai ești! Mai degrabă se află el în primejdie, când e cu mine.

În clipa aceea, intră și Lisbeth.

— A, scumpa mea Căpriță! De când nu ne-am mai văzut! exclamă Valérie. Află că sunt tare nenorocită... Crevel mă plictisește de moarte, iar pe Wenceslas nu-l mai am, căci suntem certați.

— Știu, răspunse Lisbeth, de asta am și venit. Victorin l-a întâlnit, pe la ora cinci după amiază, tocmai când intra într-un birt ieftin din strada Valois, l-a prins cu sentimentalismele pe stomacul gol și l-a adus în strada Louis-le-Grand... Hortense, văzându-l slab, suferind și prost îmbrăcat, i-a întins mâna. Iată cum m-ai trădat!

— Domnul Henri, doamnă, o anunță feciorul la ureche pe Valérie.

— Lasă-mă acum, Lisbeth. O să-ți lămuresc eu toate, mâine!...

Dar, după cum se va vedea, Valérie n-avea să mai poată lămuri nimănui nimic.

Către sfârșitul lunii mai, pensia baronului Hulot fusese liberată, datorită șuanilor pe care Victorin le achitase regulat baronului Nucingen. Oricine știe că ratele semestriale de pensie nu se plătesc decât la prezentarea unui certificat doveditor că ești în viață, și cum domiciliul

baronului Hulot nu era cunoscut de nimeni, ratele poprite în Moșul lui Vauvinet rămăseseră în visteria statului. Dar, Vauvinet semnase acum actele pentru ridicarea popririi, astfel încât trebuia neapărat să se dea de urma titularului, ca să poată fi încasate restanțele. Baroana, datorită îngrijirilor doctorului Bianchon, își redobândise sănătatea. La deplina ei însănătoșire contribuise mult și bunătatea Joséphei, care îi trimisese o scrisoare, întocmită, precum se putea vedea după ortografie, cu ajutorul ducelui d'Hérouville. Iată ce-i scria Josépha baroanei, după ce făcuse cercetări stăruitoare timp de patruzeci de zile:

Doamnă baroană,

Domnul Hulot locuia, acum două luni în strada Bernardin împreună cu Élodie Chardin, dantelăreasă, care îl răpise domnișoarei Bijou; dar a plecat de acolo fără să-și ia niciun lucru, fără să spună nimic de unde să se poată afla încotro a apucat. Nu m-am descurajat și am pus pe cineva să-l urmărească; s-ar părea c-a și fost zărit pe bulevardul Bourdon.

Sărmana evreică își va ține făgăduiala dată creștinei. Fie ca îngerul să se roage pentru demon! căci aceasta trebuie să se întâmple uneori în ceruri.

Cu adânc respect, rămânând pentru totdeauna a dumneavoastră preaplecătă slugă,

Josépha Mirah

Maestrul Hulot d'Ervy, nemaiaivând nicio veste din partea îngrozitoare doamne Nourisson, văzându-și socrul însurat, cumnatul întors în sânul familiei, nefiind cătuși de puțin stingherit de noua lui soacră și găsind că mama sa se însănătoșea pe zi ce trece, se lăsă prins de treburile politice și judiciare, luat de curentul rapid al vieții pariziene, în care ceasurile prețuiesc cât zilele. Primind sarcina de a întocmi

un raport la Camera deputaților, se văzu silit, spre sfârșitul sesiunii, să rămână o noapte întreagă în birou, pentru a lucra. Sosind în cabinetul său pe la ora nouă, aștepta ca feciorul să-i aducă lumânările prevăzute cu abajur și se gândea la tatăl său. Tocmai se muștra că o lăsase numai pe cântăreată să-l caute și își propunea să se ducă chiar a doua zi la domnul Chapuzot, când, deodată, zări în dreptul ferestrei, în lumina scăzută a amurgului, un cap minunat de moșneag cu o chelie galbenă înconjurată de păr alb.

— Poruncește, scumpe domn, să fie lăsat să intre un biet sihastru venit tocmai din pustiu, cu misiunea de a strânge daruri pentru înălțarea unui sfânt lăcaș.

Această vedenie, care prinsese glas și care-i aminti dintr-odată avocatului de prorocirea înfiorătoarei Nourisson, îl făcu să tresară.

— Dă drumul bătrânului înăuntru, îi spuse el feciorului.

— O să împutească tot biroul, domnule, răspunse slujitorul; poartă o rasă cafenie, pe care n-a mai schimbat-o de când a plecat din Siria, și n-are nici cămașă pe el...

— Dă drumul bătrânului înăuntru, porunci din nou avocatul.

Moșneagul intră. Victorin îl cercetă cu o privire plină de neîncredere pe așa-zisul sihastru pornit în pelerinaj și văzu în fața lui un superb model de călugăr napolitan, dintre cei ce poartă sutane asemenea boarfelor lazzaronilor, cu sandale de piele zdrențuite, după cum călugărul însuși e o zdreanță omenească. Părea atât de autentic, încât avocatul, deși încă bănuitor, se muștră că putuse crede în vreo vrăjitorie de-a doamnei Nourisson.

— Ce-ai venit să-mi ceri?

— Ceea ce credeți că trebuie să-mi dați.

Victorin luă cinci franci dintr-un fișic și-i oferi străinului.

— E cam puțin ca acout pentru cincizeci de mii de franci, rosti cerșetorul din pustiu.

Aceste cuvinte înlăturară toate îndoielile lui Victorin.

— Și cerul și-a ținut făgăduiala? întrebă avocatul

încruntând sprâncenele.

— Îndoiala e un păcat, fiule! îi răspunse schimnicul. Dacă nu vrei să plătești decât după înmormântare, prea bine, e dreptul dumitale, voi veni din nou peste opt zile.

— Înmormântare, strigă avocatul ridicându-se.

— Sămânța-i aruncată, observă bătrânul pregătindu-se să iasă, și moartea seceră iute la Paris!

Când Hulot, care-și lăsase capul în jos, voi să răspundă, sprintenul bătrân se și făcuse nevăzut.

— Nu înțeleg nimic, își zise Hulot-fiul. Dar, peste opt zile, o să-i cer să mi-l găsească pe tata, dacă nu-i voi fi dat de urmă până atunci. De unde și-o fi luând doamna Nourisson (da, așa o cheamă) asemenea actori?

A doua zi, doctorul Bianchon îi îngădui baroanei să coboare în grădină, după ce o examinase pe Lisbeth, care, de o lună, era nevoită să stea în pat din pricina unei ușoare bronșite. Savantul medic, care nu voise să se pronunțe asupra bolii Lisbethiei înainte de a constata simptomele hotărâtoare, o întovărăși pe baroană în grădină, ca să observe influența aerului curat, după două luni de stat în casă, asupra tremurului nervos care-l preocupa. Vindecarea acestei nevroze ademenea geniul lui Bianchon. Văzând că acest mare și vestit medic se așezase lângă ei și le dăruia câteva clipe, baroana și copiii începură să discute cu el din politeță.

— N-aveți o clipă de răgaz, duceți o viață tristă! spuse baroana. Știu ce înseamnă să-ți petreci zilele privind mizeriile și suferințele trupești.

— Doamnă, răspunse medicul, cunosc spectacolul pe care milostenia vă obligă să-l vedeți, dar o să vă deprindeți cu timpul, cum ne obișnuim cu toții. Asta-i o lege socială. Duhovnicul, magistratul, avocatul n-ar putea exista dacă *deformația profesională* n-ar supune *inima omului*. Ar fi cu puțință viața, fără acest fenomen? Oșteanului nu-i este dat să asiste, în timpul războiului, la un spectacol mult mai

crâncen decât cel pe care-l întâlnim noi? Și totuși, oștenii care au trecut prin foc sunt oameni buni. Noi avem o adevărată plăcere când izbutim să vindecăm pe cineva, după cum dumneata te bucuri când salvezi o familie din ghearele foamei, ale depravării, ale mizeriei, îndreptând-o pe calea muncii, redând-o vieții sociale. Dar ce mângâiere pot avea un magistrat, un comisar de poliție, un avocat, care-și petrec viața scormonind cele mai ticăloase combinații ale interesului, acest monstru social care cunoaște ciuda insuccesului, dar nu știe ce-i pocăința! Jumătate din societate își petrece viața observând cealaltă jumătate. Am un prieten vechi, un avocat, acum la pensie, care-mi spunea că de cincisprezece ani notarii și avocații sunt tot atât de bănuitori cu clienții lor cât și cu vrăjmașii clienților. Fiul dumneavoastră, care e avocat, n-a fost niciodată hulit de cel pe care îl apăra?

— A l de câte ori! zise surâzând Victorin.

— Și de unde își trage rădăcina un rău atât de adânc? întrebă baroana.

— Din lipsa de credință, răspunse medicul și din pricina afacerismului nerușinat, care nu-i altceva decât egoismul concretizat. Altădată, banul nu era totul, alte lucruri erau socotite mai de preț. De pildă: noblețea, talentul, serviciile aduse statului. Dar astăzi, legea a făcut din ban o unitate de măsură, considerând că e fundamentul capacității politice! O seamă de magistrați nu sunt eligibili. Jean-Jacques Rousseau n-ar fi fost eligibil. Moștenirile mereu îmbucătățite îl silesc pe om să se gândească la sine de la vârsta de douăzeci de ani. Inșă, de la nevoia de a face avere până la corupția combinațiilor necurate nu-i decât un pas, căci sentimentul religios lipsește în Franța, cu toate lăudabilele efortări ale celor care încearcă o restaurare a catolicismului. Astfel gândesc toți cei care observă ca mine societatea până în adâncurile ei.

— Nu prea aveți multe satisfacții, fu de părere Hortense.

— Adevăratul medic, îi explică Bianchon, se pasionează

pentru știință. Găsește sprijin atât în sentimentul acesta cât și în certitudinea utilității sale sociale. Iată, în clipa de față mă vedeți cuprins de un fel de entuziasm științific, și mulți oameni superficiali ar putea să mă considere un om lipsit de inimă. Măine voi face un raport la Academia de medicină asupra unei descoperiri. Studiez în momentul de față o boală dispărută: o boală mortală de altfel, față de care oamenii din regiunile cu climă temperată sunt dezarmați. În Indii, ea se mai poate lecu. O boală care bântuia în evul mediu. Medicul duce o luptă înverșunată împotriva unui asemenea dușman. De zece zile mă gândesc zi și noapte la bolnavii mei, căci sunt doi, femeia și bărbatul! Vă sunt, îmi pare, rude? Căci, dacă nu mă înșel, doamnă, sunteți fiica domnului Crevel? se adresă el Célestinei.

— Cum! bolnavul e tatăl meu?... întrebă Célestine. Locuiește în strada Barbet-de-Jouy?

— Întocmai, răspunse Bianchon.

— Și boala e mortală? repetă Victorin înspăimântat.

— Mă duc chiar acum la tata! strigă Célestine ridicându-se.

— Vă interzic în mod categoric, doamnă, îi spuse calm, Bianchon, boala e molipsitoare.

— Dar dumneata cum te duci, domnule, replică tânăra. Nu crezi că datoria unei fiice e mai presus decât a medicului?

— Doamnă, medicul știe cum să se păzească de molipsire, și devotamentul dumitale nechibzuit îmi dovedește că n-ai fi în stare să ai prudența mea.

Célestine se ridică, se duse în odaia ei și se pregăti de plecare.

— Domnule, se adresă Victorin doctorului Bianchon, tragi nădejde să-i salvezi pe domnul și pe doamna Crevel?

— Nădăduiesc, fără să fiu convins, răspunse Bianchon. E un fapt pe care nu mi-l pot explica... Este vorba de o boală caracteristică negrilor și triburilor din America, a căror piele are o structură diferită de aceea a rasei albe. Nu pot stabili

Însă nicio legătură între negri, cei cu pielea arămie, metiși și domnul sau doamna Crevel. Dacă pentru noi e o boală foarte interesantă, în schimb pentru ceilalți e îngrozitoare! Biata făptură „care, se zice, a fost frumoasă, e tare pedepsită tocmai prin ce a păcăuit, căci a ajuns de o urâțenie dezgustătoare, dacă se poate spune că a mai rămas ceva din ea!... Dinții și părul îi cad, arată ca o leproasă, se înspăimântă singură de ea. Măinile, groaznice la vedere, îi sunt umflate și acoperite de buboale verzui. Unghiile, descărnate, îi rămân în răni, când se scarpină. În sfârșit, trupul îi putrezește în puroiul care îl roade.

— Și care-i pricina acestor tulburări? întrebă avocatul.

— A! zise Bianchon, pricina e alterarea rapidă a sângelui, care se descompune cu o iuțea înspăimântătoare. Nădăjduiesc să pot acționa asupra sângelui, l-am și dat la analiză; chiar acum mă duc acasă să iau rezultatul lăsat de prietenul meu profesorul Duval, faimosul chimist, ca să încercăm o lovitură disperată, cum facem uneori când ne războim cu moartea.

— E mâna lui Dumnezeu! exclamă baroana cu glas adânc mișcat. Deși de multe ori, în clipele de nebunie, am chemat dreptatea cerească asupra acestei femei, care mi-a pricinuit atâtea suferințe, doresc din suflet, Dumnezeu mi-e martor, să izbutești, domnule doctor.

Hulot-fiul se simțea amețit. Se uita când la maică-sa, când la soră-sa, când la doctor, tremurând de teamă să nu i se ghicească gândurile. Se socotea un ucigaș. Cât despre Hortense, ea găsea dreaptă pedeapsa lui Dumnezeu. Célestine se întoarse și îl rugă pe soțul ei s-o întovărășească.

— Dacă țineți să vă duceți acolo, doamnă, și dumneata, domnule, stați cel puțin la un pas distanță de patul bolnavilor, e singura precauție de luat. Și nici dumneata, nici soția dumitale să nu cumva să-l sărutați pe muribund! De aceea găsesc că-i foarte nimerit să-ți întovărășești soția, domnule Hulot, pentru a o împiedica să calce consemnul.

Adeline și Hortense, rămase singure, se duseră să-i țină de urât Lisbethiei. Ura Hortensei împotriva Valériei era atât de înverșunată, încât izbucni fără voie:

— Suntem răzbunate, verișoară, și eu și mama!... strigă ea. Vipera aceea de femeie s-o fi mușcat singură, putrezește de vie!

— Hortense, rosti baroana, nu vorbești ca o creștină. Ar trebui să te rogi lui Dumnezeu să pogoare duhul pocăinței asupra nenorocitei.

— Ce-ați spus? strigă Bette sculându-se de pe scaun, vorbiți de Valérie?

— Da, răspunse Adeline, e condamnată, va muri de o boală atât de groaznică, că numai când auzi vorbind de ea și te cutremuri...

Dinții verișoarei Bette începură să clănțâne, O sudoare rece o scălda toată și avu o tresărire teribilă, care dezvăluia cât de adâncă și pasionată îi era prietenia pentru Valérie.

— Mă duc acolo! spuse ea.

— Dar doctorul te-a oprit să ieși!

— N-are a face! mă duc!... Bietul Crevel, în ce stare trebuie să fie, își iubește atât de mult soția!

— Și el e pe moarte, o vesti contesa Steinbock. A! toți dușmanii noștri sunt în mâinile diavolului...

— În mâinile lui Dumnezeu... copila mea...

Lisbeth se îmbracă, își puse faimosul ei cașmir galben, pălăria de catifea, ghetetele și, fără să țină seama de muștrările Adelinei și ale Hortensei, plecă mânăta ca de un duh rău. Ajunse în strada Barbet câteva clipe după domnul și doamna Hulot. Găsi acolo șapte medici chemați de Bianchon, care tocmai sosise și el, ca să cerceteze împreună cazul acela unic. Doctorii stăteau în salon, discutând în picioare despre boală; când unul, când altul se duceau fie în camera Valériei, fie în aceea a lui Crevel, ca să mai vadă ceva și se întorceau cu câte un argument bazat pe observația făcută în grabă.

Două păreri la fel de grave îi dezbinau pe acești prinți ai

științei. Numai un doctor, rămas singur în părerea sa, susținea că este o otrăvire, la mijloc fiind vorba de o răzbunare, și nega că s-ar fi ivit boala veche pomenită în evul mediu. Trei doctori pretindeau că ar fi o descompunere a limfei și a substanțelor fluide din corp. Al doilea grup, al doctorului Bianchon, susținea că boala era pricinuită de o descompunere a sângelui, provocată de un microb necunoscut. Bianchon adusese rezultatul analizei sângelui făcute de profesorul Duval. Mijloacele curative, deși disperate și cu totul empirice, depindeau de soluționarea acestei probleme medicale.

Lisbeth rămase împietrită, la trei pași de patul în care murea Valérie, văzând la căpătâiul prietenei sale un vioar de la biserica Saint-Thomas d'Aquin și o soră de caritate, care o îngrijea. Religia descoperise un suflet de mântuit într-o grămadă de putreziciune, care din cele cinci simțuri nu-și mai păstoase decât văzul. Sora de caritate, singura care acceptase sarcina de a o veghea pe Valérie, se ținea la distanță.

Servitorii, înspăimântați, nu mai voiau să intre în camera domnului și a doamnei, nu le păsa decât de pielea lor și socoteau că stăpânii erau pe bună dreptate pedepsiți. Duhoarea era atât de puternică încât, cu toate că ferestrele fuseseră deschise și se folosiseră cele mai puternice parfumuri, nimeni nu putea rămâne mult timp în camera Valériei. Acolo, numai religia veghea. Se putea oare ca o femeie cu o minte atât de ascuțită ca a Valériei să nu se întrebe ce îi făcea pe cei doi reprezentanți ai bisericii să rămână acolo? Muribunda ascultase glasul preotului. Pocăința rodea sufletul acela păcătos, pe măsură ce boala distrugătoare îi mistuia frumusețea. Gingașa Valérie era mai puțin înarmată împotriva răului decât Crevel și era sortită să moară cea dintâi, fiind de altfel prima atinsă de boală.

— De n-aș fi fost bolnavă, aș fi venit să te îngrijesc, spuse în sfârșit Lisbeth, după ce întâlnise privirea din ochii abătuți

ai prietenei sale. N-am ieșit din casă de vreo cincisprezece, douăzeci de zile, dar, aflând de la doctor în ce stare te afli, am alergat într-un suflet.

— Biată Lisbeth, tot mă mai iubești! văd bine, zise Valérie. Ascultă! nu mai am decât o zi sau două de gândit, căci nu pot spune de *trăit*. După cum vezi, nu mai am trup, nu sunt decât o grămadă de tină... Nu mi se dă voie să mă privesc în oglindă... Am primit răsplata ce mi se cuvine. Ah! ce n-aș da să pot îndrepta tot răul pe care l-am făcut și să-mi aflu mântuirea.

— Vai! făcu Lisbeth, dacă ai ajuns să vorbești astfel, înseamnă că ai murit de-a binelea!

— Nu întoarce femeia de pe calea mântuirii, las-o în duhul creștinesc, rosti preotul.

— Nimic, nimic! își spuse Lisbeth îngrozită. Nici ochii, nici gura nu-i mai recunosc! N-a mai rămas nimic din chipul ei! Și mintea i s-a rătăcit! Vai! e înspăimântător...

— Tu nu știi ce-i moartea, reluă Valérie, ce înseamnă să te gândești la ziua care va urma sfârșitului, la ce te așteaptă în sicriu: trupul pradă viermilor, dar sufletul?... O! Lisbeth, simt că mai este o viață! sunt pradă unei spaime care mă face să nu mai simt chinurile cărnii mele putrezite! Eu, care-i spuneam în răs lui Crevel, bătându-mi joc de o sfântă, că pedeapsa dumnezeiască ia chipul tuturor nenorocirilor, bine am prorocit!... Nu glumi cu cele sfinte, Lisbeth! Dacă mă iubești, fă ca mine, pocăiește-te.

— Eu, zise Iorena, am cunoscut răzbunarea peste tot în natură. Insectele, când sunt atacate, își dau viața urmând o lege a răzbunării. Și domniile lor, continuă ea arătând spre preot, nu ne spun oare că Dumnezeu se răzbună și că răzbunarea lui dăinuiește de-a pururea?...

Preotul se uită la Lisbeth cu multă blândețe, spunându-i:

— Ești necredincioasă, doamnă.

— Dar uită-te la mine în ce hal am ajuns! i se adresă Valérie.

— Și de unde ai căpătat gangrena asta? întrebă fata

bătrână, stăruind în neîncrederea ei de țărăncă.

— Am primit un bilețel de la Henri, care îmi arată limpede ce mă așteaptă. M-a ucis. Să mori tocmai când te pregăteai să duci o viață cinstită, să mori răspândind groază în jur! Lisbeth, renunță la orice gând de răzbunare! Fii bună cu ai tăi, cărora le-am lăsat prin testament toată averea de care-mi îngăduie legea să dispun! Du-te, fata mea, deși ești singura ființă care nu se depărtează cu groază de mine în clipele acestea, te rog din suflet, du-te și lasă-mă... abia de mai am vreme să-mi închin sufletul Domnului!...

— Bate câmpii, se gândi Lisbeth, trecând pragul odăii.

Simțământul cel mai violent din câte există, prietenia unei femei pentru altă femeie, nu putu ține piept eroismului neclintit al bisericii. Lisbeth, sufocată de miasmele otrăvite, părăsi încăperea. Dădu de medici, care tot mai discutau. Dar, părerea lui Bianchon ieșind învingătoare, nu se mai dezbătea decât chipul în care s-ar putea încerca o experiență...

— Oricum, vom avea o autopsie extraordinară, fu de părere unul din tabăra adversă, și vom avea două cazuri, ca să putem face comparație.

Lisbeth îl însoți până la patul bolnavei pe Bianchon, care păru că nu simte duhoarea ce se împrăstia în jur.

— Doamnă, rosti el, vom încerca asupra dumitale un tratament drastic, care poate să vă salveze...

— Dacă mă salvezi, întrebă ea, voi fi iarăși frumoasă ca mai înainte?

— Poate! răspunse savantul.

— Știu ce-nseamnă acest poate al dumitale, zise Valérie. Aș fi ca o femeie scoasă din foc! Lasă-mă să aparțin cu totul bisericii! Nu mai pot fi pe plac decât lui Dumnezeu! Voi încerca să mă împac cu el, e cea din urmă cochetărie a mea! Vreau să-l dau gata pe bunul Dumnezeu.

— Iată cel din urmă cuvânt al bieteii mele Valérie, o regăsesc! spuse Lisbeth plângând...

Lorena crezu de datoria ei să treacă în camera lui Crevel,

unde-i găsi pe Victorin și pe nevastă-sa, stând la trei pași depărtare de patul ciumatului.

— Lisbeth, i se adresă el, mi se ascunde starea în care se află nevastă-mea. Ai văzut-o, nu-i așa? Cum îi merge?

— E mai bine, se crede salvată! răspunse Lisbeth, îngăduindu-și o minciună pentru a-l liniști pe Crevel.

— Ah, ce bine, reluă primarul, mi-era teamă să nu-i fi dat eu boala... Nu degeaba am fost pe vremuri comis-voiajor de parfumuri. Îmi fac muștrări. Ce m-aș face, oare, de-ar fi s-o pierd? Pe cuvântul meu, o ador pe femeia asta, copii!

Crevel încercă, ridicându-se în pat, să-și ia ținuta favorită.

— Vai, tată, îi declară Célestine, dacă te vei face bine, îți jur c-am s-o primesc în casă pe mama mea vitregă.

— Biata mea fetiță, zise Crevel, vino să mă săruți!...

Victorin își opri soția, care se și repezise.

— Se vede că nu știi, domnule, rosti cu blândețe avocatul, că boala dumitale e molipsitoare...

— E adevărat, medicii se felicită că au descoperit în mine nu știu ce fel de ciumă din evul mediu, pe care o socoteau dispărută și care era un fel de cal de bătaie prin facultăți... Adevărat caraghioslâc!

— Tată, spuse Célestine, trebuie să ai curaj și vei învinge boala.

— Fiți liniștiți, copii, moartea se uită de două ori înainte de a se atinge de un primar al Parisului! zise el cu un sânge rece, comic. Ei, și-apoi, dacă sectorul meu are nenorocul să piardă un om pe care l-a onorat de două ori cu voturile sale... (ei, nu-i așa că mă exprim cu ușurință?), voi ști să-mi pregătesc calabalâcul. Nu degeaba am fost comis-voiajor, sunt obișnuit cu plecările. A (copii, eu sunt un om tare.

— Făgăduiește-mi, tetă, că-i vei primi pe slujitorii bisericii la căpătâiul tău.

— Niciodată! răspunse Crevel. Ce vreți? Sunt un copil al Revoluției și (dacă n-am mintea luminată a baronului

d'Holbach¹⁹³, am măcar tăria lui sufletească. La naiba! Mă simt mai mult ca oricând stil regență, mușchetar, abate Dubois și mareșal de Richelieu! Ei, drăcie! Biata nevastă-mea se vede că și-a pierdut capul, că mi-a trimes un om în sutană, mie, un admirator al lui Béranger, prieten al Lisettei, copil al lui Voltaire și al lui Rousseau. Medicul m-a întrebat, ca să mă încerce și ca să vadă dacă mă doboară boala: „L-ați văzut pe preot?”... Ei, știți ce-am făcut? M-am apucat să-l imit pe marele Montesquieu. Da, m-am uitat la doctor, iacă așa, zise el întorcându-se pe trei sferturi, ca în portretul lui, întinzând mâna cu un gest autoritar, și i-am spus:

*...și sclavul a pășit,
Predat-a al său ordin, dar nu a fost primit.*

— E aici un calambur care dovedește că domnul președinte de Montesquieu își păstrase și pe patul de moarte toată agerimea geniului său, căci i se trimisese un călugăr din ordinul iezuiților!... îmi place pasajul acesta... nu al vieții, ci al morții sale. A! ce pasaj! Încă un calambur! Pasajul Montesquieu.

Hulot-fiul își privea plin de întristare socrul, întrebându-se dacă prostia și îngâmfarea nu au tot atâta putere ca adevărata noblețe sufletească. Cauzele care pun în mișcare resorturile sufletului par a fi cu totul străine de rezultat. Forța pe care o arată un mare criminal să fie oare asemeni aceleia cu care se mândrea un Champcenetz¹⁹⁴, când se urca pe eșafod?

¹⁹³ *baronul d'Holbach* - *Paul-Henri d'Holbach* (1723—1789) este un strălucit reprezentant al materialismului și ateismului francez din secolul al XVIII-lea.

¹⁹⁴ *Champcenetz* - Autor de cântece ușoare și de versuri satirice, cavalerul (zis marchiz) de *Champcenetz* și-a pus sarcasmul în slujba contrarevoluției și a fost ghilotinat în 1794. El colaborase la publicația contrarevoluționară *Faptele apostolilor* a lui Rivarol.

La sfârșitul săptămânii, doamna Crevel fu înmormântată, după chinuri de nedescris, și, două zile după aceea, Crevel își urmă soția. Astfel, rezultatele contractului de căsătorie fură anulate, și Crevel o moșteni pe Valérie.

Chiar a doua zi după înmormântare, Victorin îl revăzu pe călugărul cel bătrân și îl primi fără o vorbă. Călugărul întinse în tăcere mâna, și maestrul Victorin Hulot?, la fel de tăcut, îi dădu optzeci de bilete de bancă a o mie de franci, luați din suma ce se găsisese în biroul lui Crevel. Tânăra doamnă Hulot moșteni moșia Presles și o rentă de treizeci de mii de franci. Doamna Crevel instituisese un legat de trei sute de mii de franci baronului Hulot. Stanislas cel scrofulos avea să primească, la majorat, casa Crevel și o rentă de douăzeci și patru de mii de franci.

Printre numeroasele și binecuvântatele asociații instituite de filantropia catolică la Paris, există una, fondată de doamna de La Chanterie, cu scopul de a-i căsători civil și religios pe oamenii din popor, care trăiesc de bunăvoie împreună. Legislatorii, zeloși de rezultatele înregistrărilor, burghezia conducătoare, oare ține la onorariile notarilor, se prefac a nu observa că trei sferturi din oamenii nevoiași nu pot plăti cincisprezece franci pentru un contract de căsătorie. În privința asta, breasla notarilor nu s-a arătat la înălțimea avocaților parizieni. Avocații parizieni, asociație destul de calomniată, și-au luat sarcina de a pleda gratuit procesele oamenilor sărmani, pe câtă vreme notarii nu s-au hotărât încă să întocmească pe gratis contractele de căsătorie ale celor săraci. Cât privește fiscalul, ar trebui pusă în mișcare toată mașinăria guvernamentală, ca să obții o scutire în această privință. Administrația e surdo-mută. Pe de altă parte, biserica are dreptul să perceapă și ea taxe asupra căsătoriilor. Biserica, în Franța, e peste măsură de fiscalistă; se dedă, în casa Domnului, la tot felul de speculații nerușinate, cu băncuțe și scaune, spre indignarea străinilor, deși nu-i cu puțință să fi uitat mânia mântuitorului ce-i alungase pe zarafi din templu. Dacă

bisericii îi vine greu să renunțe la drepturile sale, asta se datorează faptului că ele constituie astăzi unul dintre puținele, sale venituri, și atunci vina bisericii ar fi de fapt vina statului. Concursul acesta de împrejurări, într-o vreme când se face atâta caz de negri sau de micii infractori condamnați de poliția corecțională încât nu se mai poate da vreo importanță sărmanilor oameni cinstiți în suferință, e pricina pentru care un mare număr de căsnicii cinstite trăiesc în concubinaj, neavând treizeci de franci, ultimul preț la care notariatul, înregistrarea, primăria și biserica îi poate uni pe doi parizieni. Instituția doamnei de La Chanterie, întemeiată ca să îndrepte căsniciile sărace pe calea legală din punct de vedere religios și civil, căuta să găsească aceste perechi, destul de ușor de descoperit, căci oamenii nevoiași erau înainte de toate ajutați, și apoi li se verifica starea civilă.

După ce doamna Hulot se însănătoși pe deplin, își relua îndeletnicirile. Respectabila doamnă de La Chanterie veni s-o roage să ia asupra-și, pe lângă celelalte opere de binefacere cu care se ocupa, și sarcina legalizării căsătoriilor nelegitime.

Îndată ce-și începu noua misiune, baroana făcu o încercare într-o mahala sinistră, numită pe vremuri *Polonia Mică*, mărginită de străzile Rocher, Pépinière și Miromesnil. Cartierul acesta e ca un fel de sucursală a mahalalei Saint-Marceau. Ca să zugrăvim cartierul, e de ajuns să spunem că proprietarii unor anumite case, locuite de industriași fără industrii, de periculoși neguțători de fiare vechi, de oameni săraci ce s-au dedat unor ocupații primejdioase, nu îndrăznesc să-și ceară chiriile și nu găsesc nici portărei dispuși să-i evacueze pe locatarii insolvabili. În prezent, specula ce tinde să schimbe înfățișarea aceluși colț al Parisului, ridicând clădiri pe terenul viran care desparte strada Amsterdam de strada Faubourg-du-Roule, va primeni fără îndoială populația, căci mistria, la Paris, e un mijloc de civilizație mai temeinic decât s-ar crede! Înălțând

case frumoase și elegante cu gherete de portari, pavând trotuare și înființând magazine, specula îndepărtează, prin prețul chiriilor, oamenii fără căpătâi, căsniciile fără mobilă și chiriașii suspecti. Astfel, cartierul scapă de indivizii fioroși și de tavernele infecte, unde poliția nu pune piciorul decât la ordinul justiției.

În iunie 1844, piața Delaborde și împrejurimile ei aveau încă o înfățișare suspectă. Pietonul elegant, care trecea întâmplător din strada Pépinière în străzile acelea groaznice, rămânea uimit văzând acolo aristocrația cot la tot cu haimanalele. În cartierele acelea, unde vegetează sărăcia întunecată și mizeria la pândă, înfloresc cei din urmă scriitori publici ce se mai găsesc la Paris. Unde vedeți scrise următoarele două cuvinte: *Scriitor public*, cu litere groase, cursive, pe o hârtie albă afișată pe geamul vreunui mezanin sau parter rapănos, puteți fi siguri că mahalaua ascunde mulți indivizi lipsiți de carte, și deci nenorociri, vicii și criminali. Ignoranța e mama tuturor crimelor. O crimă, înainte de toate, e o lipsă de judecată.

În timp ce baroana zăcuse bolnavă, cartierul acesta, pentru care doamna Hulot fusese a doua providență, se îmbogățise cu un scriitor public stabilit în pasajul Soarelui, denumire ce reprezintă una dintre antitezele acelea familiare parizienilor, căci pasajul e cum nu se poate mai întunecos. Scriitorul acesta, bănuît că ar fi neamț, se numea Vyder și ținea o nevastă fără cununie, o fată tânără, pe care era atât de gelos, încât n-o lăsa să se ducă decât la niște sobari de (treabă din strada Saint-Lazare, italieni ca toți sobarii, stabiliți de multă vreme la Paris. Slujind instituția doamnei de La Chanterie, doamna Hulot îi salvase pe acești sobari de la un faliment sigur, care i-ar fi aruncat în ghearele mizeriei. În câteva luni, belșugul înlocuise mizeria, și religia pătrunsese în inimile acelea care înainte blestemau providența, cu o înverșunare specifică italienilor sobari. De aceea, de îndată ce-și reîncepu activitatea,

baroana se duse să-și viziteze italienii. Se simți fericită văzând priveliștea ce i se înfățișa, în fundul casei unde locuiau acești oameni de treabă, în strada Saint-Lazare, aproape de strada Rocher. Familia ocupa un apartament mic - în care munca adusese belșugul - situat deasupra magazinelor și atelierului, acum bine aprovizionate, unde mișunau ucenici și lucrători, toți italieni din valea Domodossolia. O primiră pe baroană, ca și cum le-ar fi apărut sfânta fecioară. Adeline, nevoită să-l aștepte pe soț, ca să afle cum mergeau treburile, după un sfert de oră de cercetări începu să-și îndeplinească misiunea, punând întrebări asupra nenorociților pe care-i cunoștea familia sobarului.

— A! dragă doamnă, dumneata ai fi în stare să-i scoți pe ticăloși din flăcările iadului, spuse italianca. Cunosc aici, în apropiere, o fată tânără care ar trebui salvată de la pierzanie.

— O cunoști bine? întrebă baroana.

— E nepoata unui fost patron al soțului meu, venit în Franța îndată după Revoluție, în 1798, și pe care-l chema Judici. Moș Judici a fost, pe vremea împăratului Napoleon, unul dintre cei mai vestiți sobari din Paris. A murit în 1819, lăsând feciorului său o avere frumoasă. Dar fiul lui Judici a tocat-o toată cu femei stricate și, până la sfârșit, s-a însurat cu una mai șmecheră decât celelalte, cu care a avut și fetița asta, biata de ea, care abia a împlinit cincisprezece ani.

— Ce i s-a întâmplat? zise baroana, foarte impresionată de asemănarea dintre firea lui Judici și aceea a baronului.

— Cum vă povesteam, doamnă, mititica asta, pe care o cheamă Atala, și-a părăsit părinții și a venit aici, în apropiere, să trăiască cu un neamț de vreo optzeci de ani, unu' Vyder, care se ocupă cu treburile oamenilor neștiutori de carte. Măcar de-ar lua-o de nevastă, desfrânatul de moșneag, care cică ar fi cumpărat-o de la maică-sa cu o mie cinci sute de franci. Cum el, desigur, nu mai are mult

de trăit, și se presupune c-ar avea câteva mii de franci rentă, biata fetiță, care-i ca un îngerăș, ar scăpa cel puțin de pierzanie și, mai ales, de mizeria care are s-o strice.

— Îți mulțumesc că m-ai îndreptat spre o binefacere, spuse Adeline, dar trebuie să procedez cu băgare de seamă. Ce fel de om e bătrânul?

— O! doamnă, e un om cumsecade, o face fericită pe fetiță și nu-i lipsit de bun simț, căci, vedeți dumneavoastră, cred că a plecat din mahalaua unde stă Judici ca să scape copila din ghearele maică-sii. Mama era geloasă pe fată și poate că plănuia să tragă folos din frumusețea ei, să facă dintr-însa o *domnișoară*!... Atala, amintindu-și de noi, l-a sfătuit pe *domnul* ei să se stabilească în cartierul nostru, și, cum moșneagul și-a dat seama ce fel de oameni suntem, o lasă să vină aici. Căsătoriți-i, doamnă, ați săvârși o faptă demnă de dumneavoastră... O dată măritată, mititica are să fie liberă. Scapă în felul acesta de maică-sa, care o pândește și care ar voi s-o vadă actriță ori parvenind în cariera groaznică pe care i-a ales-o, ca să poată trage folos de pe urma ei.

— De ce n-a luat-o de nevastă bătrânul?

— Nu era nevoie, răspunse italianca; ș-apoi, cu toate că bătrânul Vyder nu-i deloc un om rău, îl cred totuși destul de șiret ca să vrea să rămână stăpânul fetei, căci de! o dată însurat, se teme bietul moșneag să nu pățească ce pătesc toți bătrânii...

— Poți trimite pe cineva s-o cheme pe fată? Întrebă baroana, vreau s-o văd mai întâi, ca să-mi dau seama dacă e vrea nădejde...

Femeia sobarului făcu semn fetei sale mai mari, care plecă numaidecât. În zece minute, se întoarse ținând de mână o fetiță de vreo cincisprezece ani și jumătate, de o frumusețe specific italiană.

Domnișoara Judici moștenise de la tatăl ei o piele gălbuie ziua, dar care seara, la lumină, pare de o albeață strălucitoare, ochi mari, sclipitori, tăiați ca ai orientalelor,

gene bogate, răsfărnte, ca niște aripioare negre, păr ca abanosul și maiestatea înnăscută a femeilor din Lombardi, care îi fac să creadă pe străinii ce se plimbă duminica prin Milano că fetele portarilor sunt regine. Atala, pe care fata sobarului o anunțase de vizita acestei nobile doamne, de care auzise vorbindu-se, își pusese în grabă o rochie frumoasă de mătase, ghetе și o mantilă elegantă. O bonetă cu panglici de culoarea cireșelor mărea și mai mult farmecul trăsăturilor. Copila se oprișe într-o atitudine de curiozitate naivă, cercetând-o cu coada ochiului pe baroană, foarte mirată de tremurul ei nervos. Baroana văzând pe fata aceea – o capodoperă a frumuseții feminine – ajunsă în mocirla prostituției, oftă din adânc, jurându-și s-o readucă pe calea cea dreaptă.

— Cum te cheamă, fetițo?

— Atala, doamnă.

— Știi carte?

— Nu, doamnă, dar nici n-am nevoie, la asta se pricepe domnul...

— Te-au dus părinții la biserică? Ți-ai făcut prima comuniune? Cunoști catechismul?

— Vedeți, doamnă, tăticul ar fi vrut să facă cam așa ceva, cum spuneți dumneavoastră, dar mama s-a împotrivit...

— Mama ta s-a împotrivit!... exclamă baroana. Se vede că mama ta e o femeie rea!...

— Mă bătea întruna! Nu știu de ce, dar tata și mama se certau mereu din pricina mea...

— Nu ți-au pomenit niciodată de Dumnezeu?... se miră baroana.

Copila făcu ochi mari.

— A! mămica și tăticu' ziceau adesea: „Dumnezeii tăi! Trăsni-te-ar Dumnezeu! Bătu-te-ar Dumnezeu!... răspunse ea cu o naivitate fermecătoare.

— N-ai trecut niciodată pe lângă o biserică? Și nici nu ți-a venit? prin gând să intri?

— Biserici?... Ba da, am văzut de departe, când mă lua tata cu el prin Paris: Notre-Dame, Pantheonul¹⁹⁵... dar asta se-ntâmpla rar. În mahalaua noastră, nu sunt astfel de biserici...

— În ce mahala stăteai?

— La mahala...

— Dar care mahala anume?

— În strada Charonne, doamnă...

Cartierul acesta faimos fusese întotdeauna numit pur și simplu *mahala* de oamenii din cartierul Saint-Antoine¹⁹⁶. Pentru ei era adevărata mahala, regina mahalalelor, și chiar fabricanții înțeleg prin cuvântul acesta, în special, mahalaua Saint-Antoine.

— Nu ți s-a spus niciodată ce e rău și ce e bine?

— Mămica mă bătea când nu-i făceam pe voie...

— Nu știi că săvârșești o faptă rea, părăsindu-ți tatăl și mama ca să trăiești cu un moșneag?

Atala Judici privi pe baroană cu semeție și nu-i răspunse.

— E sălbatică de tot! spuse Adeline.

— Ar ca dânsa sunt multe în mahala, doamnă, interveni soția sobarului.

— Doamne, dar habar n-are de nimic, nu știe măcar ce înseamnă a păcătui! De ce nu-mi răspunzi? o întrebă baroana pe Atala încercând s-o ia de mână.

Atala se dădu un pas înapoi, îmbufnată.

— Ești o babă smintită! strigă ea. Tata și mama erau flămânzi de o săptămână! Ș-apoi, mama voia să facă din mine ceva urât de tot, pentru că tata a bătut-o și a răcnit la

¹⁹⁵ *Pantheonul* - înainte de a deveni monumentul în care odihnesc rămășițele pământești ale oamenilor de seamă ai Franței, Pantheonul, construit între anii 1754 și 1780, a fost biserică. Destinația actuală i-a fost dată de revoluția din 1789—1794 și redată (căci a redevenit biserică în vremea Restaurației și a Imperiului al doilea) de Republica a III-a, în 1885.

¹⁹⁶ *mahalaua Saint-Antoine* - este celebrul cartier al meseriașilor și muncitorilor francezi din vechiul Paris, de unde porneau insurecțiile și revoluțiile pariziene.

ea că-i o hoată! Atunci, domnul Vyder a plătit toate datoriile tatii și ale mării, ba le-a mai dat pe deasupra și bani... o! un sac de bani!... Și m-a luat cu el, că bietul tata plângea... Dar n-aveam încotro, trebuia să ne despărțim!... E rău ce-am făcut? zise ea.

— Și-l iubești mult pe domnul Vyder?

— Cred și eu, doamnă!... Cum să nu-l iubesc? Ce de povești îmi mai spune, seara!... Mi-a cumpărat și rochii frumoase, lenjerie, șal. De asta-s acuma înțolită ca o prințesă și nu mai umblu cu saboti! Și-apoi, de două luni nu mai știu ce-i foamea. Nu mai mănânc mereu cartofi! Mi-aduce și bomboane și praline, câte vreau! Vai, ce bună e ciocolata pralinată!... Pentru o pungă de ciocolată, fac tot ce vrea el! Șif pe urmă, moș Vyder e atât de bun, are atâta grijă de mine, e atât de blând, că-mi ține loc de mamă... O să ia și o servitoare bătrână ca să-mi ajute, căci nu vrea să-mi stric mâinile cu gătitul. De o lună a început să câștige o mulțime de parale: în fiecare seară îmi aduce trei franci, pe care îi pun la pușculiță! Atâta, că nu mă lasă să ies, nu-mi dă voie decât aici... E-o bomboană de om... de aceea face din mine ce vrea... îmi zice pisicuța lui! Și mama nu mă mai scotea din curviștină, muiere, cățea, putoare! Și câte și mai câte!

— Ei, atunci, copila mea, de ce n-ai fi soția lui moș Vyder?

...

— Păi și sunt, doamnă, răspunse fata, uitându-se la baroană cu trufie, fără a roși, cu fruntea senină și ochii luminoși. Mi-a spus că-s nevastica lui, dar e o nenorocire să fii femeia unui bărbat!... Hei, de n-ar fi pralinele!...

— Doamne, Dumnezeu! murmură ca pentru sine baroana, ce monstru a putut abuza de o asemenea nevinovăție îngerească? De-aș putea-o aduce pe copilă pe calea cea bună, câte greșeli nu mi-ar fi iertate! „Eu știam ce fac, își spuse, gândindu-se la scena dintre ea și Crevel Pe când ea, habar nu are de nimic!

— Îl cunoașteți pe domnul Samanon?... întrebă Atala cu

un aer lingușitor.

— Nu, drăguță, dar de ce mă întrebi?

— Spui drept? zise nevinovata copilă.

— Poți avea toată încrederea în doamna, interveni nevasta sobarului, e un înger.

— Vezi că moșulică al meu se teme de Samanon, să nu-l găsească, și d-aia s-ascunde... și eu tare aș vrea să-și poată recăpăta libertatea...

— Pentru ce?

— Păi, m-ar duce la Bobino! sau chiar la Ambigu¹⁹⁷.

— E încântătoare! făcu baroana sărutând fetița.

— Sunteți bogată?... întrebă Atala jucându-se cu manșetele baroanei.

— Da și nu, răspunse baroana. Sunt bogată pentru fetițe cuminiți ca tine, dacă vor să asculte de îndatoririle creștinești, cum le învață preotul, mergând pe drumul cel drept.

— Pe care drum? zise Atala. Eu știu să-mi găsesc singură drumul.

— Pe calea virtuții!

Atala se uită la baroană cu un aer șiret și zeflemitor.

— Uite, doamna e fericită de când a intrat în sânul bisericii, adăugă baroana arătând înspre nevasta sobarului. Te-ai măritat cum se împreunează animalele!

— Eu? răspunse Atala, dar dacă mi-ați da dumneavoastră tot ce-mi dă moș Vyder, aș fi tare mulțumită să nu mă mai mărit. Mare sâcăială! Nici nu vă închipuiți!...

— Odată ce te-ai unit cu un bărbat, cum ai făcut tu, îi explică baroana, virtutea cere să-i rămâi credincioasă.

— Până ce moare?... spuse Atala cu viclenie. Atunci n-o

¹⁹⁷ *Bobino... Ambigu* - Un fel de circ în vremea Restaurației, teatrul *Bobino* (de la numele comicalului care-l înființase) a devenit, după 1830, teatru de pantomimă, de vodevil și de dramă. Teatrul numit *Ambigu-Comique*, înființat în 1759, a prezentat mai întâi spectacole de marionete, apoi vodeviluri și comedii ușoare (*ambigu* = în doi peri) și, în fine, melodrame romantice.

să fiu mult timp credincioasă. Dacă l-ați auzi pe moș Vyder cum tușește și suflă!... hâr! hâr! făcu ea imitându-l pe moșneag.

— Virtutea și morala, continuă baroana, cer ca biserica, care-l reprezintă pe Dumnezeu, și primăria, care reprezintă legea, să consfințească căsătoria voastră. Uite, și doamna e căsătorită legitim...

— Și atunci are să fie mai nostim? Întrebă fetița.

— Vei fi mai fericită, căci, dacă ești căsătorită, nimeni nu va mai putea să te condamne. Vei fi pe placul lui Dumnezeu! Întreab-o și pe doamna dacă s-a măritat fără să treacă pe la biserică.

Atala se uită la soția sobarului.

— Ce are ea mai mult ca mine? Întrebă fetița. Eu sunt mai frumoasă.

— Da, dar eu sunt femeie cinstită, îi întoarse vorba italianca, pe când ție ți s-ar putea da un nume urât...

— Cum vrei să te ocrotească Dumnezeu, când calci în picioare legile sfinte și pe-ale oamenilor? spuse baroana. Nu știi că Dumnezeu are un rai pentru cei ce păzesc legile bisericii?

— Da-n rai, acolo, cum e? Teatre sunt?

— A, raiul, începu baroana, e plin de toate desfătările pe care le poți visa. Pretutindenii îngerii cu aripi albe. Acolo îl poți vedea pe Dumnezeu în toată gloria, împărtășindu-te din atotputernicia lui fericită de-a pururi și-n vecii vecilor!...

Atala Judici o asculta pe baroană cum ai asculta o muzică; văzând-o că nu-i în stare să priceapă, Adeline se gândi să ia o altă cale, adresându-se bătrânului.

— Întoarce-te acasă, fetițo, voi veni să vorbesc cu domnul Vyder. E francez?

— Alsacian, doamnă, dar o să fie bogat, vă asigur. De-ați vrea să plătiți ce datorează pungașului ăluia de Samanon, o să vă dea banii înapoi! Căci, în câteva luni, zice că va avea șase mii de franci rentă, și ne vom duce să trăim la țară, hăt-departe, tocmai în Vosgi...

La cuvântul Vosgi, baroana căzu într-o visare adâncă. Își revăzu satul! Din meditația-i tristă o trezi salutul sobarului, care venea să-i aducă dovezile prosperității sale.

— Într-un an, doamnă, voi putea să vă înapoiez sumele pe care ni le-ați împrumutat, căci sunt banii Celui-de-Sus, ai celor sărmani și necăjiți! Dacă fac avere, punga mea vă va sta la dispoziție, voi putea prin mijlocirea dumneavoastră să dau altora, la rândul meu, ajutorul pe care mi l-ați acordat.

— În clipa de față, îi răspunse baroana, nu-ți cer bani, ci să colaborezi la o faptă bună. Am văzut adineauri pe fetița lui Judici, care trăiește cu un bătrân, și aș vrea să-i căsătoresc religios și civil.

— A! Moș Vyder! Vrednic și cumsecade om și bun sfătuitor. Sărmanul bătrân, de două luni, de când e în cartier, și-a făcut destui prieteni. Mie îmi trece pe curat socotelile. Cred că-i un brav colonel, care l-a slujit cu credință pe împărat... A! Grozav îl iubește pe Napoleon! Are și decorații, dar nu le poartă. Așteaptă să iasă la liman, căci are o mulțime de datorii, bietul om!... Cred chiar că se ascunde de frica portăreilor...

— Să-i spui că dacă o ia în căsătorie pe fetiță, îi plătesc toate datoriile...

— Atunci e ca și făcut. Să mergem la el, doamnă, e la doi pași, în pasajul Soarelui.

Baroana și sobarul plecară spre pasajul Soarelui.

— Pe-aici, doamnă, o îndrumă sobarul arătând strada Pépinière.

Pasajul Soarelui pornește într-adevăr chiar din capătul străzii Pépinière și dă în strada Rocher. Cam pe la mijlocul acestui pasaj tăiat de curând, cu prăvălii ce se închiriau la prețuri ieftine, baroana zări, deasupra unui galantar împodobit cu atâta verde, la o înălțime ce nu îngăduia trecătorilor să arunce priviri indiscrete, firma:

SCRIITOR PUBLIC

și pe ușă:

BIROU DE AFACERI

Întocmim petiții. Transcriem pe curat socotelile.
Discreție. Promptitudine.

Interiorul semăna cu birourile acelea de tranzit, în care călătorii omnibuzelor din Paris sunt siliți să aștepte, ca să poată cumpăra bilete de transbordare. O scară interioară ducea, se vede, la apartamentul de la mezanin, luminat doar de un coridor și ținând de prăvălie. Baroana zări un birou de lemn alb înnegrit, cartoane și un fotoliu nenorocit cumpărat de ocazie. O șapcă și un abajur jegos de tafta verde, lucrat în fir de metal, vădeau fie măsuri luate pentru a se ascunde, fie o privire slabă, foarte firească la un bătrân.

— E sus, zise sobarul, urc să-l vestesc și să-i spun să coboare.

Baroana se așeză, lăsându-și vâlul pe față. Scara de lemn gemu sub un pas greu, și Adeline nu-și putu stăpâni un țipăt ascuțit recunoscându-și soțul, pe baronul Hulot, în vestă împletită de lână cenușie, cu pantaloni de molton cenușiu și papuci.

— Ce doriți, doamnă? întrebă galant Hulot.

Adeline se ridică și, cuprinzându-l, rosti cu glas sugrumat de emoție:

— În sfârșit, te-am regăsit...!

— Adeline!... exclamă baronul peste măsură de uimit, închizând ușa prăvăliei. Joséph! strigă el către sobar, ia-o prin alee.

— Dragă prietene, zise baroana, uitând totul în bucuria-i nețărmurită, te poți întoarce în sânul familiei, suntem bogați! Băiatul tău are o sută șaizeci de mii de franci rentă! Pensia ta e liberă, ai o restanță de cincisprezece mii de

franci de încasat, pe baza unui simplu certificat că ești în viață! Valérie a murit, lăsându-ți prin testament trei sute de mii de franci. Nimeni nu-și mai aduce aminte de trecut, fii fără grijă! Poți să te întorci în lume, și vei găsi, în primul rând, o avere la băiatul tău. Vino, vom fi fericiți. Se împlinesc curând trei ani de când te caut și atât eram de încredințată că te voi găsi, încât te așteaptă un apartament gata pregătit. O! nu trebuie să mai rămâi aici, în mizeria asta în care te văd!

— Aș vrea bucuros, zise baronul zăpăcit, *dar n-aș putea-o lua și pe fetiță?*

— Hector, renunță la ea! fă asta pentru Adeline a ta, care nu ți-a cerut niciodată nici cel mai mic sacrificiu. Îți făgăduiesc s-o înzestrez pe copilă, s-o mărit, să mă ocup de educația ei. Să fie fericită una dintre cele care te-au făcut fericit, să nu mai cadă în mrejele viciului, în noroi!

— Vasăzică tu erai aceea care voia să mă însoare?... zâmbi baronul. Stai o clipă, spuse el, mă reped până sus să mă îmbrac, mai am niște haine prezentabile într-un cufăr...

Rămânând singură și privind din nou dugheana aceea groaznică, Adeline izbucni în lacrimi. El trăia aici, se gândi ea, pe când noi ne desfătam în belșug!... Bietul om! crunt a fost pedepsit, el, care era eleganța în persoană! Sobarul veni să-și salute binefăcătoria, care-l trimise după o trăsură. Când sobarul se întoarse, baroana îl rugă s-o primească în casa lui pe micuța Atala Judici, și s-o ia cu el chiar atunci, pe loc.

— Să-i spui, adăugă ea, că dacă vrea să dea ascultare preotului de la biserica Madeleine, în ziua când își va face prima comuniune îi voi da o zestre de treizeci de mii de franci și un bărbat bun, un tânăr vrednic!

— Băiatul meu cel mare, doamnă! Are douăzeci și doi de ani și nu mai poate după copilă!

În clipa aceea, coborî și baronul, ochii îi erau umezi.

— Mă faci să părăsesc, îi șopti el soției sale la *ureche*, singura ființă care m-a iubit așa cum mă iubești tu!

Sărmana fetiță se topește de plâns, nu pot s-o păresc așa...

— Fii liniștit, Hector! va fi primită în sânul unei familii cinstite, pentru care mă pun chezașie.

— Ei, atunci te pot urma, rosti baronul conducându-și soția la trăsură.

Hector, devenit din nou baron d'Ervy, își pusese pantalon și redingotă de postav albastru, vestă albă, cravată neagră și mănuși. După ce baroana se instalează pe pernele trăsurii, Atala se strecură și ea ca o șopârlă.

— Vai! doamnă, spuse ea, luați-mă și pe mine cu dumneavoastră... Uite, o să fiu cuminte, ascultătoare, o să fac tot ce vreți, dar nu mă despărțiți de moș Vyder, de binefăcătorul meu, care-mi dă atâtea lucruri bune. Au să mă bată iar!...

— Ascultă, Atala, zise baronul, doamna e soția mea, și trebuie să ne despărțim.

— Cum? Așa de bătrână? Și tremură ca o frunză? răspunse inocenta. Și ce mutră!...

Și maimuțări în batjocură tremurul baroanei. Sobarul care alerga după copila lui Judici, veni la portiera trăsurii.

— Ia-o! îi porunci baroana.

Sobarul o apucă în brațe pe Atala și o duse cu sila acasă la el.

— Îți mulțumesc pentru sacrificiul tău, dragă prietene! spuse Adeline luând mâna baronului și strângându-i-o cu o bucurie nespusă. Ce schimbat ești! Cât trebuie să fi suferit! Ce surpriză pentru fiica ta! Și pentru fiul tău!

Adeline vorbea cum vorbesc amantii, când se întâlnesc după o lungă despărțire, povestind o mulțime de lucruri deodată. În zece minute, baronul și soția sa ajunseseră în strada Louis-le-Grand, unde Adeline găsi următoarea scrisoare:

Doamnă baroană,

Domnul baron d'Ervy a stat o lună în strada Charonne, sub numele de Thorec, anagrama lui Hector. Se află acum în pasajul Soarelui, sub numele de Vyder. Se dă drept alsacian, e scriitor public și trăiește cu o lată pe care o cheamă Atala Judici. Luați-vă toate măsurile de prevedere, doamnă, căci baronul e pus sub urmărire, nu știu pentru ce.

Actrița și-a ținut cuvântul ca întotdeauna și rămâne, doamnă baroană, prea-supusa dumneavoastră slugă.

J.M.

Întoarcerea baronului stârni un entuziasm atât de mare încât bătrânul se lăsă convertit la viața de familie. Mica Atala Judici fu dată uitării, căci excesul patimii sale îl adusese la o nestatornicie a sentimentelor caracteristică copilăriei. Un singur nor umbrea fericirea familiei: faptul că baronul se schimbase atât de mult. Când își părăsise copiii, mai era încă asemeni unui stejar verde, și acum se întorsese un moșneag gârbovit, încovoiat, o ruină. Masa îmbelșugată, înjghebată în pripă de Célestine, îi aminti de ospetele de odinioară ale cântăreței și îl făcu pe bătrân să rămână buimăcit de strălucirea familiei sale.

— Sărbătoriți întoarcerea tatălui risipitor! șopti el la urechea Adelinei.

— Sst!... s-au uitat toate, răspunse ea.

— Dar Lisbeth? întrebă Hulot, văzând că fata bătrână lipsește.

— Vai! răspunse Hortense, a căzut la pat și zace... Din nefericire, o vom pierde curând. Te așteaptă îndată după masă să treci pe la ea.

A doua zi dimineața, la răsăritul soarelui, portarul îl înștiință pe Hulot-fiul că soldați din garda municipală împresurau casa. Oamenii legii îl căutau pe bătrânul Hulot. Portărelul intră și-i înfățișă avocatului decizii judecătorești în regulă, întrebându-l dacă-i dispus să plătească pentru tatăl său. Era vorba de niște polițe în valoare de zece mii de

franci, la ordinul unui oarecare cămătar Samanon, care probabil că dăduse două sau trei mii de franci baronului d'Ervy. Hulot-fiul îl ruga pe funcționar să-și trimită îndărăt oamenii și plăți. O fi oare totul? se întrebă el cu îngrijorare.

Lisbeth, și-așa destul de amărâtă de norocul ce surâdea familiei, nu putu îndura fericitul eveniment. Starea ei se înrăutăți în așa măsură încât Bianchon declară că avea să se prăpădească într-o săptămână, răpusă după o lungă luptă în care câștigase atâtea victorii. Și, până la sfârșit, tot timpul cât dură groaznica agonie a ftiziei pulmonare, izbuti să-și țină bine ascunsă ura. Avu astfel suprema satisfacție de a-i vedea pe toți: Adeline, Hortense, Hulot, Victorin, Steinbock, Célestine și copiii lor lăcrămând la căpătâiul ei, regretând-o ca pe îngerul familiei. Bătrânul Hulot, pus la un regim substanțial, de care fusese lipsit trei ani de zile, începu a prinde puteri, amintind aproape pe cel de odinioară. Renașterea lui o bucură în așa măsură pe Adeline, încât tremurul nervos i se mai potoli. „Va fi fericită, până la urmă”, își spuse Lisbeth în ajunul morții, văzând că baronul îi purta un fel de venerație soției sale, de ale cărei suferințe aflase de la Victorin și Hortense. Sentimentul acesta grăbi sfârșitul verișoarei Bette, care fu dusă la groapă de întreaga familie îndurerată.

Baronul și baroana Hulot, dându-și seama că au ajuns la vârsta tihnei depline, cedară contelui și contesei Steinbock splendidele apartamente de la etajul întâi, instalându-se la al doilea. Baronul, mulțumită fiului său, obținu, pe la începutul anului 1845, un loc la căile ferate, cu șase mii de franci pe lună, care împreună cu celelalte șase mii de franci pensie și averea lăsată de doamna Crevel prin testament reprezentau o rentă de douăzeci și patru de mii de franci. Își cum Hortense obținuse separație de bunuri, în timpul celor trei ani cât fusese certată cu soțul ei, Victorin puse fără șovăială pe numele surorii sale cele două sute de mii

de franci primiți în depozit, făcând astfel Hortensei o pensie de douăsprezece mii de franci. Wenceslas, soț al unei femei bogate, îi era credincios Hortensei, în schimb, trândăvea neputându-se hotărî să înceapă o lucrare cât de mică. Devenit din nou artist *in partibus*¹⁹⁸, se bucura de mult succes prin saloane, fiind consultat de către amatori. În sfârșit, ajunsese critic, ca toți neputincioșii, care au înșelat speranțele puse în ei. Deși duceau o viață comună, fiecare din aceste trei căsnicii își avea averea sa proprie. Prudentă, după atâtea experiențe triste, baroana îi încredință fiului său administrarea averii, lăsându-i astfel baronului numai leafa, în nădejdea că un venit atât de modest îl va opri să mai cadă în vechile-i păcate. Dar, printr-un ciudat noroc, în care nici mama nici fiul nu speraseră, baronul părea că renunțase la sexul frumos. Cumințenia lui, pe care toți o puneau pe seama vârstei înaintate, inspiră până la sfârșit o încredere desăvârșită familiei, care se bucura iar din plin de drăgălășenia și plăcutele însușiri ale baronului d'Ervy. Plin de atenții față de nevastă-sa și de copii, însoțindu-i la spectacole și în societate, unde fu văzut din nou, făcea cu multă grație onorurile salonului în casa fiului său. În sfârșit, această convertire a tatălui risipitor făcuse fericirea întregii familii. Era un moșneag plăcut, tare îmbătrânit, dar încă spiritual; își păstrase din vechea sa patimă numai ceea ce-ar fi putut trece acum drept o virtute socială. În această privință se liniștiseră cu toții. Atât baroana cât și copiii îl ridicau în slava cerului pe părintele familiei, uitând cu totul de moartea celor doi unchi! Căci astfel merge viața, uitarea se așterne peste toate!

Doamna Victorin, gospodină foarte pricepută, mulțumită sfaturilor date de Lisbeth, și care conducea casa aceasta

¹⁹⁸ *in partibus* – onorific, fără o funcție reală. Expresia latină completă este *in partibus infidelium* – în țările locuite de necredincioși, și se referă la episcopii catolici cu titlu onorific, fără misiuni sau puteri oficiale.

atât de grea, se văzuse nevoită să ia un bucătar. Odată cu bucătarul, se impunea și o ajutoare la bucătărie. Fetele de la bucătărie din zilele noastre sunt ființe ambițioase, care n-au altă grijă decât să fure secretele șefului, intitulându-se bucătărese îndată ce știu să potrivească un sos. De aceea fetele de la bucătărie sunt foarte des schimbate. Pe la începutul lui decembrie 1845, Célestine angajă ca ajutoare la bucătărie o normandă durdulie din Isigny, mică și îndesată, cu brațe zdravene și roșii, cu o față comună, proastă ca un lucru de ocazie și care se hotărâse cu greu să-și lepede clasică bonetă de bumbac, pe care o poartă fetele din Normandia de jos. Fata asta era înzestrată de la natură cu un piept îmbelșugat de doică, care abia încăpea în corsajul de cât ce părea gata să plesnească. Avea o față roșcovană, cu trăsături tinere și puternice, ca cioplite în piatră. Bineînțeles că nimeni n-o lua în seamă pe slujnica cea nouă cu numele de Agathe – țarancă dezghețată, la fel cu toate cele pe care provincia le trimite zilnic Parisului. Agathe, care nu avusese până acum de-a face decât cu căraușii din cârciumile de mahala, unde slujise, nu-l ispiti deloc pe bucătar, fiind din cale-afară de grosolană la vorbă; așa că, în loc să-l cucerească, învățând de la el arta bucătăriei, nu se alese decât cu disprețul lui. Bucătarul o curta pe Louise, camerista contesei Steinbock. Normanda, văzându-se oropsită, se plângea de soarta ei, era veșnic gonită din bucătărie, sub felurite pretexte, ori de câte ori bucătarul potrivea o mâncare ori combina un sos.

— Hotărât, n-am noroc, spunea ea, am să-mi caut loc în altă parte.

Totuși rămase, deși ceruse de două ori să i se facă socoteala.

Într-o noapte, Adeline, trezită de un zgomot ciudat, nu-l mai găsi pe Hector la locul lui în patul de alături, căci dormeau acum în paturi alăturate, cum se cuvine unor bătrâni, Așteptă cam vreun ceas, dar Hector nu se întoarce.

Cuprinsă deodată de spaimă, închipuindu-și că s-a întâmplat cine știe ce nenorocire, că l-o fi lovit damblaua, urcă mai întâi la etajul de deasupra, unde se aflau mansardele servitorilor, și se îndreaptă spre camera Agathe, atrasă de lumina vie ce se strecura prin ușa întredeschisă și de murmurul a două voci. Se opri îngrozită, recunoscând glasul baronului, care, ademenit de nurea Agathe, ajunsese – ațâțat fiind de împotrivirea vicleană a ticăloasei rândășoaice – să-i spună aceste cuvinte mârșave:

— Nevasta mea nu mai are mult de trăit și, dacă vrei, am să te fac baroană.

Adeline scoase un țipăt, scăpă lumânarea și fugi.

-...Si tu veux, tu pourras être baronne.

Trei zile după aceea, baroana, care primise în ajun sfântă împărtaşanie, trăgea să moară, înconjurată fiind de întreaga familie îndurerată. Când să-și dea sufletul, luă mâna tovarășului ei de viață și, strângând-o, îi șopti la ureche:

— Dragul meu, nu-ți mai puteam dăruia decât viața, peste o clipă, vei fi liber să-ți iei altă baroană Hulot.

Și se văzură, lucru rar, lacrimi izvorând din ochii unei moarte. Ferocitatea viciului învinsese răbdarea îngerului, care, din pragul Veșniciei, lăsa să-i scape singurul cuvânt de mustrare rostit într-o viață întreagă.

Baronul Hulot părăsi Parisul, trei zile după înmormântarea soției sale. Unsprezece luni mai târziu Victorin află indirect de căsătoria tatălui său cu domnișoara Agathe Piquetafd, celebrată la Isigny, în ziua de 1 februarie, anul o mie opt sute patruzeci și șase.

— Bătrânii noștri se pot împotrivi la căsătoria copiilor lor, pe câtă vreme copiii nu pot împiedica nebuniile bătrânilor căzuți în mintea copiilor, îi spunea maestrul Hulot maestrului Popinot, cel de-al doilea fiu al fostului ministru de Comerț, care-i vorbea de această căsătorie.

Sfârșit

Addenda

Următoarele personaje din *Verișoara Bette*, se regăsesc în alte romane sau nuvele ale lui Balzac din *Comedia Umană* (în paranteză, numele traducerii în limba română):

Beauvisage, Phileas

Le Député d'Arcis, 1839

Berthier (notar)

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Bianchon, Horace

Le Père Goriot, 1835 (Moș Goriot)

La Messe de l'athée, 1836 (Liturghia unui ateu)

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicție)

Illusions perdues, 1836–1843 (Iluzii pierdute)

Un Ménage de garçon, 1842

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbașii)

Pierrette, 1840 (Pierrette)

Étude de femme, 1831

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Honorine, 1843

L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848

La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sâgri)
Une double famille, 1830 (A doua familie)
Un prince de la bohème, 1840
Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
La Fausse maîtresse, 1842
Les Petits Bourgeois – neterminată
Le Curé de village, 1841

Despre domnul **Bianchon** se mai amintește în:

Autre étude de femme, 1839-1842
La Grande Bretèche, 1832

Bixiou, Jean-Jacques

La Bourse, 1830
Un Ménage de garçon, 1842
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbașii)
Modeste Mignon, 1844
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Le Député d'Arcis, 1839
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)
Gaudissart II, 1844 (Gaudissart al II-lea).
Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Braulard

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Bridau, Joseph

La Bourse, 1830

Un Ménage de garçon, 1842

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viață)

Modeste Mignon, 1844

Autre étude de femme, 1839-1842

Pierre Grassou, 1839

Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Le Député d'Arcis, 1839

Brisetout, Heloise

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Les Petits Bourgeois – neterminată

Cadine, Jenny

Béatrix, 1839 (Béatrix)

Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)

Le Député d'Arcis, 1839

Chanor

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Chocardelle, Mademoiselle

Béatrix, 1839 (Béatrix)

Un prince de la bohème, 1840

Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Le Député d'Arcis, 1839

Colleville, Flavie Minoret, Doamna

Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbașii)

Les Petits Bourgeois – neterminată

Collin, Jacqueline

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)

Crevel, Celestin

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Esgrignon, Victurnien, Conte (apoi Marchiz d')

La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)

Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Falcon, Jean

Les Chouans, 1829 (Șuanii)

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

Graff, Wolfgang

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Grassou, Pierre

Pierre Grassou, 1839

Un Ménage de garçon, 1842

Les Petits Bourgeois – neterminată

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Grindot

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viață)
Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Les Petits Bourgeois - neterminată

Hannequin, Leopold

Albert Savarus, 1842
Béatrix, 1839 (Béatrix)
Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Herouville, Duce d'

L'Enfant maudit, 1831
La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)
Modeste Mignon, 1844

Hulot (Mareșal)

Les Chouans, 1829 (Șuanii)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

Hulot, Victorin

Le Député d'Arcis, 1839

La Bastie la Briere, Doamna Ernest de

Modeste Mignon, 1844
Le Député d'Arcis, 1839

La Baudraye, Doamna Polydore Milaud de

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Un prince de la bohème, 1840

La Chanterie, Baroana Henri le Chantre de

L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848

Laginski, Contele Adam Mitgislas

Autre étude de femme, 1839-1842

La Fausse maîtresse, 1842

La Palferine, Conte de

Un prince de la bohème, 1840

Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Béatrix, 1839 (Béatrix)

La Fausse maîtresse, 1842

La Roche-Hugon, Martial de

La Paix du ménage, 1830

Les Paysans, 1854 (Țăranii)

Une fille d'Ève, 1839

Le Député d'Arcis, 1839

Les Petits Bourgeois – neterminată

Lebas, Joseph

La Maison du chat-qui-pelote, 1830 (Casa „La Motanul cu mingea”)

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Lebas, Doamna Joseph (Virginie)

La Maison du chat-qui-pelote, 1830 (Casa „La Motanul cu mingea”)

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Lebas

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

Lefebvre, Robert

Une ténébreuse affaire, 1843

Lenoncourt-Givry, Duce de

Mémoires de deux jeunes mariées, 1842 (Memoriile a două tinere căsătorite)

Le Député d'Arcis, 1839

Lora, Leon de

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Un Ménage de garçon, 1842

Un début dans la vie, 1844 (Un debut în viață)

Pierre Grassou, 1839

Honorine, 1843

Béatrix, 1839 (Béatrix)

Lousteau, Etienne

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Un Ménage de garçon, 1842

*Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și
suferințele curtezanelor)*

Une fille d'Ève, 1839

Béatrix, 1839 (Béatrix)

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

Un prince de la bohème, 1840

Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Les Petits Bourgeois - neterminată

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Massol

*Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și
suferințele curtezanelor)*

La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sâgri)

Une fille d'Ève, 1839

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Montauran, Marchiz de (fratele mic al lui Alphonse de)

Les Chouans, 1829 (Șuanii)

L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848

Montcornet, Marechal, Conte de

La Paix du ménage, 1830

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Les Paysans, 1854 (Țăranii)

Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Navarreins, Duce de

Un Ménage de garçon, 1842

Le Colonel Chabert, 1835 (Colonelul Chabert)

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

The Thirteen

La Vieille Fille, 1836 (Fata bătrână)

Les Paysans, 1854 (Țăranii)

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Le Curé de village, 1841

La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sagri)

Une ténébreuse affaire, 1843

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Nourrisson, Doamna

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)

Nucingen, Baronul **Frederic** de

La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)

Le Père Goriot, 1835 (Moș Goriot)

Pierrette, 1840 (Pierrette)

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Autre étude de femme, 1839-1842

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)

Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o știe)

Paz, Thaddee

La Fausse maîtresse, 1842

Popinot, Anselme

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

L'Illustre Gaudissart, 1833 (Faimosul Gaudissart)

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Popinot, Doamna Anselme

César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau)

Un prince de la bohème, 1840

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Popinot, Viconte

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Rastignac, Eugene de

Le Père Goriot, 1835 (Moș Goriot)

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și suferințele curtezanelor)

Le Bal de Sceaux, 1830 (Bal la Sceaux)

L'Interdiction, 1836 (Punerea sub interdicție)

Étude de femme, 1831

Autre étude de femme, 1839-1842

La Peau de chagrin, 1830 (Pielea de sâgri)
Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839
Une fille d'Ève, 1839
Une ténébreuse affaire, 1843
La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)
Le Député d'Arcis, 1839
*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Rivet, Achille

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

Rochefide, Marchiz Arthur de

Béatrix, 1839 (Béatrix)

Ronceret, Doamna Fabien du

Béatrix, 1839 (Béatrix)
La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Samanon

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)
Les Employés ou la Femme supérieure, 1838 (Slujbașii)
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Sinet, Seraphine

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Steinbock, Contele Wenceslas

La Fausse maîtresse, 1842

Stidmann

Modeste Mignon, 1844
Béatrix, 1839 (Béatrix)

Le Député d'Arcis, 1839

Le Cousin Pons, 1847 (Vărul Pons)

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Tillet, Ferdinand du

*César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César
Birotteau)*

La Maison Nucingen, 1838 (Banca Nucingen)

Les Petits Bourgeois - neterminată

Un Ménage de garçon, 1842

Pierrette, 1840 (Pierrette)

Melmoth réconcilié, 1835 (Melmoth împăcat)

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Une fille d'Ève, 1839

Le Député d'Arcis, 1839

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Trailles, Conte Maxime de

*César Birotteau, 1837 (Istoria măririi și decăderii lui César
Birotteau)*

Le Père Goriot, 1835 (Moș Goriot)

Gobseck, 1830 (Cămătarul)

Ursule Mirouët, 1842 (Ursule Mirouët)

Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Le Député d'Arcis, 1839

Les Secrets de la princesse de Cadignan, 1839

Le Député d'Arcis, 1839

Béatrix, 1839 (Béatrix)

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Turquet, Marguerite

La Fausse maîtresse, 1842

La Muse du département, 1837 (Muza departamentului)
Un homme d'affaires, 1844 (Un om de afaceri)

Vauvinet

*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*

Vernisset, Victor de

L'Envers de l'histoire contemporaine, 1848
Béatrix, 1839 (Béatrix)

Vernou, Felicien

Un Ménage de garçon, 1842
Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)
*Splendeurs et misères des courtisanes, 1838 (Strălucirea și
suferințele curtezanelor)*
Une fille d'Ève, 1839

Vignon, Claude

Illusions perdues, 1836-1843 (Iluzii pierdute)
Une fille d'Ève, 1839
Honorine, 1843
Béatrix, 1839 (Béatrix)
*Les Comédiens sans le savoir, 1846 (Comedianți fără s-o
știe)*